BIBLIOTECA
XXI
B
45
XXI.
3.
5.
BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXI
B
45
NAPOLI

INSTITVTIONVM IMPERIALIVM ANALYSIS.

EARVNDEM INSTITVTIONVM EPITOME.

IVL. PACIO A BERIGA I. C. AVCTORE.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

LVGDVNI,

APVD HORATIVM CARDON.

M. D C. V.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

[illegible]

Digitized by Google

IVL. PACIVS NIC. FABRICIO DOMINO DE CALAS ET DE PEIRETS, Regio in Supremo Prouinciæ Senatu Conſiliario deſignato

S. P. D.

INSTITVTIONVM *Iuſtinianearum libellum longè omnium, qui de iure conſcripti ſunt, vtiliſſimum eſſe ac maximè neceſſarium; eóſque opera pretium facere qui in eo perlegendo aſsiduè verſantur; ac prima iuris elementa, immo totius ferè iuris epitomen ex eo hauriendã eſſe, apud omnes in confeſſo eſt. Huius operis vtilitas & elegantia à multis veteribus recentioribuſq́ ſcriptoribus commentariis extorſit: quorũ alij aliam methodum adhibuerunt. Accurſius in hunc librum, vt & in cetera iuris volumina, gloſſemata collegit. Alij Doctores eum ſecuti, quos Accurſianos vocamus, ſuo more contextum, & gloſ-*

ſas, non ſolùm enarrationibus, ſed etiam obiectionum ſolutionibus, & varijs quæſtionibus onerarunt. Ex recẽtioribus quidam, vt Mynſingerus, Borcholten, Vulteius, non pœnitendis commentarijs ſingulos paragraphos explanarunt: alij ſingulorum titulorum materiam methodicè exponere maluerunt, vel breuiùs, vt Klingius, vel pleniùs, vt Schneudeuinus: qua methodo etiam Placentinus & Azo, vetuſtiſſimi Iuris interpretes, & in hac inclyta Montiſpeſſulana Vniuerſitate olim profeſſores, vſi ſunt. Cuiacius autem horum omnium labores improbare videtur: nullum enim librum hiſce Inſtitutionibus faciliorẽ eſſe cenſet; nullum, qui interpretem deſideret minùs. ipſe in eum breues notas edidit: in quibus ſi quid præter contextus correctionem acceſſit, id ſibi inuito extorſiſſe ait ſuperiorũ cõmentariorum inſcitiã. poſtea tamen nouas notas nihil ad contextus correctionem faciẽtes adiecit. Ego hac in parte adeo à Cuiacio diſſentio, vt nullũ librum eſſe putem, qui magis interpretẽ requirat. Cùm enim Iuris tyronibus legẽdus proponatur; cùmque iuris materiæ ita ſint inter ſe connexæ, vt ſæpe ex poſterioribus titulis aliquid ad præcedentiũ locorũ interpreta-

tio

tionē adſumi debeat, quis non videt hoc à iuris tyrone ſine alicuius interpretis ope fieri non poſſe? ceteroqui ſi iuris ſtudioſus per ſe hos Inſtitutionum libros intelligere poſſet, nec alterius auxilio egeret: ne quidē viua Doctoris voce opus haberet. quorſum igitur tot profeſſores? quorſum tam magni ſumptus in Academias inſtituendas & conſeruandas inſumuntur? Quòd ſi aliena opera nouis Iuſtinianeis eſt neceſſaria, cur (obſecro) non eis prodeunt commentarij? præſertim cum nō poſſint habere omnibus horis Doctores, quos conſulāt. Atqui ignobile eſt otium, vt Cuiacio videtur, eorum, qui hunc libellum longiſſimis onerāt commentarijs, quod poſitum eſt in vna cognitione, in infinita diſpertientes oſtentatione vana, quò plura ſcire videantur. Iam hoc eſt quæſita confundere, & ex abuſu de re iudicare. Vt concedam Cuiacio quoſdam cōmentarios, aut omnes (ſi hoc vult, quamquam hoc de omnibus dici non poſſe perſpicuum eſt) immanes, abſurdos, explodendos eſſe: certè hinc non efficitur, omnem Inſtitutionum interpretationem eſſe reijciendam. In omnib. rebus ſunt certi fines, quos vltra citraq; nequit rectum conſiſtere: ſed mediocritati laus tribuitur. Quocirca non

minùs fortaſſe Cuiacij breuitas, & notarum paucitas, quàm multorũ aliorũ prolixitas damnanda eſt. Qui Vulteium vel Borcholten, & Aretinum vel Iaſonem in æquilibrio ponit, perinde facit, ac ſi Senecã Neroni cõpararet. Verum in his Inſtitutionum libris nihil eſt difficile, nihil obſcurum. itáne? cur ergo varia ſunt Doctorum virorum ſentẽtiæ? cur variæ ipſius contextus interpretationes? cur ipſe Cuiacius in quibuſdam locis hæret? Definitionem iuris naturalis non probat. Rationẽ in titulo de fiduciaria tutela allatam claudicare putat. Locum in tit. de acquiſitione per arrogationẽ, difficilem eſſe ait. Et tractatu 8. ad Africanum, ad l. 33. locati, contra expreſſa Iuſtiniani verba ſtatuit, emptione perfecta ſolam rẽ perire emptori, nõ pretium, quia pretiũ (inquit) emptor poſt rei interitum ſoluere non debet, &, ſi antea ſoluerit, repetere poteſt, quicquid Imperator dicat in §. cum autem. Inſt. de emptione & venditione. cuius ſentẽtia ex ſummo iure ſumpta eſt, ſed cõtraria ſentẽtia quæ eſt æquior, praualet: quoniã in Inſtitutionibus, ſi Cuiacio credimus, regulæ iuris proponuntur ex ſummo iure, & tamquam rudimẽta, in Digeſtis incrementa iuris & diligentius exacta

exacta res ad æquitatem. Cuius rei aliud exemplum profert ex §. ex diuerſo. verſ. certè. de rer. diuiſ. vbi quod dicitur, poſſeſſorē domino vindicāte non poſſe impenſas per exceptionē doli mali ſeruare, ex ſummo iure eſſe contendit, cùm æquitas aliud ſuadeat, ne petitor ex aliena iactura locupletetur. Hæ interpretationes Cuiacij, ſiue veræ ſiue falſæ, difficultatem huius operis oſtendunt. nam ſi veræ ſunt, profectò eiuſmodi ſunt, vt iuris tyroni in mentē venire non poſſint, præſertim cum Iuſtinianum in præfatione affirmantē audiuerit nihil eſſe in his libris inutile, nihil perperā poſitum, ſed omnia in ipſis rerū argumētis. i. in foro & praxi obtinere. At ſi ſunt falſæ, dicemus ne has ſententias eſſe faciles, in quib. interpretandis tantus vir eſt hallucinatus? Neq; verò audiēdus eſt, ſi quis fortè aſſerat pauca eſſe in his Inſtitutionib. loca, quæ Doctoris lumen deſiderent. Subijciam aliquot alia exempla. In princ. tit. qui & ex quib. cau. man. non poſſ. dicitur eum, qui in fraudem creditorū manumittit, nihil agere, quamuis datam libertatē reuocare nequeat. C. de ſer. pignor. da. manu. l. 5. Itidem in §. finitur. de vſufru. Imperator ait fructuarium, qui vſumfructum

extraneo cedit,nihil agere, etſi hac ratione vſumfructum perdit. D. de iu. dot.l. ſi vſusfructus fundi. 66. *An ſtudioſus ſine interprete intelliget, quid ſit contracta fiducia emancipare in* §. *vltim. de legit. adgnat. ſucceſſ. An ex ſe ſcire poterit particulam* quamuis, *in* §. *ſimiliter. de excuſat.tutor. eſſe notam exceptionis? Cùm res ſacræ, religioſæ, ſanctæ, nullius ſint.*§.*nullius.de rer. diuiſ. quod autem eſt nullius,occupanti concedatur.* §. *feræ. eod. tit. quare non inde colliget res diuini iuris concedi occupanti? Vnde interprete deſtitutus ſciet diſtinctionem traditam in* §. *cùm ex aliena. eod. titul. repetendam eſſe in ſeq.*§.*quòd ſi partim? An ex ſe diuinabit, quod in eodem* §.*cùm ex aliena. dicitur de frumento ex ſpicis excuſſo, eſſe falſum exemplum; quia qui frumentum excutit, nouam formam non facit, ſed latentem detegit? cur non adhibeatur nota indicans hunc* §. *imperfectè ex Pandectis deſcriptum eſſe, & ſupplendum eſſe verſiculum, quo dictum illud de frumento excuſſo corrigitur. quemadmodum in extremo* §. *quòd ſi naturali: addenda ſunt ex l.*7.§. *quòd ſi toto.ff.de acquir.rer.domin. hac verba*, ſed vix eſt, vt id obtineat?

Quo

Quomodo accipiet ſtudioſus, quod dicitur in §.alia.d.tit. de rer.diuiſ.fundum recedente aqua eius manere cuius fuit, cùm in l.ſi ager.23.ff.quib,mod.uſusfr.amitti.dicatur fundum inundatum amitti, ac diſcedente aqua reſtitui? Error falſa cauſa uſucapionē non parit, inquit Imperator in §.error.de uſucap.atqui ſi iuſta ſit erroris cauſa, uſucapio procedit.ff.de iu.dot.l.Proculus.67.& pro ſuo.l.3.l.4.§.ult.monendus eſt igitur ſtudioſus, ne id omnino & indiſtinctè verum eſſe credat. Sed quid ego in his percenſendis immoror, quæ in Inſtitutionibus paſſim occurrunt? Quid quòd multa in his libris contenta, nouiſſimo iure correcta ſunt? patiemúrne tyrones ea tamquam obtinentia iura accipere, quæ ab ipſo legiſlatore ſunt abolita? Adde quòd ſæpe neque titulorum, neque paragraphorum ſeries ſatis apparebit, niſi indicetur: & rationes deciſionum plerumque latebunt, niſi ex abdito eruantur, & declarentur. Sanè multa loca etiam doctiſſimis viris ſunt obſcura & controuerſa. quis enim faciles eſſe dicat titulum de fiduciaria tutela, aut §.ult.de legit.adgn. ſucceſſ.aut § æque. verſ.ſanè. de actionib. aut §. ſi quis in fraudem. §.præiudiciales.

§.actionum.§.præterea.eod.tit. Epiſtolæ modum excedam ſi omnia Inſtitutionum loca proponere velim,quæ interpretem deſiderant.Ne longum faciam, tantùm abeſſe puto, vt hic liber commentariis non egeat, vt è contrariò nullus ſit,qui magis interprete opus habeat,cùm propter phraſes Iuſtinianicas, tum etiam quia ſumma breuitas & rerum amplitudo pariunt obſcuritatem. denique quia hic liber iuuenibus minimè in iure exercitatis,immò omnium ignaris legendus proponitur. Quapropter nonnulla viris doctis, multa iis qui mediocriter ſunt in iure verſati pleraque tyronibus obſcura & difficilia ſunt. Non tamen probo prolixos eorum commentarios, qui vniuerſum ius huc transferre conantur: immò abſurde eos facere puto, qui auditoribus ſuis ex huius libelli enarratione totius iuris notitiam pollicentur. Modus, vt initio dixi, ſeruandus eſt, quem fortaſſe aliqui ſeruarunt. Addo etiam quoſdam, qui longiſſimos commentarios conſcripſerunt, facilè poſſe ab omni criminatione defendi. Nam Schneudeuinus (vt opinor) non tam Inſtitutiones exexplicare,quàm iuris præcepta Inſtitutionum ordine digerere voluit:quem ſcopùm

nos.

nos quoque aliquando in tit. de actionibus enarrando nobis propoſuimus. Iam verò tanta eſt commentatiorum, interpretationum, & annotationum in hoc opus editarum copia, tanta multitudo, & diuerſitas: vt ſiue quis notas conciſas expetat, ſiue commentaria breuia prolixáve deſideret: & ſiue materiæ, ſiue ipſorum verborum expoſitionem quærat, multos in omni genere facilè reperiat: meritò inanis eorum labor videri poſſit qui nouas Inſtitutionũ enarrationes conſcribunt: niſi quis fortè etiam nouam explicandi rationem ſtudioſis non inutilem ſequatur. Quod quidem an ego in hac Analyſi præſtiterim, nec ſcio, nec, ſi ſciam, dicere auſim. volui certè Iuuentuti legum cupidæ prodeſſe, multos animaduertens etiam ex doctiſſimis commentarijs parum proficere, non tam ſcriptorum, quàm ipſorum legentium culpâ; quia

Pro captu lectoris habent ſua fata libelli.

Vt vt ſit, in hoc incubuiſſe iuuabit, vt non ſolùm meis auditoribus, ſed etiam alijs iuris ſtudioſis pro mea virili parte prodeſſem: & quos aut nimia breuitas & ſubtilitas parum inſtruit, aut orationis pro-

lixitas & præceptorum multitudo turbat, quòd ingenio imbecillo, iudicio infirmo, memoria labili præditi ſint, nouo interpretandi genere, methodi & ordinis lumine, perſpicuáque breuitate adhibitis, ad primorum iuris principiorum cognitionem adducerem; vt his præceptis imbuti, ſine magna difficultate, & ſine diffidentia (quod maximè Iuſtinianus cauendum cenſet) ad ſolidam & perfectam iuris cognitionem non longo tempore peruenire poſsint. Ad te verò, mi FABRICI, *haſce meas lucubratiunculas mitto. Cùm enim Tu, antiquis moribus præditus, à noſtro conuictu vnà cum ſuauiſsimo fratre tuo in patriam rediens, vetuſto more præclara xenia, vel potiùs munera obtuleris, quibus veſtram, veſtrorúmque patrui & patris virorum Ampliſſimorum, & Regiorum in ſupremis ſenatibus Conſiliariorum erga me meóſque beneuolentiam teſtatam reliquiſtis: me quoque oportuit, ne ab antiqua & laudatiſsima conſuetudine diſcederem, aliquid inuicem rependere, quod grati animi teſtimonium eſſet. Quid autem à me proficiſci potuit, quod Tibi gratius eſſet, quàm aliquid ex his ſtudijs depromptum, quibus nobiliſsima tua familia*

milia

milia maximè floret. Nam pecuniâ neque Tu eges, neque ego abundo: hæc verò ſtudia amas & colis, ac te ex noſtris prælectionibus atque exercitijs profeciſſe lubens fateri ſoles. Eximiæ verò laudis, quàm tuo merito in doctoreo gradu adſumendo es conſecutus, participem me quoque eſſe vis, quaſi noſtris monitis & præceptis adiutus, ad illud eruditionis culmen, quò multi fruſtra adſpirant, adſcenderis. De quo tuo optimique fratris tui nouo honore vobis ex animo gratulor: & vt iam ſenaterios animos accipiatis; iam in rempublicam, quæ veſtram operam requirit, omnes veſtras cogitationes conuertatis; publicúmque bonum, perpetuum veſtrorum conſiliorum obiectum ſtatuatis, etiam atque etiam hortor. hac enim re nulla vobis dignior, nulla parentibus veſtris (patruum, alterum veſtrum parentem adgnoſcitis) gratior aut iucundior eſſe, nulla Vos illuſtriores reddere poteſt.

Vale Monſpelij, Kal. Iunijs,

1604.

IN

INDEX TITVLORVM

LIBER I.

1 De iuſtitia & iure.
2 De iure naturali gentium & ciuili.
3 De iure perſonarum.
4 De ingenuis.
5 De libertinis.
6 Qui & ex quibus cauſis manumittere non poſſunt.
7 De lege Fuſia Canina tollenda.
8 De iis qui ſui vel alieni iuris ſunt.
9 De patria poteſtate.
10 De nuptiis.
11 De adoptionibus.
12 Quibus modis ius [patriæ] poteſtatis ſoluitur.
13 De tutelis,
14 Qui teſtamento tutores dari poſſunt.
15 De legitima adgnatorum tutela.
16 De capitis deminutione.
17 De legitima patronorum tutela.
18 De legitima parentum tutela.
19 De fiduciaria tutela.
20 De Attiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.
21 De auctoritate tutorum.
22 Quibus modis tutela finitur.
23 De curatoribus
24 De ſatiſdatione tutorum, vel curatorum.
25 De excuſationibus tutorum, vel curatorum.
25 De ſuſpectis tutoribus, vel curatoribus.

LIB. II.

L I B. I I.

1 De rerum diuiſione [& acquirendo ipſarum dominio.]
2 De rebus corporalibus & incorporalibus.
3 De ſeruitusibus prædiorum.
4 De vſufructu.
5 De vſu & habitatione.
6 De vſucapionibus,& longi temporis poſſeſſionibus.
7 De donationibus.
8 Quibus alienare licet,vel non.
9 Per quas perſonas nobis acquiritur.
10 De teſtamentis ordinandis.
11 De militari teſtamento.
12 Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum.
13 De exheredatione liberorum.
14 De heredibus inſtituendis.
15 De vulgari ſubſtitutione.
16 De pupillari ſubſtitutione.
17 Quibus modis teſtamenta infirmantur.
18 De inofficioſo teſtamen.
19 De heredum qualitate & differentia.
20 De legatis.
21 De adoptione legatorum, & trãſlatione.
22 De lege Falcidia.
23 De fideicommiſſariis hereditatibus.
24 De ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis.
25 De codicillis.

L I B. I I I.

1 De hereditatibus, quæ ab inteſtato deferuntur.
2 De legitima adgnatorum ſucceſſione.
3 De Senatuſconſulto Tertulliano.

De Senatuſconſulto Orphitiano.
De ſucceſſione cognatorum.
De gradibus cognationis.
De ſeruili cognatione.
De ſucceſſione libertorum.
De aſſignatione libertorum.
De bonorum poſſeſſionibus.
0 De acquiſitione per arrogationem
1 De eo, cui libertatis cauſâ bona addicuntur.
2 De ſucceſsionibus ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex ſenatuſconſulto Claudiano.
13 De obligationibus.
14 Quibus modis re cõtrahitur obligatio.
15 De verborum obligationibus
16 De duobus reis ſtipulãdi & promittẽdi.
17 De ſtipulatione ſeruorum.
18 De diuiſione ſtipulationum.
19 De inutilibus ſtipulationibus.
20 De fideiuſſoribus.
21 De literarum obligatione.
22 De obligationibus ex conſenſu.
23 De emptione, & venditione.
24 De locatione & conductione.
25 De ſocietate.
26 De mandato.
27 De obligationibus, quæ quaſi ex contractu naſcuntur.
28 Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur.
29 Quibus modis tollitur obligatio.

LIB. IV.

1 De obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur.

2 De

2 De vi bonorum raptorum.
3 De lege Aquilia.
4 De iniurijs.
5 De obligationibus, quæ quaſi ex delicto naſcuntur.
6 De actionibus.
7 Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.
8 De noxalibus actionibus.
9 Si quadruples pauperiem feciſſe dicatur.
10 De ijs, per quos agere poſſumus,
11 De ſatiſdationibus.
12 De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad heredes & in heredes tranſeunt.
13 De exceptionibus.
14 De replicationibus.
15 De interdictis.
16 De pœna temere litigantium.
17 De officio iudicis.
18 De publicis iudiciis.

INDEX
EORVMDEM TITVLO-
rum ordine Alphabetico.

Acquiſitione per arrogationem. lib. iij. tit.10.

Actionibus.iv.6.

Ademptione legatorum, & tranſlatione. ij.21.

Adoptionibus.j.11.

Aſsignatione libertorum iij.8.

Attiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.j 20.

Auctoritate tutorum.j.21.

B

Bonorum poſſeſsionibus iij.9.

C

Capitis deminutione.j.16.

Codicillis.ij.25.

Curatoribus.j.23.

D

Diuiſione ſtipulationum.iij.18.

Donationibus.ij.7.

Duobus reis ſtipulandi & promittendi. iij.16.

E

Emptione & venditione.iij.23.

Eo cui libertatis cauſâ bona addicũtur.iij.11.

Exceptionibus.iv.13.

Excuſationibus tutorum, vel curatorũ.j. 25.

Exheredatione liberorum.ij.13.

F

Fideicommiſſarijs hereditatibus.ij.23.

Fide

Fideiuſſoribus.iij.20.
Fiduciaria tutela.j.19.

G

Gradibus cognationis.iij.6.

H

Heredibus inſtituendis.ij.14.
Hereditatibus, quæ ab inteſtato deferuntur. iij.1.
Heredum qualitate & differentia.ij 19.
His qui ſui vel alieni iuris ſunt.j.8.
His per quos agere poſſumus.iiij.10.

I

Ingenuis.j.4.
Iniurijs.iv.4.
Inofficioſo teſtamento.ij.18.
Interdictis,iv.15.
Inutilibus ſtipulationibus.iij.19.
Iis per quos agere poſſumus.iv.10.
Iis qui ſui vel alieni iuris ſunt,j.8.
Iure naturali,gentium,& ciuili.j.2.
Iuſticia & iure.j.1.

L

Legatis.ij.10.
Lege Aquilia.iv.3.
Lege Falcidia.ij.22.
Lege Fuſia Caninia tollenda.j.7.
Legitima adgnatorum ſucceſſione.iij.2.
Legitima adgnatorum tutela.j.15.
Legitima parentum tutela.j.18.
Legitima patronorum tutela.j. 17.
Libertinis.j.5.
Literarum obligatione.iij.21.
Locatione & conductione.iij.24.

M

Mandato iij 26.

Militari teſtamento.ij. 11.

N

Noxalibus actionibus iv. 8.

Nuptijs.j.10.

O

Obligationibus.iij.13.

Obligationibus ex conſenſu.iij.22.

Obligationib. quæ quaſi ex contractu naſcuntur.iij.27.

Obligationib. quæ ex delicto naſcuntur.iv.2.

Obligationib. quæ quaſi ex delicto naſcuntur.iv.5.

Officio iudicis.iv.17.

P

Patria poteſtate.j.9.

Perpetuis & temporalibus actionibus,& quæ ad heredes & in heredes tranſeunt.iv.12.

Par quas perſonas nobis acquiritur.ij.9.

Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur.iij 28.

Pœna temere litigantium.iv.16.

Publicis iudicijs.iv.18.

Pupillari ſubſtitutione.ij.16.

Q

Quibus alienare licet, vel non ij.8.

Quibus ex cauſis manumittere non licet.j.6.

Quib. modis ius(patriæ) poteſtatis ſoluitur. j.12.

Quib.modis re contrahitur obligatio iij.14.

Quibus modis teſtaméta infirmantur.ij.17.

Quibus modis tollitur obligatio.iij.29.

Quibus modis tutela finitur.jj.22.

Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum ij.12.

Qui teſtamento tutores dari poſſunt.j.14.

Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.iv.7.

R

Rebus corporalibus,& incorporalibus.ij.2.
Replicationibus.iv.14.
Rerum diuiſione ij 1.

S

Satiſdatione tutorum,vel curatorum.j.24.
Satiſdationibus.iv 11.
Senatuſconſulto Orphitiano.iij.4.
Senatuſconſulto Tertulliano.iij.3.
Seruili cognatione.iij.6.
Seruitutibus prædiorum.ij.3.
Singulis reb⁹ per fideicōmiſsū relictis.ij 24.
Si quadrupes pauperiē feciſſe dicatur.iv.9.
Societate.iij.25.
Stipulatione ſeruorum.iij 17.
Succeſſione cognatorum.iij.5.
Succeſſione libertorum.iij.7.
Succeſsionibus ſublatis,quæ fiebant per bonorum venditiones,& ex ſenatuſcōſulto Claudiano.iij.12.
Suſpectis tutoribus,vel curatoribus.j.26.

T

Teſtamentis ordinandis.ij.10.
Teſtamento militari.ij.11.
Tutelis.j.13.

V

Verborum obligationibus.iij.15.
Vi bonorum raptorum.iv.2.
Vſucapionibus,& longi temporis poſſeſsionibus.ij 6.
Vſu & habitatione.ij.5.
Vſufructu.ij.4.
Vulgari ſubſtitutione.ij.15.

INDICIS FINIS.

VMMA PRIVILEGII

A CHRISTIANISSIMO Galliarum Rege obtenti.

HEnrici IIII. Galliæ & Nauarræ Regis diplomate cautum eſt, quis in ſuo regno, aliiſve locis dini ſuæ ſuppoſitis, intra proximos nos decem à die conceſſionis prætiũ incoandos, excudat, vẽdat, exdendũ, vendendúmve quouis mo ac ratione conetur, librum qui inribitur. *Inſtitutionũ Imperialiũ Anais, Iulio pacio. A Beriga. I. C. Aure. &c.* Vno HORATIO CARDON bliopola Lugdunenſi excepto, cuiipſe conceſſerit. Sub pœnis origili diplomate contra delinquentes preſſis: Datum Lutetiæ, die Octois vigeſima ſecunda. Anno milleno ſexcenteſimo quarto.

Sic ſignatum.

De mandato Regis.

BRIGARD.

Digitized by Google

IVL. PACII A BERIGA
I. C.

ANALYSIS LIBRI PRIMI INSTITVTIONVM.

De Iuſtitia & iure.

TIT. I.

PRIVSQVAM de legitimæ ſcientiæ ſubiecto pertractet, de ipſa iuris arte verba facit. ¶ Et primò *princ.*
in principio tituli declarat eius finem,id eſt,iuſtitiam,
definitur conſtans & perpetua volun-
ius ſuum cuique tribuendi,hoc eſt,habi-
animi, per quem volumus iuſtè agere,&
n cuique tribuere, ac reipſa tribuimus,
impediamur.nam voluntatem cum po-
ate coniunctam effectus ſequitur. ¶ Se- § 1.
dò in §.1. ipſam artem definit, inquiens
diuinarũ atque humanarũ rerum notia,iuſti atque iniuſti ſcientiam, in qua de-

A finitione

finitione, notitia & ſcientia ſumuntur ἐκ παραλλήλου, nec diſtinguuntur ab arte. nam hæc ſcientia vocatur ars. ff. h. t. l. 1. in pr. non quòd ſit effectiua, vt artes, quas appellamus mechanicas, ſed quia & practica, quandoquidem eius finis non eſt inanis contemplatio, ſed actio, quæ in vſu & praxi foréſi maximè cernitur. propriè autem nominatur Iuriſprudentia. d. §. 1. & ff. eod. l. iuſtitia. 10. §. vlt. Res diuinæ & humanæ ſunt huius artis ſubiectū (vt ſcholaſtici loquuntur) materiale: iuſtum atque iniuſtum; ſunt ſubiectū formale: quia res diuinæ & humanæ eatenus in iuriſprudentia conſiderantur, quatenus ad ius & iniuriam referuntur. ¶ Tertiò in §. his igitur. exponit methodum, qua hæc ars tradi debet, nimirum à ſimplicioribus & facilioribus; quam methodum probat etiam J. de legatis. §. ſed nō vſque. Quandoque tamen adhibentur aliæ methodi, vt à dignioribus. J. tit. proximo, §. vlt. vel à vetuſtioribus. J. de rerum diuiſione. §. ſingulorum. vel à genere ad ſpecies. ff. de reb. cred. l. 1. vel à toto ad partes. ff. ſi pars hæred. pet. l. 1. in pr. vel ab vniuerſitate ad res ſingulares. ff. de rei vind. l. 1. in pr. vel à ſingulis rebus ad vniuerſitates. J. per quas perſ. nobis acquiritur. §. vl. & ff. ad Trebell. l. 1. in pr. vel ab eo quod eſt in ſolidum, ad id quod non eſt in ſolidum. ff. de peculio. l. 1. in prin. ¶ Quartò in §. iuris præcepta. recenſet præcepta iuris: quæ quidem tria ſunt, Honeſtè viuere, Alterum non lædere, ſuum cuique tribuere. nam per ſe honeſtas requiritur, & erga alios ſic nos gerere debemus, vt non ſolùm vitemus quod malum eſt,

§. his igitur.

§. Iuris præcepta.

ſed

etiam agamus quod eſt bonum, Pſal.37.
ſ.27. ¶ Quintò in §.vlt. duas conſtituit §.*huius*
us artis poſitiones, id eſt, duo principia, *ſtudij.*
:licet vtilitatem publicam, & vtilitatem
iatam. vnde oriuntur duæ iuris ſpecies,
ıpe ius publicum, quod Reip. vtilitatem
ſe & principaliter ſpectat, & ius priua-
ı,quod per ſe & principaliter vtilitatem
;ulorum ciuium reſpicit. cæterùm neceſ-
ò conſequitur, vt quod Reipub prodeſt,
m ſingulis proſit: & retrò quod ſingulis
vtile,etiam Reip.ſit vtile. Addit Imp. tres
partes iuris priuati, de quibus deinceps
eret, Ius Naturale, Ius Gentium, & Ius
ıile,quæ ſeq.tit.enarrabuntur.

De iure Naturali, Gentium, & Ciuili.

Tit. II.

Rimò exponit ius naturale,gentium,&
ciuile,vt Rubrica pollicetur,quia in cal-
ıperioris tituli dixerat,ex his tribus cō-
: ius Romanum priuatum,vt enim om-
ılij populi, ità etiam populus Romanus
ır tam iure omnibus communi,quod eſt
ırale vel gentium, quàm proprio, quod
ıtur ciuile: Ius naturale ortum habet à *Prin.§.1.*
ıra, quæ omnibus animalibus eſt com- *& 2.*
ıis; ius gentium proficiſcitur à naturali
ɔne hominum propria: ius ciuile manat
ıili ratione, quæ à forma Reip. ſumitur.
nim Ariſtoteles Polit.lib.4.cap.1.partic;
lib.7.c.8.par.vlt.ſcribit: Leges ad Remp.
ri debent, non Reſpub. ad leges accom-

modari ius naturale conuenit omnibus hominibus,non ſolis:ius ciuile ſolis, non omnibus:ius gentium,omnibus & ſolis.Ius naturale vnum eſt : iura ciuilia permulta : tot enim ſunt iura ciuilia,quot ſunt ciuitates,à quibus conduntur : ius gentium eſt duplex; videlicet primæuũ, quod eſt peccato prius, veluti vt Deum colamus,vt patriæ & parentibus pareamus; Et ſecundarium, quod eſt peccato poſterius, veluti quod bella, captiuitates,ſeruitutes probat.Omne ius naturale eſt immutabile : omne ius ciuile eſt mutabile:ius gẽtium primæuũ numquã mutatur,ſecundariũ mutari poteſt:ergo ius gentiũ partim eſt mutabile,partim immutabile. hæc colligũtur ex prin.§.1. §.ſed ius quidẽ. & §.pe.h.t.& ex l.1.2.3.4.5.ff.de iuſt.& iure.

§ conſtat. cũ 7. paragraphis ſequentibus. ¶ Secundò in §.conſtat, dat alterã iuris Romani diuiſionem in ſcriptũ, & nõ ſcriptum: ac ſubdiuidit ius ſcriptum,in Legem,Plebiſcitum,Senatuſconſultum,Conſtitutionem, Magiſtratuum Edicta, Reſponſa Prudẽtum: quæquidem iuris ſpecies à cauſa efficiente diſtinguuntur. nam Legis auctor eſt populus:Plebiſciti,Plebs : Senatuſconſulti,Senatus:Conſtitutionis,Princeps:Edictorum honorariorũ,Magiſtratus,vt Prætor, vel Ædilis Curulis:Reſponſorum,Iuriſconſulti : iuris non ſcripti,vſus & tacitus populi conſenſus.§.lex eſt.cũ 5.§§.ſeqq.& ff.de legibus.l. de quibus.32. l. ſed & ea.35. ſciendum eſt, edicta magiſtratuum conſtituere ius, quod appellatur Prætorium ſiue Honorarium,reliquas iuris partes referri ad ius ciuile in ſignificatione propria & anguſta ſumptum,

quatenus

ıatenus iuri honorario opponitur.J.de bo. ıſſ.verſ.quos autem.& ff.de iuſt.& iure.l.7. ec illud eſt ignorandum, Conſtitutiones incipum diuidi in generales, quibus om- :s tenentur, & perſonales, quæ ad certas ntùm perſonas pertinent. Item plures eſſe ›nſtitutionis ſpecies: quarum præcipuæ nt, Epiſtola, Decretum, Edictum. Epiſtola t reſcriptum Principis ad cōſulentes emiſ- m. Decretum eſt ſententia à principe lata uſâ cognitâ. Edictum eſt, quod princeps, :l ex ſemetipſo, & (vt Pontificij iuris au- ores loquuntur) motu proprio, vel aliquo ıggerente, publicè proponit obſeruandum. .ſed & quod. & ibi Theoph. & ff.de conſt. rinc.l.1. ¶ Tertiò in § pen. diuiſionem iu- s tertiam affert, in immutabile & mutabi- :, quam exponere anteuerti. ¶ Quartò in vlt. tria iuris obiecta explicanda proponit, :rſonas, res, & actiones. Hæc ſunt obiecta rt cum ſcholaſticis loquar) partialia. nam ›tale iuris obiectum ſunt iudicia, quæ con- ant ex perſonis, rebus, & actionibus. Perſo- e ſunt aut litigantes, vt actor & reus: aut dicantes, vt iudex, vel arbiter: aut ſub- ruientes, vt Aduocati, Procuratores, Appa- :ores. Res ſunt, de quibus iudicio conten- tur, vt quia rem ſuam actor vindicat, vel m ſibi deberi contendit. Actiones ſunt, ıibus litigatur: nimirum actiones, quibus tor reum oppugnat; & exceptiones, quibus us ſe aduerſus actorem tuetur. nam actio- s vocabulo etiam exceptiones quodam- odò continētur. ff.de exception.l.1. Ex his ibus iuris obiectis primo loco de perſonis

§.*pen.*

§.*vlt.*

dicendum proponit: quia perſonarum cauſâ omnia iura ſunt conſtituta. Quare vt in ędificatione & arte ędificandi alius eſt finis qui ædificatione petitur, id eſt, domus; alius verò, cui domus paratur, id eſt, paterfam. inhabitaturus: ſic in iure alius eſt finis, qui, nempe Iuſtitia, de qua tit. primo dictum fuit; alius eſt finis, cui, id eſt, perſonæ. Hæc finium diſtinctio auctorem habet Ariſtot. 2. Phyſic. cap. 2. part. 13.

De iure perſonarum.

TIT. III.

PERSONARVM diuiſio ſumitur vel à natura, vel à iure gentium, vel à iure ciuili. Naturâ autem ſunt maſculi, aut fœminæ: & vel impuberes, vel puberes, vel perfectæ ætatis: de quibus diuiſionibus alibi dicetur. Ciuilis diuiſio explicabitur tit. 8. de ea verò diuiſione, quam ius gentium introduxit, hoc tit. agitur. Iure gentium alij ſunt liberi, alij ſerui: & liberorum alij ſunt ingenui, alij libertini: ita vt iure gentium tria ſint hominum genera, ingenui libertini, & ſerui; cùm iure naturali omnes homines ſint liberi. Ĩ. de libertin. in prin. & ff. de iuſt. & iure. l. 4. Ingenui naſcuntur s̃. tit. proximo, in pr. Libertini fiunt s̃. de libertin. in pr. Serui partim naſcuntur, partim fiunt § penult. Quin etiam ingenui iure nouiſſimo vel naſcuntur

Princ. vel fiunt, vt notabo tit. 5. in fine. ¶ Primo Imperator in princ. tit. perſonas diui-

§. 1. dit in liberas & ſeruas. ¶ Secundo in §. 1. definit.

init libertatem, ex qua liberi vocan- ,id eſt,quæ in iis ineſt, qui iure gentium :ri ſunt. Liberi à iure gentiũ ſunt,qui na- ali facultate præditi ſunt faciẽdi quod li- ,niſi vis, aut iuris prohibitio repugnet,id ,quorum libertatem nec ius gentium, nec ciuile imminuit, quanquã nõ ſolùm vis, :ius,ſed etiã natura poteſt eſſe impedimẽ- quominùs homo liber faciat quod velit. empli cauſa,qui detinetur in carcere, non teſt ire in forum:& nemo poteſt vel homi- lium committere,vel in cælum aſcendere: l hæc non officiunt libertati, ſerui verò n ſolùm vi, aut iure, aut natura, ſed am metu domini impediuntur quominùs o libitu aliquid faciant.¶ Tertiò genera- er de ſeruis& ſeruitute tria docet.Primum : quid ſit ſeruitus, definitur autem conſti- :io iuriſgentium,qua quis dominio alieno ntra naturam ſubjicitur.§.ſeruitus. Con- tutionem accipe pro eo quod eſt conſti- :um, vt pactio paſſim accipitur pro pacto. ɔntra naturam autem, id eſt contra natu- em libertatem,recepta eſt ſeruitus maio- mali vitãdi cauſa,id eſt ne capti ab hoſti- s interficerentur: quia minus malũ habet ionem boni.5.Ethic.cap. 4. partic. 10.Se- ndum eſt ſeruorũ etymologia.vnde appa- ſeruos dici à ſeruando, non à ſeruiendo, m & mercenarij ſeruiunt, qui ſunt homi- s liberi.Tertium eſt, quibus modis fit, vt qui ſint ſerui,Quamuis ſeruitus iure gen- ım ſit introducta, tamen ius ciuile quen- m modum conſtituendæ ſeruitutis adie- .hoc enim iure rediguntur in ſeruitutem

§.ſerui- tu.

§. an. eo.§.

maiores 20. annis, qui ad pretium participandum patiuntur ſe bonæ fidei emptoribus venundari. id eſt, iis, à quibus pro ſeruis habentur. Aut igitur ſerui naſcuntur, aut fiunt. hi verò aut iure gentium, aut iure ciuili ſerui fiunt. Naſcuntur ex ancillis ſecundùm regulam illam iuris, Partus ſequitur ventrem, C. de rei vind. l. partum. 7. Iure gentium ſerui fiunt, qui in bello ab hoſtibus capiũtur. Iure ciuili ſerui fiunt maiores 20. annis qui (vt paulò antè expoſui) patiuntur, ſe venũdari. §. pen. & ff. de ſtat. hom. l. 5. §. 1. & de minor. l. 9. §. Papinianus, & de liberali cauſa. l. 7. §. ſi quis ſciens. l. immo. 16. §. tunc habet, & quibus ad libertatem proclamare non licet. l. 1. in prin. ¶ Quartò oſtendit ſtatum ſeruilem eſſe indiuiduum, quia omnes ſerui ſunt æquè ſerui, liberorum autem hominum ſtatũ eſſe diuiduum; quoniam alij ſunt ingenui, alij libertini, inter quos ſunt multæ differentiæ, adeo vt manifeſtùm ſit ingenuos eſſe magis liberos quàm libertinos, vnde liberorum appellatione interdum ſignificantur ſoli ingenui. ȷ. tit. prox. in prin. verſ. & cùm vno. & D. de inſtit. & iu. l. 4. in fi.

De ingenuis.

TIT. IIII.

Princ. CVm dictum ſit de ſeruis, conſequenter dicendum eſt de hominibus liberis, id eſt, de ingenuis & libertinis. ¶ Primò ingenuum definit eum, qui naſcitur liber, id eſt, qui naſcitur ex matre libera,

propter

pter dictam regulam, Partus ventrem ſe-
:ur. Matrem liberam fuiſſe ſufficit vel
ıimo momento, dum geſtaret in vtero.
ıil autem refert, vtrũ ſit ingenua, an liber-
a: nec vtrum pater ſit liber, an ſeruus.
Secundò oſtendit facti ſeruitutẽ & manu- §.1.
iſſionem ingenuitati non nocere. neque
ıim libertinus ſit, qui ex opinata, ſed qui ex
era & iuſta ſeruitute eſt manumiſſus. j. tit.
rox. in princ.

De Libertinis.

Tit. V.

PRimò Libertinum definit, eum qui ex iuſta ſeruitute manumiſſus eſt, in princ. *Princ.* nam manumiſſus ex ſeruitute facti, non eſt libertinus, ſed ingenuus. s. tit prox. in fi. Olim quidem manumiſſus à domino, vocabatur libertus, & manumiſſi filius appellabatur libertinus. Suet. in Claudio, cap. 24. ſed poſtea cæperunt iidẽ dici liberti, & libertini, vt paſſim in libris iuris: adeo vt libertus, & libertinus, re idem ſint, ratione differant: quia verbum *libertinus* ſignificat ſtatũ hominis, verbum autem *libertus* relationem ad patronum ff. ſi ingen. eſſe dicetur. l. vlt. Valla lib. 4. elegantiarum, cap. 1. Quocirca hic titulus rectè inſcribitur de libertinis. Vbi autem de iure patroni agitur, nominantur liberti, vt infrà tit. de ſucceſſ. libert. & tit. de aſſignandis libertis. & quamplurimis aliis locis. Interdum tamen libertus accipitur pro libertino, vt in l. 4. in fi. ff. de iuſt. & iure. & apud Vlp tit. de

libertis.& apud Seruium in 8.Aeneidos, vbi ait Feroniam eſſe libertorum Deam. Libertinus igitur hoc loco dicitur, qui è ſeruo factus eſt liber. Quod ferè per manumiſſionē accidit: quanquam interdū contingit, vt ſine manumiſſione aliqui ad libertatē perducantur. ff. qui ſine manumiſſione ad libertatem perueniunt. ¶ Secundò in verſ. manumiſſio, docet quid ſit manumiſſio,& ait manumiſſionē eſſe dationē libertatis. ¶ Tertiò in verſ. quæ res, declarat manumiſſionis & libertinitatis originem, oſtendens hæc eſſe introducta iure gentium. ¶ Quartò in §.1.& 2. tractat de ſeruis manumittendis, ac docet, quibus modis manumittuntur,& vbi,& quando. ¶ Quintò in §. vlt. de libertinorum generibus differit. Olim tria fuerunt libertinorum genera, cùm alij eſſent Ciues Romani, alij Latini, alij Dedititiorū numero. Theophil. hîc. Vlp. tit. de libertis. Caius li.1. Inſt. tit.1. ſed Iuſtinianus omnes libertinos ciuitate Romana donauit. d. §. vlt. & ĩ. de ſucceſſ. libert. §. vlt. & C. de dedititia libertate tollēda. l. vn. & de lat. liber toll. l. vn. & nouiſſimè omnes iuſſit eſſe Ingenuos, ſaluo tamen iure patronatus Nou. 78. qua conſtitutione effectum eſt, vt hodie ingenui non ſolùm naſcantur, ſed etiam fiant.

§. 1. & 2.

§. vlt.

Qui & ex Quibus cauſis manumittere non poſſunt.

TIT VI.

HIs quæ de manumiſſionibus ſuperiori titul. dicta ſunt, addit duo capita legis Aeliæ

Eliæ ſentiæ, temporibus Auguſti latę Sexto Ælio, Caio Sentio Coſſ. ¶ Pro Prioris capitis interpretatione Imperator primò ſententiam legis proponit, dictam manumiſſionem prohibentis, vnde fit, vt manumittẽs nihil agat. Sub.in fraudem creditorum. nam ipſo iure libertas competit, ſed dicitur reuocari. C.qui manum. non poſſ.l.1. reſcindi.D. qui & à quib.l.5.§. ſi Titius. interpellari. D. eo.l.7. retrahi.D.eo.l.ſi quis.24. non ab ipſo manumiſſore, neque ab eius herede, ſed à creditoribus, quib.non eſt ſatisfactum. C.de ſer.pign.da.manum.l.5. ¶ Secundò addit duas exceptiones. Prior exceptio, eſt, niſi is qui ſoluendo eſt vnum ſeruum ſuũ heredem inſtituat.D.de hered.inſtit l.qui ſoluẽdo. 42. & l.ſeq. vel cum libertate. §.1. vel omiſſa libertatis datione, quia tacitè data cenſetur.§. idemque iuris. Poſterior exceptio eſt, niſi vel re tantùm, vel conſilio tantùm fraudẽtur creditores. vt enim libertas impediatur, opus eſt vt tam cõſilio manumittẽtis, quàm reipſa fraudentur. §. in fraudem. ¶ Poſteriori capite prohibetur minor 20. annis aliter manumittere, quâm vindictâ, poſt cauſam manumiſſionis in conſilio probatam. Vindictâ manumitti dicebatur, qui apud prætorẽ manumittebatur, quia prætor virgam capiti ſerui manumittendi imponebat, eáque virga appellabatur vindicta, vel quia ſeruus hac ratione in libertatem vindicabatur, vel quia is, qui primus hoc modo fuit manumiſſus, Vindex nominabatur. Liu.lib.2. Plut. in Publicola, & in lib. de ſera Numinis vindicta. Boet.in Topic.Cic. Conſiliũ (vt Theophilus

Princ.

§.1.

§. *idemq́; iuris.*

§. *in fraudem.*

§. *eadem.*

definit) erat certorum virorũ conſeſſus, ſtatis anni diebus coëuntium. Romæ Prætor conſilio præerat: eique aſſidebant quinque ſenatores,& quinque Equites. In prouinciis autem Præſidi aſſidebant 20. Ciues Romani, qui vocabantur Recuperatores. Theoph. hîc. Vlp. tit. de libert. §. eadem lex. Primò Imperator ſententiam huius capitis proponit

§. iuſta. in §. eâdem. ¶ Secundò exponit, quæ ſint iuſtæ cauſæ manumittẽdi, in §. iuſtæ. ¶ Ter-

§. ſemel. tiò cauſam qualemcumque ſemel probatam non retractari. §. ſemel. ¶ Quartò huic ca-

§. vlt. piti derogat, conſtituens vt maior ſeptendecim annis poſſit in teſtamento manumittere. §. vlt. Nouiſſimè autem maiori 14. annis idem permiſit. Nou. 119. cap. 2.

De lege Fuſia Caninia tollenda.

Tit. VII.

HÆc quoque lex Auguſti temporibus eſt lata, Furio Camillo, Caio Caninio Gallo Coſſ. vt nimiam teſtatorum in manumittendo facilitatem coërceret, quaſi nimia libertinorum multitudine ciuitas inquinaretur. ſtatuit ergo certum numerum ſeruorum teſtamento manumittendorum, ita vt teſtatori non liceret plures in ſuo teſtamẽto manumittere. Hunc numerum declarant Vlp. tit. de libert. § pen. Caius lib. 1. Inſtit. tit. 2. Paul. lib. 4. ſent. tit. vlt §. vlt. ſed Iuſtinianus hanc legem, libertati fauens, abrogauit.

De

De his qui ſui vel alieni iuris ſunt.

Tit. VIII.

Xpoſita eſt perſonarum diuiſio à Iure gentium ſumpta:ſequitur altera,quæ ad ciuile refertur. ¶ Primò Imp.hanc diui- *Princ.*
ne afferr,quòd alij ſunt ſui iuris, alij ſunt
:no iuri ſubiecti: & hos ſubdiuidit: quia
t vel in poteſtate dominorum, vel in po-
ate parentum. Sui iuris ſunt patresfam.
oteſtate dominorum ſunt ſerui, in pote-
e parentum ſunt filij fam.§.1.& tit.ſeq.in
1.& ff.h.t.l.1.§.1.l.3.& 4. ¶ Secundò agit *§. 1.*
oteſtate dominorum:quam conſiderauit
3.quatenus eſt iuris gẽtium:hîc verò eam
ſiderat, quatenus limitata & definita eſt
ciuili.Docet igitur in §.1. quãta ſit hæc
ſtas iure gentiũ, quò rectiùs & faciliùs
. vlt. ciuilẽ eius poteſtatis limitationem
efiuitionem expona t.Iure gentium duæ
partes poteſtatis dominicæ. Vna eſt,
d dominus ſeruum pleniſſimè coërcere,
ſtigare,atque adeo etiã occidere poteſt.
ra eſt, quòd quicquid ſeruus acquirit,
ino acquirit. Vtramque partẽ ius ciuile
auit,& coarctauit. Priorem limitatio- *§.vlt.*
Iuſtin.declarat in d.§.vlt. quia ſi domi-
eruum ſuum ſine cauſa occiderit, æquè
ur,ac ſi alienum ſeruum occidiſſet. Po-
r limitatio eſt:quia ſeruus non ſemper
no acquirit, ſed interdum fructuario,
dum bonæfid.poſſeſſori.j.per quas perſ.
icq. §. de iis autem, & per quas perſon.
obl. acq. §. 1. & 2. ¶ Hæc de domi-
norum

norum poteſtate dicta ſint: conſequenter de parentum poteſtate dicendum.

De patria poteſtate.

Tit. IX.

In parentis poteſtate liberi ſunt, vel quia nati ſunt in eius poteſtate, vel quia ex poſtfacto in eius poteſtatem tranſierunt. De his dicetur tit. ſeq. §. vlt. & tit. de adop. Ad il-
Prin. los quod attinet, vt in poteſtate parentum liberi naſcantur, Imp. tria requirit. I. Vt liberi ſint procreati ex iuſtis nuptiis, non ex concubinatu, vel illegitima coniunctione. in
§. 1. prin. Vnde nuptiarum definitionem adiungit. Nuptiæ ſeu matrimonium (nam hæc pro eodem accipiuntur) eſt viri & mulieris coniunctio indiuiduam vitę conſuetudinem continens, §. 1. Intellige animorum, non corporum coniunctionem: quia nuptias conſenſus facit, non concubitus. ff. de don. int. vir. & vxor. l. cum hic ſtatus, 32. §. ſi mulier. & de cond. & demonſt. l. cui fuerit. 15. & de diuerſ. reg. iuris. l. nuptias. 30. Quod diximus, matrimonium continere vitæ conſuetudinem indiuiduam, debet intelligi ſecundum ius ciuile, quo iure aut manet vitę conſuetudo indiuiſa, aut, ſi diuortium fit, matrimonium omnino ſoluitur, ſed iure Canon. quibuſdam caſibus admittitur ſeparatio thori, ſaluo manente matrimonio. ext. de diuor. c. 2. Alia nuptiarum ſeu matrimonij definitio traditur à Modeſtino in l. 1. ff. de ritu nupt.

nupt.videlicet, Nuptiæ ſunt coniunctio maris & fœminæ, & conſortium omnis vitæ, diuini & humani iuris cõmunicatio. II. Vt parentes ſint ciues Romani. §. ius autem. quamquam hoc poterat ſub primo requiſito contineri: quia ſoli ciues Romani iuſtas nuptias contrahunt. infrà tit. prox. in princ. III. Vt parentes ſint maſculi, & per lineam maſculinam aſcendentes. §. vlt. quia nec mater, nec auia, vel proauia, nec auus aut proauus materni liberos in poteſtate habẽt, ſed pater, aut auus ſiue proauus paternus. Eadẽ diſtinctione vtimur in vlterioribus parentibus, vt abauo, atauo, &c. ſi quæras, vnde dignoſcatur, num in poteſtate patris, an aui, aut proaui, vel vlterioris parentis liberi ſint: reſpondebo tẽpus conceptionis ſpectandum eſſe. in cuius enim poteſtate concipiuntur, in eiuſdem poteſtate naſcuntur. Quare cùm nepos cõcipitur, ſi pater eſt in poteſtate aui, licèt poſtea ab auo emancipetur, tamen nepos in aui poteſtate naſcetur. ſin autem eo tempore, quo nepos concipitur, pater ſui iuris ſit, in ipſius patris poteſtate nepos naſcetur, ĵ. quib. mod. ius poteſtat. ſol. §. pen. quod tamen cũ hac exceptione debet accipi, niſi pater interim in alterius, putà arrogatoris poteſtatem tranſierit: quia liberi patrem arrogatum ſequuntur & poteſtati arrogantis quaſi nepotes ſubiiciuntur. ĵ. de adopt. §. Ilud. & ff. eod. l. 2. §. 1.

§. ius autem.

§. vlt.

De Nuptijs.

Tit. X.

HVius tit.duæ ſunt partes,in priori,ex qua Rub. ſumpta eſt,agitur de nuptiis, ex quibus liberi in poteſtate parentis naſcuntur.in poſteriori, quæ eſt in §. vlt.tractatur de legitimatione,per quam liberi naturales, qui ſunt ſui iuris,in poteſtatem patris rediguntur. Ad priorem partem quod attinet, cùm ſuperiori titulo dictum ſit eos liberos eſſe in parentis poteſtate,qui ſunt ex iuſtis nuptiis ſuſcepti, cúmque definitum ſit quid ſint nuptiæ; conſequenter videndum eſt, quæ ſint nuptiæ iuſtæ, & ſimul quæ ſint iniuſtæ, quia contrariorum eadē eſt ſcientia, ſ. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.in prin.& j.de tutel.in prin. Qua de cauſa hic tit.in nonnullis exemplaribus inſcribitur *de iuſtis nuptijs.*

Prin. ¶ Primò Imp.in prin.iuſtas nuptias definit,quas inter ſe ciues Romani cōtrahunt, ſecundum legum præcepta coëuntes. Præcepta legum hîc tradita, referuntur ad duo genera.nam alia ſunt abſoluta de his qui nuptias contrahere poſſunt,vel non poſſunt: alia in relatione ſpectantur, nempe quas vxores ducere liceat, vel non liceat.j. hoc tit.§.affinitatis. ¶ Secundò igitur Imp. docet, qui poſſint nuptias contrahere; vbi dat tria præcepta. I.Vt qui nuptias contrahunt ſint ciues Romani, ſicuti iam dictum eſt. vnde inter ſeruos iure ciuili non dicitur matrimonium, ſed contubernium.C.de inceſt.

:.nupt.l.3. & de adult.l.ſerui.23.Iure au-
ı Pontificio etiam inter ſeruos nuptiæ
ıſiſtunt,ext.de coniugio ſeruorum.cap.1.
erum,vt ſint puberes,id eſt maſculi ma-
es 14.annis, fœminæ maiores 12.j.quib.
d.tut.fin.in prin.Nou.100.cap.2.verſ.no-
nus. ſed iure cano. malitia ætatem ſup-
nte,vocantur puberes,& poſſunt nuptias
ıtrahere ſtatim ac coire poſſunt.ext.de
p.impub.c.puberes. III.Vt ſi filiusfa.vel
afam.nuptias cõtrahere velit,conſenſum
beat parentis, in cuius poteſtate eſt, niſi
tè parens ſit furioſus:quo caſu cùm parẽs
nſentire nequeat, hunc defectum ſupplet
ctoritas Magiſtratus,vel Epiſcopi,& Cu-
oris furioſi,& Nobiliorũ pręſentia ex fu-
oſi genere.C.h.t.l.ſi furioſi.25. Adde IIII.
æceptum, vt filia emancipata nubat cum
tris conſenſu: & ea, cuius pater mortuus
, conſenſum habeat matris, & propin-
orum.C.eod.l.viduæ.18.l.in coniunctio-
.20. ¶ Tertiò docet, quas vxores ducere §.1.
eat,vel non. Hîc conſiderantur cognatio,
initas,& aliæ cauſæ matrimonium prohi-
ıtes. Propria cognationis præcepta hæc
ıt, I. Inter parentes & liberos nuptiæ in-
tinctè prohibentur.§. ergo non omnes.

Inter fratrem & ſororem nuptiæ prohi- *§.inter*
ntur, niſi per adoptionem coniuncti ſint, *eas*
adoptio per alterutrius emancipationem
diſſoluta.§.inter eas.III.Fratris vel ſoro- *§.fratris.*
filiam,aut neptem ducere non licet, niſi
ror illa ſit adoptiua.§.fratris.IIII.Inter cõ *§.duorũ.*
ɔrinos nuptiæ permittuntur.§.duorum.&
.eod.l.celebrandis.19. Iure autem canon.

prohi

§.item amitam. prohibentur. 35.q.3.can.quædam. V. Amitam, id eſt, ſororem patris, vel amitam magnam, id eſt, ſororem aui, vel materteram, id eſt, ſororem matris, vel materteram magnam vt ſororem auiæ, ducere non licet. nec refert, vtrùm ſit amita naturalis, an adoptiua, dummodò adoptio per emancipationem non ſit diſſoluta. Matertera verò adoptiua eſſe non poteſt. §.item amitam. Hactenus præcepta cognationis propria. ¶ De affinitate verò, vel quaſi affinitate dantur hæc præcepta, I. Priuignam, vel nurum, vel ſocrum, vel nouercam ducere non licet, quamuis affinitas ſit diſſoluta. §.affinitatis. & §.ſequen. Intellige diſſolui affinitatem iure ciuili, ſi matrimonium cum ea perſona, quæ affinitatis cauſa erat, ſublatum ſit. Exempli cauſâ, ſi vxor moriatur, eius filia deſinit eſſe priuigna: & ſi filius moriatur, eius vxor deſinit eſſe nurus. hinc Cic. pro Sextio. *Ademit* inquit, *Albino ſoceri nomen mors filiæ, charitatem illius neceſsitudinis & beneuolentiam non ademit.* Sed iure Pontificio etiam poſt ſolutum matrimonium affinitas manet 35.q.10. canon fraternitatis. II. Compriuigni nuptias inter ſe rectè contrahunt. §.mariti. III. Nata ex vxore repudiata, non eſt propriè priuigna, ſed nihilominus honeſtatis cauſâ ab eius nuptiis abſtinēdū eſt §.ſi vxor. IV. Nec ſponſa filij eſt nurus, niſi impropriè: nec ſponſa patris eſt nouerca, niſi impropriè ff. de ritu nupt. l.ſi qua mihi. 12.§.1. & 2. & de grad. l.6. & l.8. ab earum tamen nuptiis ſimiliter abſtinere oportet. d.§.ſi vxor. Expoſita ſunt præcepta cognationis, vel affinitatis propria

§.affinitatis. & §.ſeq.

§.mariti.

§.ſi vxor

ipria. ¶ Vtrique autem cauſæ commune §.*illud.*
:ceptum eſt (quamquam Iuſtin. tantum
cognatione hîc loquitur) quòd tam co-
atio,quàm affinitas ſeruilis,id eſt contra-
. in ſeruitute,æquè inter manumiſſos im-
dimento nuptiis eſt,ac ſi ſemper in liber-
e fuiſſent.§.illud.& ff.eod.l.adoptiuus.14.
eruiles.& §.ſeq. Dixi *inter manumiſſos*, vt
quar de perſonis matrimonij capacibus.
m ſuprà monui,ſeruos iure ciuili nō poſ-
nuptias contrahere. ¶ Quartò oſtendit § *ſunt &*
e plures alias cauſas,propter quas nuptiæ *alia.*
ohibentur, quæ ex Pandectis peti debent.
ſunt & aliæ. ¶ Quintò eos punit, qui §.*pen.*
iptias prohibitas contrahunt.§.pen. ¶ Ha- §.*vlt.*
enus prima tit.pars quæ eſt de nuptiis.ſe-
uitur ſecunda, quæ eſt de legitimatione.
im enim huc vſque dictum ſit de his qui
poteſtate parentum naſcuntur,cōſequen-
r dicendum de iis, qui, cùm ſui iuris nati
it,in poteſtatē parentum, vel legitimatio-
:,vel adoptione rediguntur.verùm de ado-
ione dicetur tit. ſeq.de legitimatione ve-
,qua liberi naturales,id eſt, ex concubina
ſcepti, fiūt legitimi & in poteſtate patris,
;itur in §.vlt.huius tit. Vbi duo legitima-
onum genera explicantur. Vnum eſt,cùm
iter concubinam, ex qua filios ſuſcepit, in
corem ducit,quo caſu ſpeciale eſt vt dota-
a inſtrumenta requirantur, cùm aliàs nu-
:iæ ſolo conſenſu contrahantur, & ſine
otalibus inſtrumentis regulariter eſſe poſ-
nt. C.h.t.l. Imperialis. 23. §.immò etiam.
: de repudiis l.iubemus.11 in pr. & Nou.
2.cap.3.immò etiam ſine dote. C.de donat.
ante

ante nupt. l.cùm multæ.20.verſ.quare enim & ſine Scriptura. C.h.t.l.ſi vicinis.9.l.neque ſine nuptiis.13.l.ſi donationum. 22. licèt è contrario dos ſine nuptiis eſſe non poſſit.d.l. cum multæ.verſ.quare enim.& ff.de iure dotium.l.3. Alterum legitimationis genus eſt, cùm pater filios ſuos naturales Curię offert, vel ipſi liberi ſeipſos offerunt. C.de natur. liber.l.3.& 4. Nou.89.cap.2. dum enim curiales fiunt, ſimul legitimi & in poteſtate patris fiunt. quod quidem fauore Curiæ receptum eſt: quia curiales publica munera ſubeunt. Porrò curiales ſeu decuriones proportione reſpondent ſenatoribus Romanis, vt curia ſenatui, Duumuiri,conſulibus, defenſores ciuitatum Tribunis pl. Eſt & tertium legitimationis genus per reſcriptum Principis ex Nou.74.& quartum, ſi pater in publico inſtrumento aut Chirographo habente trium teſtium ſubſcriptionem, aut in teſtamento, aut apud acta filium nominauerit.Nou.117.cap.2.

De adoptionibus.

TIT. XI.

QVI in poteſtate parentum ſunt, aut ſunt procreati ex iuſtis nuptiis,aut legitimati,aut adoptati.quoniam igitur de duobus prioribus generibus dictum eſt,ſupereſt vt dicatur de adoptiuis. Adoptio eſt naturæ ſimilitudo,vt aliquis filium habere poſſit, quem non generauit. Caius lib.1. Inſtit.tit. 5.vel,Actus legitimus naturam imitans, ad

eorum

a qui liberos non habent, ſolatium in-
s. Theophi. hîc. vel, Actus legitimus,
doptati poteſtati adoptãtium tanquam
parẽtibus ſubiiciuntur. ¶ Primò Imp. *Prin.*
n. nectit hunc titulum cum præceden-
, & generalem adoptionis effectũ pro-
, quod adoptio tribuit adoptanti pa-
i poteſtatem in adoptatum. ¶ Secun- §. 1. & 2.
ıas adoptionis ſpecies explicat. nam
tio eſt genus, cuius ſpecies ſunt ado-
ſpecialis & arrogatio. Adoptio ſpecia-
t, qua filiusfam. à parente naturali, in
ſ poteſtate eſt, alteri parenti naturali,
ius poteſtate non eſt, auctoritate magi-
us in adoptionem dat. §. 1. & 2. quo
t propria poteſtas ab illo ad hunc tranſ-
tur. j. tit. prox. §. ſed etſi pater. Arroga-
ſt, qua paterfam. ex reſcripto principis
acta inſinuato adoptatur. d. §. 1. & C.
l. 2. & ex ſui iuris ciue fit alieno iuri ſub-
ıs. § illud. Hinc colligitur triplex diffe-
ia inter adoptionem & arrogationem.
eſt, quòd adoptantur filiifam. arrogan-
atresfam. Altera eſt, quòd reſcriptum
cipis neceſſariũ eſt in arrogatione, non
loptione. Tertia eſt, quòd quilibet à
liber etiam extraneo arrogari poteſt,
o autem poteſt adoptari ab alio, quàm
rente ſuo naturali: nam ſi ab extraneo
ptetur, adoptio non valet, niſi quantum
oc; vt adoptatus adoptanti ſuccedat ab
ſtato, §. ſed hodie. & C. eod. l. pen. ¶ Ter- *§ cùm*
tractat de ætate adoptantis & adoptati: *autem.*
ıe hîc duo docet, quorum alterum eſt
prium arrogationis, alterum tam ado-
ptioni

ptioni, quàm arrogationi conuenit. I. Eſt quòd impuberis arrogatio non admittitur, niſi cauſâ cognitâ, vt appareat eam eſſe pupillo vtilem, & ſatisdatione ab arrogatore præſtita de bonis arrogati, ſi in ætate pupillari deceſſerit, ei reſtituendis, qui vel ex ſubſtitutione pupillari vel ab inteſtato ſucceſſurus erat pupillo, niſi arrogatio facta fuiſſet. Cùm autem pupillus arrogatus fuit, neque exhæredari neque emancipari ab arrogatore debet, niſi ex iuſta cauſa, tuncque arrogator bona per pupillum quęſita reſtituet, quòd ſi abſque iuſta cauſa eum emancipauerit, vel exhæredauerit, non ſolùm dicta bona, ſed etiam quartam bonorum ſuorum partem ei relinquere cogitur. §. cùm autem. & ff. eod. l. nec ei 17. cum 5. ll. ſeqq. II. Eſt, quòd adoptans adoptatum plena pubertate ſuperare, id eſt, 18 annis maior eſſe debet. §. minorem. ¶ Quartò loquitur de gradu, in quem aliquis adoptatur, ac tria permittit, nempe vt in nepotis, vel neptis, vel vlteriorem gradum adoptet etiã is qui filium non habet. §. licet. Et vt nepotem alienum adoptemus in locum filij; vel filium, in locum nepotis. §. & tam filium. Et vt ſine filij conſenſu liceat dare nepotem in adoptionem, non etiam adoptare in locum nepotis ex eo filio, quoniam in hac adoptione, filij cõſenſus requiritur, vt eo qui adoptauit mortuo nepos incipiat eſſe filio ſuus hæres. §. ſed ſi quis. & ff. eod. l. 5. l. 6. l. ſi is qui. 11. ¶ Quintò tria adoptioni & arrogationi communia declarat. Vnum eſt, quòd tam filius adoptatus, quàm arrogatus ſimilis eſt filio ex iuſtis nuptiis,

§. minorem.

§. licet.

§. & tam filium.

§. ſed ſi quis.

§. in plurimis.

ſuſcepto, & alteri in adoptionem dari
t.§. in plurimis. Alterum eſt, quòd ij, *§.ſed &*
b frigiditatem naturæ generare non *illud.*
nt, nihilominùs adoptare vel arrogare
nt: quia ſpem habent fore, vt vitio ſub-
oſſint aliquãdo generare. ſecus autem,
caſtrati: quia cùm generandi nullam
habeant, etiam adoptãdi vel arrogandi
tate priuantur, propterea quòd (vt ſu-
ictum fuit) adoptio naturam imitatur.
& illud. Tertium eſt, quòd mulier ne- *§. fœmi-*
adoptare, neque arrogare poteſt, niſi ex *na.*
ali permiſſu principis ad ſolatium libe-
m amiſſorum. §. fœminæ. ¶ Sextò in §. *§. pen.*
lt. proprietatem arrogationis adiungit,
l eius, qui arrogatur, filij in poteſtatem
gantis tranſeunt quaſi nepotes. coniun-
1. §. vlt. l. ſi paterfam. 15. in prin. & l. ar-
ro. 40. ff. eod. Adde, quòd in eiuſdem ar-
ti bonis acquiritur arrogatori vſusfru-
J. de acqu. per arrogat. Hæc autem in
tione propriè dicta locum non habent,
iam is, qui dat filium ſuum in adoptio-
, non amittit poteſtatem, quam habet
eros eius. d. l. arrogato. in prin. & ſine
o peculium eius retinet. ¶ Septimò in *§. vlt.*
. ſpecialiter agit de ſeruo, qui adoptio-
el filij apud acta nominatione, non fit
, ſed libertatem nanciſcitur: ita vt hoc
valeat ea regula, Si quod ago, non valet
o, valet vt valere poteſt.

Quibus

Quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur.

TIT. XII.

TRES modos expoſuit dominicæ poteſtatis conſtituendæ, natiuitatem, captiuitatem & venditionem; ac totidem modos, quibus patria poteſtas conſtituitur natiuitatem, legitimationem, & adoptionem: nunc docet poteſtatẽ dominicam vno modo tolli, id eſt, manumiſſione, de qua ſuprà ſatis dictum fuit, vbi adieci interdum contingere, vt ſerui ſine manumiſſione libertatem conſequantur: patriam verò poteſtatem multis modis oſtendit diſſolui: quorum alij ſpectãtur in perſona parentis, vt mors: alij in perſona liberorum, vt dignitas: alij in vtraque perſona ſimul, vt emancipatio: alij in alterutra perſona, vt deportatio. ruſus alij faciũt vt liberi ſint ſui iuris, vt mors patris, & emancipatio: alij adimunt liberis ciuitatem vnà cum familia, vt eorum deportatio, vel etiam adimunt libertatem, vt eorundem condemnatio in metallum: alij poteſtatem in alium transferunt, vt adoptio: alij ius patriæ poteſtatis ſuſpendunt, vt captiuitas.

Prin. ¶ Primò Imp. nectit hunc tit. cum ſuperioribus. ¶ Secundò in verſ. & quidem loquitur de ſeruis liberandis. ¶ Tertiò in verſ. hi vero. incipit loqui de patria poteſtate tollenda, ac loquitur de morte parentis, quâ liberi modò fiunt ſui iuris, modò recidunt in alterius poteſtatem, vt morte aui recidunt

in po-

in poteſtatem patris, niſi pater antea de poteſtate aui exierat. ff. de adopt. l. ſi pater filium. 41. ¶ Quartò in §. cùm autem. loquitur de deportatione patris, vel filij, quæ ciuitatem damnato adimit, conſequenter tollit patriam poteſtatem, quæ ciuium Romanorum propria eſt. ſ. de patria poteſt. §. ius autem. ¶ Quintò in §. relegari. tractat de relegatione patris, vel filij, quæ non tollit patriã poteſtatem; quia nec libertatem, nec ciuitatem adimit. ¶ Sextò in §. pœnæ. agit de ſeruitute pœnæ, quæ libertatem; ciuitatem, familiam & patriam poteſtatem tollit: ſiue in perſona patris, ſiue in perſona filij contingat. verbi gratiâ, damnatus in metallum dicitur ſeruus pœnæ, quia nec eſt ſeruus Cæſaris, vel fiſci, nec alium dominum habet, ideóque non poteſt ei in teſtamento aliquid relinqui. ff. de pœnis. l. ſunt quidam. 17. in prin. & quamuis Imp. in contextu non loquatur, niſi de ſeruitute patris, tamen certum eſt patriam poteſtatem ſimiliter extingui, ſi filius fiat ſeruus pœnæ. ſed nouiſſimè Iuſtinian. hanc pœnam ſuſtulit Nou. 22. cap. 8. ¶ Septimò in §. filiusfam. loquitur de dignitate: qui modus tollendæ patriæ poteſtatis ſpectatur in perſona filij, non patris. Inquit ergo Imp. ſolam patriciatus dignitatem liberare filium à patria poteſtate. ſed Nou. 81. idem cauetur de dignitate conſulari, & aliis quibuſdam. Patritij hîc vocantur quaſi patres principis: quæ fuit noua ſub Imperatoribus dignitas: nam aliter Patritij accipiuntur, cùm opponuntur plebeiis, vt ſ. de iure natur. §. lex eſt. ¶ Octa-

§. cum autem.

§. relegari.

§. pœnæ.

§. filiusfa.

§. ſi ab hoſtibus.

uò in §. ſi ab hoſtibus. tractat de captiuitate patris, vel filij, quæ quidem (vt ſ attigi) ſuſpendit patriam poteſtatem: quia ſi captus ab hoſtibus reuertatur, iure poſtliminij fingitur ſemper in ciuitate fuiſſe. ſi verò apud hoſtes moriatur, lege Corneliâ fingitur primo captiuitatis momento mortuus eſſe. §. ſi ab hoſtibus. & ff. qui teſtam. fac poſſunt. l. lege. 12. Poſtliminium, vt Iuſtiniano Scæuolam ſequuto placet, dictum eſt à limine & poſt: quia ex hoſtium poteſtate euadens, redit ad limen, quod amiſerat, id eſt, ad finem ſeu terminum Romanæ ditionis. d. §. ſi ab hoſtibus. Seruius autem Sulpitius nihil putauit eſſe in hoc vocabulo notandum præter particulam poſt: nam illud *liminium*, eſſe tantùm productionem vocabuli, vt *timus* in *finitimus*, referente Cic. in Topic. ¶ Nonò in §. præterea. & §. ſeq. tractat de emancipatione, quæ eſt actus legitimus, quo parentes liberos ſuos de poteſtate dimittunt, ac ſui iuris faciunt. De hac Imperator tria docet: Vnum eſt, quotuplex ſit emãcipatio. Eſt autem triplex, nempe Legitima, Anaſtaſiana, & Iuſtinianra. Legitima fiebat ex l. XII. Tab. per imaginarias venditiones, & manumiſſiones, vt explicãt Theoph. hîc, & Caius lib. 1. inſt. tit. 6. §. vlt. & Boët. in Topic. Cic. ſed in deſuetudinem abiit. Anaſtaſiana fit ex reſcripto principis. Iuſtinianea fit auctoritate iudicis competentis, apud quem parentes voluntatem ſuam liberos emancipandi declarant. d. §. præterea. & ff. de capite minutis. l. 3. §. 1. & C. de emancip. lib. l. pen. & l. vlt. & Nou. 81. Secundum eſt, qui poſſint emanci-

§. praterea.

pari.

pari. docet autem Imperat. vel vnum putà filium, aut nepotem, poſſe emancipari, vel plures, ſiue omnes liberos. Tertium eſt, qui ſint effectus emancipationis. I. Effectus eſt, quòd patria poteſtas ſoluitur, & filius ſiue nepos fit ſui iuris. II. Alter effectus eſt, quòd pater ſuccedit filio emancipato ad exemplum patroni ſuccedentis liberto. j. de legit. agnat. ſucceſ. §. vlt. III. effectus eſt, quòd ſi emancipatus ſit impubes, parens tutelã eius legitimam nanciſcitur. j. de legitima par. tutel. Hęc de emancipatione methodicè, non omnino ſeruato contextus ordine, retuli. ¶ Decimò in §. ſed etſi. loquitur de filio dato in adoptionem: quo modo patria poteſtas ab eo, qui in adoptionem dat, in adoptantem transfertur, dummodò adoptans ſit in numero parentum naturalium. s̃. tit. prox. §. ſed hodie. ¶ Vndecimò duo declarat adoptioni & emancipationi communia. Vnum eſt, quòd ſi nurus mea prægnans ſit antequàm filium meum emancipem, vel dem in adoptionem, nepos naſcetur in mea poteſtate. Si verò poſt filij mei emancipationem prægnans fiat, in poteſtate patris, id eſt, mariti ſui filium pariet, quòd ſi poſt filium meum in adoptionem datum fiat prægnans, nepos in poteſtate adoptantis naſcetur. ita vt in omnibus his caſibus ſpectetur tempus conceptionis, vt notaui s̃. ad tit. de patr. poteſt. Atque hoc primum habetur in §. pen. Alterum eſt in §. vlt. quòd filij non poſſunt regulariter cogere parentes, vt ab eis de poteſtate dimittantur, id eſt, emãcipẽtur. ff de adop. l. non poteſt. 31. (vbi exceptio ſubiungitur

§. ſed etſi.

§. pen.

§. vlt.

in ll.ſeqq.) & C. de emancip.lib.l.4. vel in adoptionem dentur. ff.de adopt.l.5.

De tutelis.

Tit. XIII.

EXPOSITA eſt hominum diuiſio in eos qui ſunt ſui iuris., & eos qui alieno iuri ſubiecti ſunt:iam explicanda eſt ſubdiuiſio eorum qui ſunt ſui iuris, vt tractatus de perſonis, ac primus Inſtitut. liber abſoluatur. *Princ.* ¶ Primò Imperator in prin.tit. diuidit perſonas ſui iuris:quia vel ſunt in tutela, vt pupilli;vel in curatione, vt adoleſcentes, & furioſi; vel neutro iure tenentur, vt viri perfectæ ætatis, qui ſunt ſanæ mentis. & dicendum proponit de iis qui in tutela vel curatione ſunt. Obiter nota differentiam harum poteſtatum, Dominicæ, Patriæ, Tutoriæ, Curatoriæ.nam dominica, patria, & tutoria ſunt in perſonam. ſ. de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. in prin.& §.1. & ſ.tit.prox. §.certæ. Curatoria eſt in res ſeu bona. C.de nupt.l.in copulandis. 8. Rurſus Dominica poteſtas ei vtilis eſt qui poteſtatem habet: tutoria & curatoria ei qui in poteſtate eſt: patria vtrique. §.1. ¶ Secundò generaliter de tutelis loquens, tria tradit, nimirum tutelæ definitionem.§.1.tutoris definitionem & tutoris etymologiam.§.tutores.Tutela eſt vis & poteſtas (accipe & pro id eſt) in capite libero (id eſt,in tutore, quẽ neceſſe eſt eſſe hominem liberũ: nec refert vtrũ ſit pateran filiusfam. ſ.tit.prox in prin.)ad tuendum eum (ſubaudi pupillum) qui per ætatem (pupillarem)

larem) ſe defendere nequit, iure ciuili data ac permiſſa. aut enim ius ciuile, id eſt lex, dat tutorem, tuncque vocatur tutela legitima. ff. de legit. tut. l. 5. in princ. aut alius permiſſu legis dat tutorem, tuncque appellatur tutela datiua. C. de legit. tute. l. vlt. permiſſu autem legis, tutorem dat, vel teſtator, à quo dicitur tutela teſtamentaria; vel magiſtratus, à quo datus tutor, propriè vocatur Datiuus. ff. rem pup. ſalu. fore. l. 7. & C. de Epiſcop. & Cler. l. generaliter. 52. Ergo tutela datiua eſt vocabulum homonymum: quod latè ſumptum, complectitur tam tutelam teſtamentariam, quam à magiſtratu datam: anguſtè verò acceptum, hanc ſolam ſignificat, à teſtamentaria ſeiunctam. Tutor eſt, qui eam vim & poteſtatem habet in pupillum. Tutor dicitur quaſi tuitor, quia pupillum tueri debet. *§. tutores*

¶ Tertiò tranſit ad ſpecies tutelæ explicandas. & quia tutor legitimus & datiuus locum non habent, niſi teſtamentario deficiente, meritò Imp. incipit à teſtamentaria tutela. & in hoc tit. docet, qui & quibus poſſint tutores dare, reliqua de tutela teſtamentaria expoſiturus tit. ſeq. Tutorem dare poteſt parens filio impuberi in ſua poteſtate conſtituto: item nepoti, & pronepoti, in alterius poteſtatem non recaſuris. ſecus eſt, ſi morte aui aut proaui in poteſtatem patris ſint recaſuri. §. permiſſum. Item tam liberis poſtumis, quàm iam natis, dummodò ſint poſtumi ſui, non alieni, id eſt, dummodò in ea cauſa ſint, vt ſi viuo parente naſcerentur, ſui hæredes ei naſcerentur. §. pen. Si quis autem tutorem in teſtamento det filio emancipato, datio *§. permiſſum.* *§. pen.* *§. vlt.*

ipſo iure non valet, ſed confirmabitur à magiſtratu ſine inquiſitione an ſit tutor idoneus, quia ſtandum eſt iudicio patris. §. vlt. & ff. de confirm. tut. l. 1. tantùm igitur quæret magiſtatus, an hæc fuerit volũtas patris, vt hic ſit tutor. ff. eod. l. in confirmando. 8. & de teſtam. tut. l. 4. interdum tamen prætor negligit voluntatem patris, ac dationem tutoris non confirmat, videlicet ſi pater per ignorantiam tutorem dederit, cùm falsò putaret eum eſſe idoneum ad tutelam gerendam. maior enim ratio habetur vtilitatis pupilli, quàm voluntatis paternæ. ff. de confir. tut. l. pen.

Qui teſtamento tutores dari poſſunt.

TIT. XIV.

Princ. PERGIT in explicanda tutela teſtamentaria. ¶ Et primò loquitur de iis qui tutores dant, ac docet, qui poſſint teſtamento tutores dari. vnde inſcriptio huius tit. ſumpta eſt. Sæpe enim in his libris videre eſt, ex prima tituli parte Rubricã cõcipi, vt ſ. tit. 2. & 10. & j. tit. 16. & 20. & lib. 2. tit. 7. & lib. 4. tit. 14. & alibi. hic autem dantur quinque regulæ. I. tutor dari poteſt, tam filiusfa. quàm paterfam. in prin. quia filiusfam. in publicis cauſis pro patrefam. habetur, veluti vt magiſtratum gerat, vt tutor detur. ff. de his qui ſunt ſui, vel ali. iur. l. filiusfam. 9. tutela namque eſt munus publicum. j. de excuſ. tut. in prin. II. ſeruus proprius, id eſt teſtatoris

§. 1.

poteſt

poteſt dari tutor vel cum libertate, vel omiſſa libertatis datione, quia niſi teſtator per errorem (id eſt falsò putans eum eſſe liberum) tutorem dederit, libertatem tacitè ei reliquiſſe cẽſetur vel iure directo. §.1. vel per fideicommiſſum. C. de fideicom. hered. l. etſi non adſcripta. 9. nam hæc duo poſſunt concurrere: ita vt electio (ni fallor) ſeruo detur, vtro modo malit ad libertatem peruenire. & ſi quidem libertatem iure directo conſequatur, fit libertus Orſinus, id eſt, defuncti. Si verò tanquam ex cauſa fideicommiſſi manumittatur, fit libertus manumittentis. J. de ſing. reb. per fideic. relict. §. pen. III. ſeruus alienus non poteſt dari tutor purè, ſed ſub conditione *cùm liber erit.* quare ſi purè tutor detur, inutilis erit datio. d. §.1. Intellige inutilem quantum ad hoc, vt purè, id eſt ſtatim tutor fiat. non tamen eſt omninò inutilis: quia ſubauditur ea conditio, *cùm liber erit.* ff. de teſtament. tut. l. ſi hereditas. 10. §. vlt. IV. Seruus proprius inutiliter datur tutor ſub dicta conditione *cùm liber erit.* d. §. 1. V. Si furioſus vel minor 25. annis tutor detur, ea datio neque eſt omninò inutilis, nec ſtatim tutorem facit, ſed impedit quominus, ſit locus tutelæ legitimæ, propter ſpem teſtamentariæ. datus enim tutor, tunc fiet tutor, cùm mentis compos, vel 25. annis maior factus fuerit. §. furioſus. & interim vt proſpiciatur pupillo, alius tutor à magiſtratu datur. infrà de Attil. tutor §.1. & ff. de teſtament. tutel. l. ſi quis ſub conditione. 11. ¶ Secundò agit de modis, quibus tutores in

§. *furioſus.*

§. *ad certum.*

teſtamento dari poſſunt. §.ad certum. vbi docet, tutorem dari aut purè, veluti, *Manius tutor eſto*; aut ad tempus, veluti, *ad biennium tutor eſto*; aut ex die, veluti, *Ex Calendis illis tutor eſto*; vel, *Calendis illis tutor eſſe incipito*; aut ſub conditione, veluti, *Si nauis ex Aſia venerit tutor eſto*. Poſſumus addere etiam ad conditionem, veluti, *donec nauis ex Aſia veniat, tutor eſto*. Finito autem tempore, vel pendente die, ſiue conditione, locus eſt tutori datiuo d.l.ſi quis ſub cōdit. Addit: Imp. tutorem dari poſſe etiam ante hæredis inſtitutionem: quia ſcilicèt ordo ſcripturæ non ſpectatur. cæteroqui cùm hæredis inſtitutio ſit caput & fundamentum teſtamenti, quicquid ante heredis inſtitutionem ſcribitur extra teſtamentum ſcriptum videri poſ-
§.certæ. ſit. j. de leg. §. ante heredis. ¶Tertiò tractat de iis, quibus dantur tutores: vbi dat quinque regulas. I. regula eſt, Tutor principaliter datur perſonæ, non rei: proinde nō datur certæ rei, vel cauſæ, id eſt liti: ſed cùm detur principaliter ipſi pupillo, conſequenter datur omnibus bonis pupilli §.certæ. interdum tamen tutor datur certis bonis ſeu certis rebus, veluti patrimonio quod pupillus habet in alia prouincia. ff. de teſtam. tutel. l. ſi tamē. 15. & de excuſ. l propter litem. 21. §. licet.
§.vlt. II. Appellatione filiorum vel filiarum continentur tam poſtumi vel poſtumæ, quàm liberi iam nati. §. vlt. III. Filij appellatione in hoc tractatu non continetur nepos. d. §. vlt. licèt aliàs plerumque cōtineatur. ff. de verb. ſignif. l. liberorum. 220. IV. liberorum appellatione etiā nepotes & neptes cōtinentur

d.§.vlt. V.Poſtumorum appellatio tam nepotes poſtumos quàm filios poſtumos complectitur.d.§.vlt.

De legitima agnatorum tutela.
Tit. XV.

Cessante tutela teſtamentaria, locus eſt legitimæ, quæ vel defertur ex verbis l.XII.tab.vt tutela agnatorum;vel ex mente & interpretatione legis,vt tutela patronorum, & parentum;vel ex nouo iure,vt tutela fiduciaria:de quibus ſingulis deinceps agetur,facto initio,à tutela agnatorum,quę verbis legis XII.tab.introducta eſt.nam κατ' ἐξοχὴν ſiue (vt Vlp. tit. de tutel. §. legitimi. loquitur) per eminentiam,legitimi tutores dicuntur, qui ex lege XII.tab.ad tutelã vocantur. ¶ Primò Imp.in prin.tit.docet hanc legitimam tutelam ſequi teſtamentariam,& ea deficiente locum habere:atque ita nectit hunc tit.cum precedentibus. ¶ Secundò declarat ea, quæ requiruntur ad hoc vt alicui hæc legitima tutela deferatur Quatuor autem requiruntur. I.vt ſit cõiunctus per maſculos, non per fœminas:quia per maſculos ſunt agnati,per fœminas cognati:hęc autem tutela agnatis,non cognatis defertur.§.1.ſed hodie,ſublata agnationis & cognationis differẽtia,tutela æquè defertur cognatis atque agnatis. Nou.118.c.5. II. vt nullus ſit tutor teſtamentarius.§.quod autem.quia ſecũdùm reg.iuris.diſpoſitio hominis, id eſt teſtatoris, facit ceſſare diſpoſitionem legis. III. vt

Pr.inc.

§.1.

§.quod autem.

agnatio non ſit ſublata per capitis deminutionem. §. vlt. quod dictum ſeq. tit. explicabitur. tunc deinde ſubiungetur. IV. requiſitum, vt is, qui ad tutelam vocatur, ſit agnatus proximus, ita vt nemo eum gradu procedat. J. tit. prox. §. vlt. Quod dixi, requiri vt is, qui ad tutelam vocatur, non ſit capite minutus, correctum eſt per dictā Nou. 118. c. 5. ex quo nihil nocet, quòd aliquis non ſit agnatus, cùm tutela æque deferatur cognatis vnde quia poſt capitis deminutionem manet cognatus, niſi maximam vel mediam capitis deminutionem paſſus ſit, vt ſeq. tit. exponetur, idcirco nō obſtāte minima capitis deminutione hodie fiet tutor legitimus.

De capitis deminutione.

TIT. XVI.

QVia dictum fuit in calce ſuperioris tit. agnationem tolli per capitis deminutionem, obiter de capitis deminutione agit. *Princ.* ¶ Ac primò capitis deminutionem definit ſtatus prioris mutationem. ¶. Secundò, quia ſtatus in tribus conſiſtit, libertate, ciuitate, familia, diuidit capitis deminutionem in tria genera. verſ. ea quæ. §. 1. Nam maxima capitis deminutio eſt, quæ libertatem, conſequenter & ciuitatem, & familiā adimit. §. 1. *§. minor.* Minor ſeu media eſt, cùm ſalua libertate amittitur ciuitas, proinde *§. minim.* etiam familia. §. minor. Minima eſt, cùm li- *§. ſeruus.* bertas & ciuitas retinentur, ſed familia mu- *§. ſeq.* tatur. §. minima. ¶. Tertiò duos caſus perpurgat,

purgat,quibus aliquis falsò credere poſſet ſtatum mutari ſeu capite minui, videlicèt cùm ſeruus manu mittitur. §.ſeruus. & cum aliquis dignitatem amittit.§. quibus autem. ¶.Quartò in §.pen. interpretatur, quod dixit in §.vlt.tit.præced.pertinens ad effectum capitis deminutionis, ac docet agnationem tolli quacũque capitis deminutione, quamuis cognatio ſeu potius iura cognatis indulta. (nam iura ſanguinis nulla ciuili ratione dirimi poſſunt. ff de diuerſ.reg. iuris. l. iura 8.) tantùm maxima vel media capitis deminutione tollantur.¶.Quintò in §.vlt.declarat quartum illud requiſitum in tutela legitima deferenda, ac docet eam non deferri ſimul omnibus agnatis, ſed tantùm agnatis proximis. *§.pen.* *§.vlt.*

De legitima patronorum tutela.

TIT. XVII.

IN tutela agnatorum ſunt ingenui: in tutela patronorum liberti,illa eſt ex verbis leg. XII. tab. hæc autem eſt ex eius legis interpretatione ducto argumento ab hereditate ad tutelam.regula enim iuris eſt,eum, qui percipit commodum hereditatis,debere etiam ſubire onus tutelæ. proinde cum lex patronum expreſsè vocet ad ſucceſſionem in bonis liberti, cenſetur tacitè eundem vocare ad tutelam liberti. hæc autem tutela legitima nominatur, propterea quòd ex legibus non ea tantùm dicuntur eſſe,

quæ ex verbis legum deſcendunt ſed etiam quæ ex earum ſententia colliguntur. ff. de verb.ſign.l.6.§.1.

De legitima parentum tutela,
TIT. XVIII.

PARENTES,qui liberos emanciparũt, ſunt ſimiles patronis:quandoquidem ſicut ſerui manumittuntur, ita etiam liberi, cùm emancipabantur,manumittebantur. ſ. quib. mod. ius pat. poteſt. ſolu.§. præterea. Theoph.ibi.Caius lib.1.Inſtit.tit. 6. §.vlt. & Boët.in Topic.Cic.Quocirca parentes liberis emancipatis ſuccedunt quaſi patroni.ſ. de legit.agn.ſuc.§.vlt.& ad eorum in pupillari ætate conſtitutorum tutelam vocantur. d.§.præterea.in fin.

De fiduciaria tutela.
TIT. XIX.

SI parens, cùm alicuius ex liberis ſuis legitimus tutor eſſet, aliis quoque liberis perfectæ ætatis ſuperſtitibus deceſſerit,hi in tutelam ſuccedunt. quæ quidem tutela legitima eſt,quatenus nec teſtamento,nec à magiſtratu,ſed ipſo iure tutores conſtituuntur. C.de legit.tutela.l.4. Fiduciaria verò vocatur à fiducia,ſeu fide, quæ his tutoribus propter ſanguinis coniunctionem habetur, & à legitima tutela diſtinguitur, quatenus legitima per eminentiam & propriè accepta dicitur

dicitur ea ſola, quæ eſt ex leg. XII.tab. nam hęc tutela fiduciaria eſt ex nouo iure, Porrò hac ratione modo pater fit tutor filij ſui, (id eſt, cùm auus erat tutor nepotis, moriente auo pater tutelam ſuſcipit) modò frater fratris, modò patruus filij fratris, prout variis modis contingit, vt vnus ex liberis tutoris defuncti ſuſcipiat tutelam alterius ex liberis eiuſdem defuncti. Quod dixi, patrem fieri tutorem filij ſui fiduciarium, debet accipi cum hac limitatione, vt coanguſtetur ad patrem emancipatum. nam ſi integri iuris ſit, non video, cur nō ſit tutor legitimus: quandoquidē vt parens eſt ſimilis patrono, ideóque eſt tutor legitimus, ita etiam hic filius non emancipatus eſt ſimilis filio patroni. quare vt filius patroni fit tutor legitimus poſt mortem patroni, ita etiam hic, qui eſt ſimilis filio patroni, debet fieri tutor legitimus. filius autem emancipatus non poteſt dici ſimilis filio patroni, quia propter emancipationem lege xij.tab. pro extraneo habetur, proinde non fit tutor legitimus, ſed fiduciarius.

De Attiliano tutore.

TIT. XX.

SI nemo ſit, qui ex teſtamento vel lege ad tutelam vocetur, iudex competens tutorem dat, vt hoc tit. explicatur vſque ad §. pen. ¶ Qua in parte Imp. Primò declarat ius antiquum, id eſt, legē Attiliam, & legē Iuliam & Titiam: quarum illa Romæ, hæ in prouin- *Princ.*

ciis

ciis pupillis proſpiciebant. Hoc enim iure tutorem dabant Romæ prætor vrbanus, & maior pars tribunorum plebis, id eſt, ſex Tribuni, cùm enim eorum numerus variauerit, tandem placuit decem creari. Hæc autẽ datio quatuor caſibus locum habet. I. eſt, ſi nullus omnino ſit tutor, id eſt nec teſtamentarius, nec datiuus. in pr. II. eſt, ſi pendeat cõditio ſub qua, vel dies ex quo tutor teſtamento datus eſt. D co *eſtamen o*: quia lex tutorem purè conſtituit, non ex die, nec ſub conditione §. 1. III. eſt ſi tutor in teſtamento purè ſit datus, ſed effectus teſtamenti pendeat, & hereditas iaceat nemine adhuc eam adeunte d. § 1 verſ. item ſi purè. IV. eſt, ſi tutor teſtamentarius vel legitimus in hoſtium poteſtate ſit, §. ab hoſtibus. ¶ Secundò in §. ſed ex his. docet, quando, & quam ob cauſam hæ leges in deſuetudinem abierint. ¶ Tertiò in §. ſed hoc iure. exponit ius nouum: quo iure tutorem Romę dat præfectus vrbi, vel prætor ſecundum ſuam iuriſdictionem; quia tutelæ datio eſt pars iuriſdictionis vrbanæ: in prouinciis autem præſides vel duumuiri, quibus hoc ſpecialiter conceſſum eſt: quia tutoris datio nõ eſt pars iuriſdictionis prouincialis, ſed in prouincia ei competit, cui nominatim lege vel ſenatuſconſulto vel conſtitutione principis conceſſa eſt. ff. de tut. l. 6. §. tutoris datio. ¶ Quartò in §. nos autem. declarat ius nouiſſimũ, atque ibi deſinit tractatus de tutela datiua. Iam igitur expoſita ſunt omnia genera tutelarum, & omnes modi, quibus tutelæ conſtituũtur. ¶ Poſt hæc in §. pen. docet finem tutelæ: & inde in §. vlt.

Marginalia: §. 1. — §. *ab hoſtibus.* — §. *ſed ex his.* — §. *ſed hoc iure.* — §. *nos autem.* — §. *pen.*

§.vlt. colligit eius effectum. Finis eſt, vt pupillus à tutore regatur, quia ſeipſum per ætatis imbecillitatem regere nequit. Effectus præcipuus eſt, quòd tutelâ finitâ tutor rationem tutelæ geſtæ reddere tenetur iudicio tutelæ directo. iudicium autem contrarium datur tutori contra eum cuius tutelam geſſit, ſi fortè pro eo aliquid vtiliter impendit, vel pro eo ſe obligauit. ꝭ.de oblig. quæ quaſi ex contr. §.tutores. *§.vlt.*

De auctoritate tutorum.

Tit. XXI.

Vis ac poteſtas tutelæ in adminiſtratione & auctoritate tutorum maximè cernitur. nam vel ipſe tutor gerit, vel pupillo gerēti auctor fit. hinc duo ſunt tituli in D. & C. de adminiſt. tut. & de auctorit. tut. De adminiſtratione loquutus Imp. in fine tit. præced. vbi docuit tutores adminiſtrationis ſuæ rationem tutelâ finitâ reddere debere: conſequenter itaque tractat de auctoritate tutorum. Auctoritas eſt conſenſus præſentem alterius actum confirmans. nam auctoritas in ipſo negotio gerendo interponitur. §.tutor autem. alius eſt conſenſus actum præcedens, qui vocatur iuſſus, vel mandatum: alius actum ſequens, qui appellatur ratihabitio. ¶ Quod ad ſeriem contextus attinet, Primò docet Imp. in quibus cauſis auctoritas tutoris ſit pupillo neceſſaria. vbi dat duas regulas. *Prin.*

1. regula

I. regula eſt: pupillus ſine tutore poteſt facere conditionem ſuam meliorem, non deteriorem: proinde poteſt alium ſibi obligare

§. neque. non ipſe alteri obligari. in prin. II. regula eſt; pupillus hereditatem ſine tutore acquírere non poteſt, nec iure ciuili, nec iure prætorio: & neque iure directo, neque per fideicomiſſum. §. 1. quia licèt hereditas ſit lucroſa, tamen pupillus nō poteſt eam acquirere, quin implicetur oneribus & obligationibus hereditarijs: iam autem diximus eum ſine tutore non poſſe obligari. Vnde notetur differentia inter hereditatem & contractús. nam contractus pupilli poteſt claudicare, id eſt, fieri poteſt, vt contrahens cum pupillo obligetur, quamuis pupillus ei non teneatur. hæreditatis autē acquiſitio non poteſt claudicare: quia non poteſt pupillus eam acquirere, quin eius onera ſubeat. Differentiæ ratio eſt: quia qui cum pupillo ſine tutore cōtrahit cùm id ſponte faciat, ſi quod damnum patiatur, ſibi debet imputare: creditoribus autem hereditarijs non poteſt imputari, cur hereditas ad pupillum, quo cum non contra-

§. tutor. xerunt, peruenerit. ¶. ſecundò in §. tutor docet, quando, & quomodo auctoritas tutoris interponatur. nempe interponitur coràm, & in ipſo negotio, id eſt, dum negotium à pupillo geritur, non poſt tempus, nec per epiſtolam tutoris abſentis, nec per nuntium.

§. vlt. ¶. Tertiò in §. vlt. docet, quo caſu tutoris auctoritas non admittatur. nempe non admittitur in rem ipſius tutoris: veluti ſi tutor litem habeat cum pupillo. proinde hoc caſu dādus eſt pupillo ſpecialis curator ad litem.

Sed

Sed nouiſſimè conſtitutum eſt, vt creditor vel debitor pupilli non admittatur ad tutelam Nou.72.c.1. & ſi poſt tutelã ſuſceptam incipiat eſſe pupilli debitor, aut creditor, ei adiungatur curator.ead. Nou. c.2. Intellige hoc procedere, ſi is qui pupilli debitor vel creditor eſt, ſolus tutor ſit.nã ſi habeat contutorem, eo autore lis peragetur, nec erit opus noua tutoris vel curatoris datione.ff. de admin.tut.l.ſi plures.24. & C.de in litem dando tut.l.1.

Quibus modis tutela finitur.
TIT. XXII.

DE tutela in hoc libro quinque explicantur: I. quid ſit, & vnde dicatur: II.quot ſint eius genera,& quibus modis ſeu à quibus conſtituantur:III. cur ſit introducta:IV.qui ſint eius effectus:V. quibus modis finiatur. Ex his quinque quæſtionibus, iam quatuor in ſuperioribus tit.ſunt perpurgatæ: ſupereſt quinta de modis tutelam extinguentibus:qui quidem partim ſpectantur in ſolo pupillo, vt pubertas: partim in ſolo tutore,vt excuſatio, & remotio propter ſuſpicionem:partim in vtroque,vt mors,& capitis deminutio:partim in accidẽtibus, vt in conditione,ſub qua tutor datus fuit.¶.Imp. Primò loquitur de pubertate. ¶. ſecundo in §. 1.de capitis deminutione impuberis, quæ tutelam extinguit, ſiue ſit maxima, ſiue media,ſiue minima; quia non poteſt eſſe in tutela,qui non eſt ſui iuris.ſ.de tutel.in prin. *Princ.* *§.1.*

¶.Tertiò

§. *ſed & ſi.* ¶. Tertiò in §. ſed etſi. loquitur de conditione, cuius euentus tutelam perimit, ſi vſque ad conditionem exiſtentem tutor datus fuerat, veluti donec nauis ex Aſia veniat. hic autem modus tutelæ teſtamẽtariæ proprius eſt. §. *ſimili.* ¶. Quartò in §. ſimili. tractat de morte pupilli, vel tutoris. nam mors tutelã, & generaliter omnia ſoluit. Nou. 22. c. 10. §. *ſed & capitis.* ¶. Quintò in §. ſed & capitis. agit de capitis deminutione tutoris. Hîc notentur duæ regulæ. I. Maxima vel media capitis deminutio tutoris perimit tutelam: quia neceſſe eſt, vt tutor ſit homo liber, & ciuis Romanus. II. Minima capitis deminutio tutoris regulariter non extinguit tutelam: quia tutor poteſt eſſe tam filius fam. quàm paterfam. §. qui teſtam. tut. dari poſſunt. in prin. Excipitur legitima agnatorum tutela: quia per minimam capitis deminutionem agnatio tollitur. §. de legit. agnat. tutel. §. vlt. Sed hæc exceptio hodie non habet locum: quia legitima tutela hodie non defertur iure agnationis, quæ eſt vinculum ciuile, ſed iure naturalis cõiunctionis æquè defertur cognatis atque agnatis. Nou. 118. c. 5. §. *pen.* ¶. Sextò in §. pen. loquitur de tempore, quod tutelam finit, ſi tutor ad certum tempus datus fuerat. alioqui tutela durat vſque ad pubertatem pupilli, vt in prin. tit. dictum fuit. §. *vlt.* ¶. Septimò in §. vlt. mentionem facit excuſationis, vel remotionis tutorum: de quibus cauſis pollicetur ſe poſterius dicturum, tit. ſcil. pen. & vlt. huius primi libri.

De curatoribus.

Tit. XXIII.

Tutelam pubertate pupilli finitam accipit curatio, quæ eſt vis ac poteſtas in capite libero ad res adminiſtrandas, quas dominus per ætatis vel mentis imbecillitatem rectè adminiſtrare non poteſt. non enim ſolis adoleſcentibus curatores dantur, ſed & alijs, vt hoc tit. declaratur. ¶. Primò loquitur Imp. de adoleſcentibus, de quibus diſſoluit quinque quæſtiones. I. quæſtio eſt, à quo tempore; & vſque ad quod tempus accipiant curatorem. nempe curator eis datur ab initio pubertatis, vſque ad perfectam ætatem, id eſt, maſculis ab anno 14. fœminis ab anno 12. vtriſque vſque ad annum 25. completum. II. quæſtio eſt, cur his perſonis detur curator. verſ. quia licet. III. quæſtio eſt, à quibus detur curator. §. 1. IV. Quæſtio eſt, an inuiti cogantur accipere curatorem. §. item inuiti. V. Quæſtio eſt, an curator detur certæ rei, vel certæ cauſæ. nam de tutore hoc fuit negatum §. qui teſtam. tut. dari poſſ. §. certæ. de curatore autem hoc in præſentia affirmatur. d. §. item inuiti. verſ. curator. ¶ Secundò tractat de furioſis, & prodigis, qui curatorē accipiunt vel legitimum, vt agnatum ex lege XII. tab. vel datiuum, ſi nullus ſit legitimus

Prin. *§. 1.* *§. item inuiti.* *§. furioſi.*

§.ſed & mẽte captis. *§.interdum.* mus tutor idoneus. §.furioſi. ¶ Tertiò loquitur de mẽte captis,& ſurdis,& mutis,& perpetuò morbo laborãtibus. §.ſed & mẽte captis. ¶ Quartò agit de pupillis;ac proponit duos caſus quibus curatores pupillis dãtur;& vnum caſum, quo non datur curator, ſed actor. I.Caſus eſt,ſi tutor teſtamentarius vel legitimus neque ſit idoneus, neque fraudulenter ſe gerat. nam ſi tutor ſit idoneùs, non eſt opus vt ei curator adiungatur. Si verò fraudulenter adiminiſtret, remouendus eſt tanquàm ſuſpectus, & in eius locum alius tutor ſubſtituẽdus. cùm autem fraude caret, quia tutor manet, nec tamen ad gerendum eſt idoneus, neceſſe eſt ei curatorem adiungere,non alium tutorem,quia regula illa iuris obſtat, Tutorem habenti tutor dari non poteſt. §.pen. II. Caſus eſt,ſi tutor teſtamentarius vel legitimus ad tẽpus excuſetur,quia nihilominùs tutor manet. §. pen. verſ. item loco. quòd ſi in perpetuum excuſetur, non facit locum curatori, ſed ei alius tutor ſubſtituitur. C.in quib.cau.tut. vel curat. hab.l. *§.vlt.* pen. III.Caſus eſt,ſi tutor aduerſa valetudine,vel alia neceſſitate,veluti dignitate,ætate, negotiorum pupillarium multitudine. ff.de adm.tut.l.decreto 24.in pr. impediatur quominùs negotia pupilli adminiſtrare poſſit:& neque excuſetur, neque pupillus præſens & maior infante ſit,hoc caſu magiſtratus tutori adiungit actorem, qui etiam vocatur adiutor. ff.de tut.l. ſolet. 13. §. 1. eum verò actorem conſtituit, quem ipſe tutor vult, quia periculum ad ipſum tutorem ſpectat,

ctat, ſi fortè actor malè adminiſtret,& aliquod damnum pupillo inferat.§.vlt.Notandum eſt tria hoc caſu requiri, vt actor detur. Primum eſt, vt tutor impediatur quominùs negotia pupilli gerat: alioqui actor eſſet ſuperfluus. Secundum eſt,vt tutor non excuſetur: alioqui ſi excuſetur ad tempus, ei adiungetur curator.Si verò in perpetuum, ſubſtituetur alius tutor, vt paulò antè dictum fuit. Tertium eſt,vt pupillus vel abſit, vel infans ſit: quia ſi ſit præſens, & maior infante, procuratorem tutore auctore conſtituet.ff.de adm.tuto.l.decreto. 24. & C.de procur.l.neque.11. Vnde obiter collige,propter impedimentum tutoris modò alium tutorem dari; modò curatorem, quandoque procuratorem,interdum actorem ſiue adiutorem, ſecundùm expoſitam diſtinctionem.

De ſatiſdatione tutorum vel curatorum.

Tit. XXIIII.

HACTENVS ſeorſùm dictum eſt de tutoribus,ſeorſum de curatoribus: deinceps tria eis communia enarrantur, ſatiſdatio;excuſatio;remotio.Satiſdatio eſt cautio,quæ fit datis fideiuſſoribus. ff.qui ſatiſd. cog.l. 1. nam quæ fit datis pignoribus, minùs propriè vocatur ſatiſdatio. ff. de collatione

latione bon.l. 1.§. iubet. hæc vero tutorum & curatorum ſatiſdatio, id eſt, rem pupilli vel eius qui in curatione eſt ſaluã fore, quia eſt prætoria.ff.de ſtipul. præt.l.1. fideiuſſo-

Prin. res deſiderat.ff eod.l.7.¶ Primò Imp.rationem affert, propter quam tutores & curatores ſatiſdare iubentur ¶ Secundò in verſ.ſed hoc, excipit tutores teſtamentarios, & ex inquiſitione datos, qui non tenentur ſatiſdare,

§. 1. propterea quòd idonei ſunt electi.¶.Tertiò in § 1.docet, cùm plures ſunt teſtamentarij vel ex inquiſitione dati, ſatiſdationem poſſe locum habere, licèt non neceſſariò præſtanda ſit, & hunc effectum parere, vt qui ſatiſdat, ſolus tutelam vel curationem adminiſtret, ſic enim Imp. diſtinguit: Aut aliquis tutorum ſeu curatorum ſatis offert, aut nemo. Priori caſu ille ſolus adminiſtrat, niſi contutor vel concurator velit ſadiſdare: quoniam oblatio à tutore contutori vel à curatore concuratori ita fieri debet: Aut ſatiſda, & adminiſtra: aut ſatis à me accipe, & adminiſtrationem mihi relinque. Poſteriori caſu, ſi teſtator vni adminiſtrationem commiſit, is adminiſtrabit.ff. de adm.tut.l.3.§. quãuis. ſi verò teſtator nemini adminiſtrationem commiſerit, aut is, cui cõmiſit, gerere nolit: tunc ille adminiſtrabit, quem maior pars tutorum vel curatorum elegerit. quod & in tutoribus datiuis obſeruatur. Sed ſi in eligendo diſſentiãt, prætor auctoritatem ſuam interponet. §.1. & d. l. 3. §.ſi non erit. item ſi omnes tutores vel curatores velint indiſtinctè gerere, aut adminiſtrationem inter ſe diuidere, prætor eis debet aſſentiri. d.l.3. §.pen.

§.pen.& vlt. & l.ſeq. ¶ Quartò in §. ſciendum.& §.vlt.declarat effectum dictæ ſatiſdationis,ac docet ex ea teneri non ſolùm ipſos tutores vel curatores,& eorum heredes, ſed etiam fideiuſſores,& eorum heredes,nec non eos qui ſatiſdationem exigere debent, vt duum viros. ff. de magiſt. conu. l. 1. & ſcribas. C. eod. l.vlt. & eorum heredes d §. ſciendum. Obiter autem in §. pen. interijcit hanc doctrinam,quod tutores vel curatores ſadiſdare nolentes, ad id coguntur captis pignoribus: quoniam hoc introductum fuit ex ijſdem conſtitutionibus, ex quibus in §. præcedente dixerat actionem ſubſidiariam dari in heredes eorum, qui aut nullo modo, aut non idoneè caueri curauerunt. *§. ſciendum. & ſeqq.*

De excuſationibus tutorum vel curatorum.

TIT. XXV.

QVia tutela eſt onus, meritò placuit iuſtas excuſationum cauſas admitti: de quibus hoc tit.agitur. ¶ Primò itaque Imp. ſexdecim cauſas excuſationum tutoribus & curatoribus communes declarat. quarum aliæ excuſant in perpetuum, vt numerus liberorum: aliæ ad tempus, vt adminiſtratio rei fiſcalis. rurſus pleræque excuſant à tutela ſuſcipienda, non à ſuſcepta, nimirum quæ pro libitu poſſunt vel proponi *Princ.*

vel

vel omitti: nonnullæ etiam à tutela vel curatione ſuſcepta excuſant, quia competunt perſonis, quæ non debent tutelam vel curationem ſuſcipere, vt minoribus 25.annis, & militibus. Sed ſingulas excuſationum cauſas breuiter exponere, non erit inutile. I.cauſa eſt numerus liberorum:vnde excuſatio perpetua competit.in prin. Quatuor autem hic requiruntur vt excuſatio locum habeat. Primum eſt,vt ſaltem ſint tres liberi Romæ,vel quatuor in Italia, vel quinque in prouincia. Secundum eſt, vt ſint liberi iam nati. ff.h.t. l.2.§.1.Tertium eſt, vt ſint legitimi & naturales. nec refert, vtrùm ſint in poteſtate, an emancipati,vel in adoptionem dati. Quartum eſt,vt ſint ſuperſtites, vel in acie amiſſi: aliàs liberi defuncti non proſunt ei qui vult à tutela vel cura excuſari: ipſorum autẽ defunctorum liberi ſuperſtites proſunt,vt putà mortuo filio, nepotes ex eo proſunt: ita vt quotcumque ſint,pro vno computẽtur:quia eatenus proſunt, quatenus patris ſui defuncti perſonam repræſentant. II. eſt rerum fiſcalium adminiſtratio, quæ excuſationem temporalem tribuit. §.1. III. eſt abſentia Reip.cauſa,quę ſimiliter ad tempus excuſat: & interim curator datur à magiſtratu. Hîc autem adhibetur diſtinctio: quia tutela ſiue cura vel defertur ei qui iam reip.causâ abeſt, vel defertur ante abſentiam.Hoc caſu ſtatim ac reuerſus fuerit, tutelæ onus ſubire cogitur. Priori caſu non ſolùm excuſatur quamdiu abeſt, ſed etiam intra annum ex quo reuerſus eſt.§.item qui reip. IV. eſt poteſtas ſiue imperium.§. & quid. hæc quoque excuſatio

§.1. *§. item qui reipub.* *§. & qui poteſtat.*

ſatio eſt temporalis, id eſt, quamdiu aliquis imperium habet. ff. eod.l. 6. §. gentium & l. adminiſtrantes. 41. §. 1. V. eſt lis cum patre pupilli vel adoleſcentis, dummodò ſit lis de omnibus bonis, vel de maiori parte bonorum, vel de hereditate. §. item propter litem. & ff. eod. l. propter litem. 21. in princ. hodie vero quæcumque lis obſtat, quominus aliquis tutelam vel curationem ſuſcipere poſſit. Nou. 72. cap. 1. VI. eſt onus trium tutelarum vel curationum. §. item tria. Vbi duo ſunt notanda. Vnum eſt, onus affectatum non prodeſſe, id eſt, ſi quis tutelas ſiue curationes aliquas captauerit, hæ ab alia tutela vel cura excuſationem non tribuunt. Alterum eſt, quòd non tam ſpectatur numerus tutelarum vel curationum, quàm onus. nam interdum tres tutelæ pro vna computantur, vt tutelæ trium fratrum quorum patrimonium eſt indiuiſum. d. §. item tria. quandoque vna pro tribus habe[t]ur ff. eod l. 3. videlicèt ſi valde amplum & [d]iffuſum ſit pupilli vel adoleſcentis patri[m]onium. ff eod l. ſi is qui. 31 §. vlt. Honora[r]ia verò tutela, id eſt, quæ honoris cauſâ ſi[n]e onere adminiſtrationis defertur, nō pro[d]eſt. ff. eod. l. ſpadonem. 15. §. ſi ciuitatis. [V]II. eſt paupertas, propter quam aliquis [o]neri tutelæ ferendo impar eſt. §. ſed & pro[pt]er. VIII. eſt aduerſa valetudo, quæ talis [eſt], vt aliquis ne ſuis quidem negotiis vacare poſſit. § item propter aduerſam. hæc cau[ſa] vel ad tempus, vel in perpetuum excuſat, [pr]out eſt valetudo magis aut minùs diutur[na]. ff. eod. l. idem. 12. in prin. & tam à tutela

§. itē propter litē.

§. itē tria

§. ſed & propter.

§. itē propter aduerſam.

ſuſcepta, quàm à ſuſcipienda excuſat.ff.eod. l. & non tantum. 11. l. poſt ſuſceptam. 40.

§. ſimiliter. IX. eſt imperitia literarum, quæ quidem excuſat, niſi prudentia & rerum experientia hunc tutoris ſeu curatoris defectū ſuppleat. §. ſimiliter & ff. eod. l. 6. §. vlt. X. eſt, cum

§. item ſi propter. tutor propter inimicitias, id eſt, vt tutelâ oneretur, & iudicio tutelæ vexetur, à patre pupilli datus eſt. Hanc excuſationem amittit, qui patri pupilli pollicitus eſt ſe tutelam

§. nō eſſe. geſturum. § item ſi propter. XI. eſt, ſi quis ſit ignotus patri pupilli, à quo tutor in teſtamento datus eſt. ſed hæc excuſatio reproba-

§. inimicitiæ. tur. § non eſſe. XII. eſt, ſi tutor capitales inimicitias ſine reconciliatione cum patre

§. item is. pupilli exercuit. §. inimicitiæ. XIII. eſt, ſi tutor à patre pupilli controuerſiam ſtatus paſſus eſt, id eſt, ſi pater pupilli iudicium liberale, ſeu præiudiciale contra eum exercuit, aſſerens eum eſſe ſeruum, aut libertum.

§. itē maior. § item is. XIV. eſt ætas ſenilis, id eſt, maiorum ſeptuaginta annis. Minores autem 25. annis non egent excuſatione: quia nec inuiti nec volentes admittuntur ad tutelam, vel curationem gerendam. § item maior. & 7. de fiduciaria tut. verſ. vlt. hoc excepto, quòd ſi minor 25. annis tutor in teſtamento detur, poſt ætatē perfectam tutor fiet. ſ. qui

§. idē &. teſtam. tutor. dari poſſ. §. furioſi. XV. eſt militia. Hîc notetur excuſationem propriè locum habere in veterano, qui militiâ miſſus eſt. ff. h. t. l. 8. nam miles cum ne quidem volens ad tutelam admittatur, non magis

§. itē Romæ. eget excuſatione, quàm minor 25. annis. § idem & in milite. XVI. eſt publica profeſſio.

ſeſſio. Hîc tria requiruntur, vt excuſatio locum habeat. Vnum eſt, vt Grammaticam vel Rhetoricam vel Medicinam profiteantur. Alterum eſt, vt vel in patria ſua profiteantur, vel Romæ quæ eſt comunis patria omnium ciuium Roman. ff. ad municipalem l. Roma. 33. Tertium eſt, vt is, qui vult ſe excuſare non ſit ſupernumerarius, ſed intra numerũ ſtatutum. §. item Romæ. de quo numero vid. l. 6. §. 2. ff. h. t. ¶ Secundò in §. qui autem vult. declarat modum & tempus proponendæ excuſationis. Quod ad modum attinet: is, qui excuſari vult, non appellat, vt ij faciunt, qui ab aliis muneribus excuſantur: ij namque à muneris impoſitione appellare neceſſe habent, ff. de vacat. mun. l. 1. §. 1. tutor autem vel curator non appellat, ſed ſine appellatione excuſationem ſuam proponit. Hanc ſententiam Cuiacius ſic accipit, vt tutor vel curator non teneatur quidem appellare: ſi tamen velit, appellare poſſit. alij verò Doctores communiter putant appellationem hoc caſu non admitti. Quod verò ad tempus ſpectat, Iuſtin. ita diſtinguit: Aut tutor vel curator datus eſt intra centeſimũ lapidem, id eſt, intra centeſimum miliare: nam miliaria lapidibus ſignabantur: aut vltra centeſimum lapidem ſeu miliare. Priori caſu excuſationem ſuam proponere debet intra dies 50. Poſteriori caſu pro ſingulis 20. millibus lex ei tribuit diem vnũ itineris faciendi causâ, & inſuper ei concedit 30. dies: intra quod tempus excuſationem ſuam proponere debet. Sed quia ſecundum hanc ſuppurationem interdum reperiuntur pauciores

§. qui autem vult.

quàm dies 50. nempe ſi tutor ſeu curator propiùs quadringentis miliaribus abſit: interdum plures quàm 50. videlicet ſi degat vltra quadringenta miliaria: interdum præcisè reperiuntur 50.dies, nimirum cùm præciſe abeſt quadringentis miliaribus: idcirco Iuſtin. addit hanc exceptionem, vt eo caſu, quo ſupputatione facta reperiuntur pauciores dies quàm 50. nihilominùs dies 50. concedantur.alioqui ſequeretur hæc abſurditas, quòd breuius tempus ad excuſationem proponendam tribueretur ei qui longiùs abeſt, quàm ei qui in propinquiori loco degit. Vnde in ſumma ſit,vt vſque ad quadringenteſimum miliare dentur dies 50.vlteriùs autem degenti tribuatur tantum tẽporis,quantum dicta ſupputatio 20. millium diurnorum & 30.dierũ conficit. ¶ Tertiò in §. datus. reſpicit ad excuſationem tutoris propriam,quæ curatori non conuenit: & inquit eum, qui tutor datus eſt, cùm principaliter detur perſonæ,non rei.ſ. qui teſtamento tutores dari poſſunt.§.certæ.per conſequẽtiam dari omnibus rebus pupillaribus, ſiue vniuerſo patrimonio pupilli. vnde fit,vt à parte patrimonij non poſſit excuſari: niſi ea pars ſit vltra centum miliaria in alia prouincia. ff.h.t.l.propter litem.21 §.licèt. ¶ Quartò excuſationes curatorum proprias declarat. I. excuſatio eſt, quòd is, qui alterius tutelam geſſit,non cogitur eiuſdem curationem ſuſcipere § qui tutelam. Excipitur libertus, qui cogitur eſſe curator filiorũ patroni ſui, quamuis eorum tutelam geſſerit. C. eod.l.5. niſi ſuâ pecuniâ emptus,& manumiſſus ſit.ff. eod.

§.datus.

§. qui tutelam.

l.l.libertum.14.§.pen. II. excuſatio eſt §.pen.
nùs propriè dicta, quòd maritus excuſa-
à curatione vxoris: quia non facilè coge-
ur ad rationes reddẽdas: proinde lex non
lt eum fieri curatorem.§. iidem reſcripſe-
it.& ff.eod.l.1.in fi.& de curat. furio.l.vi-
n.14.& C.qui tut.dari poſſ.l.vlt. ¶ Quin- §.vlt.
in §. vlt. docet falſas allegationes non
ɔdeſſe, licet excuſationem inde ſit aliquis
ıſequutus.

De ſuſpectis tutoribus vel curatoribus.

Tit. XXVI.

Tutores vel curatores eſſe deſinunt aut
volentes, quia excuſantur, aut inuiti,
ia propter ſuſpicionem remouentur. quo-
ım igitur de excuſationibus dictũ eſt, re-
ſubjicitur hic tit. de ſuſpect. tut. vel cu-
. ¶ Primò Imp. declarat, quo iure accu- *Princ.*
io ſuſpecti ſit introducta. in prin. nam cri-
n ibi accipit pro criminatione ſiue accu-
ione: in qua ſignificatione alibi quoque
c vocabulum reperitur. ¶ Secundò in §.1. §.1.
uitur de iudice, qui de ſuſpecto cognoſ-
. ¶ Tertiò in §.oſtẽdimus. tractat de reo, *§.oſtendimus.*
oſtendit omnes tutores vel curatores poſ-
ıccuſari: hoc tantum obſeruari iubet, vt
ronus ſine infamia remoueatur, id eſt, vt
amuis fraudulenter ſe geſſerit, tamen in
ıtentia mentio fraudis non fiat. remotus
mque à tutela vel cura non ſit infamis, niſi

propter dolum ſit remotus. ↄ.h.t.§. ſuſpectus autẽ remotus.& ff.eod.l.4.in prin. ¶ Quartò in §.conſequens. tractat de accuſatore, & quaſcumque perſonas ad accuſationẽ admittit, hoc excepto, quòd nec impuberes poſſunt accuſare ſuos tutores, nec adoleſcentes aliter quàm ex neceſſariarum perſonarum conſilio poſſunt accuſare ſuos curatores. Quid ergo(dicet aliquis)ſi neceſſariæ perſonæ nolint curatorem accuſari, quamuis reuera ſuſpectus ſit? Reſpondeo cum Bartolo adoleſcentem poſſe implorare officium iudicis:quoniam etiam ſine accuſatione ſuſpectus remoueri poteſt. ff. h.t. l.3.§. præterea.

§. conſequens.

¶ Quintò in §.ſuſpectus autem eſt.loquitur de tenore accuſationis, id eſt, exponit quid tutori aut curatori objiciatur. nempe objicitur,quòd ſit ſuſpectus,non propter inopiam, ſed propter malos mores, quia ſcilicèt vel malè gerit,vel malè geſtutus videtur.

§.ſuſpectus autem eſt.

¶ Sextò declarat duos effectus,huius iudicij. I. eſt effectus iudicij finiti,quòd remotus ſit infamis,dummodò propter dolum, non propter culpam remotus ſit. §. ſuſpectus autẽ remotus. II. effectus eſt iudicij pendentis: quia hoc iudicio pendente tutor vel curator prohibetur res adminiſtrare. §. ſi quis autem.

§.ſuſpectus autẽ remotus.

§.ſi quis autem.

¶ Septimò in §. ſed ſi ſuſpecti. declarat modum,quo hoc iudicium ſine ſententia extinguitur.

§.ſed ſi ſuſpecti.

¶ Octauò proponit quatuor caſus, quibus non ſolùm ſuſpectus remouetur, ſed etiam grauiùs punitur. I.caſus eſt, ſi tutor latitet,ne alimenta pupillo à prætore decernantur. §. ſi quis tutor. II. caſus eſt,ſi tutor falsò aſſerat pupillum eſſe adeo pauperem, vt ali

§.ſi quis tutor.

§. ſed ſi

alimenta ei decerni non poſſint. §. ſed ſi
iis. III. caſus eſt, ſi quis tutelæ officium
ıtâ pecuniâ redemerit. d. §. ſed ſi quis. verſ.
:ut. IV. caſus eſt, ſi libertus fraudulenter §. *libertus*.
erat tutelam liberorum patroni ſui. §. pen.
Nonò in §. vlt. reprobat cautionem quan- §. *vlt.*
am, qua ſuſpectus fortaſſe ſe tueri velit: &
ıſtendit, quamuis ſatiſdare velit rem pupilli
·el adoleſcentis ſaluam fore, nihilominùs
:um à tutela vel cura remoueri. ratio eſt:
quia (vt ſ̃ diximus) non eſt ſuſpectus pro-
pter paupertatem, ſed propter malos
mores: ſatiſdatio verò pauperta-
tis defectum ſupplet, non
improbitatis.

***

ANALYSIS
LIBRI SECVNDI
INSTITVTIONVM.

De rerum diuiſione [& acquirendo ipſarum dominio.]

TIT. I.

HVc vſque dictum eſt de primo iuris obiecto, id eſt, de perſonis: conſequenter agitur de ſecundo, hoc eſt, de rebus. Rei appellatio latiùs patet, quàm pecuniæ. nam pecuniæ ſignificatio coangu-ſtatur ad ea, quæ in noſtro patrimonio ſunt: rei vocabulum ea quoque complectitur, quę extra patrimonium ſunt. ff. de verb. ſignif. l. *Princ.* 5. in prin. ¶ Primò Imp. nectit hunc titulum cum ſuperioribus. ¶ Secundò duas rerum diuiſiones proponit: quarũ prior eſt tripertita; aut enim in noſtro patrimonio, aut extra noſtrum patrimonium habẽtur: poſterior eſt quinquepertita, quia vel ſunt res comunes omnibus hominibus, vel publicæ, id eſt, alicuius

cuius populi, vel vniuerſitatis, id eſt ciuitatis, vel nullius, vel ſingulorum, id eſt priuati iuris & in ſingulorum ciuium Romanorum dominio. Hanc poſteriorem diuiſionem exequitur in §.1. & ſeqq. ſingula membra definitionibus & exemplis illuſtrans. Ad §. 1. Nota aquam profluentem differre à flumine. nam aqua profluens continenter mouetur, ipſum autem flumen eſt immobile, vt ſcribit Ariſt.4.phyſic. cap.6.part.pen. & lib. 3.Polit.cap.2. part.6. Intellige flumen eſſe immobile, niſi alueum mutet: de qua mutatione poſteriùs dicetur. Rurſus aqua profluens eſt communis omnibus hominibus, vt hîc: flumen verò non eſt commune, ſed publicum, vt dicitur in ſequenti §. Rurſus nota, non ſolùm ædificia in littore poſita, eſſe in dominio ædificantium, ſed etiam eorum ſolum. quamuis enim littus ſit commune: tamen cùm aliquis in littore ædificat, illud littus per occupationem ſuum facit: non tamen in perpetuum, ſed quandiu ædificium cōſtat. ff de rer.diuiſ.l.6.in prin. Ad §. FLVMINA. Nota, quod dicitur, flumina eſſe publica, intelligendum eſſe de fluminibus perennibus. ff. de flumin.l.1. Ad §. RIPARVM. Nota ripam eſſe, quod continet flumen naturalem curſus ſui rigorem tenẽs. ff. de flumi.l.1. §.ripa. & l.3. §.1. Quoniam autem ripa eſſe incipit, ex quo verſus flumen vergit. d.l.3. §.pen. & eſt terminus inter flumen & vicina prædia interiectus: idcirco partim ſequitur ius fluminis, partim ius prędij. nam proprietas ripæ eorum eſt, qui vicina prędia poſſidẽs. vſus autẽ ripæ eſt com-

§.1.

§. *flumina.*

§. *riparū.*

§.*litorū.* munis,quemadmodum & vſus fluminis. Ad §. LITORVM. Nota aliud eſſe,cùm dicimus aliquam rem eſſe publicam & iurisgentium,vt hîc:aliud,cùm dicimus,eſſe publicam iure gentium,vt.ſ.§ prox.cùm enim dicimus litorum vſum eſſe publicum, & iurisgentium,ſignificamus non ſolùm eſſe publicum,ſed etiam commune,ita vt non tantùm vnus populus, ſed etiam omnes homines vti poſſint:cùm autem dicimus riparum vſum eſſe publicum iure gentium,hoc ſignificamus, iure gentium conſtitutum eſſe vt riparum vſus ſit publicus,id eſt,vnius populi proprius. ſunt tamen etiam quædam litora publica, vt ea quæ à populo Romano occupata ſunt.ff.ne quid in loco publ.l.3. Ad

§.*nullius* §. NVLLIVS.Nota ea,quæ ſunt nullius, eſſe in duplici differentia. quædam enim conceduntur occupāri, vt feræ.j.h.t.§.feræ. quædam occupari non poſſunt,vt res diuini

§.*religioſum.* iuris,de quibus hîc agitur. Ad §. RELIGIOSVM. Nota locum religioſum fieri, ſi vel totum cadauer, vel pars principalis, in eo ſepeliatur. ff.de religioſ. l.cùm in diuerſis.44. Rurſus nota, eatenus locum religioſum fieri, quatenus corpus humatum eſt. ff. eod.l.2.§.ſepulchrum. Præterea nota, cùm quis in alienum locum mortuum infert, ita demum fieri locum religioſum, ſi dominus vel ab initio conſentiat, vel poſtea ratum habeat. ff.de rer.diuiſ.l.6.§.religioſi. ex quo in fine huius §. probanda eſt lectio affirmatiua, quam etiam Theophilus ſequitur, & legendum *ratum habuerit*: quamuis lectio quoque negatiua, *ratum non habuerit*,

commmo

mmodam ſententiam habeat, ſed minùs
:gantem, & minùs proprietati vocabuli
nuenientem. Inſuper nota locum pu-
m, cuius mentio fit in hoc §. definiri eum,
ii neque ſacer eſt, neque ſanctus, neque
ligioſus. ff. de religioſis. l. 2. §. purus. Ad
SANCTÆ. Nota ſanctum definiri, *§. ſanctæ.*
iod ab iniuria hominum defenſum atque
unitum eſt. ff. de rerum diuiſione. l. 8. in
:incip. vel quod neque ſacrum neque pro-
hanum (ſupple neque religioſum) ſed ſan-
tione quadam confirmatum eſt. ff. eod l. ſa-
ra 9. § propriæ. ¶ Tertiò tractat de mo- *§. ſingu-*
lis, quibus iure gentium res ſingulorum *lorum.*
iunt: atque hos refert ad duo ſumma ge-
nera: quia res acquiruntur vel iure gen-
tium, vel iure ciuili. §. ſingulorum. non
etiam iure naturali, quod omnibus anima-
libus commune eſt: quia dominiorum di-
ſtinctio iure gentium eſt introducta. ff. de
iuſt. & iure. l. 6. Deinceps autem à §. feræ,
vſque ad finem tituli, declarat modos acqui-
rendi iure gentium vnum & viginti, quos
ego poſtea referam ad ſex. ¶ Primus mo- *§. feræ.*
dus eſt occupatio ferarum, de quo Iu-
ſtin. has quæſtiones diſſoluit. Prima quæ-
ſtio eſt, cur feræ concedantur occupanti.
Reſpondetur, quia nullius ſunt. hæc ra-
tio eſt bona pro ſubiecto argumēto, id eſt,
valet in his rebus, quæ poſſunt dominio
noſtro ſubiici. cæterùm res ſacræ, religio-
ſæ, & ſanctæ, quamuis nullius ſint. s. §.
nullius. tamen occupanti non conceduntur.
ſecunda quæſtio eſt, quo in loco feræ
poſſint occupari, ita vt earum dominium ac-

quiratur. Reſpondetur,occupari poſſe quocumque loco : nec tantùm in ſuo, ſed etiam in alieno prædio : quamuis dominus,ſi præuiderit, prohibere poſſit, quominùs aliquis in ſuum fundum venandi vel aucupandi vel piſcandi gratiâ ingrediatur. quid ergo (dicet aliquis) ſi quis domino fundi prohibente ingrediatur, & feram capiat? Accurſ. hîc negat eum fieri dominum feræ. contrarium tamen reſpondet in l. Diuus.ff. de ſeruit.præd.ruſtic. vbi dominium occupanti concedit. atque hæc ſententia communiter probatur, & vera eſt:quia non facit iniuriam domino, quatenùs feram capit, ſed quatenùs eo inuito fundum ingreditur, & hoc nomine ſufficit quòd condemnatur iniuriarum. ff. de iniuriis. l.iniuriarum. Tertia quæſtio eſt, quouſque fera maneat in dominio occupantis, ſeu qua ratione dominium eius effugiat. Reſpondetur tandiu eſſe occupantis, quamdiu ab eo cuſtoditur : liberari autem ab eius dominio, cùm eius cuſtodiam euaſerit, & naturalem libertatem recuperauerit.quod tunc accidit, cùm oculos occupantis effugit, vel ita eſt in eius conſpectu, vt perſecutio difficilis ſit. Verbum *difficilis* accipio in ſignificatione propria; quia nulla ratio ſuadet, vt à vocabuli proprietate recedam: Quamuis Accurſ. accipiat pro impoſſibili. Hæ tres quæſtiones diſſoluuntur in d. §. feræ. Quarta quæſtio eſt in §. illud. quomodo feræ per occupationem acquirantur, id eſt, vtrum ſufficiat feram lethaliter vulnerari, an neceſſe ſit eam capi. Reſpondetur,

§.illud.

ıdetur, feram noſtram non fieri, niſi ı cœperimus. vt enim dominium iure tium acquiratur, opus eſt corporali ap-ıenſione. ff. de acquiren.rer. domin.l. 1. & l. 3. §. Neratius. Quinta quæſtio eſt in pum. & duobus §§. ſeqq. quænam anima-ıoc modo noſtra fiant. Hîc diſtinguun-tria animalium genera. nam alia ſunt rſus fera, vt Leones, Vrſi: alia prorſus ıſueta, vt Gallinæ domeſticæ, & Anſe-domeſtici: alia ſuâ naturâ ſunt fera, ſed ſuetudine manſuefacta, vt Cerui, & lumbæ, quæ ire & redire ſolent, & Apes eo incluſæ. prout igitur tria ſunt anima-m genera, ita dantur tres regulæ. I. Re-ıa eſt: animalia prorſus fera conceduntur occupanti. II. Regula eſt: animalia ınſueta, vbicumque reperiantur, non ıceduntur occupanti: ſed qui ea lucran-ınimo occupauerit, furti tenetur. III. Re-la eſt: animalia manſuefacta, quamdiu & redire ſolent, tamdiu comparantur malibus manſuetis, adeò vt qui ea oc-ɔauerit, furtum committat. quòd ſi nſuetudinem redeundi deſeruerint, iam er fera animalia numerantur, & occu-nti conceduntur. ¶ Secundus modus eſt cupatio in bello, id eſt eorum quæ ho-bus eripiuntur, etiamſi homines liberi ıt: fiunt enim ſerui capientium. §. item quæ ex hoſtibus. Hoc modo non ac-ıruntur res immobiles, ſed tantùm mo-les. ff. de captiuis. l. ſi captiuus. 20. §. 1. Tertius modus eſt inuentio in littore ma-s. §. item lapilli. vt autem hoc modo res

§. Apum. & §§. ſeqq.

§. itẽ ea, quæ ex hoſtibus.

§. item lapilli.

noſtræ

noſtræ fiant, duo requiruntur. Vnum eſt, vt hæ res ſint nullius, vt conchylia, & la pilli qui in litore maris inueniuntur. alia ratio eſt earum rerum, quæ naufragio amiſſæ, & fluctibus ad litus expulſæ ſunt. Si quis enim eas inuenerit, & retinuerit, furti ſe obſtringet. j. h. tit. §. vltimo. Alterum eſt, vt corporaliter apprehendantur. nec enim ad acquirendum dominium ſufficit hæc videre, vel alij oſtendere, ſed neceſſe eſt occupare. ff. de acquirend. poſſeſſ. l. tertia. §. Neratius. ¶ Quartus modus eſt natiuitas. Hoc modo noſtra fiunt, quæ naſcuntur ex animalibus noſtris, id eſt, ex ancillis, vel ex brutis animantibus. Hîc autem locum habet illa regula, Partus ventrem ſequitur. D. de rei vindic. l. 5. §. idem ſcribit. & C. eod. l. 7. ¶ Quintus modus eſt alluuio. Hîc diſtinguitur inter alluuionem, & vim fluminis. nam alluuio paulatim vni agro adimit, & alteri adiicit; ita vt ſenſu percipi non poſſit, quantum quoquo temporis momento adimatur & adiiciatur. vis autem fluminis vno impetu terræ partem ſecum trahit, atque alteri prædio adiungit. proinde acquirimus id quod per alluuionem prædio noſtro accedit. §. præterea. niſi ſit ager limitatus. ff. hoc tit. l. in agris. 16. vi autem fluminis non mutatur terræ dominium. §. quòd ſi vis. ſi quæras quid dicendum de arboribus, quas flumen vnà cum parte ſecum traxit? Imperat. reſpondet has manere eius, qui ante vim flumini earum dominus erat, non acquiri vicino niſi in eius prædium radices immiſerint.

§. item ea quæ ex animalibus.

§. præterea. & §. ſeq.

d. §.

§. quòd ſi vis. quoniam arbores cedunt ædio, in quod radices egerunt. j.eod.§.ſi itius. ¶ Sextus modus eſt occupatio inlæ in mari natæ. § inſula. ¶ Septimus odus eſt acceſſio inſulæ in flumine natæ. ìc datur regula, quòd inſula cedit prædio .i propinquior eſt, & quatenus ei propinıiór eſt. vnde ſi vna pars inſulæ vni præo, altera alteri prædio propinquior ſit: :o rata portione diuidetur inter eorum rædiorum dominos. cùm autem quæriıus, an alicui prædio inſula propinquior t, & quatenus propinquior ſit: ſpectamus antùm extremam partem prædij, quæ eſt uxta ripam & flumen.d.§.inſula.verſ.at inula. Verùm data regula patitur duas exce›tiones. I.excipiuntur agri limitati, quibus nſula non accedit.ſed potiùs conceditur oc:upanti.ff.de flumin.l.1.§.ſi inſula. II. Ex:ipitur inſula, quæ non tangit ſolum, ſed ſupernatat: hæc enim non accedit proximis prædiis, ſed eſt publici iuris, quemadmodum & flumen. ff. h.t. l.penult. §.ſi qua inſula. ¶ Octauus modus eſt acceſſio alueí à flumine derelicti. nam ſi flumen nouum alueum ſibi faciat, vetus alueus ita vicinis prædiis cedit, vt ſuprà diximus inſulam eis cedere, nouus autem aluus eſt publici iuris, ſicut flumen. quòd ſi flumen nouum alueum deſerat, & ad antiquum alueum redeat, iterum antiquus alueus fit publicus: nouus autem alueus ſtricto iure non reſtituitur prioribus dominis, ſed ſecundum regulam iuris cedit prædiis vicinis. §.quod ſi naturali.

§. inſula.

§.quòd ſi naturali.

verùm

verùm æquitas præualet, quæ vult, vt huius noui aluei à flumine derelicti proproprietas antiquis dominis reſtituatur. ff. de acquir. rer. dominio. l. 7. §. quòd ſi toto. Ab aluei mutatione diſtinguitur inundatio fluminis: quia cùm flumen nouum alueum facit, formam agri mutat. cùm autem exundat, tantùm agrum tegit, formam eius non mutat. §. alia. Idcirco quamdiu ager aquis tectus eſt, dominium quidem eſt amiſſum; ſed ſtatim ac aqua receſſerit, dominium ipſo iure, id eſt ſine noua poſſeſſionis apprehenſione, reſtituitur ipſi domino. ff. quib. modis vſusfruct. amitt. l. ſi ager. 23. qua ratione Iuſtin. in d. §. alia. impropriè loquens inquit fundum eius manere, cuius & fuit: non quòd verè & omninò maneat, ſed quia (vt dixi) ipſo iure reſtituitur.

§. alia.

§. cum ex aliena.

¶ Nonus modus eſt ſpecificatio. hîc eſt diſtinguendum. aut enim aliquis ſpeciem facit ex ſua materia: aut ex materia aliena: aut partim ex ſua, partim ex aliena. I. Caſus omittitur in contextu: quia certum eſt, eum eſſe dominum, qui ſpeciem fecit ex ſua materia. II. Caſus deciditur in §. cùm ex aliena. vbi ſic diſtinguitur: Aut res poteſt reuerti ad priſtinam & rudem materiam, vt vas poteſt reuerti ad maſſam æris, vel argenti: aut non poteſt reuerti ad priſtinam materiam, vt vinum ad vuas, oleum ad oliuas, priori caſu forma cedit materiæ: vt putà ſi ex meo ære, vel argento poculum feciſti, poculum meum eſt. Poſteriori caſu materia cedit formæ: veluti ſi ex meis vuis vinum feciſti, vinum tuum eſt.

lige te feciſſe vinum tuo nomine,id eſt,
iſſe tibi facere vinum, non mihi.ff. de
..rer.dom.l. 7.§. cùm quis.ex quo §. (vt
etiam addam) perfici & corrigi debet,
d de frumento traditur in hoc §. quaſi
ui ex alienis ſpicis frumentum excuſſit,
frumenti dominus fiat.nam hoc exem-
n proponitur etiam in d.§.cùm quis.ſed
additur correctio, & oſtenditur non eſſe
nmodum exemplum, propterea quod is
frumentum ex ſpicis excutit, non facit
uam formam,ſed eam,quæ latebat, dete-
:proinde is qui erat dominus ſpicarum,
anet etiam dominus frumenti. III. caſus *§. quòd ſi*
:ciditur in §. ſeu verſ.quod ſi partim. vbi *partim.*
np.videtur indiſtinctè ſtatuere eũ eſſe do-
inũ,qui ſpeciem nouam fecit.veruntamen
iſtinctio proximè tradita, hîc eſt repeten-
a:adeo vt ita demum hic qui ſpeciẽ fecit,
ominus euadat,ſi res ad priſtinam materiã
educi non poſſit.ff.de acqu.rer.dom.l.lacus.
2.§.1.l.quidquid.27.§.vlt.¶ Decimus mo- *§.ſi tamẽ.*
lus eſt purpuræ acceſſio; quæ veſtimento
ntexta,ei cedit, etiamſi veſtimento prætio-
ior ſit.§.ſi tamen.nihil enim vetat plus eſſe
n acceſſione, quàm in re principali. ff. de
contrah.empt.l. ſi in emptione.34. in prin.
Ex hoc §.nota, quod alteri rei iunctum eſt,
& ei accedit, vt purpura veſtimento, rota
currui,gemma annulo, haberi pro extincto,
ideóque non poſſe vindicari: poteſt tamen
agi ad exhibendum, vt ſcilicèt eximatur, &
exemptum vindicetur.ff. ad exhib.l 6. Præ-
terea notandum, pro illis verbis *quibuſque*
aliis poſſeſſoribus, rectiùs legi *quibuſdam alijs*
poſſeſ

poſſeſſoribus: vt ſenſus ſit, rem extinctam poſſe condici aduerſus fures, & alios malæ fidei poſſeſſores. nam hæc actio non datur contra eos, qui bona fide conſumpſerunt. ¶ Vndecimus modus eſt confuſio. dicũtur autem confundi, quæ ſunt liquida, vt vinum, mel; vel liquefacta, vt aurum, argentum. nec refert, vtrùm confundantur ea quæ ſunt eiuſdẽ generis, vt rina, an diuerſi generis, vt cùm ex vino & melle fit mulsũ, vel ex auro & argento fit electrũ. Hîc notetur diſtinctio trimẽbris. vel.n. confundũtur voluntate vtriuſque domini, vel neutrius, vel vnius tantùm. I. caſu corpus cõmune eſt. §. ſi duorũ. pro rata ſcilicèt portione, vt putà pro ratione põderis auri vel argenti, quod ad vtrũque dominum pertinebat. ff. de rei vind. l. 3. §. vlt. & l. 5. §. 1. II. etiam caſu totum corpus cõmune eſt. d. §. ſi duorum. verſ. quòd ſi fortuito. Excipe, niſi caſu fortuito confuſæ ſint res diuerſi generis, quæ facilè ſeparari poſſint, vt aurum & plumbum. ff. de acqu. rer. dom. l. lacus. 12. §. 1. III. caſus à Iuſtin. prætermittitur. ſed dicẽdum eſt, ſi facta ſit noua ſpecies, veluti ſi ex vino tuo & melle meo mulſum fecerim, eũ eſſe dominum, qui fecit. ſi verò non ſit facta noua ſpecies, quamuis materiæ ſeparari non poſſint, quia tamen naturam ſuam retinent, vt aurum & æs ſecundum veteres, qui hæc duo metalla confuſa non poterant ſe iungere, cùm nondum aqua cryſulca inuenta eſſet: tunc non eſt dominus, qui cõfudit materias, ſed maſſa vel corpus commune eſt. ff. de rei vind. d. l. 5. §. 1. ¶. Duodecimus modus eſt mixtio, quæ differt à confuſione: quia miſcentur

§. ſi duorum.

§. quod ſi frumẽtũ.

centur liquida, vel liquefacta, vt antea notaui, ita vt in vnum corpus quodammodo coaleſcere videantur; miſcentur autem, quæ ſunt ſolida, ita vt ſingula corpora in ſua ſubſtãtia maneant; & quod ex his componitur, dicatur ex partibus diſtantibus conſtare. ſic dicuntur miſceri grana frumenti, ex quibus fit acceruus, vel oues, ex quibus fit grex. §. quòd ſi frumentum. vbi dantur duæ regulæ. I. Regula eſt: Res ita demum communis fit, ſi voluntate dominorum corpora miſceantur. ſecus eſt, ſi caſu fortuito, vel (quod addo contextui) ſi vnius domini voluntate commiſceantur: quia non fit noua ſpecies, proinde locum habet deciſio, quam ad §. præcedentem attuli ex d. l. 5. §. 1. ff. de rei vind. II. Regula eſt, ſi totum corpus, putà totus acceruus frumẽti ex commixtione factus, ab vno dominorum poſſideatur; & ſingula corpora, vt ſingula grana, dignoſci nequeant: alter partem ſuam petet. ſed hîc diſtinctio adhibetur quantitatis, & qualitatis. quantitas enim venit in actionem, qualitatis verò ratio habetur officio iudicis. Exempli cauſâ, Caſu contigit vt modius mei frumenti optimi & puriſſimi cõmiſceretur cum duobus modijs tui frumenti, quod erat deterius. ego non poſſum vindicare mea grana: quia non poſſunt diſcerni: ſed vindicabo modium frumenti; quia hæc eſt quantitas mei frumenti, quod cum tuo mixtum eſt. Verum quia hac ratione conſequor frumentum deterius, quàm ante commixtionem haberem, idcirco iudex huius rei rationem habebit, & æſtimabit quanti erat meum frumentum,

priuſ

priuſquàm miſceretur cum tuo, & quanto minoris valeat hoc frumentum, quod à te recipio; iubebitque, vt hoc damnum mihi reſarcias.d.§.quòd ſi frumentum. ¶ Tertius decimus modus eſt ædificatio. Hîc datur regula: Aedificiū cedit ſolo: ſiue quis ex aliena materia in ſuo ſolo ædificauerit. §. cùm in ſuo. ſiue ex ſua in alieno. §. ex diuerſo. Nota aliud eſſe ædes, aliud materiam ædiū: adeo vt contingere poſſit, vt alius ſit dominus materiæ, alius dominus ædium, vt hîc, & ff. de rei vind. l. in rem. 23. vide l. rerum mixtura. 30. ff. de vſurp. & vſucap. Præterea nota ſpeciale eſſe in materia ædificij, ne dominus ad exhibendum de ea agere poſſit, ne ædificia diruantur, & vrbs ruinis deformetur. ſi quis tamen mala fide ex aliena materia ædificauerit, ad exhibēdum conueniri poteſt. ff. de tigno iuncto. l. in fi. non vt cogatur tignum reſcindere, ſiue ædificium diruere, ſed vt condemnetur in id quod actori, intereſt ob tignum non exhibitum. Inſuper nota eum, qui ex ſua materia ædificauit in alieno ſolo, cenſeri donaſſe materiā: proinde ei non debere impenſas reſtitui à domino ſoli. d. § ex diuerſa, niſi probet ſe non habuiſſe animum donandi: nam ea præſumprio tollitur per hanc probationem C. de rei vind. l. 2. ¶ Quartusdecimus modus eſt plantatio. Hîc datur regula: Planta cedit ſolo, dūmodò radices egerit. Nec intereſt, vtrùm aliquis alienā plantam in ſuo ſolo, an ſuam in alieno ponat. §. ſi Titius. ¶ Quintuſdecimus modus eſt ſatio. Hîc ſimiliter datur regula: Sata cedunt ſolo. Sed ei qui bona fide in alie

§. cum in ſuo ſolo. & §. ſeq.

§. ſi Titi⁹.

§. qua ratione.

no ſolo ſeuit, reſtitui debent impen-
:madmodum & ei, qui ædificauit, vel
iit. §. qua ratione. ¶ Decimus ſextus
eſt ſcriptura. Hîc datur regula: Scri-
edit chartæ, id eſt, ille eſt dominus
ræ, qui eſt dominus chartæ. §. literæ.
mus ſeptimus modus eſt pictura. Hîc
riuilegiũ picturæ, vt tabula ei cedat:
ſt contra regulas iuris: quia ſicut ædi-
plãtæ, ſata non poſſunt eſſe ſine ſolo,
tura nõ poteſt eſſe ſine charta, ita etiã
non poteſt eſſe ſine tabula: vnde ſe-
n regulam iuris deberet cedere tabu-
:x ſpeciali priuilegio tabulam ad ſe
§. ſi quis in aliena. & ff. de rei vind. l.
.23. §. ſed & illud. vid. Cent. 3. quæſt.
autem iuris effectus pleniùs intelli-
Imp. in d §. ſi quis. ita diſtinguit: Aut
us tabulæ poſſidet, aut pictor. I. caſu
poteſt picturam vindicare directa
:, quia iam diximus eum eſſe domi-
d exceptione doli repellitur, niſi præ-
bulæ ſoluat. II. caſu dominus tabulæ
bet directam rei vindicationem: quia
:imus eum dominium amiſiſſe, idque
›rem tranſlatum eſſe: ſed ex bono &
atur ei vtilis vindicatio: ſic tamen, vt
ueatur per exceptionem doli mali,
penſam picturæ ſoluere paratus ſit.
a habentur in d. §. ſi quis. Ego autem
quamuis dominus tabulæ paratus ſit
ãm picturæ ſoluere, nihilominùs pi-
poſſe tabulam retinere, ſi eius præ-
luere velit: adeo vt in electione pi-
. domino tabulæ conuenti ſit; vtrùm
malit

§. literæ.

§. ſi quis in aliena.

malit tabulam reſtituere, & impenſam pi- cturæ accipere; an tabulam retinere, & eius pretiũ ſoluere: quia cùm pictor habeat actionem ad vindicandam tabulam eo caſu, quo eam non poſſidet; multò magis debet habere exceptionem ad retinẽdam tabulam, ſi eam poſſideat. ff. de diuer. reg. iu. l. inuitus. 156. §. 1. Addit Imp. dominum tabulæ habere furti actionem contra eum qui ſurripuit. quæ ſententia manifeſta eſt, nec eget interpretatione. ¶ Decimus octauus modus eſt fructuum perceptio. Intellige fructus percipi ab eo qui non eſt rei dominus: alioqui non acquireret fructus perceptione, quia etiam ante perceptionem eſſet dominus. verbi gratiâ, dominus vineæ eſt etiam dominus vuæ pẽdentis: proinde nõ acquirit vuam, dum eam legit: quandoquidem regula iuris eſt: Quod noſtrum eſt, amplius noſtrum fieri non poteſt. Qui igitur perceptione fructus acquirunt, ſunt bonæ fid. poſſeſſores, fructuarij, & coloni. Quod ad bonæfidei poſſeſſorem attinet, notanda eſt duplex diſtinctio. Prior diſtinctio eſt, quòd aut poſſidet titulo oneroſo, vt ex cauſa emptionis, vel permutationis, vel dotis, aut titulo lucratiuo vt ex cauſa donationis, vel legati. Poſterior diſtinctio eſt, quòd alij ſunt fructus ciuiles, vt vſuræ, &c. ædium penſiones, de quibus hîc non agitur; alij naturales, qui ſubdiuiduntur in merè naturales, & induſtriales. merè naturales ſunt, qui ſpõte ſua proueniunt, vt herba, poma. induſtriales ſunt, qui induſtriam hominis requirunt, vt ſegetes. His diſtinctionibus poſitis, notandæ ſunt tres regulæ. Prima regula eſt:

§. ſi quis à non domino.

bona fide titulo oneroſo poſſidet,
fructus lucratur,tam naturales,quàm
iales.ff.de acqu. rer.dom. l. bonæfid.
r.Altera regula eſt : Qui bona fide
ıcratiuo poſſidet, tantùm induſtria-
tus lucratur.ff. de vſur.l. fructus. 45.
regula eſt:Malæ fidei poſſeſſor nul-
tus lucratur, vt Imp. docet in §. ſi
on domino. verſ. ei verò. Ex dictis.
quod ad fructus induſtriales acqui-
à bonæfidei poſſeſſore,nihil referre,
ucratiuo,an oneroſo titulo poſſideat:
erque poſſeſſor tales fructus perci-
ſuos facit. verùm differentia eſt in
is naturalibus:quos lucratur,qui poſ-
oneroſo, non etiam is qui poſſidet
atiuo.Quare Imp.in d.§.ſi quis à non
). quia ſimul loquitur de vtroque
re,id eſt, tam de emptore qui poſſi-
o oneroſo, quàm de donatorio qui
titulo lucratiuo:idcirco tantùm lo-
e fructibus induſtrialibus, & inquit
poſſeſſoris fieri pro cultura & cura.
erbis ſignificat ſe reſpicere ad fru-
uſtriales. Hæc dicta ſint de bonæ-
ſſeſſore. A quo fructuarius diſtin- *§.is vero.*
uia fructus bonæ fidei poſſeſſori
ıtur,quomodocunque & per quem-
ſeparati à fundo ſint : fructuarius
ructus ſuos non facit, niſi ipſe eos
r,vel alius eius nomine. §.is verò &
fr.l.arboribus.12.§.vlt. & de vſur.l.
25. §. pen. Fructuario ſimilis eſt
ſunt tamen inter eos quædam
tiæ. Prima differentia eſt, quòd
fructu

fructuarius (vt iam dixi) non facit fructus ſuos, niſi per ſe vel per alium perceperit: colono autem acquiruntur fructus, à quocumque percepti ſint ff. de furt. l ſi apes. 26. Secunda differentia eſt, quòd fructus pendentes non pertinent ad heredem fructuarij, quia eius morte vſusfructus finitur. ĩ. de vſufr. §. finitur. ad heredem autem coloni pertinent, ſi intra tempora locationis colonus deceſſerit, quia heres in cōductione ſuccedit. ĩ de locat. §. vlt. His expoſitis de perſonis fructus percipientibus, id eſt, de bonæ fidei poſſeſſore, de colono, & de fructuario, Imp. de ipſis fructibus duo notat. Vnum eſt in §. in pecudum. quòd licèt fœtus ſit in fructu pecudum, non minus quàm lac, pilus, & lana; tamen partus ancillæ non eſt in fructu. Rationem affert: quia cùm natura omnes rerum fructus in gratiam hominis producat; abſurdum videtur, hominem in fructu eſſe; propterea quòd inter fructum, & eum qui fruitur, naturalis diſtinctio eſt. & hoc eſt, quod ait Iuriſconſultus in l. vetus. 68. in pr. ff. de rei vind. in hominis fructu hominem eſſe non poſſe. Alia ratio affertur in l. ancillarum. 27. ff. de heredit. petit. quia non ſolēt in hunc finem parari ancillæ, vt pariant. Alterum eſt in § ſed ſi gregis. quòd licèt fructuarius ſit dominus fœtus, tamen qui vſum fructum gregis habet ſi grex morte quarundam ouium deminuatur, in earum locum alias ex eo fœtu ſubſtituere, atque ita gregē ſupplere debet. qua ratione fit, vt eius fœtus, quem in locum mortui capitis ſubſtituit, dominium amittat. ¶ Decimus Nonus modus eſt

§. in pecudum. *§. ſed ſi gregis.* *§. theſauros.*

dus eſt inuentio, id eſt occupatio theſauri. Hoc loco theſaurus accipitur in ſignificatione propria, prout in l. nunquam. 31. §. 1. ff. de acqu. rer. dom. definitur Vetus depoſitio pecuniæ, cuius memoria non extat, adeo vt dominum non habeat, quapropter hîc habet locũ ea regula tradita in §. feræ. Quod nullius eſt, naturali ratione occupãti cõceditur. alibi theſaurus impropriè dicitur, qui certũ dominum habet, vt in l. theſaurus 15. ff. ad exhib & in l. peregre 44. in princ. ff. de acqu. poſſeſſ. Iam verò de theſauro, qui nullius eſt, Imp. ita diſtinguit: Aut aliquis theſaurũ inuenit in loco ſuo; aut in loco diuini iuris, vt ſacro, vel religioſo; aut in loco alieno; aut in loco publico, vt fiſci, vel ciuitatis. Primo & Secundo caſu theſaurus conceditur inuẽtori. Tertio caſu diuiditur inter inuentorem & dominum ſoli Quarto caſu ſimiliter diuiditur inter inuẽtorem & fiſcum vel ciuitatem. §. theſauros. Vbi Imp. notat non licere in loco non ſuo theſaurum data opera quærere; nec aliter inuentorem acquirere partem inuẽti theſauri, quàm ſi fortuitò inuenerit. Verum ei, quod dicitur in hoc §. theſaurum in religioſo loco inuentũ concedi inuentori, repugnat conſtitutio Diuorum fratrum, quę dimidiam partem theſauri tribuit inuentori, alterã dimidiam fiſco. D. de iu. fi. l. 3. §. pen. Niſi dicamus hunc §. eſſe intelligendum de loco religioſo pertinente ad ipſum inuentorem, dictam verò conſtitutionem loqui de alio locõ religioſo, in quo inuentor nihil iuris habet. ¶ Vigeſimus modus eſt traditio. Hîc tria à Iuſtin. conſiderantur, nempe *§. per traditionem.*

D res

res tradita, cauſa traditionis, & perſona tradens. De re tradita notetur, omnem rem corporalem poſſe tradi §. per traditionẽ. res autem incorporales propriè non tradi. ff. de acqu. rer. dom. l. ſeruus. 43. §. 1. De cauſa traditionis notetur, neque nudam, id eſt cauſa deſtitutam traditionem transferre dominium. ff. eod. l. nunquam. 31. in pr. neque cauſam quamcũque ſufficere, vt traditio dominium transferat. quædam enim ad hoc non ſunt idoneæ, vt depoſitum, & commodatum: aliæ ſunt idoneæ, vt mutuum, venditio, permutatio. d. § per traditionem. verſ. De venditione
§. vẽdita. autem ſpecialiter Imp. notat vt dominiũ in emptorem transferatur, non ſufficere traditionem & cauſam, id eſt, quòd ex cauſa venditionis res tradita ſit emptori; ſed inſuper requiri, vt emptor venditori pretium ſoluerit, alióve modo ſatisfecerit, aut vẽditor eius
§. nihil autem. fidem ſecutus ſit. §. venditæ. Denique de perſona tradente notat Imp. nihil referre, vtrùm dominus, an eius voluntate alius, vt procurator, rem tradat. hic enim obtinet ea regula, Qui per alium facit, per ſe facere videtur. Quinimmo procurator nõ ſolùm poteſt rem à domino venditam tradere, ſed etiam ipſe vendere & tradere, dummodo vel ſpeciale ad vendendum mandatum habeat, vel generalẽ mandatum cum libera adminiſtratione. §. nihil autem. alioqui ſimplex generale mandatum non tribuit procuratori facultatem res alienandi. ff. de procurator. l. mandato. 60.

§. interdũ ¶ Vigeſimus primus modus eſt quaſi traditio. ſunt autem quaſi traditionũ varia genera. Primum genus eſt traditio præcedens ex cauſa

cauſa ad dominium transferendum non idonea. verbi gratiâ, rem tibi tradidi ex cauſa depoſiti, poſtea tibi vendidi. huius rei dominiū acquiris ſine noua traditione, quaſi tradita ſit ex cauſa venditionis, cùm antea tradita fuerit ex cauſa depoſiti. §. interdum. Secundum genus eſt, ſi quis tradat claues horrei, vel cellæ vinariæ, quæ in conſpectu ſit: hæc enim eſt quaſi traditio frumenti, aut vini. §. itē ſi quis merces. & ff. de cōtrah. empt. l. clauibus. 74. & de acqu. poſſeſſ. l. 1. §. pen. Tertium genus eſt traditio miſſilium, quæ projiciuntur, vt occupantium fiant. non enim propriè & verè traduntur ei qui occupat, ſed ratione proiectionis quaſi traduntur. §. hoc amplius. Quartum genus tertio ſimile eſt, cùm dominus rem ſuam habet pro derelicto. nā hæc ſimiliter conceditur occupāri. §. pen. Hic Iuſtin. notat ea non haberi pro derelictis, quæ naufragij vitādi causâ in mare projiciuntur. (excipe niſi derelinquendi animo iacta fuerint. ff. de furtis. l. falſus. 43. §. pen.) & ea quæ domino inſcio de rheda currente cadunt. ¶ Expoſui cum Iuſtin. Vnum & viginti modos acquirēdi dominij: qui quidem poſſunt ad quinque generales referri. Primus generalis modus eſt Occupatio. occupantur autem, vel quæ ſunt nullius, vt feræ. § feræ, & ſequentib. inuenta in litore maris. §. item lapilli. theſauri. §. theſauros. inſula in mari nata. §. inſula. & habita pro derelictis. §. qua ratione, vel quæ ex hoſtibus in bello capiuntur. §. item ea. Secundus generalis modus eſt fructuum ex re aliena perceptio. §. ſi quis à non domino. & §§§. ſeqqq. Tertius generalis

§. item ſi quis merces.

§. hoc amplius.

§. qua ratione.

§. vlt.

ralis modus eſt acceſſio, qui diuiditur in ſex genera. I. Genus acceſſionis eſt, ratione fluminis, id eſt, alluuionis. §. præterea vel inſulæ. §. inſula. vel aluei. §. quòd ſi naturali. II. Genus eſt, cùm materia cedit formæ, aut forma materiæ. §. cùm ex aliena. & §. ſeq. III. Genus eſt, quo intextum cedit veſtimento §. ſi tamen. IV. Genus eſt, quo ea, quæ ſolo nituntur, ſolo cedunt, vt ædificia. §. cùm in ſuo. & §. ſeq. plantæ. §. ſi Titius. & ſata. §. qua ratione. V. Genus eſt, quo ſcriptura cedit chartæ. §. literæ. VI. & vltimum genus eſt, quo tabula cedit picturæ. § ſi quis in aliena. Quartus generalis modus eſt confuſio. §. ſi duorum. vel commixtio. §. quòd ſi frumentum. Quintus & vltimus generalis modus eſt traditio §. per traditionem. & §§. ſeqq. vel quaſi traditio. §. interdum. & ſequentib. vſque ad finem tit.

De rebus corporalibus & incorporalibus.

Tit. II.

Expoſitis modis acquirendi iure gentium, conſequens eſſe videbatur, vt explicarentur modi ciuiles. ſed Imp. priuſquàm hoc faciat, nouam rerum diuiſionem in incorporales & corporales declarare vult, ac potiſſimùm agere de rebus incorporalibus, quæ in iure conſiſtunt, & declaratione hoc loco egent, propterea quòd iure gentium tantùm

tantùm res corporales acquiruntur, iure autem ciuili etiam incorporales. Res corporales ſunt, quæ ſui naturâ tangi poſſunt. incorporales, quæ ſui naturâ tangi non poſſunt. *tangere enim* (vt inquit Lucret.) *& tangi niſi corpus nulla poteſt res.* ex accidenti autem fieri poteſt, vt res corporalis à nobis tangi nequeat propter nimiam diſtantiam, vel aliud impedimentum: vt aſtra, & res in mari demerſæ. Res corporales aut ſunt genera, vt homo, aurum: aut ſpecies, vt Stichus, hoc aurum. Rurſus aut ſunt immobiles, vt fundi, & ædes: aut mobiles, quæ vel mouentur à ſemetipſis, & vocantur ſe mouentes, vt ſerui, equi, boues: vel mouentur tantùm ab aliis, & appellantur propriè mobiles, vt aurum, liber, veſtimentum. Generum alia ſubſtantiâ conſtant, vt homo: alia quantitate, nimirum quę pondere, numero, vel menſurâ conſtant, vt aurum, argentum, oleum, vinum, frumentum, nummi. Res incorporales partim extra ius conſiſtunt, vt Angeli: partim in iure, vt ſeruitutes, de quibus hoc loco dicendum. Seruitus eſt vocabulum homonymum, quod aliter ſumptum fuit ſuperiori libro, aliter accipitur in præſentia. ibi perſona ſeruiebat domino: hîc perſona vel res ſeruit non domino: hîc enim obtinet regula illa, Nemini res ſua ſeruit. ff. ſi vſusfr. petet. l. 5. in pr. In omni ſeruitute ſunt duo termini, ſeruiens, & dominans: ac reſpectu quidem ſeruientis dicitur propriè ſeruitus, reſpectu autem dominantis appellatur ius. Seruitutum duo ſunt genera. nam aliæ ſunt ſeruitutes reales ſiue prædiales: aliæ perſonales. Quamquam

interdum ſeruitutis vocabulum anguſtiùs ſumitur pro ſeruitute reali, vt in rubr. ff. de ſeruit.& in l.locare.44.ff.locati. De ſeruitutibus realibus dicetur tit.prox.de perſonalibus verò duob.tit.ſeqq.

De ſeruitutibus prædiorum.

TIT. III.

PRædium eſt res corporalis immobilis.& vel eſt vrbanum, vel ruſticum. quæ duo prædiorum genera non loco, ſed materia & qualitate diſcernuntur. nam prædium vrbanum dicitur omne ædificium quocumque loco habitandi causâ extructum:cetera ſunt prædia ruſtica,vt Agri,Horti,Villa fructuaria,ſtabula ab ædibus ſeparata. Area verò,& ſtabula ædibus iuncta,non per ſe prædiis vrbanis adnumerantur, ſed merito ædium, quibus accedunt,vtrumque igitur prædij genus tam in vrbe, quàm extra vrbem eſſe poteſt.§.1.& ff. communia præd.l. 1. in prin.& in quib.cauſ.pign. tacite contrah.l. 4. §. 1.& de verb.ſign.l.vrbana prædia.198. Seruitus prædialis eſt, qua prædium alicuius alieno prædio ſeruit.id vocatur prædium ſeruiens: hoc vero,prædiū dominans,vel(vt Iuriſconſulti loquuntur)prædium iure ſuperius.ff.de ſeru.præd.vrb.l.cuius.24. Atque hæc prædia neceſſe eſt pertinere ad diuerſos dominos. §.ideo.& ff.quemad.ſeru.amitt.l. 1. quia (vt §.notaui)nemini res ſua ſeruit.Vt autē præ-

dium

dium vel eſt vrbanum, vel ruſticū: ita etiam ſeruitus prædialis diuiditur in vrbanam & ruſticam. Vrbana eſt, quæ debetur prædio vrbano, veluti ne ædes vicinæ altiùs tollantur, & vt liceat tignum immittere in parietem vicini. Ruſtica eſt, quæ debetur prædio ruſtico, vt ius eundi, vel aquam ducendi per fundum vicini ad fundum noſtrum. Si prædium vrbanum ruſtico ſeruiat, veluti vt per ædes ad fundum ire liceat, ruſtica ſeruitus eſt. contrà ſi ruſticum ſeruiat vrbano, veluti vt ex ædibus liceat aquam in vicini agrum projicere, vrbana ſeruitus appellatur.

¶ Quod ad ſeriem tituli attinet. Primò Imp. ſpecies ſeruitutum exponit: & initiò declarat quatuor ſeruitutes ruſticas, Iter, Actum, Viam, Aquæ ductum. Ad hoc principium duo notanda occurrunt. Vnum eſt, quòd in actus definitione dicitur eſſe ius agendi iumentum vel vehiculum. vbi rectè Imper. vtitur particula diſiunctiua *vel*, non coniunctiua *&*: quia poteſt actus conſtitui ita anguſtus, vt tantùm iumentum illac duci poſſit, non etiam vehiculum. ff. de ſeruit. l. ſi tam. 13. Alterum eſt, quòd diſtinctio inter viam & actum obſcura eſt, nec ſine magna attentione ex definitionibus in contextu datis colligitur. etenim ei qui viam habet, non plus tribuitur quàm vt habeat ius eundi & agendi. quod enim additur ambulandi hominis, non videtur differre à iure eundi. Notādæ igitur ſunt differētiæ inter has duas ſeruitutes. I. Differētia eſt, quæ ex cōtextu colligitur, ſi accuratè perpendatur: quia via in ſe cōtinet actum, *Princ.*

& iter: actus verò in ſe non continet iter. quamuis enim is qui actum habet, etiam iter habeat: tamen hoc non fit ex eo quòd appellatione actus etiam iter contineatur; ſed fit ex præſumpta voluntate eorum, qui ſeruitutem conſtituerunt, id eſt, quia actus plus in ſe continet quàm iter,(ſiquidem plus eſt ire cum iumento vel vehiculo,quàm ſine iumento & ſine vehiculo) cui autem conceditur quod eſt plus, videtur etiam concedi quod eſt minus. Quare ſi tibi conſtituam actum,expreſſe cedo actum,tacitè iter.ſi verò viam tibi cedam: tam iter quàm actum expreſſe tibi concedo. II. Differentia eſt, quòd via non poteſt eſſe tam anguſta, vt vehiculum tranſire nequeat; actus autem poteſt eſſe ita anguſtus.d.l.ſi tam. III. Differentia eſt, quòd is, qui habet actum, non poteſt lapidem trahere, aut tignum, nec haſtam rectam ferre: cùm is, qui viam habet, hæc omnia facere poſſit. ff. de ſeruit. præd. ruſtic.l.7. IV. Differentia eſt, quòd ſi in ſeruitute conſtituenda non fuerit latitudo actus aut viæ expreſſa,actus latitudinem arbiter definiet, viæ autem latitudo ipſo iure definita eſt, videlicèt octo pedum in porrectum,ſedecim in anfractum. ff. eod.l.viæ.8.

§ 1. l.certo.13.§.latitudo. ¶ Deinde in §.1.tractat de ſeruitutibus vrbanis, declarãs earum definitionem,etymologiam,& ſpecies.Definitio eſt, *quæ ædificijs inhærent*,id eſt, quæ debetur prędiis vrbanis,vt ſ.expoſui.Etymologia eſt,quòd dicuntur ſeruitutes vrbanæ,quæ debentur ædificiis,quia omnia ædificia (ſub habitãdi cauſâ extructa) appellantur prędia

vrba-

vrbana, vt paulò antè docui.ſpecies,quæ hîc enumerantur,ſunt ſex. I.Species eſt,vt vicinus onera ſuſtineat. II. Ius immittendi tignum in parietem vicini. III. Vt vicinus ſtillicidium aut flumen recipiat.differũt autem ſtillicidium,& flumen:quia ſtillicidium de alto cadit, flumen autem de plano fluit. ideóque fluminis ſeruitus grauior eſt. ff.de ſeruit.præd.vrb.l.ſeruitutes.20.§.pe.IV.Seruitus eſt, vt ſtillicidium vel flumen non recipiat huius ſeruitutis vtilitas eſt, vbi eſt, aquæ inopia, vt in Ægipto. nam mihi vtile eſt, vt vicinus ex ſuo tecto ſtillicidium non recipiat, quò magis ego poſſim recipere in meam ciſternam. V.Seruitus eſt,ne quis altiùs ædes tollat. VI. Eſt,ne quis luminibus vicinarum ædium officiat.hæc autem ſeruitus à præcedente differt:quia interdum officit aliquis luminibus vicini, non ſolùm altiùs ædes tollendo, ſed etiam deprimendo, veluti ſi per radiorum repercuſſionem lumen ad vicini ædes perueniebat. ff.de ſeru. præd.vrb.l.ſi arborem.16.§ interdum.¶Poſt *§. inter.* hæc Imp.in §.inter.redit ad ſeruitutes ruſticas. Et quia s̃.in principio tituli propoſuit ea, de quibus nemo dubitauit, idcirco nunc eas proponit,quæ ſunt aliquo modo dubiæ, videri poſſunt eſſe potiùs iura perſonalia, quam iura prædiorũ. ff. de ſeru.præd.ruſtic. l.6.& de alim.leg. l.Mela.14.§.vlt. idcirco ait quoſdam rectè putare has eſſe ſeruitutes ruſticas, his verbis indicans non omnes Iureconſultos in hoc conſenſiſſe.Hæ verò ſunt quinque ſeruitutes: nimirum aquæ hauſtus, & cæteræ in cõtexu enumeratæ,quæ omnes

ſeruitutes ſic accipi debent, vt conſtitutæ ſint in gratiam vicini prædij: alioqui non eſſent ſeruitutes prædiales, ſed iura perſonalia. exempli cauſâ: habeo aquæ hauſtum ex tuo fundo ad agrum meum irrigandum, vel pecoris ad aquam appulſum, vt poſſim habere pecus agri ſtercorandi cauſâ.

§. ideo. ¶ Huc vſque dictum eſt ſpecialiter & ſeorſum de vrbanis, & de ruſticis ſeruitutibus. quæ verò deinceps tradentur vtrique ſeruitutum generi communia ſunt. ſecundò namque Imp. in §. pen. tractat de perſonis ſeruitutes conſtituentibus. Hæ verò ſunt perſonæ, quæ habent prædia: nam dominus prædij dominantis, ſeruitutem acquirit: dominus autem prędij ſeruientis, ſeruitutem patitur. & quemadmodum in ſeruitutibus requiruntur duo prædia, ita etiam requiruntur duæ perſonæ: quia (vt ſ. expoſui) ea prædia non poſſunt eſſe eiuſdem domini.

§ vlt. ¶ Tertiò in §. vlt. declarat modos conſtituendarum ſeruitutum. In ſumma hi modi referuntur ad duo genera. vel enim ſeruitutes conſtituuntur inter viuos, vt pactionibus, atque ſtipulationibus; vel in vltima voluntate, veluti ſi cui ſeruitus in teſtamento legetur. De pactionibus & ſtipulationibus duo notentur. Vnum eſt, ſeruitutes conſtitui poſſe etiam aliis conuentionibus, veluti per cõtractum emptionis & vẽditionis. ff. de ſeru. l. vlt. & ſi ſer. vin. l. ſi à te. 16. Alterum eſt, quòd hæ cõuentiones per ſe non conſtituunt ſeruitutẽ, ſed tantùm pariunt obligationem perſonalem ad ſeruitutem conſtituendam: cæterùm vt ſeruitus conſtituatur, requiritur quaſi traditio, id eſt,

id eſt, vſus ex parte dominātis, & cautio vel patiētia ex parte ſeruientis d.l.vlt.& de ſeru. prędi.ruſt.l.1.§.vlt.& de act.emp.l.3.§.ſi iter.

De vſufructu.
Tit. IV.

A Seruitutibus realibus tanſit ad perſonales. Seruitus perſonalis eſt, qua res vel perſona ſeruit perſonæ, in cuius dominio nõ eſt, vt vſusfructus, vſus, habitatio. ¶ In hoc tit. Imp. Primò vſumfructū definit ius alienis rebus vtendi fruēdi ſaluâ rerum ſubſtantiâ. Ait, *ius:* quia ſeruitutes vocantur etiam iura: §. de reb. corpor in fi. Ait *vtendi fruendi,* vt ſeiungat vſumfructum ab vſu, qui eſt ius tantùm vtendi, non etiam fruendi: & ab habitatione, quæ eſt ius habitādi, & ſimilior eſt vſui, quàm vſuifructui, vt tit. ſeq. notabo. Ait *alienis rebus:* quia nemini res ſua ſeruit. ff. ſi vſusfr. petat. l. 5. in pr. Hinc duo colliguntur. Vnum eſt, quòd hæc definitio non conuenit vſuifructui coniuncto cum proprietate, qui à DD. vocatur vſusfructus cauſalis, & minùs propriè dicitur vſusfructus. Alterū eſt, quòd hæc definitio non cõuenit vſuifructui earum rerū, quæ vſu conſumuntur: quoniam etiam hic impropriè appellatur vſusfructus: quandoquidē is, qui vſumfructū habet eius rei dominus eſt. Ī. h. t. §. conſtituitur. & ff. de vſufr. ear. rer. quæ vſu conſum. l. 7. Ait *ſalua rerum ſubſtantia.* cùm vt declaret ius & officium fructuarij, tum etiā vt apertiùs diſtinguat verum vſumfructū ab vſufructu rerum quæ vſu cõſumuntur. Ex d. definitione Imp. colligit corrolariū, id eſt, ex vltima particula Prima

definitionis. nam vſusfructus eſt ius in corpore; ita vt proprietarius habeat dominium corporis, putà fundi; fructuarius autem habeat dominium iuris, id eſt, ſeruitutis. Hoc autem ius nititur corpore, ex quo fructus percipiuntur, adeo vt ſublato corpore vſusfructus intereat. ¶ Secundò in §.1. declaret modos, quibus vſusfructus cõſtituitur. Conſtituitur autem iiſdem modis, quibus ſeruitutes conſtitui ſ̃ diximus, id eſt, vel inter viuos, vel in vltima voluntate. quocirca huc transferri poſſunt, quæ notauimus ad § vlt. tituli præced. ¶ Tertiò in §. conſtituitur. docet, quæ res vſumfructum recipiant: ac diſtinguit duo rerum genera. Alia namque in vſu conſiſtunt, id eſt vſu non conſumuntur, vt fundi, ædes: alia cõſiſtunt in abuſu, id eſt, vſu conſumuntur, vt vinum, oleum, frumentum. Adde tertium genus, eorum quæ nec omninò permanent, nec ſtatim conſumuntur, ſed paulatim atteruntur, vt veſtimenta. In iis rebus, quæ vſu non conſumuntur, verus & propriè dictus vſusfructus conſtituitur. In iis autem, quæ vſu conſumuntur, non eſt verus, ſed quaſi vſusfructus: propterea quòd fructuarius nõ vtitur fruitur ſaluâ ſubſtantiâ, ſed eam conſumit: nec finito vſufructu reddit idem corpus, ſiquidem illud conſumpſit, ſed aliud eiuſdem generis, quantitatis, & qualitatis, vel æſtimationem. Vnde ſi ſpectemus corpus, quod fructuarius accipit, eius dominus eſt. Sed appellatur fructuarius, quatenus, hæ res in genere conſiſtunt; & reſtituens idem genus, aliquo modo reſtituit quod accepit. Hîc autem quaſi vſusfructus

[margin: §. 1.] [margin: §. *conſtituitur.*]

Sena

Senatuſconſulto introductus eſt: quod hanc formam dedit, vt fructuarius caueat ſe vſufructu finito vel tantundem, vel æſtimationem reſtituturũ, id eſt, cùm ipſe fructuarius morietur, vel capite minuetur, quia his duobus ſolis modis hic quaſi vſufructus finitur. ff. de vſufr. ear. rer. quę vſu conſum. l. quoniã. 10. in pr. cùm pluribus aliis modis verus vſuſfructus finiatur. ſ. §. prox. Denique res, quæ paulatim vſu atterũtur, vt veſtimẽta, duobus modis ſpectari poſsũt, id eſt, vel tanquã corpora vel tanquã quãtitates. Priori caſu recipiunt verũ vſumfructum, ita vt fructuarius vſufructu finito reſtituat ĩdẽ corpus. Poſteriori caſu recipiunt quaſi vſufructũ, adeò vt fructuarius reddere debeat aliud veſtimentũ eiuſdẽ qualitatis, vel ęſtimationem, vt hîc, & ff. eo. l. ſed ſi quid. 15. §. & ſi veſtimẽtorum. & vſufr. quem cau. l. 9. §. pen. cæterùm Imp. hoc loco veſtimenta poſteriori tantùm modo conſiderat, & adiungit iis rebus, quæ vſu conſumuntur. ¶ Quartò in §. finitur. proponit ſeptem modos, quibus verus vſusfructus finitur. I. Modus eſt mors fructuarij. nam vſusfructus eſt ius perſonale, quod non tranſit ad heredes, ſed cũ perſona interit. II. Modus eſt mors ciuilis, id eſt, maxima, vel media capitis diminutione. III. Modus, ſi fructuarius debito modo non vtatur. Primum enim vti debet tanquam bonus paterfamilias. ſ. de rer. diuiſ. §. ſed ſi gregis. Deinde vti debet eo modo, qui conſtitutus eſt. nam ſi vtatur tanquam fructuarius, retinet vſumfructum. Si verò quaſi vſuarius, ius ſuum amittit ff. quibus modis vſusfruct. amitt. l. is qui. 12. *§. finitur.*

qui.20. IV. Modus eſt, ſi fructuarius non vtatur per tempus conſtitutum, id eſt, ſpatio 10. aut 20. annorum. C. de vſufr. l. pen. Hic modus coniungi poteſt cum præcedente. is enim, qui alio modo vtitur, quàm debet, id eſt, qui vtitur quaſi vſuarius, non quaſi fructuarius, non ſtatim amittit vſumfructum, ſed poſt lapſum 10. annorum inter pręſentes, aut 20. inter abſentes. V. Modus eſt ceſſio: fructuarius enim poteſt ius ſuum proprietario cedere. Sin autem extraneo cedat, nihil agit, id eſt, non transfert vſumfructũ ad eum cui cędit: quia vſusfructus, cùm ſit ius perſonale, non poteſt à perſona ad perſonam tranſire. Ideo autem proprietario cedi poteſt, quia per ceſſionem, id eſt, cùm à perſona fructuarij transfertur, interit: cùm autem interit, ad proprietatem reuertitur. ꝭ.h.t. §. vlt. Vnde ſciendum eſt, etiam cùm fructuarius extraneo vſumfructum cedit, vſumfructum interire, & ad proprietatem reuerti. ff. de iure dot. l. ſi vſusfructus fundi. *66*. Quod igitur Imp. ait, ab eo, qui vſumfructum cedit extraneo, nihil agi, debet accipi limitatè, id eſt, nihil agi in vtilitatem & commodum eius cui ceditur. aliquid tamen agitur, quatenus vſusfructus perit fructuario, & redit ad proprietarium. Similem locutionem habuimus ſ. qui & ex quib. cauſ. manum. non poſſ. in pr. VI. Modus eſt conſolidatio, id eſt, cùm vſusfructuarius acquirit proprietatem. quotieſcumque enim vſusfructus cum proprietate coniungitur, omnino interit: quia ex vero & formali vſufructu fit vſusfructus cauſalis, maximè impropriè dictus.

VII. Et

VII. Et vltimus modus eſt rei interitus, id eſt, corporis, ex quo fructus percipiuntur, & in quo vſusfructus inhæret. §. h. tit. in princ. ¶ Quintò in §. vltimo, declarat effectum vſusfructus finiri. Hîc notandum, aut finiri totum vſumfructum, vt quia vnus eſt fructuarius; aut finiri partem, vt quia ſunt multi fructuarij conſtat enim vſumfructum diuiduum eſſe, & partes recipere. Priori caſu inquit Imp. vſumfructum reuerti ad proprietatem, id eſt, ex formali fieri cauſalem. Poſteriori caſu pars vſusfructus, quam aliquis amittit, plerumque aliis fructuariis accreſcit, vt explicatur in tit. ff. de vſufruct. accreſc. *§. vlt.*

De vſu & habitatione.

TIT. V.

HVIVS tit. tres ſunt partes: Prima pars eſt de vſu. Vſus autem eſt ius rebus alienis vtendi, ſalua earum ſubſtantiâ. Notandum eſt, hanc ſeruitutem, quam vocamus vſum, differre ab eo vſu, qui eſt pars vſusfructus. Vnde ad §. penult. tit. præced. notaui, fructuarium, qui vtitur quaſi vſuarius, amittere vſumfructum, licèt vſumfructum retineat, ſi vtatur tanquam fructuarius. ¶ In hac parte Imp. primò declarat ſimilitudinem vſusfructus, & vſus, quæ quidem duplex eſt: iiſdem modis conſtituuntur, & iiſdem quoniam *Princ.*

§.1.& ſeqq. modis finiuntur.in princ. ¶ Secundò exponit harum ſeruitutum differentiam: & initio ſummatim docet, vſum minus continere, quam vſumfructum. §.1.in prin. Intellige hoc verum eſſe in iis rebus, quæ vſu non conſumuntur. nam quaſi vſusfructus earum rerum quæ vſu conſumuntur, & earundem vſus, tantundem iuris continent. ff. de vſufr. ear. rer. quæ vſu conſumun. l 5. §. vlt. Deinde hanc differẽtiam latiùs explicat, ſingillatim conſiderans varias res, in quibus vſusfructus vel vſus conſtituitur: vt fundum. d. §. 1. verſ. nam is ædes. §. item is qui ædium. ſeruos, iumenta. §. item is ad quem. pecora, vel oues. §. ſed etſi. Ad §. 1. Nota eum, qui fundi vſum habet, non ſolùm aliquid accipere ex oleribus, pomis, & cæteris in contextu enumeratis, ſed etiam ex frumento, & oleo, ad ſuam neceſſitatem. ff. h. tit. l. plenum. 12. §. 1. Præterea nota, quod dicitur fructuarium poſſe vendere, aut gratis concedere vſumfructum, non ſic accipi debere, quaſi poſſit ius ſuum ad alterum transferre; quia hoc ius perſonale eſt, quod perſonam non egreditur: tantum igitur transfert facultatem percipiendi fructus; quæ facultas non eſt iuris, ſed facti: proinde qui hanc facultatẽ habet, nõ eſt fructuarius: cõſequenter non ipſius, ſed fructuarij morte finietur vſusfructus. Ad §. I T E M I S A D Q V E M. Nota aliud eſſe locare operas ſerui ad opus faciendũ; aliud eſſe cõducere opus faciendũ, & in eo opere faciendo vti operis ſerui: hoc enim vſuario conceditur, illud verò denegatur. Ad §: S E D E T S I P E C O R V M. Nota quãuis peco

tis pecorum appellatione contineantur etiam oues. d.t.l. plenum. §. ſed & ſi pecorum.tamen hæc duo legata diſtingui; id eſt legatum vſus pecorum, & legatū vſus ouiū: quia legatum illud plenius eſt;ſiquidem pecorum appellatio latiùs patet quàm ouium. Præterea nota exceptionem ad id, quod ait Imp.vſuarium non vti lacte: quoniam modico lacte vtitur.d.l plenum.§.ſed & ſi pecorum.¶ Secunda tituli pars eſt de habitatione in §.pen. Habitatio eſt ius habitandi in ædibus alienis,ſaluâ earum ſubſtantiâ, magis tamen in facto & in re ipſa,quàm in iure perſonæ conſiſtens.ff.de cap.min.l.pen. Habitatio hîc declaratur per diſtinctionem ab vſufructu,& vſu. differt autem ab vtriſque: quia vſusfructus vel vſus eſt merum ius, habitatio verò(vt modò dixi) magis in facto,quàm in iure conſiſtit.Rurſus.ab ijs differt:quia non amittitur non vtendo, neque capitis deminutione.ff.eod.l.ſi habitatio.10. in pr.quibus modis ſ. didicimus vſum fructum & vſum amitti. Præterea quamuis ſimilior ſit vſui, quàm vſufructui.d.l. ſi habitatio.in pr.tamen eo differt ab vſu, & eſt ſimilis vſuifructui, quòd locari poteſt. d. §. pen.adhibito.§. 1.ſ. eod. ¶ Tertia pars continet tranſitionem, in §.vlt. vbi Imp. breui epilogo complectitur ea quæ proximè docuit, ac proponit quæ deinceps expoſiturus eſt..

§.pen.

§.vlt.

De vſucapionibus, & longi temporis poſſeſſionibus.

TIT. VI.

TRanſgreditur ad explicandos modos, quibus rerum dominium iure ciuili acquiritur: quorum alij ſunt particulares, quibus res ſingulæ acquiruntur, vt vſucapio, donatio, legatum, & particulare fideicomiſſum: alij vniuerſales, quibus acquiruntur vniuerſitates bonorum, vt hereditas, bonorum poſſeſſio, acquiſitio per arrogationem, addictio bonorum. qui quidem modi deinceps à Iuſtiniano explicabuntur, ſumpto initio à modis particularibus, propterea quòd etiam modi iuris gentium ſ. expoſiti, particulares ſunt. Primus particularis modus eſt vſucapio. Vſucapere eſt dominium poſſeſſione acquirere. nam vſus hîc ſignificat poſſeſſionē, vt ff. de verb. ſign. l. quæſtio. 115. Itaque vſucapio definitur Adiectio dominij per continuationem poſſeſſionis temporis lege definiti. ff. h. t. l. 3. Dicitur *adiectio*: quia eſt alluuioni ſimilis. vt enim alluuio paulatim & latente incremento agris adijcit. ſ. de rer. diu. §. præterea. ita etiam poſſeſſio illa, per quam vſucapio procedit, paulatim dominium progreſſu temporis nobis adijcere videtur. Hinc eſt, quòd nōdum perfecta vſucapione is qui vſucapit, quodāmodo pro domino habetur, & rem quaſi ſuā vindicat actione Publiciana

j. de

J. de action. § namque ſi cui. Additur *per cõtinuationem poſſeſſionis*: quia vſucapio continuatam, non interruptam poſſeſſionem requirit ff. eod. d. l. 3. l. poſſeſſio. 20. l. nũquam. 31. §. 1. Additur *tẽporis lege definiti.* hoc tempus in rebus mobilibus eſt triennium: in immobilibus eſt decennium inter præſentes, aut 20. anni inter abſentes. C. de vſucap. transform. l. vn. Ex hac rerum diuiſione ſumuntur duæ vſucapionis ſpecies, nempe vſucapio propriè dicta, & longi temporis poſſeſſio, ſeu longi tẽporis præſcriptio. Vſucapio ſpecialis eſt, qua res mobilis triennij poſſeſſione acquiritur. Longi temporis poſſeſſio ſeu præſcriptio eſt, qua res immobilis poſſeſſione 10. aut. 20. annorum acquiritur. Vtraque requirit bonam fidem, iuſtum titulum, & poſſeſſionem non interruptam. Alia eſt longi temporis poſſeſſio ſeu præſcriptio abſque titulo: ex qua olim dabatur tantùm exceptio, hodie etiam vtilis vindicatio competit. atque etiam hæc ſpatio 10. aut 20. annorum abſoluitur: ſed vtile dominium tribuit, non directum, vt vſucapio. ff. ſi ſeru. vindic. l. ſi quis diuturno. 10. in pr. Hic igitur titulus inſcribitur. *De vſucapionibus, & longi temporis poſſeſſionibus* vel, *præſcriptionibus*. nam vtroque modo legitur. Intellige vſucapiones rerum mobilium: longi autem temporis præſcriptiones ſiue poſſeſſiones, id eſt, vſucapiones rerum immobilium.

¶ Primò Imp. ſummatim, & breuiter materiã vſucapionis enarrat in pr. tit. in quo tria tradit. Primum eſt origo vſucapionis, quæ introducta eſt iure ciuili, id eſt, lege XII. tab. *Prin.*

ſecun

ſecundum eſt ratio, propter quam vſucapio introducta fuit. etenim introducta eſt, non propter æquitatem naturalem, cui potiùs aduerſatur, dum rem aufert domino inuito; ſed propter æquitatem ciuilem, ne rerũ dominia ſemper ſint in incerto, & vt ſit aliquis litium finis. Tertium eſt, quænam requirantur, vt vſucapio procedat. I. requiſitum eſt, quòd vſucapiens rem acceperit, id eſt, ei tradita fuerit. II. requiſitum eſt, vt qui rem tradidit, non ſit eius dominus: alioqui accipiens ſtatim fieret dominus, nec egeret vſucapione. ſ. de rer. diu. §. per traditionem. III. requiſitum eſt, vt res ſit tradita ex cauſa ſeu titulo idoneo, veluti ex cauſa venditionis, vel permutationis, vel donationis, id eſt ex ea cauſa, ex qua ſi dominus tradidiſſet, dominium in accipientem tranſtuliſſet. ſiue enim nulla ſit cauſa, ſiue ſit cauſa non idonea, putà depoſiti vel commodati, vſucapio non procedit. IIII requiſitum eſt, vt rē acceperit bonâ fide, id eſt, exiſtimans ſe accipere à vero domino. V. requiſitum eſt, vt rem poſſederit per tempus lege ſtatutum, id eſt rem mobilem triennio, rem immobilem 10. annis inter præſentes, aut 20. inter abſentes. His quinque requiſitis quæ in hoc principio habentur duo addi poſſunt. VI. vt res vitio careat. j. h. t. §. 1. & ſeqq. vſque ad §. error. Et VII. vt poſſeſſio ſit continuata non interrupta, vt explicabitur in §. diutina.

§. 1. ¶ Secundò à dicto §. 1. vſque ad d. §. error. tractat de rebus quæ vſucapi poſſunt, vel non poſſunt Et. in primis in d. §. 1. excludit eas res, quæ non ſunt in commercio, vt liberum hominem, & res

res diuini iuris: quoniam hæ non poſſunt vſucapi. Deinde in eodem §. excludit ſeruũ fugitiuum: quia res furtiuæ non poſſunt vſucapi, vt dicetur in §. ſeq. ſeruus autem fugitiuus eſt alioquo modo furtiuus, quia ſui ipſius furtum facere dicitur. C. de ſeru fugit. l. 1. Deinde in §. furtiuæ. excludit res furtiuas, & vi poſſeſſas Ex hoc §. nota I. Bonam fidem non prodeſſe ad hoc, vt hæ res vſucapi poſſint: quia vt vſucapio procedat, vitium abeſſe debet tam à re, quàm à perſona: & à perſona quidem abeſt, ſi bona fide rem acceperit, à re autem non abeſt, ſi ſit furtiua, aut vi poſſeſſa. Nota II. tam iuris quam facti ignorantiam excuſare à mala fide. Exemplum ignorãtiæ facti eſt in verſ. ſed tamen. exemplũ verò ignorantiæ iuris ſubiicitur in verſ. item ſi is. Nota III. furtum ſine dolo, id eſt ſine animo furandi, non committi. Nota IIII. res immobiles non poſſe ſurripi, id eſt, neque fundum, neque locum. Differt autem locus à fundo, vt pars à toto. ff. de verb ſign. l. locus. 60. fundus propriè ſignificat agrum, & diſtinguitur ab ædibus, vt in §. conſtituitur. s. de vſufr. Latiùs autem ſumptus complectitur tam ædes, quàm agrum: adeo vt fundus in hac ſignificatione idem ſit, quod prædium. ff. eod. l. fundi. 211. atque in hac poſteriori ſignificatione hoc loco accipitur. Nota V. ex ſeq. § aliquando vitium furti, aut violentæ poſſeſſionis purgari, ita vt poſtea res vſucapi poſſit, ſi in poteſtate domini redierit, id eſt, ſi dominus eam iuſtè, & tanquam ſuam nactus ſit, ita vt ei auelli non poſſit. ff. h. t. l. 4. §. tunc. Deinde in §. res fiſci excludit

§. furtiuæ. *§. aliquando.* *§. res fiſci.*

excludit res fiſcales, id eſt iam fiſco acquiſitas bona autem vacantia, quamuis ad fiſcum pertineant, tamen antequàm fiſco nunciata ſint, vſucapi poſſunt. Tãdem in §. nouiſſimè. generaliter concludit, rem, quæ vſucapitur, vitio vacare debere. Hactenus de rebus, quæ vſucapi poſſunt, vel nõ. ¶ Tertiò in §. error. tractat de cauſa, ſeu titulo, (vtroque enim vocabulo idem ſignificatur) ſine quo vſucapio non procedit. quod adeo verum eſt, vt Imp. dicat non ſufficere titulum opinatum: veluti ſi quis falſo putet ſe emiſſe, quod non emit. Accipe hoc dictum cum exceptione, niſi iuſtam cauſam falſæ illius exiſtimationis habuerit: tunc enim vſucapiet pro ſuo. ff. pro emptore l. quod vulgo. II. & pro ſuo. l. pen. §. vlt. ¶ Quartò loquitur de continuatione poſſeſſionis: quia iam dixi requiri poſſeſſionem non interruptam. docet ergo morte vſucapientis poſſeſſionem non interrumpi, ſed continuari in perſona heredis: quia tempus, quo defunctus poſſedit, & tempus quo heres poſſidet, coniunguntur. §. diutina. & ſimiliter docet, ſi vſucapiens rem vendiderit, & emptori tradiderit, poſſeſſionem non interrumpi, ſed nihilominùs vſucapionem procedere: quia tempus quo vẽditor poſſedit, & tempus quo emptor poſſidet, coniunguntur. §. pen. In ſumma ergo poſſeſſio continuatur tam in perſona ſuccedentis in ius, vt heredis, quàm in perſona ſuccedentis in rem, vt emptoris. ¶. Quintò in §. vlt. ſpeciale priuilegium tribuit ementibus rem alienam à fiſco, vel principe, vel Auguſta, vt vſucapione non egeant, ſed ſta-

§. nouiſſimè. *§. error.* *§. diutina* *§. inter.* *§. vlt.*

tim pro dominis habeantur, & ſecuri ſint: actionem verò in eam rem domino, aut creditori cui pignerata fuit, aduerſus fiſcum vel principis aut Auguſtæ domū vſque ad quadriennium concedit, non aduerſus emptorē.

De donationibus.

TIT. VII.

HVius tituli duæ ſunt partes. Prima eſt de donatione, quæ eſt ſecundus acquirendi modus ciuilis particularis. Altera eſt in §. vlt. de iure quodā accreſcendi, qui olim erat Tertius acquirendi modus. Quod ad priorem partem attinet, Donatio nihil aliud eſt, quàm liberalis, id eſt, nullo cogente facta conceſsio. ff. h. t. l. donari 29. in pr. & de diuerſ. reg. iur. l. donari 82. Porro alia eſt donatio ſimplex, alia ob cauſam, veluti mortis cauſā, aut propter nuptias. Rurſus aut fit mortis cauſā, aut inter viuos. Prẹterea vel fit nudo pacto, vel ſtipulatione, vel traditione. Primo caſu olim non dabatur actio donatario, hodie datur condictio ex lege. C. hoc tit. l. ſi quis argentum 35. §. ſed ſi quidem. ſecundo caſu competit actio ex ſtipulatu. Nou. 162. cap. 1. §. 1. Tertio caſu acquiritur dominium. atque hic ſolus caſus ad hunc titulum pertinet. Obiiciet aliquis traditionē iure gentiū trāsferre rei dominium. ſ. de rer. diui. §. per traditionē. quomodo ergo traditio ex cauſa donationis hîc numeratur inter modos acquirēdi ciuiles? Reſpōdeo, hoc ideo

ideo fieri, quia hoc iure vtimur, vt iuris ciuilis ſit, id eſt, quia non habet locum niſi inter ciues Romanos. quod non eſt ita accipiendum, quaſi inter alias gentes non fiant donationes; ſed quia ciuis Romanus res ſuas titulo donationis ad peregrinum transferre
Prin. nequit. ¶ In hac parte Imp. I. donationem numerat inter modos acquirendi dominij. ¶ II. in verſ. donationum. eam diuidit in duo genera; quia vel fit mortis cauſa, vel inter viuos. hæc vero, quæ fit inter viuos ſubdiuidi poteſt in donationem ſimplicem, & eam quæ fit ob aliquam cauſam, putà propter nu-
§. 1. ptias. ¶ III. in §. 1. declarat mortis cauſâ donationem, de qua nobis quatuor tradit. Primum eſt definitio, videlicèt quòd mortis cauſa donatio eſt, quæ fit propter mortis ſuſpicionem: ita vt non aliter donator velit rem eſſe donatarij, quàm ſi eo ſuperſtite moriatur. ſecundum eſt ſimilitudo huius donationis, & legati: quia huiuſmodi donatio per omnia fere legatis comparatur. ver. hæ mortis. nam & legatū dicitur eſſe donatio quædam. ꝫ. de leg. §. 1. nec dubium, quin propter mortis ſuſpicionem fiat. ceterùm notandæ ſunt duæ præcipuæ differentiæ inter donationem mortis cauſâ, & legatum. Differentia prima eſt, quòd legatum ſine traditione transfert dominium, donatio verò traditionem requirit ad hoc vt dominium in donatarium transferatur. Altera differentia eſt, quòd legatum eſt ſpecies vltimæ voluntatis, &, vt aliæ vltimæ voluntates, morte teſtatoris confirmatur. donatio vero mortis cauſâ eſt actus inter viuos, qui in tempus mortis

con ertur,

conſertur, ita vt inter viuos res transferatur. ff. de reb. cred. l. nō omnis. 19. in pr. & de mortis cauſa don. l. ſenatus 35. §. ſed mortis & §§. ſeqq. & l. Seia. 42. §. vlt. Tertium eſt effectus huius donationis: nēpe donator præfert donatarium heredi, & ſeipſum donatario verſ. & in ſumma. Quartum eſt exemplum huiuſcemodi donationis petitū ex lib. 17. Odiceæ. verſ. ſic & apud. ¶ I V. in § aliæ. tranſit ad donationē ſimplicē, de qua tria docet. Primum eſt diſtinctio huius donationis à donatione mortis cauſa. Eſt autē diſtinctio multiplex. nam donatio illa mortis causâ fiebat ꝑ̄ mortis ſuſpicionē; hæc autē ſimplex fit ſine vlla mortis cogitatione. Rurſus illa vocatur donatio mortis causâ; hæc appellatur donatio inter viuos. Præterea illa cōparabatur legatis, hæc omnino à legatis differt. Deníque illa poterat à donatore per pœnitentiā reuocari: hæc non poteſt reuocari, niſi donatarius ſit ingratus. Secundū eſt in verſ. perficiuntur. quomodo hæc ſimplex donatio perficiatur, & quem effectū habeat. Inquit Imp. eam eſſe ſimilem venditioni: quia ſicuti venditio perficitur nudo conſenſū, & vēditor cogitur rem tradere emptori, ita etiam donatio ſolo conſenſu perficitur, ita vt donator rem donatario tradere compellatur cōdictione ex lege, cuius ſ. mentionem feci. Caue autem hinc colligas donatorem de euictione teneri. hoc enim falſum eſſe conſtat ex l. Ariſto. 18. §. vlt. ff. h. t. ex l. ad res. 62. ff. de ædil. ed. & ex l. 2. C. de euict. Quod igitur ad hoc, donatio eſt ſimilis venditioni, quia vtrāque cauſam traditio ſequi debet ſed eo differt à venditione, § *aliæ.*

quòd non eſt opus, vt venditio apud acta inſinuetur, donatio verò, ſi 500. aureos excedat, inſinuationẽ requirit: alioqui ſi inſinuata non ſit, nõ valebit vltra 500. aureos. C. h. t. l. ſancimus. 34. §. 1. & l. ſi quis argentum. 35. §. vlt. Tertiũ eſt in verſ. ſciendum. quomodo, & ob quam cauſam ſimplex donatio reſcindatur. Inquid Imp. hanc donationem tantùm ob donatarij ingratitudinem poſſe reuocari. Quod diximus, ſimplicem donationem ſine inſinuatione nõ valere, patitur quaſdam exceptiones. Excipiuntur enim donationes factæ ad redimendos captiuos, vel in milites à magiſtro militum collatæ, vel factæ ob domum inſtaurãdam, item à principe in priuatum, vel à priuato in principem collatæ. C. h. t. l. l. ſancimus. & l. pen. & Nou. 52. cap. 2.

§. eſt & aliud. § V. in §. eſt & aliud, declarat donationem propter nuptias: in qua explicanda cõſiderat tria tempora. Ex Primo tẽpore habemus originem, nomen, proprietatẽ, & etymologiam huius donationis. Ex ſecundo tẽpore in verſ. ſed primus. habemus emendationem Iuſtini, qui conſtituit, vt hæc donatio poſſit augeri ſtante matrimonio, ſi fortè contingat dotem augeri. Ex Tertio tẽpore in verſ. ſed nos. habemus emendationẽ Iuſtiniani, qui cõſtituit, vt ſtãte matrimonio non ſolùm poſſit augeri, ſed etiam poſſit in totum conſtitui, ſi ante matrimonium conſtituta non fuit: & vt vocetur propter nuptias, non (vt olim) ante nuptias: nihilominùs tamen in Nouellis ſæpe vocat donationem ante nuptias. Adde quartum & vlt. tempus, id eſt, nouiſſimã emendationẽ Iuſtiniani, qui cõſtituit, vt hæc donatio

propter

propter nuptias omnino exęquetur doti tam in quãtitate, quã in pactis de lucro, quod cõiux ſuperſtes facit. Nou. 97. ¶ In ſecũda parte quæ eſt in §. vlt. Iuſtin. exponit modũ quendam acquirẽdi per ius accreſcẽdi. cùm enim vnus ex dominis ſeruũ manumittebat; quia nec pro parte ſocij manumittere poterat, nec ſeruus poteſt fieri pro parte liber; idcirco ipſius manumittentis portio accreſcebat ſocio. Iuſtin. autem fauore libertatis cõſtituit, vt ſeruus ad libertatem perueniat, & domino, qui manumittere noluit, partem pretij ſoluat. ita hoc ius accreſcendi & hunc acquirendi modum ſuſtulit. *§. vlt.*

Quibus alienare licet vel non.

TIT. VIII.

IN qualibet acquiſitione tria ſpectantur: Res, quæ acquiritur: Modus, quo acquiritur: Et perſonæ. ſed perſonarum inſpectio eſt bipertita: quia cùm res ab vno ad alterum transfertur, ille dicitur alienare, hic acquirere. Quoniã igitur huc vſque de rebus, & de modis dictum fuit: cõſequenter in hoc titulo agitur de perſonis alienãtibus, ac titulo ſeq. agetur de perſonis acquirẽtibus. Hîc notãdæ ſunt duæ regulæ. I. Dominus rem ſuam alienare poteſt. ſ. de rer. diuiſ §. per traditionem. & C. mãdati. l. in re mãdata. 21. II. Qui non eſt dominus, non poteſt rem alienare. C. de rei vind. l. 3. & l. cùm à matre. 14. Vtraque regula patitur quaſdam exceptiones. ¶ Primò itaq; Iuſtin. à prima regula excipit maritum, *Princ.*

qui nullo modo poteſt alienare vel pignerare prędium dotale, cuius iure ciuili dominus factus eſt, ex cauſa dotis. Quod ſi res dotalis ſit mobilis, puto contra Bart. & DD. in l. 1. ff. ſolu. mart. eã poſſe à marito alienari, per tex. in l. res in dotẽ. 42. ff. de iure dot. & in l. 1. C. de ſeruo pign. dato manum. quorsũ enim lex Iulia ſpecialiter prohibuiſſet fundũ dotalem alienari, ſi in omnibus rebus dotalibus hæc

§. 1. prohibitio locũ haberet? ¶ Secundò in §. 1. à ſecũda regula excipit creditorẽ, qui rẽ ſibi pigneratã vẽdere poteſt, licèt eius rei dominiũ penes debitorẽ manſerit. C. de pign. act. l. pignus. 9. Certũ tamen modũ Imp. creditori preſcribit, quẽ in vendẽdo pignore obſeruare debet. cuius modi ſumma hęc eſt: Aut creditor & debitor pacti ſunt de pignore vẽdendo, aut de pignore non vẽdendo à creditore, aut nihil expreſsè pacti ſunt. I. caſu ſeruanda ſunt pacta conuẽta. II. caſu creditor non poteſt pignus vẽdere, niſi priùs debitori ter denũciauerit vt ſoluat. non obſtãte enim pacto, poſt ternã denunciationẽ, debitore non ſoluente, poterit pignus vendere. ff. de pign. act. l. 4. III. caſu creditor ex denũciatione debitori facta, vel ex ſententia iudicis, poſt bienniũ ex die denũciationis vel ſentẽtiæ numerandum, poterit pignus vẽdere. C. de iur. do-

§. nũc ad monendi. min. impet. l. vlt. §. 1. ¶ Tertiò in §. nunc admonendi. redit ad primã regulam, & excipit pupillos, qui ſine tutoribus res ſuas alienare nequeunt. Hoc loco Imp. quatuor pupillares actus cõſiderat. I. actus eſt datio. Hîc ſciendum, pupillum non poſſe rem ſuã dare, & in aliũ trãsferre: proinde non poſſe mutuũ dare

qui

quia non eſt mutuum, niſi pecunia fiat accipientis.ff.de reb.cred.l.2.§.appellata. Quid ergo,ſi de facto pupillus mutuã pecuniã dederit?Imp.ita diſtinguit : Aut pecunia extat, & vindicatur,quia pupillus dominiũ eius nõ amiſit:nõ repetitur certi cõdictione ex mutuo,quia iam diximus mutuũ nõ valere:Aut conſumpta eſt,&condicitur;quia res cõſumptæ non poſſunt vindicari, ſed condici. ſ̃. de rer.diuiſ.§.ſi tamẽ. Hæc eſt cõdictio ex conſumptione.ea verò, quæ ex mutuo naſcitur, eſt condictio ex numeratione. II. actus eſt acceptio, videlicèt ſi pupillus ab aliquo tradente rem accipiat.Hoc caſu dicimus dominium transferri,& pupillo acquiri.verſ.at ex contrario. quia pupillus etiã ſine tutore poteſt facere condicionẽ ſuam meliorem ſ̃. de auct.tut.in pr. III. actus eſt exactio, id eſt,ſi debitor pupillo ſoluat. Hic actus à præcedẽte differt: quia ſ̃. ponebamus pupillo tradi, quod ei nõ debebatur. Quod ad hũc tertium actũ attinet,inquit Imp.in verſ. ideóque debitorẽ ita ſoluentẽ nõ liberari,quia neceſſaria eſt tutoris auctoritas. immo certis caſib. tutoris auctoritas nõ ſufficit,ſed inſuper requiritur ſententia iudicis hoc iubẽtis. quam ſententiã ait Imp. celebrari ſine omni dãno, id eſt ſine impenſa.hæc autẽ ſentẽtia non requiritur in ſolutione annuorũ redituum, vel eorũ quæ ex ſimilibus cauſis debẽtur,ſed eorũ quæ debentur(vt ita dicã)extra ordinem, putà ex chirographis & inſtrumentis. C. de adm.tut.l.ſancimus.25. IV.actus eſt ſolutio, videlicèt ſi pupillus creditori ſuo ſoluat.Hic actus differt ab actu primo,quo ponebamus

pupillum tradere quod non debebat. Quod ad hanc ſolutionem ſpectat, pecunia non fit accipientis: proinde pupillus non liberatur, niſi pecunia ab accipiente conſumpta ſit. ff. de reb cred.l.non omnis.19.§.ſi pupillus.

Per quas perſonas nobis acquiritur.

TIT. IX.

DIctum eſt de perſonis alienātibus: nunc
Princ. dicēdum de acquirētibus. ¶ Primò generaliter inquit Imp. nos acquirere non ſolùm per noſmetipſos, ſed etiam per alios, vt
§.1. per liberos, vel ſeruos, &c. ¶ Secundò tractat de acquiſitione per liberos, quos in poteſtate habemus. In ſumma ſciendum eſt, per hos liberos nobis acquiri plenū dominiū ex cauſa peculij profectitij, vſumfructū ex cauſa peculij aduentitij, neutrū ex cauſa peculij
§.hoc quoque. Caſtrenſis, vel quaſi caſtrenſis.§.1. Sed parēs emancipans liberos ſuos poteſt dimidiā partem vſusfructus retinere in rebus ad peculiū aduentitium pertinentibus.§.hoc quoque & ibi Theophilus. Peculiū dicitur quaſi puſilla pecunia ſeu puſillū patrimoniū.ff de pecul.l.5.§.pen. eſt enim quaſi patrimoniū filiif. aut ſerui ī.de act §.actiones. pater autē familiàs peculium habere non poteſt.ff.de diuerſ.reg.iur.l.paterfamiliàs.182. Itaque peculium definiri poteſt, quod filius familiàs, aut ſeruus, permiſſu patris vel domini, ſeparatū à rationibus paternis ſeu dominicis habet, deducto inde ſi quid patri vel domino debetur, vt

colli

colligitur ex d.l.5.§ vlt Porro filij familiâs peculium diuiditur in Paganicum, Caſtrenſe,& quaſi Caſtrenſe.C.de inoff.teſtam l.vlt. Caſtrenſe eſt, quod filius familiâs occaſione armatæ militiæ acquiſiuit.ff.de caſtr.pecul.l. caſtrenſe. Quaſi caſtrenſe eſt,quod filius familiâs acquiſiuit ratione quaſi militiæ, id eſt militiæ rogatæ, veluti aduocatorum. C. de aduoc.diuerſ.iudic.l.4.l.cùm aduocatio.8. l.aduocati.14.& de proximis ſacr.ſcrinior.l. proximos.8.vel religioſę C.de Epiſc.& Cler. l cùm lege.50. itē quod donatur à principe, vel ab Auguſta.C.de bon.quæ lib.l.cū multa. Ex reliquis cauſis dicitur peculiū paganicū. Quod ſubdiuiditur in profectitiū, & aduētitiū.Profectitium eſt, quod prouenit è re patris, ſeu quod à patre proficiſcitur : nec non quod proficiſcitur ab alio, qui vult patri donate.ff de iure.doti.l. 5. Aduentitium dicitur, quod extrinſecus aduenit,veluti ſi extraneus filio familias donet;aut ſi filius familiâs matri,vel cuiuis extraneo heres ſit.Hæ diuiſiones locū habēt in filij familiâs peculio,cuius modò plenum dominium, modò ſolus vſusfructus , modò nec dominium nec vſusfructus patri quæritur,vt paulò antè notaui.Peculium autē ſeruile non diuiditur:quia indiſtinctè,& omnimodò pertinet ad dominum, vel ad eum qui pro domino habetur, vt fructuarium,vel bonæ fidei poſſeſſorem.¶ Tertiò in §. item vobis. loquitur de acquiſitione per ſeruos noſtros : de qua diſſoluit tres quæſtiones. I. quæſtio eſt,qua ex cauſa ſerui noſtri nobis acquirant. Reſpōdet Imp. eos acquirere ex omni cauſa ; ſiue ſit iuris gen- *§. itē vobis.*

 tium

tiũ, vt traditio; ſiue iuris ciuilis, vt donatio, vel legatũ II. quæſtio eſt in verſ. hoc. n. quomodo nobis acquirãt, id eſt, an noſtra ſciẽtia & cõſenſus requiratur. Reſpõdet, regulariter nõ eſſe opus noſtrâ ſcientiâ, vel cõſenſu: quia etiam nobis ignorãtibus & inuitis per ſeruos noſtros acquiritur. Excipitur hereditas: quã ſeruus non poteſt adire, & nobis acquirere, niſi noſtro iuſſu, id eſt, niſi iuſſus noſter præcedat. ff. de acqu. hered. l. ſi quis mihi bona. 15. §. iuſſum. Ratio eſt: quia nemo poteſt acquirere hereditatem, quin ſubeat onera hereditaria: iniquũ autẽ eſt, vt dominus ignorans vel inuitus per ſeruũ oneretur. III. quæſtio eſt in verſ. non ſolùm. quid per ſeruos acquiratur. Reſpondet, non ſolùm acquiri proprietatem, id eſt rei dominium, ſed etiam poſſeſſionem, idcirco poſſe dominum etiam per ſeruum vſucapere. ¶ Quartò in §. de iis autem. agit de ſeruis fructuariis, & de ſeruis alienis, aut hominib. liberis bona fide poſſeſſis, ac duas quæſtiones diſſoluit. Prima quæſtio eſt, quibus ex cauſis acquirant fructuario, vel bonæ fidei poſſeſſori. Hîc notatur ſimilitudo, & differentia fructuarij, & bona fide poſſeſſi. Similitudo eſt, quòd per has perſonas acquirimus tantùm ex re noſtra, & ex operis ipſorum; ex aliis verò cauſis, ſi ſerui ſunt, acquirunt dominis proprietatis; ſi verò ſunt homines liberi à nobis bona fide poſſeſſi, acquirunt ſibiipſis. Differentia eſt in verſ. ſed bonæ fidei. quòd fructuarius non poteſt eum vſucapere in quo vſumfructum habet, proinde nunquam poteſt per eum acquirere, niſi ex dictis duabus cauſis: bonæ autẽ fidei

§. de ijs autem.

poſſeſſor,

poſſeſſor, id eſt, qui bona fide & ex iuſto titulo ſeruum alienum poſſidet, eum triennali poſſeſſione vſucapit: idcirco intra triennium tantùm ex re ſua, & ex operis ſerui per eum acquirit, poſt triennium verò ex omnibus cauſis acquirit, quippe qui iam dominus factus eſt. ¶ Quintò in §.pen. loquitur de perſonis extraneis, de quibus dat regulã, & exceptionem. Regula eſt, Per extraneum nobis non acquiri. Exceptio eſt in verſ. excepto. Quòd per procuratorem nobis acquiritur poſſeſſio, ſi procuratori noſtro res tradatur. & ſi quidẽ res tradatur à domino, ſimul cum ea poſſeſſione nobis acquiritur dominium. ſi verò tradatur à non domino. per eam poſſeſſionem nobis procedet vſucapio; quia procurator non ſibi, ſed nobis poſſidet. Hæc dicta ſunt de perſonis acquirẽtibus. ¶ Poſt hæc vltimus huius tituli §. tranſitionem cõtinet, atque ordinem eorum, quæ ſequentibus titulis enarrabuntur. Hactenus enim expoſiti ſunt acquiſitionum modi particulares, tam ciuiles, quàm iuris gentium, exceptis legatis & particularibus fideicommiſſis, quæ commodiori loco declarabuntur. Deinceps igitur explicandi ſunt modi vniuerſales: qui quidem omnes ſunt ciuiles: ſunt autem quatuor, videlicèt Hereditas, Bonorum poſſeſſio, Arrogatio, & Addictio bonorum. Hereditas eſt ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defunctus habuit mortis tempore. ff. de ver. ſign. l. nihil eſt aliud. 24. & de diuerſ. reg. iur. l hereditas nihil. 62. Intellige ſucceſſionem ciuilem, non prætoriam. j. de bon. poſſ. verſ. quos autem. Defertur autem hereditas vel

§. ex ijs itaque.

§. vlt.

ex teſtamento, de qua hoc libro dicetur; vel ab inteſtato, de qua diſſeretur in principio libri ſequentis.

De Teſtamentis ordinandis.

TIT. X.

HIc titulus docet, quomodo teſtamenta regulariter fieri debent. Teſtamentum definitur voluntatis noſtræ iuſta ſententia de eo quod poſt mortem ſuam quis fieri velit. ff. qui teſtam. fac. poſſ. l. 1. id eſt, de vniuerſo eo, ſeu de iis omnibus, quæ poſt mortem ſuam fieri vult. nam oratio indefinita debet accipi pro vniuerſali: vt teſtamentum diſtinguatur ab aliis vltimis voluntatibus.

Princ. ¶ In hoc titulo Imp. Primò ponit etymologiam teſtamenti, quod dici ait à teſtatione mentis, propterea quòd teſtamentum vltimam teſtantis mentem, id eſt, voluntatem

§. 1. declarat. ¶ Secundò explicat antiqua genera ſiue antiquas formas teſtandi vel iure ci-

§. *ſed præ-* uili. §. 1. vel iure prætorio. §. ſed prædicta.

dicta. ¶ Tertiò declarat nouam formam teſtandi

§. *ſed cùm* compoſitam ex antiquis ſolemnitatibus ci-

paulatim uilibus & prætoriis. atque huiuſcemodi teſtamentum vocatur teſtamentum in ſcriptis, quia requirit ſcripturam, vel ſolemne, quia requirit multas ſolemnitates; vel arcanum, quia poteſt ita fieri, vt teſtes ignorent voluntatem teſtatoris. Aliud eſt teſtamentum ſine ſcriptis, de quo dicetur in calce huius tituli. Iam verò in teſtamento ſolemni

conſi

conficiendo Iuſtin.multa requirit. I.Requiſitum eſt numerus ſeptem teſtiũ. §. ſed cùm paulatim. II. Requiſitum eſt eorundem teſtium pręſentia.d.§.ſed cùm paulatim.id eſt, vt teſtes ſint in conſpectu teſtatoris. ff.eod. l.ſi non ſpeciali.9.& l.ſi vnus.12. III Requiſitum eſt, vt teſtamentum fiat vno contextu. d.§.ſed cùm paulatim.id eſt, vt nullus alienus actus intermiſceatur.ff.eo.l.heredes palam.21. §.vlt. niſi fortè ob neceſſitatem naturæ.C.eod.l.cùm antiquitas.28. IV. Requiſitum eſt ſubſcriptio teſtatoris. d.§.ſed cùm paulatim.Excipe primò, niſi ſit teſtamẽtum holographũ, id eſt, manu teſtatoris perſcriptum: hoc enim teſtamentum eius ſubſcriptionem non deſiderat. d.l cùm antiquitas. in fi.Excipe ſecundò,niſi teſtator ſit imperitus literarum:quo caſu debet adhiberi octauus teſtis,qui pro eo ſubſcribat. C.eod.l.hac conſultiſſima.21.in prin. V Requiſitum eſt ſubſcriptio teſtium.d.§.ſed cùm paulatim.d. l.hac conſultiſſima.in pr.vbi notandum non poſſe alium pro alio ſubſcribere. ff.eo.l.pen. VI. Requiſitum ſunt ſignacula teſtium. d.§. ſed cùm paulatim. VII. Requiſitum eſt, vt nomen heredis ſcribatur manu teſtatoris, vel teſtium §.ſed his omnibus. C.eo.l.iubemus.29.Sed nouiſſimè Iuſtin.hanc conſtitutionem abrogauit.Nou.119.cap.9. His addenda ſunt alia requiſita ab Imp. hoc loco prætermiſſa. VIII.ſeu potius VII.Requiſitum (quod enim ſeptimo loco propoſueram, iam monui nouiſſimo iure eſſe ſublatum) eſt inſtitutio heredis.ȷ.de legat.§.ante heredis. C. hoc tit.l.non codicillum. 14. *§. ſed his omnibus.*

VIII. Requiſitum eſt ſcriprura. IX. Requiſitum eſt, vt teſtator eam ſcripturam oſtendat teſtibus, ac dicat in ea contineri ſuum teſtamentum. d.l.hac conſultiſſima.in in princ. X. Requiſitum eſt, vt teſtes ſint ſpecialiter rogati. d. l. hac conſultiſſima. in princip.d.l.heredes palàm. §.in teſtamentis.

§.poſſunt. ¶ Quartò diſſoluit aliquot quæſtiones pertinentes ad dictam formam teſtandi,ſiue ad dictas ſolemnitates. Hæ quæſtiones referuntur ad tria genera. Aliæ namque ſunt de ſignis teſtium: Aliæ de ipſis teſtibus: Aliæ de codice ſeu tabulis teſtamenti. in quolibet autem genere tractantur à Iuſtin. duæ quæſtiones. De ſignaculis teſtiũ quæritur primo, An omnes teſtes poſſint ſignare teſtamentum vno & eodem annulo. Reſpondet Imp.poſſe: quia fieri poteſt, vt ſeptem annuli habeant eandem ſcripturam, vt quia teſtes adhibentur ex vna familia. §. poſſunt. Obiter nota teſtes non poſſe obſignare teſtamentum alio inſtrumento, quàm annulo,vt diſertè dicitur in l.ad teſtium.22. §.ſignum.ff.eod. niſi cum Barone & Hotomano addamus negationem, & pro *tantùm*, legamus *non tantùm*. Quæritur ſecundò,an liceat ſignare alieno annulo. Reſpondet Impera.hoc quoque licere. Ratio eſt: quia ſigna apponuntur teſtamento, vt maneat clauſum & arcanum, donec teſtibus ſigna à ſe impreſſa agnoſcentibus, apperiatur: poteſt autem teſtis agnoſcere ſignum, quod appoſuit, non minùs ſi alieno, quàm ſi ſuo annullo vſus ſit. Non eſt ignorandum, DD. requirere, vt teſtis alieno annulo

ſignans,

ſignans, id in ſubſcriptione ſignificet: alioqui putant eum teneri falſi, quaſi alieno annulo ſit abuſus, & quaſi ſuo ſignauerit. Verùm hæc ſententia nulla lege confirmatur, proinde mihi eſt ſuſpecta, & (vt liberè dicam) videtur falſa. quod enim lege permittente fit, pœnam non meretur. C. de adult. l. 4. ¶ De teſtibus quæritur primò quinam ſimpliciter poſſint eſſe teſtes in teſtamentis. Reſpondet Imper. in §. teſtes. eos poſſe adhiberi teſtes in teſtamentis conficiendis, quibuſcum teſtamenti factio eſt, id eſt, qui poſſunt heredes inſtitui. cùm enim teſtamẽti factio duplex ſit: actiua, eorũ qui teſtamentum faciunt; & paſſiua, eorum qui ex teſtamento capiunt. s̃. de hered. qualit. §. in extraneis. verſic. teſtamenti. propriè loquendo, illi dicuntur habere teſtamenti factionem, cùm his autem dicitur eſſe teſtamenti factio. Quia tamen multi excipiuntur, qui non poſſunt eſſe teſtes in teſtamentis, licèt poſſint heredes inſtitui: idcirco Iuſtin. à teſtimonio teſtamentario repellit mulieres; quia olim teſtamenta fiebant calatis comitiis. s̃. hoc tit. §. 1. quibus mulieres intereſſe indecorum eſt: & inſuper quia teſtatore mortuo teſtes vocantur ad prætorem, vt coram eo ſigna ſua agnoſcant, cùm tabulæ teſtamenti ſunt aperiendæ. Item repellit impuberes, & ſeruos, & furioſos. Vbi tamen notandum, ſi furioſus habeat dilucida interualla, tunc temporis eum poſſe eſſe teſtem. ff. hoc tit. l. qui teſtamento. 20. §. ne furioſus. Item repellit mutos, vel ſurdos: quamuis ad teſtimo

§. teſtes.

qui nullo modo poteſt alienare vel pignerare prędium dotale, cuius iure ciuili dominus factus eſt, ex cauſa dotis. Quod ſi res dotalis ſit mobilis, puto contra Bart. & DD. in l. 1. ff. ſolu. matr. eā poſſe à marito alienari, per tex. in l. res in dotē. 42. ff. de iure dot. & in l. 1. C. de ſeruo pign. dato manum. quorsū enim lex Iulia ſpecialiter prohibuiſſet fundū dotalem alienari, ſi in omnibus rebus dotalibus hæc

§. 1. prohibitio locū haberet? ¶ Secundò in §. 1. à ſecūda regula excipit creditorē, qui rē ſibi pigneratā vēdere poteſt, licèt eius rei dominiū penes debitorē manſerit. C. de pign. act. l. pignus. 9. Certū tamen modū Imp. creditori preſcribit, quē in vendēdo pignore obſeruare debet. cuius modi ſumma hęc eſt: Aut creditor & debitor pacti ſunt de pignore vēdendo, aut de pignore non vēdendo à creditore, aut nihil expreſsè pacti ſunt. I. caſu ſeruanda ſunt pacta conuēta. II. caſu creditor non poteſt pignus vēdere, niſi priùs debitori ter denūciauerit vt ſoluat. non obſtāte enim pacto, poſt ternā denunciationē, debitore non ſoluente, poterit pignus vendere. ff. de pign. act. l. 4. III. caſu creditor ex denūciatione debitori facta, vel ex ſententia iudicis, poſt biennium ex die denūciationis vel ſentētiæ numerandum, poterit pignus vēdere. C. de iur. do-

§. nūc admonendi. min. impetr. l. vlt. §. 1. ¶ Tertiò in §. nunc admonendi. redit ad primā regulam, & excipit pupillos, qui ſine tutoribus res ſuas alienare nequeunt. Hoc loco Imp. quatuor pupillares actus cōſiderat. I. actus eſt datio. Hîc ſciendum, pupillum non poſſe rem ſuā dare, & in aliū trāsferre: proinde non poſſe mutuū dare; quia

quia non eſt mutuum, niſi pecunia fiat accipientis.ff.de reb.cred.l.2.§.appellata. Quid ergo,ſi de facto pupillus mutuã pecuniã dederit?Imp.ita diſtinguit : Aut pecunia extat, & vindicatur,quia pupillus dominiũ eius nõ amiſit:nõ repetitur certi cõdictione ex mutuo,quia iam diximus mutuũ nõ valere:Aut conſumpta eſt,&condicitur;quia res cõſumptæ non poſſunt vindicari, ſed condici. ſ. de rer.diuiſ.§.ſi tamẽ. Hæc eſt cõdictio ex conſumptione.ea verò, quæ ex mutuo naſcitur, eſt condictio ex numeratione. II. actus eſt acceptio, videlicèt ſi pupillus ab aliquo tradente rem accipiat.Hoc caſu dicimus dominium transferri,& pupillo acquiri.verſ.at ex contrario. quia pupillus etiã ſine tutore poteſt facere condicionẽ ſuam meliorem ſ. de auct.tut.in pr. III. actus eſt exactio, id eſt,ſi debitor pupillo ſoluat. Hic actus à præcedẽte differt: quia ſ. ponebamus pupillo tradi, quod ei nõ debebatur. Quod ad hũc tertium actũ attinet,inquit Imp.in verſ. ideóque.debitorẽ ita ſoluentẽ nõ liberari,quia neceſſaria eſt tutoris auctoritas. immo certis caſib. tutoris auctoritas nõ ſufficit,ſed inſuper requiritur ſententia iudicis hoc iubẽtis. quam ſententiã ait Imp. celebrari ſine omni dãno, id eſt ſine impenſa.hæc autẽ ſentẽtia non requiritur in ſolutione annuorũ redituum, vel eorũ quæ ex ſimilibus cauſis debẽtur,ſed eorũ quæ debentur(vt ita dicã)extra ordinem, putà ex chirographis & inſtrumentis. C. de adm.tut.l.ſancimus.25. IV. actus eſt ſolutio, videlicèt ſi pupillus creditori ſuo ſoluat. Hic actus differt ab actu primo,quo ponebamus

pupillum tradere quod non debebat. Quod ad hanc ſolutionem ſpectat, pecunia non fit accipientis: proinde pupillus non liberatur, niſi pecunia ab accipiente conſumpta ſit. ff. de reb cred.l.non omnis.19.§.ſi pupillus.

Per quas perſonas nobis acquiritur.

Tit. IX.

DIctum eſt de perſonis alienãtibus: nunc
Princ. dicẽdum de acquirẽtibus. ¶ Primò generaliter inquit Imp. nos acquirere non ſolùm per noſmetipſos, ſed etiam per alios, vt
§.1. per liberos, vel ſeruos, &c. ¶ Secundò tractat de acquiſitione per liberos, quos in poteſtate habemus. In ſumma ſciendum eſt, per hos liberos nobis acquiri plenũ dominiũ ex cauſa peculij profectitij, vſumfructũ ex cauſa peculij aduentitij, neutrũ ex cauſa peculij
§.*hoc quoque.* Caſtrenſis, vel quaſi caſtrenſis.§.1. Sed parẽs emancipans liberos ſuos poteſt dimidiã partem vſusfructus retinere in rebus ad peculiũ aduentitium pertinentibus.§.hoc quoque & ibi Theophilus. Peculiũ dicitur quaſi puſilla pecunia ſeu puſillũ patrimoniũ.ff de pecul.l.5.§.pen. eſt enim quaſi patrimoniũ filiif. aut ſerui.j.de act §.actiones. pater autẽ familiàs peculium habere non poteſt.ff.de diuerſ.reg. iur.l.paterfamiliâs.182. Itaque peculium deſiniri poteſt, quod filius familiâs, aut ſeruus, permiſſu patris vel domini, ſeparatũ à rationibus paternis ſeu dominicis habet, deducto inde ſi quid patri vel domino debetur, vt

colligitur ex d.l.5.§ vlt. Porro filij familiâs peculium diuiditur in Paganicum, Caſtrenſe,& quaſi Caſtrenſe. C. de inoff. teſtam l. vlt. Caſtrenſe eſt, quod filius familiâs occaſione armatæ militiæ acquiſiuit. ff. de caſtr. pecul. l. caſtrenſe. Quaſi caſtrenſe eſt, quod filius familiâs acquiſiuit ratione quaſi militiæ, id eſt militiæ togatæ, veluti aduocatorum. C. de aduoc. diuerſ. iudic. l. 4. l. cùm aduocatio. 8. l. aduocati. 14. & de proximis ſacr. ſcrinior. l. proximos. 8. vel religioſę C. de Epiſc. & Cler. l. cùm lege. 50. itẽ quod donatur à principe, vel ab Auguſta. C. de bon. quæ lib. l. cũ multa. Ex reliquis cauſis dicitur peculiũ paganicũ. Quod ſubdiuiditur in profectitiũ, & aduẽtitiũ. Profectitium eſt, quod prouenit è re patris, ſeu quod à patre proficiſcitur: nec non quod proficiſcitur ab alio, qui vult patri donare. ff de iure dotiũ. 5. Aduentitium dicitur, quod extrinſecùs aduenit, veluti ſi extraneus filio familias donet; aut ſi filius familiâs matri, vel cuiuis extraneo heres ſit. Hæ diuiſiones locũ habẽt in filij familiâs peculio, cuius modò plenum dominium, modò ſolus vſusfructus, modò nec dominium nec vſusfructus patri quæritur, vt paulò antè notaui. Peculium autẽ ſeruile non diuiditur: quia indiſtinctè, & omnimodò pertinet ad dominum, vel ad eum qui pro domino habetur, vt fructuarium, vel bonæ fidei poſſeſſorem. ¶ Tertiò in §. item vobis. loquitur de acquiſitione per ſeruos noſtros: de qua diſſoluit tres quæſtiones. I. quæſtio eſt, qua ex cauſa ſerui noſtri nobis acquirant. Reſpõdet Imp. eos acquirere ex omni cauſa; ſiue ſit iuris gen- *§. itẽ vobis.*

tiũ, vt traditio; ſiue iuris ciuilis, vt donatio, vel legatũ II. quæſtio eſt in verſ. hoc.n. quomodo nobis acquirãt, id eſt, an noſtra ſciẽtia & cõſenſus requiratur. Reſpõdet, regulariter nõ eſſe opus noſtrâ ſcientiâ, vel cõſenſu: quia etiam nobis ignorãtibus & inuitis per ſeruos noſtros acquiritur. Excipitur hereditas: quã ſeruus non poteſt adire, & nobis acquirere, niſi noſtro iuſſu, id eſt, niſi iuſſus noſter præcedat. ff. de acqu. hered. l. ſi quis mihi bona. 15. §. iuſſum. Ratio eſt: quia nemo poteſt acquirere hereditatem, quin ſubeat onera hereditaria: iniquũ autẽ eſt, vt dominus ignorans vel inuitus per ſeruũ oneretur. III. quæſtio eſt in verſ. non ſolùm. quid per ſeruos acquiratur. Reſpondet, non ſolùm acquiri proprietatem, id eſt rei dominium, ſed etiam poſſeſſionem, idcirco poſſe dominum etiam per ſeruum vſucapere. ¶ Quartò in §. de iis autem agit de ſeruis fructuariis, & de ſeruis alienis, aut hominib. liberis bona fide poſſeſſis, ac duas quæſtiones diſſoluit. Prima quæſtio eſt, quibus ex cauſis acquirant fructuario, vel bonæ fidei poſſeſſori. Hîc notatur ſimilitudo, & differentia fructuarij, & bona fide poſſeſſi. Similitudo eſt, quòd per has perſonas acquirimus tantùm ex re noſtra, & ex operis ipſorum; ex aliis verò cauſis, ſi ſerui ſunt, acquirunt dominis proprietatis; ſi verò ſunt homines liberi à nobis bona fide poſſeſſi, acquirunt ſibiipſis. Differentia eſt in verſ. ſed bonæ fidei. quòd fructuarius non poteſt eum vſucapere in quo vſumfructum habet, proinde nunquam poteſt per eum acquirere, niſi ex dictis duabus cauſis: bonæ autẽ fidei

§. de ijs autem.

poſſeſſor, id eſt, qui bona fide & ex iuſto titulo ſeruum alienum poſſidet, eum triennali poſſeſſione vſucapit: idcirco intra triennium tantùm ex re ſua, & ex operis ſerui per eum acquirit, poſt triennium verò ex omnibus cauſis acquirit, quippe qui iam dominus factus eſt. ¶ Quintò in §.pen. loquitur de perſonis extraneis, de quibus dat regulã, & exceptionem. Regula eſt, Per extraneum nobis non acquiri. Exceptio eſt in verſ. excepto. Quòd per procuratorem nobis acquiritur poſſeſſio, ſi procuratori noſtro res tradatur. & ſi quidẽ res tradatur à domino, ſimul cum ea poſſeſſione nobis acquiritur dominium. ſi verò tradatur à non domino. per eam poſſeſſionem nobis procedet vſucapio; quia procurator non ſibi, ſed nobis poſſidet. Hæc dicta ſunt de perſonis acquirẽtibus. ¶ Poſt hæc vltimus huius tituli §. tranſitionem cõtinet, atque ordinem eorum, quæ ſequentibus titulis enarrabuntur. Hactenus enim expoſiti ſunt acquiſitionum modi particulares, tam ciuiles, quàm iuris gentium, exceptis legatis & particularibus fideicommiſſis, quæ commodiori loco declarabuntur. Deinceps igitur explicandi ſunt modi vniuerſales: qui quidem omnes ſunt ciuiles: ſunt autem quatuor, videlicèt Hereditas, Bonorum poſſeſſio, Arrogatio, & Addictio bonorum. Hereditas eſt ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defunctus habuit mortis tempore. ff. de ver. ſign. l. nihil eſt aliud. 24. & de diuerſ. reg. iur. l. hereditas nihil. 62. Intellige ſucceſſionem ciuilem, non prætoriam. J. de bon. poſſ. verſ. quos autem. Defertur autem hereditas vel

§. ex ÿs itaque.

§. vlt.

ex teſtamento, de qua hoc libro dicetur; vel ab inteſtato, de qua diſſeretur in principio libri ſequentis.

De Teſtamentis ordinandis.

TIT. X.

HIc titulus docet, quomodo teſtamenta regulariter fieri debent. Teſtamentum definitur voluntatis noſtræ iuſta ſententia de eo, quod poſt mortem ſuam quis fieri velit. ff. qui teſtam. fac. poſſ. l. 1. id eſt, de vniuerſo eo, ſeu de iis omnibus, quæ poſt mortem ſuam fieri vult. nam oratio indefinita debet accipi pro vniuerſali: vt teſtamentum diſtinguatur ab aliis vltimis voluntatibus.

Princ. ¶In hoc titulo Imp. Primò ponit etymologiam teſtamenti, quod dici ait à teſtatione mentis, propterea quòd teſtamentum vltimam teſtantis mentem, id eſt, voluntatem declarat.

§. 1. ¶Secundò explicat antiqua genera ſiue antiquas formas teſtandi vel iure ciuili. §. 1. vel iure prætorio §. ſed prædicta.

§. ſed prædicta. ¶Tertiò declarat nouam formam teſtandi compoſitam ex antiquis ſolemnitatibus ciuilibus & prætoriis. atque huiuſcemodi teſtamentum vocatur teſtamentum in ſcriptis, quia requirit ſcripturam, vel ſolemne, quia requirit multas ſolemnitates; vel arcanum, quia poteſt ita fieri, vt teſtes ignorent voluntatem teſtatoris. Aliud eſt teſtamentum ſine ſcriptis, de quo dicetur in calce huius tituli. Iam verò in teſtamento ſolemni

§. ſed cùm paulatim

confi

conficiendo Iuſtin.multa requirit. I.Requiſitum eſt numerus ſeptem teſtiũ. §. ſed cùm paulatim. II. Requiſitum eſt eorundem teſtium pręſentia.d.§.ſed cùm paulatim.id eſt, vt teſtes ſint in conſpectu teſtatoris. ff.eod. l.ſi non ſpeciali.9.& l.ſi vnus.12. III Requiſitum eſt,vt teſtamentum fiat vno contextu. d.§.ſed cùm paulatim.id eſt, vt nullus alienus actus intermiſceatur.ff.eo.l.heredes palam.21. §.vlt. niſi fortè ob neceſſitatem naturæ.C.eod.l.cùm antiquitas.28. IV.Requiſitum eſt ſubſcriptio teſtatoris. d.§.ſed cùm paulatim.Excipe primò, niſi ſit teſtamẽtum holographũ, id eſt, manu teſtatoris perſcriptum: hoc enim teſtamentum eius ſubſcriptionem non deſiderat. d.l cùm antiquitas. in fi.Excipe ſecundò,niſi teſtator ſit imperitus literarum:quo caſu debet adhiberi octauus teſtis,qui pro eo ſubſcribat. C.eod.l.hac conſultiſſima.21.in prin. V Requiſitum eſt ſubſcriptio teſtium.d.§.ſed cùm paulatim.d. l.hac conſultiſſima.in pr.vbi notandum non poſſe alium pro alio ſubſcribere. ff.eo.l.pen. VI. Requiſitum ſunt ſignacula teſtium. d.§. ſed cùm paulatim. VII. Requiſitum eſt, vt nomen heredis ſcribatur manu teſtatoris, vel teſtium §.ſed his omnibus. C.eo.l.iubemus.29.Sed nouiſſimè Iuſtin.hanc conſtitutionem abrogauit.Nou.119.cap.9. His addenda ſunt alia requiſita ab Imp. hoc loco prætermiſſa. VIII.ſeu potius VII.Requiſitum (quod enim ſeptimo loco propoſueram, iam monui nouiſſimo iure eſſe ſublatum) eſt inſtitutio heredis.J.de legat.§.ante heredis. C. hoc tit.l.non codicillum. 14. *§. ſed his omnibus.*

VIII. Requiſitum eſt ſcriptura. IX. Requiſitum eſt, vt teſtator eam ſcripturam oſtendat teſtibus, ac dicat in ea contineri ſuum teſtamentum. d.l.hac conſultiſſima.in in princ. X. Requiſitum eſt, vt teſtes ſint ſpecialiter rogati. d. l. hac conſultiſſima. in princip.d.l.heredes palàm. §.in teſtamentis.

§.poſſunt. ¶ Quartò diſſoluit aliquot quæſtiones pertinentes ad dictam formam teſtandi,ſiue ad dictas ſolemnitates. Hæ quæſtiones referuntur ad tria genera. Aliæ namque ſunt de ſignis teſtium: Aliæ de ipſis teſtibus: Aliæ de codice ſeu tabulis teſtamenti. in quolibet autem genere tractantur à Iuſtin. duæ quæſtiones. De ſignaculis teſtiũ quæritur primo, An omnes teſtes poſſint ſignare teſtamentum vno & eodem annulo. Reſpondet Imp.poſſe: quia fieri poteſt, vt ſeptem annuli habeant eandem ſcripturam, vt quia teſtes adhibentur ex vna familia. §. poſſunt. Obiter nota teſtes non poſſe obſignare teſtamentum alio inſtrumento, quàm annulo,vt disertè dicitur in l.ad teſtium.22. §.ſignum.ff.eod. niſi cum Barone & Hotomano addamus negationem, & pro *tantùm*, legamus *non tantùm*. Quæritur ſecundò,an liceat ſignare alieno annulo. Reſpondet Impera.hoc quoque licere. Ratio eſt: quia ſigna apponuntur teſtamento, vt maneat clauſum & arcanum, donec teſtibus ſigna à ſe impreſſa agnoſcentibus, apperiatur: poteſt autem teſtis agnoſcere ſignum, quod appoſuit, non minùs ſi alieno, quàm ſi ſuo annullo vſus ſit. Non eſt ignorandum, DD. requirere, vt teſtis alieno annulo

ſignans,

ſignans, id in ſubſcriptione ſignificet: alioqui putant eum teneri falſi, quaſi alieno annulo ſit abuſus, & quaſi ſuo ſignauerit. Verùm hæc ſententia nulla lege confirmatur, proinde mihi eſt ſuſpecta, & (vt liberè dicam) videtur falſa. quod enim lege permittente fit, pœnam non meretur. C. de adult. l. 4. ¶ De teſtibus quæritur primò quinam ſimpliciter poſſint eſſe teſtes in teſtamentis. Reſpondet Imper. in §. teſtes. eos poſſe adhiberi teſtes in teſtamentis conficiendis, quibuſcum teſtamenti factio eſt, id eſt, qui poſſunt heredes inſtitui. cùm enim teſtamēti factio duplex ſit: actiua, eorū qui teſtamentum faciunt; & paſſiua, eorum qui ex teſtamento capiunt. ſ̃. de hered. qualit. §. in extraneis. verſic. teſtamenti. propriè loquendo, illi dicuntur habere teſtamenti factionem, cùm his autem dicitur eſſe teſtamenti factio. Quia tamen multi excipiuntur, qui non poſſunt eſſe teſtes in teſtamentis, licèt poſſint heredes inſtitui: idcirco Iuſtin. à teſtimonio teſtamentario repellit mulieres; quia olim teſtamenta fiebant calatis comitiis. ſ̃. hoc tit. §. 1. quibus mulieres intereſſe indecorum eſt: & inſuper quia teſtatore mortuo teſtes vocantur ad prætorem, vt coram eo ſigna ſua agnoſcant, cùm tabulæ teſtamenti ſunt aperiendæ. Item repellit impuberes, & ſeruos, & furioſos. Vbi tamen notandum, ſi furioſus habeat dilucida interualla, tunc temporis eum poſſe eſſe teſtem. ff. hoc tit. l. qui teſtamento. 20. §. ne furioſus. Item repellit mutos, vel ſurdos: quamuis ad teſtimo

§. teſtes.

ſtimonium admittatur etiam is, qui linguam teſtatoris non intelligit. d.l.qui teſtamento. §. penult. Item repellit prodigos, quibus bonorum adminiſtratione interdictum eſt: quia paſſim comparantur furioſis. Denique repellit eos,quos leges iubent eſſe improbos & inteſtabiles: quales ſunt damnati ob carmen famoſum. ff.eod.l.is cui.18.

§. ſed cū aliquis. §.1. Deinde ad id quod dixit ſeruum non poſſe eſſe teſtem in teſtamento, adhibet hanc exceptionem,vt ſi ſeruus communiter pro libero habeatur eo tempore quo rogatur ad teſtimonium teſtamentarium, nec quiſquam ei ſtatus controuerſiam faciat,hic defectus non infirmet teſtamentum. §. ſed cùm aliquis.

§. pater. Quæritur de teſtibus ſecundò, quinam poſſint vel non poſſint eſſe teſtes in certis quibuſdam teſtamentis: veluti an pater poſſit eſſe teſtis in eo teſtamento,in quo teſtis eſt filius, vel in teſtamento filij. Hic dantur aliquot regulæ. I. Regula eſt: Ex vna & eadem domo ſumi poſſunt plures teſtes in eodem teſtamento:veluti pater & filius,aut duo fratres. §. pater. II. Regula eſt:

§. in teſtibus. Qui ratione patriæ poteſtatis teſtatori coniunctus eſt,non poteſt eſſe teſtis: vt pater in teſtamento filij teſtantis de peculio caſtrenſi,vel quaſi caſtrenſi: aut filius in teſtamento patris: aut frater in teſtamento fratris. §. in teſtibus. Quid ergo, ſi filius ſit emancipatus? poteritne eſſe teſtis in teſtamento paterno. DD. communiter putant non poſſe. Sed hæc communis ſententia nec Viglio nec mihi placet. Cùm enim Iuſtinian. nominatim repellat filium, qui in poteſtate

ſtate teſtatoris eſt : à contrario ſenſu indicat filium emancipatum admitti. III. Regula eſt : Heres ſcriptus non poteſt eſſe teſtis. §. ſed neque. IV. Regula eſt : Qui heredi ratione patriæ poteſtatis coniuncti ſunt, vt pater, vel filij, vel fratres, non poſſunt eſſe teſtes. d. §. ſed neque. V. Regula eſt : Legatarij & fideicommiſſarij, & qui eis ratione patriæ poteſtatis coniuncti ſunt, poſſunt eſſe teſtes. § legatariis. Ratio differentiæ inter heredes & legatarios colligitur ex hoc & præcedenti §. quia heres ſuccedit in ius defuncti, proinde totum hoc negotium, id eſt teſtamenti factio, inter defunctum & heredem agitur. vnde orta eſt diuiſio illa teſtamenti factionis à me ſuprà allata; quoniam actiua teſtamenti factio ſpectatur in teſtatore, paſſiua in hærede : Legatarij verò non ſuccedunt in ius defuncti, ſed tantùm in rem legatam, ideóque teſtamẽti factio cum eis agi nõ videtur. ¶ De codicibus ſeu tabulis teſtamenti Primò quæritur ; in qua materia teſtamentum ſcribi poſſit. Reſpondet Imp. ſcribi poſſe in quauis materia. §. nihil autem. Quæritur ſecundò an poſſit vnum & idem teſtamẽtum ſcribi in diuerſis codicibus. Reſpondet poſſe. §. pen. nam quia eſt vnum teſtamentum, id eſt vnius & eiuſdem tenoris : quamuis bis ſcribatur : tamen per ſcripturam ſecundam non infirmatur prima : nec habet locum ea regula, quæ in diuerſis teſtamentis obtinet, quòd poſteriori teſtamento rumpitur prius. l. quib. mod. teſtamen. infirm. §. poſteriore. ¶ Poſtremò, in §. vltim. declarat formam teſta

§. *Sed neque.*

§. *legatarÿs.*

§. *nihil.*

§. *ſed & vnum.*

§. *vlt.*

teſtamenti nuncupatiui, quod fit ſine ſcriptis ſciendum eſt, in huiuſmodi teſtamentis tria requiri. I. Requiſitum eſt, vt adhibeantur ſeptem idonei teſtes. d.§.vltimo. II. Requiſitum eſt, vt hi teſtes ſint rogati.ff.eodem.l.heredes palàm. 21. §. in teſtamentis. III. eſt, vt coram his teſtibus palàm teſtator voluntatem ſuam declaret. dicto §. vltimo. & dicta l.heredes palàm. in princip.

De militari teſtamento.

TIT. XI.

SOlemnitates ſuperiori titulo expoſitæ, in quibuſdam teſtamentis vel omninò vel ex parte aliqua remittuntur. Et primò in teſtamento parentum inter liberos.C.de teſtament.l.hac conſultiſſima. 21. §.ex imperfecto. Secundò in teſtamento ruſtici.C.eodem.l.vltima. Tertiò in teſtamento ad pias cauſas.ext.eodem. capit.relatum. 11. Quartò in teſtamento Parochiani, ſecundum ius canonicum facto coram Presbytero parochiali.ext.eod.capit.cùm eſſes. 10. Quintò in teſtamento ablato principi. Sextò in teſtamento confecto apud acta. C.eodem. l.omnium. 19. Septimò in teſtamento militis. ff.de teſtam. milit.l.1.& 2. Notandum tamen eſt, aliud eſſe teſtamentum militis, aliud teſtamẽtum militare. nam

nam miles vel iure communi, vel iure proprio i. militari teſtari poteſt. C.eod.l.3. Hic igitur titulus inſcribitur de militari teſtamento: quia reſpicit ad ea teſtamenta, quæ ex ſpeciali militum priuilegio ſuſtinentur. ¶ Sunt autem huius tituli duæ partes. ¶ In priori parte enumerantur priuilegia militibus indulta in teſtamentis condendis. I. Priuilegium eſt, quòd miles non eſt adſtrictus certis ſolemnitatibus, aut certæ formæ teſtandi, ſed teſtatur quomodo vult, & quomodo poteſt. Hoc priuilegium recipit duas limitationes. Prima limitatio eſt: quia conceditur tantùm militibus, qui in caſtris expeditionis tempore teſtamenta faciunt, vt declaratur in pr. huius tit. & obiter repetitur in §. ſed hactenus. Poſterior limitatio eſt, quòd oportet conſtare de voluntate militis, id eſt, eum voluiſſe facere teſtamentum. §. 1. Addi poteſt tertia limitatio: quia teſtamẽtum ita factum iure militari, ita demum valet, & effectum ſortietur, ſi teſtator vel in militia, vel ſaltem intra annum à die miſſionis computandum deceſſerit. d. §. ſed hactenus. II. Priuilegium eſt, quòd filius fam. poteſt facere teſtamentum de peculio caſtrenſi, verſ. ſed teſtari. Hoc priuilegium producitur ad eos, qui habent peculium quaſi caſtrenſe §. vlt. III. Priuilegium eſt. Quòd miles, mutus & ſurdus indiſtinctè teſtari poteſt. §. quinimmo. cùm in pagano muto & ſurdo vel neceſſaria ſit ſpecialis permiſſio principis. ff. qui teſtam. fac. poſſ. l. 7. vel obtineat diſtinctio à Iuſtin. introducta. C. eod. l. diſcretis. 10. IV. Priuilegium eſt, Quòd teſtamen

Princ.

§. 1.

§. quinimmo.

§. ſed hactenus.

ſtamentum iure militari factum valet, etiam ſi teſtator deſinat eſſe miles, dummodò intra annum poſt miſſionem moriatur. d. §. ſed hactenus. Poſt miſſionem, inquam, honeſtam, vel cauſariam. nam ignominioſa dimiſſio militaria priuilegia adimit. ff. de teſtam. mil. l. teſtamenta eorum. 26. V. Priuilegium eſt, quòd teſtamentum ante militiam non iure & ſolemniter factum, ideóque inutile, confirmatur, ſi teſtator, poſtquàm miles factus eſt, quoquo modo indicauerit ſe velle vt illud teſtamentum valeat, videlicèt ſi in expeditione degens id ſignificauerit. §. ſed & ſi quis. VI. Priuilegium eſt, quòd teſtamentum militis non infirmatur minima capitis deminutione teſtatoris. §. pen. quamuis pagani teſtamentum hoc modo irritũ fiat. J. quib. mod. teſtam. infirm. §. alio. ¶ In poſteriori tituli parte, quæ eſt in §. vlt. ſecundum illud priuilegium, quòd filiusfam. teſtari poteſt de peculio caſtrenſi, producitur ad omnes habentes peculium quaſi caſtrenſe, vt notare anteuerti.

§. ſed & ſi quis.

§. pen.

§. vlt.

Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum.

Tit. XII.

POſtquàm egit de ijs, qui ſecundum vel præter regulas iuris teſtamenta faciunt; nunc de ijs tractat, qui vel nullo vel certò

tantùm

tantùm modo, aut certis tantùm caſibus teſtari poſſunt. Primò filiusfam. teſtari non poteſt, niſi de peculio caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi. in pr. Secundò impubes teſtamenti factionem non habet. Tertiò furioſus non teſtatur, niſi tẽpore dilucidi interualli. quãquàm teſtamentum antea factum, ſuperueniente furore non infirmatur. §. 1. Quartò prodigus, cui bonis interdictum eſt, fruſtra teſtamentum condit. ſed ante bonorum interdictionem factum valet. §. itẽ prodigus. Quintò ſurdus, vel mutus, vel vtroque morbo laborans, certis tantùm caſibus teſtamẽtum facere poteſt. §. item ſurdus. & C. cod. l. diſcretis. 10. cuius conſtitutionis ſumma hęc eſt: Qui poſſit loqui, poteſt condere teſtamentum nuncupatiuum. & qui poteſt ſcribere, poteſt facere teſtamentum in ſcriptis. qui verò nec loqui nec ſcribere poteſt, teſtamenti factionem nõ habet. Sextò cæcus non poteſt facere teſtamentum, niſi ſecundum formam à Iuſtino præſcriptam. §. pen. & C. cod. l. hac cõſultiſſima. 8. In ſumma quinque requiruntur, vt teſtamentum cæci valeat. I. requiſitum eſt, Vt ſit teſtamentum nuncupatiuum. II. requiſitum eſt, Vt præter ſeptem teſtes, qui regulariter requiruntur, adhibeatur tabularius, vel, ſi copia tabularij non ſit, eius loco adhibeatur Octauus teſtis. nec dubito, quin debeant eſſe rogati ſpecialiter, vt & in alijs teſtamentis obſeruari debet. III. requiſitum eſt, vt teſtator coram his exprimat ſe velle condere teſtamentum nuncupatiuum, & totam ſuam voluntatem enunciet. IV. requiſitum eſt, vt ſeruetur hic, ordo,

Princ.

§. 1.

§. itẽ prodigus.

§. item ſurdus.

§. cæcus.

vt inſtitutiones heredum præponantur legatis & fideicomiſſis : quamuis in aliorum teſtamentis hic ordo non ſit neceſſarius. J. de legat. §.ante heredis. V. requiſitum eſt, vt Tabularius vel octauus teſtis redigat teſtamētum in ſcriptis. VI.requiſitum eſt, vt Adhibeantur ſubſcriptiones & ſignacula. DD. excipiunt teſtamenta parentum inter liberos per l.hac conſultiſſima. 21. §. ex imperfecto.C.de teſtam. Et teſtamentum ad pias cauſas, per capit. cùm eſſes. 10. extra.eod. in his enim teſtamentis, quamuis à cæcis condantur, dictas ſolemnitates à Iuſtino introductas putant non eſſe neceſſarias. Verùm hæc DD.ſententia mihi ſuſpecta eſt; propterea quòd iura, quibus nituntur, non loquuntur de teſtamento cæci, ſed generaliter & in vniuerſum de teſtamentis à quacumque perſona factis : dicta autem Iuſtini conſtitutio ſpecialiter loquitur de cęcis. quocirca d.iura non derogant huic conſtitutioni, ſed potius è contrario hæc conſtitutio dictis iuribus derogat; quia in toto iure generi per ſpeciē derogatur. ff.de diu.reg.iur.l.in toto.80. VII. Qui eſt apud hoſtes, i. qui in poteſtate hoſtiū eſt, vt captiuus, aut obſes, teſtamentum facere non poteſt : quamuis teſtamentum antea factum, captiuitate non infirmetur. §. vlt.& ff.eod.l.obſides.11. Legati verò, quia, non ſunt in poteſtate hoſtium, ſed iure gentium ſunt inuiolabiles, teſtamenti factionem habent. ff,eod.l.qui à latronibus.13.

§. *vlt.*

DE

De exheredatione liberorum.

Tit. XIII.

NOn ſufficit teſtamentū eſſe iure factū, 1. adhibitis ſolemnitatibus ſ. expoſitis, vt valeat; ſed inſuper opus eſt, vt ſi teſtator liberos in poteſtate habeat, eos inſtituat, vel exheredet: quoniam eorum præteritio facit vt teſtamentum nullius ſit momenti. ff. de iniuſto rupto l. 1. Notandum Primò præteritionem vel exheredationem dici reſpectu hereditatis, non reſpectu legatorum vel fideicomiſſorum: ſiquidem rectè dicitur præteritus, vel exheredatus, qui nullam partem hereditatis accipit, quamuis ei aliquid legatum vel iure fideicomiſſi relictum ſit. J. h. t. § 1. Notandum ſecundò aliam eſſe exheredationem nominatim factam, aliā verò inter ceteros. Nominatim facta dicitur, cùm vel proprio nomine, vel alia quauis demonſtratione ſignificatur ſpecialiter is qui exheredatur veluti, *Titius exheres eſto, Filius meus miles exheres eſto.* Exheredatio inter ceteros appellatur, quæ fit verbis generalibus, *ceteri exheredes ſunto.* J. eod. in princ. ¶ Huius tit. tres ſunt partes. ¶ Prima pars eſt de teſtamento pagani habentis liberos in poteſtate, vt patris, vel aui paterni. In hac parte I. Declarat ius antiquum: quod partim pertinet ad liberos iam natos, qui ſunt in poteſtate, id eſt ad liberos legitimos & naturales; partim ad poſtumos propriè dictos, id eſt, qui naſcuntur poſt mortem teſtatoris; partim ad

poſtu

poſtumos Velleanos, qui ante patris teſtamentum nati ſunt, & poſt teſtamentum in locum ſuorum heredum ſuccedunt; partim ad liberos emãcipatos;partim ad adoptiuos.

Princ. ¶ De liberis legitimis & naturalibus agitur in princ.tit. & adhibetur diſtinctio inter filium & reliquos liberos. dãtur ergo duæ regulæ.Prima regula eſt:Filius, qui eſt in poteſtate teſtatoris, debet ab eo inſtitui, vel nominatim exheredari:alioquin eius præteritio faciet teſtamentum ipſo iure nullum: adeo vt ne quidem filio poſtea moriente cõualeſcat.Altera regula eſt: Reliqui liberi, vt filia, nepos, neptis, ſi in teſtamento ſint præteriti,non faciunt teſtamentum nullum, ſed ſcriptis heredibus accreſcunt, & portionem hereditatis eis auferunt, id eſt,ſuis heredis portionẽ virilem, extraneis ſemiſſem. Vlp.tit.22. Caius lib.2.Inſt.tit 3. Paul.lib.3. ſentent.tit,4.Hanc iuris antiqui diſtinctionem inter filios & reliquos liberos Iuſtin.

§.1. mox abrogabit in §. ſed hæc quidem. ¶ De poſtumis in §.1. dantur tres regulæ. Prima regula eſt.Poſtumo præterito, vel non rectè exheredato, nihilominùs teſtamentũ valet. quamuis ex pòſt facto adgnatione poſtumi rumpi poſſit.Secũda regula eſt. Si poſtumus non naſcatur, quia mulier abortum faciat, teſtamentum habebit iuris effectum. Tertia regula eſt: Maſculus poſtumus, ſi naſcatur, rumpit teſtamentum,niſi in eo ſit heres inſtitutus,vel nominatim exheredatus.Quarta regula eſt: ſi fœmina poſtuma naſcatur, teſtamentum rumpit, niſi vel ſit heres inſtituta, vel nominatim exheredata, vel inter

cete-

ceteros dato legato exheredata. Notandum primò hanc quartùm regulam mox corrigi. in §. ſed hæc quidem. ita vt hodie tam poſtumæ quàm poſtumi non aliter quàm nominatim exheredari poſſint. Notandum ſecundò has omnes regulas pertinere ad ſuos poſtumos, id eſt, qui naſcituri erāt ſui heredes. tātùm enim abeſt, vt neceſſe fuerit alienos poſtumos inſtituere, vel exheredare, vt olim iure ciuili heredes inſtitui nō poſſent. j de bonor. poſſeſſ. in prin. ¶ De quaſi poſtumis in §. poſtumorum. diſſoluūtur tres quæſtiones. Prima quæſtio eſt, quis ſit quaſi poſtumus. Reſpondet Imp. eum eſſe quaſi poſtumum, qui in ſui heredis locum ſuccedit, id eſt, qui ante teſtamentum parentis natus eſt non ſuus heres, quia alius eum præcedebat, vt nepotem præcedit filius; poſt teſtamentum autem à parente factum fit ſuus heres, quia dēpto ſuo herede, in eius locum ſuccedit, & fit auo ſuus heres. Notandum eſt eſſe etiam aliud genus quaſi poſtumorum, de quibus, vt de ceteris poſtumis agitur in l. Gallus. 29. ff. de liber. & poſtu. nēpe qui poſt parentis teſtamentum naſcūtur ſui heredes, parente ſcilicet adhuc viuo. atque hæc duo genera quaſi poſtumorum conſiderantur in l. Vellea, de qua in d. l. Gallus. Eſt inſuper & aliud genus, quod in calce eiuſdem legis ex Iuliano adiungitur legi Velleæ, id eſt, cùm aliquis poſt teſtamentum parentis naſcitur non ſuus heres, & parēte adhuc viuo fit ſuus heres, veluti ſi poſt aui teſtamentum, viuis auo & patre, naſcatur nepos, deinde viuente auo pater moriatur, nepos fit ſuus heres auo, *§. poſtumorum.*

& re:

& refertur ad vltimum genus quaſi poſtumorum. Altera quæſtio eſt, Quid iuris tribuatur his quaſi poſtumis,qui conſiderantur in hoc §.Reſpondet Imp. teſtamentum parentis ab initio valere, quamuis hos poſtumos præterierit,vel non rectè exheredauerit;ſed poſtea eorum quaſi agnatione rumpi,ſi nec ſint inſtituti, nec rectè exheredati, & in ſui heredis locum ſuccedant. Intellige rectè exheredatos,ſi maſculi ſint exheredati nominatim, fœminæ verò ſiue nominatim ſiue inter ceteros. Tertia quæſtio eſt, quo iure introductũ ſit, vt hi quaſi poſtumi poſſint exheredari, cùm nondum ſint ſui heredes, Reſpondet Imp. hoc eſſe introductum lege Vellea: hæc autem lex non ſolùm exheredationem ſed etiam inſtitutionem horum quaſi poſtumorum confirmat, nõ quòd introduxerit eos poſſe heredes inſtitui, ſed quia cauit ne inſtituti heredes teſtamentum quaſi agnatione rumperent. d.l. Gallus.§.ſequẽti parte & §.pe.verſ.denique. Hinc porro factum eſt, vt hi vocentur poſtumi Velleani:quia(vt expoſui lege Vellea de his ca-

§. emãcipatos. uetur.¶ De liberis emancipatis in §.emancipatos diſtinguitur inter ius ciuile & ius prætorium.Iure ciuili poſſunt præteriri,quia pro extraneis habentur:iure autem prætorio debent inſtitui heredes,vel rectè exheredari,id eſt, maſculi nominatim, fœminæ vel nominatim vel inter ceteros: alioqui teſtamentum euertent per bonorum poſſeſſionem contra tabulas.

§. adoptiui. ¶ De liberis adoptiuis ſic diſtinguitur in §. adoptiui: Aut ſunt in familia adoptiua, aut ſunt à patre adoptiuo emanci

emancipati. Priori caſu debent inſtitui vel exheredari in teſtaméto patris adoptiui, ſed poſſunt præteriri à patre naturali; quia non cenſentur eius filij, ne videātur habere duos patres, quod eſt abſurdum, & contra naturam, ideóque non poteſt effici per adoptionem, quæ naturā imitatur. ſ. de adopt. § minorem. Poſteriori caſu perinde habentur, ac ſi à patre naturali eſſent emancipati: proinde habent bonorum poſſeſſionem contra tabulas patris naturalis, niſi ab eo ſint inſtituti vel rectè exheredati: nihil autem officiunt teſtaméto patris quondam adoptiui, quamuis in eo ſint præteriti. ¶ Secundò in §. ſed hæc quidem. tradit nouum ius, duas iuris antiqui deciſiones emendans. Primùm enim tollit differentiam inter maſculos & fœminas, nec non inter filios & nepotes, & conſtituit, vt omnes liberi, cuiuſcumque ſexus vel gradus, vel heredes inſtituantur, vel nominatim exheredentur: adeo vt hodie exheredatio inter ceteros liberis non magis obſit, quàm præteritio. Deinde in verſ. circa. limitat antiquam deciſionem de liberis adoptiuis: quia (vt pleniùs fuit expoſitum in §. ſed hodie. ſ. de adopt.) filius in adoptionem datus, nihil iuris habet in bonis patris adoptiui, niſi aut ſit ab eo heres, inſtitutus, aut naturali parenti in adoptionem fuerit datus. *§. ſed hæc quidem.*

¶ In ſecūda parte, quæ eſt in §. pen. agitur de teſtamento militis: de quo ſpecialiter ſtatuitur, vt præteritio liberorum non officiat teſtamento, ſed pro exheredatione rectè facta habeatur. Excipitur, niſi miles, qui liberos præteriit, ignorabat ſe habere liberos: vt quia *§. ſed ſi in expeditione.*

eo abſente nati ſunt: tunc enim teſtamẽtum nõ valet. C. de teſtam. mil l. ſicut certi iuris. 9.

§. *vlt.* ¶ In tertia parte, quæ eſt in §. vlt. ſimiliter ſtatuitur, vt præteritio matris, vel aui materni, vel cęterorũ per lineam maternã aſcendentiũ, pro exheredatione habeatur: adeo vt liberi præteriti nec teſtamentum nullum dicere, nec contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere, ſed tantùm de inofficioſo teſtamento querelam mouere poſſint: de qua querela tractabitur j. tit. 18.

De heredibus inſtituendis.

Tit. XIIII.

Heredis quoque inſtitutio neceſſaria eſt, vt teſtamentũ valeat: quia eſt caput & fundamentum teſtamenti. j. de legatis. §. ante heredis. Eſt autem heredis inſtitutio nihil aliud, quàm, Vltima voluntas teſtatoris hereditatem ſuam in aliquem vel in aliquos conferentis. Hereditatis definitionem retuli

Princ. s. in calce tit. 9. ¶ Quod ad ſeriem huius tit attinet, Primò Imp. docet, qui poſſint heredes inſtitui: vbi dat regulam generalem: Quòd heredes inſtituere licet tam homines liberos, quàm ſeruos proprios, vel alienos, ſeruum proprium teſtatoris appellans etiam eum, in quo teſtator nudam proprietatem habet: alienum verò, in quo habet vſumfructũ, quia vſusfructus eſt ius fruendi rebus alienis. s. de vſufr. in pr. ¶ Deinde de

ſeruis

ſeruis propriis tres diſtinctiones conſiderat. Prima diſtinctio eſt: ſeruus proprius vel inſtituitur cum libertate, veluti, *Stichus ſeruus meus liber & heres eſto*: vel ſine libertatis datione, veluti, *Stichus heres eſto.* vtroque autẽ caſu fit liber, & heres. verſ. proprios. quia cùm libertas expreſsè ei non relinquitur, tacitè data cenſetur, eo quòd nõ poteſt fieri heres, niſi libertatẽ adipiſcatur. §. qui & ex quibus cauſ. manũ. non poſſ. §. idéque. Secũda diſtinctio eſt: Seruus heres inſtituitur aut à domino ſuo, aut à domina. Hîc ſpecialiter notatur caſus, quo domina ſeruo ſuo nec libertatem nec hereditatẽ relinquere poteſt pp ſuſpicio nẽ adulterij cum eo cõmiſſi. verſ. eſt tamen. in quo notandum quòd dicitur, *adulterio maculatũ*, apud Marcianum in l. his verbis. 48. §. interdũ. ff. h. t. legi *accuſatũ*, quã lectionem nõnulli improbant, tamquã iuri contrariam: quia lex vetat adulterum & adulteram ſimul accuſari. C. de adult. l. reos. quapropter cùm *mox* in contextu ſubijciatur mulierem eiuſdem criminis ream poſtulatam eſſe, non videtur dici poſſe etiam ſeruũ eſſe hoc crimine accuſatũ. Verùm hæc obiectio mihi videtur ex antiquitatis Romanæ cognitione facilè dilui. aliud enim eſt accuſare: aliud reũ poſtulare. etenim qui reũ poſtulabat, hoc poſtulabat, vt ſibi accuſare liceret. quod ſi ei cõcedebatur. i. ſi is, quẽ accuſare volebat, inter reos recipiebatur, tũc accuſatio procedebat. in propoſita itaque ſpecie mulier non fuit adulterij accuſata, ſed tantùm rea poſtulata. Tertia diſtinctio eſt in prin. §. 1. §. 1. aut enim ſeruus, quem dominus heredem

inſtituit, in eadẽ cauſa manet, id eſt, in eiuſdem dominio retinetur: aut ab eo manumittitur: aut alienatur. I. caſu fit liber, & heres neceſſarius; quia velit nolit, cogitur eſſe heres. ĵ. de hered. qual § 1. II. Caſu non poteſt libertatẽ ex teſtamẽto conſequi, quippe qui iã inter viuos manumiſſus fuit: nã qui ſemel eſt liber, non poteſt ampliùs liber fieri: cõſequenter nõ fit heres neceſſarius, ſed volũtarius .i. pro libitu poteſt hereditatẽ adire, vel repudiare; propterea quòd heres neceſſarius nõ fit, niſi ex eodẽ teſtamẽto tam libertatem quàm hereditatem conſequatur. III. Caſu non fit ex teſtamento liber, quamuis in eo teſtamento libertas ei relicta fuerit: quia teſtator eum poſtea alienando, dationem libertatis tacitè reuocauit. hereditatẽ tamen poteſt adire: quoniam hereditas nec expreſsè nec tacitè ei eſt adempta. debet autem adire iuſſu domini, cui hereditatem acquiret, vt didicimus ex §. item vobis. ſ. per quas perſ. cuiq. acqu. ¶ De ſeruis alienis notantur ſimiliter tres diſtinctiones. Prima diſtinctio eſt, Quòd ſeruus alienus in teſtamento extranei heres inſtitutus, vel manet in eadem cauſa, id eſt in poteſtate eiuſdem domini, vel ab eo ante aditionem hereditatis alienatur, aut manumittitur. I. Caſu hereditatem adire debet iuſſu domini ſui: quia ſemper iuſſus domini in acquirenda per ſeruum hereditate pręcedere debet. ff. de acqu her. l ſi quis mihi bona 15. §. iuſtum. II. Caſu debet adire iuſſu noui domini. iuſſum enim requirimus eius, qui dominus eſt tempore aditionis, non tẽpore teſtamẽti, vel

mortis

mortis teſtatoris. III. Caſu, cum liber factus ſit, ſuo arbitrio poteſt adire (ſupple, vel repudiare) hereditatem. d. §. 1. verſ. alienus. Secūda diſtinctio eſt in §. ſeruus etiā. quòd vel eſt ſeruus viuentis, vel mortui, vel eius qui eſt in vtero. Primus caſus in cōtextu prætermittitur; quia ſ. deciſus fuit in expoſitione diſtinctionum. ſ. traditarū. Secundus & Tertius caſus deciduntur in hoc §. ſeruus etiam. vbi docet Imp. valere heredis inſtitutionē, ſiue heres inſtituatur ſeruus hereditarius, quia hereditas repręſentat perſonam defuncti; ſiue ſeruus eius qui eſt in vtero; quoniā is, qui eſt in vtero, habetur pro iam nato. ff. de ſtat. hom. l. 7. & l. pen. Harum rationū vis nititur eo fundamento, quòd cùm ſerui s teſtamēti factio eſt ex perſona dominorū: vnde neceſſe eſt perſonā domini ſpectari, vt inſtitutio ſerui valeat. Tertia diſtinctio eſt in §. ſeruus autē. quod vel eſt ſeruus vnius, vel pluriū. Prior caſus omittitur tāquàm manifeſtus, vel tamquā ſuprà deciſus. Poſteriori caſu Imp. docet hereditatē per hunc ſeruum omnib. dominis acquiri, nō omnimodo pro æqualibus partibus, ſed ſingulis pro dominij portione. ita vt qui maiorē partem in dominio ſerui habet, maiorem partē hereditatis acquirat: qui verò minorem habet, minorem acquirat. verbi gratiâ dominus ex ſemiſſe, acquirit hereditatē pro ſemiſſe: & dominus ex triente, acquirit trientē hereditatis. ſimilis eſt aliorum ratio. ¶ Secundò in §. & vnum. tractàt de numero heredum. Hîc quæritur, quot heredes inſtitui poſſint. Reſpondet Imp. vel vnū inſtitui poſſe, vel duos, vel

§. ſeruus etiam.

§. ſeruus autem.

§. & vnū

vel tres, vel plures in infinitum. Quod ait *in infinitum*, non ita debet accipi, quaſi infiniti homines poſſint inſtitui heredes: ſed quemadmodum Mathematici dicuntur accipere longitudinem lineæ in infinitũ, cùm non definiunt eius quantitatem, ita etiã hîc dicitur poſſe inſtitui plures heredes in infinitum, quia lex non definit certum numerum heredum. Hoc loco quærit Accurſ. An teſtamentũ valeat, ſi quis heredes inſtituat omnes homines, qui ſunt in mũdo: ac reſpõdet eiuſmodi inſtitutionem valere, quamuis non poſſit aditione confirmari. Hæc reſponſio falſa eſt: quia non eſt teſtamenti factio cum omnibus hominibus: immo conſtat hoc ius eſſe proprium ciuium Romanorum; adeo vt pregrini, vel deportati, qui non ſunt ciues Romani, non poſſint heredes inſtitui. C. h. t. l. 1. quemadmodum nec poſſunt teſtamentum facere. ff. de legat. 3. l. 1. §. hi quibus. Præterea conſtat, vt teſtamentum aditione confirmetur, ſufficere, ſi vnus ex multis heredibus adeat hereditatem: nemo enim neſcit portiones non adeũtium accreſcere iis qui adiuerunt. C. de vet. iu. enucl. l. vn. §. in his itaque. Probabilior itaque mihi videtur eorum ſententia, qui putant dictum teſtamentum non valere. videtur enim teſtator, qui omnes homines heredes inſtituit, aut non ſanæ mentis eſſe, aut non ſeriò id agere vt teſtatus decedat. ¶ Tertio in §. hereditas partes hereditatis: declarat adhibita diſtinctione. Aut enim teſtator hereditatem ſuam incertas partes diſtribuit, Aut nullas partes conſtituit. Priori caſu tot ſunt

§. hereditas.

partes

partes hereditatis, quot teſtator voluit. Poſteriori caſu duodecim partes iure conſtituuntur. Illud vtrique caſui comune eſt, vt tota hereditas vocetur As: partes verò eius appellētur Vnciæ. Hoc propriū eſt poſterioris caſus, vt portio duarū vnciarū appelletur ſextans, quia eſt ſexta pars hereditatis: ex tribus, Quadrans, quia eſt quarta pars: ex quatuor, Triens, quia eſt tertia pars: ex quinque, Quincūx, quia cōtinet quinque vncias: ex ſex, Semis, quia eſt dimidia pars: ex ſeptē, Septunx, quia habet ſeptem vncias: ex octo, Bes, quaſi bis triens, vt Feſto placet, quia continet duos trientes, id eſt, bis quatuor vncias: ex nouem, Dodrans, quaſi dempto quadrante As; quia ſi ex aſſe continente XII. vncias, demas quadrantem, id eſt tres vncias, remanebit dodrans, id eſt nouem vnciæ: ſimiliter ex decem, Dextans, quaſi dempto ſextante As; quia ſi ex aſſe demas ſextantem, id eſt duas vncias, manebunt decem vnciæ: ſimiliter ex vndecim, Deunx, quia dempta vncia ex aſſe, reliquæ ſunt vndecim vnciæ. ¶ Quartò docet, quæ portiones ſingulis heredibus tribuantur. vbi decidit Septem caſus. I. Caſu plures heredes ſcripti ſunt ſimpliciter non nominatis partibus: veluti, *Titius, Mæuius, & Sempronius heredes ſunto.* hoc caſu inquit Imp. eos fieri heredes ex æquis partibus: quia non fiunt partes inęquales, niſi teſtator id expreſſerit. §. ſi plures. in pr. II. Caſu teſtator quibuſdam heredib. certas partes aſſignauit, nec tamen totum Aſſem inter eos diuiſit, & alium vel alios ſine partium deſignatione heredes ſcripſit: veluti, *Titius ex*

§. ſi plures.

ſemiſſe heres eſto: Seius ex triente heres eſto: Mæuius heres eſto. hoc caſu inquit Imp. eum, qui ſine parte heres ſcriptus eſt, id obtinere, quod aſſi deeſt. verſ. partibus autem, id eſt, quod in diuiſione hereditatis à teſtatore facta omiſſum eſt: vt in dicto caſu Mæuius obtinebit ſextantẽ; quia Titio datus eſt ſemis, ſeio triens, quæ duæ partes conficiunt 10. vncias ſuperſunt: ergo reliquæ duæ vnciæ, quæ faciunt ſextantem, attribuuntur Mæuio ſine parte heredi ſcripto III. Caſu ſimiliter teſtator quoſdã ex certis partib. heredes inſtituit, & aliũ vel alios ſine partibus. ſed hic caſus à præcedente differt; quia in ſuperiori caſu teſtator non diſtribuerat totũ aſſem, vt in exẽplo à me allato tantũ diſtribuerat 10. vncias: hoc autem caſu vniuerſum aſſem inter aliquos heredes diſtribuit, & aliũ vel alios heredes ſine partibus adiecit: veluti, *Titius ex ſemiſſe heres eſto: Mæuius ex triente heres eſto: Seius ex ſextante heres eſto: Sempronius heres eſto.* hoc caſu Imper. diuidit hereditatem in duas partes æquales: ac dimidiam tribuit iis heredibus, qui ex certis partibus inſtituti ſunt, alteram verò dimidiam illi vel illis cõcedit, qui ſine partibus inſtituti ſunt. d. §. ſi plures. verſ. ſi verò. vt in dicto exemplo Sempronius obtinet dimidiam partẽ hereditatis: altera dimidia diuiditur inter reliquos heredes, ſeruatã ſcilicet proportione à teſtatore inter eos ſtatuta. quæ quidẽ facilè ſeruabitur, ſi ſecũdum doctrinã §. & ſi plures. J. h. t. conſtituamus hereditatem ex 24. vnciis. ſic enim Titius conſequetur ſex vncias, Mæuius quatuor, Seius duas, Sempronius reli

reliquas duodecim. IV. Caſu teſtator aliquot heredes ſcripſit ex certis partibus, nec diſtribuit totum aſſem, nec adiecit hæredes aliquos ſine partibus; adeo vt aliqua pars hereditatis vacet, quæ nulli heredi à teſtatore tributa eſt. hoc caſu inquit Imp. in §. videamus. vacãtem partem tacitè ſingulis heredibus pro hereditaria parte accreſcere. Rectè ait *tacitè*: quia teſtator hoc non expreſſit. Rectè ait *pro hereditaria parte*: quia non accreſcit æqualiter, niſi ex partibus æqualibus inſtituti ſint, ſed accreſcit pro rata portione. verbi gratiâ teſtamentum eſto, *Titius Seius, Mæuius, ſinguli ex quarta parte heredes ſunto*: vel, *ex quadrante heredes ſunto*. hoc caſu ſupereſt quadrans, qui ſingulis accreſcit: & quia ſunt inſtituti ex partibus æqualibus, accreſcit æqualiter. quoniam igitur quadrans tribus vnciis conſtat, ſingulis heredibus vna vncia accreſcit: adeò vt ſinguli conſequantur trientem, qui ex quadrante inſtituti fuerant: habent enim tres vncias ex verbis teſtatoris expreſſis, & vnciam vnam iure accreſcendi: ita fit triens, id eſt quatuor vnciæ. Rurſus teſtamentum eſto, *Titius ex triente heres eſto, Mæuius ex ſextante heres eſto*. hoc caſu cùm Titius accipiat quatuor vncias, Mæuius duas vncias: ſuperſunt vnciæ ſex, quæ Mæuio & Titio accreſcũt pro partibus hereditariis. nam Titio heredi inſtituto ex quatuor vnciis, accreſcunt quatuor vnciæ: & Mæuio inſtituto ex duabus vnciis, accreſcunt totidem, id eſt, duę vnciæ. ita fit, vt Titius Beſſem, Mæuius trientem, obtineat. Notandũ, eſſe magnam differentiã inter vncias,

§. *videamus.*

& partes, quas vulgò vocant Quotas. nam teſtator hereditatẽ ſuam diuidit in quot vncias vult; adeò vt tot ſint vnciæ in hereditatate, quot teſtator velit. s̃. h. t. §. hereditas. verſ. non autem. ſed per rerum naturam fieri nequit, vt mutetur numerus partiũ, quæ appellantur Quotæ. verbi gratiâ non poſſunt eſſe in hereditate quatuor tertiæ, vel quinque quartæ, vel tres ſemiſſes, vel ſolùm tres quadrantes, vel ſolùm duo trientes. itaque ſi teſtator vnũ ex quatuor, alterum ex duabus vnciis heredes ſcripſerit: hereditas ſex vnciis conſtabit, nec eſt opus altiori indagine. ſi verò teſtator dixit. *Primus ex triente, ſecundus ex ſextante heredes ſunto*: nõ poſſumus dicere trientem & ſexãtem, ſeu (quod idem valet) tertiam & ſextam partes conſtituere totam hæreditatem: proinde neceſſe confugere ad ius accreſcẽdi s̃. expoſitum. V. Caſu plures heredes ſcripti ſunt, quàm ſint partes hereditatis, ex quibus ſunt inſtituti: hoc caſu inquit Imp. ſingulis portionem tacitè decreſcere. ſub. pro parte hereditaria. d. §. videamus. verſ. & ex diuerſo. nã hic caſus eſt præcedenti appoſitus. Finge teſtamentum tale eſſe, *Primus, Secundus, Tertius, & Quartus ex tertijs partibus heredes ſunto.* hoc caſu teſtator diſtribuit quatuor tertias. neceſſe igitur eſt vnam tertiam decreſcere, id eſt quatuor vncias. vnde cùm quatuor ſint ſcripti heredes ex æqualibus partibus: dicendum eſt ſingulis vnciam vnam decreſcere: & cùm ſint inſtituti ſinguli ex triente qui continet quatuor vncias, tantùm obtinebũt quadrantem, id eſt tres vncias. Quòd ſi heredes ponantur ſcripti

ſcripti ex partibus inæqualibus, etiam inæqualiter ſingulis decreſcet. vt putà ſi teſtamentum tale ſcit, *Primus ex dextante, ſecundus ex beſſe, Tertius ex ſemiſſe heredes ſunto:* hoc quoque caſu ſunt plures portiones, quàm heredes: proinde oportet ſingulorum hæredum partem diminui pro rata portione. Primo igitur detrahetur quincũx, Secũdo triẽs, Tertio quadrans, id eſt, ſingulis adimitur dimidia pars ſuæ portionis. ſic fit, vt Primus, qui erat inſtitutus ex dextante, conſequatur quincũcem: Secundus inſtitutus ex beſſe, obtineat trientem: Tertius inſtitutus ex ſemiſſe, accipiat, quadrantem. nam quincunx eſt dimidia pars dextãtis: triens eſt dimidia pars beſſis: quadrans eſt dimidia pars ſemiſſis. VI. Caſu teſtator plures vncias quàm duodecim diſtribuit, & aliquem vel aliquos ſine partium deſignatione heredes fecit. hoc caſu inquit Imp. hunc vel hos ſine partibus heredes ſcriptos, id accipere, quod deeſt Dupondio. §. & ſi plures id eſt, quod fuit à teſtatore omiſſum in diuiſione dupondij. cũm enim teſtator aſſem excedit, intelligitur trãſire ad dupõdium, qui cõſtat duob. aſſibus, id eſt. 24. vnciis exẽpli cauſâ, teſtamentũ ſit ita cõceptũ, *Titius ex octo vncijs, Seius ex quatuor vncijs, Mæuius ex tribus vncijs heredes ſunto, Sempronius hæres eſto.* hoc caſu, quia teſtator Titio, Seio, & Mæuio diſtribuit quindecim vncias, Sempronius obtinebit reliquas nouem vncias: quia vncię quindecim & nouem faciunt dupondium. VII. Caſu teſtator exceſſit dupondium, & quendam vel quoſdam ſine partibus heredes ſcripſit. inquit Imp. in

§. & ſi plures.

d.§.& ſi plures.verſ.idemque.tranſitum fieri ad Tripondium, qui conſtat ex tribus Aſſibus,id eſt,ex vnciis ſex & triginta:adeo vt qui ſine partibus heredes ſcripti ſunt,id conſequātur,quod deeſt tripondio:quemadmodum in præcedenti caſu id accipiebant,quod deerat dupondio. Simili ratione, ſi teſtator exceſſerit tripondium,& quoſdam ſine partibus heredes ſcripſerit,eis tribuemus, quod deeſt quadripōdio. itidemque à quadripondio tranſibimus ad quinquepondium:& ita deinceps. conficimus enim quadripondium ex quatuor aſſibus , id eſt ex vnciis octo & quadraginta : quinquepondium ex quinque aſſibus,id eſt,ex vnciis ſexaginta : & ita deinceps. Notat imp.in ſi.d §. & ſi plures. has omnes partes,id eſt partes dupondij,vel tripondij,heredibus aſſignatas,reuocari ad aſſem conſtantem ex xij.vnciis, quamuis dupondius & tripondius contineant plures vncias. omnis enim diuiſio hereditatis poteſt reuocari ad aſſem , ſeruatâ ſcilicet proportione. vt putà eadem hereditatis portio eſt, ſiue quis ex aſſe accipiat quatuor vncias, ſiue ex dupondio octo, ſiue ex tripōdio duodecim : ſemper enim conſequitur tertiam partem hereditatis. ¶ Quintò declarat,quibus modis inſtitutiones heredum fieri poſſint.cùm enim egerint in prima & ſecunda tituli parte de perſonis heredum , in tertia verò & quarta de re,id eſt de hereditate:cōſequenter agit de ipſa teſtatoris voluntate, qua res illa dictis perſonis tribuitur. In hac parte dat Imperator quinque regulas. I.Regula eſt : heres inſtitui poteſt tam purè, veluti,

§.heres & purè.

luti, *Titius heres eſto*, quàm ſub conditione, veluti, *Si nauis ex Aſia venerit, Titius heres eſto.* §. heres. Intellige conditionem poſſibilem. nam ſi heredis inſtitutioni adſcribatur impoſſibilis conditio, quoniam hæc conditio pro non ſcripta habetur. ĩ. eod. §. impoſſibilis. inſtitutio nihilominùs pura erit. II. Regula eſt: Dies inſtitutioni heredis adiectus, pro non ſcripto habetur: quia heres nec ex certo tempore, veluti ex Calendis illis; nec ad certum tempus, veluti vſque ad Calendas illas, fieri poteſt; ſed non obſtante diei adiectione, fit heres ſtatim, & in perpetuum. Hinc eſt, quòd quandocunque heres adeat hereditatem, intelligitur eſſe heres à die mortis teſtatoris. & quamuis hereditatem fideicommiſſam reſtituat, vel contra aditionem reſtituatur, nihilominùs heres manet: quia qui ſemel eſt heres non poteſt deſinere eſſe heres. ff. h. t. l. ei qui ſoluendo. 88. & de minor. l. 7. §. eod. ſed quod Papinianus. III. Regula eſt: Impoſſibilis conditio vltimæ voluntati adiecta, pro non ſcripta habetur: ita vt non vitiet vltimam voluntatem, ſed vitietur. §. impoſſibilis. Exempli cauſâ, *Titius ſi cœlum digito tetigerit, heres eſto.* ex hac inſtitutione Titius ſtatim ad hereditatem vocatur, quaſi purè & ſimpliciter ſcriptus heres. hoc autem fit fauore vltimæ voluntatis. vnde alia eſt ratio contractuum, qui per impoſſibilem conditionem adiectam vitiantur: vt putà hæc ſtipulatio eſt inutilis, *Si cœlum digito tetigero, decem dabis?* ĩ. de inutili ſtipul. §. ſi impoſſibilis. IV. Regula eſt: ſi plures inſtitutiones cõiunctim

§. impoſſibilis.

§. ſi plures.

iunctim adſcriptę ſint, veluti, *Si nauis veneri:, & Titius conſul fuerit, Mæui eſto*: Mæuio nihil prodeſt, quòd vna tio ſit impleta: quia nõ poteſt fieri he vtraque conditio extiterit. §. ſi plures. gula eſt: ſi plures conditiones diſiunc ue alternatè heredis inſtitutioni a ſint, veluti, *Si nauis ex Aſia venerit, au conſul fuerit, Mæuius heres eſto*: Sufficit conditionem impleri, vt Mæuius he tem adire poſſit. d. §. ſi plures. ¶ Sex vlt. docet Imp. non obeſſe inſtitution heredes teſtatori ſint ignoti; cùm fie ſit, vt etiam qui nobis ſanguine iunc nobis ſint ignoti. veluti ſi frater noſ regri degat, atque in remota regi beros ſuſcipiat. Quod ait Imp. *peregri* Cuiacius non ineleganter emendat *natos*. Si quis tamen minus à recepta ne recedere velit, fortaſſe non malè le *regrinatis*, vt hoc verbum referatur trem, nõ ad filios fratris. nam etſi qui grinetur, facilè poteſt nobis eſſe notus beri ex eo peregri ſuſcepti, nobis ſunt i

---

De vulgari ſubſtitutione.

Tit. XV.

INſtitutionum duo ſunt genera, nem ſtitutio ſpecialiter & propriè dicta, ſtitutio ſpecialis inſtitutio eſt, quæ fit mo gradu: ſubſtitutio autẽ, quę fit in ſ vel vlteriori gradu. nam teſtator quoc gradus heredũ vult, in ſuo teſtamẽto poteſt, vt inquit Imp. in pr. huius tit. I

ſubſtitutio vocatur ſecundi heredis inſtitutio. ff. de vulg. & pupil. ſubſt it. l. ex. facto. 43. §. Lucius. ſecundum heredem intellige, ſiue ſecundo, ſiue tertio, ſiue vlteriori gradu ſit inſtitutus. vt enim ſecundarum nuptiarum appellatione ſignificamus omnes nuptias, quæ poſt primas contrahuntur: ita ſecundi heredis vel ſecũdi gradus appellatione omnes heredes & omnes gradus poſt primum complectimur. Porrò in gradibus diſtinguẽdis non ſpectatur ordo ſcripturæ, ſed ſucceſſionis. nam ſiue teſtamentum ita cõcipiatur *Titius heres eſto: Si Titius heres nõ erit, Mæuius heres eſto*: ſiue ita, *Si Titius heres non erit, Mæuius heres eſto: Titius heres eſto:* vtroq; caſu Titius eſt heres inſtitutus in primo gradu, Męuius in ſecundo: quãuis in priori caſu Titius primo, Mæuius ſecundo loco heredes ſcripti ſint. in ſecundo autem caſu loca ſint inuerſa, quia primo loco ſcriptus eſt Mæuius, poſtea Titius. ff. de here. inſt. l. ſi ita quis inſtitutus. 28. & de vulg. & pupil. l. 2. ſed & ſi quis & §. ſeq. ¶ Subſtitutionis quatuor ſunt ſpecies: Vulgaris, pupillaris, Quaſi pupillaris, quam DD. exemplarem vocant, & Militaris. nam fideicommiſſaria minùs propriè dicitur ſubſtitutio, vt notabo in fi. tit. ſeq. Vulgaris dicitur: quia vulgò quilibet teſtator cuilibet heredi ita ſubſtituere poteſt. Pupillaris: quia fit pupillis. Quaſi pupillaris: quia fit quaſi pupillis, id eſt furioſis, aut mẽte captis. Militaris: quia fit à teſtatore milite, & ſuſtinetur ex militari priuilegio. Vulgaris fit in primũ caſum, id eſt, ſi primus heres non erit: reliquæ in ſecundum caſum, id eſt, ſi primus heres

heres deceſſerit. Caſus eſt euentus, in
ſubſtitutio cõfertur. ac ſunt duo tanti
nerales caſus, quos modo retuli: videl
heres non erit, &, *ſi deceſſerit*. Sed ſecund
ſus ſubdiuiditur in tres: nimirum, *Si i*
pupillari deceſſerit: ſi in furore ſeu mente
deceſſerit: &, *quandocũque deceſſerit*. i. ſi
tẽpore poſt pubertatẽ ſanæ mẽtis dec
Itaque pupillaris ſubſtitutio eſt, quæ
tur in eũ caſum, *Si primus in ætate pupil*
ceſſerit, vel (quod idem valet) *Si pri*
riatur quàm in ſuam tutelam venerit.
pupillaris eſt, *Si in furore deceſſerit*: vel,
moriatur, quàm mentis compos factus ſit
taris eſt, quę excedit pupillarem ætate
redis ſana mente præditi: veluti, *quan*
que deceſſerit: aut, *ſi priùs deceſſerit, qu*
legitimam ætatem peruenerit. ¶ Hoc ti
agit de vulgari ſubſtitutione. ac Pri
princ. tit. docet, quot gradus heredun
poſſint. vnde colligitur. I. Diuiſio ſub
tionis vulgaris: quia vel fit ſecundo, v
tio, vel vlteriori gradu. ¶ Secundo in §
fert. Alterã diuiſionem: quia vel ſubſti
tur plures vni veluti, *Si Titius heres n*
Seius & Mauius heredes ſunto: vel vnus
bus, veluti; *Si Titius & Mauius here*
erunt, Caius heres eſto: vel ſinguli ſingu
luti, *Si Titius heres non erit, Mauius her*
Si Seius heres non erit, Sempronius heres
ipſi heredes inſtituti ſubſtituũtur ſibi i
veluti, *Titius & Mauius heredes ſunto: Si*
heres nõ erit, Mauius heres eſto: Si Mauiu
non erit, Titius heres eſto. ¶ Tertiò doce
portio hereditatis ad ſubſtitutum, v

ſingulos ſubſtitutos pertineat. qua in parte tres caſus decidit. I. Caſus eſt, cùm teſtator plures heredes ex certis inæqualibus partibus inſtituit: deinde eos, non deſignatis in ſubſtitutione partibus, inuicem ſubſtituit: veluti, *Primus ex ſemiſſe, ſecundus ex triente, Tertius ex ſextante heredes ſunto: Si quis eorum heres non erit, reliqui heredes ſunto.* hoc caſu credere aliquis poſſet, tacitè in ſubſtitutione partes æquales datas videri, arg. §. ſi plures in pr. ſ. tit. prox. Contrarium tamen. Imp. reſpõdet: quia partes in inſtitutione expreſſæ, cẽſentur tacitè in ſubſtitutione repetitæ. vt in d. exemplo, ſi Primus repudiet hereditatem, portio eius Secundo & Tertio debetur iure ſubſtitutionis, non pro partibus æqualibus: ſed quia ſecundus ex triente, Tertius ex ſextante heredes ſcripti fuerunt, idcirco etiam portio Primi inter Secundum & Tertium pro triente & ſextante diuiditur: adeo vt ſecundus conſequatur Beſſem, videlicèt quatuor vncias iure inſtitutionis, ac totidem iure ſubſtitutionis: Tertius autem accipiat trientem, hoc eſt, duas vncias iure inſtitutionis, & alteras duas vi ſubſtitutionis. §. & ſi ex diſparibus. Notandum eſt, hanc deciſionem tum demum obtinere, cum teſtator ſub appellatione heredum eos ſubſtituit. nam ſi propriis nominibus ſubſtitutos deſignaſſet, veluti, *Si Primus heres non erit, Secundus & Tertius heredes ſunto*, partes æquales in ſubſtitutione datæ. Secundo & Tertiò intelligentur, arg. l. ſi heredes, 124. ff. de lega. j. & l. nonnunquam. 24. ff ad ſenatuſconſ. Trebell. II. Caſus deciditur in §. ſed ſi

§ & ſi ex diſparib.

§. ſed ſi in ſtituto.

ſi inſtituto. Teſtator duos heredes
in primo gradu, Titium & Mæuium
tio Mæuium ſubſtituit: item Mæu
pronium ſubſtituit: veluti, *Titius &*
heredes ſunto: Si Titius heres non erit,
heres eſto: Si Mæuius heres non erit, Se
heres eſto. finge nec Titium nec M
heredes eſſe, ſed vtrumque repudiar
ditatem. quæritur, vtrùm Sempron
fuit Mæuio ſubſtitutus, accipiat ſol
tem Mæuij iure ſubſtitutionis, an eti
tem Titij. prima fronte videtur ſul
ſoli Mæuio. Imp tamen reſpondet
diſtinguendum inter partem Titij
rem Mæuii, ſed ad vtramque Semp
iure ſubſtitutionis admitti: quia cù
uius ſit ſubſtitutus Titio, & Sempro
uio, conſequenter Sempronius eſt ſ
tus etiam Titio. Nota igitur, ſicut he
heredis dicitur eſſe meus heres. ff.
ſignif. l. heredis. 65. & C. de hered. inſ
verſ. ſed ſi quidem. ita etiam ſubſtit
ſubſtituto eſſe mihi ſubſtitutum. H
ſio potiſſimùm ſuam vtilitatem oſte
ſunt plures heredes. nam in dicto
neceſſe eſt vniuerſam hereditatem p
ad Semproniũ, etiamſi ſubſtitutus
Mæuio, non etiam Titio: quandoqu
rio Titij ei accreſceret, ne defunct
retur pro parte teſtatus pro parte in
deceſſiſſe. Sed finge tres eſſe herede
mo gradu, Titium, Mæuium, Caium
tio ſubſtitui Mæuium, Mæuio Semp
deinde Titium & Mæuium repud
reditatem. certum eſt partem Mæu

nere ad Sempronium: ſed de parte Titij dubitari poteſt, ad Caiúmne pertineat iure accreſcendi, an ad ſempronium iure ſubſtitutionis. ſanè ſi Sempronius non ſit Titio ſubſtitutus, portio Titij ſpectabit ad Caium. ſed quia diximus. Sempronium non ſolùm in partem Mæuij, ſed etiam in partem Titij eſſe ſubſtitutum: conſequens eſt vt ex portione Titij Caius nihil accipiat; cùm certi iuris ſit, ſubſtitutionem, quæ eſt expreſſa teſtatoris voluntas, præferri iuri accreſcendi, quod venit ex tacita & præſumpta voluntate. III. Caſus deciditur in §. vlt. Teſtator ſer- *§. vlt.*
uum meum, quem putabat eſſe hominem liberum, quia pro libero ſe gerebat, heredem ſcripſit: eiq̀ue vulgariter, id eſt, ſi heres non eſſet, Mæuium ſubſtituit. mortuo teſtatore, cùm appareat heredem inſtitutum, eſſe meũ ſeruum, oritur quæſtio inter me & Mæuium ſubſtitutum. ego nãque aſſero hereditatem per ſeruum meum iuſſu meo adeuntem *mihi* acquiri, ſecundum doctrinam s̃. traditam, per quas perſon. cuiq. acqu. §. item vobis. verſ. ſed ſi heres. & s̃. tit. prox. § 1. Mæuius autem ſubſtitutus contendit ſeruum meum non poſſe eſſe heredem: quia non poteſt ſibi hereditatem acquirere ſecundum teſtatoris intentionem, qui, cùm putaret eum eſſe liberum, non potuit habere hunc animum, vt heres ſcriptus mihi hereditatem acquireret, ſed potiùs ſibi ipſi. Imper. hanc quæſtionem decidens, partem hereditatis Mæuio tribuit. Ne intelligas partem dimidiam, vt quidam interpretantur; ſed quadrantem: quia Iuriſconſ.

in l.

in l. ſi paterfam. 40. ff. de hered. inſtit. vnde hæc deciſio ſumpta eſt, hereditatem diuidit in duos ſemiſſes, & alterum ſemiſſem mihi heredis inſtituti domino tribuit, alterum inter me & Mæuium æqualiter diuidit. Huic interpretationi fauet ratio, quæ ſubijcitur in contextu: quia illa verba, *ſi heres non erit*, etiamſi referantur ad hominem liberum, tamen ita accipiuntur, vt homo ille liber poſſit hereditatem alteri acquirere, & ita ſubſtitutũ excludere, ſi fortè, antequàm adeat, alterius poteſtati ſubiiciatur. Ergo rationes firmiores ſunt pro me, quàm pro Mæuio. quia tamen res dubitatione non caret, ſed ſubobſcura eſt teſtatoris voluntas, ideo particula aliqua hereditatis tribuitur ſubſtituto.

De pupillari ſubſtitutione.

TIT. XVI.

HOc tit. agitur de pupillari, & obiter de quaſi pupillari ſubſtitutione: quia ſunt inter ſe ſimiles. vtraq; enim fit liberis: vtraque fit in ſecundum caſum: ac pupillus, cui ſubſtituitur pupillariter, & furioſus, cui ſubſtituitur quaſi pupillariter, æquiparãtur. ǰ. de inutil. ſtipul. §. pupillus. vnde ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis introducta eſt à Iuſtin. quaſi pupillaris ǰ. h. t. §. 1. ſunt tamen inter has ſubſtitutiones multæ differentiæ.

Primò

Primò is tantùm ſubſtituit pupillariter, qui habet liberos in poteſtate: quaſi pupillariter autem etiam is, qui non habet in poteſtate, vt mater. ſecundò pupillariter ſubſtituitur liberis impuberibus: quaſi pupillariter liberis furioſis, aut mente captis. quòd ſi ijdem ſint impuberes, & mente capti: omiſſis aliorum ſententiis, puto vtroque modo eis ſubſtitui poſſe. nam ſi eis ſubſtituatur ſub hac conditione, *ſi inpupillari ætate deceſſerint*, ſine dubio eſt ſubſtitutio pupillaris. ſi verò ita ſubſtituetur, *ſi in furore deceſſerint*, eſt ſubſtitutio quaſi pupillaris. nec ratio vlla iuris afferri poteſt, cur non liceat vtroque modo his liberis ſubſtituere. Tertiò pupillariter quemcumque ſubſtituere licet: quaſi pupillariter certas perſonas ſuſtituere oportet, nempe furioſi vel mente capti liberos, aut his deficientibus fratres, ſi extent. Quartò pupillariter ſubſtituitur hoc modo, *ſi inpupillari ætate deceſſerit*: quaſi pupillariter hoc modo, *ſi priùs deceſſerit, quàm mentis compos factus fuerit.* vnde oritur Quinta differentia; Quòd ſubſtitutio pupillaris finitur pubertate: quaſi pupillaris fin tur mentis ſanitate. Sextò pupillariter ſubſtituitur etiam exheredatis: quaſi pupillariter autem ſubſtitui filio non poteſt, niſi ſaltem legitima ſit ei relicta. Hæ differentiæ colliguntur ex hoc tit. & ex l. humanitatis. 9. C. de impuberum & alijs ſubſtitution. ¶ Nunc Analyſin huius tit. aggrediamur Primò Imp. quatuor ſpecies declarat, in quibus pupillariter ſubſtituitur. I. ſpecies eſt in pr. tit. cùm pater in eiſdem tabulis vna conſignatione obſignatis, filium impube *Princ.*

impuberem heredem inſtituit, eique tam vulgariter, quàm pupillariter ſubſtituit. Huius teſtamenti effectus declaratur per diſtinctionem. nam ſi ſubſtitutus ſuccedat ex vulgari ſubſtitutione, fit heres patris, non pupilli. ſi verò ſuccedat ex pupillari, fit heres ipſius pupilli: quia hæc ſubſtitutio habetur pro teſtamento filij: ita vt pater dicatur teſtamentum pro filio facere, eò quòd ipſe filius per ætatem teſtari nequit. Hinc colliguntur duo corollaria. Primùm corollarium eſt, quòd ſubſtitutioni pupillari ſimilis eſt, & ad eius exemplum introducta eſt ſubſtitutio quaſi pupillaris, quæ exponitur in §. 1. ſed eam explicare anteuerti, proponẽs ſimilitudines & differentias inter eam & ſubſtitutionem pupillarem. Secundum corollariũ eſt in §. igitur. quòd cùm teſtator ſuprà dicto modo ſubſtituit, ſunt quodammodo duo teſtamenta: alterum patris, ratione inſtitutionis, & vulgaris ſubſtitutionis: alterum filij pupilli, ratione pupillaris ſubſtitutionis, quã diximus haberi pro teſtamento ipſius filij. verius tamen videtur eſſe vnum teſtamentum duarum hereditatum, paternæ & pupillaris: quia ſi reuera duo teſtamenta eſſent, ſolẽnitates eſſent duplicandæ: vt putà requirerentur 14. teſtes, cùm tamen 7. ſufficiant. Tertiũ corollariũ addi poteſt: quia cùm dictum ſit ſubſtitutionẽ pupillarẽ haberi pro teſtamento filij, quẽ teſtator in poteſtate habet, certè opus eſt, vt hic filius morte teſtatoris fiat ſui iuris, nec recidat in alterius poteſtatẽ: alioqui ſubſtitutio pupillaris diceretur eſſe teſtamentũ filijfam. cõtra doctrinam

§. 1. (margin, beside "lius per ætatem")

§. *igitur.* (margin, beside "tionem pupillarem")

tradi-

traditā s̄.quib.non eſt permiſ. fac.teſtam. in pr.II.ſpecies eſt in §.ſin autem.Cùm teſtator in prioribus tabulis inſtitutionē & vulgarē ſubſtitutionem ſcribit,in poſterioribus vero tabulis ſeorſum conſignatis ſubſtitutionem pupillarē adiungit : vt prioribus tabulis poſt mortem teſtatoris apertis,tabulæ pupillares clauſæ maneant;ne quis ſcire poſſit, quis ſit futurus pupillo heres;ne fortè ſpe hereditatis,vitæ pupilli inſidias ſtruat. Quod ait in hoc §.Imp.*proprio lino propriáque cera*, ne intelligas proprium teſtatoris, ſed proprium ſecundarum tabularum ſubſtitutionem pupillarem continentium, quæ in hac ſpecie ſeorſum à primis tabulis obſignantur, cùm in ſuperiori ſpecie eodem lino & eadem ſera atque adeo vna conſignatione totum teſtamentum obſignaretur, atque ita linum & cera & omnino ſignacula vtrique ſubſtitutioni communia eſſent. Et quod ait *lino*, debet tanquàm exempli gratiâ dictum accipi. nam leges tantùm requirunt vt ſignacula teſtamentis apponantur; nec refert, vtrùm lino, an charta traiecta id fiat. III. ſpecies eſt in §.non ſolùm. cùm ſubſtituitur liberis exheredatis, quamuis enim exheredatus non poſſit legato vel fideicommiſſo onerari, ſi ei à teſtatore nihil relictum ſit.C.de fideic. l.ab eo 9.tamen pupillariter ei ſubſtitui poteſt:quia ſubſtitutio pupillaris nihil oneris cōtinet,ſed eſt merus fauor pupilli,cuius teſtamentū eſſe cenſetur.IV.ſpecies eſt in eod. §.non ſolùm verſ.quæcūque.cū poſtumo inſtituto vel exheredato ſubſtituitur.¶ ſecūdò docet pupillarem ſubſtitutionem pendere à teſta

§.ſin autem.

§.non ſolùm.

§. *liberis.*

teſtamento paterno, ita vt ſine eo no
ſiſtat. § liberis.generalis enim regu
eſt, acceſſorium non conſiſtere ſine
pali.ff.de diu.reg.iur.l.cùm principal
Quæri poteſt, ſi teſtamentum patern
parte reſciſſum ſit, putà per querelan
ficioſi, an ſubſtitutio pupillaris pro pa
firmetur. Reſpondeo, ſubſtitutionem
tum valere: quia ſufficit pars teſtame
terni, vt ſubſtitutio pupillaris ſuſtine
de inoff. teſtam l. Papinianus. 8. §. f
Rurſus quæri poteſt, ſi teſtamentum
tur tantùm iure prætorio per bonor.
ſionem contra tabulas, an ſubſtitutio
laris infirmetur. Reſpondeo, non inf
quoniam ad eam ſuſtinendam ſuffici
teſtamentum paternum non infirmat
ciuili.ff.de vulg.& pupill.ſubſt.l. ex d
§. vel ſingulis. 34. §. vlt. ¶ Tertiò oſtendit ſubſtitu
vel vni vel pluribus liberis. Cùm aut
tantùm nouiſſimè morituro ſubſtitui
alijs priùs morientibus ſuccedi ab int
§ vel ſingulis. Vbi notandum. quod a
integrum ius legitimarum hereditat
ter fratres impuberes cuſtodiri, ſump
ex l. vel ſingulis. 37. ff. de vulga. & p
vbi Modeſtinus reſpicit ad ſua tépora
bus frater conſanguineus fratri ſucce
lus, exclusâ etiam matre. ȷ. de ſenatuſc
tull. §. præferuntur. verſ. frater. iure
nouo mater cum fratre admittitur. ȷ.
ſed cùm antea. & fratres præferuntu
fratrum. ȷ. de legitima agnat. ſucceſſ.
etiam. in fi. Sed iure nouiſſimo non
parentes vnà cum fratribus ſuccedun

etiam filij fratrum cum fratribus cōcurrunt, ſi parentes non extent. Nou.118.ca.2.& 127. cap.1. ¶ Quartò docet ſubſtitutum exprimi vel nominatim, veluti, *Si filius meus in ætate pupillari deceſſerit, Titius heres eſto*: vel generalibus verbis, veluti, *Quiſquis mihi heres erit, idem filio meo impuberi heres eſto*. De qua ſubſtitutione his verbis facta, *quiſquis mihi heres erit*, Iuſtin. duo notat in §. ſubſtituitur. Vnum eſt, duas cōditiones requiri, vt aliquis ex hac ſubſtitutione admittatur ad pupilli hereditatē. Intellige duas conditiones huius caſus proprias, præter id, quod ſemper requiritur, vt filius teſtatoris in ætate pupillari mortuus ſit. Prima conditio eſt, vt is, qui vult ex dicta ſubſtitutione ſuccedere, ſit heres inſtitutus ex hereditate paterna: vnde is à pupillari ætate repellitur, qui paternam hereditatem per filium vel ſeruū ſuū acquiſiuit, cùm ipſe heres ſcriptus non eſſet. Secunda conditio eſt, vt heres inſtitutus paternā hereditatē adierit. nam is à pupillari hereditate ſummouetur, qui paternā hereditatē repudiauit. vid. l. qui liberis. 8. §. 1. ff. de vulg. & pupill. ſubſt. Alterum eſt, quod notat Imp. ſi plures patris heredes fuerint, omnes admitti ad hereditatem defuncti pupilli pro iiſdem partibus, pro quibus patri ſucceſſerūt: adeo vt qui maiorē partē accepit ex hereditate paterna, maiorem accipiat etiā ex pupillari: & qui ex illa minorem eſt conſecutus, ex hac quoque minorē obtineat. ¶ Quintò in §. pen. oſtendit pupillarem ſubſtitutionem non excedere ætatem pupillarem, ſed extingui, ſi filius teſtatoris ad pubertatem peruenerit. cùm enim

§. ſubſtituitur.

§. maſculo.

ea ætate facere teſtamentu: n poſſit.ff.qui teſtam.fac.poſſ.l.5.non eſt ad nittẽdum,vt pa-
§.vlt. ter hoc caſu teſtamentũ prc eo faciat. ¶ Sextò in §.vlt.docet, quibus nc n poteſt pupillariter ſubſtitui,his,ſi herede: inſtituãtur,ſubſtitui poſſe per fideicomiſſ ım. ſed hæc impropriè dicitur ſubſtitutio propterea quòd ſubſtitutus heredi propriè dicitur, qui in eius locũ ſuccedit,id eſt,qu fit heres: fideicomiſſarius verò diſtinguii ur ab herede.verùm quia fideicomiſſarius vniuerſalis, cui hereditas reſtituta eſt, pro herede habetur. ĵ.de fideic.hereditatib.§.reſtituta idcirco ſæpe vocatur ſubſtitutus. Vtvt ſit,fideicomiſſaria ſubſtitutio non pertinet ad hunc locum, ſed ad dictum tit.de fideicom.heredit.

Quibus modis teſtamenta infirmentur.

Tit. XVII.

HActenus dictum eſt de teſtamẽtis conſtituẽdis. conſequẽter agitur de iiſdem infirmandis. Teſtamenta infirmantur tribus modis.i.vel ipſo iure,vel per ſentẽtiam iudicis,vel iure prætorio per bonorũ poſſeſſionẽ cõtra tabulas. De ſentẽtia iudicis dicetur tit. ſeq. De bonorum autẽ poſſeſſione contra tabulas agetur lib. 3. tit. 10. Hic vero titulus declarat modos quibus teſtamenta ipſo iure
Princ. infirmantur. ¶ Primò Imp duos modos infirmãdi teſtamẽta proponit: quia vel rũpuntur, vel irrita fiunt. ¶ Secundò de teſtamento rupto duo declarat, videlicet definitionẽ, & cauſas.

cauſas. Definitio eſt in princ.§.1. vbi dicitur §.1.
teſtamentũ rumpi,cùm teſtatore manente in
in eodẽ ſtatu ius teſtamenti viciatur.nam ob
mutationẽ ſtatus teſtatoris teſtamentũ non
diceretur ruptum , ſed irritum. ĩ. h.t.§.alio.
¶ Cauſæ rumpendi teſtamenti duę ſunt.Prima cauſa eſt Agnatio vel quaſi agnatio poſtumi.ſubaudi, qui nec ſit in teſtaméto heres inſtitutus,nec ita vt oportet exheredatus, vt didicimus ex tit.de exher.liber.Quaſi agnationis exemplum proponitur in d.§.1.verſ.ſi quis enim. ſi teſtator poſt factum teſtamentum aliquem adoptauerit. Aliud exemplum habuimus in §.poſtumorũ.ſ. de exher.liber. ſi nepos moriente filio ſuccedat in locum ſui heredis. Secũda cauſa eſt poſterius teſtamẽtum eiuſdem teſtatoris. §. poſteriore.quàuis enim poſſit aliquis decedere cum pluribus codicillis:& ſi plures codicillos fecerit inter ſe non diſcrepantes,omnes valeãt.ĩ.de codicill.§.vlt.& C.eod.l.3.tamẽ nemo poteſt decedere cum duobus teſtamẽtis,ſed poſteriore rumpitur prius etiamſi ex poſteriori teſtamento heres ſcriptus aut nolit aut quacũque de cauſa non poſſit adire hereditatẽ. ¶Hinc oriũtur duæ quæſtiones,quæ decidũtur in §. ſed & ſi quis.Prior queſtio eſt,ſi in priori teſtamento heredes ex partibus hereditariis,in poſteriori vero alij heredes ex certis rebus inſtituti reperiantur , vtrùm teſtamentum valeat. dubitationem enim facit : quia prius teſtamentum rectè factum eſt , poſterius non videtur rectè factum , cùm certi iuris ſit hereditatem eſſe vniuerſitatem quandam bonorum , ideoque heredem ex

§.poſteriore.

§.ſed et ſi quis.

certis rebus fieri nõ poſſe Reſpõdet. Imp.teſtamentũ poſterius valere,atque eo prius teſtamentũ rũpi:nec obſtare,quòd in poſteriori teſtaméto heredes ſcripti ſunt ex certis rebus;quia nihilominùs fiunt heredes vniuerſales,perinde ac ſi ſimpliciter & ſine certarũ rerum adiectione heredes ſcripti eſſent.§. de hered.inſtit.§.hereditas. & ff.eod.l.1.§. ſi ex fundo. ¶ Poſterior quæſtio eſt,ſi teſtator in ſecundo teſtaméto iuſſerit etiã priùs teſtamentũ valere,An hæc voluntas rata ſit. Reſpõdet Imp.poſterius teſtamentũ valere iure directo,tãquam verum teſtamentum : prius autẽ, quia non poteſt valere iure directo, ne ſint duo teſtamenta eiuſdem teſtatoris,trahi ad fideicomiſſum : ita vt heres ſcriptus in ſecundo teſtaméto,teneatur reſtituere hereditatẽ heredibus ſcriptis in priori teſtaméto, deductis iis,quæ ſibi à teſtatore relicta ſunt: & inſuper ſuppleta quarta Falcidia ſeu Trebellianica,ſi minus ei à teſtatore relictũ fuerit. ¶ Tertiò explicat ſecũdum modum,quo teſtamenta infirmantur, videlicèt cùm teſtator capite minuitur:ſiue ſit maxima,ſiue media,ſiue minima capitis deminutio. § alio. quia res ad eum caſum peruenit, à quo incipere non potuit,id eſt,teſtator in eum caſum deductus eſt,quo non poteſt facere teſtamẽtum. Atque hæc vera ſunt regulariter : quia regulariter etiam filiofam. denegatur teſtamenti factio. §. quibus non eſt perm.fac.teſtam.in pr.Sed excipitur miles, & teſtamentum militis.cùm enim miles filiusfam.teſtari poſſit. §. de milit. teſtam. verſ.ſed teſtari. conſequenter dictum eſt,teſtamentũ militis

§.alio.

non

non infirmari minima capitis deminutione, ſi fortè miles teſtamento facto arrogandum ſe dederit.ſ.eod.§.denique. ¶ Ex iis, quæ dicta ſunt de teſtamẽto irrito, duæ quæſtiones oriũtur. Prima quæſtio eſt, Quomodo teſtamentũ irritũ à rupto diſtinguatur: quia cum capitis deminutione teſtatoris irritũ fit, certè rumpi videtur. Sanè ſi ab initio & ipſo iure eſſet inutile, non poſſet propriè dici rũpi: ſed cùm ab initio valuerit, & poſtea infirmetur, omnino videtur rumpi. Reſpondet Imp. in §.hoc autem, teſtamentum ruptum, & teſtamentum irritum, non diſtingui ex propria vocabulorum ſignificatione, ſed ex vſu iuris, quò faciliùs diuerſi modi teſtamẽtorum infirmandorũ dignoſci poſſint. Altera quæſtio eſt, An teſtamentũ, quod ſemel factum eſt irritum, omnino & in perpetuũ ſit inutile. Reſpondet Imp in §. non tamen hoc teſtamentum iure prætorio conualeſcere; dummodò ſeptem teſtium ſignis obſignatũ ſit, & teſtator in priſtinum ſtatũ reuertatur, ita vt mortis tẽpore ſit ciuis Romanus, & ſui iuris. hoc enim modo ſublatâ causâ quæ teſtamentum euerterat, tollitur etiam eius cauſæ effectus, nẽpe euerſio teſtamenti: atque ita teſtamentum iterum ratũ fit. Ideo autẽ Imp. requirit ſigna ſeptẽ teſtium: quia diximus teſtamentum cõualeſcere iure prętorio, per bonorum ſcilicet poſſeſſionem ſecundum tabulas: quo iure ſeptem teſtium ſigna in teſtamentis requirũtur. ſ.de teſtam.§.ſed prędicta.& §.ſeq. ¶ Quartò in §. pen. proponit modum, quo teſtamentum non infirmatur, id eſt, contrariam teſtatoris voluntatem. vt enim te-

§.hoc autem.

§.non tamen.

§.ex eo.

ſtamentum per pœnitentiã à teſtatore reuocetur,non ſufficit nuda voluntas,ſed opus eſt poſteriore teſtaméto,quod iure perfectũ ſit. s̃.eod.§.poſteriore.Sciendũ tamé eſt,ſi teſtator vel apud acta,vel corã tribus teſtib.dixerit ſe nolle teſtamentũ valere, & integrũ decenniũ in hac ſecunda voluntate perſeuerauerit,dictum teſtamentũ nõ valere C.de te-
§.vlt. ſtam.l.ſancimus.27.¶ Quintò in §.vlt.obiter addit Imperatoré nihil accipere ex teſtaméto,vel alia ſcriptura, quæ nõ ritè & ſoléniter facta ſit.quãuis enim princeps ſit legib.ſolutus.i.legũ ſolénitatibus , vt expoſui Cent.vij. quæſt.82. tamen ſponte ſua ſe legibus ſubjicit,& ſecundum leges viuit.Idcirco auté hoc obiter addit:quia cautũ fuit iiſdé cõſtitutionibus quib.conſtiturũ fuit,quod proximè diximus, teſtamentũ poſteriori nuda teſtatoris voluntate non infirmari. ſolet enim Imp.ita coniungere,qua iiſdem conſtitutionibus introducta fuerunt,vt & s̃.de ſatiſd.tut.§.pen.

De inofficioſo teſtamento.

TIT. XVIII.

POſtquàm expoſiti ſunt modi,quibus teſtamentum ipſo iure infirmatur , conſequenter agitur de querela inofficioſi,qua fit, vt teſtamentum per ſententiã iudicis reſcindatur. ¶ Teſtamentum inofficioſum eſt,in quo aliquis cõtra officium pietatis eſt exheredatus,vel præteritus. hanc enim querelam parit exheredatio , vel præteritio , quæ pro exhe

exheredatione habetur. i. præteritio facta à matre, vel auo materno, vel aliquo ex liberis, vel certis caſibus à fratre aut ſorore. nam horum præteritio pro exheredatione habetur. ſ. de exher. liber. §. vlt. ff. eod. l. pater. 14. proinde etiam exheredatio ab his factæ locum facit querelæ. In ſumma datur hæc querela tantùm exheredatis, & illis præteritis, qui pro exheredatis habentur. ¶ Iam verò modò vocatur querela, modò actio, modò accuſatio. propriè autem nec eſt actio, quia nullam rem perſequitur, ſed tantùm teſtamentum reſcindi petit, ideóque eſt præparatoria futuræ actionis, id eſt petitionis hereditatis: nec eſt propriè accuſatio, quia non perſequitur aliquod crimen: ſed eſt imploratio officij iudicis, vt teſtamentum inofficioſum reſcindat. ¶ Primò docet Imp. in pr. tit. cur hęc querela ſit introducta: nimirum quia cùm parentes liberos ſuos exheredant, plerumque id faciunt ſine iuſta cauſa, Nouercalibus delinimētis atque inſtigationibus corrupti. ff. eod. l. 4. ¶ Secundò in verſ. qui quæruntur. docet, quid hæc querela contineat, ſeu quæ ſit eius cauſa, ſiue actoris intentio. actor enim ait ſe eſſe iniquè & cōtra pietatem exheredatum, aut præteritū, ita vt teſtator penè furioſus fuiſſe videatur. *Prin.* §. 1.

¶ Tertiò exponit, quibus hæc querela competat. vbi dat tres regulas. I. Regula eſt: Hæc querela datur liberis, vel parentibus, vel, ſi turpis perſona ſit heres inſtituta, fratribus & ſororibus teſtatoris, non aliis perſonis. §. 1. Nota Primò has perſonas non ſimul ad querelam vocari. nam ſi liberi extent,

ſoli de inofficio quærũtur,nec datur querela parentibus eo caſu,quo liberi teſtatoris conquerũtur.ff.h.t.l.pater.14.Nota ſecũdò, non omnibus fratribus & ſororibus hanc querelam competere, ſed tantùm conſanguineis. C.eod.l.fratres.27.Nota tertiò hanc querelã liberis vel parentibus indiſtinctè dari,id eſt, cõtra quoſcũque heredes ſcriptos:fratrib.autem vel ſororibus non dari, niſi cõtra turpes perſonas. i. contra notatos infamia iuris vel facti.d.l.fratres. II. Regula eſt:Hæc querela datur tam liberis naturalibus,quã adoptiuis. §.tam auté. vbi adduntur duæ limitationes. Prima limitatio eſt : quia non datur liberis adoptiuis, niſi adoptati ſint ſecundũ cõſtitutioné Iuſtin.de qua dictũ fuit in §.ſed hodie. ꝫ.de adopt & in § ſed hæc quidem. ꝫ. de exhered.liber.id eſt,niſi adoptati ſint à parente naturali,vel ſint arrogati,nõ adoptati. Secũda limitatio eſt : quia ita demũ datur liberis hæc querela,ſi nullo alio iure ad bona paterna venire poſſint.ſubaudi, ſaluo teſtamento. nam ſi ſaluo teſtamento liberis ſuccurri poſſit,æquitas ſuadet vt teſtamentũ ſuſtineatur. ergo hæc querela non concurrit cũ aliis remediis teſtamentum non infirmantibus; ſed poteſt cum iis concurrere,quæ ſimiliter impugnant teſtamentum;veluti ſi teſtamentum dicatur eſſe inofficioſum,& ruptum,vel irritum.ff.h.t.l.Papinianus.8.§.ſi quis & irritum. Hæc poſterior limitatio poteſt accipi generaliter de quibuſcumque liberis,mihi tamen videtur Iuſtin. vt & in ſuperiori limitatione, reſpicere ad liberos adoptiuos, quorũ nonnullis alio iure proſpicitur,ideóq; non datur

§.tã autẽ

quere

querela, nempe impuberibus arrogatis, qui in bonis arrogatoris quartam partem obtinent ex conſtitutione D.Pij d.l.Papinianus. §.ſi quis impubes.& ſ̃.de adop.§.cum autem impubes.verſ.ſed etſi decedens. III.Regula eſt:Hæc querela datur tam poſthumis,quàm liberis iam natis; dummodò (vt diximus) nullo alio iure ad bona defuncti venire poſſint.d.§.tam autem.verſ.poſthumi. ¶ Quartò declarat ea,quæ hanc quærelam excludunt. qua in parte dantur tres regulæ. I. Regula eſt: Is, cui teſtator aliquid quamuis minus legitima reliquit, de inofficio teſtamento agere non poteſt, ſed legitimæ ſupplementum petere debet. §.ſed hæc ita. II. Regula eſt: Qui iudicium teſtatoris quoquo modo probauit, veluti qui legatum ex teſtamento petiit, non poteſt ampliùs teſtamentum illud per inofficioſi querelam impugnare.ff.eod.l.nihil.12.& C.eod.l.parentibus.8. §.1. Hæc regula valet etiam contra eos,qui alieno nomine in iudicio fuerũt,veluti contra Aduocatos. nam ſi patrocinatus ſim petenti legatum ex teſtamento patris mei, in quo ſum exheredatus ,non poſſum ampliùs hoc teſtamentum inofficioſum dicere.ff.eo. l.vlt.Hanc regulam Imp. hoc loco non tradit.ſed ad eam reſpiciens, excipit tutorem, qui in teſtamento patris ſui fuit exheredatus,& neceſſitate officij coactus petiit legatum pupillo ſuo in eodem teſtamento relictum:hic enim tutor excuſatur, nec amittit querelam inofficioſi.§.ſi tutor. quemadmodum è contrario non amittit legatum ſibi relictum à patre pupilli, ſi pupilli nomine

§.ſi hæc ita. *§.ſi tutor.* *§.ſed ſi è côtrario.*

teſtamentum inofficioſum dixerit, &
ratus fuerit.§.ſed ſi è cõtrario. Notan
quod Imp.requirit,vt tutor legatum p
petens, non obtinuerit, ſecundum ha
procedere:quia hoc iure teſtamento
òfficioſi querelã reſciſſo legata & fide
miſſa non debẽtur.ff.eod.l.Titia 13.&
mater.28.ſed hodie ex Nou.115.legat
deicõmiſſa ſuſtinentur:quia inofficio
rela tãtùm inſtitutiones heredum reſ
ergo iure nouiſſimo cùm tutor pupi
mine de inofficioſo teſtamento egit,
iudicio obtinuerit, ſiue ſuperatus fue
diſtinctè poteſt petere legatũ ſibi eo
§.*vlt.* mento relictum.III.Regula eſt:Quar
tio,quæ vulgo vocatur legitima, qua
excludit,id eſt, qui quouis titulo qua
bet ex bonis defuncti,non poteſt eius
mentum tanquam inofficioſum accu
vlt.Notandum primò,hoc iure nihil r
vtrum ex quauis vltima volũtate,an
inter viuos quartam obtineat, dumm
inter viuos data ſit, ita ſit data, vt in
mam imputetur. DD. vulgò putant
corrigi per d.Nou.115.c.3.ſed ab eis
tio in Epitoma iuris,diſput.9.th.35.N
dum ſecundò hanc legitimã nouiſſim
eſſe auctam : ita vt,ſi quatuor ſint lib
pauciores, legitima ſit triens. ſi verò
legitima ſit ſemis.Nou.18.c.1.Quæti
ſimiliter aucta ſit legitima parentib
fratribus debita. Plerique putant h
gmentum produci tantum ad legitim
rentum,non etiã fratrum. Sed extrem
ba dicti cap. 1. perſpicuè oſtendunt

nibus perſonis augmentum illud locum habere.

De heredum qualitate & differentia.

Tit. XIX.

QVæ huc vſque de vltimis voluntatibus dicta ſunt, ea omnia pertinẽt ad quæſtionem An teſtamentum valeat, id eſt, an teſtamentum ab initio conſtiterit nécne, & an poſtea ſit infirmatum nécne: Deinceps enarranda ſunt teſtamentorum accidentia: quæ quidem quatuor ſunt, nimirũ heredum qualitas, legata, fideicommiſſa, & codicilli, In his igitur accidentibus explicandis reliqua huius libri pars conſumitur. ¶ Qualitas hæredum eſt triplex: vnde hic tit. inſcribitur *de heredum qualitate & differentia*, id eſt, de heredũ qualitate diuerſa ac differenti. ¶ Primò itaque Imp. in princ. affert heredum diuiſionem ab eorum qualitate ſumptam, & inquit Alios eſſe neceſſarios, Alios ſuos & neceſſarios, Alios extraneos. ¶ Secundò in §. 1. de heredibus neceſſariis tres quæſtiones diſſoluit. Prima quęſtio eſt, quis ſit heres neceſſarius. Reſpondet neceſſarium heredem eſſe ſeruum heredem inſtitutum, ſubaudi, à domino ſuo, non ab extraneo. s. de hered. inſtit. §. 1. & qui. & ex quib. cauſ. manum. non poſſ. §. 1. Secunda quæſtio eſt, cur dicátur neceſſarius, nempe quia velit nolit, heres eſſe cogitur. Tertia quæſtio eſt, quæ ſit vtilitas huius deciſionis, ſeu cur ſtatutum ſit, vt aliquis inuitus cogatur fieri heres. Reſpondet

Princ.

§. 1.

Imp.in hoc ius eſſe vtile tam domino,quàm ipſi ſeruo. Eſt autem vtile domino:quia forſaſſe non poſſet habere alium heredẽ,& eius bona à creditoribus diſtraherẽtur:quod aliquam ignominiam continet. cõiunge d.§.1. ſ.qui & ex quib.cauſ.manum.non poſſ.Vtile autem ſeruo eſt, non ſolùm quia libertatem cõſequitur,ſed etiam quia poteſt,antequam bonis hereditariis ſe immiſceat, impetrare bonorum ſeparationem: quæ impetratio ad hoc ei proderit,vt ſola bona à defuncto relicta,creditoribus obnoxia ſint:quæ verò ipſe aliunde acquiſiuit, ea omnia ſalua habeat.

§.ſui autem. ¶Tertiò in § ſui autem.de ſuis & neceſſariis heredibus tres quæſtiones diſſoluit. Prima quæſtio eſt,Quinam ſint tales heredes. Reſpondet ſuos & neceſſarios heredes eſſe liberos qui in poteſtate morientis fuerunt,dummodò inter eos & teſtatorẽ defunctũ nulla ſit perſona interiecta.Exẽpli cauſâ, filius eſt ſuus heres patri,niſi ſit ab eo emãcipatus:nepos autẽ vt ſuus heres dici poſſit, nõ ſufficit eũ non eſſe emãcipatũ,ſed inſuper requiritur vt pater eius vel mortuus,vel emãcipatus ſit, vel alia ratione de poteſtate exierit.nã ſi pater ſit auo &nepoti interiectus,nepos nõ poteſt dici ſuus heres auo.Secunda quæſtio eſt, cur dicãtur ſui heredes.Reſpõdet Imp.quia ſunt domeſtici heredes &viuo quoque patre ſunt quodãmodo domini,adeo vt morte parentis nõ tam videãtur hereditatẽ paternam acquirere,quã dominiũ in earũ perſona cõtinuari.j.de hered.quæ ab inteſt.defer. §.ſui autẽ heredes. & ff.de lib. & poſt.l.in ſuis.11. Tertia quęſtio eſt,cur dicãtur neceſſarij.Reſpõdet,

ſpondet, quia iure ciuili, ſiue velint ſiue nolint, coguntur eſſe heredes: quamquã à prætore beneficiũ abſtinendi impetrare poſſunt, priuſquã ſe immiſceant. ¶ Quartò de extraneis heredibus duo exponit. I. eſt, in §. ceteri. quinã ſint heredes extranei. Reſpondet Imp. omnes eſſe heredes extraneos, qui nõ ſunt in poteſtate heredis morientis, ſiue ſint liberi emancipati, ſiue ſerui manumiſſi, ſiue aliæ quæcũque perſonæ. Hìc oritur ſubobſcura quæſtio, quales heredes dici debeãt nepotes ab auo heredes inſtituti eo caſu quo pater interiectus obſtat quominùs dici poſſint ſui heredes. Non eſt dubiũ, quin in dicta heredũ diuiſione ſint prætermiſſi. cuius omiſſionis rationẽ eſſe puto; quia non acquirũt ſibi hereditatem, ſed patri ſuo quamuis exheredato .ff. de acq. here. l. 6. §. interdũ. & quidem illico ei acquirunt, vt nullum vel minimum tẽporis momentum ſit poſt mortem teſtatoris, quo hereditas per nepotem heredem inſtitutum nõ ſit patri quæſita. ff. eod. l. placet. 79. II. eſt proprietates extraneorũ heredum quæ ſunt tres. Prima proprietas eſt teſtamẽti factio de qua in §. in extraneis. Ex hoc §. Nota primò, in eo, qui vult hereditatem acquirere, teſtamenti factionẽ, quam DD. paſſiuam vocant, requiri, id eſt, requiri vt ſit capax hereditatis, ſiue ipſe ſit heres inſtitutus, ſiue ſeruus eius; quia cũ ſerui iure ciuili pro mortuis habeãtur. ff. de diuer. reg. iur. l. quod attinet. 32. & l. ſeruitutem. 209. cũ ſeruis teſtamenti factio eſt ex perſona dominorum. ff. de hered. inſtit. l. non minùs. 31. quemadmodũ & ex perſona dominorũ ſtipulari poſſunt.

§. ceteri.

§. in extraneis.

ſunt.j.de ſtipul.ſeru.in princ. Nota ſecundò teſtamenti factionem tribus téporibus inherede requiri. Primum tépus eſt, cùm fit teſtamétum:quia teſtamentũ ab initio valere debet:alioqui regula Catoniana vetat teſtamentum cõfirmari eo quod teſtator diutiùs vixerit. ff de reg Cato.l.1.ſecundum tempus eſt,quando teſtator moritur:quia teſtamentũ morte teſtatoris cõfirmatur. Tertiũ tempus eſt quando heres ſcriptus adit hereditatem: quia hoc tépore hereditatem acquirit: proinde non poſſet eam acquirere, niſi eius capax eſſet Nota tertiò teſtaméti factionem eſſe duplicem:alia namque eſt (vt cum DD. loquar) teſtamenti factio actiua, quæ eſt in

§.pen. teſtatore; Alia paſſiua,quæ eſt in hærede. Secunda proprietas eſt ius deliberandi: de quo in §. pen. cùm enim extraneus heres ſit voluntarius, cúmq; hereditas poſſit eſſe lucroſa vel dãnoſa, rectè datur heredi tempus ad deliberandũ vtrùm velit adire an repudiare hereditatem. Sed Iuſtin. introduxit beneficium inuentarij: quo ſi hæres vtatur, nõ eget deliberatione. etenim ſi antequam hæreditatem adeat, inuentarium rerũ hereditariarum ritè cõficiat, creditoribus hereditariis, non tenebitur vltra vires hereditarias. vid.l.

§.vlt. vlt.C.de iur.delib. Tertia proprietas eſt aditio vel repudiatio hereditatis. nam ſui vel neceſſarij hæredes non dicũtur adire, vel repudiare, ſed ſe immiſcere, vel abſtinere. Aditio autem hereditatis fit: ſiue verbis, ſiue re oſtendatur voluntas acquirédæ hereditatis. Qui verò re hæreditaté adit, putà res hereditarias vendédo, aut aliter de iis diſponédo

propriè

propriè dicitur pro herede gerere, quãquam hæc appellatio producitur etiam ad verbalem aditionem ſed tunc minùs propriè dicitur pro herede geri.

De legatis.

Tit. XX.

NON vt heredis inſtitutio, ita etiam legata in teſtamentis neceſſaria ſunt: ſed vel relinqui, vel omitti poſſunt. ¶ De his tractãs Imp. Primò in prin. tit. rationem affert, propter quam hîc agit de legatis. ¶ Secundò in §. 1. legatum definit Donationẽ quandám à defuncto relictam, ab herede præſtandam. Hæc definitio plenior eſt, quam ea, quæ habetur in l. legatũ. 36. ff. de leg. ij. vbi legatum dicitur eſſe donatio teſtamento relicta. Nec aſſentior iis, qui hoc loco delent ea verba *ab herede præſtanda.* non ſunt enim otioſa, ſed legatum ſeparát à fideicommiſſo, quod non tantum ab herede, ſed etiam à legatario & fideicommiſſario præſtari poteſt. j. de ſing. reb. per fideicom. relict. in princip. Separat etiam à donatione cauſa mortis, cui perquam ſimile eſt legatum. ſ. de donat. §. 1. etenim ipſe donator rem donatario tradere ſolet. ff. de reb. cred. l. non omnis. 19. & de mortis cauſ. donat. l. Senatus. 35. §. ſed mortis. & §§. ſeqq. l. Seia. 42. §. vlt. ¶ Tertiò in §. ſed olim oſtendit differentiã inter quatuor genera legatorum, quæ apud veteres obſeruabatur, ſublatam eſſe. de iis antiquis legatorum generibus vid. Vlp. tit. 24. Ita autem Iuſtinianus diſcrimen ſuſtulit, quod erat inter

Princ. *§. 1.* *§ ſed olim.*

inter dicta legatorum genera, vt quod vnius generis propriũ erat, etiam alteri tribuerit: adeo vt legata hodie pleniorẽ vim habeant, quàm olim. cùm enim olim ex legato vindicationis daretur rei vindicatio, ex legato autẽ dãnationis naſceretur actio perſonalis ex teſtamẽto, hodie, ſiue teſtator ſit vnus verbis vindicationis, veluti, *Seius fundũ illũ vindica: Seius ſeruũ illũ ſumito*: ſiue verbis dãnationis, veluti, *heres meus dãnas eſto fundũ Tuſculanũ Seio dare*, ſemper legatarius optionẽ habet, vtrum malit agere in rẽ, an in perſonã. habet inſuper etiã actionẽ hypothecariã: quia bona defuncti legatariis tacitè ſunt oppignerata. vid. l. 1. C. com. de leg. ¶ Quartò in § ſed non vſque. cõfert legata cũ fideicõmiſſis, & antiquas inter ea differentias tollit: ita vt hodie nulla ſit inter ea differentia. Verùm hoc dictũ difficultate non caret. Opponitur I. quod Vlp. in l. 1. ff. de leg. 1. inquit per omnia eſſe exequata legata fideicõmiſſis. falsò itaque videtur Iuſtin. hãc exæquationẽ ſibi tribuere. Vt omittam inanes ſolutiones, Reſpõdendum eſt cum Cuiacio lib. 8. obſeru. c. 4. tempore Vlpiani legata fideicõmiſſis exæquata fuiſſe per omnia, non tamen in omnibus, ſed tantũ in detractione quartæ; quia lex Falcidia, quæ loquitur de ſolis legatis, producta eſt ad fideicommiſſa: vnde quarta Falcidia æque deducitur de fideicommiſſis, ac de legatis: & in quæſtione quænam imputentur heredi in quartam, nihil intereſt vtrùm hæc quarta de legatis, an de fideicommiſſis detrahatur; quia, quantum ad hoc, legata fideicommiſſis per omnia ſunt

§. ſed non vſque.

ſunt exæquata: quamuis omnes ferè DD. contrà ſentiant. Opponitur II. quòd hodieq; ſunt aliquot differentiæ inter legata & fideicommiſſa. dicimus enim fideicommiſſariam hereditatem, non hereditatem legatariam. præterea fideicommiſſa relinqui poſſunt ab inteſtato, legata niſi ex teſtamento non valent. j. de fideic. hered. §. præterea. inſuper legatarius poteſt onerari fideicommiſſo, non legato. j. de ſing. reb. per fideic. relictis. in princ. addo III. obiectionem ab alijs non animaduerſam: quia hoc Iuſtin. dictum, quo aſſerit ſe omnino exæquaſſe legata fideicommiſſis, cõtradictionem implicat. etenim ſi omnino ſunt exæquata, nullo modo differunt: proinde ſunt vna & eadem res: duæ namque res eſſe nõ poſſunt, niſi ſint inter ſe aliquo modo diuerſæ. quòd ſi legatũ & fideicommiſſum vna res eſt, certè dicere non poſſumus hæc eſſe inter ſe exæquata: quia idem ſibi ipſi æquale, vel exæquatum dici nequit. Pro ſolutione harum Obiectionum exiſtimo neceſſariam eſſe nouã quandam eius exæquationis interpretationem ab alijs DD. nõ traditam. dico igitur Iuſtin. meâ ſententiâ reliquiſſe differentias, quibus legata à fideicommiſſis diſtinguuntur; alioqui fruſtra de legatis & fideicommiſſis ſeorſum ageret tam in Codice, quàm in Inſtit. ſi prorſus nullum inter ea diſcrimen eſſet: ſed hæc exæquauit tantummodò quod ad vim & effectum ſiue vſum. Exempli causâ, ſi legatum ab inteſtato relinquatur, iure antiquo non valet: hodie valet. non iure legati, ſed iure fideicõmiſſi; quia Iuſtin. vim fideicommiſſo

miſſorum legatis tribuit. Idem dicendum, ſi à legatario legetur: non enim valebit vt legatum, ſed quaſi fideicommiſſum. periňde enim teſtamenta accipimus, ac ſi teſtator, dũ aliquid legat, adiiciat ſe velle, vt id non ſolùm iure legati, ſed etiam iure fideicommiſſi valere poſſit: & ſimiliter cùm fideicomiſſum relinquit, iubeat vt id valeat etiam iure legati. Ergo ſi ſpectes per ſe & in abſtracto has partes iuris, aliud eſt legatum, aliud fideicomiſſum: ſed ſi ſpectes verba teſtatorũ, dicendũ eſt, expreſſis verbis legati contineri tacita verba fideicõmiſſi, & expreſſis verbis fideicõmiſſi contineri tacita verba legati: quemadmodum ſubſtitutio vulgaris expreſſa continet tacitam pupillarem, & expreſſa pupillaris continet tacitã vulgarem. ff de vulg. & pupill. l. 4. Vnde fit, vt quantũ ad effectũ & vſum iuris, nihil referat, vtrùm teſtator leget, an fideicommittat. Atque hæc eſt exæquatio, quam Iuſtinianus intelligit tã hîc, quàm in l. 2. C. cõmu. de lega. ¶ Quinto loquitur de rebus legatis: de quibus diſſoluit plures queſtiones. I. quæſtio eſt, in §. nõ ſolùm. vtrùm res tantùm teſtatoris legari poſſint, an etiam aliæ. Reſpondet Imperator non ſolùm res teſtatoris, vel heredis, ſed etiam alienas, id eſt alicuius extranei, legari poſſe: non tamen eas, quæ non ſunt in commercio, vt Campum Martiũ, templum. Effectus autem legati rei alienæ declaratur per diſtinctionem. Aut enim heres poteſt eam emere: & cogitur eam emere, & legatario præſtare. Aut non poteſt emere: ac tenetur æſtimationem eius legatario ſoluere. Intel-

§. *nõ ſolũ.*

lige

lige heredem non poſſe rem emere, vel quia dominus nõ vult eam vendere, vel quia immodico pretio vult vendere. Itẽ intellige heredem teneri ſoluere æſtimationem, id eſt iuſtum rei pretiũ. ff. de leg. iij. l. non dubium. 14. §. vlt. Quod diximus, legatum rei alienæ valere, patitur hanc exceptionẽ, niſi teſtator ignorabat rẽ eſſe alienã. d. §. non ſolùm. verſ. quod autẽ. Hęc exceptio nõ eſt perpetua, ſed tum demũ obtinet, cùm extraneæ perſonæ legatum fuit. nam ſi teſtator coniunctæ perſonæ legauit, indiſtinctè legatum valet, ſiue teſtator ſciebat, ſiue ignorabat rẽ eſſe alienã. C. h. t. l. cùm alienã. 10. II. quæſtio eſt in §. ſed & ſi rem. an valeat legatũ rei pigneratæ, &, ſi valeat, quis ſit eius effectus. Reſpondet Imp legatum valere, & heredẽ cogi rem luere, ac liberam legatario præſtare. Addit duas exceptiones, ideſt duos caſus, quibus heres non cogitur rem pigneratam luere, ſed talem legatario præſtare, qualis eſt. Prior caſus eſt, ſi teſtator ignorabat rem eſſe pigneratam. verſ. & in hoc. Poſterior caſus eſt, cùm teſtator expreſſè iuſſit, vt legatarius rem luat. verſ. ſi tamen. III. quæſtio eſt in §. ſi res aliena. de effectu rei alienæ legatæ. cuius dominium ſi legatarius acquiſiuit ex alia cauſa, quæritur an nihilominùs legatum petere poſſit. Reſpondetur per diſtinctionem. nam ſi rem acquiſiuit ex cauſa onerosa, legatũ nihilominùs ſubſiſtit, vt ſcilicèt ex cauſa legati prætium rei conſequatur. ſi verò ex cauſa lucratiua rẽ acquiſiuit, legatũ inutile redditur: quia nec rẽ, nec pretiũ eius

§. ſed & ſi rem.

§. ſi res aliena.

eius petere legatarius poteſt, propter regulam illam iuris, quòd duæ cauſæ lucratiuæ non poſſunt in eundem hominem & eãdem rem concurrere, id eſt idem non poteſt eandem rem bis ex ſua perſona lucrari: quamuis ſi ſeruo legatarij res legata donetur, legatum non reddatur inutile. ff. de lega 1. l. ſi ſeruus. 108. § 1. Ideo autem poteſt eandem rem ex duabus cauſis oneroſis, vel ex altera cauſa lucratiua, & altera oneroſa petere; quia cui pretium rei abeſt, ipſa res abeſſe videtur. Vnde ſi legatarius rem legatam emit, rectè nihilominùs legatũ petit. Quid ergo, ſi duorum teſtamentis eadem res mihi legata ſit? poſſumne ex vtroque teſtamento legatũ petere? Imp. in verſ. hac ratione. Reſpondet per diſtinctionem. Aut enim ex primo teſtamento rem legatam accepi: Aut eius æſtimationem. Priori caſu legatum ex altero teſtamento non debetur: quia iam habeo rem ex cauſa lucratiua: conſtat enim legatum inter lucratiuas cauſas numerari. Poſteriori caſu poſſum rem petere ex ſecundo teſtamento: quia ex primo teſtamento non ſum rem conſecutus, ſed pretium eius. IV. quæſtio eſt in §. ea quoque. an ea legari poſſint, quæ non ſunt in rerum natura. Reſpondetur legari poſſe, dummodò futuræ ſint, veluti fructus ex fundo percipiendi. Porrò in hoc legato ineſt tacita conditio, ſi fructus naſcẽtur. ff. de condit. & demonſt. l. 1. in fi. V. quæſtio eſt in §. ſi eadem res. quis ſit legati effectus, cùm eadem res duobus legatur vel cõiunctim, id eſt vna & eadem oratione, veluti, *Titio & Seio fundum Tuſculanum do lego*: vel diſiun

§. ea quoque.

§. ſi eadẽ res.

diſiunctim,id eſt diuerſis orationibus,veluti,*Titio fundum Tuſculanum do lego, Seio eundem fundum Tuſculanum do lego.*Reſpondetur per diſtinctionem. Nam ſi ambo legatum petant,concurſu partes faciunt. ſi verò alterutrer legatum non accipiat. portio eius non manet penes heredem,ſed accreſcit collegatario. Notandum primò, cùm ius accreſcendi ſpectetur vel in hereditate:ff. de verb. ſignif.l.triplici. 142.& C.de caduc.toll.l.vn.§. his ita definitis.vel in legato proprietatis.ff. de lega.iij.l.re coniuncti. 89.vel in legato vſusfructus. toto tit. ff. de vſufr.accreſc. hîc agi ſolùm de proprietate legata. Notandum ſecundò coniunctionē tam in legatis quàm in hereditatibus duplicem eſſe. Alia eſt coniunctio verbalis, cùm ſcilicèt duobus relinquitur in eadem oratione,veluti, *Titius & Mæuius ex ſemiſſe heredes ſunto. Titio & Mæuio fundum Tuſculanum do lego.* Alia eſt coniunctio realis,vt quia eadem portio hereditatis, vel idem fundus duobus relinquitur, quamuis diuerſis orationibus, veluti, *Titius ex trēte heres eſto, Seius ex eodem triente heres eſto.*item,*Titio Stichum do lego, Seio eūdem Stichum do lego.*in hoc autem §.Iuſtin.intelligit coniunctionem, vel diſiunctionem verbalē, non realem. eodemque modo coniunctio & coniuncti accipiūtur in d.l.vn.§. vbi autem. & in l.1.ff. de vſufr.accreſc. Notandum tertiò,cùm auctores loquuntur de coniunctione verbali, eos ſupponere coniunctionem realem:quia niſi ſit aliqua coniunctio in re, coniunctio verbalis nihil operatur,nec facit locum iuri accreſcendi:ideóque facere tan-

tùm

tùm duo membra;quia ſunt legatarij vel cõiuncti,vel diſiuncti,ſicut in hoc. §. cùm autem generaliter coniunctionem accipiunt, tam pro reali,quàm pró verbali, tunc faciũt tria membra. vel enim ſunt re tantùm coniuncti,id eſt(vt in legatis exemplum afferã) cùm eadem res duabus perſonis legatur diuerſis orationibus,veluti, *Titio fundum Tuſculanum do lego, Mæuio eundem fundum Tuſculanum do lego*: vel ſunt coniuncti tantùm verbis,non re:(Intellige coniunctos verbis: quia eis legatur vnâ & eâdem oratione. intellige non coniunctos re:nõ quia res prorſus diuerſæ eis legentur: tunc enim eſſent legatarij omnino ſeparati, nec pertinerent ad tractatum de iure accreſcendi: ſed quia in eadem re legata diuerſas partes pro indiuiſo à teſtatore factas accipiunt)veluti. Titio & Mæuio fundum Tuſculanũ pro æquis partibus do lego, Vel ſunt coniuncti re & verbis:veluti,*Titio & Mæuio fundum Tuſculanum do lego.* d.l. re coniuncti.& d.l. tripli-ci. in quibus legibus vocantur re tantùm coniuncti,qui in hoc §. à Iuſtin. appellantur diſiuncti, propterea quòd non ſunt coniuncti verbis.Imp.autem,vt paulò ante notaui, reſpicit ſolùm in hac diuiſione ad coniunctionem verbalem. rurſus in ijs legibus dicũtur cõiuncti re & verbis,qui à Iuſtin. ſimpliciter nominãtur cõiuncti.qui verò in dictis ll. vocantur verbis tantùm coniuncti, eorum mentionem Iuſtin. hoc loco nullam facit:loquitur enim ſolùm de ijs, quibus eadem res legata eſt:proinde ſupponit eos eſſe re coniunctos.Notandum quartò, ius accre-

ſcendi

ſcendi modò propriè accipi, cùm ſcilicèt ei, cui pars legata eſt, altera pars accreſcit: modò impropriè pro iure nõ decreſcendi, nempe cùm tota res duobus legata eſt, & altero repudiante alter totam rem legatam accipit, quia nemine concurrente nihil ſibi decreſcit, quamuis, ſi collegatarius legatum petiiſſet, pars ſibi decreuiſſet. Notandum quintò, Iuſtin. loqui tantùm de duobus legatariis. vnde rectè ait nihil referre vtrùm ſint coniuncti, an diſiuncti. ſed fieri poteſt, vt ſint plures legatarij, quorum alij ſint coniuncti, alij diſiuncti: ſiue vt alij ſint cõiuncti re, alij verbis, alij re & verbis. quo caſu non omnimodo portio deficientis reliquis omnibus accreſcit. Hoc explicemus ſecundum vtramque coniunctorũ diuiſionem. Si reſpiciamus ad diuiſionẽ bipertitam noſtri §. dicendum eſt, ſi omnes legatarij ſint cõiuncti, vel omnes diſiuncti, portionẽ eius, qui legatum non accipit, ceteris omnibus æquè accreſcere. ſi verò alij ſint cõiuncti, alij diſiuncti: Si quidem diſiunctus legatum repudiet, eius portio alijs omnibus accreſcit; quia ceteri omnes ſunt huic re tãtùm, nõ verbis cõiuncti. Sin autẽ vnus ex coniunctis non accipiat legatũ, portio eius ſolis cõiunctis, vel ſoli coniuncto accreſcit. exempli gratiâ in teſtamento ita ſcriptum ſit, *Titio & Mauio fundum Tuſculanum do lego: Seio eundem fundum Tuſculanum do lego.* finge Titium repudiare legatũ: eius portio accreſcit ſoli Mæuio, nõ Seio. rurſus finge Mæuium repudiare legatum: ſimiliter eius portio accreſcit Titio, non Seio. tandem finge Seium non

accì

accipere legatum: eius portio accreſcit tam Titio, quàm Mæuio. Iam hanc doctrinam accommodemus alteri coniunctorum diuiſioni. dicendum eſt re & verbis coniunctum in iure accreſcendi præferri ijs, qui tantùm re, vel tantùm verbis coniuncti ſunt. quòd ſi alij ſint verbis, alij re cõiuncti, illi præferuntur. qui verbis coniuncti ſunt, quoniam habent etiam aliquam realem coniunctionem, quippe qui ex eadem re partes accipiunt, cùm re coniuncti nullam habeant coniunctionem verbalem. Hæc colliguntur ex d. l. re coniuncti. & d. l. triplici. & obtinent in proprietate legata nam in vſufructu legato tantum abeſt, vt verbis tantùm coniuncti præferantur re cõiunctis, vt nullo modo habeant ius accreſcendi, quod re coniunctis conceditur. ff. de vſufr. accreſc. d. l. 1. Ratio (ni fallor) ſumenda eſt ex natura ſeu proprietate vſusfructus, qui debet eò reuerti vnde proximè & immediatè diſceſſit. quare cùm re coniuncti concurſu partes faciant, merito deficientis pars alteri parti adiungitur, præſertim quia in re coniunctis ius accreſcendi ſumitur pro iure non decreſcendi, vt ſ. expoſui, id eſt, quia totum eſt mihi legatum, non minùs quàm collegatario meo, ideo, ſi concurramus in eiuſdem legati petitionem, partes faciemus, adeo vt pars mihi decreſcat propter concurſum collegatarij. eo igitur non concurrente, nihil mihi decreſcit, ſed totum conſequor ſed cùm ipſe teſtator in vſufructu legato partes fecit, id eſt, cùm legatarij ſunt tãtùm verbis coniuncti, veluti, *Titio & Seio vſumfructum fundi*

Tuſcu

Tuſculani pro æquis partibus. do lego: tunc vtraque pars ſeparatim à proprietate propter teſtatoris voluntatem diſceſſit: proinde portio deficientis ad eandem proprietatem reuerti debet. VI. quæſtio eſt in §. ſi cui fundus. quid conſequatur is cui fundus alienus legatus eſt, ſi proprietatem emerit; & fructuario mortuo vſusfructus ad eum peruenerit. Reſpondetur, eum nihilominùs fundũ actione ex teſtamento petere poſſe: quia & ſi habet vſumfructum titulo lucratiuo, tamen proprietatem habet titulo emptionis oneroſo: & licèt vſusfructus in multis partibus iuris perinde habeatur, ac ſi eſſet pars rei. ff. de vſurf. l. 4. tamen reuera non eſt pars, & in propoſita quæſtione non habetur pro parte, quia vſusfructus eſt ſeruitus, id eſt, ius vtendi fruendi re aliena; adeo vt rectè dicamus totam rem eſſe noſtram, cuius vſusfr. alienus eſt. ff. de verb ſignif. l. rectè dicimus. 25. in pr. ſimiliter itaque tota res nobis abeſſe videtur, cùm totius proprietatis pretium ſoluimus. ergo in caſu propoſito legatarius, dum nudam proprietatem emit, totam rem emit: conſequenter totius rei legatum ſubſiſtit ſecundum doctrinam. ſ. traditam in §. ſi res aliena. ſed quia vſumfructum habet ex cauſa lucratiua, idcirco rei legatæ æſtimatio, quam legatarius ab herede conſequitur, officio iudicis minui debet, vt legatarius nudę tantùm proprietatis æſtimationem accipiat. Nota igitur diſtinctionem inter ius actionis, & officium iudicis quod, quidem eſt officium actioni deſeruiens, & à noſtris

§. ſi cui fundus.

H DD.

DD. vocatur mercenarium. ſimilem diſtinctionem notauimus ad §. quòd ſi frumentum. §. de rer. diuiſ. VII. quæſtio eſt in § ſed ſi rem. an valeat legatum, ſi res legatarij ei legetur. Reſpondetur, legatum non valere: quia quod noſtrum eſt, non poteſt ampliùs noſtrum fieri: nec legatum conualeſcit, quamuis viuo teſtatore legatarius rem alienauerit. Obſtat enim regula Catoniana, quæ ſtatuit, legatum, quod ab initio non valet, ſeu quod non valeret ſi teſtator ſtatim moreretur, non conualeſcere eo quod teſtator diutius viuat. ff de reg. Caton. l. 1. in pr. Notandum eſt, hanc regulam valere in iis, quæ purè ſunt relicta, non in voluntatibus conditionalibus. ff. eod. l. 1. §. 1. l. 2. & l. 4. valet igitur legatum, ſi res legatarij ſub conditione ei legetur, & pendente conditione eam alienet. Secus eſt, ſi purè legata ſit. Opponitur vltimus §. d. l. 1. vbi videtur ſuſtineri legatum purè relictum, quamuis res legatarij ſit ipſi legata, dummodò eam rem teſtatore viuo alienauerit. Pro ſolutione dicendum eſt, in d. §. vlt. verba illa, *ſi eum viuo teſtatore alienauer. s*, eſſe coniungenda potiùs cum verbis præcedentibus, quàm cum ſequētibus: ita vt à Iuriſconſulto ponantur, non in deciſione, ſed in ſpeciei narratione. Secundum quam interpretationem non eſt ibi legatum purum, ſed condicionale, id eſt, relictum ſub hac condicione, *ſi legatarius viuo teſtatore rem alienauerit.*

§. ſed ſi rem.

§. ſi quis rē ſuam. VIII. quæſtio eſt in §. ſi quis rem ſuam. an error teſtatoris vitiet legatum, ſi rem

ſuam

ſuam legauit, quam falſò putabat eſſe alienam, ſiue legatarij. Reſpondetur, legatū valere. fauore enim vltimę volūtatis receptum eſt, vt opinio veritati non nōceat ſecus eſt in cōtractibus. Secus in delictis: de quibus contraria regula traditur in §. placuit. J. de obl. quæ ex delict. IX. quæſtio eſt in §. ſi rem ſuam. an debeatur legatum, ſi teſtator, qui rem ſuam legauerat, eam alienauerit Imp. diſtinguit tres caſus. Primus eſt, cùm rem vendidit. hoc caſu videndum eſt, qua mente rem vendiderit, id eſt, vtrùm adimendi legati animo, an alia de cauſa. nam ita demum legatum debetur, ſi non adimendi legati animo teſtator rem vendidit. Secundus caſus eſt; cùm teſtator rem pignerauit: quo caſu non cenſetur voluiſſe adimere legatum. Hîc notetur differentia inter venditionem, pignerationem, & donationem rei legatæ cùm enim teſtator rem vendidit: quærimus, quò *animo* vendiderit. cùm autem pignerauit, ſimpliciter dicimus eum non videri habuiſſe animum adimendi legati. ſed cùm rem legatam donauit, (qui caſus à Iuſtiniano in præſentia prætermittitur) ſimpliciter dicimus legatum ademptum videri. ff. de adim. legat. l. rem legatam. 18. & l. legatum ſub conditione 24. §. 1. Differentiæ ratio eſt: quia numquàm res noſtras pigneramus, niſi propter aliquam neceſſitatem: donamus autem ſine neceſſitate: vendimus verò interdum vt accipiamus pecuniam, qua egemus, interdum nulla neceſſitate cōgente. vbi igitur alia cauſa *§. ſi rem ſuam.*

H 2 alie

alienandi ſubeſſe videtur legatū non cēſetur adēptum. vbi autē alia cauſa alienationis nō poteſt afferri, ideo credimus alienatā rē eſſe, quia teſtator voluit eam à legatario ad alterum trāsferre, atque ita legatū adimire. Tertius caſus eſt, cùm teſtator partē rei legatæ alienauit. hoc caſu pars non alienata omnimodò debetur legatario. in parte autē alienata eodem modo diſtinguimus, quo paulò antè diſtinguebamus in tota re alienata, id eſt, quærimus quo animo teſtator hanc partem alienauerit. hîc enim locum habet illud iuris axioma, Eadem eſt ratio partis ad partem, quæ eſt totius ad totum. X quæſtio eſt in §. ſi quis debitori. an valeat legatum liberationis, quam creditor debitori ſuo vel in perpetuum, vel ad tempus reliquit. Reſpondet Imp. hoc legatum valere, eiúſque effectum duplicem eſſe, nimirum exceptionem, & actionem: quia ſi heres à legatario debitum petat, doli exceptione ſubmouebitur. item legatarius poteſt actione ex teſtamento cogere heredem, vt ſe liberet. Notandum eſt, duobus modis legatariū ab herede poſſe liberari, id eſt, vel per acceptilationem, quæ ipſo iure obligationem tollit: vel per pactum de non petendo, quod iure prætorio exceptionem parit ac ſi quidem legatarius ſit ſolus debitor, vel correum debendi ſocium habeat, acceptilatione liberari debet. ſi verò correum habeat non ſocium, non tenebitur heres ei acceptò ferre; ſed ſufficiet, ſi paciſcatur de non petendo, quò magis poſſit ab altero reo debitum petere. etenim teſtator legatarium liberari voluit, non alterum eius

§ ſi quis debitori.

co[n-]

correum, cui nihil legauit: acceptilatio autem vni debitori facta, omnes liberat: ſed pactum de non petendo, ei ſoli prodeſt, qui pactus eſt: proinde non debet acceptilatio interponi, niſi aut legatarius ſolus debeat, aut correum ſocium habeat; quia cùm damna & lucra inter ſocios cõmunicentur, ſi ſocius legatarij cõueniretur, perinde eſſet, ac ſi cõtra ipſum legatarium ageretur. ff. de liber. lega. l. 3. §. nũc de effectu. XI. quæſtio eſt in §. ex contrario. cùm debitor creditori ſuo legat, quod ei debet, an legatum valeat. Reſpondetur non valere: quia nullã continet vtilitatẽ. Excipitur, niſi aliquid amplius ſit in legato: quia propter hanc vtilitatem legatum ſuſtinetur. Huius exceptionis duo exẽpla in contextu ſubjiciũtur. Primũ exẽplum eſt in eod. §. ex contrario. verſ. quòd ſi in diem, ſi is qui in diem, vel ſub conditione debet, purè leget. legatum enim purum eſt vtilius debito conditionali, vel in diem. vtilitas autẽ conſiſtit in repræſentatione debiti: quia legatum ſtatim poſt mortem teſtatoris debetur, non expectata conditione, vel die, tale igitur legatum adeo ſuſtinetur, vt etiamſi viuo teſtatore dies veniat, vel conditio exiſtat, tamen ſecundum Papinianum initio inſpecto legatum conſiſtat, nec reddatur inutile, quamuis ad eum caſum perueniat, à quo incipere non poteſt, id eſt, quamuis, ſi teſtator poſt diem vel conditionem obligationis exiſtentem id legaſſet, quod debebat, legatum non valeret: tamen ſi antea legauit, dicimus legatum ſuperueniente die vel conditione non infir- *§. ex contrario.*

§. ſed ſi vxori. mari. Alterum exẽplum adiungitur
ſi vxori, vbi maritus, qui poſt morte
debebat vxori dotem reddere, vxor
legauit. dicimus dotem legari, vte
nerali legandi verbo. ſæpe etiam
dotem relegari: quia redditur mu
qua profecta eſt. dicitur etiam pr
quia hoc legatum continet emolu
repræſentationis, & ideo valet, qu
numeratur, id eſt, antè ſoluitur
dos reſtituenda ſit, vt paulò pó
nam. Iam verò de dote legata
tres caſus diſtinguit. Primus caſ
cùm maritus vxori legauit dotem
accepit. finge mulierem dediſſe vi
aureos in dotem, ac virum muli
dotem 500. aureorum relegare
iubere vt heres eam dotem mulie
tuat. hoc caſu Imp. inquit legatu
lere, quia plenius eſt, id eſt, vtiliu
actio de dote. Prima huius lega
tas eſt: quia pacta obſtantia re
dotis, non obſtant petitioni dotis
finge in dote conſtituenda pactum
ueniſſe, vt, ſi maritus in matrimon
deret, dos penes heredes mariti re
certè ſi maritus dotem mulieri le
pactum illud heredibus non proder
minùs dotem legatam mulieri re
ff. de dote præleg. l. 1. §. 1. Secun
tas eſt: quia etſi olim dos ponder
ſura, vel numero conſtans, reſtituer
nuâ bimâ trinâ die, hodie verò res
mobiles intra annum reſtituantur. C

vxor.act.l.vn §.cúmque tamē dotis legatum ſtatim à teſtatoris morte debetur. d.l.1.§. & verū eſt. Tertia vtilitas eſt: quia etiāſi olim propter res mulieri à marito donatas cōcederetur dotis retentio, ex Iuſtin. autem conſtitutione non debeat dos retineri, ſed res donatæ exigi, id eſt repeti. C. de rei vxor. act. l. vn. §. taceat. tamen retentio ſecundum ius antiquum vel exactio ſecundum ius nouum ceſſat propter dotis legatum, id eſt, heres mariti neque dotem retinere, neque res à viro vxori donatas repetere poterit. d. l. 1. §. eſt & illud. Secundus caſus eſt, cùm teſtator, qui nullam dotem accepit, ſimpliciter dotem vxori prælegauit, id eſt, non demonſtrata certa re, vel certa quantitate. hoc caſu legatum non valet: quia cùm nihil ſit datum in dotem, nihil hoc legato continetur. Tertius caſus eſt, cùm teſtator, qui nullam dotem accepit, falſa demonſtratione in dote leganda vſus eſt: veluti, *Cētum quæ dotis nomine accepi, vxori meæ do lego.* vel, *Fundum Tuſculanū, quem in dotem accepi, vxori meæ do lego.* hoc caſu legatum pecuniæ vel fundi ſuſtinetur: quia falſa illa demonſtratio adiecta, *quæ* ſeu *quem in dotē accepi*, non nocet legato. j. h. t. §. huic proxima.

XII. quæſtio bipertita eſt in §. ſi res legata. an legatum extinguatur, ſi res legata pereat, vel deſinat eſſe in commercio. Reſpondet Imperator per diſtinctionem. nam ſi id ſine facto heredis accidat, veluti ſi ſeruus legatus moriatur, aut à domino extraneo manumittatur, legatum extinguitur. *§. ſi res legata.*

ſin autem facto heredis id contingat, veluti ſi heres ſeruum legatum occidat, vel manumittat, legatum nihilominùs debetur, id eſt, rei legatæ æſtimatio præſtabitur. Notandum tamen eſt, vt interitus rei legatæ liberet heredem, non ſufficere quòd ſine facto eius res intereat, niſi ante eius moram hoc eueniat. ff. de leg. 1. l. cùm res. 47. §. 1. generalis enim regula iuris eſt, interitu ſpeciei tum demum debitorem liberari, cùm ante moram periit. ff. de verb. obl. l. ſi ex legati. 23. XIII. quæſtio eſt in §. ſi quis ancillas. cum plures res legatæ ſunt, ſi quædam pereant, vel deſinant eſſe in commercio, an reliquæ legatario debeantur. Reſpondetur per diſtinctionem. nam ſi omnes res ſint æquè principales, quibuſdam peremptis reliquæ nihilo minùs legatario debentur. ſi verò quædam earum aliis accedant, extinctis rebus principalibus acceſſoriæ non debentur. Vtriuſque membri in dicta diſtinctione poſiti bina exempla proponuntur in contextu. Primum exemplùm rerum æque principalium eſt in prin. §. vbi teſtator legauit ancillas cum ſuis natis, & mortuis ancillis nihilominùs nati debentur legatario; quia nati non accedunt ancillis. Secundum exemplum eſt in verſ. idem eſt & ſi ordinarij, vbi teſtator legauit ſeruos ordinarios cum vicariis, & mortuis ordinarij vicarij legato cedunt. contrà quoque mortuis vicariis ordinarij ſine dubio cederēt legato, & in priori ſpecie natis mortuis non eſt dubium quin ancillę deberētur legatario. Differunt autem vicarij ſerui ab ordinariis: quia

§. ſi quis ancillas.

quia vicarius eſt in peculio ordinarij: proinde eſt quaſi ſeruus ordinarij. hinc Horat. lib. 2. ſat. 7.

——Vicarius eſt qui ſeruo paret.

Et Martialis,

Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe.

Primum exemplum legati in quo altera res eſt principalis, altera acceſſoria, eſt in verſ. ſed ſi ſeruus. vbi legatus eſt ſeruus cum peculio: & mortuo vel manumiſſo ſeruo, non ſolùm extinguitur legatum ſerui, ſed etiam legatum peculij, propterea quòd peculium eſt acceſſio ſerui. Alterum exemplum eſt in verſic. idem eſt ſi fundus. vbi legatus eſt fundus inſtructus, vel fundus cum inſtrumento. parum enim intereſt, vtrouis modo teſtator leget: quia vtroque caſu legatario debentur fundus tanquàm res principalis, & inſtrumentum tanquàm res acceſſoria: adeò vt ſi fundus legatus adimatur, etiam inſtrumenti legatum extinguatur. Sunt tamen inter hæc duo legata notanda duæ differentiæ. Prima differentia eſt; quòd legatum fundi inſtructi eſt plenius, quàm legatum fundi cum inſtrumento ex hoc enim legato tantùm inſtrumenta fundi, vt aratra, ligones, &c. legatario debentur: ex illo autem omnia teſtatoris inſtrumenta debentur legatario, id eſt, quæcumque teſtator in eo fundo habuit vt eſſet inſtructior, adeo vt non ſolùm inſtrumenta fundi, ſed etiam inſtrumenta domeſtica ipſius patrisfamil. vt ſcamna, menſæ, lecti, legato cedant. Altera differentia eſt, quòd cùm legatur fundus inſtructus, ſi teſtator fundum alie-

nauerit, nihilominùs inſtrumentum legatario deberi poterit, videlicèt ſi probet hanc fuiſſe teſtatoris voluntatem. ff de fundo inſtruct l 5. quamuis in dubio teſtator cenſeatur, dum alienauit fundum, voluiſſe adimere etiam legatum inſtrumenti, vt hoc loco inquit Imp. cùm autem teſtator legauit fundum cum inſtrumento, & poſtea fundum alienauit, indiſtinctè dicimus legatarium nón poſſe petere inſtrumentum. ff. eodem. l. 1. X I V. Quæſtio eſt, ſi quid rei legatæ accedat, vel decedat, vtrùm id ad legatarij, an ad heredis lucrum vel damnum ſpectet. Reſpondet Imp. tam augmentum, quàm decrementum ad legatarium pertinere. Huius deciſionis dat tria exempla. Primum exemplum in §. ſi grex. eſt corporis conſtantis ex partibus diſtantibus, vt gregis. nam grex legatus legatario augetur, vel minuitur. Notandum eſt, tria eſſe corporum genera, vt docet Iureconſultus in l. rerum mixtura 30. ff de vſurp. & vſucap. Et Seneca lib. 7. Epiſt. 103. Primũ genus eſt corporũ *ἡνωμένων*, id eſt, vnitorum, quæ vno ſpiritu conſtare dicuntur, & à Seneca continua nominantur, vt ſeruus, equus, bos: de quibus hoc loco nihil dicitur. Secundum genus eſt corporum *συνημμένων*, id eſt, conſtantium ex partibus cohærentibus, cuiuſmodi ſunt ædes, armarium, nauis. Tertium genus eſt corporum conſtantium ex diſtantibus partibus, qualia ſunt grex, armentum, legio, populus. ergo primum exemplum fuit corporis conſtantis ex diſtantibus partibus. Secundum exemplum eſt in §. ædibus.

§. ſi grex. *§. ædibus.*

corpo

corporis compoſiti ex partibus coherentibus, id eſt, ædium. Tertium exemplum in §.ſi peculium. non eſt alicuius corporis, ſed peculij, quod eſt vniuerſitas quædam, etiam iura continens. De peculio igitur docet Imperat. augmentum eius & decrementum, quod ante diem legati cedentem contingit, ad legatarium pertinere. Cedere dies legati dicitur cùm deberi incipit, ita vt ſi legatarius priùs moriatur, quàm legatum accipiat, id ad ſuos ſucceſſores tranſmittat: ac regulariter cedit à die mortis teſtatoris: ſed excipiuntur ea legata, quæ perſonalia ſunt, id eſt, quæ non poſſunt ad heredem legatarij tranſmitti: hæc enim ab adita hereditate cedunt: vt vſusfructus legatus, vt libertas ſeruo legata, necnon peculium cum libertate ſeruo relictum. Quapropter ſi peculium extraneo legetur, eius dies cedit à morte teſtatoris: proinde vſque ad hoc tempus legatario creſcit, vel decreſcit. quòd ſi ſeruo cum libertate legetur, dies eius ante aditam hereditatem non cedit: proinde augmentum & decrementum eius vſque ad hereditatis aditionem ſpectatur. X V. Quæſtio eſt, an peculium ſeruo manumiſſo debeatur, ſi ei non ſit expreſſe relictum. Reſpondetur, in teſtamento manumiſſo non deberi, niſi expreſsè legatum ſit, quia tacitè legatum non intelligitur: quamuis ſi ſeruus inter viuos manumittatur, dominus eo ipſo quòd peculium ſeruo non adimit, illud ei concedere videtur. §. peculium autem. X V I. Quæſtio eſt, an is, qui peculium ſeruo ſuo legauit, (ſub. cum

§ ſi peculium.

§. peculiũ autem.

§. ijdẽ reſcripſerũt peculio.

cum libertate: quia non poſſet accipere legatum, niſi liber fieret) cenſeatur, ei legaſſe, quod naturaliter ei debebat, quia ſeruus in dominicas rationes aliquid impenderat. Reſpondet Imp. in §. iidem reſcripſerunt peculio, hoc legatum non videri, quamuis aliàs in peculium imputetur, & augeat peculium. ff. de peculio. l. 7. §. pen. Excipitur niſi dominus ſolitus erat ſeruo reddere, quod ſeruus in rationes dominicas impẽderat: tunc enim peculio legato: hoc etiam continetur, vt ſeruus manumiſſus petat, quod in rationes dominicas impendit ff. de pecul. legato. l. dominus Sticho. 23. §. 1. in fi. XVII. Quæſtio eſt, ſi dominus ſeruo ſuo libertatem leget, ita vt iubeat eum rationes eorum quę geſſit, reddere, & ex peculio reliqua ſoluere, an cẽſeatur ei peculium legare. Reſpondet Imp. peculium legatum videri, quia ſeruus manumiſſus non poteſt ex peculio reliqua ſoluere, niſi peculium habeat. §. iidem reſcripſerunt peculium. Hinc habemus exceptionẽ ad deciſionẽ quæſtionis. 15. XVIII. Quæſtio eſt, vtrùm res corporales, an incorporales legari poſſint. Reſpondetur, tam corporales, quàm incorporales legari poſſe. §. tam autem. Corporalium rerum exempla ſuprà habuimus, vt ancillarum, gregis, ædium, &c. Incorporalium exempla duo hîc ſubiiciuntur. Primum eſt, cùm actio legatur: quo caſu legatum extinguitur, ſi ipſe teſtator à debitore, contra quem actio legata competebat, debitam pecuniam exegerit. excipe, niſi legatarius probet, teſtatorem, qui à debitore exegit non habuiſſe animum adimendi

§. iidẽ reſcripſerũt peculiũ.

§. tam autem.

mendi legat*i*. ff.de legat.3. l.fideicommiſſa. 11.§. ſi rem.& de adim.leg. l.pen.§.vlt. Secundum exemplum eſt, cùm heres iubetur aliquid facere, putà reficere ædes legatarij, vel ſoluere quod legatarius aliis debet. XIX. Quæſtio eſt in §.ſi generaliter.cùm enim genus legatum eſt, conſtat aliquam ſpeciem ſub eo genere contentam ſolui debere. queritur ergo, vtrùm ſpeciei ſoluendæ electio ſit legatarij, an heredis. Reſpondetur electionem eſſe legatarij, id eſt, legatarium poſſe petere, quam ſpeciem velit. veluti ſi teſtator, qui tres ſeruos, Stichũ, Pamphilum, Erotem habebat, ſeruum legauerit: ille ſeruus legatario ſoluendus erit, quem ipſe eliget. Notandum primò hoc eſſe ſpeciale fauore vltimæ voluntatis. nam in obligationibus ex contractu electio eſt debitoris quod ſoluat, non creditoris quod petat. ĵ.de act. §.ſi quis agens. Secundò hanc deciſionem habere locum in corporibus legatis, vt in dicto exemplo, non in quantitate legata. verbi gratia, ſi teſtator habens varia tritici genera, modium tritici legauerit, electio eſt heredis. non legatarij.ff.de triti.vin. leg.l.4. ergo in hoc §.appellatione rei ſignificatur corpus, vt & in l.6.ff.de rei vind.& in l.planè, vbi. 34.§.ſed hoc ita.ff.de leg.j. Tertiò electionem legatario non competere, niſi in rebus teſtatoris. vt putà legato ſeruo, non poteſt alium ſeruum eligere, quàm vnum ex ſeruis hereditariis. quod adeò verum eſt, vt, ſi teſtator nullum ſeruum habeat, huic electioni locus non ſit. ff. de optione leg.l.2. Quartò hanc electionem

§.ſi generaliter.

ſeu

ſeu hanc facultatem eligendi eſſe limitatam : quia legatarius vt non cogitur eligere deterrimum ſeruum, ita etiam non poteſt eligere optimum. ff. de legat. 1. l. legato.

§. optionis. 37. XX. Quæſtio eſt in §. optionis. cùm teſtator expreſsè electionem legatario conceſſit, ſi legatarius priuſquàm eligat, moriatur, an heres eius eligere poſſit: & ſi vel plures legatarij, vel plures heredes vnius legatarij in electione diſſentiant, vt quia alius alium ſeruum eligere velit, vtrùm alicuius optio præualeat, an legatum reddatur inutile. Reſpondetur, facultatem eligendi, quæ legatario competit, ad heredem eius tranſire. & ſi plures in electione facienda diſſentiant, rẽ ſorti committi: adeò vt ille eligat, in quem ſors cadet. Notandum eſt, olim differẽtiam fuiſſe inter optionem & electionem legatam, vt inter actum ſolemnem & non ſolemnem: ſed hodie, ſolemnitatibus ſublatis, nulla eſt inter hæc legata differentia. ¶ Sextò tractat de perſonis quibus legatur. vbi dat varias regulas.

§. legari. I. Regula eſt: Illis ſolis legari poteſt, cum quibus teſtamenti factio eſt. §. legari. Intellige teſtamenti factionem paſſiuam, quam habent hi, qui ex teſtamento capere poſſunt. II. Regula eſt, Incertis perſonis, & poſtumo alieno hodie legari poteſt, ſublata iuris antiqui prohibitione. §. incertis. cum duobus paragraphis ſequentibus. Alienus poſtumus opponitur ſuo poſtumo. ſicut enim ſuus poſtumus appellatur, qui naſciturus eſt ſuus heres:

ita

ita alienus poſtumus eſt, qui natus inter ſuos hæredes futurus non eſt, id eſt, qui non eſt naſciturus ſuus heres. Obiter addit Imperat. in §. poſtumus. alienum poſtumum, quamuis olim ei legari non poſſet, tamen potuiſſe heredem inſtitui, ita vt & olim potuerit, & hodie poſſit inſtitui heres. quibus verbis videtur ſignificare nullam hac in parte differentiam eſſe inter ius vetus, & ius nouum, ſed verba ſic accipi non debent: quia ſententia falſa eſſet: quandoquidem alieni poſtumi inſtitutio olim ſuſtinebatur tantum iure prætorio per bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, hodie verò ex Iuſtin. Conſtitutione valet etiam iure ciuili, ita vt hereditatem adire poſſit. ȷ̄. de bonorum poſſeſſ. in princip. Addit Imperat. exceptionem, *niſi in vtero eius ſit, qua iure noſtro vxor eſſe non poteſt*, id eſt; cuius nuptiæ ſunt omnino interdictæ: veluti ſi quis inſtituat poſtumum naſciturum ex virgine Veſtali. nam huiuſmodi teſtatoris voluntas reprobatur. III. Regula eſt in §. ſi quidem. Error teſtatoris in nomine, vel cognomine, vel prænomine, vel agnomine legatarij non nocet legato, dummodò conſtet de perſona, cui teſtator legare vult: veluti ſi teſtator dicat ſe legare Publio fratri ſuo, cùm frater eius non appelletur Publius, ſed Gaius. Nota primò maiorem haberi rationem voluntatis, quàm verborum. ſic ſuprà hoc titulo. §. ante heredis. & C. commun. de legat. l. ſecunda.

Nota

Nota ſecundò, quod diximus de legatis, obtinere etiam in heredum inſtitutionibus, vt ait Imperat. in verſic. idemque. Nota tertiò nomen apud veteres propriè dictum eſſe quod ſignificabat gentem. cognomen autem, quod indicabat familiam; quia in vna gente erant plures familiæ, quæ habebant idem nomen, non idem cognomen. agnomen verò dicebatur, quod adiungebatur cognomini. veteres tamen, vt M. Tullius, & alij eiuſdem ætatis Scriptores hoc quoque appellant cognomen, quod poſteriores vocarunt agnomen. Sed prænomen dicitur, quod certam perſonam ſignificat; quia nomini, cognomini, & agnomini præponi ſolet. vt in hac oratione, *Publius Cornelius Scipio Africanus*, Publius, eſt prænomẽ: Cornelius: nomen, Scipio, cognomen: Africanus, agnomen, ſiue alterum cognomen. IV. Regula eſt in §. huic proxima. Falſa demonſtratio non vitiat legatum. Nota primò hanc regulam obtinere tam in perſona legatarij. ff. de conditione & demonſtr. l. falſa. 33. in princip. & l. ſequ. in princip. quàm in re legata, vt hic §. docet. id eſt, ſiue teſtator falsò aliquo argumento demonſtret legatarium, veluti ſi dicat, *Titio Medicinæ Doctori centum do lego*, cùm Titius non ſit Doctori Medicinæ, ſed Iuris: ſiue falsò demonſtret rem legatam, veluti, *Titio fundum quem à Seio emi, do lego*: cùm non emerit à Seio, ſed à Sempronio: vtroque caſu legatum valet: quia magis habetur ratio voluntatis teſtatoris, quàm

§. huic proxima.

verbo

verborum. Nota ſecundò Imp. in contextu exemplum proponere rei legatæ, quamuis commodius fuiſſet exemplum perſonæ, cui legatur: quia in præſentia non tractat de rebus legatis, ſed de legatariis. Nota tertiò differentiam inter falſam demonſtrationẽ, de qua hîc agitur, & errorem in nomine legatarij, de quo dictum fuit in §. præced. quia propriè loquendo demonſtratio vocatur, cùm res non ſuo nomine, ſed aliqua circumſcriptione indicatur. V. Regula eſt in §. longè magis. Falſa cauſa legato adiecta non vitiat legatum: quia legato non cohæret, id eſt, non eſt pars legati, ſed perinde habetur, ac ſi ſcripta non eſſet. ff. de cond. & demonſt. l. cùm tale. 72. §. falſam. Exẽpla ſunt in contextu. A falſa cauſa diſtinguitur conditio: quia niſi conditio legati verè exiſtat, legatũ deberi non poteſt. vt in contextu dilucidè explicatur. VI. Regula eſt in §. an ſeruo. Legatum ſeruo heredis purè relictum, non valet: ſub conditione autem relictum valet, ſi heres ſcriptus, priuſquam hereditatẽ adeat, eum ſeruum alienet, vel manumittat. Vt huius, & ſequentis regulæ ratio intelligatur ponenda ſunt quædã fundamenta. Primum fundamentũ eſt, quòd ſeruus domino etiam ignoranti & inuito acquirit legatum: non acquirit autem domino hereditatem, antequàm eius iuſſu adeat. ſ. per quas perſ. cuiq. acqu. §. item vobis. ſecundum fundamentum eſt, quòd idem non poteſt eſſe heres, & legatarius: quia hæres legatum debet legatario: idẽ autẽ non poteſt ſibiipſi debere. ff. de leg. j. l. & quidem. 18. l. legatum. 116. §. 1. Tertium funda

§. longè magis.

§. an ſeruo.

fundamentum eſt, quòd regula Catoniana, quæ non vult legata, quæ ab initio non valent, ex poſtfactò confirmari, habet locum in legatis purè relictis, non in conditionalibus. ff de reg. Caton. l. 1. in pr. & l. 4. His poſitis, facilè eſt intelligere rationem huius & ſequentis regulæ. Diximus primò in hac regula, quòd ſeruo heredis purè legari nō poteſt. ratio eſt: quia ipſi heredi ex ſua perſona debetur hereditas, & ex perſona ſerui debetur legatum: ergo in eandem perſonam concurrent hereditas, & legatū, cōtra ſecundum fundamentum modò poſitum. & ſi quis dicat poſſe contingere, vt priuſquā heres adeat hereditatē, manumittat, vel alienet ſeruum legatarium; vnde fiet, vt legatum non debeatur ipſi heredi, ſed alteri: Reſpōdebo hoc eſſe contra tertium fundamentum, id eſt, contra regulam Catonianam. Diximus ſecundò poſſe ſeruo heredis legari ſub conditione, vt legatum valeat, ſi ante conditionem exiſtentem ſeruus alienetur, vel manumittatur. quamuis enim legatum inſpecto initio non videatur poſſe conſiſtere: tamen ex pòſtfacto conualeſcit: quia Regula Catoniana, quæ vetat legata ex pòſtfacto conualeſcere, non pertinet ad legata cōditionalia. vt diximus in tertio fundamento. VII. Regula eſt in §. ex diuerſo. Si alienus ſeruus heres inſtituatur, domino eius legari poteſt tam purè, quàm ſub conditione: ſed legatum non habebit effectum, niſi ſeruus â domino alienetur, vel manumittatur, antequàm eius iuſſu adeat hereditatem Quæro, quæ ſit ratio differentiæ inter hanc regulam, & præceden

§. ex diuerſo.

cedentem, id eſt, cur domino herede inſtituto, non poſſit purè legari eius ſeruo: ſed ſeruo herede inſtituto, poſſit purè legari eius domino. Ratio differentiæ pendet ex fundamentis antea poſitis: quia legatum ſtatim ac teſtator mortuus eſt, per ſeruum acquiritur domino etiam ignoranti, vel inuito: hereditas autem non priùs acquiritur, quàm ſeruus iuſſu domini adeat. ergo in ſuperiori caſu, cùm dominus erat heres & ſeruus legatarius, ſtatim hereditas & legatum concurrunt in eandem domini perſonam: proinde legatum non valet, per ſecundum fundamentum. in poſteriori autem ſpecie, vbi dominus eſt legatarius, & ſeruus eſt heres ſcriptus, non poſſumus dicere in eandem perſonam concurrere hereditatem & legatum. quamuis enim legatum ſtatim à morte teſtatoris domino debeatur, tamen hereditas nondum ei eſt acquiſita, quia ſeruus nondum eius iuſſu adiuit.

¶ Septimò tractat de modo & ratione legandi. qua de re dat tres regulas. I. Regula eſt in §. ante heredis. Legari poteſt in quacumque parte teſtamenti, id eſt, vel ante, vel poſt heredum inſtitutiones, vel ita vt legatum heredum inſtitutionibus interijciatur: quia non habetur ratio ordinis ſcripturæ, ſed voluntatis: id eſt, legata pendent ab inſtitutionibus heredum, etiamſi ante inſtitutiones ſcripta ſint. II. Regula eſt in §. pen. Legatũ poteſt cõferri in tẽpus, quo heres, vel legatarius mortuus erit vel pridie quàm heres vel legatarius morietur: vt in his exemplis. *Titius heres meus poſt mortem ſuam*

§. ante heredis.

§. poſt mortem.

ſuam centum Seio dato. Titius heres meus Seio poſt mortem eius centum dato. Heres meus pridie quàm morietur, centũ Seio dato. Heres meus pridie quàm Seius morietur, centũ ei dato. Hæc legata olim non valebãt, propter antiquam iuris regulam, quòd actio non poteſt incipere ab herede, neque contra heredem: quãdoquidem heres ſuccedit in ius defuncti, & omnino vti debet eodem iure. Sed ea regula ex bono & æquo ſublata eſt. C. vt actiones ab hered. & contra hered. cõſequenter dicta legata ſuſtinentur. III. Regula eſt in §. vlt. Legatum pænæ nomine relictum valet, niſi relictum ſit quò magis aliquid impoſſibile, vel contra leges, aut bonos mores fiat. Exẽpli causâ, hoc legatum valet, *heres meus, niſi iuri operam dederit, Titio centum dato.* hæc autem legata non valent: *Heres meus, niſi cœlũ digito tetigerit,* vel, *niſi Sempronium occiderit,* vel, *niſi nudus in foro ambulauerit, Seio centum dato.* Nota primò pœnam & conditionem non diſtingui ex verbis, ſed ex voluntate teſtatoris. eadem enim verba efficiẽt legatum conditionale, aut legatum pœnæ nomine relictum prout teſtator voluerit. Exẽpli cauſa, ſi ſcopus teſtatoris eſt honorare Seiũ legatarium ſub hac condicione ſi heres filiam ſuam in matrimonium ei collocauerit, hoc legatum erit conditionale, *Heres meus, ſi filiam ſuam Seio nuptui dederit, centum ipſi Seio dato.* ſi verò ſcopus teſtatoris ſit coërcere heredẽ, quominùs filiam ſuã nuptui det Seio, & in eum euentũ infligat ei pœnam centum Seio ſoluendorum, idem legatum, id eſt iiſdem verbis relictum, *heres meus* &c. non dicetur

cetur conditionale, ſed pœnæ nomine relictum.ff. de his quæ pœn.nom.l.2. Nota ſecundò differentiam inter hæc legata: quia impoſſibilitas conditionis non vitiat legatum. ī. de hered.inſtit. §. impoſſibilis. impoſſibilitas tamen vitiat legatum pœnæ nomine relictum, vt docet Imp.in fi. huius tit.

De ademptione legatorum, & tranſlatione.

Tit. XXI.

SVperiori titulo dictum eſt de legatis relinquendis: nunc agitur de iiſdem adimendis: ſimulque de trāſferendis: quia trāſlatio ſimul vni adimit, & alteri tribuit. ī.h.t. in fi. ¶ Primò de ademptione legatorum duo docet in pr.tit. Vnum eſt, quòd legatum poteſt adimi tam in eodem teſtamento, in quo relictum fuit, quam in codicillis poſt teſtamentum factis. Alterum eſt, quòd poteſt adimi quibuſcumque verbis, dummodò teſtatoris voluntas appareat. ¶ ſecundò in §.1. de tranſlatione legatorum ſimiliter duo docet Vnum eſt, poſſe legatum transferri ab vno legatario ad alterum, putà à Titio ad Seium, tam in eodem teſtamento, in quo relictum fuit Titio, quam in codicillis poſtea factis. Alterum eſt, quod ad effectum tranſlationis pertinet, nimirum in tranſlatione

contine

contineri tam ademptionem, quàm dationem legati. dum enim teſtator legatum transfert à Titio ad Seium, ſimul adimit Titio, & dat Seio.

De lege falcidia.
Tit. XXII.

Legata relinqui, adimi, transferri, minui dicuntur. De legatis relinquendis dictum fuit tit. 20. De iiſdem adimendis vel transferendis actum & tit. prox. quod igitur ſupereſt de legatis minuendis, hoc titulo abſoluitur. & quoniam hac de re obſeruatur Lex Falcidia, idcirco titulus de lege Falcidia inſcribitur. ¶ Primò Imp. in pr. tit. explicat originem huius legis, declarans diuerſa iura, ſeu diuerſas leges, quæ cùm non ſatisfacerent, neceſſaria viſa fuit lex Falcidia. Primum ius eſt lex XII. tab. quæ ampliſſimam poteſtatem teſtatoribus dedit his verbis, *Vti quiſque legaſſit, ita ius eſto.* ff. de verb. ſignif. l. verbis legis. 120. Hæc Sex diſplicuit: quia cùm hereditas legatis ſæpe oneraretur, vel exhauriretur, heredes ſcripti propter minimum aut nullum lucrum nolebant adire hereditatem. ita teſtamenta deſtituebantur: conſequenter legata non valebant. reliqua iura lege XII. tab. poſteriora ſunt Plebiſcita. Secundum igitur ius fuit Lex Furia lata à Furio Tribuno plebis, ne cui vltra mille aſſes legare, vel mortis cauſa donare liceret. ita voluit lex coërcere facultatem legandi, quam teſtatores ampliſſimam habe-

habebant ex lege xii. tab. Hæc lex non ſatisfecit quia ſi teſtator mille aſſes, vel paulò amplius habens in bonis, mille aſſes leget, contra legem non facit; heredi tamen nullũ. aut minimum lucrum relinquit. Tertium ius eſt Lex Voconia, lata à Voconio Tribuno plebis ne legatarius plus accipere ex teſtamento poſſit, quàm heres. Hæc lex non ſatisfecit: quia ſi quis multis perſonis in teſtamento leget fieri poteſt, vt tam ſinguli heredes, quam ſinguli legatarij minimum quid accipiant; proinde heredes, quibus ſolis incumbunt onera hereditaria, nolint adire hereditatem. Quartum ius eſt Lex Falcidia, lata à Falcidio Tribuno plebis, qua nunc vtimur, ne teſtator legare poſſit vltra dodrantem bonorum, vt quarta pars hereditatis penes heredem vel heredes maneat. Hæc igitur lex prohibet, ne teſtator hereditatem legatis oneret, vel exhauriat. Dicitur autem teſtator hereditatem legatis onerare, quando legat vltra dodrantem, ſic tamen, vt aliquid maneat penes heredem. Rurſus dicitur hereditatem exhaurire, cùm omnia bona ſua legat, ita vt nihil maneat penes heredem.

¶ Secundò in §. 1. docet rationem legis Falcidiæ ſeorſum ſpectari in ſingulis heredibus, id eſt, ſi multi ſint heredes ſcripti ex certis portionibus, quilibet debet ſaluam habere quartam partem ſuæ portionis. quamuis enim teſtator quartam partẽ totius hereditatis apud vnum heredem illibatam relinquat, quia pauca vel nulla legata ab eo relinquat: tamẽ alius heres poterit cõqueri, & vti beneficio legis Falcidiæ, ſi portio eius §. 1.

ſit

ſit legatis onerata, vel exhauſta. Finge teſtatorem habẽtem 100. in bonis, ſcribere duos heredes ex æquis partibus. Titium, & Mæuium: à Titio nulla legata relinquere, à Mæuio legare quadraginta. certè Titius habet dimidiam partem bonorum, nimirum 50. non tamen propterea teſtator ſatisfecit legi Falcidiæ: quia Mæuio ſaluam non reliquit quartam partem ſuæ portionis. cùm enim Mæuius iure hereditario ſemiſſem accipiat, in quo inſunt 50. ſecundum legẽ Falcidiam debet ſalũm habere quartam partem horum 50, id eſt, habere 12. cum ſemiſſe. atqui iuſſus à teſtatore eſt legatarijs ſoluere 40. manent igitur apud eum tantùm 10 proinde minus quarta ergo lex Falcidia legatarijs adimit duo & ſemiſſem: quoniam hæc illis 10. adiuncta conficiunt heredi quartam partem. ¶ Tertiò in §. quantitas. docet quantitatem patrimonij, cuius diximus quartam partem debere penes heredem manere, tempore mortis teſtatoris ſpectari, id eſt, heres debet habere quartam partem eorum bonorum, quæ teſtator habebat mortis tempore. quòd ſi poſtea hæc bona deminuantur, putà ſeruorum aut pecorum hereditariorũ morte, vel quacũque ratione augeantur: lucrum vel damnum ad heredem pertinet: qui nec bonorum augmentum legata auget, nec decrementum legata minuit. ¶ Quartò in §. vlt. docet, quædam priùs de bonis defuncti deduci, quàm ratio legis. Falcidiæ ineatur. hæc autem ſunt, æs alienum, quia bona intelliguntur deducto ære alieno. ff. de verb. ſign. l. ſubſignatum. 39. §. bona. & funeris impenſa,

§. quantitas.

§. vlt.

impenſa, fauore religionis: & pretia ſeruorum in teſtamento manumiſſorum, fauore libertatis, id eſt, cùm ſpectamus patrimonium, quod teſtator tempore mortis relinquit, primùm ex eo patrimonio ſatisfacimus creditoribus hereditariis: deinde ſoluimus impenſam factam in funus teſtatoris: item detrahimus ſeruos, quibus teſtator libertatem legauit: atque his omnibus de hereditate deductis, in eo, quod reſiduum eſt, tribuimus heredi quartam ex lege Falcidia, & dicimus ſalua hac quarta, & quatenus hæc quarta ferre poteſt, ſoluenda eſſe legata.

De fideicommiſſariis hereditatibus, [& ad S C. Trebellianum.]

T I T. XXIII.

Fideicommiſſa quoque teſtamentis accidunt. ¶ Fideicommiſſum eſt, quod præcatiuo modo relinquitur. Vlp. tit. de leg. in pr. & de fideic. in pr. veluti quod his, aut ſimilibus verbis fit, *peto, rogo, volo, mando, fidei tua committo.* ǯ. tit. prox. §. vlt. ¶ Fideicommiſſa multis modis à legatis differunt. Primò fideicommiſſum fit verbis præcariis, legatum verbis imperatiuis. d. §. vlt. Vlp. dictis locis. quæ etiã vocantur verba directa. C. de teſtam. l. quoniam. 15. & de fideicom. l. eam quam. 14. & comm. de legat. l. 2. vel ciuilia.

I ff de

ff. de vulg. & pupil. l. 7. vel legitima. C. de teſtament. tut. l. vltim. & de teſtament. manum. l. pen. Secundò omne legatum eſt particulare: fideicommiſſum verò diuiditur in vniuerſale, de quo eſt hic tit. & particulare, de quo agitur tit. ſeq. idcirco dicitur hereditas fideicommiſſaria, non dicitur hereditas legataria. Tertiò, legata non valent, niſi ex teſtamento: fideicommiſſa relinqui poſſunt etiam ab inteſtato. J. hoc tit. §. præterea. Quartò, legatarius poteſt onerari fideicommiſſo, non legato. J. tit. prox. in princ. Non obſtat, quòd Iuſtin. exæquauit legata fideicommiſſis, vt docui ad §. ſed non vſque. S. de leg. ¶ Iam explicemus ſeriem huius tit.

Princ. quem diuido in quatuor partes. ¶ Prima pars in princ. declarat ſcopum & nexum,

§. 1. ipſius tit. ¶ Secunda pars in §. 1. originem & etymologiam fideicommiſſorum enarrat. vbi notandum, fideicommiſſa non eſſe odioſa, ſed fauorabilia; quamuis videantur in fraudem legum introducta, vt iis relinqueretur, qui ex teſtamento capere non poterant. ratio eſt: quia leges illæ erant odioſæ, tantùm locupletandi ærarij

§. in primis. causâ latæ, vt lex Iulia & Papia. ¶ In tertia parte agitur de fideicommiſſis relinquendis, & de eorum effectu. In hac parte declarantur tres caſus. I. Caſus, eſt cùm heres inſtitutus oneratur fideicommiſſo. Hunc caſum explicans Imp. Primò in primis generalem doctrinam tradit, quòd opus eſt, vt in teſtamento rectè facto heres inſti-

inſtituatur, qui fideicommiſſo oneretur. Intellige hoc requiri in dicto primo caſu. patet enim, hoc non requiri in ſecundo caſu, id eſt, cùm fideicommiſſum relinquitur ab inteſtatô. ¶ Secundò varias diuiſiones adiungit, quò meliùs dictus caſus intelligatur. I. Diuiſio eſt in verſ. cùm igitur, quòd oneratur fideicommiſſo vel heres ex aſſe inſtitutus, vel ex parte. II. Diuiſio eſt in verſ. & liberum. Quòd fideicommiſſum relinquitur vel purè, veluti, *Titius heres eſto: rogo te Titi, vt hereditatem meam Seio reſtituas*. vel ſub conditione, veluti, *Rogo te, vt hereditatem Seio reſtituas, ſi Nauis ex Aſia venerit*: vel ex die, veluti, *Rogo te, vt hereditatem Seio reſtituas poſt biennium quàm deceſſero*. III. Diuiſio eſt in §. reſtituta. Quòd fideicommiſſarius modò obtinet locum heredis, modò legatarij, licèt heres, qui hereditatem fideicommiſſario reſtituit, nihilominùs heres *maneat*. regula namque iuris eſt: Qui ſemel eſt heres, non deſinit eſſe heres. ff. de minor. lege 7. §. ſed quod Papinianus. & de hered. inſt. L. ei qui 88. Quamuis autem heres maneat, tamen cùm fideicommiſſarius pro herede habetur, conſequenter ipſe heres inſtitutus perinde habetur, ac ſi heres non eſſet, vt ex ſeqq. §§. intelligetur. Vt enim hoc meliùs intelligatur, Iuſtin. in ſeqq. §§. varia iura declarat. Primum ius eſt Senatuſconſ. Trebellianum, prout ab initio cõditum fuit: de quo in §. Neronis. Huius iuris proprium eſt, vt actiones hereditariæ tam §. *&* *Neronis.*

fundamentum eſt, quòd regula Catoniana, quæ non vult legata, quæ ab initio non valent, ex poſtfactò confirmari, habet locum in legatis purè relictis, non in conditionalibus. ff de reg. Caton. l. 1. in pr. & l. 4. His poſitis, facilè eſt intelligere rationem huius & ſequentis regulæ. Diximus primò in hac regula, quòd ſeruo heredis purè legari nõ poteſt. ratio eſt: quia ipſi heredi ex ſua perſona debetur hereditas, & ex perſona ſerui debetur legatum: ergo in eandem perſonam concurrent hereditas, & legatũ, cõtra ſecundum fundamentum modò poſitum. & ſi quis dicat poſſe contingere, vt priuſquã heres adeat hereditatẽ, manumittat, vel alienet ſeruum legatarium; vnde fiet, vt legatum non debeatur ipſi heredi, ſed alteri: Reſpõdebo hoc eſſe contra tertium fundamentum, id eſt, contra regulam Catonianam. Diximus ſecundò poſſe ſeruo heredis legari ſub conditione, vt legatum valeat, ſi ante conditionem exiſtentem ſeruus alienetur, vel manumittatur. quamuis enim legatum inſpecto initio non videatur poſſe conſiſtere: tamen ex pòſtfacto conualeſcit: quia Regula Catoniana, quæ vetat legata ex pòſtfacto conualeſcere, non pertinet ad legata cõditionalia. vt diximus in tertio fundamento. VII. Regula eſt in §. ex diuerſo. Si alienus ſeruus heres inſtituatur, domino eius legari poteſt tam purè, quàm ſub conditione: ſed legatum non habebit effectum, niſi ſeruus â domino alienetur, vel manumittatur, antequàm eius iuſſu adeat hereditatem. Quæro, quæ ſit ratio differentiæ inter hanc regulam, & præceden

§. ex diuerſo.

cedentem, id eſt, cur domino herede inſtituto, non poſſit purè legari eius ſeruo: ſed ſeruo herede inſtituto, poſſit purè legari eius domino. Ratio differentiæ pendet ex fundamentis antea poſitis: quia legatum ſtatim ac teſtator mortuus eſt, per ſeruum acquiritur domino etiam ignoranti, vel inuito: hereditas autem non priùs acquiritur, quàm ſeruus iuſſu domini adeat. ergo in ſuperiori caſu, cùm dominus erat heres & ſeruus legatarius, ſtatim hereditas & legatum concurrunt in eandem domini perſonam: proinde legatum non valet, per ſecundum fundamentum. in poſteriori autem ſpecie, vbi dominus eſt legatarius, & ſeruus eſt heres ſcriptus, non poſſumus dicere in eandem perſonam concurrere hereditatem & legatum. quamuis enim legatum ſtatim à morte teſtatoris domino debeatur, tamen hereditas nondum ei eſt acquiſita, quia ſeruus nondum eius iuſſu adiuit.

¶ Septimò tractat de modo & ratione legandi. qua de re dat tres regulas. I. Regula eſt in §. ante heredis. Legari poteſt in quacumque parte teſtamenti, id eſt, vel ante, vel poſt heredum inſtitutiones, vel ita vt legatum heredum inſtitutionibus interijciatur: quia non habetur ratio ordinis ſcripturæ, ſed voluntatis: id eſt, legata pendent ab inſtitutionibus heredum, etiamſi ante inſtitutiones ſcripta ſint. II. Regula eſt in §. pen. Legatũ poteſt cõferri in tẽpus, quo heres, vel legatarius mortuus erit vel pridie quàm heres vel legatarius morietur: vt in his exemplis. *Titius heres meus poſt mortem ſuam*

§. ante heredis.

§. poſt mortem.

ſuam centum Seio *dato. Titius heres meus Seio poſt mortem eius centum dato. Heres meus pridie quàm morietur, centũ Seio dato. Heres meus pridie quàm Seius morietur, centũ ei dato.* Hæc legata olim non valebãt, propter antiquam iuris regulam, quòd actio non poteſt incipere ab herede, neque contra heredem: quãdoquidem heres ſuccedit in ius defuncti, & omnino vti debet eodem iure. Sed ea regula ex bono & æquo ſublata eſt. C. vt actiones ab hered. & contra hered. cõſequenter dicta legata ſuſtinentur. III. Regula eſt in §. vlt. Legatum pænæ nomine relictum valet, niſi relictum ſit quò magis aliquid impoſſibile, vel contra leges, aut bonos mores fiat. Exẽpli causâ, hoc legatum valet, *heres meus, niſi iuri operam dederit, Titio centum dato.* hæc autem legata non valent: *Heres meus, niſi cœlũ digito tetigerit*, vel, *niſi Sempronium occiderit*, vel, *niſi nudus in foro ambulauerit, Seio centum dato.* Nota primò pœnam & conditionem non diſtingui ex verbis, ſed ex voluntate teſtatoris. eadem enim verba efficiẽt legatum conditionale, aut legatum pœnæ nomine relictum prout teſtator voluerit. Exẽpli cauſa, ſi ſcopus teſtatoris eſt honorare Seiũ legatarium ſub hac condicione ſi heres filiam ſuam in matrimonium ei collocauerit, hoc legatum erit conditionale, *Heres meus, ſi filiam ſuam Seio nuptui dederit, centum ipſi Seio dato.* ſi verò ſcopus teſtatoris ſit coërcere heredẽ, quominùs filiam ſuã nuptui det Seio, & in eum euentũ infligat ei pœnam centum Seio ſoluendorum, idem legatum, id eſt ijſdem verbis relictum, *heres meus* &c. non dicetur

cetur conditionale, ſed pœnæ nomine relictum.ff. de his quæ pœn.nom.l.2. Nota ſecundò differentiam inter hæc legata: quia impoſſibilitas conditionis non vitiat legatum. s̃. de hered.inſtit. §. impoſſibilis. impoſſibilitas tamen vitiat legatum pœnæ nomine relictum,vt docet Imp.in fi. huius tit.

De ademptione legatorum, & tranſlatione.

TIT. XXI.

SVperiori titulo dictum eſt de legatis relinquendis: nunc agitur de iiſdem adimendis:ſimulque de trãsferendis:quia trãslatio ſimul vni adimit,& alteri tribuit.j̃.h.t. in fi. ¶ Primò de ademptione legatorum duo docet in pr.tit Vnum eſt, quòd legatum poteſt adimi tam in eodem teſtamento, in quo relictum fuit, quam in codicillis poſt teſtamentum factis. Alterum eſt, quòd poteſt adimi quibuſcumque verbis, dummodò teſtatoris voluntas appareat. ¶ ſecundò in §.1.de tranſlatione legatorum ſimiliter duo docet. Vnum eſt, poſſe legatum transferri ab vno legatario ad alterum,putà à Titio ad Seium,tam in eodem teſtamento, in quo relictum fuit Titio, quam in codicillis poſtea factis. Alterum eſt, quod ad effectum tranſlationis pertinet, nimirum in tranſlatione

contine

contineri tam ademptionem, quàm dationem legati. dum enim teſtator legatum transfert à Titio ad Seium, ſimul adimit Titio, & dat Seio.

De lege falcidia.

Tit. XXII.

Legata relinqui, adimi, transferri, minui dicuntur. De legatis relinquendis dictum fuit tit. 20. De ijſdem adimendis vel transferendis actum & tit. prox. quod igitur ſupereſt de legatis minuendis, hoc titulo abſoluitur. & quoniam hac de re obſeruatur Lex Falcidia, idcirco titulus de lege Falcidia inſcribitur. ¶ Primò Imp. in pr. tit. explicat originem huius legis, declarans diuerſa iura, ſeu diuerſas leges, quæ cùm non ſatisfacerent, neceſſaria viſa fuit lex Falcidia. Primum ius eſt lex XII. tab. quæ ampliſſimam poteſtatem teſtatoribus dedit his verbis, *Vti quiſque legaſſit, ita ius eſto.* ff. de verb. ſignif. l. verbis legis. 120. Hæc lex diſplicuit: quia cùm hereditas legatis ſæpe oneraretur, vel exhauriretur, heredes ſcripti propter minimum aut nullum lucrum nolebant adire hereditatem. ita teſtamenta deſtituebantur: conſequenter legata non valebant. reliqua iura lege XII. tab. poſteriora ſunt Plebiſcita. Secundum igitur ius fuit Lex Furia lata à Furio Tribuno plebis, ne cui vltra mille aſſes legare, vel mortis cauſa donare liceret. ita voluit lex coërcere facultatem legandi, quam teſtatores ampliſſimam habe-

habebant ex lege xII.tab. Hæc lex non ſatisfecit quia ſi teſtator mille aſſes, vel paulò amplius habens in bonis, mille aſſes leget, contra legem non facit; heredi tamen nullũ. aut minimum lucrum relinquit. Tertium ius eſt Lex Voconia, lata à Voconio Tribuno plebis ne legatarius plus accipere ex teſtamento poſſit, quàm heres. Hæc lex non ſatisfecit: quia ſi quis multis perſonis in teſtamento leget fieri poteſt, vt tam ſinguli heredes, quam ſinguli legatarij minimum quid accipiant; proinde heredes, quibus ſolis incumbunt onera hereditaria, nolint adire hereditatem. Quartum ius eſt Lex Falcidia, lata à Falcidio Tribuno plebis, qua nunc vtimur, ne teſtator legare poſſit vltra dodrantem bonorum, vt quarta pars hereditatis penes heredem vel heredes maneat. Hæc igitur lex prohibet, ne teſtator hereditatem legatis oneret, vel exhauriat. Dicitur autem teſtator hereditatem legatis onerare, quando legat vltra dodrantem, ſic tamen, vt aliquid maneat penes heredem. Rurſus dicitur hereditatem exhaurire, cùm omnia bona ſua legat, ita vt nihil maneat penes heredem.

¶ Secundò in §.1. docet rationem legis Falcidiæ ſeorſum ſpectari in ſingulis heredibus, id eſt, ſi multi ſint heredes ſcripti ex certis portionibus, quilibet debet ſaluam habere quartam partem ſuæ portionis. quamuis enim teſtator quartam partẽ totius hereditatis apud vnum heredem illibatam relinquat, quia pauca vel nulla legata ab eo relinquat: tamẽ alius heres poterit cõqueri, & vti beneficio legis Falcidiæ, ſi portio eius §.1.

ſit

ſit legatis onerata, vel exhauſta. Finge teſtatorem habētem 100. in bonis, ſcribere duos heredes ex æquis partibus. Titium, & Mæuium: à Titio nulla legata relinquere, à Mæuio legare quadraginta. certè Titius habet dimidiam partem bonorum, nimirum 50. non tamen propterea teſtator ſatisfecit legi Falcidiæ: quia Mæuio ſaluam non reliquit quartam partem ſuæ portionis. cùm enim Mæuius iure hereditario ſemiſſem accipiat, in quo inſunt 50. ſecundum legē Falcidiam debet ſaluā̄m habere quartam partem horum 50, id eſt, habere 12. cum ſemiſſe. atqui iuſſus à teſtatore eſt legatarijs ſoluere 40. manent igitur apud eum tantùm 10 proinde minus quarta ergo lex Falcidia legatarijs adimit duo & ſemiſſem: quoniam hæc illis 10. adiuncta conficiunt heredi quartam partem. ¶ Tertiò in §. quantitas. docet quantitatem patrimonij, cuius diximus quartam partem debere penes heredem manere, tempore mortis teſtatoris ſpectari, id eſt, heres debet habere quartam partem eorum bonorum, quæ teſtator habebat mortis tempore. quòd ſi poſtea hæc bona deminuantur, putà ſeruorum aut pecorum hereditariorū morte, vel quacūque ratione augeantur: lucrum vel damnum ad heredem pertinet: qui nec bonorum augmentum legata auget, nec decrementum legata minuit. ¶ Quartò in §. vlt. docet, quædam priùs de bonis defuncti deduci, quàm ratio legis Falcidiæ ineatur. hæc autem ſunt, æs alienum, quia bona intelliguntur deducto ære alieno. ff. de verb. ſign. l. ſubſignatum. 39. §. bona. & funeris impenſa,

§. quantitas.

§. vlt.

impenſa, fauore religionis: & pretia ſeruorum in teſtamento manumiſſorum, fauore libertatis, id eſt, cùm ſpectamus patrimonium, quod teſtator tempore mortis reliquit, primùm ex eo patrimonio ſatisfacimus creditoribus hereditariis: deinde ſoluimus impenſam factam in funus teſtatoris: item detrahimus ſeruos, quibus teſtator libertatem legauit: atque his omnibus de hereditate deductis, in eo, quod reſiduum eſt, tribuimus heredi quartam ex lege Falcidia, & dicimus ſalua hac quarta, & quatenus hæc quarta ferre poteſt, ſoluenda eſſe legata.

De fideicommiſſariis hereditatibus, [*& ad S C. Trebellianum.*]

T I T. XXIII.

Fideicommiſſa quoque teſtamentis accidunt. ¶ Fideicommiſſum eſt, quod præcatiuo modo relinquitur. Vlp. tit. de leg. in pr. & de fideic. in pr. veluti quod his, aut ſimilibus verbis fit, *peto, rogo, volo, mando, fidei tuæ committo*. J. tit. prox. §. vlt. ¶ Fideicommiſſa multis modis à legatis differunt. Primò fideicommiſſum fit verbis præcariis; legatum verbis imperatiuis. d. §. vlt. Vlp. dictis locis. quæ etiã vocantur verba directa. C. de teſtam. l. quoniam. 15. & de fideicom. l. eam quam. 14. & comm. de legat. l. 2. vel ciuilia.

I ff de

ff. de vulg. & pupil. l. 7. vel legitima. C. de teſtament. tut. l. vltim. & de teſtament. manum. l. pen. Secundò omne legatum eſt particulare: fideicommiſſum verò diuiditur in vniuerſale, de quo eſt hic tit. & particulare, de quo agitur tit. ſeq. idcirco dicitur hereditas fideicommiſſaria, non dicitur hereditas legataria. Tertiò, legata non valent, niſi ex teſtamento: fideicommiſſa relinqui poſſunt etiam ab inteſtato. j. hoc tit. §. præterea. Quartò, legatarius poteſt onerari fideicommiſſo, non legato. j. tit. prox. in princ. Non obſtat, quòd Iuſtin. exæquauit legata fideicommiſſis, vt docui ad §. ſed non vſque. s. de leg. ¶ Iam explicemus ſeriem huius tit.

Princ. quem diuido in quatuor partes. ¶ Prima pars in princ. declarat ſcopum & nexum,

§. 1. ipſius tit. ¶ Secunda pars in §. 1. originem & etymologiam fideicommiſſorum enarrat. vbi notandum, fideicommiſſa non eſſe odioſa, ſed fauorabilia; quamuis videantur in fraudem legum introducta, vt iis relinqueretur, qui ex teſtamento capere non poterant. ratio eſt: quia leges illæ erant odioſæ, tantùm locupletandi ærarij

§. in primis. cauſâ latæ, vt lex Iulia & Papia. ¶ In tertia parte agitur de fideicommiſſis relinquendis, & de eorum effectu. In hac parte declarantur tres caſus. I. Caſus, eſt cùm heres inſtitutus oneratur fideicommiſſo. Hunc caſum explicans Imp. Primò in primis generalem doctrinam tradit, quòd opus eſt, vt in teſtamento rectè facto heres inſti-

inſtituatur, qui fideicommiſſo oneretur. Intellige hoc requiri in dicto primo caſu. patet enim, hoc non requiri in ſecundo caſu, id eſt, cùm fideicommiſſum relinquitur ab inteſtato. ¶ Secundò varias diuiſiones adiungit, quò meliùs dictus caſus intelligatur. I. Diuiſio eſt in verſ. cùm igitur, quòd oneratur fideicommiſſo vel heres ex aſſe inſtitutus, vel ex parte. II. Diuiſio eſt in verſ. & liberum. Quòd fideicommiſſum relinquitur vel purè, veluti, *Titius heres eſto: rogo te Titi, vt hereditatem meam Seio reſtituas*: vel ſub conditione, veluti, *Rogo te, vt hereditatem Seio reſtituas, ſi Nauis ex Aſia venerit*: vel ex die, veluti, *Rogo te, vt hereditatem Seio reſtituas poſt biennium quàm deceſſero.* III. Diuiſio eſt in §. reſtituta. Quòd fideicommiſſarius modò obtinet locum heredis, modò legatarij, licèt heres, qui hereditatem fideicommiſſario reſtituit, nihilominùs heres maneat. regula namque iuris eſt: Qui ſemel eſt heres, non deſinit eſſe heres. ff. de minor. lege 7. §. ſed quod Papinianus. & de hered. inſt. L. ei qui 88. Quamuis autem heres maneat, tamen cùm fideicommiſſarius pro herede habetur, conſequenter ipſe heres inſtitutus perinde habetur, ac ſi heres non eſſet, vt ex ſeqq. §§. intelligetur. Vt enim hoc meliùs intelligatur, Iuſtin. in ſeqq. §§. varia iura declarat. Primum ius eſt Senatuſconſ. Trebellianum, prout ab initio cõditum fuit: de quo in §. Neronis. Huius iuris proprium eſt, vt actiones hereditariæ tam *§. & Neronis.*

actiuæ, quàm paſſiuæ transferantur ad fideicommiſſarium, adeò vt fideicommiſſarius pro herede habeatur. Secundum ius in §. ſed quia. eſt S C. Pegaſianum: cuius iuris propria hæc ſunt: Primùm heredi fideicommiſſam hereditatem reſtituturo permittitur quartæ detractio. Deinde, heres ſuſtinet onera hereditaria; fideicommiſſarius verò habetur loco legatarij, & comparatur ei; cui pars bonorum legabatur. vnde inquit Imp. eas ſtipulationes, quæ inter heredem & legatarium partiarium interponebantur, etiam inter heredem & fideicommiſſarium interponi ſolitas eſſe: hoc eſt, promittebat heres fideicommiſſario ſe ei reſtituturum dodrantem eorum, quæ à debitoribus hereditariis exegerit. Item promittebat fideicommiſſarius heredi ſe ei reſtituturum dodrantem eorum, quæ creditoribus hereditariis ſoluerit. Cùm igitur eſſent duo ſenatuſconſulta, Trebellianum, & Pegaſianum: modò ex hoc, modò ex illo reſtituebantur hereditates, vt explicatur in §. ergo ſi quidem. Nam ſi fideicommiſſum non excedebat dodrantem hereditatis, reſtituebatur ex Senatuconſulto Trebelliano, vt docet Imp. in prin. d. §. Si vero dodrantem excedebat, & heres ſponte ſua hereditatem adibat, reſtitutio fiebat ex Pegaſiano: túncque ſolebant inter heredem & fideicommiſſarium interponi ſtipulationes emptæ & venditæ hereditatis, ſi heres totam hereditatem ſine detractione quartæ reſtituebat, id eſt, heres quemadmodum

§. ſed quia.

§. ergo ſi quidem.

pro

promittebat emptori hereditatis ſe ei reſtituturum, quidquid à debitoribus hereditariis exegerit, ita etiam idem promittebat fideicommiſſario. Rurſus quemadmodum emptor hereditatis, ita etiam fideicommiſſarius promittebat heredi ſe ei reſtituturum, quidquid creditoribus hereditariis ſolverit. verſ. at ſi plus. Denique cùm heres ſcriptus nolebat adire hereditatem, locus erat vtrique Senatuſconſulto: quia ex Pegaſiano cogebatur adire & reſtituere hereditatem: ex Trebelliano autem transferebantur actiones in fideicommiſſarium, tam actiuæ, quam paſſiuæ. verſ. ſed ſi recuſabat. Tertium ius in §. ſed quia. eſt ius Iuſtinianeum: quia Iuſtin. ſuſtulit Senatuſconſultum Pegaſianum: & quod in eo vtile erat, tranſtulit ad Trebellianum. Huius iuris propria hæc ſunt: I. Fideicommiſſariæ hereditates reſtituuntur indiſtinctè ex Trebelliano. II. Quarta pars hereditatis manere debet penes heredem, niſi heres ſponte ſua malit totam hereditatem reſtituere. III. Si heres quartam retineat, actiones hereditariæ inter eum & fideicommiſſarium diuiduntur, ita vt pro quarta parte maneant penes heredem, & pro dodrante tranſeant ad fideicommiſſarium. IV. Si heres nolit adire, cogitur ex Trebelliano hereditatem adire, & reſtituere, ita vt nihil commodi vel incommodi ſentiat, ſed omnia emolumenta & onera tranſeant ad fideicommiſſarium. hæc dicta ſunt de tertia diuiſione. IV. Diuiſio eſt in §. nihil. quòd §. *alij.*

§. *ſed quia.*

fideicommiſſo oneratur aut heres inſtitutus ex aſſe, aut inſtitutus ex parte: & vterque vel rogatur reſtituere totũ quod accipit, vel partem eius Ad quintam diuiſionẽ pertinet §. *ſi quis vna.* Cum enim teſtator rogat heredem vt hereditatem reſtituat: vel ei permittit vt retineat certam rem, putà fundum, ſiue certas res, putà fundum & ædes: vel certam ſummam, putà centum: vel partem hereditatis, vt quadrantem: vel nullam detractionis mentionem facit, ſed ſimpliciter iubet hereditatem reſtituere. Primo & Secundo caſu eam rem vel res ſiue ſummam habet quaſi legatarius, id eſt, non ſuſtinet onera hereditaria, ſed omnia transferuntur in fideicommiſſarium. Tertio caſu pro ea parte quam retinet, onera ſubit. exempli gratiâ, ſi detrahit quartam partem, creditoribus hereditariis pro hac parte tenetur. Vltimus caſus omittitur in contextu: ſed eius deciſio non eſt obſcura: cùm enim dictum ſit, heredem poſſe quartam deducere, ſi velit; certè ſi eam deducat, pro eadem parte onera ſubibit. ſi verò nihil deducat, ſed totam hereditatem fideicommiſſario reſtituat, omnia onera in eundem fideicommiſſarium transferuntur §. hoc titulo. §. ſed quia. Expoſitus eſt primus caſus principalis, id eſt, cùm heres inſtitutus oneratur fideicommiſſo. ¶ II. Caſus eſt in §. præterea. cùm fideicommiſſo oneratur heres ab inteſtato. Hîc notatur, fideicommiſſa valere, non ſolùm ex teſtamento, ſed etiam ab inteſtato: quamuis legata non valeant,

§. præter- ea.

leant, niſi ex teſtamento de qua legatorum & fideicommiſſorum differentia ſuprà dixi.

¶ III. Caſus eſt in §. pen. cùm fideicommiſſarius fideicommiſſo oneratur, id eſt cùm ille, qui ex cauſa fideicommiſſi hereditatem accepit; eandem hereditatem vel partem eius iubetur alteri reſtituere. Hæc de tertia tituli parte. ¶ Quarta pars in §. vlt. nouum ius conſtituit fauore vltimæ voluntatis, vt fideicommiſſa valeant, etiamſi per nullos teſtes probari poſſint, ſi modò teſtator heredem præſentem & audientem rogauit hereditatem reſtituere, ac fideicommiſſarius eidem heredi iuſiurandum deferat. nam heres vel cogetur iurare id fidei ſuæ commiſſum non fuiſſe vt hereditatem alteri reſtitueret: vel, ſi iurare nolit, fideicommiſſum ſoluere compelletur. Nota primò hanc deciſionem non obtinere in fideicommiſſo relicto ab herede abſente: quoniam abſens habet iuſtam ignorandi cauſam: ideóque cogi non debet de re ſibi ignota iurare, & anceps periurium ſubire. Nota ſecundò Tribonianum in hoc §. vocari Quæſtorem ſacri palatij, cùm in procemio appelletur Exquæſtore: nimirum quia procemiū poſt quatuor Inſtitutionum libros confectos conſcriptum fuit: quo tempore Tribonianus hoc magiſtratu functus fuerat. Nota tertiò, verba illa, *poſtquam negauerit*, quæ in quibuſdam exemplaribus habentur in extremo §. rectè abeſſe à libris ſcriptis, & à Theophilo & ex hominis imperiti gloſſemate irrepſiſſe in con-

§. pen.

§. vlt.

textum, vt facilè quiuis colligere poteſt ex l. vlt. C. de fideicomm. cuius ſententia hoc loco refertur.

De ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis.

TIT. XXIIII.

QVEMADMODVM fideicommiſſum vniuerſale eſt, quo relinquitur vniuerſitas, id eſt hereditas; ita particulare eſt, quo ſingulæ res relinquuntur. atque eiuſmodi fideicommiſſa ſunt à Iuſtin. exæquata legatis. ¶ Primò Imper. oſtendit eiuſmodi particularia fideicommiſſa iure recepta eſſe, adeo vt ſingulæ res per fideicommiſſum relinqui poſſint.in pr. tit. ¶ Secundò docet quinam fideicommiſſo poſſint onerari: & ait fideicommiſſum relinqui poſſe non ſolùm ab herede, ſed etiã à legatario: quamuis à legatario legari non poſſit. verſ. & vel ipſum. Nota primò diſcrimen fideicommiſſi, & legati: de quo diſcrimine s̃. dixi. Nota ſecundò, non ſolùm heredem, vel legatarium, ſed etiam fideicommiſſarium poſſe onerari fideicommiſſo. j. §. prox. & s̃. tit. prox. §. pen. denique omnes poſſunt rogari, vt aliquid reſtituant, qui quouis titulo aliquid

quid ex teſtamento acceperunt. Sed qui non ſunt à teſtatore honorati, non poſſunt fideicommiſſo onerari. C. de fideicom. l. ab eo. 9.

¶ Tertiò in §. 1. declarat, quæ res poſſint per fideicommiſſum reſtitui. vbi dat regulam, quòd teſtator poteſt ita relinquere vel res ſuas, vel res heredis, vel legatarij, vel fideicommiſſarij, vel cuiuſlibet alterius, id eſt extranei, cui nihil eſt in teſtamento relictum. §. 1.
Quod dictum eſt de fideicommiſſario, intelligi debet de eo, qui fideicommiſſum præſtat, non de eo qui accipit: quia ſicuti res legatarij fruſtra ei legatur. ſ. de leg. §. ſed ſi rem. ita etiam res fideicommiſſarij fruſtra ei relinquitur. Dicimus ergo rem fideicommiſſarij per fideicommiſſum relinqui poſſe: quia qui iure fideicommiſſi aliquid accipit, rogari à teſtatore poteſt, vt illud ipſum vel aliam rem alteri reſtituat. & ita *Iuſtin.* interpretatur in verſ. itaque. Addit Imper. limitationem in verſ. hoc ſolùm, *quia* non poteſt aliquis rogari vt plus reſtituat, quàm ex teſtamento (ſupple, vel alia defuncti voluntate) ceperit. verbi gratiâ, cui 100. à teſtatore ſunt relicta, hic non tenetur reſtituere 200. Deinde in verſ. cùm autem, declarat effectum illius fideicommiſſi, quo res aliena relicta eſt, nimirum vt rogatus eam rem præſtare, cogatur eam emere, & fideicommiſſario ſoluere: vel, ſi non poteſt emere, ſiue quia dominus eam vendere nolit, ſiue quia immodicum pretium petat, æſtimationem eius fideicommiſſario ſoluat. Confert hunc verſ. cùm §. ſi res aliena. ſ. de legat. quod enim ibi de legatis

dictum fuit, hîc de fideicommiſſis repetitur. quapropter eius loci interpretatio huc transferri debet. Poſt hæc in §.libertas. docet etiã libertatem per fideicommiſſum relinqui poſſe, non ſolùm ſeruo proprio, vel heredis, ſiue legatarij, aut fideicommiſſarij, ſed etiam ſeruo alieno, ita vt quandocunque poſſit redimi, redimatur, & manumittatur. Differentia autem ponitur inter libertatem fideicommiſſariam, & libertatem iure directo relictam: quoniam hanc ſeruus immediatè conſequitur à teſtatore, ita vt vocetur libertus orcinus, ab orco, quia eſt libertus ipſius defuncti: fideicommiſſariam verò accipit ab herede, vel ab alio quia manumittere rogatus eſt, & huius manumittentis fit libertus, non defuncti. ¶ Quartò in §.vlt. proponit verba maximè vſitata in fideicommiſſis relinquendis.

§.libertas *§.vlt.*

De codicillis.

TIT. XXV.

CODicilli, cùm à teſtatore fiunt, teſtamento accidunt. cùm autem ab inteſtato, vicem exhibent teſtamenti. ff. de iur. codicill. l. ab inteſtato. 16. nam codicilli ſunt teſtamentum quoddam imperfectum. idcirco heres in codicillis inſtitui non poteſt. ǰ. hoc tit. §.penult. & ff. eodem. l. quod per manus. 10. ¶ Primò Imper. originem codicillorum declarat, in princip. tit. In ſumma codicilli

Princ.

dicilli ſunt introducti in gratiam eorum, qui non poſſunt facere teſtamentum. Intellige eas non poſſe facere teſtamentũ propter impedimentum facti, veluti quia in loco peregrino teſtari volunt, vbi ſeptem ciues Romanos reperire nequeunt ſine quorum præſentia teſtamentum rectè confici non poteſt. nam ſi ſit impedimentum iuris, codicillis locus eſſe non poteſt, id eſt, qui non poteſt facere teſtamentum, eò quòd non habet teſtamenti factionem actiuam, vt deportatus, vel pupillus, hic ne quidem codicillos facere poteſt. ff. eod. l. 6. §. pen. & l. conficiuntur. 8. §. codicilli. ¶ Secundò proprietates aliquot codicillorum declarat, quibus codicilli à teſtamentis diſtinguũtur. Prima proprietas eſt in §. 1. quòd codicilli fieri poſſunt tam ex teſtamento, id eſt, ante, vel poſt teſtamentum, quàm ab inteſtato: & cùm ante teſtamentum fiunt, non reuocari per ſequens teſtamentum, dummodò quauis ratione appareat teſtatorem non mutaſſe voluntatem, quàm in codicillis expreſſit. Secunda proprietas eſt in §. penultim. quod in codicillis hereditas iure directo nec dari, nec adimi poteſt. proinde ſi heres in teſtamento purè inſtituatur, non poſſe huic inſtitutioni conditionem adſcribi in codicillis, quia in defectum conditionis hereditas adimeretur. ff. de condit. inſtit. l. quidam in ſuo. 27. in fi. fideicommiſſum tamen non ſolùm particulare, ſed etiam vniuerſale poſſe in codicillis relinqui. Tertia proprietas eſt in §. vlt. quòd idem poteſt facere plures codicillos diuerſi tenoris, licèt

§. 1. *§. pen.* *§. vlt.*

non poſſit facere diuerſa teſtamenta: quia poſteriori teſtamento prius rumpitur. §. quibus mod. teſtam. infir. §. poſteriore. ſed poſterioribus codicillis priores non rumpuntur, niſi ſint contrarij. C. h. t. l. 3. Quarta proprietas eſt in verſ. & nullam. quod codicilli nullam ſolemnitatem deſiderant, licet in teſtamento multæ ſolemnitates requirantur, quæ tit. 10. fuerunt enumeratæ.

***

ANA

ANALYSIS LIBRI TERTII INSTITVTIONVM.

De hereditatibus quæ ab inteſtato deferuntur.

TIT. I.

HVCVSQVE de hereditatibus ex teſtamento: Deinceps agitur de iis, quæ ab inteſtato deferuntur. Hîc duo potiſſimùm explicantur, videlicèt cui ſuccedatur,& qui ſuccedant.Succeditur ab inteſtato ei qui teſtamentum non fecit, vel ei cuius teſtamentum non valet. Succedunt autem hoc iure (nam Iuſtin. Nou.118. nouum ius de hereditatibus inteſtatorum introduxit, ac veteres leges hac de re loquentes abrogauit) Primò ſui heredes,vel quaſi ſui. Secundò heredes legitimi,& qui pro legitimis habentur. Tertiò cognati quamquàm cognati

infirm. in principio, & §. primo & ſecundo, vel per querelam inofficioſi. ff. de inofficioſo teſtam. l. Papinianus 8. §. penultimo. Adde, ſi libet, cùm teſtamentum reſciſſum eſt per bonorum poſſeſſionem contra tabulas. quamquam minùs commodè hoc dici videtur, non solùm quia hæc bonorum poſſeſſio eſt iuris prætorij, adeò vt nihilominùs teſtamentum iure ciuili valeat, ſed etiam quia hæc bonorum poſſeſſio ſeparatur à bonorum poſſeſſionibus ab inteſtato delatis, ac dicitur eſſe ex teſtamẽto. j. de bonor. poſſ. §. 1. Irritum autem teſtamẽtum intellige per capitis deminutionem teſtatoris. ſ. quib. mod. teſta. infir. §. hoc autem. Interdum dicitur teſtamentum irritum etiam illud, ex quo heres inſtitutus non adiuit hereditatem, vel quia noluit, vel quia non potuit. ff. de iniuſto rup. d. l. 1. Sed hîc non continetur appellatione teſtamenti irriti, proinde non refertur ad tertium caſum, quia ſpecialiter in contextu refertur ad quartum caſum. IV. Caſus igitur eſt, cùm nullus heres ex teſtamento extitit, quo caſu teſtamentum dicitur vel irritum, vt modò notaui, vel deſtitutum, vt in §. cùm autem. j. hoc titulo, & rectè ait Imperat. *nemo heres*: quia ſi ex multis heredibus inſtitutis vnus herditatem adeat, conſtat totum teſtamentum valere, & portionem coheredum non adeuntium ei accreſcere, vt explicatur C. de caduc. tollen. l. vnic. §. his ita. ¶ Secunda tit. pars eſt de ſuis heredibus. nam ſui heredes dicuntur, non ſolùm ex teſtamento. ſ. de hered. qual. §. ſui autem. ſed etiam ab

inteſta

§.1. inteſtato vt hîc. ¶ Primò itaque Imper. in §.1. docet ſuos heredes lege xij. tab. ad hereditatem antę omnes alios vocari. ¶ Secundò in §. ſui autem heredes exiſtimantur. definitione, ac tribus diuiſionibus declarat, qui ſint ſui heredes. Definitio eſt in primis verbis, *qui in poteſtate morientis fuerint*, ſupple, ita vt nemo eos præcedat, vt ipſe Imperat. ſupplet paulò poſt, in verſic. ita demum. & nos expoſuimus ad d. § ſui autem. I. Diuiſio eſt in verſic. veluti quòd ſuus heres vel eſt in primo gradu, vt filius, filia: vel in ſecundo, vt nepos, neptis: vel in vlteriori, vt pronepos, proneptis. II. Diuiſio eſt in verſic. nec intereſt, quòd vel ſunt ſuſcepti ex iuſtis nuptiis, vel legitimati, vel adoptiui. hîc de legitimatione, repętuntur in verſ. nec non eos, quæ tradita & expoſita fuère in §. vltimo. ſ. de nupr. & poſt hunc verſ. Iuſtin. in verſic. ita demum. redit ad primam diuiſionem, ac docet nepotẽ vel pronepotem non eſſe ſuum hæredem, ſi filius præcedat: quod iam expoſui. III. Diuiſio eſt in verſiculo vltimo, quòd ſui heredes vel ſunt iam nati, vel poſtumi. ¶ Tertiò declarat, quomodò ſui heredes ſuccedant. vbi dat regulam, quòd fiunt heredes ipſo iure, proinde etiam ignorantes: quia etiam viuo parente ſunt quodammodo domini, adeò vt morte parentis non tam videantur acquirere hereditatem, quàm dominium in eorum perſona continuari, quod viuo parente habebant. §. ſui a. heredes fiunt. coniunge l. in ſuis. 11. ff. de lib. & poſt. Huic regulæ adiungit duas exceptiones. I. Exceptio eſt in §. interdum. niſi

§. ſui autem heredes exiſtimantur.

§. ſui autem heredes fiunt.

§. interdum.

niſi ſuus heres tempore mortis parentis ſit in poteſtate hoſtium; & poſtea reuertatur ab hoſtibus: tunc enim ſecundum rei veritatem dici non poteſt, quod in regula poſuimus, morte parentis continuari dominium in perſona ſui heredis: quia hoc tempore, cum ſit in poteſtate hoſtium, nullius rei dominium habere poteſt. ff. ad l. Iul. de adult. l. ſic eueniet. verumtamen propter fictionem poſtliminij etiã hoc caſu videtur quodammodò cõtinuari dominium, quia iure poſtliminij fingitur ſemper fuiſſe in ciuitate. ſ. quib. mod. ius pot. ſolu. §. ſi ab hoſtibus. II. Exceptio eſt in §. per contrarium, niſi parentis memoria poſt mortem damnata ſit ob crimen perduellionis. quamuis enim regulariter crimen morte delinquẽtis extinguatur, tamen ſpeciale eſt in hoc perduellionis crimine, vt non finiatur morte, ſed memoria defuncti damnetur, & bona eius confiſcentur ff. ad l. Iul. maieſt. l. vlt. quoniam igitur bona confiſcantur, non poteſt filius fieri ſuus heres patri: aut ſi dicamus eum tempore mortis patris fieri ſuum heredem, quia nondum pater damnatus eſt, certè damnatione poſtea ſecuta deſinit eſſe ſuus heres: atque ita ceſſat ea regula, *qui ſemel eſt heres, non deſinit eſſe heres.* ff. de min. l. 7. §. ſed quod Papinianus. & de hered. inſt. l. ei qui ſoluendo. 88. alioqui propter delictum patris non confiſcarentur bona filio quæſita. ¶ Quartò in §. cum filius. docet qua ex parte ſuccedant ſinguli ſui heredes, id eſt, ſi plures ſint, quomodo inter eos diuidatur hereditas: ac docet eam diuidi in ſtirpes, non in capita: quia ſi ſint

§. interdũ

§. per cõtrarium.

§. cum filius.

ſi ſint (exẽpli cauſâ) ex vno filio prædefunċto tres nepotes, & ex altero ſilio prædefunċto vnus nepos, ſunt quidem quatuor capita, id eſt quatuor nepotes, ſed hereditas non diuiditur in quatuor partes æquales nec ſinguli tantundem ex hereditate accipiunt: verùm quia duæ ſunt ſtirpes, ideſt duo filij, ex quibus hi nepotes progeniti ſunt, idcirco fiunt duæ partes hereditatis, ac tantum accipit nepos ex ſecundo filio, quantum tres nepotes ex primo filio. ¶ Quintò in § cùm autem. Docet ſuitatem ſpeċtari eo tempore, quo certum eſt, defunċtum inteſtatum deceſſiſſe hoc autem accidit tempore mortis, ſi defunċtus teſtamentum non fecit: vel tempore teſtamenti rupti, vel deſtituti, vel aliter infirmati, ſi teſtamẽto faċto deceſſerit. ergo qui eo tempore ſuus heres reperitur, ad ſucceſſionem vocatur lege xij. tab. ¶ Sextò in § & licèt excludit duos nepotes à ſucceſſione in bonis auitis. Vnus eſt nepos conceptus poſt mortem aui. hic enim non eſt auo coniunċtus, niſi impropriè, vel potiùs relatione quadam. i. quia eſt filij filius, loqui velimus. ff. de ſuis & legit. l. item. 8. in pr. cùm enim auus viueret ipſe nepos nondum erat in rerum natura: & cum nepos eſſet conceptus, iam auus deſierat eſſe in rerum natura. quòd ſi cui durum videatur, propter, hãc iuris ſubtilitatem nepotem excludi à bonis auitis: reſpondebo, in hac deciſione nullam iniquitatem contineri. cùm enim ſupponamus nepotem eſſe cõceptum poſt mortem aui, certè pater, qui hunc nepotem ſuſcepit, auo ſuperſtes fuit, id eſt patri ſuo. patre igitur inter auum

§. cum autem.

§. & licèt

auum & nepotem intercedente, facilè excludimus nepotem: quia pater hereditatem pro ſe & liberis ſuis vel acquirit, vel amittit. Alternepos (ſi tamen nepos dici debet: quia reuera non eſt nepos) eſt is, quē filius emancipatus adoptauit, nam auo nec naturali iure coniungitur; quia eſt adoptatus, non ex iuſtis nuptijs ſuſceptus: nec iure ciuili; quia adoptatus eſt ab emancipato: emancipatio namque ciuile vinculum diſſoluit. ſ. de legit. agn. tut. §. vlt. ¶ Tertia pars eſt de liberis emancipatis, de quibus Imp. explicat duo iura, antiquum, & nouum. ¶ Quod ad ius antiquum attinet, Primò in §. emancipati. Docet, liberos à naturali parente emancipatos, non eſſe ſuos heredes, nec ſuccedere iure ciuili, ſed tantùm iure prætorio ſuccedere per bonorum poſſeſſionem vnde liberi, per quam idem conſequuntur, quod ſui heredes. Hodie verò, ſublatâ inter liberos emancipatos & non emancipatos differentiâ, omnes æquè ſuccedunt iure ciuili. Nou. 118. cap. 1. Secundò in §. at hi. tractat de filijs emancipatis, qui in adoptionem alteri ſe dederunt: atque ita diſtinguit: Aut manēt in familia adoptiua, & ſunt ſui heredes patri adoptiuo, non patri naturali: aut ſunt emancipati à patre adoptiuo, & per bonorum poſſeſſionem vnde liberi ſuccedunt patri naturali, non adoptiuo. Tertiò in §. minus. ex dictis colligit, plus iuris in ſucceſſione habere filios naturales, quàm adoptiuos. Quartò in §. eadem. obiter loquitur de bonorū poſſeſſione contra tabulas, quam concedit filijs ſuis, & filijs emancipatis, in bonis parentis natu

§. emancipati.

§. at hi.

§. minus.

§. eadem.

naturalis: denegat autem filijs adoptiuis in bonis parentis naturalis; item denegat filijs emancipatis à patre adoptiuo, in bonis patris adoptiui. Quintò in §. admonendi obiter loquitur de bonorum poſſeſſione vnde cognati, quam concedit liberis in adoptiua familia cōſtitutis, vel poſt mortem patris naturalis à patre adoptiuo emancipatis: concedit (inquā) in bonis patris naturalis. Hæc de iure antiquo. Ius nouum ponitur in §. ſed ea omnia: vbi repetitur doctrina tradita in §. ſed hodie, ꝟ. de adopt. quòd adoptio non valet, ſi quis ab extraneo adoptetur, niſi quantum ad hoc, vt patri adoptiuo ſuccedat ab inteſtato. Quod Iuſtinianus in contextu ait de Sabiniano Senatuſconſulto, id explicatur perſpicuè à Theophilo. Cauebatur enim eo ſenatus conſulto, vt ſi quis habens tres filios maſculos, vnum ex his in adoptionem daret, huic pater adoptiuus cogeretur quartam bonorum partem relinquere.

§. admonendi.

§. ſed ea omnia.

§. pen.

¶ Quarta pars tituli eſt de deſcendentibus ex fœminis, de quibus Imp. duo declarat. Primò docet, in quo ordine ſuccedant. vbi diſtinguit inter ius antiquum, & ius nouum. Iure antiquo vocabantur in tertio ordine tanquam cognati §. pen. in pr. Iure autem nouo ſuccedunt in primo ordine, tanquam liberi. verſ. Diui. Secundò docet, quam hereditatis partem accipiant. Hîc diſtingui poſſunt tres caſus. Aut enim ſunt ſoli deſcendentes ex fœminis: Aut concurrunt cum deſcendentibus ex maſculis: Aut concurrūt cum agnatis. I. Caſus in contextu prætermittitur, ſed cōſtat, hoc caſu deſcendētes ex

fœmi

fœminis ſuccedere in ſtirpes, vt de ſuis heredibus dictũ fuit in §. cùm filius. hoc autem colligitur cùm ex d.verſ. Diui. tum etiam ex ſeq. §. verſ. ita tamen. II. Caſus deciditur in verſ.ſed vt amplius vbi deciditur, vt portio deſcendentium ex fœminis pro tertia parte minuatur, ita vt ea tertia pars accreſcat deſcendentibus ex maſculis. Finge ad ſucceſſionem vocari duos nepotes, alterum ex filio, alterum ex filia. certè ſi ambo eſſent nepotes ex filio ſinguli haberent ſemiſſem: ſed quia vnus eſt nepos ex filia, huic detrahitur tertia pars, id eſt duæ vnciæ, quæ adijciuntur alteri nepoti ex filio. ita fit, vt nepos ex filio conſequatur beſſem, id eſt 8. vncias, & nepos ex filia accipiat trientem, id eſt quatuor vncias. Sed hoc ius correctum eſt Nou. 18. cap. 4. vbi conſtituitur, vt ſine vllo diſcrimine æquè ſuccedant deſcendentes ex fœminis, ac deſcendentes ex maſculis. III. Caſus deciditur in §. vlt. vbi diſtinguitur inter ius antiquum & ius nouum à Iuſtiniano introductum. Iure antiquo agnati quartam hereditatis partem auferebant deſcendentibus ex fœminis. Iure nouo, agnatis omnino excluſis, ſoli deſcendentes ex fœminis ſuccedunt in ſtirpes. In ſumma igitur, coniunctis iure nouo & veteri, item coniunctis iure ciuili & iure prætorio, dicendum eſt, ſimul ad hereditatem in ſtirpes vocari ſuos heredes, & liberos emancipatos, & deſcendentes ex fœminis. Atque hoc obtinet etiam iure nouiſſimo: præterquàm quòd iure Inſtit. alij ſuccedunt iure ciuili, alij iure prætorio: Sed *§. vlt.*

ex Nou. 118. cap. 1. omnes ſuccedunt iure ciuili.

De legitima agnatorum ſucceſsione.

TIT. II.

EXpoſitus eſt primus ſuorũ, & quaſi ſuorum heredum ordo: ſequitur ſecundus, legitimorum heredum. Legitimi heredes ſunt. I. Agnati ex lege xij. tab. & quidam cognati, qui ex conſtitutionibus pro agnatis habentur. II. Pater, qui filium contractâ fiduciâ emancipauit. III. Ex Senatuſconſultis Mater & filij. De agnatis vel quaſi agnatis, & de patre qui filium emancipauit, hoc tit. agitur. De filijs & matre dicetur duobus titulis ſequentibus. ¶ Huius itaque tituli duæ ſunt partes. Prima pars eſt de agnatis, vel quaſi agnatis. Secunda de parente qui liberos emancipauit. ¶ In prima parte Imp. *Princ.* initio ſummã rei proponit in pr. tit. & oſtendit poſt ſuos heredes, qui ſuccedunt ex lege xij. tab. & poſt liberos emancipatos, qui iure prætorio vocantur ad ſucceſſionem quaſi ſui heredes; & poſt deſcendentes ex fœminis, qui vocantur ex conſtitutionibus principum, poſt omnes (inquam) hos in primo ordine ſuccedentes, vocari in ſecundo ordine ad hereditatem ex lege xij. tab. agnatos proximos. ¶ Deinde adgnatorum definitione, & quatuor diuiſionibus hanc ſummam

lanus

latiùs exponit. Definitio adgnatorum repetitur in §. 1. ex §. 1. ſ. de legit. adgn. tut. I. Diuiſio eſt: quia vel ſunt naturales verſ. itaque. (ex quo verſ. nota conſanguinitatem eſſe ſpeciem agnationis. j. de ſucceſſ. cogn. §. vulgò, quia conſanguinei dicuntur fratres ex eodem patre geniti) vel ſunt adoptiui, qui dicuntur impropriè conſanguinei. §. per adoptionem. propterea quòd adoptio non affert ius ſanguinis. ff. de adopt. l. qui in adoptionẽ. 23. Ergo vt propriè dicantur conſanguinei, duo requiruntur. Vnum eſt, vt ſint fratres naturales, non adoptiui. Alterum eſt, vt ſint ex eodem patre. nec refert, vtrùm ſint ex eadẽ matre, an non, vt dictum fuit in præced. §. II. Diuiſio eſt in §. ceterum. quòd adgnati vel ſunt maſculi, vel fœminæ. Hîc diſtinguitur inter ius antiquum, & ius nouum. nam adgnati maſculi vtroque iure ſuccedũt vſque ad decimum gradum: fœminæ autem non ſuccedebant iure ciuili in ſecundo ordine, niſi eſſent ſorores conſanguineæ: ſed iure prætorio ſuccedebant in tertio ordine. Iure autẽ nouo, cuius auctor eſt Iuſtin. ſublata eſt differentia inter adgnatos maſculos & fœminas, & omnes æquè ſuccedunt vſque ad decimum gradum. III. Diuiſio eſt in §. hoc etiam. quòd vel ſunt veri adgnati, vel quaſi adgnati. nam Imp. conſtituit, vt filij ſororis, quamuis ſint cognati, tamen ſuccedant in ſecundo ordine quaſi agnati. Hodie verò ex Nou. 118. omnes cognati æquiparantur adgnatis, & omnes ſunt heredes legitimi, ſublatâ adgnationis & cognationis differentiâ. Notandum primò eſt ex ſi. huius.

§. 1.
§. ceterũ.
§. hoc etiã.

ius §. filios fratrum & ſororum hoc iure ſuccedere in capita, non in ſtirpes. quod an ſit correctum per d. Nou. difficilis quæſtio eſt, adeo vt vtramque ſententiam innumeri auctores probent. quia verò, huius quæſtionis deciſio magis pertinet ad d. Nou. interpretationem, tantùm breuiter dicam, meâ ſententiâ hunc §. eſſe correctum, & filios fratrum & ſororum hodie indiſtinctè in ſtirpes ſuccedere. Notandum ſecundò, hoc iure fratres & ſorores præferri filijs fratrum: quia ſunt gradu propinquiores. ſed hoc quoque correctū eſt d. Nou. 118. cap. 3. & Nou. 127. cap. 1. IV. Diuiſio eſt, quod vel ſunt adgnati

§. ſi plures. proximi vel remoti. I. Iuſtin. docet, proximos adgnatos præferri remotioribus. §. ſi plures. in pr. II. In verſ. quamuis. oſtēdit, ſiue vnus ſit proximus adgnatus, eum ſolum ſuccedere: ſiue multi ſint proximi, id eſt multi ſint in eodem gradu, eos omnes ſimul admitti. III. In verſ. nam & propriè. oſtendit, ſi vnus ſit adgnatorum gradus, puta ſi tātùm ſint fratres, nec ſint alij adgnati, tamen huic gradui deferri hereditatem, licèt minus propriè dicatur gradus proximus, eò quòd verbum *proximus* eſt relatiuum, & dicitur proximus relatione habita ad remotiorem. vnde cùm nullus eſt remotior, nō dicitur pro-

§. proximus. priè proximus. IV. In §. proximus. declarat, quo tempore proximitas adgnatorum ſpectetur: quemadmodum de ſuitate idem declarauit in §. cùm autē quæritur. ſ. tit. prox. oſtendit igitur eum adgnatum ad hereditatem vocari, qui reperitur proximus eo tempore, quo certum eſt defunctum deceſſiſſe inteſta

inteſtatum, vel quia teſtamentum non fecit, vel quia conſtat teſtamentum eius quocumque caſu non valere. V. In §. pen. quærit an ſucceſſioni locus ſit in hoc heredum ordine. Obſerua ſucceſſionem eſſe verbum homonymum. dicitur enim ſucceſſio, vel qua heres defuncto ſuccedit, vel qua deficiente aliquo herede alius eius locum occupat. Atque hæc poſterior ſignificatio debet in præſentia accipi. Imp. hoc loco diſtinguit tria iura. Primum eſt ius ciuile antiquũ, quo remotiores adgnati omnino excludebantur ab hereditate, quãuis proximiores hereditatem quacũque de cauſa non acquirerent. Secundum eſt ius prætoriũ, quo iſti remotiores adgnati vocãtur in tertio ordine per bonorum poſſeſſionem vnde cognati. Tertium eſt ius Iuſtinianeũ; quo inter adgnatos admittitur ſucceſſio, id eſt, placet, vt proximioribus hereditatem non adeuntibus, ſequentes adgnati eorum locum occupent, & fiant legitimi heredes. In verbis nota *recluſum* accipi pro occluſo, vt & in l. Gaurus 10. ff. de ſeru. præd. vrb. ¶ Secunda tit. pars in §. vlt. eſt de parente qui filium emancipauit. Hîc etiam diſtinguuntur duo iura, antiquum, & Iuſtinianeũ. Iure antiquo pater filio emancipato non ſuccedebat, niſi eum contractâ fiducia emancipaſſet, id eſt, niſi eum patri fiduciario ſecundum antiquam iuris obſeruationem venditum & ſibi retrò venditum manumiſiſſet. manumiſſor enim, tanquam patronus, fiebat heres legitimus; ſiue pater naturalis, ſiue pater fiduciarius manumiſiſſet. Iure autem Iuſtinianeo ſublata eſt illa

§. *pen.*

§. *vlt.*

venditionis ſolemnitas vt didicimus ex §. præterea ſ. quib mod. ius poteſt. ſolu. proinde nullus eſt hodie pater fiduciarius, ſed indiſtinctè pater naturalis filio ſuo emancipato fit heres legitimus.

De ſenatuſconſulto Tertulliano.

TIT. III.

DIctum eſt de heredibus legitimis, qui ſuccedunt ex lege xij. tab. vel ex conſtitutionibus ad eam legem factis, id eſt, de adgnatis, vel quaſi adgnatis, & de patre qui filium emancipauit: Deinceps videndum eſt de heredibus legitimis ex Senatuſconſultis, vel ex conſtitutionibus ad ea Senatuſconſulta accõmodatis. Sunt autem Senatuſconſulta duo, nempe Tertullianum, quod legitimam filiorum hereditatẽ defert matri; & Orficianum, quod è contrario legitimam matris hereditatem defert filiis. Hic titulus eſt de Senatuſconſulto Tertulliano. diuiditur autem in tres partes. ¶ In prima parte declarantur tria iura S C. Tertulliano vetuſtiora. Primum ius eſt lex xij. tab. qua mater repellebatur ab hereditate filij, vel filiæ. in pr. tit. Secundum eſt ius prætorium, quod matrẽ vocat in tertio ordine per bonorũ poſſeſſionẽ
§. I. vnde cognati. verſ. niſi quod. Tertium ius & conſtitutio D. Claudij, qui matri ad ſolatium liberorum amiſſorum legitimam hereditatem indulſit. §. I. Suet. in Claud. cap. 10.

¶ Se

¶ Secunda pars eſt de Tertulliano Senatuſconſulto,& de conſtitutionib.ad illud factis. Hoc iure multa requirũtur, vt hæc legitima ſucceſſio deferatur. I. Requiritur,vt ea,quæ vult ſuccedere,ſit defuncti vel defunctæ mater,non auia, vel proauia. §. poſtea in pr. ſed hodie omnibus parentib. vtriuſque ſexus legitima hereditas defertur.Nou.118. II.Requiritur,vt hęc mater habeat ius trium liberorum,ſi ſit ingenua ; vel ius quatuor liberorum,ſi ſit libertina.habet autem hoc ius,quæ tot filios peperit, vel hoc ius à principe impetrauit.Paul.lib.4.ſent.tit.9. Hoc requiſitum à Iuſtiniano paulò poſt abrogabitur in §.ſed nos. III. Requiritur, vt ſi hæc mulier ſit in poteſtate patris, hereditatem filij vel filiæ adeat iuſſu patris. nam patria poteſtas nuptiis filiorum vel filiarũ non tollitur iure ciuili.C.de condit.incert.l.ſi vxorẽ tollitur tamẽ iure Langobardico,quod conſuetudine receptũ eſt. IV. Requiritur, vt nulla ſit perſona, quæ matri in ſucceſſione præferatur.alij nãque matri præferuntur,alij poſtponuntur, alij ſimul cum matre ſuccedunt. Quod vt planiùs intelligatur, diſtinguenda ſunt quinque membra. Aut enim mater defuncti vel defunctæ concurrit cum liberis eius, aut cum parentibus, aut cum fratribus vel ſororibus conſanguineis, aut cum aliis perſonis legitimis,aut cum cognatis. Singula hæc membra ſeruato contextus ordine decidamus. Cùm defunctus vel defuncta matrem & liberos ſuperſtites relinquit, liberi præferuntur matri, & ſoli ſuccedunt. §. præferuntur.in princip. & verſicul.primo.

§.poſtea.

§. præferuntur.

Mater autem concurrit cum aliis parẽtibus tribus caſibus. aut enim ſuperſtites ſunt pater & mater, aut auus & mater, aut auus pater & mater. Quod dico de auo, idem intellige de proauo. I. Caſu pater præfertur matri, & ſolus ſuccedit. II. Caſu mater ſuccedit, excluſo auo. III. Caſu auus ſuccedit excluſis patre & matre. dict. §. præferuntur. verſ. pater. & ff. cod. l. 5. §. vlt. Hodie verò mater ſuccedit vnà cum patre, vel cum auo paterno: quia hereditas inter aſcendentes ita diuiditur, vt pars deferatur aſcendentib. per lineam paternam, pars aſcendentib. per lineã maternam, & proximiores remotioribus in eadem linea parentibus præferantur. Nou. 118. cap. 2. Similiter cum fratribus eſt ſororibus conſanguineis mater concurrit tribus caſibus. Aut enim concurrit cum fratre, aut cum ſorore, aut cum vtroque. Idem intellige, ſi concurrat cum multis fratribus vel multis ſororibus. I. Caſu frater excludit matrem, & ſolus ſuccedit. verſ. frater autẽ. II. Caſu mater & ſoror vel ſorores ſimul ſuccedunt; ita vt ſi defunctus ſit maſculus, hereditas diuidatur in capita. ſi verò defuncta ſit fœmina, matri deferatur ſemis, & alter ſemis diuidatur inter ſorores. verſicul. ſoror autem. & Cod. Theodoſ. de ſecundis nuptiis. l. 2. III. Caſu matre excluſa, hereditas diuiditur inter fratres & ſorores pro æquis partibus. verſicul. Sed ſi fuerant. Sed hanc poſtremam deciſionem Iuſtinianus corriget in §. ſed cum antea. verſicul. ita tamen. Denique ex dicta conſtitutione 118. fratres & ſorores, ſi per vtrumque parentem ſint defuncto

functo coniuncti, ſuccedunt vna cùm parentibus, ſin minùs, excluduntur ab hereditate; quia cedunt parentibus defuncti. Placet, antequàm vlterius progrediar, exponere quædam verba dicti. §. præferuntur. quæ non carent obſcuritate. Cùm ait *liberi defuncti*, ne intelligas liberos defunctos, ſed liberos ipſius defuncti: ita vt verbum *liberi* ſit in numero multitudinis in recto caſu, & verbum *defuncti* in genitiuo ſingulari. Deinde cùm ait *filia ſua*, filiam ſuam vocat, quæ eſt ſui iuris, vt poſſit habere heredes. Deinde cùm ait *matri defunctæ*, id eſt, *auia ſua*, intellige matrem defunctæ eandémque auiam filiorum defunctæ ita vt verba *matri, & auia ſua*, ſint datiui caſus ſingularis: & verbum *defuncta* ſit genitiui ſingularis. Deinde cùm ait *vtriuſque*, hoc verbo ſignificat filium vel filiam, & ſenſus eſt, ſiue maſculus ſiue fœmina deceſſerit, patet eius in ſucceſſione præfertur matri eius. Deinde cùm ait *inter eos ſolos*, ſignificat quæſtionem de hereditate eſſe inter patrem, & matrem, ita vt nec auus nec proauus extent. Deinde cùm ait *liberis onerata*. Cuiac. mauult *liberis honorata*: hæc enim loquutio eſt frequentior, & elegantior, & magis huic loco conuenire videtur, in quo agitur non de onere, ſed de priuilegio, & beneficio ſuccedendi, quod propter liberos matri tribuitur. Quãdo mater cõcurrit cum aliis perſonis legitimis, hic caſus in præſentia prętermittitur, ſed explicabitur in § ſed cũ antea. Vltimus caſus, quãdo mater cõcurrit cum cognatis defuncti vel defunctæ, omnino in hoc tit. prætermit-

titur. ſed certum eſt, matrem cognatis præferri. cùm enim Iuſtinianus in d. §. ſed antea. matrē præferat omnibus perſonis legitimis præter fratres & ſorores conſanguineos, ſine dubio præfert eā multò magis cognatis, qui ſunt poſteriores legitimis heredibus ¶ Tertia tit. pars eſt de cōſtitutionibus Iuſtiniani, qui quædam ex iure antiquo emēdauit. I. In §. ſed nos abolet ſecundum requiſitū, & idem ſucceſſionis ius tribuit omnibus matribus, quamuis non habeant ius trium vel quatuor liberorum. II. In §. ſed cùm antea. abrogat quaſdam conſtitutiones pertinētes ad caſum illum ſ. prætermiſſum, quo mater cum perſonis legitimis concurrit. i. cum aliis quàm cum fratre & ſorore conſanguineis. Hę conſtitutiones ita diſtinguebāt: Aut mater habet ius trium vel quatuor liberorū, aut non habet. Priori caſu, ſi concurrat cū fratre cognato vel cum patruo vel cum eius filio ſiue nepote, mater ſuccedebat ex beſſe, frater autem cognatus vel patruus, &c. ſuccedebat ex triēte. Sin autem concurrebat cum aliis agnatis, eos excludebat. Poſterori caſu ſuccedebat ex triente, agnati autem ex beſſe C. T eod. de legit. hered. l. 1. 2. & 7. Sed ex Iuſtiniani conſtitutione mater præfertur omnibus legitimis perſonis, prǽterquàm quòd ſuccedit vnà cum fratre & ſorore ſiue cōſanguineis ſiue vterinis: & cum ſororibus quidē ſuccedit ex parte dimidia, cum fratribus autē vel cum fratribus & ſororibus ſuccedit in partē virilem, vt deciditur in d. §. ſed cùm antea. verſ. ita tamen. Sed hodie indiſtinctè mater & fratres vel ſorores ſuccedunt in capita Nou. 118 c. 2.

§. ſed nos.

§. ſed cùm antea.

¶ Quar

¶ Quarta pars explicat duo, quæ tam iure antiquo obtinebant, quàm hodie obtinent. Primum eſt in §. pen. quòd mater non ſuccedit filio in ætate pupillari defuncto, ſi tutorem ei non petierit, cùm tutore egeret. Nota 1. Idem obtinere in auia. ff h t. l. 2. §. filiis. & qui pet. tut. l. 2. §. 1. Nota II excuſari matrem minorem 25. annis. C. ſi adu deli. l. 2. Secundum eſt in §. vlt. quòd mater filiis quibuſcumque ſuccedit, id eſt, non ſolùm ex iuſto matrimonio procreatis, ſed etiam vulgò quæſitis. Ratio eſt: quia noua iura id eſt lege xij. tab. poſteriora, inter quæ eſt hoc Senatuſconſultum Tertullianum, non reſpiciunt ad vinculum ciuile, ſed ad cōiunctionem naturalem. ff. de cap. min. l. 7. quæ coniunctio reperitur etiam inter matrem & filios vulgò quæſitos. *§. pen.*

De S C. Orſiciano.

Tit. IIII.

VT matres filiis ex SenatuſconſultoTertulliano, ita filij matribus ſuccedunt ex Senatuconſulto Orſiciano, quod conſequenter explicatur. ¶ Huius tituli quatuor ſunt partes. Prima in princip. titul. explicat dictum Senatuſconſultum, id eſt, quo tempore factum ſit, & quid noui iuris conſtituat. In ſumma, ex hoc Senatuſconſulto filij & filiæ matribus ſuccedunt, tanquam heredes legitimi ita vt non ſolùm præferantur cognatis, ſed etiam conſan- *Princ.*

§.1. guineis & reliquis agnatis. ¶ Secunda in §. 1. adiungit conſtitutiones ſupplentes, quod Senatuſconſulto Orficiano deeſt, id eſt, vocantes ad ſucceſſionem auiæ nepotes & neptes. ¶ Tertia duo declarat vtrique Senatuſconſulto communia. Vnum eſt in §. ſciendum. Quòd ſucceſſiones ex his Senatuſconſultis delatæ non amittuntur capitis deminutione. (ſubaudi, minima, veluti emancipatione) atque hoc probatur generali regula, quòd nouæ hereditates legitimæ capitis deminutione non pereunt, id eſt, hereditates quæ deferuntur ex iure xij. tabul. poſteriore non amittuntur per capitis deminutionem, per quam tolluntur ſucceſſiones ex lege xij. tab. delatæ. Differentiæ ratio eſt: quia lex xij. reſpicit ad vinculum ciuile, dum ſuos, vel agnatos ad hereditatem vocat: hæc enim nomina ciuilia ſunt, ſuus, & agnatus: nouæ autem leges, & noua Senatuſconſulta reſpiciunt ad vinculum naturale, dum ad ſucceſſionem vocant matrem, vel auiam, vel filios, vel nepotes: quandoquidem hæc ſunt nomina naturalia, id eſt, ſignificantia naturalem coniunctionem: ſcimus autem per capitis deminutionem ciuile vinculum tolli, non naturale. ſ. de legit. agn. tut. §. vlt. vt emancipatione deſinit eſſe ſuus, vel agnatus, non deſinit autem eſſe filius, vel nepos. Alterùm & in §. penultim. quia ſicuti mater ſuccedit filio vulgò quæſito ex Tertulliano. ſ. titul. prox. §. vlt. ita hic filius vulgò quæſitus matri ſuccedit ex Orficiano, ob rationem modò dictam, quia hæc Senatuſconſulta naturalem

(margin: §. *ſciendũ* — beside "tes & neptes"; §. *pen.* — beside "tem eſſe filius")

coniun

coniunctionem ſpectant,quę cõiunctio manifeſta eſt inter matrẽ & filium vulgò quæſitum, vtpote cum mater ſemper certa ſit, quamuis pater is demum certus ſit, quẽ nuptiæ demonſtrãt.ff.de in ius voc.l.4.¶Quarta pars in §.vlt. cõtinet doctrinam omnibus ſucceſſionibus legitimis communem, nempe ſi plures ſint in eodem gradu,vel ordine,qui ſimul ad hereditatem vocentur, aliquo non adeunte eius portio ceteris adeuntibus accreſcit.quòd ſi nullus eorum adiret, iam diximus ex §.pen.ſ.de legit.agn.ſucc. hereditatem ſequentibus perſonis deferri. Sed finge tres ſimul vocari ad legitimam hereditatem:verbi gratiã,tres patruos.Primus & ſecundus hereditatem adiuerũt:poſtea ſecundus deceſſit relicto filio Sempronio.tandem Tertius repudiauit hereditatẽ. quæritur,vtrũ portio Tertij accreſcat ſoli Primo: quia ſolus ex tribus illis patruis eſt ſuperſtes,an accreſcat etiã Sempronio filio & heredi ſecũdi patrui. Iuſtin.reſpondet portionem Tertij vtrique accreſcere, tam Primo, quàm Sempronio. ratio eſt:quia portio portioni, non perſonæ accreſcit: proinde cùm ſecundus patruus pro ſua parte hereditatem adiuerit,& ad filium ſuum tranſmiſerit, æquè hæc portio ad ſe trahit partem Tertij vacantem, atque portio primi. *§.vlt.*

***

De ſucceſſione cognatorum.

Tit. V.

ABſolutis duobus heredū legitimorum ordinibus, ſubiicit tertium ordinem, qui non eſt ciuilis, ſeu legitimus, ſed tantùm prætorius. Nam qui in hoc ordine ad ſucceſſionem vocantur, nimirum cognati, non fiunt iure ciuili heredes, ſed iure prætorio bonorum poſſeſſores: idcirco magis pertinent ad tit. j. de bon poſſeſſ. quia tamen bonorum poſſeſſores pro heredibus habentur, adeo vt etiam appellatione heredum interdum contineantur. j. de bonor. poſſeſſ. verſ. quos autem. & ff. de condit. & demonſtr. l. in conditionibus. 19. & de verb. ſignific. l. hereditatis appellatio. 138. non ſine cauſa hoc loco conſiderantur. ¶ Huius tituli duæ

Princ. ſunt partes. In priori parte, ex qua inſcriptio ſumpta eſt, declaratur ſucceſſio cognatorum. In qua parte Primò Imp. in princip. generaliter ad ſucceſſionem vocat proximos cognatos in tertio ordine, id eſt, poſt ſuos, vel quaſi ſuos, & poſt legitimos heredes.

§. 1. ¶ Secundò exponit eas perſonas quæ appellatione proximorum cognatorum continentur, & ad hanc ſucceſſionem vocantur. Hæ perſonæ ſunt. I. Agnati capite diminuti, id eſt, qui per minimam capitis diminutionem deſierunt eſſe agnati: non tamen deſierunt eſſe cognati: quia emancipatio ſuſtulit agnationem ciuilem, non ſuſtulit naturale

turale ius ſanguinis. quocirca hæ perſonæ amiſerunt ius ſuccedendi in ſecundo ordine tanquam agnati, ſed retinent ius ſuccedendi in tertio ordine tanquam cognati, ſed excipiuntur fratres & ſorores emancipati. Vt hæc exceptio intelligatur, diſtinguenda ſunt diuerſa iura. Primum eſt ius xij. tab. quo iure non ſuccedunt. Secundum eſt ius prætorium, quo vocantur in tertio ordine per bonorum poſſeſſionem vnde cognati. Tertium eſt conſtitutio Anaſtaſij, quæ facit eos heredes legitimos, & vocat eos in ſecundo ordine; ſic tamen vt alijs quidem agnatis & cognatis præferantur: ſed ſi cum aliis fratribus & ſororibus non emancipatis concurrant, deminutionem quandam patiantur, adeo vt fratres integri iuris duplum conſequantur, quàm emancipati, auctore *Theophilo* hîc. nam conſtitutio Anaſtaſij, quæ extabat in priori editione Codicis, poſtea à *Iuſtiniano* abrogata, & in ſecunda editione codicis reiecta eſt. Quartum ius eſt Iuſtin. conſtitutio, id eſt l. vlt. C. de legit. hered. quæ corrigit hunc §. & abrogata Anaſtaſij conſtitutione iubet omnes fratres & ſorores tam emancipatos, quàm non emancipatos ex æquis partibus ſuccedere, quia omnes ſunt heredes legitimi. quod priuilegiũ fratribus & ſororibus emancipatis hoc iure tributum, nouiſſimè productum eſt ad omnes cognatos. Nou. 118. cap, 3. II. Coniuncti per fœminas. §. eos etiam. III. Liberi naturales qui ſunt in adoptiua familia eo tempore quo pater naturalis moritur. §. liberi. coniunge §. admonendi. ſ. de hered. quæ ab *§. eos et. ã* *§. liberi.*

inteſt. defer. IV. Vulgò quæſiti. §. vulgò.
§. *penult.* Hæc dicta ſint de ſucceſſione cognatorum.
¶ In poſteriore tituli parte, quæ eſt in §. vlt.
§. *vlt.* ponitur diſcrimen inter ſecũdum & tertium heredũ ordinem, id eſt, inter agnatos & cognatos: quia ſucceſſio defertur agnatis vſque ad decimum gradum, cognatis verò regulariter vſque ad ſextum, interdum vſque ad ſeptimum, ex quo gradu ſuccedunt tantùm filij ſobrinorum vel ſobrinarum, propterea quòd ſunt in linea tranſuerſa inæquali, ita vt inferiori loco ponantur, vt ex ſequentis tituli deſcriptione apparebit, conſequenter loco liberorum ſint argumento. §. item amitam. ſ. de nupt. hanc igitur ob cauſam meliori conditione fruuntur, quàm alij in eodem gradu conſtituti.

De gradibus cognatorum.

TIT. VI.

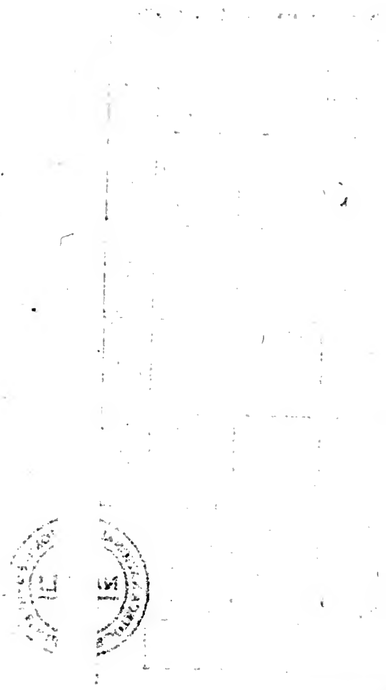
SVperioribus titulis dictum fuit agnatos vel cognatos ad ſucceſſionem vocari ſecundum gradus prærogatiuam, vt nimirum proximiores remotioribus præferantur: quapropter hoc loco gradus non immeritò explicantur.
Princ. ¶ Huius tituli tres ſunt partes. Prima pars eſt de gradibus cognationũ. in qua parte Imp. I. In primis verbis rationem affert huius expoſitionis, atque ita nectit hunc titulum cum præcedentibus. II. In verſ. quare generaliter de cognatione tractat, eã diuidens in ſuperiorem, in qua ponuntur parentes;

rentes; & inferiorem, in qua ponūtur liberi & tranſuerſalem,in qua reliqui cognati collocantur. diſtinctionem autem ponit inter has cognationes: quia ſuperior & inferior incipiunt à primo gradu, trāſuerſalis autem incipit à ſecundo gradu. etenim pater vel mater, & filius vel filia ſunt in primo gradu, fratres autem & ſorores ſunt in ſecūdo gradu. ſed iure Canon. etiam fratres & ſorores ſunt in primo gradu. quare hoc diſcrimen iure Pontificio non obtinet: ſed omnis cognatio à primo gradu exordium capit. Ratio autem, cur iure ciuili cognatio tranſuerſalis incipiat à ſecundo gradu hæc eſt: quia inter duos fratres vel ſorores interiecta eſt perſona parentis per quam coniunguntur. ff. h.t.l.vlt.§.nam quoties. quoniam ex eadem perſona geniti ſunt, atque ita reperiūtur duæ generationes, quarū vnâ vnus frater, alterâ alter frater genitus eſt: & generationes, quémadmodum ſunt cauſæ cognationis, vt ſcribit Ariſtot. 8. Ethic. cap. 12. ita etiam ſunt cauſæ gradus; ita vt quot ſunt generationes inter aliquas perſonas interiectæ, totidem ſint gradus. j.h.t.§.hactenus. III. Enumerat omnes perſonas, quæ in ſingulis gradibus repeσriuntur à §.1. vſque ad d.§.hactenus. Nota ad §.quinto. propius ſobrino vel propiorem ſobrino vocari patrē ſobrini; quia vno gradu proximior eſt. etenim ſobrinus eſt in ſexto gradu, pater autem ſobrini eſt in quinto gradu. Nota ad §.ſexto. illa verba, *item propius ſobrino ſobrinaue filius filia*, omnino delēda eſſe, quia fruſtra & ineptè repetunt, quod mox elegātiùs ſubiicitur: nam filius propioris ſobrino *§.1. & ſequent.*

brino

brino eſt ipſe ſobrinus, qui mox in hoc ipſo
§.hacte-nus. §.proponetur. IV. in d. §.hactenus. generalem regulam tradit, per quam poſſimus cognoſcere nō ſolū ſex gradus iam expoſitos, ſed etiam omnes vlteriores. Regula eſt, generata perſona gradum adiicit. Nota primò hanc regulam ſic accipiendam eſſe, vt generata quæque perſona nouum gradum adiiciat non quatenus eſt perſona, ſed quatenus eſt generata, quia generatio & cauſa cognationis, & gradus, vt paulò antè notaui Nota ſecūdò hāc regulam in iure ciuili carere exceptione, & obtinere in omnibus cognatis: iure autem Pontificio coanguſtari ad ſolos parentes & liberos, non valere in tranſuerſalibus, de quibus dantur aliæ regulæ, quas ſubieci graduū typo à me delineato, & iampridem cum Inſt. edito.
§.pen. ¶ Tertia pars in §. pen. docet agnationis gradus eodem modo & ſecundum eandem regulam numerari, ac gradus cognationis: exempli gratia vt fratres vterini, qui ſunt agnati; ita etiam conſanguinei, qui ſunt agnati, ponuntur in ſecundo gradu. item vt cognatus auunculus eſt in tertio gradu, ita etiam patruus, qui eſt
§.vlt. agnatus. ¶ Vltima pars in §. vlt. ſubiicit graduum deſcriptionem, eóſque ob oculos nobis proponit, ſed quia temporum iniuria periit; ab aliis aliter reſtituitur: nos quoque in eo laborauimus, & duplicem deſcriptionem Inſtitutionibus adiecimus, aliā epitomæ iuris adiunximus, aliam in Synopſi propoſui, cui perſimilem in Inſtitutionum Epitoma delineaui: hîc vltrò aliam adſcribam.

De

Digitized by Google

2	aúus. auia.			patruus, amita, auũculus, matertera magni.		ꝓpatrui, ꝓamitæ, ꝓauũculi, ꝓmaterterę filiꝰ, filia.	2
I	pater. mater.		patruus. amita auunculus matertera.		ropiùs ſo- ɔrino, vel ſo rina.		I

De ſeruili cognatione.

GRæci hîc non habent nouum titulum, ſed ſequentem contextum vſque ad titulum de ſucceſſ. libert. adiungunt titulo de gradibus cogn. ſed quia hæc res parui momenti eſt, in hoc opere vtramque lectionem quodammodo retinui, & rubricæ verba adſcripſi, numerum prætermiſi. vnde in analyſi hic tractatus ſeorſum explicatur, in indice titulo ſuperiori adiungitur. ¶ Primò Imp. *Princ.* tractat de ſeruili cognatione, quod rubrica pollicetur. Seruilem cognationem appellat, quæ inter libertinos ſpectatur. ideo autem dicitur ſeruilis, quia tempore ſeruitutis originem habuit. Hîc diſtinguit inter ius vetus, & ius nouum. Iure veteri cognatio ciuilis ad ſucceſſionem non proderat, id eſt, liberti iure cognationis non ſuccedebant, ſed omnium libertorum bona lege xij. tab. ad patronos deferebantur. Iure autem nouo liberi vel fratres liberti defuncti præferuntur patrono. verſ. ſed noſtra. Hoc autem accuratius explicatur titulo ſeq. Ad finem huius contextus nota verbum *nuptijs* ex imperiti hominis gloſſemate irrepſiſſe in contextum, cùm Iuſtin. non intelligat alias nuptias ſed alios parentes. ſenſus enim eſt, fratri libertino fratrem ſuccedere, ſiue ſit frater ex eodẽ patre, ſiue ex eadem matre, ſiue ex aliis, ſubaudi, parẽtibus, id eſt, ex diuerſo patre vel ex diuerſa matre. ¶ Secũdò in §. 1. ex iis quę §. 1.

hoc

§.1. hoc tertio libro hactenus expoſita ſunt, colligit maiorē in ſucceſſione haberi rationem ordinis, quàm gradus. nam liberi, qui ſuccedūt in primo ordine, quocumque gradu ſint, præferuntur omnibus agnatis, etiam proximioribus. vt putà pronepos, qui eſt tertio gradu, præfertur fratri, qui eſt ſecundo gradu. item agnati ſuccedentes ex ſecundo ordine, præferuntur agnatis licèt proximioribus, qui ſuccedūt in tertio ordine, vt patruelis, qui eſt quarto gradu, præfertur auunculo, qui eſt tertio gradu. In fine huius §. repetitur exceptio iam tradita in §.1.§. de ſucceſ. cogn. quòd fratres & ſorores emancipati, quamuis non ſint agnati, ſed cognati, tamen præferuntur non ſolùm cognatis, ſed etiam agnatis remotioribus: quia ex conſtitutione Anaſtaſij facti ſunt heredes legitimi. hodie verò ſecūdus & tertius ordo cōfuſi ſunt: quia ſublatā agnationis & cognationis differētiā æque cognati atque agnati ſuccedunt ſecundum gradus prærogatiuam.

De ſucceſsione libertorum.
TIT. VII.

QVæcumque expoſita ſunt à titulo de teſtamentis vſque ad hunc locum, ea pertinent ad ſucceſſionem hominum ingenuorum vel ex teſtamento, vel ab inteſtato: hic autem titulus eſt de ſucceſſione in bonis libertorum. nam ſucceſſio libertorum in hac rubrica dicitur ea, qua ſucceditur libertis, non qua liberti ſuccedunt. ¶ Primò Imp. docet, qui ſuccedant libertis. vbi declarat quatuor

tuor iura. Primum ius in pr.tit. eſt lex xij. tab. quo iure patronus liberto inteſtato ſuccedit, ſed aduerſus teſtamentum liberti, in quo alij heredes ſcripti ſint, nihil iuris habet. & quod dixi patronum ab inteſtato ſuccedere, intelligendum eſt eum ſuccedere tanquàm legitimum heredem in ſecundo ordine, id eſt, poſt ſuos heredes. Secundum in §. 1. eſt ius prætorium: quo iure patronus non ſuccedit, ſi libertus filium naturalem reliquerit: ſuccedit autem ex ſemiſſe, ſi reliquerit filium adoptiuum. item contra teſtamentum liberti, in quo alij quàm filij naturales ſint heredes ſcripti, habet dimidiam partem hereditatis per bonorum poſſeſſionem contra tabulas. Tertium ius eſt lex Papia in §. poſtea. cuius iuris ſumma hæc eſt: Si libertus ſit centenarius, id eſt, habeat 100. millia ſeſtertiûm, ſeu (quod idem valet) 100. ſeſtertia in bonis, & pauciores relinquat quàm tres liberos, tunc patrono in hereditate liberti tertia pars debetur. Seſtertius eſt quarta pars denarij: valet enim duos aſſes cum dimidio: vnde dicitur ſeſtertius, quaſi ſemis tertius, quia ſcilicèt valet duos aſſes integros, & tertium dimidiatum, ſeſtertium autem valet 1000. ſeſtertios. Quartum ius in §. ſed noſtra. eſt conſtitutio Iuſtiniani: cuius ſumma continetur quatuor regulis. I. Regula eſt: Centenarius dicitur, non qui habet 100. ſeſtertia, ſeu 100. millia ſeſtertiû, ſed qui habet 100. aureos. Aureus autem Iuſtinianicus eſt 72. pars libræ, & valet ſeſtertios 66. cum duobus trientibus. II. Regula eſt: Liberto inteſtato defuncto ſucceditur hoc

Princ.

§. poſtea.

§. ſed noſtra.

hoc ordine: primùm vocantur liberi ipſius liberti deinde fratres eius, tertio loco patronus, poſtea liberi ipſius patroni, tandem qui ex tranſuerſo coniuncti ſunt patrono vſque ad 5. gradum. III. Regula eſt; Siue liberi ipſius patroni, ſiue tranſuerſales ſuccedant, tãtùm proximiores ſuccedunt in capita, non in ſtirpes, ceſſante omni iure repræſentationis. IV. Regula eſt: patronus per bonorum poſſeſſionem contra tabulas tertiam partem hereditatis auferet, ſi libertus ſit maior centenario, eſt proprij liberi ei non ſuccedant.

§. vlt. ¶ Secũdò in § vlt docet, quibus libertis ſuccedatur: & repetit, quod traditum fuit in § vlt. s̃ de libert. videlicèt ſublatam eſſe differentiam inter libertinos: quia cùm olim eſſent tria libertinorum genera, nempe ciues Romani, & Latini, & dedititij, hodie ſunt omnes ciues Romani: idcirco regulæ s̃. traditæ in omnibus libertinis æquè locum habent.

De aſsignatione libertorum.

TIT. VIII.

QVod ſuperiori titulo dictum fuit, liberos patroni ſuccedere liberto, recipit hoc loco limitationem: quia ſi patronus vni ex liberis ſuis libertum aſſignauerit, id eſt, attribuerit, ille ſolus erit heres legitimus liberti. *Princ.* ¶ Primò Imp. in primis tituli verbis docet

docet hanc aſſignationem ex Senatuſconſulto receptam eſſe. ¶ Secundò in verſ. vt poſt mortem. declarat effectum huius aſſignationis: quia ille ſolus inter liberos patroni liberto ſuccedit, cui libertus fuit aſſignatus. ¶ Tertiò in §. 1. quærit quis aſſignari poſſit, ac docet aſſignari tam libertum, quàm libertam. ¶ Quartò de perſona cui aſſignatur, dat duas regulas. I regula eſt, non ſolùm aſſignatur filio, vel nepoti, ſed etiam filiæ, vel nepti. non habetur ergo ratio neque ſexus, neque gradus. d. §. 1 verſ. & non tantùm. II. Regula eſt, Aſſignari poteſt ijs qui ſunt in poteſtate, non liberis emancipatis. immo ſi is, cui patronus libertum aſſignauit poſtea emancipetur, aſſignatio euaneſcit. Notanda eſt huius regulæ exceptio: quia etſi non poteſt libertus aſſignari ſoli filio emancipato, tamen ſimul aſſignari poteſt duobus filijs quorum alter ſit integri iuris, alter emancipatus. Quod igitur emancipatus non poteſt habere per ſe, id merito fratris in poteſtate conſtitu i cum quo eſt coniunctus, conſequi poteſt. ff. h. t. l. vtrùm 9. ¶ Quintò in §. vltim. docet aſſignationem fieri tam in teſtamento, quàm ab inteſtato. ¶ Sextò in vers. etiam. oſtendit, quibuscumque verbis aſſignationem fieri poſſe. ¶ Septimò in verſ. ex ipſo. docet quo tempore, & quo iure aſsignatio recepta ſit.

§. 1.

§. *vlt.*

***

DE

De bonorum poſſeſsionibus.

Tit. IX.

ABſolutus eſt per multos titulos primus modus acquirendi per vniuerſitatem, nempe hereditas: Sequitur ſecundus modus non abſimilis, id eſt bonorum poſſeſſio. nam bonorum poſſeſſores vicem heredum obtinent. ℑ. h. t. verſ. ſed cum eis adeo vt interdum appellentur heredes. ff. de cōdit. & demōſtr. l. in conditionibus. 19. §. ſi patronus. & de verb. ſign. l. hereditatis 138. ¶ Primò docet cur bonorum poſſeſſiones ſint à prætore introductæ: quia poſſet alicui videri ſufficere legitimam hereditatem. Itaque Imp. duas cauſas bonorum poſſeſſionis affert in pr. tit. Vna eſt, vt ius ciuile emendetur: veluti cùm prætor dat bonorum poſſeſſionem contra tabulas teſtamenti, quod iure ciuili valet. Appellatione emendationis continetur etiā, quod prætor ſupplet, & addit iuri ciuili, veluti cùm ad ſucceſſionē vocat cognatos, qui iure ciuili neglecti reperiuntur. Altera cauſa eſt, vt ius ciuile confirmetur: quia noſtra intereſt habere plura remedia, & plures vias aliquid conſequendi. verbi gratiâ ſui heredes ſuccedunt in primo ordine ex lege xij. tab. vel accipiunt iure prætorio bonorum poſſeſſionem vnde liberi. ¶ Secundò in §. quos autem. declarat effectum bonorum poſſeſſionis: quia (vt paulò antè notaui) bonorum poſſeſſor non eſt propriè heres, ſed habe

habetur loco heredis. ¶. Tertiò in verſ. adhuc. docet multas eſſe bonorum poſſeſſiones. ¶ Quartò declarat ſingulas ſpecies. & cùm omnis bonorum poſſeſſio vel ſit ordinaria, vel extraordinaria, initium ſumit ab ordinarijs, de quibus duo iura proponit. Primum eſt ius vetus in §. 1. quo iure ſunt 10. bonorum poſſeſſiones ordinariæ, videlicèt duæ ex teſtamento, & octo ab inteſtato. I. bonorum poſſeſſio eſt contra tabulas; quia teſtamentum euertit, & ijs datur, qui non ſunt ſcripti heredes in teſtamento. Hanc inquit Imp. dari liberis præteritis in teſtamẽto paterno. addè, quod datur etiam patronis contra teſtamentum liberti. s. de ſucceſſ. libert. §. qua de cauſa. nec non parenti contra tabulas filij, vel nepotis, quem emancipauit. ff. ſi à paren. quis man. l. 1. II. eſt bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas, quæ datur directa *ſcriptis* heredibus, eò quòd prætor in teſtamento ſcripturam requirit. s. de teſtam. §. ſed prædicta. & §. ſeq. vtilis autem datur heredibus inſtitutis in teſtamento nuncupatiuo. C. de bon. poſſ. ſec. tab. l. 2. quod teſtamentum valet iure ciuili. s. de teſtam. §. vlt. III. eſt bonorum poſſeſſiò *vnde liberi*, quæ vt & pleræque aliæ ſumit appellationem à primis verbis edicti, ac datur liberis ab inteſtato ſuccedentibus. IV. eſt bonorum poſſeſſio *vnde legitimi*, quæ datur heredibus legitimis, veluti agnatis. V. eſt bonorum poſſeſſio *vnde decem perſonæ*, quæ competit decem perſonis in contextu enumeratis, vt patri, matri, &c. in bonis emancipati. nam iure ciuili emancipato ſuccedebat is, qui eum manumiſerat, §. 1.

quaſi

quaſi patronus. ſed ſi contigebat, vt extraneus manumiſiſſet, id eſt pater fiduciarius, cui pater naturalis filium ſuum vendiderat: tunc prætor ei patri fiduciario præferebat defuncti patrem, vel matrem, vel ceteros in contextu nominatos. Sed hæc bonorũ poſſeſſio non poteſt hodie habere locum: quia hodie nulli ſunt patres fiduciarij, ſed antiqua illa emancipandi formula per imaginarias venditiones ab aula receſſit. ſ. quib. mod. ius poteſt. ſolu. §. præterea. VI. Eſt bonorũ poſſeſſio *vnde cognati*, de qua ſ. ſatis ſuperque dictum fuit. VII. eſt bonorum poſſeſſio *tum quem ex familia*, per quam ad ſucceſſionem vocantur qui ſunt in familia patroni. VIII. Eſt *vnde patroni* &c Dices, quomodo patronus vocatur poſt eos qui ſunt in familia ipſius patroni. Reſpondeo cum Theoph. patronos bis vocari ad ſucceſſionẽ. nam quarta bonorum poſſeſſio *vnde legitimi* eis competit, & per eam præferuntur ijs qui ſunt in familia. ſed ſi eam amiſerint, vt lapſu tẽporis, de quo dicetur in §. etſi intra, poterunt hanc octauam petere: nec poſſunt conqueri quod poſtponantur ijs, qui ſunt in familia; quia hoc ipſorum culpi euenit, eò quòd antecedentem bonorum poſſeſſionem petere neglexerunt. IX. Eſt bonorum poſſeſſio *vnde vir & vxor*: per quam vxor marito, vel maritus vxori ſuccedit. X & vltima eſt *vnde cognati manumiſſoris*, quæ cognatis patroni competit. Secundum eſt ius nouum in §. ſed eas. vbi Imp. quatuor bonorum poſſeſſiones tollit, tanquàm ſuperfluas, nimirum *vnde 10. perſonæ*, & *tum quẽ ex familia*, & *vnde patroni*, & *vnde*

§. *ſed eas.*

& *vnde cognati manumiſſoris*: reliquas autem, tanquam vtiles, admittit & probat. Hæc omnia dicta ſunt de bonorum poſſeſſionibus ordinarijs, id eſt, quæ certo ordine deferuntur. ¶ Poſtea in §. ſeptima. ſubijcitur bonorum poſſeſſio extraordinaria, id eſt, quæ non habet certum locum, nec refertur inter bonorum poſſeſſiones ex teſtamento, vel ab inteſtato, ſed generaliter prætor bonorum poſſeſſionem ijs pollicetur, quibus lege, vel ſenatuſcõſulto, vel conſtit. principis defertur. *§. ſeptima.*
¶ Quintò loquitur de tempore petendæ bonorum poſſeſſionis: de quo tres quæſtiones occurrunt I. Quæſtio eſt, intra quod tempus petenda ſit bonorum poſſeſſio. II. Quis ſit effectus, ſi intra illud tempus non petatur. III. Quomodo hoc tempus continuetur, id eſt, vtrùm ſit continuum, an vtile. Eſt autem tempus continuum, quod continentur currit omnibus diebus indiſtinctè enumeratis, etiamſi ſint dies feriati. vtile autẽ tẽpus eſt, cùm ij tantùm dies computantur, quibus aliquid fieri potuit, putà quibus potuit litigari, vel bonorum poſſeſsio peti, vel aliquid aliud fieri pro ſubiecto argumento. Ad primam quæſtionem reſpondet. Imp. in §. cùm igitur. liberis & parentibus annum tribui ad petendam bonorum poſſeſſionem, ceteris autem perſonis dari 100. dies. Nota in fi. huius §. aut delenda eſſe illa verba *agnatis vel cognatis*, aut cum Theoph. addendum *vel extraneis*: Sed ego malim ea verba deleri: quia generaliter omnes aliæ perſonæ præter liberos & parentes habent 100. dies. Ad ſecundam quæſtionem reſpõdet in §. etſi intra. per *§. cùm igitur.* *§. etſi intra.*

diſtinctionem.aut enim is cui bonorum poſſeſſio defertur, voluntatem ſuam non patefacit, aut bonorum poſſeſsioně ſibi delatam repudiat. Priori caſu expectatur lapſus totius temporis,intra quod bonorum poſſeſſio peti poteſt;& eo tempore elapſo, ſi alij ſint in eodem gradu, eis accreſcit portio omittentis bonorum poſſeſsionem. ſi verò nulli ſint in eodem gradu,tunc bonorum poſſeſſio ſequentibus defertur ſecundum eum ordinem quo bonorum poſſeſsiones propoſitæ fuerunt in §.ſed eas & §. ſeq. Poſteriori caſu non expectamus lapſum temporis, ſed ſtatim ac aliquis bonorum poſſeſsionem repudiauit, alijs accreſcit, vel defertur. Ad tertiam quæſtionem reſpődet in §. pen.tempus petendæ bonorum poſſeſsionis eſſe vtile, non continuum, id eſt, eos dies tantùm computari, quibus bonorum poſſeſſio peti poteſt. ff. qu.ordo in bon. poſſ.ſeru.l. vtile. Sextò in §. vlt. docet, quomodo bonorum poſſeſſio peti poſſit: & ait non eſſe opus vt aliquis pro ea petenda curet, id eſt, ſit ſollicitus; quia non eſt opus ſolemni pĕtitione, quæ olim requirebatur. C.comm.de ſucceſſ. l.2.ſed ſufficit quocumque modo voluntatem oſtendere amplectendæ bonorum poſſeſſionis.

§.pen.

De acquiſitione per arrogationem.

TIT. X.

EXpoſiti ſunt duo modi acquirendi per vniuerſitatem, hereditas, & bonorum poſſeſ

poſſeſſio: Sequitur tertius modus, nimirum acquiſitio per adrogationem. Duo namque ſunt adrogationis effectus. Vnus in perſona arrogati ſpectatur, qui ſubjicitur poteſtati adrogatoris.ſ.de adopt.§. penultim. Alter in rebus cernitur: quia res adrogati acquiruntur adrogatori, vt hoc titul. declaratur. ¶ Primò Imp.nectit hunc titulum cum præcedentibus. ¶ Secundò in verſ.quæ nec. declarat originem huius acquiſitionis, quę moribus introducta eſt, non ſcripto iure. ¶ Tertiò docet, quænam res ita acquirantur aut iure veteri, aut iure nouo. Ius vetus explicatur in §.1. vbi datur regula, quòd omnes res ſiue corporales ſiue incorporales adrogatori acquiruntur pleno iure, id eſt, plenum dominium. non tantùm nuda proprietas, nec tantùm vſusfructus adrogatori acquiritur. Additur exceptio earum rerum, quæ per capitis deminutionem, id eſt per adrogationem pereunt, quod enim perit, alicui queri non poteſt. Harum rerum exempla aliquot ſubjicit Primum exemplum ſunt operæ. Nota I. Operas definiri diurnum officium.ff.de oper.libert.l.1. Nota. II. Operas deberi vel à libertis, vt in d.t.de oper.libert. vel à ſeruis. vt in tit.de oper.ſeru. non ab hominibus ingenuis.ff.de fideiuſſ. l. ſi quis.56. in princip. hoc autem loco intelligere oportet operas libertorum, non ſeruorum: quandoquidem Imper.ait operas per capitis deminutionem interire: operæ autem ſeruiles capitis deminutione non pereunt.ff. de oper. ſeru.l.2. & de vſufruct. leg.l.2. Nota III. alias eſſe operas artificiales, alias officiales.ff. de con-

Princ.

§. 1.

L. dict.

dict. indeb. l. ſi non ſortem. 26. §. libertus. Iuſtinianum autem in præſentia loqui de operis officialibus, non de artificialibus: quoniam artificiales. cuicumque deberi, & ad quemcumque transferri poſſunt: officiales autem ſoli patrono debentur, non alij: proinde non poſſunt adrogatori acquiri. ff. de oper. libert. l. fabriles 6. l. operæ 9. Secundum exemplum eſt ius agnationis. vide ſuprà de legitim. adgn. tut. §. vltim. Addit Imper. vſum & vſumfructum olim fuiſſe in harum rerum numero, quæ minima capitis deminutione pereunt: hodie verò manere etiam poſt capitis deminutionem. ſ. de vſufruct. §. vltim. ¶ Ius nouum ſubjicitur in §. nunc autem. vbi conſtituitur, vt adrogatori non quæratur plenum ius, ſicut olim, ſed tantùm vſusfructus; mortuo autem filio adrogato etiam dominium acquiratur adrogatori, niſi ſuperſint aliæ perſonæ, quæ adrogatori præferantur ex Iuſtiniani conſtitutione, quæ deſideratur. ¶ Quarto in §. vltim. declarat effectum dictæ acquiſitionis, cùm enim bona adrogati transferantur ad adrogatorem: conſequens eſt, vt etiam æs alienum ad eum aliquo modo transferatur. quamuis enim adrogator ex contractu adrogati non teneatur ipſo iure, id eſt non teneatur iure ciuili, tamen nomine filij adrogati conuenitur actione prætoria de peculio. ff. de adopt. l. penultim. & de pecul. l. in adrogatorem. 42. Quidam putant hoc loco non poſſe intelligi actionem de peculio; quia Imper. inquit adrogatorem

§. nũc autem.

§. vlt.

conue

conueniri nomine filii : actione autem de peculio pater conuenitur ſuo nomine. ff. de fideiuſſ. l. ſi ita ſtipulatus. 59. & de pecun. conſtit. l. 1. §. vlt. Ad hanc obiectionem reſpondeo verbum *ſuo nomine* eſſe homonymum. nam pater in dictis legibus dicitur de peculio ſuo nomine conueniri, quatenus non conuenitur vt defenſor filij; quia actio de peculio datur contra patrem, non contra filium: nihilominùs tamen dicitur conueniri nomine filij, id eſt, ex contractu filii. ff. quib. ex. cauſ. in poſſeſſ. eatur. l. 7. §. ſi quis.

De eo cui libertatis cauſa bona addicuntur.

Tit. XI.

HOc titulo declaratur quartus modus acquirendi per vniuerſitatem, cùm defuncti bona, nemine hereditatem vel bonorum poſſeſſionem admittente, attribuuntur libertatis cauſâ, id eſt attribuuntur ei, qui cauet ſe libertates in teſtamento vel codicillis relictas præſtaturum dummodò etiam caueat de debito creditoribus hereditariis ſoluendo.

¶ Primò Imper. nectit hunc titulum cum præcedentibus, & proponit ſummam reſcripti D. Marci, quo reſcripto hic modus acquirendi introductus eſt, oſtendit ergo iis, qui libertatem in teſtamento *Princ.*

L 2 acce

acceperunt, id eſt, quibus teſtator libertatem reliquit, bona defuncti addici, ſi ex eo teſtamento nemo adeat hereditatem. Nota I. Bona poſſe addici non ſolùm iis, quibus libertas relicta eſt, ſed etiam aliis legatariis & fideicommiſſariis: immo etiam extraneis, qui non ſunt nominati in teſtamento. C. de teſtam. manum. l. vlt. in princ. Nota. II. non ſolùm iis poſſe bona addici, quibus in teſtamento libertas relicta eſt, ſed etiam iis quibus relicta eſt in codicillis. J. hoc tit. §. in primis. Nota. III. Non ſolùm opus eſſe, vt nemo hereditatem adiuerit, ſed etiam vt nemo bonorum poſſeſſionem petierit, & generaliter vt nullus ſit ſucceſſor ex teſtamento, vel ab inteſtato J. §. 1.

§. 1. ¶ Secundò in dict. §. 1. proponit verba dicti reſcripti, cuius tres ſunt partes. Prima pars oſtendit, quænam requirantur, vt alicui bona addici poſſint. Secunda pars in verſicul. & ij. declarat illius addictionis effectum. Tertia pars in verſicul. & ne huius. producit ſupra dicta ad fiſcum, ſi fiſcus petat bona ſibi addici.

§. hoc reſcripto. ¶ Tertio in §. hoc reſcripto. vtilitatem oſtendit dicti reſcripti: in quo ſpectatur fauor tam libertatis, quàm vltimæ voluntatis: ſeu tam eorum quibus libertates relictæ ſunt, quàm ipſius defuncti.

§. in primis. ¶ Quartò docet quibus caſibus hæc bonorum addictio locum habeat. vbi dat aliquot regulas. I. Regula eſt in §. in primis. Hæc addictio locum habet ſiue libertates relictæ ſint in teſtamento, ſiue in codicillis ex teſtamento factis ſiue in codicillis ab inteſtato factis. Quoniam autẽ verba huius §. non

carent

carent obſcuritate: vt ea tollatur, Notandum primò eſt, verſic. quid ergo. legendum eſſe cum interrogatione: ita vt nota interrogationis ſubiiciatur verbo *hereditas.* item altera interrogationis nota debet ſubiici verbo *habere.* Non eſt autem harum interrogationum eadem vis. nam prior interogatio ſignificat quæſtionem: poſterior reſponſionem; ita vt hæc poſterior interrogatio habeat vim affirmationis. Notandum Secundò, pro *inteſtatus* legendum *teſtatus.* ſenſus enim totius §. eſt, bona addici poſſe tribus caſibus. Vnus eſt, cùm libertates datæ ſunt in teſtamento. alter eſt in verſicul. quid ergo. cùm libertates relictæ ſunt in codicillis ab inteſtato factis. Tertius caſus eſt in verſicul. certè. cùm libertates relictæ ſunt in codicillis à teſtatore factis.
II. Regula eſt in §. tunc. Addictioni bonorum locus eſt ita demum ſi, certum ſit nullum ſucceſſorem exiſtere. Nota, particul. *enim* in princip. huius §. delendam eſſe. III. Regula eſt in §. ſi is qui. Si minor heres inſtitutus abſtineat hereditate, bona addici poſſunt libertatum conſeruandarum causâ: & ſi poſtea minor reſtituatur, vt hereditatem accipiat, datæ libertates non reuocantur: quia regulariter & in vniuerſum non datur reſtitutio contra libertates, quæ ſemel competierunt. IV. Regula eſt in §. penultim. Si nullæ libertates datæ ſint, non admittitur bonorum addictio. V. Regula eſt in verſicul. quid ergo. Si libertates inter viuos datæ ſint, bona

§. *tunc.*

§. *pen.*

addici poſſunt, ne hæ libertates retractentur, quaſi datæ in fraudem creditorum. Sunt & aliæ regulæ, quas Imp. non refert hoc loco, ſed ex ſua conſtit. peti iubet in §. vlt. id eſt ex l. vlt. C. de teſtam. manum.

§. vlt.

De ſucceſſionibus ſublatis, &c.

TIT. XII.

PRæter quatuor modos acquirendi per vniuerſitatem hactenus expoſitos, erant olim alij duo, qui hoc titulo proponuntur, quamuis non ſint ampliùs in vſu. Primus eſt per bonorum emptionem, cùm bona debitoris, qui non erat ſoluendo, ſolemniter detrahebantur. in princip. titul. Secundus erat ex Senatuſconſulto Claudiano, cùm mulier ſeruo alieno miſcebatur contra domini voluntatem. nam ſi poſt trinam domini denuntiationem nihilominùs ſeruo iungeretur, eiuſdem domini ſerua fiebat, & vniuerſa eius bona domino acquirebantur. verſ. erat. & C. de Senatuſconſ. Claud. toll. l. vn. Vlp. tit. 11.

***

De

De obligationibus.

Tit. XIII.

IVdicio petimus aut rei vindicatione res quæ ſunt in noſtro dominio, aut condictione res nobis debitas. Hinc duo ſunt capita tractatus de rebus. Vnum de dominio: Alterum de obligatione. Dominium eſt ius in re: obligatio vero eſt ius ad rem. Quoniam igitur de rerum dominio huc vſque dictum fuit, meritò nunc agitur de obligationibus. ¶ Primò Imperat. hunc tractatum proponit in primis tituli verbis. *Prin.* ¶ Secundò in verſicul. obligatio definit obligationem, quam inquit eſſe iuris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur alicuius rei ſoluendæ ſecundum noſtræ ciuitatis iura. Nota I. hîc definiri ciuilem obligationem, non naturalem, quæ minùs propriè dicitur obligatio. ff. de fideiuſſ. l. fideiuſſor. 16. §. naturales. idcirco ait *ſecundum noſtra ciuitatis iura.* Nota II. obligationem dici iuris vinculum, quamuis propriè loquendo non ſit vinculum, ſed effectus vinculi. iuris enim vinculum eſt contractus vel quaſi contractus, vel delictum, vel quaſi delictum: obligatio verò eſt deuinctio quæ per hæc vincula fit. his enim vinculis, id eſt contractibus aut delictis, quodammodo ligamur & creditoribus noſtris deuincti ſumus. Nota III. neceſſitatem,

qua obligatio adſtringit, eſſe multiplicem: alia namque eſt arctior & validior, alia leuior & infirmior: quandoquidem tenentur præcisè aliquid dare vel facere, alij per aliquam exceptionem poſſunt hanc ſoluendi neceſſitatem vitare. Nota IV. vi obligationis aliquam rem ſoluendam eſſe, non quia res illa ſit per obligationem affecta, ſed quia perſona debitoris ad eam rem ſoluendam eſt obligata. Nota V. aliquam rem eſſe ſoluendam, vel quia danda eſt, vel quia facienda, vel quia præſtanda. ff. hoc titulo lege tertia. Datur res, cùm eius dominium in accipientem transfertur. Inſtitut. de actionibus §. ſic itaque. vt in mutuo. infrà titulo proximo in princip. Fit, veluti cùm fit inſula, aut alia res, quæ non erat, præſtari dicitur, cùm ſine tranſlatione dominij traditur, vt in commodato. Sic igitur ſunt tria membra: dare, facere, præſtare. interdum ponuntur tantùm duo membra: datio ſeu res, & factum, infrà de verborum obligatione. in principio & §. vltimo. túncque dandi vocabulum accipitur latiùs, vt complectatur etiam præſtationem, ſeu traditionem ſine tranſlatione dominij.

§. I. ¶ Tertio ſubjicit obligationum diuiſiones ſumptas à cauſa efficienti. Prima diuiſio eſt in §. I. in quo dictæ obligationes diuiduntur in ciuiles & prætorias. Nota I. verbum, *ciuile* eſſe homonymum. quandoque enim opponitur prætorio: atque ita dicimus alias eſſe ciuiles obligationes, alias prætorias. interdum opponitur naturali: in qua ſignificatione omnes obligationes, de quibus

quibus hîc agitur ſunt ciuiles. iam enim monui naturales prætermitti. Ergo obligatio ciuilis,id eſt,non naturalis, diuiditur in ciuilem & prætoriam. Sic idem eſt nomen generis & ſpeciei, vt in multis iuris partibus contingit. Nota II. ciuiles obligationes appellari, non ſolùm eas, quæ iure ciuili ſunt conſtitutæ, vt ex ſtipulatione; ſed etiam eas,quæ iure gentium introductæ, & iure ciuili comprobatæ ſunt, vt ex empto, vendito, ex locato conducto ex mutuo,depoſito,commodato. prætoriæ autem dicuntur eæ tantùm,quas prætor introduxit. nam quæ iure ciuili conſtitutæ, & iure prætorio comprobatæ ſunt, non dicuntur obligationes prætoriæ, ſed ciuiles. alioquin omnes obligationes eſſent prætoriæ: quia prætor in edicto omnes actiones pollicetur,tam ciuiles,vt depoſiti commodati, quàm prætorias, vt in factum, de pecunia conſtituta,& alias plurimas. Nota III.appellatione obligationum prætoriarum cõtineri etiam ædilitias. ℐ.de diuiſ.ſtipul.§.prætoriæ non quaſi ædiles à prætoribus non differant, ſed quia ſumitur appellatio à maiori parte.plurima namque ſunt prætoria edicta, pauca ædilitia, de quibus in tit. ff.de ædil.edict.
¶Secunda diuiſio eſt in §.ſequens.quòd omnis obligatio vel eſt ex contractu, vel ex quaſi contractu, vel ex maleficio, vel ex quaſi maleficio.Quidam putant eſſe aliquas obligationes,quæ ad nullum ex his quatuor membris referuntur, propterea quòd Iureconſultus in l.1.in princ.ff.h.tit. ſcribit obligationes oriri vel ex contractibus, vel ex *§.ſequês.*

delictis, vel ex variis cauſarum figuris. Ego iis aſſentior, qui varias cauſarum figuras eo loco accipiunt pro quaſi contractibus, & quaſi delictis. & omnino puto nullam eſſe obligationem, quæ non oriatur ex aliqua ex his quatuor cauſis. aut enim aliquid peccatum eſt, aut non. ſi quid eſt peccati: vel admiſſum eſt dolo malo, & eſt delictum: vel culpâ, & eſt quaſi delictum. Si verò nihil ſit peccati: aut naſcitur obligatio ex mutuo conſenſu, cui ius vim pariendæ actionis tribuit; & eſt contractus: aut deficit mutuus conſenſus, vt in negotiis abſentis geſtis, & eſt quaſi contractus: aut eſt mutuus conſenſus inefficax ad pariendam obligationem, tunc eſt pactum nudum; quod hoc loco prętermittitur; quia loquimur in præſentia de ciuili obligatione; pacta autem nuda non pariunt ciuilem, ſed tantùm naturalem obligationem. ¶Porrò contractus ſubdiuidūtur in quatuor genera. aut enim re perficiuntur, aut verbis, aut literis, aut conſenſu. *Nota* I. Iuſtinianum hîc tantùm loqui de contractibus nominatis, id eſt, ex quibus lex xij. tab. nominatim actionem dedit. alij ſunt cōtractus innominati, nempe do vt des, do vt facias: facio vt des, facio vt facias, de quibus in l. 5. ff. de præſcr. verbis. dicuntur autem innominati, non quia nomine careant, vt multi falsò opinati ſunt, ſed quia lex xij. tab. nullam eorum mentionem fecit. quòd autem actionem pariunt, receptum eſt per interpretationem Iureconſultorum, quatenus aliquo modo ſunt ſimiles contractibus nominatis. Nota II. omnes contractus innomi

nominatos re perfici. ff.de rer.permut.l.1.§. item emptio. Nota III. cùm dicimus contractum re perfici, rei appellatione ſignificari rei traditionem. exempli gratiâ non eſt emptio & venditio ſine re quæ veneat. ff.de contrahenda empt.l.8.in princ.nihilominùs tamen hic contractus non dicitur fieri re, ſed conſenſu: quia ad perficiendam venditionem, & vt ex ea naſcatur obligatio, non requiritur rei traditio, ſed conuentio & conſenſus de re tradenda. Similiter cùm dicimus contractum perfici verbis, aut literis, non excludimus omnino rem, quia omnis contractus eſt de re aliqua, ſed tantùm ſignificamus, verba vel literas eſſe præcipuam partem illius contractus, atque eum contractum perfici ſine rei traditione. Nota IV. cùm dicimus aliquos cõtractus perfici conſenſu, vt venditionem & locationem, nos *intelligere* ſolùm conſenſum: vt ſenſus ſit, hos contractus poſſe fieri ſine rei traditione, ſine verbis, ſine literis, dummodò contrahentium conſenſus quocumque modo appareat. ceterùm omnis contractus conſenſum requirit, nec eſt vllus contractus ſine mutuo contrahentium conſenſu. ff. de pact. l.1.§. cõuentionis. ver. adeo

Quibus modis re contrahitur obligatio.

Tit. XIV.

HOc titulo non explicantur omnes obligationes, quæ ex re naſcuntur, ſed hæ tantùm, quæ re contrahuntur, id eſt, quæ naſcuntur ex contractu re celebrato. nam obligationes, quæ non ex contractibus, ſed ex aliis cauſis oriuntur, omnes ex re naſcuntur, vt ex quaſi contractu. ꝭ. hoc tit. § 1. & ꝭ. de obli. quæ quaſi ex contr. §. item is. & ex delicto. ꝭ. de obli. quæ ex delicto naſcunt. in princip. Porrò cùm alij ſint contractus nominati, alij innominati, Imp. hoc loco loquitur tantum de contractibus nominatis, vt ſuperiori tit. expoſui. Hi contractus nominati, qui re perficiuntur, quatuor ſunt: mutuum, commodatum, depoſitum, & pignus. Mutuum transfert rei dominium in accipientem. ꝭ. hoc tit. in princ. commodatū trāsfert vſum. ꝭ. eod. §. item is cui. depoſitum cuſtodiam. ꝭ. eod. §. prçterea. & ff. depoſ. l. 1. in princ. pignus poſſeſſionem. ff. de pign. act. l. ſi rem alienam. 9. §. propriè. Mutuum eſt contractus, quo datur quātitas, hac lege, vt res eiuſdem generis & quantitatis reddatur. Commodatum eſt contractus, quo res ad certum vſum gratis traditur, hac lege, vt eadem ſpecies finito vſu reſtituatur. Depoſitum eſt contractus quo res gratis cuſtodienda traditur, hac lege vt eadem ſpecies

ſpecies reſtituatur. Pignus eſt contractus, quo res traditur creditori, quò magis id quod ei debetur, in tuto ſit, hac lege vt ſoluto debito, vel, ſi aliter creditori ſatisfactum fuerit, debitori reſtituatur. ¶ De mutuo tractatur in princ. tit. de quo hæc explicantur. I. Genus. nam mutuum refertur inter eos contractus, qui re perficiuntur. II. Materia, id eſt, quæ res mutuò dentur non enim omnes res in mutuum cadunt, ſed eæ tantùm, quæ à DD. vocantur fungibiles, id eſt, quæ numero, pondere, vel menſurâ conſtant. cuiuſmodi ſunt vinum, oleum, frumentum, pecunia numerata, & id genus cetera. hæ namque res dicuntur recipere functionem, id eſt vſum in genere ſuo. ff. de reb.cred.l.2.§.1. vt putà ſi tibi dem mutuo decem aureos: in hac obligatione non ſpectatur aurum, nec certum corpus, ſed quan*titas*, ſeu numerus: adeo vt nihil referat, vtrùm mihi offeras decẽ aureos, an eandem quantitatem in alia moneta, puta 30. francos. Si quis quærat, quænam conſtent numero, vel pondere, vel menſurâ: reſpondebo, vſum ſpectandum eſſe: alioquin omnes res numerari poſſunt, proinde omnes dicerentur numero conſtare. item res numero conſtantes, vt pecuniam numeratam, poſſumus appendere, vel metiri. præterea eadem res, vt oleum alibi appenditur, alibi ad menſuram venditur. ergo ibi pondere hîc menſurâ conſtat. III. Forma, ad quam tria referuntur. Vnum eſt, vt res, quæ in mutuum venit, numeretur, aut menſutur, aut appendatur: alioquin non erit *Princ.*

verum

verum mutuum, ſed contractus innominatus. Intellige rem numero conſtantem numerari, vel menſurâ conſtantem menſurari, vel pondere conſtantem appendi, vt verum mutuum dicatur. verbi gratiâ ſi tibi mutuò dem vinum ad pondus, aut nummos ad menſuram, non eſt propriè mutuum, ſed contractus innominatus. Alterum eſt, vt hæ res dentur, id eſt, vt earum dominium in accipientem transferatur: quia non eſt mutuum, niſi fiat de meo tuum. ff. de reb. cred. dicta l. 2. § appellata. Hoc autem eſt proprium mutui, nec obtinet in aliis contractibus nominatis. Tertium eſt, vt res detur hac lege ſeu conditione, vt aliquo tempore idem reſtituatur, id eſt, non eadem ſpecies, ſed idem genus: adeo vt res mutuo data, & res quæ ſolui debet, ſint eiuſdem naturæ ſeu generis, & eiuſdem quantitatis, & eiuſdem qualitatis ſeu bonitatis. verbi gratiâ, mutuò tibi do amphoram vini campani optimi, non vt reddas frumentum, vel pecuniam, ſed vinum: nec plus, aut minus, quàm tibi dedi, ſed vt reddas amphoram vini Campani optimi. Notandum eſt, ex pacto fieri poſſe, vt minus reddatur, quàm datum ſit; quia pro parte eſt mutuum, pro parte donatio: pacto autem fieri non poſſe, vt plus debeatur quàm datum ſit; quia obligatio re contrahi non poteſt, vltra id quod datum eſt. ff. de pact. l. ſi tibi. 17. in princip. & de reb. cred. l. rogaſti. 11. §. 1. Rurſus pacto quidem fieri poteſt vt aliud genus debeatur, veluti vt pro frumento dato debeatur vinum, ſed tunc eſt

contra

contractus innominatus, non mutuum. IV. Etimologia dicitur enim mutuum, quia fit de meo tuum, id eſt, quia transfertur dominium in accipientem. ff.de reb. credit. l.ſecunda. §.appellata. Cùm autem aliud ſit proprium ſimpliciter & per ſe, aliud per comparationem cui altero. 5. Topicor. capit.1. Intellige hoc eſſe proprium mutui reſpectu aliorum contractuum nominatorum. quamuis enim ex multis cauſis dominium transferatur, vt ex donatione, & contractu innominato do vt des, vel do vt facias: tamen nullus eſt contractus nominatus, præter mutuum, qui rei dominium transferat. V. Effectus. nam ex hoc mutui contractus naſcitur actio, quæ vocatur certi condictio. Notandum eſt, DD. vulgò duas facere certi condictiones: alteram generalem, quæ datur ex variis cauſis: alteram ſpecialem, quæ datur ex mutuò. Ego iis aſſentior, qui putant vnam eſſe certi conditionem generalem, tam ex mutuo, quàm ex aliis quibuſcumque cauſis, ex quibus certum petitur, competentem. ff.de rebus credit.l.certi.9. ¶ Poſt hæc in §.primo.agitur de ſolutione indebiti: non quia ſit contractus: ſed quia eſt ſimilis mutuo.hoc igitur loco declarantur ſimilitudines & diſcrimen inter mutuum & ſolutionem indebiti. ſimilitudo prima eſt, quod vtroque caſu naſcitur obligatio ex re, id eſt, ex mutui numeratione, vel ex indebiti ſolutione. Notandum eſt, nos loqui de ſolutione per errorem facta, vt Iuſtin. in contextu diſertè notat: propterea quòd is, §.1.

qui

qui ſciens prudens ſoluit quod non debet, non obligat accipientem ad reſtituendum, quod accipit; quia videtur ei donare. ff.de diu.reg iur.l.cuius.53. Rurſus cùm alius ſit error facti, veluti ſi quis putet pecuniam à ſe legatam eſſe, quæ non ſit legata; alius error iuris, veluti ſi quis putet deberi legatum ex teſtamento imperfecto: in præſentia intelligimus errorem facti. talis enim error ſoluentem excuſat, eique ſolutæ pecuniæ repetitionem tribuit. qui verò per errorem iuris ſoluit indebitum, repetere non poteſt. C.de iur. & fact.ignor.l.cum quis.10. & ad l.Falc. l.error.9. Similitudo ſecunda eſt: quia ex vtraque cauſa datur certi condirio ad repetendum quod datum eſt. Similitudo tertia eſt, quòd ij, qui non poſſunt obligari ex mutuo, vt pupillus ſine tutore, ſimiliter non obligātur ad reſtituendum quod indebitè acceperunt, niſi ſcilicèt, pupillus factus ſit locupletior. nam generaliter ne locupletetur cum iactura alterius, pupillus ſine tutore obligatur, & ex conſtitutione diui Pij conueniri poteſt, in quantum factus eſt locupletior. ff.commoda.l.3.in princ. & de ſolut. l. in pupillo. cum ſimilib. Differentia eſt, quòd mutuum eſt verus contractus, ſolutio.indebiti eſt potius diſtractus & inter quaſi contractus numeratur. ĵ. de obl.quæ quaſi ex contr. §.itē is. Adde aliam differentiam; quòd mutuò dātur eæ tantum res, quæ numero, pondere, vel menſurâ conſtant, vt s̄.expoſitum fuit: indebitè autem ſolui poſſunt quæcumque res, vt pecunia. ff. de condict. indeb.l. ſi pœnæ.19. §.ſi falſo. &

§.vlt.

§. vlt. vt ſeruus eadem l. §. ſi putem. vt res incorporales. ff. eod. l. ſi fundi. 12. Adde tertiam differentiam; quod actio ex mutuo ſemper eſt certi conditio, vt dictũ fuit in fine principij; quia ſemper certum eſt, quod mutuò datur: ſed condictio indebiti interdum eſt condictio incerti, videlicèt cùm res incerta ſoluta eſt, veluti res incorporalis ff. de condict. indeb. l. indebiti. 15 §. 1. l. ſed & ſi. 22 §. 1. ¶ De commodato agitur in §. item is. vbi declarat Imp. huius contractus genus, effectus, & proprietatem quandam, per quam à locatione diſtinguitur. Ad genus quod attinet, inter eos contractus refertur, qui re perficiuntur. De effectu huius contractus quatuor notantur. I Ex hoc contractu datur cõmodatori actio commodati aduerſus commodatarium, vt ſcilicèt finito vſu cogatur rem reſtituere. hæc eſt commodati actio directa. alia eſt actio contraria. quæ datur cõmodatario contra commodatorem vel ad recipiendas impenſas neceſſarias, vel vtiles in rem commodatam factas, vel vt conſequatur quod ſua intereſt, ſi damnum ex eo paſſus ſit, quòd commodata ſit res vitioſa, putà quia corruptum eſt vinum quod poſitum fuit in vaſe vitioſo. ff. cõmoda l. in reb. 18. §. pen. II. Per hunc contractum vſus rei transfertur ad commodatarium non etiam dominiũ, vt in mutuo fieri diximus. III. Cõmodatarius tenetur reddere eandẽ ſpeciem, id eſt idem corpus, quod accepit. & hac quoque ratione diſtinguitur à mutuo, propterea quòd is qui mutuum accepit, non tenetur reddere eandem ſpeciem, ſed idem genus, vt in pr. *§. item is.*

in pr.tit.expoſitum fuit.IV.Commodatarius in re commodata cuſtodienda præſtare debet diligentiam exactam, vt inquit Imp. in verſ.at is qui vim autem maiorem aut caſus fortuitos non præſtat, veluti ſi hoſtium aut latronum impetu rem amiſerit,non tenetur. Quod dictum eſt de exacta diligentia, ſic debet accipi, vt exacta accipiatur pro exactiſſima cùm enim hic contractus commodatarij gratia celebretur,meritò ſummã diligentiam præſtare debet. ff. d.l.in rebus. in pr & de obl.& act.l.1.§. & ille. Obiter nota, nomen ſuperlatiuum contineri ſub poſitiuo, quaſi ſpeciem ſub genere. quod enim eſt optimum,rectè appellatur bonũ.ff. de verb. obl.l.vbi.75.§.vſque atque ita hoc loco exactiſſima diligẽtia vocatur exacta. Eſt autem exactiſſima diligentia, quam diligentiſſimi patres familiarum, quales pauci reperiuntur, adhibere ſolent. exacta verò dicitur, quam vulgò multi adhibent, qui habentur pro diligentibus patribus familiarum. quòd ſi hac ſit minor diligentia, tunc non dicitur diligentia exacta, ſed leuis. Hæc dicta ſint de effectu.Proprietas autem,qua commodatum â locatione ſeiungitur, eſt, quòd commodatum eſt gratuitum,in locatione autem merces interuenit.Nota hîc conſiderari poſſe quatuor caſus. I. Cùm tibi concedo vt re mea vtaris non ad certum vſum, ſed vt poſſim repetere quandocumque velim,& vt totum à mea voluntate pendeat, non eſt contractus,ſed præcarium.II.Cùm rem tibi gratis concedo ad certum vſum, eſt commodatum. III. Cùm tibi rem vtendam do certa mercede,

mercede,eſt locatio & conductio. IV. ſi tibi rem vtendam dem incerta mercede, id eſt, tantum accepturus, quantum poſtea nobis videbitur,vel inuicem à te conſecututus aliquod commodum, quod non poteſt vocari merces,quia non conſiſtit in pecunia, putà commodem tibi hodie meum equum, vt tu inuicem cras mihi commodes tuum: tunc eſt contractus innominatus. j. de locat. & conduct. § præterea. ¶ De depoſito agitur in §.præterea.cuius contractus Imp.declarat genus,& effectus. Genus idem eſt, quod ſuperiorum contractuum.nam etiã depoſitum re perficitur,id eſt, rei traditione. De effectib. tria notantur.I. Depoſitarius tenetur actione depoſiti. Intellige actionem directam,per quam cogitur rem depoſitò acceptã reſtituere. & adde actionẽ depoſiti contrariam,per quam depoſitarius ab eo qui depoſuit. impenſas recipit, in rem depoſitam rectè factas. II. Depoſitarius tenetur reddere eandem rem,id eſt eandem ſpeciem,ſeu corpus. III. Tenetur tantùm de dolo.ſub. & lata culpa,quæ dolo comparatur.ff.depos.l.quod Nerua.32. culpa autem nomine nõ tenetur, id eſt,ſi rem negligenter cuſtoditam amiſerit,eo nomine conueniri non poteſt. Latam culpam committit,qui eſt negligentiſſimus, ita vt alij non ſoleant ita eſſe negligentes. Leuem culpam committit, qui eſt negligẽs. Leuiſſimam autem,qui eſt quidem diligens, ſed minùs quam debeat, id eſt, qui præſtat diligentiam exactam, eo caſu quo tenetur adhibere diligentiam exactiſſimam. ¶ De pignore diſſeritur in §.vlt. vbi ſimiliter explica

§.præterea.

§.vlt.

plicatur genus,& tres effectus. Genus idem eſt,quod ſuprà.nam pignus quoque re contrahitur. De effectu hæc notatur. I. Creditor tenetur reddere eandem rem, id eſt ipſam ſpeciem ſibi pigneratam. ſubaudi, poſtquàm debitum ſolutum, vel aliter creditori ſatisfactum fuerit. ff. de pign. act. l. 9. §. omnis. II. Creditor ad reſtituendum pignus tenetur actione pigneratitiâ. Intellige actionem directam. nam contraria datur creditori aduerſus debitorem, purà ad recipiendas neceſſarias impenſas in pignus factas. ff. eod. l. ſi neceſſarias. 8. in princ. III. Creditor in pignore non ſolùm præſtat dolum, ſed etiam diligentiam exactam, non exactiſſimam, & multo minùs caſus fortuitos, qui in nullo bo. fidei contractu præſtantur. C. de pign. act. l. 6. cùm nullo humano conſilio præuideri poſſint. ff. de adm. rer. ad ciu. pertin. l. 2. § ſi eo. Ideo autem præſtat diligentiam exactam, quæ media eſt inter leuem & exactiſſimam; quia medium quodammodò locum tenet inter alios contractus. alij namque celebrantur dantis causâ, vt depoſitum: alij tantùm accipientis gratiâ, vt commodatum: alij vtriuſque contrahentis gratiâ, vt pignus. Primo caſu is qui rem accepit, tantùm de dolo tenetur. Secundo caſu præſtat diligentiam exactiſſimam. Tertio caſu diligentiam exactam. vide l. 5. §. nunc videndum. ff. commod & l. contractus 23. ff. de diu. reg. iur.

⁂

DE

De verborum obligationibus.

TIT. XV.

OLim triplex erat verborum obligatio. I. Ex ſtipulatione. II. Ex iureiurando liberti iurantis ſe munus, donum, operas patrono daturum. III. Ex dictione dotis. Gaius. lib. 2. Inſt. tit. de oblig. Sed hanc poſtremam Iuſtin. ſuſtulit C. de rei vxor. act. l. vn. In præſentia dicendum eſt de ſtipulatione, quæ eſt contractus verbis celebratus. ¶ De hac Imp. ſex docet. Formam, materiam, effectum, etymologiam, ſolemnitatem, & diuiſiones. ¶ Forma explicatur in primis verbis huius tituli. Eſt autem ſtipulationis forma in eo poſita, vt ſtipulantis interrogatio præcedat, & promittentis congrua reſponſio ſequatur: veluti, *dabis decem aureos? dabo.* Materia proponitur in verſ. cùm quid. ex quo intelligimus, in ſtipulationem venire aut rem, veluti, *decem dabis?* aut factum ſiue affirmatiuè, veluti *ædificabis mihi inſulam?* ſiue negatiuè, veluti, *in capitolium non aſcendes?* Coniunge cum hoc verſ. §. vlt. ȷ. h. t. Et obiter nota, ſub affirmatione contineri etiam negationem: quia ſub verbo *fieri*, hoc loco continetur etiam non fieri, vt conſtat ex d. §. vlt. Nota inſuper Iuſtin. rectè dicere nobis ſtipulamur: quia regulariter nemo poteſt alteri ſtipulari. ȷ. de inutil. ſtipul. §. ſi quis alij. ¶ Effectus in verſ. ex qua eſt duplex actio, quæ ex ſtipulatione oritur. cũ enim alia ſit res certa, vt Stichus, *Princ.*

vt

vt decem aurei; alia incerta, vt id quod intereſt: ſimiliter alia eſt ſtipulatio certa, id eſt rei certæ, vnde datur certi condictio: alia incerta, id eſt rei incertæ, vnde oritur actio ex ſtipulatu. Notandum tamen eſt, hoc verbum *actio ex ſtipulatu* bifariam accipi: quandoque propriè & anguſtè. vt hîc pro actione, quæ ex ſtipulatione perſequitur rem incertam: quandoque latè pro omni actione, quæ ex ſtipulatione deſcendit, ſiue perſequatur rem certam, ſiue incertã, vt in tit. C. de rei vxor. act. & alibi. Notandum denique eſt, certi cõdictionem, quæ naſcitur ex ſtipulatione certa, eſſe cõdictionem illam generalem, quam ex quibuſcũque cauſis oriri, notaui ad princ. tit. præced. ¶. Etymologia ſtipulationis eſt in verſ. quæ hoc nomine. vbi Imp. tradit à ſtipite dici ſtipulũ, quod ſignificat firmum: & à ſtipulo deduci ſtipulationem; quia hic contractus eſt omnium firmiſsimus, & ad alios quoque confirmandos adhiberi ſolet: vnde Cuiac. ſtipulationem ſolet appellare *πανδέκτην*, quaſi omnes obligationes complectentem.

§.1. ¶ Solennitas ſtipulationis, quæ apud veteres in vſu erat, poſtea abolita eſt, vt Imp. docet in §.1. Ex quo notandum, ſtipulationem quacumque lingua fieri poſſe, vt græca, vel latina, vel gallica: immo etiam diuerſis linguis; veluti ſi ſtipulator Latinè interroget, ac promiſſor Gallicè reſpondeat: duo tantùm requiri, vt ſtipulatio valeat. Vnum eſt, vt contrahentes ſe mutuò intelligãt, ſiue eadem, ſiue diuerſis linguis loquantur. Alterum eſt, vt adhibeatur forma de qua dictum eſt in pr. tit. id eſt, vt interrogatio

ſtipulantis præcedat, & congrua promittentis reſponſio ſequatur. Adde tertiùm requiſitum, vt velint ſtipulationem contrahere. cetero qui iiſdem verbis, quibus fit ſtipulatio, etiam pactum nudum fieri poteſt. ff. de pact.l. 7. §.quod ferè. adeo vt ſtipulatio à pacto ſeiungatur, non tã verbis, quàm mente & voluntate contrahentium. ¶ Diuiſiones ſtipulationis duæ ſunt, vtraque tripertita. I. Diuiſio eſt in §.omnis. vbi dicitur omnem ſtipulationem aut eſſe puram, aut in diem, aut conditionalem: ac deinceps hæc tria diuiſionis membra enarrantur. ¶ Stipulationis puræ definitionem Iuſtin. prætermittit: ſed definiri poteſt ſtipulatio quæ neque diem, neque conditionem adiectam habet. Duo autem de hac ſtipulatione habentur in verſ. purè. nempe exemplum & proprietas ſiue effectus. Exemplum eſt, *quinque aureos dare ſpondes?* ſupple, *ſpondeo.* Vides eſſe ſtipulationem puram, quæ ſimpliciter facta eſt, non adiecta die vel cõditione. Proprius effectus eſt, quòd purè promiſſum, ſtatim peti poteſt. intellige ſtatim ſeu confeſtim cum aliquo temperamento, vt aliquantum tẽporis præterierit, intra quod ſtipulationi ſatisfieri potuerit. J. de inut. ſtipul. §. vlt. & ff. de ſolut. l. quod dicimus. 105. In praxi rectè ſolet dari dilatio 10. dierum. arg. l. promiſſor. 21. ff. de pec. cõſtit. ¶ Quod attinet ad ſtipulationem in diem: ſciendum eſt, diem duobus modis in ſtipulatione poni poſſe. vel enim ſtipulatio, ex die concipitur, veluti, *Kal. Ian. dabis?* vel vſque ad certum tempus, veluti, *Decem annua dabis, donec fias maior xxv. annis?* Prior diei

§. *omnis.*

diei conſideratio habetur in d.§.omnis.verſ. in diem. vbi ſtipulatio in diem concepta declaratur definitione, exemplo, & proprietate ſiue effectu. Definitio eſt, *cùm ſtipulatio ſit adiecto die, quo pecunia ſoluatur*, id eſt, cùm ſolutio confertur in diem certam, putà Kal. Ian. adeo vt ante eam diem peti non poſsit. Exemplum in contextu perſpicuum eſt. Proprius verò huius ſtipulationis effectus eſt, vt ſtatim quidem debeatur, ſed executio huius obligationis, id eſt debiti petitio, in diem differatur: quia tunc venit dies, quo peti poteſt. Vt hoc pleniùs intelligatur, Notandum eſt ex l.cedere diem.213.in princ.ff.de verb. ſignif.aliud eſſe diem cedere, aliud diem venire. Dies cedere dicitur, cùm incipit deberi. dicitur autem venire, cum incipit poſſe peti. nam hæc duo, nimirum deberi & poſſe peti, non ſemper incidunt in idem tempus. Cùm ſtipulatio eſt pura, dies ſtatim cedit, & ſtatim venit: quia ſtatim debetur, & ſtatim peti poteſt. Cùm autem ſtipulatio eſt in diem, ſtatim dies cedit, ſed non ſtatim venit, id eſt, confeſtim quidem debetur, ſed ante diem, de qua conuenit, peti non poteſt. Denique cùm ſtipulatio eſt conditionalis, dies neque cedit, neque venit ante conditionẽ exiſtentem: ſed cùm impletur conditio, tunc incipit
§. at ſi ita deberi, & ſimul incipit poſſe peti. Altera diei conſideratio habetur in §.at ſi ita. vbi Imp. docet diem ita in ſtipulatione poſitum non officere quominùs iure ciuili obligatio pura ſit. quamuis enim promittas vſque ad certum tempus, nihilominùs tamen in perpetuum obligaris, & in heredes quoque tuos obliga-

obligationẽ tranſmittis,propter regulam iuris,tẽpus non eſt modus legitimus tollendæ obligationis, proptereà quòd obligationes iure ciuili cõſtitutæ,non tolluntur,niſi certis modis iure ciuili probatis,inter quos modos tempus nõ numeratur.ff.de obl & act.l.obligationum. 44. §. 1.& de verb.obl. l. eum qui ita. 56.§.qui ita.Sed quia iniquum eſt,ob hãc iuris ſubtilitatem promiſſorem teneri vltra tempus, de quo conuenit : idcirco prætor ei ſuccurrit,datâ pacti exceptione.is enim, qui ad tẽpus ſtipulatur, tacitè videtur paciſci, ne poſt illud tempus petat. ¶.Dictum eſt de ſtipulatione pura, & ſtipulatione in diem: ſupereſt ſtipulatio conditionalis,quæ in §. ſub conditione.explicatur definitione,exemplo, & proprietate ſiue effectu. quæ omnia ex ſuprà dictis manifeſta ſunt. tantùm notetur differentia inter contractum conditionalem & legatum condicionale. nam ſi pendente condicione ſtipulator deceſſerit, non proptereà ſtipulatio redditur inutilis:quia quãdocumque condicio exiſtet,heres ſtipulatoris agere poterit. at ſi legatarius pendente conditione legati moriatur, legatum extinguitur. Differentiæ ratio eſt: quia teſtator tantùm ad perſonam legatarij reſpicit, non ad heredem eius,qui incertus eſt:contrahentes verò non ſolùm pro ſe,ſed etiam pro heredibus ſuis contrahere ſolent. ff. de probat. l.ſi pactum.9. quod autem fieri ſolet, id tacitè fieri cenſetur, etiamſi expreſſum non fuerit. Ponantur ergo duæ regulæ.Vna eſt,ſpes obligationis ex cõtractu conditionali tranſmittitur ad heredem. Altera eſt, ſpes legati

M condi

conditionalis non tranſmittitur ad heredem legatarij. ¶ Poſt hæc Imper. in §. loca. conſiderat ſtipulationem, quæ verbis inſpectis pura videtur: ſed quia locum adiectum habet, in quem ſolutio confertur, veluti, *Carthagini dare ſpondes?* idcirco tacitè diem adiectum habet, intra quem contrahentes poſſint ire Carthaginem. vnde hæc ſtipulatio Romæ facta, *hodie Carthagini dabis?* tanquam impoſſibilis non valet. niſi antea contrahentes diſpenſatorib. ſuis ſignificauerint diem in quem futura erat ſtipulatio, vt per eos ſua die impleretur. ff. h. t. l. vlt. §. ſi inter eos. Et in §. pen. conſiderat ſtipulationē, quæ verbis inſpectis videtur conditionalis, cum re vera ſit pura, quia conditio relata eſt ad præſens, vel præteritum tēpus, proinde obligationem non ſuſpendit, nec eſt vera conditio, vt paulò antè notaui. ¶ Secunda ſtipulationis diuiſio in §. vlt. ſumitur à materia: quia vel ſtipulamur aliquid dari, putà decē: vel aliquid fieri, vt inſulam: vel aliquid non fieri, veluti ne promiſſor altiùs tollat ædes ſuas. Notandum eſt, cùm ſtipulamur rem dari, ipſam rem deberi. cùm autem ſtipulamur aliquid fieri, vel non fieri: tunc, niſi ſtipulationi ſatisfiat, promiſſorem in id condemnari quod ſtipulantis intereſt. ff. de re iudic. l. ſi quis ab alio. 13. in fi. vnde quia difficilis eſt probatio eius quod intereſt, Iuſtin. hoc loco ſuadet, vt huiuſcemodi ſtipulationibus ſubjiciatur ſtipulatio pœnalis: quia cùm certa pœna promiſſa eſt, ea debetur, nec opus eſt probare id quod intereſt. j. de inut. ſtipul. §. alteri.

§. loca.

§. vlt.

D E

De duobus reis ſtipulandi, & promittendi.

Tit. XVI.

HIc titulus pertinet ad cauſam efficientem ſtipulationis. Sunt autem ad rubricam hæc notanda. I. Rei dicuntur à re, vt Cic. interpretatur 3. ad Orat. adeo vt nō tantùm debitor ſed etiam creditor appelletur reus quia de eius re agitur. II. dicuntur duo rei: ſiue ſint duo, ſiue tres, ſiue quatuor, ſiue plures: quemadmodum appellationę ſecundarum nuptiarum continentur etiam tertiæ, quartæ, & vlteriores: & cum dicimus ſubſtitutionem eſſe inſtitutionem ſecundam, vel ſecundo gradu factam, hoc verbo cōplectimur etiam tertium, & quartum, & omnes vlteriores gradus. III. Duo rei credendi vel debendi fiunt non ſolùm per ſtipulationem, ſed etiam per alium quemuis contractum ff. h. t. l. eandem 9 ſed hîc agitur de duobus reis per ſtipulationem factis. IV. Vt dicantur duo rei, quatuor requiruntur. Primum eſt, vt ſit vna & eadem res. ff. eod. l. 2. l. eandem. in pr. & l. ſi id quod. 15. Secundum eſt, vt ſit vnus contractus d. l. 9. Tertium eſt, vt quilibet reus debeat ſolidum, vel cuilibet debeatur ſolidum. nam ſi pro partibus ſint creditores, vel debitores eiuſdem rei, non ſunt correi. j. hoc titul. §. 1. & ff. eod. l. 2. l. reos 11. §. 1. Quartum eſt, vt in omnibus reis ſit obligatio principalis. nam reus & fideiuſſor non dicuntur correi, ſeu duo rei

debendi: quia fideiuſſor non eſt debitor principalis, ſed accedit obligationi principali.
Princ. ¶ De duobus reis Imp. hæc docet. Primò in pr. tit. quomodo duo rei conſtituantur ſiue
§.1. ſtipulandi, ſiue promittendi. ¶ Secundo In §. 1. declarat harum ſtipulationum effectum. nam eadem res ab vtroque correo promittendi debetur in ſolidum: vno autem ſoluente, vterque liberatur, propter regulam illam iuris, Bona fides nõ patitur idem ſæpius exigi. D. de diuer. reg. iur. l. bona fides. 57. & ſimiliter vtrique correo ſtipulandi ſolidum debetur: ſed ſi vnus exegerit, tota obligatio diſſoluitur, nec poterit alius quicquam petere. Notandum eſt, quamuis correi debendi ſinguli teneantur & conueniri poſſint in ſolidum, tamen eos hodie ex Nou 99. cap. 1. habere beneficium diuiſionis, adeo vt ope exceptionis ſe tueãtur pro parte, & cogant creditorem actionem ſuam diuidere, & contra
§. vlt. ſingulos agere pro partibus. ¶ Tertio in §. vlt. tractat de accidentibus ſtipulationis, ſeu de diuiſione ſtipulationis ab accidẽtibus ſumpta: ac docet fieri poſſe, vt correi diuerſis modis obligentur, vt alius purè, alius in diem, vel ſub conditione: ex quo fit, vt interdum alius poſſit conueniri, vt qui pure promiſit, cùm alius nondum conueniri poſſit, vt quia dies nondum venit, vel conditio nondum extitit.

De

De ſtipulatione ſeruorum.

Tit. XVII.

IN hoc titul. diſſoluuntur duæ quæſtiones. I. Quæritur, an ſeruus poſſit ſtipulari. Dubitandi cauſa eſt: quia ſtipulatio eſt contractus iuris ciuilis. ȷ. de act. §. de conſtituta. ſeruus autem non eſt capax eorum quæ ſunt iuris ciuilis; quia non eſt ciuis Romanus, immo iure ciuili pro mortuo habetur. ff. de diu. reg. iur. l. quod attinet. & l. ſeruitutem. Reſpondet Imp. in pr. tit. Seruum habere ius ſtipulandi, nõ ex ſua, ſed ex domini perſona; quemadmodum ex domini perſona habet, vt ex teſtamento capere poſſit. ſ. de. her. qual. §. in extraneis. & ff. de her. inſt. l. non minus. 31.
II. Quæritur, cui ſeruus ſtipulando acquirat. *Imp. diſtinguit* inter ſeruũ vnius, & ſeruum pluriũ. ¶ De ſeruo vnius dat regulam in §. 1. Seruus domino acquirit. Hæc regula ibidem producitur duobus modis. Prima productio eſt: quia ſiue ſeruus ſtipuletur dari domino ſuo, ſiue ſibi, ſiue cõſeruo ſuo, ſiue ſimpliciter non expreſſa perſona cui dari debeat, veluti, *Decem dabis?* ſemper acquirit domino. Altera productio eſt: quia idẽ obtinet in ſtipulatione filij familias, ſi pertineat ad rẽ patris, vel ad peculiũ profectitiũ, vel ad vſumfructum peculij aduentitij. nam ex his cauſis per filiũ patri acquiritur, vt didicimus ex §. 1. ſ. per quas perſ cuiq. acquir. Eiuſdem regulæ exceptionem ſubjicit Imp in §. ſed cum factum. vbi excipit ſtipulationem facti: quia facta §. 1. §. *ſed cũ factum.*

M 3 ſunt

ſunt perſonalia, nec perſonam egrediũtur.ff. de cond & demõſt.l.qui heredi.44.in pr.verbi gratiâ,ſi.ſeruus ſtipuletur vt ſibi ire liceat per fundum vicini dominus non poterit per eum fundum ire, ſed poterit ſeruum ſuum *§.vlt.* mittere. Tandem de ſeruo communi Iuſtin. in §. vlt. dat regulam, & tres exceptiones. Regula eſt: Seruus ſtipulando ſingulis dominis ſuis acquirit pro dominij portione: ita vt plus acquiratur ei, qui maioré partem in ſeruo habet. Finge ſeruum eſſe tuum ex beſſe, meum ex triente. ſi hic ſeruus ſtipuletur 30.tibi debebuntur 20.mihi 10.quia cùm portio tua, quam in ſeruo habes, ſit duplo maior quàm mea, ex ſtipulatione eiuſdem ſerui duplum tibi acquiri debet. Prima exceptio eſt, niſi iuſſu vnius domini ſtipuletur: tunc enim ei ſoli acquirit, qui iuſſit. Altera exceptio eſt, niſi nominatim vni domino ſtipuletur. veluti ſi ſeruus Titij & Meuij *ita* ſtipuletur, *Titio dabis?* ſoli Titio acquirit. Tertia exceptio eſt, niſi alteri domino acquiri non poſſit: tunc enim neceſſe eſt ſolidum alteri acquiri. veluti ſi ſeruus Titij & Mæuij ſtipuletur rem Mæuij: neceſſe eſt acquiri obligationem ſoli Titio:quia res Mæuij amplius ipſi acquiri non poteſt. ff. h. t. l. item ſi ſeruus. 9. in pr. Adde quartam exceptionem niſi ſeruus ſtipuletur ex peculio ad vnum dominum pertinente. ff. eod. l. 1. §. ſi ſeruus vel ex alia cauſa quæ ad vnum dominum pertineat veluti ſi vno domino, vxorem ducturo,dotem ſtipuletur.ff.eod.l. item ſi alter. 8. Quòd ſtipulatur ex re vnius domini; obligatio quidem vtrique domino acqui

acquiritur: ſed is ad quem res non pertinet, partem ſuam ſocio reſtituere compellitur. ff.eod. l. ſi ex re. 28. §. 1. Quæſitum eſt, ſi ſeruus iuſſu vnius domini ſtipuletur alteri: veluti ſi iuſſu Titij ſic ſtipuletur, *Mæuio dabis?* vtri eorum acquirat. Iuſtin. quamuis ſubobſcurè hanc quæſtionem diſſoluit in l. vlt. C. per.quas perſ nobis acqu.diſtinguens (vt rectè Azo, interpretatur) inter iuſſum ſimplicem, & iuſſum vt ſibi ſtipuletur. nam ſi Titius ſimpliciter iuſſerit ſeruum ſtipulari ſeruus Mæuio ſtipulando, Mæuio acquirit. at ſi Titius iuſſerit ſibi ſtipulari, deinde ſeruus. Mæuio ſtipuletur, nihilominus Titio acquirit.

De diuiſione ſtipulationum.

TIT. XVIII.

PRimò ſtipulationes diuidit in quatuor genera videlicet iudiciales, prætorias, &c. ¶ Secundò in §. 1. iudiciales ſtipulationes declarat definitione, & exemplis. Iudiciales ſtipulationes definiuntur, quæ à mero iudicis officio proficiſcuntur, id eſt, quæ non interponuntur, niſi iuſſu iudicis. Nota, hoc verbum, *ſtipulationes iudiciales.* eſſe homonymum nam hic dicuntur iudiciales, quę fiunt iuſſu iudicis: ſed in l. 1. ff. de ſtipul. prętr. iudiciales vocantur, quæ iudicij confirmādi

gratiâ fiunt, vt iudicatum ſolui, & cautio de rato. I. Exemplum eſt cautio de dolo: veluti cùm creditor pignus reſtituit debitori, iubetur cauere de dolo, putà ne ſeruitutes prædij pignerati paſſus ſit non vtendo amitti. ff. de pign. act. l. creditor cùm pignus. 15. Alterum exéplum eſt cautio de perſequendo ſeruo, quam præſtat is, qui per vim alteri ſeruum ademit, ſi ſine culpa eius ſeruus fugerit. vide l. item ſi cum exceptione, §. quid ſi homo. ff. quod met. cauſ. ¶ Tertiò in § prætoriæ. ſimiliter prætorias ſtipulationes explicat definitione, & exéplis. Definitio eſt, *quæ à mero prætoris officio proficiſcuntur*, id eſt, quæ tantùm iuſſu prætoris fiunt, non iuſſu iudicis, nec libera volũtate. Nota ſtipulationes prætorias aliter hîc accipi, quàm in d. l. 1. ff. de ſtipul. prætor nam ibi ſtipulatio prætoria opponitur ciuili, & ideo dicitur prætoria, quia edicto prætoris eſt introducta: hîc autẽ prætoria dicitur, quæ fit iuſſu prætoris. Primum exemplum eſt ſtipulatio damni infecti. ſi quis enim poſſideat ædes ruinoſas, ex quibus periculum immineat vicino, is cogitur vicino cauere de damno infecto, id eſt, promittere, ſi ruina ædium vicino damnum dederit, ſe damnum illud reſarciturũ. Secundum exemplum eſt ſtipulatio legatorũ. cùm enim legatũ in diem, vel ſub conditione relictum eſt: quia nec ſtatim ſolui debet, nec res caret periculo, vtpote cùm heres ante diem vel cõditionem exiſtentẽ poſſit deſinere eſſe ſoluendo, idcirco prætor iubet heredem legatario cauere ſe legatum ſoluturum cùm dies venerit, aut conditio extiterit.

§. prætoriæ.

Ter

Tertium exemplum eſt ſtipulatio ædilitia, quæ fit iuſſu ædilium, vt cautio de dupla quam præſtat venditor ſerui, aut iumenti, aut alicuius rei pretioſæ, id eſt, promittit emptori ſe pretium reſtituturum in duplum, ſi res ei euincatur. Hanc ſtipulationem inquit Imp. dici poſſe pretoriam, non quia ędiles ſint prætores, ſed quia tam ædiles quâm prætores ſunt magiſtratus, quorum edicta appellãtur ius prætorium appellatione ſumpta à maiori parte, quia ſcilicèt plurima ſunt edicta prætorum, pauciſſima, vt de rebus venalibus, ædilium curulium. ¶Quartò in §. conuentionales. declarat ſtipulationes conuentionales, atque eas definit, *quæ ex conuentione vtriuſque partis fiunt*, id eſt, liberò conſenſu contrahentium, cùm neque prætor, neque iudex has ſtipulationes interponi iubeat. Addit Imp. tot ferè eſſe harum ſtipulationum genera, quot ſunt rerum contrahendarum: quia res omnes, de quibus contrahere licet, in ſtipulationem cadunt, & omnes contractus ſtipulatione confirmari poſſunt, vt notaui s. de verb. oblig. in princ. ¶Quintò in §. vlt. communium ſtipulationum affert definitionem, & exempla. Definitio ex contextu hæc colligitur, communis ſtipulatio eſt, quę modò interponitur iuſſu pretoris, modò iuſſu iudicis. Primum exemplum eſt cautio rem pupilli ſaluam fore. nam prætor iubet tutorem, priuſquàm ad adminiſtrationem rerum pupillarium accedat, hanc cautionem præſtare; & ſi fortè tutor hac cautione nõ præſtita debitorem pupilli conueniat, iudex eum non audiet, antequàm

§. cõuentionales.

§. vlt.

M 5 caueat.

caueat. Secundum exemplum eſt cautio de rato. nam edicto prætoris iubetur, qui alieno nomine agit, niſi de mandato conſtet, cauere rem ratam dominum habiturum, ſi quis autem huius edicti non habita ratione aliquem iudicio conueniat, ſi de mandato dubitetur, iudex iubet eum de rato cauere.

De inutilibus ſtipulationibus.

TIT. XIX.

HVius tit. duæ ſunt quæſtiones: Prior, an ſtipulatio valeat: Poſterior, quatenus valeat, id eſt, quando ex ea poſſit agi. ¶ Quod ad priorem quæſtionem attinet, I. Conſideratur res, quæ in ſtipulationem deducitur. qua de re dantur ſeptem regulæ.

Princ. Prima regula eſt: Tam res mobiles, quàm immobiles in ſtipulationem cadunt. in prin. tit. Adde nos ſtipulari poſſe etiam res incorporales, vt ſeruitutes. ſ. de ſeruit. §. vlt. & de vſufr. §. 1. necnon quantitatem, veluti pecuniam numeratam. ſ. de verb. obl. §. vlt. cum

§. 1. ſimilibus. Secunda regula eſt in §. 1. Quod in rerum natura non eſt, vel eſſe non poteſt, in ſtipulationem non venit. Dicitur non eſſe, quod aliquando fuit, vt Stichus, qui mortuus eſt. dicitur autem eſſe non poſſe, quod nec eſt, nec fuit, nec erit, vt Chimæra. Si quæras, quid dicendum ſit de his rebus quæ nondum ſunt, ſed futuræ ſperantur, veluti,

luti de fructibus ex fundo percipiendis: reſpondebo ſtipulationem harum rerum non eſſe inutilem. ff. de verb. obl. l. interdum. 73. Tertia regula eſt in prin. § idem iuris. Res, quæ non eſt in commercio, non poteſt ex ſtipulatione deberi: veluti ſi ſit res ſacra, aut religioſa, aut ſancta, aut vniuerſitatis, aut homo liber. Quarta regula eſt in verſ. vel cuius. Fruſtra aliquis ſtipulatur rem, cuius ipſe commercium non habet. quamquam ſtipulatio ſit vtilis ſi ſtipulator eius rei commercium habeat, licèt promiſſor non habeat. ff. de verb. obl. l. multùm intereſt. 34. Exempli gratiâ, ſi Chriſtianus Iudæo mancipium Chriſtianum promittat, non obligatur: contrà ſi Iudæus Chriſtiano promittat, obligatur: quia Iudæus non poteſt habere Chriſtianum mancipium, Chriſtianus poteſt. C. ne Chriſtian. mancip. l. 1. & 2. Quinta regula eſt in verſ. vel rem ſuam. Nemo poteſt ſtipulari, vt res ſua ſibi detur. ratio eſt: quia quod noſtrum eſt, ampliùs noſtrum fieri non poteſt. ff. de except. rei iud. l. & an eadem. 14. §. pe. & de diu. reg. iur. l. non vt ex pluribus. 159. Nota I. hanc regulam loqui de re danda, ita vt dandi verbum ſumatur in ſignificatione propria, quatenus datione dominium transfertur. j. de act. §. ſic itaque. nihil enim vetat, quominùs ego ſtipuler rem meam quam nō poſſideo, mihi reſtitui. ff. de ver. obl. l. nemo. 82. Nota II. hanc regulā eſſe accipiendam de ſtipulatione pura. poſſumus enim rem noſtrā nobis dari ſub aliqua cōditione ſtipulari, veluti ſi nauis ex Aſia venerit quia fieri poteſt, vt pendente conditione res

§. idē iuris.

deſinat eſſe noſtra, atque ita ſtipulatio confirmetur.nec obſtat vulgata regula, Quòd in contractibus initium ſpectatur.ff.depoſi.l.1. §.idem Pomponius.& §.ſi ſeruus. & manda. l.8.in princ. & pro ſoc.l.ſi id quod.58. §.ſi filiusfam.& de verb.oblig.l.ſi filiusfam.78. in princ.& de diu.reg.iur.l.non omne.144. §.1. quia hæc regula obtinet in contractibus puris,non in conditionalibus. His tribus regulis,tertiæ,quartæ,quintæ Iuſtin.ſubiicit tres productiones,quas DD.noſtri ſolent vocare ampliationes. I. Productio eſt in verſ.nec in pendenti. Quòd ſtipulatio non valet, etiamſi impedimentum poſtea remoueatur. veluti ſi homo liber poſtea fiat ſeruus. ratio eſt: quia (vt modò notaui) in contractibus initium ſpectatur. vnde contractus qui ab initio non valet,ex poſtfacto non confirmatur. II. Productio eſt in verſ.item contrà. Nam ſtipulatio extinguitur, ſi res deſinat eſſe in commercio, licèt ſtipulationis contractæ tempore in commercio eſſet. Nota igitur non valere ſtipulationem,quæ peruenit ad eum caſum, à quo incipere non poteſt.ff.de verb.obl.l.exiſtimo.98. in fi.princ. III. Productio eſt in verſ. at nec ſtatim. Quòd ſtipulatio rei, quæ non eſt in commercio,non valet etiamſi conferatur in eum caſum,quó in commercio erit: veluti ſi quis ſtipuletur Titium ſibi dari cum ſeruus erit: hæc ſtipulatio eſt inutilis; vel quia (vt ait hoc loco Iuſtin.) quæ ſuâ naturâ ſunt extra commercium,nullo modo in ſtipulationem cadunt; vel quia fas non eſt talem caſum expectare, & ſeruitutem hominis liberi ominari.

nari.ff.de verb.oblig.l.inter ſtipulantem. 83.
§.ſacram.Sexta regula eſt in §.ſi quis alium. *§.ſi quis alium.*
Non valet promiſſio facti alieni: vt ſi quis
promittat alium daturum, vel facturum. Septima regula eſt in verſ. quod ſi.Stipulatio valet,ſi quis promittat ſe effecturũ, vt alius det, vel faciat: quoniam hoc caſu factum ſuum promittit. Nota igitur differentiam inter has promiſſiones, *Titius dabit*, &, *faciam vt Titius det.* nam illo caſu ſtipulatio eſt inutilis: hoc caſu valet. Interdum tamen, vt in ſtipulationibus prætoriis, ſic interpretamur, vt qui alium facturum promiſit, intelligatur promiſiſſe ſe effecturũ vt ille faciat: vt cum aliquis promittit alium iudicio ſiſti. ff. de verb.obl.l.quoties quis. 81. in princ.& cùm procurator promittit ratam rem dominum habiturum.ff.ratam rem hab.l.ſi procurator.

18. ¶ II. In §.ſi quis alij.conſideratur perſona, cui aliquis ſtipulatur. Hic dantur quatuor regulæ. Prima regula eſt: Qui extraneo ſtipulatur, nihil agit. ratio eſt: quia inuentæ ſunt eiuſmodi obligationes, vt quilibet ſibi acquirat, quod ſua intereſt: regulariter autem noſtra non intereſt alij dari. j. h. tit. §. alteri. & ff.de verb.obl.l.ſtipulatio iſta. 38. §.alteri. Huius regulæ exceptiones habebimus in §.ſed & ſi quis.j.h.t. Ideò autem datur regula de eo, qui extraneo ſtipulatur: quia certum eſt, filiumfamilias patri, & ſeruum domino ſtipulari poſſe.s.de ſtipul.ſeru. §.1. Secunda regula eſt in verſ.planè: ſolutio conferri poteſt in extraneam perſonam. Obſerua diſtinctionem inter adiectum obligationi, & adiectum ſolutioni. nam ſi extraneus *§.ſi quis alij.*

traneus obligationi adiiciatur ſtipulatio nō valet, vt conſtat ex regula præcedente. ſi verò adiiciatur ſolutioni, ſtipulatio valet, vt indicatur hac poſtrema regula. Dicitur autem adiectus obligationi, quando id agitur, vt obligatio ei acquiratur: veluti ſi ego à te ſic ſtipuler, *Titio dabis?* nam hoc caſu neque mihi obligationem acquiro, quia hoc nolo, neque Titio, quia non poſſum. adiectus autem ſolutioni dicitur, cùm id agitur, vt Titio ſolui poſſit, quamuis non debeatur Titio, ſed ſtipulanti. nihil enim prohibet, quominùs quod mihi debetur, alteri mea voluntate rectè ſoluatur, vt accidit in hac ſtipulatione, *Mihi aut Seio dabis?* nam mihi ſoli debes: ſed ſiue mihi, ſiue Seio ſoluas, æquè liberaris. quod ſi Seio ſoluas, Seius actione mādati id mihi reſtituêre cogetur, tanquam meo mandato à te acceperit. Tertia regula eſt in verſ. quòd ſi quis. Qui ſtipulatur *ſibi* & extraneo, dimidiam partem ſibi acquirit: pro altera dimidia inutilis eſt ſtipulatio. Nota I. differentiam inter extraneum adiectum per particulam diſiunctiuam *aut*, & adiectum per particulam coniunctiuam *&*, Nam ſi ita ſtipuler *mihi aut Titio decem dabis?* Titius eſt adiectus ſolutioni, & tota decem mihi ſoli debentur, ſed Titio ſolui poſſunt: & ſi Titio decem ſoluas, à me liberaris. §. ver. prox. At ſi ita ſtipuler, *Mihi & Titio dabis?* Titius eſt adiectus obligationi, non in ſolidum, ſed pro dimidia parte: adeo vt pro 5. ſtipulatio valeat, quæ mihi ſtipulatus ſum; pro reliquis 5. quæ ſtipulatus ſum Titio, ſtipulatio fit inutilis, vt in hoc

hoc verſ.traditur. Nota II. In contractibus valere illam regulam, vtile per inutile non viciatur: quia dicta ſtipulatio pro parte eſt vtilis, pro parte inutilis. Nota III. In contractibus non eſſe locum iuri accreſcendi: ſiquidem pars quæ Titio non debetur, mihi non accreſcit. Quarta regula eſt in verſ. ei vero. Qui ſtipulatur ei, quem in poteſtate habet, vt filio vel ſeruo ſibi acquirit. Hæc regula à Iuſtiniano limitatur, & coanguſtatur ad eas res, quæ ſtipulanti acquiri poſſunt: quibus verbis excludit ſtipulationes facti: quia facta ſunt perſonalia, adeo vt ſi ſtipuler filio meo per tuum fundum ire licere, filius meus vi huius ſtipulationis per tuum fundum ire poſſit, ego autem non poſſim. ſ. de ſtipulat.ſeru. §. ſed cum factum.

¶ III. Cóſideratur forma ſtipulationis, quàm ſuprà diximus in eo conſiſtere, vt interrogatio præcedat, & cõgrua reſpõſio ſequatur. ergo in §. præterea, datur regula; Quòd ſi reſponſio non conueniat interrogationi, ſtipulatio non valet. Huius regulæ ſubiiciuntur duo exempla ex quibus notandum eſt, reſponſionem interdum ex parte interdum omninò non conuenire interrogationi. Priori caſu ſtipulatio pro parte valet, pro parte eſt inutilis. Poſteriori caſu omnino eſt inutilis. Ad priorem caſum refert prius exemplum contextus, videlicet ſi quis ſtipuletur 10. & reſpondens promittat 5. vel è contrario ille ſtipuletur 5. & reſpondeas promittat 10. cùm enim in maiori ſumma inſit minor, certè in 5. reſponſio eſt conſentanea interrogationi, in aliis quinque non conuenit *§. præterea.*

ergo

ergo ſtipulatio tantùm in quinque valet. ff. de verb.obl.l.1.§.ſi ſtipulanti. & ita accipere oportet, quod Iuſtin.ait hanc ſtipulationem eſſe inutilem, id eſt, eatenus tantùm eſſe inutilem, quatenus non eſt reſponſum ad interrogata, ſeu quatenus reſponſio non conuenit interrogationi. Ad poſteriorem caſum refert ſecundùm exemplum, cùm ſtipulator ſub conditione vel in diem interrogat, & reſpõdens pręſenti die promittit. veluti *ſi nauis ex Aſia venerit, decem dabis.* aut, *Kal. Martijs* 10.*dabis? hodie dabo.* hæc ſtipulatio eſt in totum inutilis. Præter hæc ex præſenti §.nota, ea, quæ dicuntur in præfationibus, tacitè videri repetita in concluſionibus. veluti ſi quis ita ſtipuletur, *Kal. Martijs dabis?* & alter reſpondeat, *dabo*: in hac reſponſione ſubauditur *Kal. Martijs.* alioqui reſponſio non conueniret interrogationi. coniunge l.4.§.vlt.ff. de pact. ¶ IV. Conſideratur perſona, quæ ſtipulatur. vbi dantur plures regulæ. Prima regula eſt: Non valet ſtipulatio inter patrem & filium, nec inter dominum & ſeruum. §. item inutilis. Secunda regula eſt: Seruus nemini ex ſua promiſſione obligatur. verſ. ſed ſeruus. Intellige non obligari ciuiliter: quia naturalis obligatio in perſona ſerui conſiſtit, ita vt ſeruus tam domino ſuo, quàm extraneo naturaliter obligetur. J. tit. prox. §.1. & ff. de condit. indeb. l. naturaliter. 13. Tertia regula eſt: Filiusfamilias alij quàm patri ſuo promittens obligatur. ſubaudi, ciuiliter. dicto §. item inutilis. verſic. filij verò. Quarta regula eſt: Mutus neque ſtipulari, neque promittere poteſt. §. mutum.

§. item inutilis.

§. mutũ.

ratio

ratio manifeſta eſt:ſiquidem ſtipulatio verbis contrahitur,mutus autem verba proferre non poteſt. Quinta regula eſt Surdus neque ſtipulari neque promittere poteſt,id eſt, qui nihil omnino audit.d. §. mutum. verſ. quod & in ſurdo. Sexta regula eſt:Furioſus, cùm nihil intelligat, nullum negotium gerere poteſt: proinde neque ſtipulari, neque promittere poteſt.§.furioſus. Septima regula eſt: Pupillus ſine tutore promittens non obligatur. §. pupillus. niſi ſcilicet factus ſit locupletior. generaliter enim, in quantũ factus eſt locupletior tenetur, ne locupletetur cum iactura alterius ff.de auct. tut.l.5.in pr. & de condict. indeb.l. nam hoc naturâ 14. cum ſimilibus. Octaua regula eſt. Pupillus ſtipulando ſibi acquirit obligationem etiam ſine tutore Excipitur pupillus infãs,qui nullo modo ſtipulari poteſt. Dicitur autem infans vſque ad ſeptennium. C.de iu.delib. l.ſi infanti.7. proximus verò infantiæ ſtipulari poteſt.proximum infantię intelligit Accurſ. eum qui eſt propinquior infantiæ,quàm pubertati:proinde proximum infantiæ appellat vſque ad annum decimum cum ſex mentibus Nona regula eſt : Impubes, qui eſt in poteſtate parentis, ſi promittat,non obligatur,ne quidem auctore parente in cuius poteſtate eſt.verſ.ſed qui in poteſtate.¶ V.Cõſiderantur accidentia ſtipulationũ. Primum accidens eſt conditio,de qua in §. ſi impoſſibilis dantur duæ regulæ, præter ea, quæ de conditione dicta fuerunt in §. ſub conditione.& §. conditiones.ſ. de verb. obl. Prima regula eſt:Impoſſibilis conditio, veluti,*ſi cœlum*

§.furioſus

§.pupillus

§ ſi impoſſibilis.

lum digito tetigeris, ſtipulationem vitiat. §. ſi impoſſibilis quemadmodum & alios contractus vitiat. ff. de obl. & act. l. non ſolùm. 31. Alia ratio eſt vltimarum voluntatum, quæ per impoſſibilem conditionem adiectam non vitiantur: ſed talis conditio pro nō ſcripta habetur. ſ. de hered. inſtit. §. impoſſibilis. Ergo ſi tibi decem promiſerim ſi cœlum digito tetigeris, nihil tibi debetur. at ſi decem ſub eadem conditione tibi legata ſint, tibi debentur quaſi purè legata. Secunda regula eſt in verſ. at ſi ita. Conditio neceſſaria ſtipulationem non ſuſpendit: veluti, *ſi cœlum digito non tetigeris* nam ſi impoſſibile eſt tangere, neceſſe eſt non tãgere, vt docet Ariſtot. de interpret. cap. 13. Secundum accidens eſt abſentia de qua in §. item verborū. vbi Imp. I. dat regulam: ſtipulatio inter abſentes fieri non poteſt, ratio eſt: quia ſtipulatio verbis contrahitur; verba autem dicuntur præſentium, quemadmodum literæ abſentium, vt apud Ouid. lib. 1. de Ponto Eleg 8.

§. item verborū.

„ *Litera pro verbis tibi Meſſaline ſalutem.*

II. in verſ. ſed cùm. diſſoluit quæſtionem. pertinentem ad dictam regulam. quid enim, ſi in inſtrumento ſcriptam ſit ſtipulationem inter præſentes factam fuiſſe & alteruter contrahentium aſſerat ſe fuiſſe abſentem. reſpondet Imp. fidem haberi inſtrumento, niſi contrarium idoneè probetur. Tertium accidens eſt tempus, in quod ſtipulatio confertur. De hoc tẽpore dantur variæ regulæ.

§. poſt. mortem.

Prima regula eſt: Poſt ſuam vel promiſſoris mortem rectè aliquis ſtipulatur ſibi dari. §. poſt mortẽ. Secunda regula eſt: Filius vel

vel ſeruus non inutiliter ſtipulatur dari poſt mortem patris vel domini ſui.verſ. ac nec is. Tertia regula eſt:Poteſt aliquis ſtipulari vt ſibi detur pridie quàm ipſe, vel pridie quàm promiſſor moriatur.verſ.ſed & ſi ſtipul.Sciẽdum eſt has ſtipulationes olim fuiſſe inutiles:quoniam actio non poterat incipere ab herede, vel contra heredem. ſed hac regula ſublata.C.vt action.ab hered.Iuſtin.tales ſtipulationes confirmauit. C.de contrah.ſtipulat.l.ſcrupuloſam. 11.Quarta regula eſt in §. itẽ ſi quis. Stipulatio præpoſtera valet, veluti, *Si nauis cras ex Aſia venerit, hodie dabis?* Ideo autem dicitur præpoſtera : quia cùm oporteat priùs impleri conditionem , quàm obligatio naſcatur,nihilominùs reſpondens promittit ſe antea daturum quàm conditio exiſtat.Quinta regula eſt in §.ita autem.Valet ſtipulatio collata in tẽpus mortis , id eſt, ſi promittatur tunc dari,cùm ſtipulator morietur , vel cùm promiſſor morietur. Nota quæſtionem fuiſſe apud philoſophos,vtrùm mortis tempus ſit tribuendum vitæ,an morti:quia neque viuens neque mortuus videtur mori.Vide Gell.lib 6.cap.13.Sed in iure verè deciſum eſt,eum, qui moritur,adhuc eſſe in numero viuentium, adeo vt dicatur quis mori in vltimo vitæ articulo. ff. de manum. teſt.l.qui duos.18.§.1. Sexta regula eſt in §. item poſt mortem. Valet ſtipulatio collata in tempus,quo tertius mortuus erit : veluti, *poſt mortem Titij dabis mihi* 100*?* Quartum accidens eſt ſcriptura , de qua in §. ſi ſcriptum.datur hæc regula: Si in inſtrumento ſcriptũ ſit aliquẽ promiſiſſe, præſumitur promiſ

§.item ſi quis.

§.ita autem.

§. itẽ poſt mortem.

§. ſi ſcriptum.

miſſio rectè facta, ita vt credamus interrogationem præceſſiſſe. Hinc nota, actum in dubio rectè, &,vt oportet,geſtum videri: quia ſic debemus interpretari, vt actus valeat potiùs quàm ſit inutilis. Quintum accidens eſt rerum in ſtipulationem deductarum multitudo. Imp in §.quoties.de multis rebus in ſtipulationem deductis ita diſtinguit: Aut promittens, ſimpliciter reſpondet, *dare,ſpondeo*,non expreſſâ aliquâ re,quam dare velit:aut nominatim reſpondet, ſe aliquã ex illis rebus daturum. putà ſtipulator ſic interrogauit.*dabis Stichum & Pamphilum?* promiſſor reſpondit, *dabo Stichum.* Omittit Imp.tertium caſum,tanquàm per ſe manifeſtum,videlicet ſi promiſſor ad omnes res reſpõderit,veluti, *dabo Stichum & Pamphilum.* Primo caſu promiſſor ad omnes illas res dandas,obligatur: quia res nominatæ in ſtipulatione, cenſentur tacitæ repetitæ in reſponſione, ſecundum ea quæ s̃. notaui ad §. præterea.Secundo caſu eam ſolam rem dare tenetur,de qua reſpõdit:quia quot ſunt res, tot ſunt ſtipulationes, vnde ſtipulatio rei de qua reſponſum fuit perfecta eſt & valet.ſtipulatio autem alterius rei, de qua nihil reſponſum fuit,tanquàm imperfecta,nihil valet.Sextum accidens eſt pœna. Declarat igitur.Imp duos caſus, quibus vtile eſt,ſtipulationi principali adiungere ſtipulationem pœnalem. Prior caſus eſt, cùm ſtipulamur alteri,veluti, *Stichum Titio dabis?* nam hæc ſtipulatio nõ valet,vt didicimus ex §. ſi quis alij. s̃. h.t. Quare ſi volumus promiſſorem cogere aliquo modo, vt Stichum Titio det,

Margin notes: *§.quoties.* — *§.alteri.*

addc

addere debemus ſtipulationem pœnalem hoc modo, *niſi Stichum Titio dederis*, 100. *aureos pœnæ nomine mihi dabis?* hoc enim caſu facilè fiet, vt metu huius pœnæ Stichum Titio det. & niſi dederit, pœnam ab eo exigere poterimus. nec quicquam ei proderit, quòd noſtra non interſit Stichum Titio dari: quia in ſtipulatione pœnali non habetur ratio eius quod intereſt. §. alteri. Cùm autem noſtra intereſt, non eſt neceſſe addere ſtipulationem pœnalem: quia etiamſi regulariter ſtipulatio alteri facta non valeat, tamen excipitur, niſi ſtipulatoris interſit. tunc enim ſtipulatio valet, vt Iuſtin. docet in §. ſed & ſi quis. propoſitis tribus exemplis. Primum exemplum eſt, cùm tutor, qui tutelam non adminiſtrat, à contutore ſuo adminiſtrante ſtipulatur rem pupilli ſaluam fore: quia cùm etiam tutor qui non adminiſtrat, pupillo teneatur actione tutelæ, certè eius intereſt rem pupilli ſaluam fore. Secundum exemplum eſt in verſ. ergo, etſi cùm aliquis ſtipulatur procuratori ſuo dari. ſtipulantis enim intereſt: quia rem à procuratore per actionem mandati recipere poterit. Tertium exemplum eſt in verſ. etſi creditori. cùm aliquis ſtipulatur creditori ſuo dari quod ſua intereſt. Finge me debere Titio fundũ Tuſculanum, & pœnam ei promiſiſſe, niſi efficerem vt fundum illum intra menſem poſſideret. Rectè igitur à poſſeſſore ſtipulor, vt eum fundum creditori meo tradat, ne in dictam pœnam incidam. Rurſus finge me debere Titio 100. eique prædia mea pigneraſſe, ita vt, niſi intra menſem ei ſatisfaciam, ea prædia

§. *ſed & ſi quis.*

dia diſtrahere poſſit. rectè igitur ſtipulor à Sempronio vt ea 100. Titio ſoluat, ne prędia mea diſtrahantur. Poſterior caſus, quo vtilis eſt adiectio ſtipulationis pœnalis, eſt, cùm aliquis factum alienum promiſit: quia ex hac promiſſione non obligatur. ſ. h. t. §. ſi quis alium. Efficiendum igitur eſt, vt pœnam promittat niſi alter faciat. verbi gratiâ, *promittis Titium mihi facturum inſulam? promitto. niſi Titius mihi inſulam fecerit*, 100. *pœnæ nomine dabis? dabo.* Hic caſus proponitur in §. verſa vice. quem §. ſic debes accipere, vt valeat ſtipulatio pœnalis, & ex ea poſſit agi, nō ex ſtipulatione principali. Septimum accidens eſt in §. item nemo. cùm ſtipulatio confertur in eum caſum, quo res ſtipulantis futura eſt. veluti, *dabis mihi Stichum, ſi à domino mihi legatus fuerit?* talis autem ſtipulatio non valet, quemadmodum ſtipulatio rei noſtræ non valet. ſ. h. t. §. idem iuris. verſ. vel rem ſuam Octauum accidens eſt error, qui ſtipulationem vitiat. §. ſi de alia. quia ſtipulatio, vt & omnes alij contractus, conſenſum requirit. ff. de pact. l. 1. §. conuentionis. nihil autem eſt tam contrarium conſenſui quàm error. ff. de iuriſd. l. ſi per errorem. 15. quocirca ſi Stichum à te ſtipuler, ac tu Stichum mihi promittas, exiſtimans me de alio Sticho loqui quàm reuera loquar: ſtipulatio non valet: quia non ſufficit conſenſus in nomen, ſed oportet contrahentes conſentire in eandem rem. Nonum accidēs eſt turpitudo, quæ reddit ſtipulationem inutilem. veluti ſi quis ſe crimen aliquod commiſſurum promittat §. quod turpi. & ff. de verb. obl. l. generaliter

§. verſa vice.

§ item nemo.

§. ſi de alia.

§. quod turpi.

raliter.26.l. ſi flagitij. 123. Decimum acci- dens eſt mors contrahentium:de qua Iuſtin. in §.pen.dat hanc regulam, quòd ſi pendente condicione ſtipulationis, moriatur ſtipulator,vel promiſſor,non extinguitur ſtipulatio. vide §. ex conditionali. ſ. de verb. obl. Hæc dicta ſint de priori quæſtione huius tituli,An ſtipulatio valeat.¶ Poſterior quæſtio,quatenus ſtipulatio valeat, ſeu quando ex ea poſſit agi, diſſoluitur in §. vlt. in quo dantur duæ regulæ. Prima regula eſt de ſtipulatione in diem: Quòd ex ea ſtipulator agere non poteſt, niſi poſtquàm ea dies præterit.verbi gratiâ, ſi mihi promiſiſti te daturum 10.Kal.Martijs:non poſſum ipſis Kalendis contra te agere: quia tota illa dies tibi ad ſoluendum conceditur: nec poſſum conqueri, quaſi Kal. Martijs non ſolueris, priuſquam Kalendæ effluxerint. ſ. de verb. *obl.§.omnis.* Secunda regula de ſtipulatione pura eſt in verſ. ſi fundum. Quòd ex ſtipulatione pura non priùs agi poteſt, quàm tantùm temporis præterierit, quo rei traditio fieri potuerit.hoc autem tempus definiẽdum eſt arbitrio iudicis.arg.l.1.ff.de iur delib.quò ferè definiet tempus 10.dierum. argum.l.promiſſor.21.ff.de conſtit.pecun. niſi locus ſtipulationi adiectus longius tempus requirat.ſ.de verb. obl.§. loca. Addi poteſt tertia regula de ſtipulatione conditionali, ex qua non priùs agi poteſt, quàm conditio exiſtat.ff.de verb.ſignif l.cedere diem. 213.

§.pen.

§.vlt.

DE

De fideiuſſoribus.

Tit. XX.

Alia eſt ſtipulatio principalis, alia acceſſoria, vt fideiuſſoris. Nota, eorum, qui pro alio interueniunt, varia eſſe genera, alij namque ſunt fideiuſſores, qui etiam vocantur adpromiſſores: alij mandatores: alij expromiſſores: alij conſtitutæ pecuniæ rei. Fideiuſſor à mandatore differt: I. quia fideiuſſio fit per ſtipulationem. ĵ h. t. §. vlt. cum ſimilibus. mandatum verò nudo cōſenſu contrahitur. ĵ. de obl. ex conſen. in pr. II. quia mandator ſemper præcedit obligationem principalem: veluti, mando tibi vt pecuniam credas Titio meo periculo, quam nondum crediſti. ff. mandati. l. ſi vero 12. §. ſi poſt. fideiuſſor autem & præcedere, & ſequi principalem obligationem poteſt. ĵ. h. t. §. fideiuſſor & præcedere. Rurſus fideiuſſor ab expromiſſore differt: quia expromiſſor ita ſuſcipit in ſe alienam obligationem, vt ſolue obligetur. is autem pro quo expromittit, non ſit obligatus; vel quia ab initio tota obligatio in ſolum expromiſſorem confertur; vel quia ex pòſtfacto principalis debitor per nouationem liberatur & obligatio in expromiſſorem transfertur: fideiuſſor autem ita obligatur, vt nihilominùs etiā reus principalis, pro quo fideiubet, ſit obligatus. immo ex Nou. 4. fideiuſſor conueniri non poteſt ante reum principalem excuſſum. Tandem fideiuſſor

iuſſor differt à pecuniæ conſtitutæ reo : Primò quia conſtitutũ fit pacto nudo. j. de act. §. de conſtituta. & ff. de pecun. conſtit. l. 1. in princ. & §. eum qui. fideiubetur autem per ſtipulationem, vt paulò antè notaui. Secundò quia pecuniæ cõſtitutæ reus ſemper obligationem principalem ſequitur quandoquidem non poteſt conſtitui, niſi quod iam debitum eſt. d. l. 1. §. debitum. & paſſim. fideiuſſor autem (vt paulò ante dixi) tam præcedere quàm ſequi principalem obligationẽ poteſt. Tertiò quia conſtitutum ſemper habet diem adiectam vel expreſsè, vel ſaltem tacitè, quia ſubauditur tempus 10. dierum ff. de conſtit. pec. l. promiſſor. 21. §. 1. vnde conſtitutum ſemper dicitur fieri in diem : fideiubere autem poſſumus non ſolùm in diem, ſed etiam purè. j. h. t. §. fideiuſſores. ¶ De fideiuſſoribus varias quæſtiones Imp. diſſoluit. Primò quæritur, cur fideiuſſores accipiantur. Reſpondetur in pr. tit. vt magis cautum ſit creditoribus, id eſt, vt ſi fortè debitores principales non ſint ſoluendo, exigi poſſit à fideiuſſoribus. Secundò quæritur, pro quibus debitorib. fideiuberi poſſit, ſeu (quod idem valet) quibus obligationibus accedere poſſit obligatio fideiuſſoria. Reſpondetur in §. 1. fideiuſſorem poſſe accedere cuiuis obligationi. Tertiò quæritur, an morte fideiuſſoris obligatio fideiuſſoria extinguatur. Reſpondetur in §. fideiuſſor non tantùm obligationem non extingui, ſed tranſire in heredem fideiuſſoris : quemadmodum obligatio rei principalis tranſit in heredem eius: quia fideiuſſor obtinet locum rei ff. hoc titul. l. 4.

Princ.

§. 1.

§ *fideiuſſor nõ tãtùm.*

N Quar

§. ſi fideiuſſor & præcedere. Quartò quæritur, vtrùm fideiuſſor promittat ante, an poſt reum principalem. Reſpondetur in §. fideiuſſor & præcedere. vtroque tempore fideiuſſorem poſſe promittere. Notandum tamen eſt, fideiuſſorem non obligari ante reum principalem: quia acceſſoria obligatio ſine principali non conſiſtit. ff. eod. l. fideiuſſor. 57. itaque promiſſio fideiuſſoris ante promiſſionem rei principalis facta, non ſtatim vim habet, ſed tum demum, cùm reus principalis obligabitur. *§. ſi plures.* Quintò quæritur de obligatione multorũ fideiuſſorũ, qui pro eodem fideiuſſerũt. Imp. in §. ſi plures. docet. ſingulos fideiuſſores in ſolidũ teneri ipſo iure, ſed habere exceptionẽ ex Epiſtola D. Hadriani, per quã cogũt creditorem actionẽ ſuam diuidere, & ſingulos fideiuſſores pro partibus cõuenire, dummodo omnes fideiuſſores ſint ſoluendo. quòd ſi fideiuſſor in ſolidũ conuentus, omittat beneficiũ dictæ epiſtolæ, in ſolidum condẽnabitur, nec poterit partẽ à confideiuſſoribus repetere, quia nullam actionẽ contra eos habet, quippe qui eum eis non contraxit, ſed omnes fideiuſſores cũ creditore contraxerũt dum ei ſtipulãti promiſerũt, Adde exceptionem, niſi fideiuſſor vtatur cõtra cõfideiuſſorem actione ſibi ceſſa à creditore. ff. eod. l. vt fideiuſſori. 39. Item adde, quòd hic fideiuſſor, qui ſolidum ſoluit, quamuis nihil poſſit à confideiuſſoribus repetere, tamen poteſt, quidquid ſoluit, repetere à reo principali, pro quo ſoluit.] hoc. t. §. ſi quid autem. *§ fideiuſſores.* Sextò quæritur in quantum fideiuſſores poſſint obligari. Reſpondetur in §. fideiuſſores

eos

eos non poſſe in plus obligari, ſed vel in tantumdem, vel in minus, quàm reus principalis: quia non poteſt plus eſſe in acceſſione, id eſt in acceſſoria obligatione, quam in principali: quamuis alibi interdum plus eſſe poſſit in acceſſione, quàm in re principali, vt ſ. de rer. diuiſ. §. ſi tamen & ff de contrah. empt. l. ſi in emptione. 34 in princip. Nota aliud eſſe plus, aliud magis. nam fideiuſſor non poteſt plus debere, quàm reus principalis, vt hîc traditur: poteſt tamen eſſe magis obligatus; ſiquidem fieri poteſt, vt reus principalis tantùm naturaliter debeat, fideiuſſor autem ſit ciuiliter obligatus. ſ. hoc titul. §. 1. Septimò quæritur, quod remedium detur fideiuſſori contra reum, pro quo ſoluit. Reſpondetur in §. ſi quid autem. dari actionem mandati. Excipe I. niſi pro inuito, vel *donandi* animo fideiuſſerit: quibus caſibus *nullam* habet contra reum actionem. Excipe II. niſi pro abſente & ignorante fideiuſſerit: tunc enim non habet actionem mandati, ſed negotiorum geſtorum, qui verò præſens patitur pro ſe fideiuberi, cenſetur id mandare, & meritò obſtringitur mandati. ff. mandati. l. 6. §. ſi paſſus. l. ex mandato. 20. §. 1. l. ſi pro te. 40. & l. qui fide 53. Octauò quæritur, an aliâ quàm Latinâ linguâ fideiuſſor obligari poſſit. Reſpondetur in §. penultim. fideiuſſorem etiam Græcè poſſe accipi. Idem intellige de alia quauis lingua, vt in §. 1. ſ. de verb. oblig. Vltimò quæritur, ſi inſtrumento ſcriptum ſit aliquem fideiuſſiſſe, an per

§. ſi quid autem.

§. pen.

§. vlt.

illud inſtrumentum ſufficienter probetur obligatio fideiuſſoris. Dubitandi cauſa eſt: quia fideiuſſor non obligatur, niſi interrogatio præcedat, & reſponſio congrua ſequatur, vt contingit in omnibus ſtipulationibus. s. tit. prox. §. præterea. Reſpondetur in §. vltim. Cùm ſcriptum ſit aliquem fideiuſſiſſe, omnia præſumi ſolemniter acta, id eſt, præſumi eum rectè fideiuſſiſſe, ita vt actus valeat, & fideiuſſor obligetur. coniunge §. ſi ſcriptum s. titul. proxim.

De literarum obligatione.

Tit. XXI.

EXpoſitis contractibus, qui re, aut verbis perficiuntur, conſequenter explicatur literarum obligatio: ac differentia ponitur inter ius antiquum, & ius nouũ. quoniam olim ex ſyngraphis ius non dicebatur, id vetante lege Gabinia, teſte M. Tullio lib. 5. ad Attic. epiſt. vlt. ſed veteres apud argentariorum menſam pecuniam deponere, & per eos fœnerare ſolebant. cùm enim publicum ſit argentariorum munus. ff. de eden. l. argentarius 10. §. 1. per ſcripturam argentarij contrahebatur obligatio; quę dicebatur fieri nominibus, propterea quòd argentarius nomen eorum, quibus pecunia expenſa erat, in tabulas referebat. Sed poſtea hic mos exoleuit, & cæpit maior eſſe ſyngrapharum auctoritas. Notandũ igitur eſt, priuatã ſyngraphã, id eſt, chiro

chirographum debitoris, initiò tantùm valere ad probandum: immo hanc probationem eſſe imperfectam: quia ſi ſcripſero manu mea 106. me tibi debere ex cauſa mutui, hæc ſyngrapha non ſufficiet ad me condemnandum, quia poſſum excipere de non numerata pecunia, id eſt, dicere me eam ſyngrapham ſcripſiſſe, non quia reuera 100. à te mutuò acceperim, ſed quia ſpem mihi feceras te 100. mihi crediturum, ſi darem eam ſyngrapham. ergo hac exceptione te agentem ſummoueo, niſi alia legitima probatione oſtendas te ea 100. realiter mihi numeraſſe. Hęc eſt vis ſyngraphæ intra biennium. poſt biennium verò longè maiorem vim accipit: quia valet ad obligandum, vt ita puniatur negligentia debitoris, qui per integrum biennium ſyngrapham penes creditorem reliquit, quaſi poſt biennium nimis ſera ſit eius querela. Statuatur ergo regula, quòd chirographum poſt biennium ex eo die numerandum, quo ſcriptum fuit, literarum obligationem parit. rectè enim dicimus obligationem literis, non re contrahi: quia non quærimus, an debitor pecuniam acceperit, ſed an ſe debere ſcripſerit. Hæc regula patitur quaſdam exceptiones, quas libet hîc apponere. I. excipitur, niſi intra biennium debitor conqueſtus ſit de non numerata pecunia. quamuis enim exceptio non numeratæ pecuniæ regulariter biennio terminetur, tamē per querelam intra biennium propoſitam perpetuatur, adeo vt hoc caſu non naſcatur literarum obligatio. C. de non num. pec. l. ſi intra. 8. l. cùm vltra 9. l. in contractibus. 14. §. vltim.

II. Excipitur, niſi ſit chirographum minoris: quia dictum biennij tempus contra minorem, quamdiu eſt minor, non currit. C. in quib. cauſ. in integ. reſtit. non eſt neceſ. l. vlt.

III. Excipitur, niſi debitor per reſtitutionem in integrum recuperare poſſit exceptionem non numeratæ pecuniæ, quam lapſu biennij amiſerat. d. l. in contractibus. in pr.

IV. Secundum DD. Excipitur, niſi debitor poſt biennium velit probare ſe non accepiſſe pecuniam. vulgò namque putant exceptionē non numeratæ pecuniæ quandocumque proponi poſſe. quod autem de biennio ſtatuitur, ſic DD. accipiūt, vt intra biennium onus probandi incumbat actori, poſt biennium verò ad reum transferatur. Hæc ſententia, quamuis in foro recepta, manifeſtè falſa eſt: quoniam Imp. diſertè ait reum, dum poſt biēnium conqueri non poteſt, ſcripturâ obligari, & ex ea ſcriptura naſci condictionem. quemadmodum igitur cùm aliquis iurauit ſe mutuū dediſſe, non queritur, an mutuum dederit, ſed an iurauerit, & ex eo iureiurando datur actio. ℐ. de act. §. item ſi quis poſtulante. ita etiam cùm aliquis ante biennium ſcripſit ſe pecuniam mutuam accepiſſe, non querimus, an acceperit ſed an ſcripſerit, & ex ea ſcriptura datur actio. In confirmationem huius ſententiæ plura adduxi in commentario ad d. l. ſi intra numer. 17.

***

De

De obligationibus ex conſenſu.

Tit. XXII.

VLtimum contractuum genus eſt eorum qui nudo conſenſu perficiuntur ¶ Primò Imp. enumerat hos contractus. ſunt autem quatuor, nimirum emptio & venditio, locatio & conductio, ſocietas, mandatũ. Nota I. appellatione locationis cõtineri etiam Emphyteuſim, quæ eſt locatio quædam perpetua vel ad longum tempus. ff. ſi ager vectig. l. 1. § 1. & ll. ſeqq. Nota II. duas differentias inter hos contractus. Prima differentia eſt, quòd alij ſignificantur vno nomine, vt ſocietas, & mandatum: alij duplici nomine, vt emptio & venditio, locatio & conductio. neque enim emptio & venditio ſunt *duo* contractus, neque locatio & conductio: ſed vnus eſt contractus, qui diuerſo reſpectu vocatur emptio, & venditio. Rurſus vnus eſt contractus, qui diuerſo reſpectu appellatur locatio, & conductio. Altera differentia eſt, quòd emptio & venditio, necnon locatio & conductio magis reſpiciunt ad res, quàm ad perſonas. vt putà non tam ſpectamus à quo emimus, vel conducimus, quàm quid emamus vel conducamus. E contrario ſocietas & mandatum magis reſpiciunt perſonam, cum qua contrahitur. in his enim dicitur eligi induſtria perſonæ. vt putà eligimus certam perſonam ſocij, vel certam perſonam procuratoris cui aliquid mandamus. ¶ Secundo in verſicul. ideo

rationem affert, cur hi contractus dicantur perfici conſenſu. Hæc expoſitio eſt neceſſaria: quoniam omnes contractus conſenſum requirunt. ff. de pact. l. 1. §. conuentionis ſed hi dicuntur cõſtare conſenſu, id eſt ſolo conſenſu, cùm in aliis contractuum generibus præter cõſenſum requiratur rei traditio, aut prolatio verborum, aut ſcriptura. ¶ Tertiò in verſ. item. Exponit horum contractuum proprietatem, & oſtendit eos eſſe bonæfidei, non ſtricti iuris, adeo vt per eos contractus aliquis ex bono & æquo obligetur etiam in id quod expreſsè non promiſit, ſi modò bonafides, id eſt æquitas, ſuadeat vt in id teneatur. Hæc proprietas conuenit omnibus his contractibus, non tamen ſolis, ſed etiam aliis, vt depoſito, & commodato. j. de act. §. actionum.

De emptione & venditione.

TIT. XXIII.

HVius tituli quatuor ſunt partes. In Prima parte declarantur tria ſubſtantialia quæ requiruntur ad hoc vt emptio & venditio conſiſtat. Primum requiſitum in
Prin. principio titulo eſt conuentio de pretio. Hîc Imper. dat duas regulas. Priorem autem regulam & producit, & limitat.

I. Regula in primis verbis eſt, Solus conſenſus de pretio ſufficit ad perficiendam emptionem & venditionem. Hæc regula produ

producitur in verſ.quamuis.vbi dicitur venditionem perfici dicto cõſenſu, quamuis nec pretium ſit numeratum, nec arrha eo nomine data, quia venditor ſequi poteſt fidem emptoris.ſ.de rer.diuiſ.§.venditæ. Exceptio dictæ regulæ eſt in verſ. ſed hoc.niſi emptio & venditio in ſcriptis cõtrahatur: tunc enim ſolus conſenſus non perficit hunc contractum: immò contractus non dicitur perfectus, antequàm ſcriptura ſit omnino perfecta. Hîc occurrunt quædam dubitationes non contemnendæ Prima dubitatio eſt, ſi emptio modò perficitur ſolo conſenſu, modò per ſcripturam, quî fiat vt hic contractus ſimpliciter referatur inter eos qui conſenſu perficiuntur, non etiam referatur ad obligationem literarum. Reſpondeo in digerendis contractuum generibus ſpectari eorum naturam, quam per ſe habent ex iure, non formam, quam accipiunt ex pactis contrahentium: quia hæc pacta ſunt infinita, & hæc forma eſt incerta. emptio igitur & venditio ſecundum ſuam naturam ſemper nudo conſenſu perficitur: tunc autem requiritur ſcriptura, cùm pacti ſunt contrahentes, vt in ſcriptis contraheretur. & ita debet accipi, quod dicitur in l.contractus.17. C.de fid.inſtrum.emptionem & venditionem, quam in ſcriptis fieri placuit, non prius eſſe perfectam, quàm ſcriptura ſit perfecta. nam pactum eſt placitum: & verbum placuit ſignificat pactum, vt & in l.1.§.& eſt pactio.ff. de pact.& in l.petens. 27. C.eodem. & aliis locis. Altera dubitatio ex eo oritur, quòd Imp. inquit ab emptione & venditione im-

perfecta poſſe impune recedi,niſi arræ datæ fuerint: quia cùm arræ datæ ſunt, ſi emptor recuſet implere contractum, perdit arras quas dedit.Si verò venditor recuſet,duplum reſtituit. quæritur ergo, vtrùm hæc deciſio locum habeat ſolùm in contractu imperfecto,an etiam in contractu perfecto,id eſt, ſi emptor,qui aras dedit,ab emptione perfecta recedere velit, vtrùm ſufficiat quòd arras perdit,an inſuper conueniri poſſit in id quod venditoris intereſt. Similiter quæritur, ſi venditor,qui arras accepit,à venditione perfecta diſcedere velit, vtrùm ſufficiat quòd duplum reſtituit,an teneatur etiã rem venditam tradere, vel id quod intereſt emptori præſtare.DD.communiter putant,ſi emptor arras perdat, aut venditor duplum reſtituat, eum non teneri ad implendum contractum, nec poſſe ampliùs conueniri, quamuis contractus perfectus fuerit. Ego verò hanc *ſententiam* reprobaui in tractatu de contractibus, actio.31.memb.10. II. Regula eſt in verſ.pretium.Quòd emptio & venditio ſine conuentione de pretio non conſiſtit. Has duas regulas ſi coniungamus, apparebit nexus neceſſarius inter emptionem & conſenſum de pretio: quia ab vno ad alterum tam affirmatiuè quâm negatiuè argumentari licet.etenim ſi eſt emptio & venditio,neceſſe eſt eſſe conuentionem de pretio.& ſi emptio & venditio non eſt,etiam conuentio de pretio non eſt. è contrario quoque, ſi eſt conuentio de pretio, eſt emptio & venditio. & ſi non eſt conuentio de pretio, non eſt emptio & venditio.Hæc dicta ſint de primo requiſito.

quiſito. ¶ Secundum requiſitum eſt in § 1, vt pretium ſit certum. I. Imp. dat regulam, quòd pretium emptionis & venditionis certum eſſe debet, vt 10. aut 20. nam ſi pretium ſit incertum, veluti; *Vendo tibi domum eo pretio, de quo inter nos poſtea conuenerit*, non eſt emptio & venditio, ſed contractus innominatus. arg. §. 1. j. tit. prox. II. In verſ. alioqui. Proponit quæſtionem ex dicta regula emergentem, An venditio conſiſtat, ſi pretij æſtimatio in arbitrium tertiæ perſonæ conferatur, veluti, *vendo tibi rem, quanti Titius eſtimauerit*. III. In verſ. ſed noſtra. Reſpondet ad dictam quæſtionem, & inquit eſſe contractum conditionalem: ita vt ſi Titius rem eſtimet, venditio tamquam impleta cõditione valeat. ſi verò Titius pretium non definiat, venditio propter conditionis defectum non valeat. IV. In verſ. quod ius. Id quod dixit de venditione, producit ad locationem: quia vt pretium venditionis, ita etiam merces locationis certa eſſe debet. quapropter ſi tibi locem ædes ea mercede, quam Titius definiet, locatio ſub ea conditione conſtat, ſi Titius mercedem definierit. j. tit. prox. §. 1. ¶ Tertium requiſitum in §. item pretium. eſt, vt pretium conſiſtat in numerata pecunia, ſecundum ſententiam Neruæ & Proculi, quæ meritò probatur, reiectâ ſententiâ Sabini & Caſſij, qui putabant pretium in quacumque re poſſe conſiſtere, atque ita permutationem confundebant cum emptione & venditione. vide l. 1. ff. de contrahen. emptio. l. 1. ff. de rer. permut. ¶ In ſecunda parte tituli quæ eſt in §. cùm autem.

§. 1.

§. *item pretium*.

§. *cùm autem*.

N 6 autem

autem. Declaratur effectus emptionis & venditionis perfectæ. Effectus autem eſt, vt commodum & periculum rei venditæ pertineat ad emptorem Imp. hoc loco dat tres regulas. I. Regula eſt de interitu vel deterioratione rei venditæ. Regula eſt, Quòd hoc damnum ſpectat ad emptorē, ita vt cogatur ſoluere prætium, quamuis non poſſit rem accipere, vel deterioratam accipiat. additur exceptio, niſi dolo aut culpa venditoris res perierit, vel deterior facta ſit. II. Regula eſt in verſ. ſed etſi poſt. de commodo rei venditæ. ſi quid enim poſt venditionem rei accedat, ad emptorē pertinet. veluti ſi fundus venditus per alluuionem augeatur, hoc augmentum cedit commodo emptoris, nec poteſt retineri à venditore. III. Regula eſt in verſ. quòd ſi fugerit. De amiſſione rei venditæ, veluti quia ſeruus venditus fugit, aut rem venditam *aliquis* venditori ſurripuit. Hoc quoque periculum regulariter pertinet ad emptorem. Sed huic regulæ adiunguntur duæ exceptiones. Prior eſt, niſi venditor dolum aut culpam commiſerit. Poſterior eſt, niſi venditor rei cuſtodiam vſque ad traditionem in ſe ſuſceperit: debuit enim diligenter cuſtodiri: quod ſi feciſſet res non fuiſſet ei ſurrepta. hæc exceptio ſub priori contineri poteſt: quia venditor, qui cuſtodiam in ſe ſuſcepit, & per negligentiam rem amittit, culpâ non caret. Addit Imp. in verſ. vtique. Quod licet venditor non teneatur rem tradere, quam ſine dolo & culpa amiſit, tamen tenetur emptori cedere omnes actiones, quas ad eam

rem

rem perſequendam, vel occaſione eius rei amiſſæ habet: vt rei vindicationem, condi-ctionem furtiuam, actionem furti, & actionem legis Aquiliæ. ¶ Tertia pars in §.pen. diuidit emptionem & vẽditionem in puram, & conditionalem. ¶ Quarta pars eſt in §. vlt. de re vendita. vbi fingitur venditã fuiſſe rem quæ non eſt in commercio, vt ſacram, vel religioſam, vel publicam: & quæritur, an hæc venditio habeat aliquem effectum. Sic autem diſtinguitur: Aut ſciẽs emit rem, quæ non eſt in commercio: Aut per ignorantiam deceptus à venditore. Priori caſu non habet actionem. Poſteriori caſu agit ex empto in *id* quod ſua intereſt. Non ideo putes emptionem valere, quia ex empto agitur. immò emptio rei quæ non eſt in commercio, non valet. ſed quoniam actio ex empto eſt bonæ fidei, idcirco ex bono & ęquo cõceditur etiam eo *caſu*, quo emptio non valet. ff. de contrah. empt. l. qui officij. *62*. §. 1. *§.pen.* *§.vlt.*

De & locatione conductione.

Tit. XXIV.

HIc titulus diuiditur in tres partes. ¶ Prima pars eſt de locatione contrahenda, id eſt, quomodo locatio & conductio contrahatur. hoc Imp. explicat per collationem locationis & conductionis cum emptione & venditione: quoniam hi cõtractus per quàm ſimiles ſunt. ¶ Primò igitur dat regulam quòd hi duo contractus ſunt affines, & conſiſtunt *Princ.*

ſiſtunt iiſdem iuris regulis. Intellige eaſdem proportione, non omnino eaſdem. verbi gratiâ in emptione & venditione debet eſſe certum pretium, in locatione & conductione certa merces: atque inter hæc eſt proportio: propterea quòd quam rationem habet pretium ad venditionem, eandem habet merces ad locationem. ¶ Secundò ſingillatim explicat ſimilitudines horum contractuum. I. Similitudo eſt in verſ. nam vt emptio. quòd ſicut emptio perficitur ſola conuentione de pretio, ita locatio perficitur ſola conuentione de mercede; adeo vt ex hac ſola conuentione naſcantur actiones locati, & conducti: quarum illa locatori aduerſus conductorem competit, hæc

§. vlt. datur conductori contra locatorem. II. Similitudo eſt, quod ſicuti pretium emptionis eſt certum ita etiam merces locationis certa eſt. Hinc duo colliguntur in §. 1. *Alterum* in princ. §. quòd ſi merces ſit commiſſa alieno arbitrio, veluti, *loco tibi ades ea mercede, quàm Titius definierit*, contractus intelligitur factus ſub conditione ſi Titius mercedem definierit, vt tam de emptione quàm de locatione dictum fuit in §. 1. ſ. tit. prox. Alterum eſt in verſ. qua de cauſa. quòd vbi merces incerta eſt, veluti ſi locem tibi ædes mercede de qua inter nos poſtea conuenerit, non eſt locatio & conductio, ſed contractus innominatus: proinde non agitur locari

§. prærerea. & conducti, ſed præſcriptis verbis. III. Similitudo eſt in §. præterea. quod ſicuti pretium emptionis non conſiſtit in corporibus, ſed in pecunia, ita etiam merces locationis.

Hîc

Hìc tamen notanda eſt differentia : quia pretium tantùm conſiſtit in pecunia numerata.ſ titul.proxim. §.item pretium. merces autem conſiſtit in quauis pecunia, id eſt, in omni re, quæ numero, pondere, vel menſurâ conſtet, vt vino, oleo, frumento. C.de locato.l.ſi olei.21.quamquàm non deſunt qui putant hoc caſu non eſſe propriè locationem. Ex dictis colligitur, quemadmodum rebus inuicem traditis eſt contractus innominatus, id eſt permutatio, veluti ſi tibi dem librum vt mihi des gladium; ita etiam vſu inuicem conceſſo non eſſe locationem & conductionem, ſed contractum innominatum : veluti ſi hodie tibi concedam vſum equi mei, aut bouis, vt cras mihi concedas vſum tui equi, aut bouis. ergo etiam hoc caſu agitur præſcriptis verbis, non locati conducti. IV. Similitudo eſt in §. *adeo.* Quòd vbi prædia in perpetuum locantur, hic contractus habet aliquid venditionis, & aliquid locationis, adeò vt dubitatum fuerit, vtrum ſit venditio, an locatio. Sed Zeno conſtituit vt ſit contractus à venditione & à locatione ſeparatus, qui quidem vocatur emphyteuſis, ſeu contractus emphyteuticus. Ad hunc §.nota I. locationem duobus modis accipi : quia locatio generaliter accepta diuiditur in locationem propriè dictam, & emphyteuſim, ſeu contractum emphiteuticum, de quo in hoc §. diſſeritur. Nota II. hanc emphyteuſis appellationem ſumptam eſſe ab origine huius contractus : quoniam agri ſteriles ſolebant in emphyteuſim dari, vt ab emphyteuta §.*adeo.*

phyteuta meliorarentur, & fertiles redderentur: huius autem meliorationis pars eſt emphyteuſis,id eſt,inſitio.Nota III.emphyteuſim dici,non ſolùm ſi prædium in perpetuum locetur, ſed etiam ſi locetur ad tempus. ff.ſi ager vectigal.l.1.§.1.& ſeqq.i.ad longum tempus. arg.l.1. §.quod ait.ff.de ſuperfic.quod eſt decennium.s.de vſuc.verſ.& ideo. Vnde vulgò putant, quotieſcumque prædium ad decennium locatur,eſſe contractum emphyteuticũ,& vtile dominiũ transferri in conductorem, ſed non dubito, quin hæc ſententia falſa ſit:quia nihil vetat quominùs dominus prædium ſuum ita ad longum tempus locet,ne quid dominij ad conductorem transferat: quo caſu conſtat non poſſe dici emphiteuſim. Nota IV.differentiam inter venditionem,locationem, & emphyteuſim. nam ſi venditor ſit dominus *per* traditionem transfert omne dominium ad emptorem.s.de rer.diuiſ.§.vẽditæ.vnde non valet venditio,ſi id agitur,ne emptor dominium acquirat. ff.de contrah.empt. l.pen. §. vlt.in locatione verò dominium non transfertur.ff.locati.l.non ſolet.39. at in emphyteuſi medium quid accidit; quia tradens prædium in emphyteuſim, retinet dominium directum, ac transfert in emphyteutam dominium vtile. ff. ſi ager vectiga. l.1.§.1. Nota V. ſi prædium emphyteuticum in totum pereat, periculum eſſe domini directi,quia nõ poterit ampliùs ab emphyteuta aliquid exigere. ſi verò pars prædij pereat,periculum eſſe emphyteutæ, quia nihilominùs annuã penſionẽ integrã ſoluet; quamuis

quamuis in locatione propriè dicta aliud obſeruetur. ff. locati l. ex conducto. 15. §. ſi vis & §. ſeq. Nota VI. contractũ emphyteuticum non eſſe iuris gentium, ſed iuris ciuilis: quoniam eius natura dicitur eſſe conſtituta à Zenone. hinc eſt, quòd Imp. ait pacta huic contractui appoſita, perinde valere, ac ſi naturalis eſſet contractus, id eſt, perinde ac ſi eſſet contractus iuris gentium. Vnde notandum eſt, quod dicitur, pactis contractus formari & reformari, non ſolùm obtinere in contractibus iuriſgentium. ſed etiam in contractibus iuris ciuilis. Quidam tamen pro *naturalis*, legunt *natura talis*. quæ lectio non incommoda eſt: & ita videtur legiſſe Theophilus. ſecundum hanc lectionem ſenſus erit, pacta emphyteuſi appoſita, ita eſſe ſeruanda, ac ſi contractus ſecundum ſuam naturam, quam à iure accepit, tales conuentiones in ſe contineret. V. ſimilitudo eſt in §. item quæritur. quia ſunt aliqui contractus qui videntur commixti & coniuncti ex venditione & locatione. veluti ſi aurifex annulos aureos certi ponderis ex ſuo pretio mihi conficere debeat certo pretio Caſſius putauit ſimul eſſe venditionem, & locationem, id eſt, aurificem vendere aurum, & locare operas ſuas ad faciendum annulum. ſed hæc ſententia meritò diſplicuit: quia ſi quis diligenter hanc conuentionem expendat, facilè intelliget vnum eſſe contractum, ita vt pretium detur pro annulo. Imp. ergo ſic diſtinguit: Aurifaber mihi facit annulum vel ex ſuo, vel ex meo auro. Priori caſu eſt venditio annuli. Poſteriori caſu eſt locatio operæ. *§. item quæritur.*

¶ Secunda

§.pen. ¶ Secunda pars eſt in §. pen. de effectu conductionis. vbi Imp. dat quatuor regulas. I. Regula eſt: Conductor debet ſeruare pacta conductionis, ſi quæ pacta facta ſint. hoc autem non eſt proprium conductoris, ſed obtinet etiam in locatore, & generaliter in omnibus contrahentibus: quia generaliter prætor edixit ſe pacta ſeruaturum. ff. de pact. l. 7. §. ait prætor. II. Regula eſt in verſ. & ſi quid. Conductor tenetur ea præſtare, quæ ſuadet æquitas, licèt de his expreſſe non conuenerit. hoc generaliter traditum fuit de omnibus contractibus, qui conſenſu perficiuntur. ſ. de obl. ex conſen. verſ. vltimo. III. Regula eſt in vers. qui pro vſu. Conductor in re conducta præſtat diligentiam exactiſſimam. hoc adnotatione dignum eſt: quia cùm locatio & conductio vtriuſque gratiâ contrahatur, nimirum vt alter mercedem accipiat, alter vſu rei alienæ, *vel* opera aliena fruatur; certè ſecundum regulam iuris videbatur præſtanda diligentia exacta, non exactiſſima. IV. Regula eſt in verſ. quam ſi præſtiterit Cōductor non præſtat caſus fortuitos. veluti ſi rem ſine ſua culpa amiſerit, non tenetur. hoc autem non eſt proprium conductoris, ſed & in alijs cōtrahentibus locum habet. ff. de diu. reg. iur. l. contractus. 23. infi. & C. de pigner. act. l. 6. niſi ſi cuius culpâ caſus contigerit. ff. commod. l. 5. §. quòd verò. aut pacto conuento hoc periculum ſubierit. C. eo. l. 1.

§.vlt. ¶ Tertia pars eſt in §. vlt. quibus modis locatio & conductio ſoluitur. Hîc tractatur vna quæſtio, an morte conductoris

condu

conductio finiatur. Reſpondetur, non finiri, ſed tranſire ad heredem. Alia ratio eſt ſocietatis: quia etiãſi multi ſint ſocij, tamen morte vnius ſocietas inter omnes diſſoluitur. J. tit. prox. §. ſoluitur. Differentiæ ratio eſt: quia (vt notaui in principio tituli de oblig. ex conſen.) in locatione & conductione reſpicimus ad rem, in ſocietate verò reſpicimus ad perſonam, vt dicitur in d. §. ſoluitur.

De ſocietate.

Tit. XXV.

SOcietas eſt contractus, qui nudo conſenſu perficitur, de re, vel negotiatione honeſta, eiusque lucro vel damno inter ſocios communicãdo. ¶ Huius tituli quatuor ſunt partes. In prima parte, quæ eſt in prin. tit. Imp ſocietatem diuidit in vniuerſalem, quæ eſt omnium bonorum: & ſpecialem, quæ eſt vnius negotiationis, ſupple, vel vnius rei. ff. eod. l. 5. ¶ Secunda pars eſt de diuiſione lucri vel damni inter ſocios facienda. In hac parte I. Imp. in §. 1. Intellige æqualitatem non arithmeticam, qua ſinguli tantundem præcisè accipiunt, ſiue plus ſiue minus in ſocietatem contulerint; ſed geometricam, quæ in proportione conſiſtit, adeo vt eadem ſit ratio inter ea quæ ſocij conferunt & lucrum vel damnum quod ex ſocietate ſentiunt verbi gratia qui duplum in ſocietatem contulit, duplum ex lucro capiet: qui dimidium

Princ. §. 1.

dium contulit dimidium percipiet. ff.h.t.l.6. Hoc iure etiam Græcos vſos eſſe Conſtat ex Ariſtotele lib.3. Politic.cap.6. Secundo caſu pacta ſunt ſeruanda:adeo vt ex pacto poſſint fieri partes inæquales. Nota primò,non diuidi ſimul lucrum & damnum, ſed vel lucrũ vel damnum:quia ſi in alijs reb. lucrum, in alijs damnum accidit, compenſatio fit lucri cũ dãno: & id, quod excedit,ſiue ſit lucrum ſiue damnum in diuiſionem venit. ℑ.§ prox. vlt. Nota ſecundò cùm ceſſante pacto fiunt inter ſocios partes æquales, intelligendam eſſe æqualitatem non arithmeticam,vt nonnulli volunt,ſed geometricam:quia qui plus in ſocietatem contulit, plus debet ex lucro accipere, vt probatur l.6.ff. pro ſocio. & ex Ariſtot.lib.3.Politic.cap.6.II. Examinat varia pacta, de quibus non ſine cauſa dubitari

§.de illa. poteſt an valeãt.Primum pactum & in prin. §.de illa. nempe vt ad alterum ſocium pertineant duæ partes lucri, tertia tantùm pars damni;ad alterum verò duæ partes damni, tertia lucri.hoc pactum receptum eſt ſecundum ſententiam Seruij Sulpitij, contra ſententiam Quinti Mutij. Vnde notandum eſt, fieri poſſe,vt alius ſocius meliore, alius deteriore conditione in eadem ſocietate fruatur.Secundum pactum eſt in verſ.nam & ita. vt vnus in ſocietatem conferat pecuniam, alter operam & lucrum inter eos diuidatur. hoc etiam pactum valet. Tertium pactum eſt in verſ.& adeo.vt aliquis ſocius partem lucri accipiat,ſi lucrum accidat:partem verò damni non ſentiat, ſi damnum contingat. hoc etiã pactum ſuſtinetur:quia generaliter

pro

probamus, vt ſocius ſocio meliorem condicionem habeat, niſi ſit ſocietas Leonina, id eſt, vt totum lucrum ad vnum ſocium pertineat. ff. eod. l. ſi non fuerint. 29. §. Ariſto. Quartum pactum eſt in §. illud. nimirum quod eſt de ſolo lucro, vel de ſolo damno inter ſocios partiendo. certum eſt, hoc pactum ſeruari debere. ſed quæritur, quæ partes fiant eius, quod in pacto prætermiſſum fuit. veluti ſi pactus ſim cum ſocio meo vt duas partes lucri accipiam, deinde non lucrum, ſed damnum ſequatur: quæſtio eſt, quam partem damni ſuſtinere debeam. Reſpondet Imp. expreſſum in vno caſu, cenſeri tacitè repetitum in altero caſu: vt in ſpecie modo propoſita, cum ſim pactus de duabus partibus lucri, ſuſtinebo duas partes damni. § *illud.*

¶ In tertia parte varij modi enarrantur, quibus ſocietas ſoluitur. Primus modus in §. *manet* eſt renunciatio: de cuius effectu dantur tres regulæ. I. Regula eſt: Renunciatione vnius ſocij diſſoluitur ſocietas etiam altero ſocio inuito. hoc in ſocietate ſpeciale eſt: quia cùm communio ſoleat rixas excitare. ff. de lega. ij. l. cùm pater. 77. §. dulciſſimis. nemo inuitus cogendus eſt in communione permanere. C. commu. diuid. l. vlt. aliàs ſolemus dicere, in contractibus nominatis non eſſe locum pænitentiæ, ſed hos contractus ab initio eſſe volũtarios, poſtea neceſſarios. C. de obl & act. l. 5. II. Regula eſt in verſ. ſed planè. Qui dolo malo renunciauit ſocietati, vt aliquod lucrum ad ſe peruenturum ſolus lucretur, cogitur hoc lucrum cum ſocio cõmunicare: alia verò lucra, quæ non captauit, §. *manet.*

ſolus

ſolus lucratur: quoniam hic contractus eſt bonæ fidei, adeo vt ex bono & æquo etiam id debeatur, de quo non conuenit. III. Regula eſt in verſ. hi verò. Is cui renunciatum eſt, indiſtinctè ſibi retinet, neque cum ſocio partitur, quæcunque poſt renunciationem acquiſiuit. Ex dictis colligitur, dolum non produci, nec à re ad rem; ſiquidem dolus renunciantis ſocietati, tantùm ei nocet in eo quod captauit: nec à perſona ad perſonam, quandoquidem dolus renunciantis non nocet ei cui renunciatum eſt. Secundus modus in §. ſoluitur. eſt mors. vbi notatur, quamuis multi ſint ſocij, tamen vnius morte ſocietatem in totum diſſolui, etiam inter ſocios ſuperſtites. Notandũ inſuper eſt, adeo verum eſſe, quod diximus, morte ſocij diſſolui ſocietatem, vt non valeat pactum ſocietati appoſitum vt heres in ſocietate ſuccedat, niſi ſit ſocietas vectigalium. ff. pro ſoc. l. nemo. 35. & l. adeo. 59. Diuerſa eſt ratio locationis & conductionis, in quã heres ſuccedit etiam ſine pacto expreſſo. ſ. tit. prox. §. vlt. vbi diuerſitatis rationem expoſui. Tertius modus in §. item. eſt finis negotij, propter quod ſocietas contracta fuit. Quartus modus in §. publicatione. eſt confiſcatio bonorum ſocij: quoniam hoc caſu fiſcus in eius locum ſuccedit, adeo vt pro mortuo habeatur. Nota aliam eſſe mortem naturalem, cùm anima ſeiungitur à corpore: aliam ciuilem, cùm aliquis ciuitatem amittit, ac deſinit eſſe in ciuium Romanorum numero, vt contingit deportatis, quorum bona confiſcantur. Item nota ſocietatem diſſolui non ſolùm morte

§. item.

§. publicatione.

natu-

naturali, vt dictum fuit in §. ſoluitur. ſed etiam morte ciuili vt hîc. Quintus modus in §. pen. eſt ceſſio bonorum. ¶ Quarta pars in §. vlt. declarat effectum ſocietatis. vbi datur regula: Socius ſocio præſtat dolum, & culpam latam, & leuem, non leuiſſimam.

De mandato.

Tit. XXVI.

Vltimus contractus, qui conſenſu perficitur, eſt mandatum: quod definiri poteſt Contractus qui conſenſu perficitur de alieno negotio gratis periculo mandantis bona fide gerendo. ¶ Huius tituli quinque *ſunt* partes. In prima tractatur quæſtio an mandatum valeat. ad quam reſpondetur per duplicem diſtinctionem. Prior diſtinctio in prin. tit. conſtat ſex partibus, ita vt quinque prioribus caſibus mandatum valeat, vltimo caſu non valeat. I. Caſus eſt, cùm mando tibi mea cauſa. II. Cum mando mea & tua causâ. III. Cum tibi mando nec mea nec tua, ſed aliena causâ. IV. Cum mando mea & aliena cauſa. V. Cum tua & aliena cauſa. VI. Cum tua tantùm cauſa: quo caſu non eſt verum mandatum, ſed potiùs conſilium. Addi poteſt VII. Caſus, quo mandatum eſt vtile, videlicèt ſi tibi mandem tua & mea & aliena cauſa: veluti cùm tutor contutori ſuo mādat negotium pupilli gerendū. hoc enim man-

mandatum eſt in gratiam pupilli, quia res ad eum pertinet:necnon in gratiam mãdantis,& mandatarij, quia vterque pupillo tenetur actione tutelæ, niſi negotium pupilli rectè geratur. Singula hæc mandatorum genera deinceps Imp. varijs & perſpicuis exẽ-
§.1. plis declarat à §.1.vſque ad §. illud. tantum igitur quædam ad hos §§.notabimus. Ad 1. §.nota *ſpondere*, accipi pro fideiubere. Ad §. tuâ gratiâ nota, in Creditoris arbitrio eſſe, vtrùm malit conuenire reum principalem, an fideiuſſorem: adeo vt fideiuſſor hoc iure conueniri poſſit ante reum principalem. Sed hoc ius corrigitur per Nou.4. vbi datur fideiuſſori exceptio, quæ vocatur beneficium ordinis, propterea quòd creditor cogitur vtĩ hoc ordine, vt priùs conueniat reum principalem, ſi modò adſit, & ſit ſoluendo, quam
§. alienâ. fideiuſſorem. Ad §.alienâ. nota, in illis verbis *vt fundum emeres*, ex præcedentibus &
§.tua tã-tùm. ſequentibus ſupplendum *Titio*. Ad §.tuâ tantùm.nota I.differentiam duplicẽ inter mandatum & conſilium. Vna eſt, quòd conſilium ſemper dari debet in gratiam eius cui datur; mandatum verò aliter contrahitur, vt expoſitum fuit in prin.tit. Altera eſt, quòd mandatum eſt obligatorium, & parit actionem mandati; conſilium verò non eſt obligatorium, niſi dolo malo datum ſit, quo caſu de dolo agitur. ff.de diu. reg.iur l. conſilij. 47. Nota II. differentiam inter pecuniam otioſam,&pecuniam occupatam.nam otioſa eſt, quæ vſui non eſt, veluti quæ eſt in arca. occupata verò eſt, veluti quæ alteri eſt credita: atque hæc vel eſt ſterilis, ſi ſit mutuum gratuitum;

tuitũ; vel eſt fœneratitia, ſi ſub vſuris credita ſit. Nota III. differentiã inter hos duos caſus, *mando tibi vt pecuniam credas alicui*, eſt, *mando tibi vt pecuniam Titio fœneres*. Priori namque caſu tuâ tantùm gratiâ mando: proinde non eſt verum mandatũ, ſed conſilium. Poſteriori caſu eſt mandatum tuâ & Titij gratiâ. nam Titius ſentit cõmodum, dum ei creditur pecunia, qua eget: ac tu ſentis cõmodum, quatenus lucraris vſuras. Hactenus prior mandati diſtinctio. Poſterior eſt in §. illud. Aut enim eſt mandatum de re honeſta, veluti de emẽdis ædibus, aut de pecunia credendá: aut eſt de re turpi, veluti de homicidio, aut furto faciẽdo. Priori caſu mandatũ valet. Poſteriori caſu Iuſtin. ait mandatum eſſe inutile. *§. illud.*

¶ Secunda pars eſt in §. is qui exequitur. de effectu mandati. vbi datur regula, quod mandatarius non debet excedere fines mandati. *Vnde* oriuntur duæ quæſtiones. Prior eſt, ſi mandem tibi, vt emas mihi ædes 100. aureis, ac tu emas 120. aureis; vtrùm poſſis quod impendiſti, à me repetere actione mandati. Poſterior eſt, ſi tibi mandem vt emas mihi ædes 100. aureis, tu verò emas 80. aureis, an tibi contra me actio competat. Priori caſu Iuſtin. reprobat ſententiam Sabini & Caſſij, & probat ſententiã Neruæ & Proculi, Quòd poſſis à me repetere dumtaxat 100. aureos: quia quod ad hanc ſummam, non exceſſiſti fines mandati pro reliquis autem 20. quos vltra mandatum meum impendiſti nullam habes contra me actionem. Hîc igitur locum habet ea regula, quòd vtile per inutile non vitiatur. Poſteriori caſu dat actionem *§. is qui exequitur.*

mandati: quia mādatarius non exceſſit mandati fines, dum minoris emit, quàm ſibi mandatum ſit. etenim qui expreſsè mandat emi 100. aureis, tacitè mandat minori pretio emi, ſi fieri poſſit. Nota igitur valere mandatum, non tantùm expreſſum, ſed etiam tacitum. ff. de procur. l. ad rem mobilem. 56. & l. ad legatum. 62. & mandati.

§. *rectè.* l. qui patitur. 18. ¶ Tertia pars eſt de modis, quibus mandatum ſoluitur. ſunt autem tres modi: quorum primus ſpectatur in mandatore, tertius in mandatario, ſecundus in vtroque. I. modus in §. rectè: eſt reuocatio mandati, dummodò fiat re integra, id eſt, antequam mandatarij intereſſe incipiat. ff. hoc titul. l. ſi procuratorem. 8. §. mandati, verbi gratiâ, mandaui tibi, vt pro me ires Romam: mox poſſum per pœnitentiam reuocare mandatum, ita vt tibi non ſim mandati obligatus. *Sed ſi* iam te paraſti ad iter, putà equum, & alia ad iter neceſſaria emiſti, non eſt ampliùs res integra: proindè non poſſum in tuum præiudicium reuocare mandatum, ſed te-

§. *item.* nebor in id quod tua intereſt. II. modus in §. item. eſt mors mandatoris, vel mandatarij, ſimiliter contingens re integra. Vndè oritur quæſtio, ſi mandatore re integra mortuo, mandatarius eum mortuum eſſe ignorans, mandatum executus ſit, & pro mandatore aliquid impenderit, vel ſoluerit, an id poſſit repetere ab herede mandatoris. Reſpondet Imper. in verſic. ſed vtilitatis. mādatori actionē dari vtilitatis causâ, id eſt, bono & æquo contra rationem ſtrictè iuris,

iuris, ne iuſta ignorantia ei noceat. Nota Primò, cum hæc actio dicatur dari vtilitatis causâ, eſſe actionem vtilem, non directam. Nota ſecundò hanc regulam, Iuſta & probabilis ignorãtia non nocet. Intellige ignorantiam facti, non iuris ff. de iur. & fact. ign. l. regula. 9. in pr. nam facti alieni ignorantia etiã in viros prudentiſſimos cadit. ff. eod. l. 2. Hæc regula, quòd ignorãtia facti toleratur, & excuſat, à Iuſtin. cõfirmatur in verſ. & huic ſimile. hoc exẽplo: Stichus erat ſeruus actor ſeu diſpenſator Titij, id eſt, præerat pecuniis domini ſui fœnerãdis & exigẽdis. itaque pecunias quaſdã credidit Sẽpronio. certè ſi Stichus in eodem ſtatu manſiſſet, Sẽpronius ei rectè ſolueret, ſed fingimus antequã Sẽpronius ſolueret, Stichũ eſſe à domino ſuo manumiſſum. hac manumiſſione nõ ſolùm deſinit eſſe ſeruus, ſed etiã diſpenſator. quamobrem Semproniusnon debet ſeruo manumiſſo ſoluere, ſed Titio creditori. ſi tamẽ Sempronius ignorans Stichum eſſe manumiſſum, ei ſoluerit; ex bono & æquo, ne iuſta ignorantia ei obſit, liberationem conſequitur contra rationem ſtricti iuris; quoniam ei ſoluit, cui non debuit. III. modus in §. mandatum. eſt renunciatio mandati. ſicut enim mandator poteſt reuocare mandatum, ita etiam mandatarius poteſt renunciare mandato. ſed quemadmodum mandator debet reuocare re integra, ita etiam mandatarius debet renunciare tempeſtiuè, vt integra cauſa mandatori ſeruetur negotium per ſe vel per alium expediendi. ſiue ergo mãdatarius, qui non eſt mandatum executus, mandato *§. mãdatum.*

non renũciauerit,ſiue tardius renunciauerit, mandatori tenetur in id quod eius intereſt. Excipitur in contextu,niſi ob iuſtam cauſam excuſetur, veluti quia propter tempeſtatem, aut vim fluminis,aut incurſum hoſtium,non potuit ſuo tempore mandatori renunciare. Adde aliam exceptionem, niſi mandatoris nihil interſit.cùm enim actione mandati petat quod ſua intereſt mandatum impleri; certè ſi nihil interſit, nihil petet. ff. h. t. l. ſi procuratorẽ.8.§.mãdati. Ex hoc §.& §.recte ſ̃.h.t.intelligimus in contractu mandati eſſe locum pænitentiæ, vt & in contractu ſocietatis. ſ̃. tit.proxim.§. manet. hoc igitur proprium eſt horum contractuum,in quibus dixi magis reſpici ad perſonas, quàm ad res. nam eiuſmodi pœnitentia neque in emptione & venditione,neque in locatione & con-

§.pen. ductione locum habet. ¶ Quarta pars in § penult. proponit duo mandati accidentia, nempe diem,& conditionem. Dies apponitur mandato: veluti, *mando tibi, vt poſt biennium domum mihi emas*. Conditio apponitur mandato:veluti,*mando tibi, vt ſi Titius ſolue-*

§.vlt. *rit quod mihi debet, eâ pecuniâ domum mihi emas*. ¶ Quinta pars in § vlt. declarat proprietatem mandati; nimirum quòd eſt gratuitum Hæc proprietas non conuenit ſoli mandato, ſed etiam aliis contractibus, vt commodato,& depoſito. Vnde tres caſus diſtinguuntur, vt ex ipſo contextu colligitur. Aut enim nulla merces interuenit, ſed eſt contractus gratuitus: Aut conuenit de certa mercede: Aut de incerta mercede. I. Caſu eſt mandatum, vel cõmodatum, vel depoſitum.

II. Ca

II. Caſu eſt locatio conductio. III. Caſu eſt, contractus innominatus. Coniunge §. item is, verſic. vltim. ſ. quib. mod. re contrah. oblig. & §. 1. ſ. de locat. & cond.

De obligationibus quæ quaſi ex contractu naſcuntur.

Tit. XXVII.

POſt contractus expoſitos, ſubjiciuntur quaſi contractus vt autē interligatur diſcrimen inter contractus & quaſi contractus, Notandum eſt duo in hac materia ſpectari, conuentionem, & cauſam. Conuentio eſt facti, nimirum conſenſus duorum, inter quos conuenit de re aliqua danda vel facienda: cauſa verò eſt iuris: eſt enim vis conuentioni, vel cuiuis actui à iure tributa, obligationem & actionem pariens. vnde dicitur cauſa, quia eſt cauſa obligationis & actionis. Quando igitur hæc duo concurrunt, conuentio & cauſa: tunc eſt verus contractus. ff. de pact. l. 1. §. conuentionis. & l. 7. §. ſed & ſi in alium. vbi autem eſt conuentio ſine cauſa dicitur pactum nudum. d. l. 7. §. ſed cum nulla. denique vbi eſt cauſa ſine conuentione, ſi delictum abſit, appellatur quaſi contractus: habet enim aliquid contractus quatenus habet cauſam, & parit obligationem: ſed non eſt verus contractus, quia non habet conuentionem, ſine qua verus contractus eſſe nequit. d. l. 1. §. conuentionis. ¶ Primò in pr. tit. generaliter loquitur de quaſi cōtractu. *Princ.*

vbi duo tradit. I. enim nectit hunc titulum cum præcedentibus: Deinde in verſicul. quidem. oſtendit hos non eſſe veros contractus, ſed, quia non poſſunt referri inter maleficia, meritò appellari quaſi contractus: nimirum quia contractibus ſimiles ſunt quatenus habent cauſam, vt nuper expoſui. Obſerua Iuſtin. nõ negare hos aliquãdo appellari contractus: ſic enim appellantur in l. 1. §. debitum. ff. de pec. conſt. & multis aliis locis: ſed negat vocari contractus propriè, quia conuentione vacant, quæ à veris contractibus abeſſe non poteſt.
§. 1. ¶ Poſt hæc ſingillatim enarrat varia genera quaſi contractuum, in quibus omnibus obſeruare licet eſſe cauſam ſine conuentione. Primus quaſi contractus eſt negotiorum geritio de qua in §. 1. vbi Imp. I. Loquitur de hac obligatione in genere, ac docet vnde naſcatur, & quem effectum pariat. Naſcitur ex eo quòd aliquis negotia abſentis geſſit. parit autem actionem negotiorũ geſtorũ directã, & contrariã: quarũ illa datur domino contra geſtorem, hæc geſtori cõtra dominũ. Nota primò verbum negotia hîc latè accipi, ſiue ſint iudicialia, ſiue extra iudicialia: quo modo hoc verbum accipitur etiam in l. 1. ff. de procur. interdum verò negotia propriè & anguſtè ſumuntur pro iis quæ ſpectantur extra iudiciũ, vt cùm dicimus alios eſſe procuratores ad lites, alios ad negotia. ff. eod. l. ſeruũ quoque. 33. in pr. Nota ſecũdò Imp. loqui de negotiis abſentis; quia ſi dominus negotiorum præſens eſſet, hæc actio negotiorũ geſtorum locum habere non poſſet. aut enim dominus
præ

præſens patitur negotia ſua ab alio geri, & cenſetur tacitè mādare vt gerat,proinde non tenetur negotiorū geſtorū,ſeu ex quaſi contractu;ſed tenetur ex vero contractu.i.mandati.ff.mādati l.6.§.ſi paſſus. aut prohibet eū gerere,& nulla actione tenetur. C. de negot. geſt.l.vlt. Nota Tertiò, in toto hoc tractatu de negotiis geſtis,& cùm dicimus agi negotiorum geſtorū, ſemper intelligi negotia ab alio geſta domino abſente & ignorante, vt hac ratione ſit quaſi contractus, non mandatum. Nota quartò actionem directam dari domino cōtra geſtorem:contrariam verò competere geſtori contra dominum: propterea quòd hoc facto, id eſt negotiorū geſtione principaliter obligatur negotiorum geſtor ad rationē adminiſtrationis ſuæ reddendam:per conſequentiā verò quandam ex bono & æquo dominus obligatur geſtori, vt *ei reſtituat* impēſas in negotia gerēda factas quia nemini debet officiū ſuū eſſe dānoſum. ff. teſtam. quemad. aper.l. 7. hinc eſt, quòd actio quæ plerūque vocatur directa interdū appellatur principalis, vt in l.in commodato. 17.§.1.ff.commod. Secundò in verſ. quas ex nullo oſtēdit actiones negotiorū geſtorum eſſe ex quaſi contractu. Tertiò in verſ. ex qua cauſa. ſpecialiter loquitur de obligatione cōtraria,& rationē perſpicuam affert cur aliquis abſens & ignorās obligetur & oſtendēs eū obligari vtilitatis cauſā.i. ex bono & æquo,quia hoc ipſi quoque eſt vtile, ne eius negotia ab omnib.deſerātur.Quartò in verſ. ſicut.ſpecialiter loquitur de obligatione directa, ac docet quatenus negotiorum geſtor

teneatur. Inquit ergo eum præſtare diligentiam exactiſſimam. ſed quia hoc non eſt verum regulariter, idcirco rectè ſubjicit limitationem, ſi modò alius diligentior erat negotia geſturus: hoc enim caſu non ſufficit diligentia exacta. aliàs ſi non erat alius diligentiùs geſturus, negotiorū geſtor tantùm diligentiam exactā præſtat. C. de negot. geſt.
§. tutores. l. tutori 20. ¶ Secundus quaſi contractus in §. tutores. eſt tutela. Hîc quoque eſt mutua obligatio inter tutorem & pupillum. I. Imp. loquitur de obligatione & actione directa, qua tutor tenetur pupillo, vt rationem tutelæ geſtæ reddat: & oſtendit hanc obligationem non eſſe ex contractu, quia nullū negotium inter tutorē & pupillum cōtrahitur, id eſt, pupillus non eligit ſibi tutorem, ſed eum accipit ex teſtamento parentis, vel à lege, vel à magiſtratu. quoniam igitur nec eſt contractus, nec vllum delictū, ſine *dubio* eſt quaſi contractus. II. In verſ. hoc autem loquitur de actione cōtraria & oſtendit pupillum ex variis cauſis tutori teneri, vt quia tutor pro pupillo aliquid vtiliter impēdit, vel pro eo ſe obligauit, aut rem ſuam creditoribus pupilli pigneraũit. Nota, eâdem ratione dici actionem tutelæ directam, & cōtrariam, qua ſuprà vocauimus actionem negotiorum geſtorū directam, & contrariam, id eſt, quia principaliter obligatur tutor, vt tutelæ geſtæ rationē reddat: minùs principaliter obligatur
§. item ſi inter. pupillus. ¶ Tertius quaſi cōtractus eſt cōmunio. Loquimur de cōmunione extra cauſam ſocietatis, alioquin eſſet verus cōtractus. quēadmodū autē ſocietas diuiditur in vniuerſalem,

lem, & particularē. §.de ſociet.in pr.ita etiā hæc communio vel eſt particularis,vel vniuerſitatis,vt hereditatis.de particulari communione agitur in §.item ſi inter.vbi dantur duo exempla. Alterum eſt,ſi duobus eadem res ſit legata. alterum, ſi duobus ſit donata. nam his caſibus non eſt contractus,quia non eſt ſocietas,ſed quaſi contractus. Nota primò hos vocari ſocios impropriè, vt in hoc §.illis verbis, *aut quòd ſocius eius,&c.* Nota ſecundò ſocium ſocio,ſiue ſit ſocius propriè dictus, id eſt ex contractu ſocietatis, ſiue impropriè, id eſt ex aliis cauſis, putà ex legato,vel donatione,teneri actione communi diuidundo. Differentia verò eſt: quia vbi ſunt veri ſocij, non ſolùm datur hæc actio communi diuidundo, ſed etiam actio pro ſocio.vbi autem veri ſocij non ſunt,non agitur pro ſocio,ſed tantùm communi diuidundo.Idcirco Imp.in hoc §.tantùm loquitur de actione communi diuidundo. Nota tertiò, actionem pro ſocio eſſe perſonalem, actionem verò communi diuidūdo eſſe mixtam. quatenus enim agitur de re diuidenda, vt quilibet partem ſuam accipiat, & actio in rem,quæ naſcitur ex partium dominio.quatenus autem agitur ob præſtationes perſonales,id eſt,quia vnus ex ſociis fructus percepit,vel damnum in re communi dedit,vel alter ſocius in rem communem impendit, eatenus eſt actio in perſonam, quæ naſcitur ex obligatione.quocirca Imp.qui in præſentia loquitur de obligatione, nō de dominio, tantùm loquitur de pręſtationibus perſonalibus:quia tātùm meritò harū pręſtationum

O 5 actio

actio cõmuni diuidundo dicitur eſſe ex quaſi contractu. De communione hereditatis agitur in §.idem iuris. vbi datur actio familiæ herciſcundæ, quemadmodũ ob rem particularem communem dabatur actio communi diuidundo. Hæc quoque actio familiæ herciſcundæ eſt mixta, ſed eatenus naſcitur ex quaſi cõtractu, quatenus perſequitur præſtationes perſonales, non quatenus aliquis petit hereditatem diuidi, & partem ſibi attribui. ¶Quartus quaſi contractus in §.heres.eſt aditio hereditatis: quoniam heres adeundo videtur quaſi contrahere. ff. quib.ex cau.in poſ.eat. l.3. §.vlt.& l.ſeq. proinde quaſi ex contractu tenetur legatariis, vt legata eis ſoluat. ¶Quintus quaſi contractus in §.pen. & ſolutio indebiti, de qua dictum fuit in §. 1. ſ.quib.mod.re contrah. obl. Addit hoc loco Imp. in §. vlt. quibuſdam cauſis indebitum ſolutum non *repeti*, licèt per errorem ſolutum fuerit. dat igitur hanc regulam, quibus ex cauſis inficiando lis creſcit, indebitum ſolutum non repetitur. Intellige inficiãdo litem creſcere, quando reus, ſi debitum fateatur, condemnatur in ſimplum. ſi verò neget, & conuincatur, condemnatur in duplum. Harum cauſarum duo exempla proponuntur in contextu. I. Exemplum eſt, ſi quis agat lege Aquilia de damno ſibi dato, quod explicabitur in §. ſed furti. j. de actionibus. II. Exemplum eſt, cùm petitur legatum Eccleſiæ, vel alij loco pio relictum: quo caſu heres in duplum condemnatur, non ſolùm propter inficiationem, ſi falſo negauerit hoc legatum deberi,

§.idem iuris. *§.heres.* *§.pen.* *§.vlt.*

ſed

ſed etiam propter ſolutionis dilationem, ſi legatum non ſoluat ſed patiatur ſe iudicio conueniri.d.§.ſed furti.

Per quas perſonas nobis obligatio acquiratur.

TIT XXVIII.

POſtquàm expoſuit modos,quibus obligatio dicitur acquiri ex contractu, vel quaſi cõtractu:conſequẽter agit de perſonis, per quas acquiritur. qua methodo vſus eſt etiã li.2.in tractatu de dominio,tit.9.cũ quo hic tit.eſt cõferendus, & ex illo ſumẽda huius interpretatio:quia dominij & obligationis,quantũ ad hoc,eadem eſt ratio. ¶Primò Imp. loquitur de aquiſitione per filios vel ſeruos in noſtra poteſtate cõſtitutos. *Princ.* ¶Secũdo in §.1.de acquiſitione per eos, quos bona fide poſſidemus. *§.1.* ¶Tertiò in §.per eũ. de acquiſitione per ſeruũ,in quo vſumfructũ, vel vſum habemus. *§.per eũ.* Pro quorũ omniũ expoſitione ſufficiunt notata ad d.tit.9. hoc excepto, quòd hîc dicitur de ſeruo in quo vſum hamus:quia nõ fuit ibi expoſitũ,& expoſitione eget,ſi in cõtextu retineamus verbũ vel vsũ, quod à quibuſdã codicibus abeſt: dubitatio namq; occurrit, quia Iuſtin. cõparat ſeruum fructuariũ, & ſeruũ vſuariũ, inquiens vtrũq; nobis acquirere ex duabus tantũ cauſis.i.ex operis ſuis, vel ex re noſtra. atqui in ſeruo quidẽ fructuario nulla eſt difficultas. de eo verò in quo nudũ vſum habemus,meritò dubitatur:quoniã vſuarius operas ſerui locare nequit.ff.de vſu & habi.l.plenũ.12.§.vlt.& l. per ſeruũ.14.in pr. Theophilus fingit ipſum

ſeruum ſuas operas locaſſe: quod non puto admittendum: ſed exiſtimo ita ponendum caſum, vt his, qui in ſeruo vſum habet, aliquid faciendum conduxerit, & in eo faciendo operis eius ſerui vt vſus mercedémque pro operis illis ſtatuerit. quod quidem conſtat vſuarium facere poſſe. ff.eod. l.ſed ipſi.

§.vlt. 13. ¶ Quartò in §.vlt., loquitur de ſeruo duorum, & repetit ea, quæ iam tradita fuerunt s̃.de ſtipul.ſeru.§.vlt.

Quibus modis obligatio tollitur.

Tit. XXIX.

HActenus dictum eſt de obligatione per contractum vel quaſi contractum conſtituenda: nunc dicemus de ea diſſoluenda. cùm autem obligatio tollatur vel ipſo iure, vt ſolutione debiti, vel ope exceptionis, vel vt per pactum de non petendo: hoc tit. declarantur quatuor modi, quibus obligatio ipſo

Princ. iure tollitur. ¶ Primus modus in pr.tit. eſt ſolutio, de qua tria conſiderantur. I. Id quod ſoluitur. aut enim ſoluitur idipſum, quod debetur: aut aliquid aliud. vbi notandum, non poſſe aliud pro alio ſolui, niſi creditor conſentiat. ff.de reb.cred.l.2.§.1. II. In verſ. nec intereſt. perſona ſoluens. nõ ſolùm enim ipſe debitor poteſt ſoluere, & ſoluendo tollere obligationem, ſed etiam quiuis alius pro eo, ſiue ſciente, ſiue ignorante, ſiue inuito. ff.de negot geſt. l.ſoluendo. 39. Habemus igitur exceptionẽ illius regulæ, Beneficium

non

non confertur in inuitum. ff. de diu.reg.iur. l.inuito.69. III.In verſ.Item ſi reus effectus ſolutionis.Effectus autem eſt,vt vno ſoluente,omnes liberentur.ſiue enim debitor principalis,ſiue fideiuſſor ſoluat,vterque liberatur. Nota tamen, quod dixi de ſolutione fideiuſſoris,ſic eſſe accipiendum, vt ſiquidem fideiuſſor nomine debitoris principalis ſoluerit, vterque ipſo iure liberetur. ſi verò fideiuſſor ſuo nomine ſoluerit, reus principalis non liberetur ipſo iure, ſed per doli mali exceptionem. arg.l.Papinianus.28. ff.mandati. ¶ Secundus modus eſt acceptilatio: quæ aut eſt ſpecialis,aut generalis. De ſpeciali agitur in §.1.in quo Imp. I. hunc modum proponit. II.In verſ.eſt autem.acceptilationem definit imaginariam ſolutionem: nimirum quia creditor ſciens prudens fatetur ſe accipere, quod non accepit. [quocirca acceptilatio differt à ſolutione quia ſolutio eſt naturalis,acceptilatio eſt ciuilis modus diſſoluendæ obligationis.] III. In verſ. quod enim docet, quibus verbis acceptilatio fiat. Nota formam acceptilationis eſſe ſimilem formæ ſtipulationis:quoniam vtraque fit præcedēte interrogatione,ac ſequente congrua reſponſione. IV.In verſ.quo genere. declarat effectum acceptilationis, & inquit per acceptilationem, quæ verbis fit, tolli verborum obligationem,non etiam ceteras.Intellige verborum obligationem tolli ipſo iure, ceteras non tolli ipſo iure, ſed tolli ope exceptionis, quatenus acceptilatio in ſe continet pactum de non petendo. ff.de reſcind. vend. l.5. & de acceptilatione. l.ſi §.1.

accepto

accepto latum.19. Addit Imp.in verſ. ſed & id. obligatio nec re aut literis aut conſenſu contractas poſſe per ſtipulationem nouari, atque ita in obligationem verborum transfundi, tuncque per acceptilationem ipſo iure tollentur. V. In verſ.ſicut. docet acceptilationem non tantùm fieri totius debiti, ſed etiam pro parte: quemadmodum etiam ſolutio pro parte fieri poteſt. Ad hoc dictum adhibendæ ſunt duæ limitationes. Prima eſt: quia non poteſt acceptilatio vel ſolutio fieri pro parte, niſi res debita ſit diuidua. veluti ſi decem debeantur, pro parte ſolui, aut accepto ferri poteſt. Si verò ſeruitus debeatur, nec ſolutio nec acceptilatio pro parte locum habet. Secunda eſt: quia pars debiti creditori inuito ſolui regulariter non poteſt, ſed tantùm certis quibuſdam caſibus. vide Cent.3.quæſt.70. & in tract.de contractibus.§.60.& 61. ¶ De acceptilatione generali tractatur in §. eſt autem. vbi proponitur formula introducta à Gallo Aquilio, per quam omnes præcedentes obligationes adhibita ſtipulatione nouantur, & per adiectam acceptilationem tolluntur. I. Igitur Imper. proponit huius formulæ Aquilianæ argumentum. II. In verſ. quicquid. adiungit ipſa verba. Notandum eſt, hanc formulam duabus conſtare partibus: quarum prior eſt nouatio per ſtipulationem, poſterior eſt acceptilatio. Prioris partis tria ſunt membra. In primo membro proponuntur obligationes. In ſecundo membro, quod eſt in verſ.quarumcumque. proponuntur actiones. In tertio membro, quod eſt in verſ.quāti.fit ſtipulatio nouās dictas obliga-

§.eſt autem.

tiones,& actiones. Secunda formulæ pars, id eſt acceptilatio, eſt in verſ. quod Numerius. ſed ſingula mēbra diſtinctius explicemus. In primo mēbro, vt appareat omnes obligationes cōtineri, notãtur tres diuiſiones. I. Diuiſio eſt, quòd obligatio eſt vel ex cōtractu, vel ex quaſi cōtractu, vel ex delicto, vel ex quaſi delicto. has autem omnes obligationes hac formula cōtineri ſignificatur illis verbis, *Ex quacūque cauſa*, i. ſiue ſint obligationes ex cōtractu, ſiue ex quaſi cōtractu, &c. II. Diuiſio eſt, quòd omnis obligatio vel in dando, vel in faciēdo cōſiſtit. ſ. de ver. obl. in pr. & §. vlt. idcirco inquit Aquilius, *dare facere*. III. Diuiſio eſt, quòd vel eſt pura obligatio, vel in diē, vel conditionalis. ſ. de ver. obl. §. omnis. quę reſpiciēs Aquilius ait *oportet, oportebitve*, &c. In ſecundo mēbro habetur ratio diuiſionis actionū: proinde Aquilius in hac formula mentionē facit actionis, petitionis, & perſecutionis. nam actio (propriè loquēdo) eſt in perſonā, petitio eſt in rem, perſecutio extra ordinem cōpetit. ff. de verb. ſign. l. pecunię. 178. & quia ſ. mentionē fecit obligationis purę, vel in diē, vel cōditionalis, idcirco hîc loquitur de actione, quę *eſt eritue*. Denique vt cōplectatur omnia genera actionū in rē, addit, *quódve tu meū*, &c. vbi notat quatuor caſus, quibus cōtra aliquē agitur in rē. i. quia rē habet, vel tenet, vel poſſidet, vel dolo fecit quominùs poſſideret. habere eſt verbū generale: tenere eſt facti: poſſidere eſt iuris & facti. ff. de ve. ob. l. ſtipulatio iſta. 38. is aūt, qui dolo poſſidere deſiit, ſeu dolo fecit quominꝰ poſſideret, perinde tenetur, ac ſi poſſideret:

quia

quia dolus pro poſſeſſione eſt. ff.de rei vind. l.ſin autem.27. §.ſed & his. Reliquæ partes huius formulæ non egent expoſitione.

§.præterea. ¶Tertius modus in §.præterea.eſt nouatio. cùm enim obligatio nouatur,vetus tollitur, & noua cōſtituitur.hoc autem accidit duobus modis. aut enim mutatur perſona debitoris, aut eadem perſona retinetur. Quod ad priorem modum attinet. I.Imp.dat regulam, quòd hoc modo transfertur obligatio à perſona ad perſonam,ita vt prior debitor liberetur, & nouus debitor conſtituatur, qui vocatur expromiſſor. II. Excipit duos caſus, quibus hæc regula locum non habet. Priori caſu vetus obligatio tollitur,ſed noua obligatio non conſtituitur:nempe, ſi Titius nouandi cauſâ ſtipuletur à pupillo ſine auctoritate tutoris,quod ipſi debes.tu namque liberaris per nouationem,quamuis pupillus non obligetur,quia ſine tutore promiſit, ita res amittitur,id eſt,obligatio omninò perit. verſ. adeo vt. Secundo caſu, neque vetus obligatio tollitur, neque noua obligatio conſtituitur, nimirum ſi quis à ſeruo nouandi cauſâ ſtipuletur, quod alius ſibi debet: tunc enim actus eſt omnino inutilis, & neque obligatio tollitur, neque nouatio fit: quia ſeruus nouandi cauſâ promittere non poteſt. verſ.non idem iuris. ¶Secundus nouandi modus conſideratur in verſ. ſed ſi eadem. vbi Imp.conſtituit, vt cùm aliquis à debitore ſuo ſtipulatur, non præſumatur nouatio fieri, niſi hoc ſit expreſſum, quòd velint obligationem nouare. hoc igitur caſu ponatur regula, quòd in dubio non præſumitur

mitur expromiſſio,ſed adpromiſſio,id eſt,nõ transfertur prior obligatio in poſteriorẽ,ſed poſterior priori accedit.& vtraque conſiſtit.

¶ Quartus modus tollendæ obligationis in §.vlt. & contrarius cõſenſus:quo modo tolluntur ipſo iure obligationes nudo conſenſu contractæ: quia nihil eſt tam naturale, quàm vnumquodque diſſolui eo modo, quo ligatum eſt.ff.de diu.reg.iur. l.nihil.tam naturale.35. Exẽpla perſpicua ſunt in cõtextu, dum Iuſtin. ait poſſe nuda voluntate recedi ab emptione & venditione, vel à locatione & conductione, vel ab alijs ſimilibus cõtractibus,dummodò id fiat re integra.Adde, quòd idem eſt, ſi partes rem in priſtinum ſtatum reſtituant.verbi gratiâ emi à te fundũ:hæc emptio nudo pacto vt res fiat inempta,diſſoluitur:ſiue hoc pactum fiat re integra,id eſt,antequàm tibi pretium ſoluam, & *tu poſſeſſionem* fundi mihi tradas : ſiue fiat poſt ſolutum pretium, vel rem traditam, dummodò ſi emptor rem accepit,eam reſtituat,vel,ſi pretium ſoluit, id recipiat : alioqui nudo pacto emptio & venditio non diſſoluitur.ff.de pact.l.ab emptione 58. Obſerua rem dici integram, quandiu contractus non eſt impletus,quamuis ſit perfectus.nam emptio & venditio perficitur nudo conſenſu;ſed impletur ex parte venditoris traditione rei venditæ, ex parte emptoris ſolutione prætij de quo conuẽnit. *§.vlt.*

ANA

ANALYSIS LIBRI QVARTI INSTITVTIONVM.

De obligationibus quæ ex delicto naſcuntur.

TIT. I.

EXPOSITIS obligationibus ex contractu vel quaſi contractu, ſequuntur obligationes ex delicto. Nota I. Delicta propriè dici, quæ ſunt priuata, vt furtum, rapina, damnum, iniuria, de quibus hîc agitur: Crimina verò propriè appellari, quæ publica ſunt, de quibus j. tit. vlt. quin etiam ea, quæ extraordinē puniuntur, vt ſepulchrum violatum, concuſſio, vocantur crimina, vt in tit. ff. de extraord. crimin. quamuis enim hęc vocabula interdum confundātur, & promiſcuè accipiantur, tamen ſecundum verborum pro

proprietatem hæc dinſtinctio habetur in l. quid ſit.17.§.noxas.ff.de ædil. edic. quamobrem rectè Imp.hoc loco ait *ex delicto*,non, ex crimine.Nota II.Quatuor eſſe maleficiorum genera,videlicèt priuata, extraordinaria,publica, & popularia. Priuata ſunt, ex quibus non poteſt quilibet agere,ſed tantùm is,ad quē ea res pertinet, ſeu cuius intereſt: reliquarum autem criminum perſecutio cuiuis è populo competit:ſed publica vocantur, quæ legibus publicorum iudiciorum conſtituta ſunt, & ex iiſdem legibus certam pœnam acceperunt, vt Iuliâ de adulteriis, Corneliâ de ſicariis, &c.Popularia verò appellātur,quibus edicto prætoris certa pœna irrogatur, veluti propter album corruptum. Extraordinaria verò dicuntur, quibus non eſt iure ſtatuta certa pœna,ſed arbitrio iudicis delinquentes puniuntur,vt præuaricatio, *expil*ata hereditas,& ſimilia. Nota III. Priuata delicta eſſe tantùm quatuor quæ enumerantur in pr.huius tit. nempe furtum, rapina,damnum,iniuria.¶ Huius tit.duæ ſunt partes. Prior, quæ eſt in pr. eſt generalis de obligationibus ex delicto.qua in parte Imp. Primò nectit hunc tit.cum præced. Secundò in verſ.Sed illæ. ponit proprietatem quandā obligationum ex delicto, per quam diſtinguuntur ab obligationibus ex contractu: quoniam obligationes ex contractu partim ex re naſcuntur,partim ex verbis, partim ex literis,partim ex conſenſu, vt ſ.fuit expoſitum:hæ vero obligationes quæ ſunt ex delicto naſcuntur omnes ex re, id eſt, ex ipſo delicto. Obijciet aliquis,iniuriam non tan- *Princ.*

tùm

tùm re fieri, vt verberibus; ſed etiam verbis, vt conuitijs; & literis, vt famoſis libellis. ff. de pœnis. l. aut facta. 16. in princ. Reſpondeo, quemadmodum obligatio emptionis & vẽditionis dicitur ſolo conſenſu perfici, licèt verba vel literæ interueniant; ita etiam iniuriam tantùm re fieri, quamuis verba vel literæ adhibeãtur: quia id ſpectamus, ex quo tanquàm ex vero fonte proximè & immediatè obligatio oritur. talis fons in emptione eſt conſenſus, ſiue verba, ſiue ſcriptura ei accidant: & ſimiliter hîc talis fons eſt delictum, quamuis verba, vel literæ accedant. Tertiò in verſ. veluti. enumerat quatuor ſpecies delictorum priuatorum, de quibus deinceps dicendum erit. ¶ Poſterior tit. pars ſpecialiter tractat de furto, de quo diſſoluit
§. 1. varias quæſtiones. I. Quæſtio eſt, quid ſit furtum. Imp. in §. 1. ſic definit: Furtum eſt contrectatio &c. In hac definitione. Primò Imp. ponit formam furti, dum ait *contrectatio fraudulosa*. Cõtrectationem intellige, etiamſi res loco non moueatur. j. h. t. §. furtum autem. Fraudulosam intellige: quia fraus committatur tam in mente furis, qui habet animum furandi, ſiquidem furtum ſine affectu furandi non committitur. j. eod. §. placuit. quàm in re ipſa, quia ſcilicèt reipſa fit iniuria domino, cui res aufertur, id eſt, quia dominus eſt inuitus. j. eod. §. ſed & ſi credat. vtroque autem modo fraudem accipi, iam expoſitum fuit in §. in fraudem. s. qui & ex quib. can. manum. non poſſunt. Secundò ponit materiã, dũ ait *rei*. legendũ enim *contrectatio rei fraudulosa*, vt habetur in quibuſdam libris

libris manuſcriptis, & in l. 1. §. vlt. ff. de furtis. non, vt in vulgatis libris legitur, *contrectatio fraudulofa*: quia ſecundum hanc lactionẽ omitteretur materia furti. Tertiò adiungit cauſam finalem, inquiens *lucri faciẽdi gratiâ.* Quartò exponit hunc finem furti, ſubijciens hæc verba, *vel ipſius rei, vel etiam vſus eius, poſſeſſionisue.* Vnde notandum, tribus modis poſſe contingere, vt fur lucrum faciat. Aut enim lucratur ipſam rem, vt cùm aliquis rem alienam domino ſurripit, & aufert. Aut lucratur tantùm rei vſum, vt cùm depoſitarius vtitur re depoſita, quam non vult retinere, ſed domino repoſcenti reſtituere. j. h. t. §. furtum autem. Aut lucratur ſolam poſſeſſionem, veluti cùm debitor pignus creditori traditum ſurripit. j. eod. §. aliquando. non poteſt enim dici rem ipſam lucrari: quia traditione pignoris dominium non amiſit, *ſed* retinuit. C. de pignerati. acti. l. pignus 9. Quintò & vltimò adiungit cauſam efficientem, non cur furtum fiat, ſed cur furtum ſit delictum: & inquit hoc eſſe lege naturali prohibitum. appellatione legis naturalis intellige ius gentium; quoniam hoc iure dominia rerum diſtincta fuerunt ff. de iuſtit. & iur. l. 5. Sic appellatione iuris naturalis ſignificabatur ius gentium in §. ſingulorum. s de rer. diuiſ. ¶ II. Quæſtio eſt, vnde dicatur furtum. Imp. in §. furtum autem vel. varias etymologias proponit. ¶ III. Quæſtio eſt, Quot ſint genera furtorum. Imp. in §. furtorum. Primò diuidit furtum in duo genera, nempe in manifeſtum, & nec manifeſtum. Secundò in verſ. nam conceptũ. oſtendit

§. furtum autem.

§. furtorũ

dit non eſſe plura genera: quoniam conceptum & oblatum non ſunt genera furtorũ, ſed ſpecies actionis furti. idem dicendum de prohibito, & non exhibito. quæ omnia mox explicabuntur in §. conceptum. Tertiò in verſ. manifeſtus. declarat furtum manifeſtum tunc eſſe, quando fur cùm re furtiua deprehenditur ante quàm eò detulerit, quò deferre, & ea die cum furto manere deſtinauerat. vide l. 4. ff. de furtis. Quartò in verſ. nec manifeſtum. oſtendit furtum nec manifeſtum tunc eſſe, cùm fur non deprehenditur cum re furtiua, priuſquàm in locum deſtinatum detulerit. Quintò in pr. §. conceptũ. declarat furtum conceptum. Sextò in verſ. oblatum. exponit furtum oblatum. Septimò in verſ. eſt etiam. explicat furtum prohibitũ. Octauò in verſ. pręterea. enarrat furtum non exhibitum. Nonò in verſ. ſed hæ. oſtendit actiones furti concepti, oblati, &c. in deſuetudinem abijſſe: quoniam ortæ ſunt ex ſolemni quadam obſeruatione, id eſt furti inquiſitione, quæ vocabatur per lancem & licium, & in deſuetudinem abijt. de ea vide Gell. lib. XI. cap. 18. & Feſt. in verb. lance. Decimò in §. pœna. diſtinctionem ponit inter furtum manifeſtum, & nec manifeſtum: quia fur manifeſtus afficitur pæna quadrupli, nec manifeſtus vero cõdemnatur in duplum. ſiue autem in duplum, ſiue in quadruplum fur condemnetur, hæc eſt mera pœna, & præter hanc pænam dominus etiam rem ſuam, quam furto amiſit, perſequi poterit. j. h. t. § vlt. ¶ IV. Quæſtio eſt quomodo furtum committatur. Ad hoc, vt dicatur

§. conceptum.

§. pœna.

§. furtũ. auq̃ ẽ fit.

tur furtum fieri,tria requiruntur. Primò in §.furtum autem fit.requiritur rei contrectatio.vbi Imp. docet latiùs patere contrectationem, quàm ablationem, ſiue amotionem. dicitur enim aliquis rem contrectare, & furtum committere, quamuis eam non amoueat:veluti cùm creditor vtitur pignore,dicitur furtum committere,non quia rem amoueat,ſed quia ea re vtitur. Excipe, niſi pacto expreſſo, vel tacito vſus pignoris ei conceſſus ſit. Cùm eſt pactum expreſſum, appellatur antichreſis, quaſi mutuus vſus: quia ſicuti debitor vtitur pecunia à creditore accepta,ita etiam creditor vtitur pignore, quod à debitore accepit.ff. de pignor.l.ſi is qui.11. §.1. Tacitum pactum eſt, veluti. Si quis pecuniam gratis, id eſt ſine vſuris credat, & à debitore pignus accipiat, cenſetur tacitè paciſci vt eo pignore vti poſſit. ff.in *quib.*cauſ.pignus tacitè contrah. l. cùm debitor.8.Secundum requiſitum in §. placuit, Eſt voluntas furandi : quia furtum ſine affectu furandi non committitur. ſ. de vſucap. §.furtiuæ. verſ. item ſi is. Tertium requiſitum in §.ſed & ſi. eſt diſſenſus domini, cui res ſurripitur:quia ſicuti volenti non fit iniuria,ita conſentienti non fit furtum:quamuis ille,qui rem contrectat,furandi animum habeat. Hinc oritur quæſtio:ſi quis ſeruum alienum ſollicitauerit, vt res domino ſuo ſurriperet, & ad ſe deferret, ſeruus autem id domino indicauerit, ac dominus paſſus ſit ſeruum ad ſollicitatorem res deferre,quò magis ſollicitator conuinci poſſit,

§.placuit.

§.ſed & ſi.

qua

qua actione ſollicitator teneatur & quidem ſtricto iure nec tenetur furti, quia dominus conſenſit:nec de ſeruo corrupto,quia ſeruus ab eo corrumpi non potuit, imo probitas ſerui domino rem indicantis apparuit. ſed ne propter iuris ſubtilitatem delictum maneat impunitum,Iuſtin.contra rationem iuris vtramque actionem concedit. C.de furt.

§.interdũ l.ſi quis ſeruo.20. ¶ V. Quæſtio eſt quæ res in furtum cadant. Iam ex §. furtiuæ. ſ. de vſucap. didicimus furtum fieri rerum mobilium,non immobilium. Sed Imp.in præſentia duos tantùm caſus, qui dubitatione non carent,nobis exponit. ac Primò in §.interdum.docet fieri furtum etiam liberorum hominum.Nota igitur I. furtum fieri etiam earum rerum, quæ non ſunt in commercio. Nota II. ob liberum hominem vel ſeruum alienum ſurreptum non ſolùm competere priuatam actionem furti, ſed etiã publicam accuſationem de plagio, ex l. Fabia de plagiariis.

§.aliquãdo. Secundò in §. aliquando. oſtendit etiam ſuæ rei furtum fieri, nimirum ratione poſſeſſionis ad alium pertinentis: veluti ſi debitor creditori pignus ſurripiat:hoc enim caſu furtum fit propter lucrum poſſeſſionis, vt notatum fuit in §. 1. ¶ VI. Quæſtio eſt,

§.interdũ Quinam teneantur furti. Hîc duo explicantur notatu digna. Primò quidam actione furti tenentur,qui furtum non commiſerũt, nimirum ij,quorum ope & conſilio furtum factum eſt. §. interdum. Vbi tria notanda occurrunt. Nota I.nec ſolam opem præſtitã, nec ſolum conſilium furi datum,ſed vtrumque ſimul obligare furti.ff. de verb. ſignif.l.

ſæpe.

ſçpe.53.Nota.II.eum qui opem & conſilium dedit,non teneri furti, niſi furtum ab eo admiſſum ſit,cui opem tulit & conſilium dedit. ff.ad l.Aquil.l. ſi ſeruus 27. §. ſi quis de manu. Nota III. ambos in ſolidum teneri, id eſt,tam eum qui furtum fecit,quàm eum cuius ope & conſilio furtum factum eſt: adeo vt alter ſoluendo, alterum non liberet; quia pœnam ſui delicti ſoluit.ff.de iuriſd. l. adeo. & ne quis eum qui in ius.voc.l.pen. §. vltim. Secundò quidam faciunt furtum, nec tamen tenentur furti: vt accidit cùm filiusf. patri, aut ſeruus domino rem ſurripit. vnde ſequitur, vt ſi hæ perſonæ ope & conſilio extranei furtum faciant, ipſe extraneus qui furtum non fecit, teneatur furti; quamuis ipſi fures non teneantur. §. hi qui in parentum. *§. hi qui in parẽtũ.*

¶ VII. Quæſtio eſt, cui actio furti competat. Huic quæſtioni Imper. ſatisfacit datâ *regulâ*,ex qua infert corollarium quoddam, ac denique eam regulam exemplis illuſtrat. Regula eſt in §. furti in prin. Actio furti ei datur cuius intereſt rem ſaluam eſſe. Corollarium eſt in verſicul.itaque. actionem furti non competere domino rei ſurreptæ, niſi eius interſit. quandoque enim non intereſt, vt ex ſequentibus apparebit.Primum exemplum eſt in §. vnde.nam creditor de pignore ſurrepto poteſt furti agere: quia eius intereſt pignus ſaluum eſſe, etiamſi debitor ſit idoneus, id eſt locuples. plus enim cautionis eſt in re,quàm in perſona,id eſt, expedit potiùs incumbere pignori, quàm agere contra perſonam debitoris. ff. de diuerſ. reg. iur. l. plus cautionis.25. Secundum exemplum eſt *§. furti.* *§. vnde.* *§. item ſi fullo.*

in §. item ſi fullo. nam ſi fullo veſtimenta polienda, vel ſarcinator veſtimenta ſarcienda conduxerit: ſi quidem in ſolidum ſoluendo ſit, actionem habet furti, quia eius intereſt veſtimenta ſalua eſſe, eò quod domino ea reſtituere tenetur actione locati. at ſi ſoluendo non ſit, potiùs intereſt domini veſtimenta non eſſe ſurrepta, cùm propter inopiam fullonis, vel ſarcinatoris nihil poſſit ab eo conſequi. Idemque ſtatuit Imper. ſi fullo vel ſarcinator tantùm pro parte ſit ſoluendo. Tertium exemplum eſt in verſic. ſed & bonæ. vbi actio furti tribuitur bonæ fidei poſſeſſori: quoniam eius intereſt rem non amitti, cùm propter vſucapionem, tum etiam quia Publicianam actionem habet. Quartum exemplum in §. quæ de fullone. pertinet ad rem commodatam, quæ ſurrepta fuit commodatario. Hac in parte Iuſtin. diſtinguit inter ius antiquum, & ius nouum Iure antiquo, quod proponitur in princ. §. idem recipiebatur in commodatario, quod ſ. diximus de fullone & ſarcinatore. id eſt, ſi commodatarius erat ſoluendo, ipſe agebat furti. ſin minùs actio furti dabatur domino. Iure autem nouo ſecus eſt. Hoc ius Imper. explicans, I. dat regulam, Quòd domini eſt electio, vtrùm malit agere commodati contra commodatarium, an furti contra furem: ita vt cùm ſemel elegerit, non poſſit variare. & ſi quidem agat contra furem: neque fur à commodatario, neque commodatarius ab ipſo domino conueniri ampliùs poterit. ſi verò agat contra commodatarium, conſequẽter commodatarius furti

§. quæ de fullone.

aget

aget contra furem. II. In verſicul. ita tamen adhibet exceptionem ad id, quod dixit, dominum non poſſe variare. admittit enim variationem vno caſu. id eſt, ſi dominus furti ignarus, commodati agat contra commodatarium; deinde certior de furto factus, malit furti agere contra furem: poterit omiſſo commodatario, quem elegerat, furem conuenire. Obiter nota ex illis verbis *neſcius & dubitans*, eum, qui dubitat, ignoranti comparari, vt & in l. vltim. C. de condict. indeb. III. In verſicul. niſi domino. limitat dictam exceptionẽ. quod enim diximus, poſſe dominum relicto commodatario, quem iudicio conuenerat, agere contra furem, ita damnum obtinet, ſi commodatarius à domino conuentus, ei non ſatisfecit: ne de eodem facto ſæpius agatur. IV. In verſ. cùm manifeſtiſſimum. adiungit limitationem alteram dictę exceptioni: cùm enim in caſu expoſito facultatem variandi domino dederit, nunc eam facultatem ita coanguſtat, vt tantùm ſemel variare liceat. adeo vt poſſit quidẽ dominus relicto cõmodatario agere contra furem, ſed non poſſit per nouam pœnitentiam omiſſo fure redire aduerſus commodatarium. V. In verſic. eãdem. datam regulam producit, vt obtineat, etiamſi commodatarius vel ex parte, vel in ſolidum ſit ſoluendo: indiſtincte enim datur actio domino, ſi velit agere contra furem. Quintum exemplum eſt in §. ſed is. vbi actio furti denegatur depoſitario, cui res depoſita ſurrepta fuit: quia cùm rei cuſtodiam non præſtet, eius nihil intereſt rem ſaluam eſſe. *§. ſed is.*

P 2. vnde

vnde actio furti debet dari domino, qui depoſuit. Objiciet aliquis depoſitarium de dolo teneri: conſequenter ſi eius dolo furtum factum ſit, ipſius intereſſe rem eſſe ſaluam, quam tenetur domino reſtituere. Reſpondeo, ne quidem hoc caſu furti actionem depoſitario competere: quia abſurdum eſt, vt aliquis ex ſuo dolo actionem habeat. ff. de furt. l. itaque. 12. §. is autem. Quod igitur s̃. diximus, actionem furti dari ei cuius intereſt, cum hac limitatione debet accipi, dummodò ex honeſta cauſa eius interſit, non propter dolum à ſe cõmiſſum. ¶ VIII. Quæſtio eſt. An impubes faciat furtum. non quærimus, an impubes teneatur furti: quia pertineret ad ſextam quæſtionem s̃. diſcuſſam, ſed an faciat furtum. iam autem didicimus ex §. interdum. & §. ſeq. aliud eſſe facere furtum, aliud teneri furti. Ad propoſitam quæſtionem de impubere Imper. in § *penult.* per diſtinctionem reſpondet. nam infans vel infantiæ proximus dici non poteſt furtum facere; quia non eſt doli capax; proinde non poteſt habere affectum furandi: ſed pubertati proximus, vt doli, ita furti eſt capax. quis autem dicatur infantiæ, vel pubertati proximus, expoſui ad § pupillus. s̃. de inutil ſtipulat. ¶ IX. Quæſtio eſt, quænam actiones ex furto naſcantur. Imper. in §. vltim. dat tres actiones. Prima eſt actio furti, quæ eſt perſonalis, & pœnalis: & vel eſt in duplum, vel in quadruplum, vt expoſitum fuit in § pœna. Secunda eſt rei vindicatio quam patet eſſe realem, & rei perſecutoriam. Tertia eſt condictio furtiua, quæ e[ſt]

perſ

(margin: §. *pen.* beside "propter dolum"; §. *vlt.* beside "ſtipulat.")

perſonalis, & rei perſecutoria: datur autem odio furis cõtra iuris rationem. ǰ. de action. § ſic itaque. Inter has duas actiones rei perſecutorias Iuſtin. diſcrimen ponit: quia rei vindicatio datur contra poſſeſſorem, ſiue ipſe fur poſſideat, ſiue quiuis alius: (adde, vel contra eum, qui dolo fecit, quominùs poſſideret. ff. de rei vind. l. qui petitorio 36. in pr. quia dolus pro poſſeſſione eſt. ff. de diu. reg. iur. l. qui dolo 131.) condictio verò furtiua datur contra furem, & eius heredem quamuis non poſſideat. ſupple, nec dolo fecerit, quominùs poſſideret. Adde, quòd præter has actiones datur etiam actio ad exhibendum. ff. de cond. furt. l. 7. §. 1. & inſuper accuſatio extraordinaria, quæ maximè omnium eſt in vſu. ff. de furt. l. vlt. Præterea notandum eſt, aliud eſſe furtum ſimplex, aliud furtum improbum. ǰ. titul. proxim. in princip improbius. ff. vi bon. rapt. l. 2. § cæterùm. quod DD. qualificatum appellant. eſt autem furtum improbum ſiue improbius ſiue qualificatum, veluti rapina, effractura, expilatio, ſacrilegium. atque his caſibus præter modò dictas actiones, etiam propriæ accuſationes vel actiones competunt, vt actio priuata vi bonorum raptorum, vt extraordinaria de effractoribus, & de expilatoribus, vel expilatæ hereditatis, vt publica accuſatio ſacrilegij.

De vi bonorum raptorum.

Tit. II.

EXpoſitum eſt primum delictum priuatum id eſt, furtum: ſequitur ſecundum, id eſt, rapina. Nota I. Differentiam inter rapinam & raptum: quia rapina committitur in rebus, & eſt priuatum delictum, de quo hîc agitur: raptus autem committitur in perſonis, & eſt crimẽ publicum. vt C. de rapt. virg. l. vn. Nota II. Differentiam inter rapinam, & inuaſionẽ: quia res mobiles dicuntur rapi, immobiles dicũtur inuadi: & quemadmodum non dicitur furtum rei immobilis. ſ. de vſucap. § furtiuæ ita nec rapina. j. h. t. §. 1. verſic. vlt. Nota III. Aliud eſſe, cùm quis rem tradere compellitur: aliud, cùm ei omnino inuito & reluctanti aufertur. illo caſu *dicitur* vis compulſiua, & datur actio quod metus cauſa: hoc autem caſu dicitur vis ablatiua, & datur hæc actio vi bonorum raptorum. Nota IV. in rubrica ſubaudiendum eſſe verbum *actione*, & ita rubricam accipiendam, ac ſi ſcriptum eſſet, de actione bonorum vi ſeu per vim raptorum. Nota V. Rapinam, de qua hîc agitur, poſſe definiri contrectationem rei mobilis fraudulosam. j. h. t. §. 1. & violentam. j. eod. in pr. ¶ Quod

Princ. attinet ad ſeriem contextus, Primò Imper. docet, raptorẽ teneri etiam furti, quia eſt fur improbus, ſiue (vt Iulianus loquitur. ff. h. t. l. 2. § ceterùm.) fur improbior, ſiue (vt noſtri DD. loquuntur) fur qualificatus. Secundò in verſ.

verſicul. ſed tamen. declarat originem huius actionis, & oſtendit eam eſſe prætoriam. Tertiò in verſ. quæ appellatur. declarat huius actionis nomen, quod iam ad rubricam expoſui. dicitur enim actio vi bonorum raptorum, id eſt, bonorum per vim raptorum. Quartò in verſic. & eſt, docet quid in hanc actionē veniat: & inquit intra annū (ſubaudi, à die delicti cōmiſſi) peti quadruplum, poſt annum peti ſimplum. Quomodo autē accipiatur quadruplum, paulò poſt explicabitur. Quintò in verſic. quæ actio. docet, quibus de rebus hæc actiò cōpetat vbi. notat hāc actionem dari etiam ob vnam tantùm rem licèt minimam, quæ rapta ſit. Intellige rem mobilem. ȷ prox. in fi. Sextò in verſ. quadruplum docet qualis ſit hæc actio, & oſtendit eam eſſe mixtam, cùm perſequitur quadruplum; quia hoc quadruplū cōſtat ex re rapta & ex *tripli* pœna. Hîc nota tres differentias inter actionē furti & actionē vi bonorum raptorum. I. Differentia eſt, quòd illa actio ſemper eſt in duplum, vel quadruplum: hæc autem intra annum eſt in quadruplum, poſt annum in ſimplum. I I. Differentia eſt, quòd fur non tenetur in quadruplum, niſi ſit in furto deprehenſus: raptor autem indiſtinctè intra annum tenetur in quadruplum. I I I. Differentia eſt, quòd actio furti eſt pœnalis; hæc autem actio eſt mixta. ¶ Septimo in §. 1. docet, contra quem hæc actio detur. vbi ſic diſtinguit: Aut rapit aliquis dolo malo: Aut per imprudentiam, exiſtimans rem eſſe ſuam, & ſibi licere rem ſuam rapere. Priori caſu §. 1.

tenetur hac actione vi bonorum raptorum. Poſteriori caſu, quia dolo caret, (vnde nota etiam ignorantiam iuris excuſare à dolo, vt & ſ. de vſucap. §. furtiuæ.) non tenetur hac actione, quæ dolum requirit, ſed ex conſtitutionibus principum ita punitur: vt ſi quidem rem ſuam rapuerit, eam perdat. ſi verò alienam rapuerit, quam falsò putabat eſſe ſuam, non ſolùm eam reſtituat, ſed & inſuper

§. vlt. eius æſtimationem. Octauò in §. vlt. Docet, cui hæc actio detur: & oſtendit ei dari, cuius intereſt, quamuis non ſit rei dominus. quod enim ad hoc, eadem eſt ratio actionis furti, & huius actionis.

De lege aquilia.

TIT. III.

Tertium priuatum delictum eſt damnum, quod punitur lege acquilia: quæ quidem lex eſt plebiſcitum. ff. hoc. titul. §. 1.

Princ. ¶ Huius tit. quinque ſunt partes. In prima parte proponitur generale argumẽtum legis Aquiliæ. nam huius legis tria fuerunt capipita pertinentia ad damnum iniuriâ datum. Damni appellatione, ſi vocabulum latè ſumatur, omnis deminutio patrimonij ſignificatur. ff. damn. infec. l. 3. in qua ſignificatione etiam furtum & rapina ſub damni appellatione continentur. ſed cùm in præſentia diſtinguamus damnum à rapina & furto, perſpicuum eſt nos hîc accipere damnum

angu

anguſtiùs,ita vt furtum & rapina excludantur.ff.h.t.l.ſi ſeruus ſeruũ.27.§.oliuam.quomodo autem iniurię verbum hîc accipiatur, mox in §.iniuria.& §.ſeq.explicabitur. ¶In ſecunda tituli parte declaratur primum legis caput.In hac parte Iuſtin. Primò in verſ. cuius. proponit ſummam huius capitis. Secundò in §.1.exponens ea verba, *quadrupedem quæ pecudum numero ſit*, declarat de quo damno hoc caput loquatur. nempe hîc tractatur non ſolùm de ſeruo occiſo,ſed etiam de quadrupede,quæ pecudum numero ſit,id eſt,quæ gregatim paſcatur. Tertiò exponẽs verbum *iniuria*, docet, quomodo opotteat damnum eſſe datum,vt pertineat ad hoc caput legis Aquiliæ. Sic itaque diſtinguitur: Aut aliquis occidit ex iuſta cauſa, aut dolo, aut culpa,aut caſu. I.Caſu lex Aquilia ceſſat §.iniuria. vbi datur exemplum eius, qui latronem occidit, cùm aliter non poſſit periculum effugere.Nota primò licere vim vi repellere.ff.de iuſt.& iur.l.3. Nota ſecundò deciſionem quæſtionis apud DD. agitatæ. Si quis poſſit fugâ ſibi conſulere, vtrùm teneatur fugere, an poſſit aggreſſorem impunè occidere. Mihi videtur vix poſſe contingere, vt aliquis fugiens, periculum euadat. ſed ſi id contingat, non dubito, quin fugere debeat, potiùs quàm alterum occidere;quia Iuſtin.diſertè ait ita demum eum non teneri qui latronem inſidiantem occiderit,ſi aliter periculum effugere non poterit. Si obiicias fugam eſſe turpem:Reſpõdebo cum M.Tullio, & Iuriſconſultis, omnem rationem eſſe honeſtam expediẽd ſalutis,præſertim cùm

§.1.

§.*iniuria*

qua actione ſollicitator teneatur & quidem ſtricto iure nec tenetur furti, quia dominus conſenſit:nec de ſeruo corrupto,quia ſeruus ab eo corrumpi non potuit, imo probitas ſerui domino rem indicantis apparuit. ſed ne propter iuris ſubtilitatem delictum maneat impunitum,Iuſtin. contra rationem iuris vtramque actionem concedit. C.de furt.

§.interdū l.ſi quis ſeruo.20. ¶ V. Quæſtio eſt quæ res in furtum cadant. Iam ex §. furtiuæ. ſ. de vſucap. didicimus furtum fieri rerum mobilium,non immobilium. Sed Imp.in præſentia duos tantùm caſus, qui dubitatione non carent,nobis exponit. ac Primò in §.interdum.docet fieri furtum etiam liberorum hominum.Nota igitur I. furtum fieri etiam earum rerum, quæ non ſunt in commercio. Nota II. ob liberum hominem vel ſeruum alienum ſurreptum non ſolùm competere priuatam actionem furti, ſed etiā publicam accuſationem de plagio, ex l. Fabia de pla-

§.aliquādo. giariis. Secundò in §. aliquando. oſtendit etiam ſuæ rei furtum fieri, nimirum ratione poſſeſſionis ad alium pertinentis: veluti ſi debitor creditori pignus ſurripiat:hoc enim caſu furtum fit propter luctum poſſeſſionis, vt notatum fuit in §. 1.¶ VI. Quæſtio eſt,

§.interdū Quinam teneantur furti. Hîc duo explicantur notatu digna. Primò quidam actione furti tenentur,qui furtum non commiſerūt, nimirum ij,quorum ope & conſilio furtum factum eſt. §. interdum. Vbi tria notanda occurrunt. Nota I.nec ſolam opem præſtitā, nec ſolum conſilium furi datum,ſed vtrumque ſimul obligare furti.ff. de verb. ſignif.l.

ſæpe.

ſępe.53.Nota.II.eum qui opem & conſilium dedit,non teneri furti, niſi furtum ab eo admiſſum ſit,cui opem tulit & conſilium dedit. ff.ad l.Aquil.l. ſi ſeruus 27. §. ſi quis de manu. Nota III. ambos in ſolidum teneri, id eſt,tam eum qui furtum fecit,quàm eum cuius ope & conſilio furtum factum eſt: adeo vt alter ſoluendo, alterum non liberet; quia pœnam ſui delicti ſoluit.ff.de iuriſd. l. adeo. & ne quis eum qui in ius.voc.l.pen. §. vltim. Secundò quidam faciunt furtum, nec tamen tenentur furti: vt accidit, cùm filiusf. patri, aut ſeruus domino rem ſurripit. vnde ſequitur, vt ſi hæ perſonæ ope & conſilio extranei furtum faciant, ipſe extraneus qui furtum non fecit, teneatur furti; quamuis ipſi fures non teneantur. §. hi qui in parentum. §. *hi qui in parētū.*

¶ VII. Quæſtio eſt, cui actio furti competat. Huic quæſtioni Imper. ſatisfacit datâ *regulâ*,ex qua infert corollarium quoddam, ac denique eam regulam exemplis illuſtrat. Regula eſt in §. furti in prin. Actio furti ei datur cuius intereſt rem ſaluam eſſe. Corollarium eſt in verſicul.itaque. actionem furti non competere domino rei ſurreptæ, niſi eius interſit. quandoque enim non intereſt, vt ex ſequentibus apparebit.Primum exemplum eſt in §. vnde.nam creditor de pignore ſurrepto poteſt furti agere: quia eius intereſt pignus ſaluum eſſe, etiamſi debitor ſit idoneus, id eſt locuples. plus enim cautionis eſt in re,quàm in perſona,id eſt, expedit potiùs incumbere pignori, quàm agere contra perſonam debitoris. ff. de diuerſ. reg. iur. l. plus cautionis.25. Secundum exemplum eſt §. *furti.* §. *vnde.* §. *item ſi fullo.*

in §. item ſi fullo. nam ſi fullo veſtimenta polienda, vel ſarcinator veſtimenta ſarcienda conduxerit: ſi quidem in ſolidum ſoluendo ſit, actionem habet furti, quia eius intereſt veſtimenta ſalua eſſe, eò quod domino ea reſtituere tenetur actione locati. at ſi ſoluendo non ſit, potiùs intereſt domini veſtimenta non eſſe ſurrepta, cùm propter inopiam fullonis, vel ſarcinatoris nihil poſſit ab eo conſequi. Idemque ſtatuit Imper. ſi fullo vel ſarcinator tantùm pro parte ſit ſoluendo. Tertium exemplum eſt in verſic. ſed & bonæ. vbi actio furti tribuitur bonæ fidei poſſeſſori: quoniam eius intereſt rem non amitti, cùm propter vſucapionem, tum etiam quia Publicianam actionem habet. Quartum exemplum in §. quæ de fullone. pertinet ad rem commodatam, quæ ſurrepta fuit commodatario. Hac in parte Iuſtin. diſtinguit inter ius antiquum, & ius nouum Iure antiquo, quod proponitur in princ. §. idem recipiebatur in commodatario, quod ſ. diximus de fullone & ſarcinatore. id eſt, ſi commodatarius erat ſoluendo, ipſe agebat furti ſin minùs actio furti dabatur domino. Iure autem nouo ſecus eſt. Hoc ius Imper. explicans, I. dat regulam, Quòd domini eſt electio, vtrùm malit agere commodati contra commodatarium, an furti contra furem: ita vt cùm ſemel elegerit, non poſſit variare. & ſi quidem agat contra furem: neque fur à commodatario, neque commodatarius ab ipſo domino conueniri ampliùs poterit. ſi verò agat contra commodatarium, conſequẽter commodatarius furti

§. quæ de fullone.

aget.

aget contra furem. II. In verſicul.ita tamen adhibet exceptionem ad id, quod dixit, dominum non poſſe variare. admittit enim variationem vno caſu. id eſt, ſi dominus furti ignarus, commodati agat contra commodatarium; deinde certior de furto factus, malit furti agere contra furem: poterit omiſſo commodatario, quem elegerat, furem conuenire. Obiter nota ex illis verbis *neſcius & dubitans*, eum, qui dubitat, ignoranti comparari, vt & in l.vltim. C.de condict. indeb. III. In verſicul. niſi domino. limitat dictam exceptioně. quod enim diximus, poſſe dominum relicto commodatario, quem iudicio conuenerat, agere contra furem, ita damnum obtinet, ſi commodatarius à domino conuentus, ei non ſatisfecit: ne de eodem facto ſæpius agatur. IV. In verſ.cùm manifeſtiſſimum. adiungit limitationem alteram dictę exceptioni: cùm enim in caſu expoſito facultatem variandi domino dederit, nunc eam facultatem ita coanguſtat, vt tantùm ſemel variare liceat. adeo vt poſſit quidě dominus relicto cōmodatario agere contra furem, ſed non poſſit per nouam pænitentiam omiſſo fure redire aduerſus commodatarium. V. In verſic.eâdem. datam regulam producit, vt obtineat, etiamſi commodatarius vel ex parte, vel in ſolidum ſit ſoluendo: indiſtincte enim datur actio domino, ſi velit agere contra furem. Quintum exemplum eſt in §.ſed is.vbi actio furti denegatur depoſitario, cui res depoſita ſurrepta fuit: quia cùm rei cuſtodiam non præſtet, eius nihil intereſt rem ſaluam eſſe. *§.ſed is.*

P 2. vnde

vnde actio furti debet dari domino, qui depoſuit. Objiciet aliquis depoſitarium de dolo teneri: conſequenter ſi eius dolo furtum factum ſit, ipſius intereſſe rem eſſe ſaluam, quam tenetur domino reſtituere. Reſpondeo, ne quidem hoc caſu furti actionem depoſitario competere: quia abſurdum eſt, vt aliquis ex ſuo dolo actionem habeat. ff. de furt. l. itaque. 12. §. is autem. Quod igitur s̄. diximus, actionem furti dari ei cuius intereſt, cum hac limitatione debet accipi, dummodò ex honeſta cauſa eius interſit, non propter dolum à ſe cõmiſſum. ¶ VIII. Quæſtio eſt. An impubes faciat furtum. non quærimus, an impubes teneatur furti: quia pertineret ad ſextam quæſtionem s̄. diſcuſſam, ſed an faciat furtum. iam autem didicimus ex §. interdum. & §. ſeq. aliud eſſe facere furtum, aliud teneri furti. Ad propoſitam quæſtionem de impubere Imper. in § *penult.* per diſtinctionem reſpondet. nam infans vel infantiæ proximus dici non poteſt furtum facere; quia non eſt doli capax; proinde non poteſt habere affectum furandi: ſed pubertati proximus, vt doli, ita furti eſt capax. quis autem dicatur infantiæ, vel pubertati proximus, expoſui ad §. pupillus. s̄. de inutil. ſtipulat. ¶ IX. Quæſtio eſt, quænam actiones ex furto naſcantur. Imper. in §. vltim. dat tres actiones. Prima eſt actio furti, quæ eſt perſonalis, & pœnalis: & vel eſt in duplum, vel in quadruplum, vt expoſitum fuit in §. pœna. Secunda eſt rei vindicatio, quam patet eſſe realem, & rei perſecutoriam. Tertia eſt condictio furtiua, quæ eſt

§. pen.

§. vlt.

perſe

perſonalis, & rei perſecutoria: datur autem odio furis cõtra iuris rationem.]. de action. § ſic itaque. Inter has duas actiones rei perſecutorias Iuſtin. diſcrimen ponit: quia rei vindicatio datur contra poſſeſſorem, ſiue ipſe fur poſſideat, ſiue quiuis alius: (adde, vel contra eum, qui dolo fecit, quominùs poſſideret. ff. de rei vind. l. qui petitorio 36. in pr. quia dolus pro poſſeſſione eſt. ff. de diu. reg. iur. l. qui dolo 131.) condictio verò furtiua datur contra furem, & eius heredem quamuis non poſſideat. ſupple, nec dolo fecerit, quominùs poſſideret. Adde, quòd præter has actiones datur etiam actio ad exhibendum. ff. de cond. furt. l. 7. §. 1. & inſuper accuſatio extraordinaria, quæ maximè omnium eſt in vſu. ff. de furt. l. vlt. Præterea notandum eſt, aliud eſſe furtum ſimplex, aliud furtum improbum.]. titul. proxim. in princip. improbius. ff. vi bon. rapt. l. 2. § cæterùm. quod DD. qualificatum appellant. eſt autem furtum improbum ſiue improbius ſiue qualificatum, veluti rapina, effractura, expilatio, ſacrilegium. atque his caſibus præter modò dictas actiones, etiam propriæ accuſationes vel actiones competunt, vt actio priuata vi bonorum raptorum, vt extraordinaria de effractoribus, & de expilatoribus, vel expilatæ hereditatis, vt publica accuſatio ſacrilegij.

De vi bonorum raptorum.

TIT. II.

EXpoſitum eſt primum delictum priuatum id eſt, furtum: ſequitur ſecundum, id eſt, rapina. Nota I. Differentiam inter rapinam & raptum: quia rapina committitur in rebus, & eſt priuatum delictum, de quo hîc agitur: raptus autem committitur in perſonis, & eſt crimē publicum. vt C. de rapt. virg. l. vn. Nota II. Differentiam inter rapinam, & inuaſionē: quia res mobiles dicuntur rapi, immobiles dicūtur inuadi: & quemadmodum non dicitur furtum rei immobilis. ſ. de vſucap. § furtiuæ ita nec rapina. j. h. t. §. 1. verſic. vlt. Nota III. Aliud eſſe, cùm quis rem tradere compellitur: aliud, cùm ei omnino inuito & reluctanti aufertur. illo caſu *dicitur* vis compulſiua, & datur actio quod metus cauſa: hoc autem caſu dicitur vis ablatiua, & datur hæc actio vi bonorum raptorum. Nota IV. in rubrica ſubaudiendum eſſe verbum *actione*, & ita rubricam accipiendam, ac ſi ſcriptum eſſet, de actione bonorum vi ſeu per vim raptorum. Nota V. Rapinam, de qua hîc agitur, poſſe definiri contrectationem rei mobilis fraudulosām. j. h. t. §. 1. & violentam. j. eod. in pr. ¶ Quod

Princ. attinet ad ſeriem contextus, Primò Imper. docet, raptorē teneri etiam furti, quia eſt fur improbus, ſiue (vt Iulianus loquitur. ff. h. t. l. 2. § ceterum.) fur improbior, ſiue (vt noſtri DD. loquuntur) fur qualificatus. Secundò in verſ.

verſicul.ſed tamen. declarat originem huius actionis, & oſtendit eam eſſe prætoriam. Tertiò in verſ. quæ appellatur. declarat huius actionis nomen, quod iam ad rubricam expoſui. dicitur enim actio vi bonorum raptorum, id eſt, bonorum per vim raptorum. Quartò in verſic. & eſt, docet quid in hanc actionẽ veniat:& inquit intra annũ(ſubaudi, à die delicti cõmiſſi) peti quadruplum, poſt annum peti ſimplum. Quomodo autẽ accipiatur quadruplum,paulò pòſt explicabitur. Quintò in verſic.quæ actio.docet,quibus de rebus hæc actio cõpetat vbi.notat hãc actionem dari etiam ob vnam tantùm rem licèt minimam,quæ rapta ſit. Intellige rem mobilem.ꝫ prox.in fi.Sextò in.verſ.quadruplum docet qualis ſit hæc actio, & oſtendit eam eſſe mixtam, cùm perſequitur quadruplum; quia hoc quadruplũ cõſtat ex re rapta & ex *tripli* pœna. Hîc nota tres differentias inter actionẽ furti & actionẽ vi bonorum raptorum. I. Differentia eſt,quòd illa actio ſemper eſt in duplum, vel quadruplum: hæc autem intra annum eſt in quadruplum, poſt annum in ſimplum. I I. Differentia eſt, quòd fur non tenetur in quadruplum, niſi ſit in furto deprehenſus: raptor autem indiſtinctè intra annum tenetur in quadruplum. I I I. Differentia eſt, quòd actio furti eſt pœnalis; hæc autem actio eſt mixta. ¶ Septimo in §. 1. docet, contra quem hæc actio detur. vbi ſic diſtinguit: Aut rapit aliquis dolo malo: Aut per imprudentiam, exiſtimans rem eſſe ſuam, & ſibi licere rem ſuam rapere. Priori caſu §. 1.

tenetur hac actione vi bonorum raptorum. Poſteriori caſu, quia dolo caret, (vnde nota etiam ignorantiam iuris excuſare à dolo, vt & ſ. de vſucap. §. furtiuæ.) non tenetur hac actione, quæ dolum requirit, ſed ex conſtitutionibus principum ita punitur: vt ſi quidem rem ſuam rapuerit, eam perdat. ſi verò alienam rapuerit, quam falsò putabat eſſe ſuam, non ſolùm eam reſtituat, ſed & inſuper

§.*vlt.* eius æſtimationem. Octauò in §. vlt. Docet, cui hæc actio detur: & oſtendit ei dari, cuius intereſt, quamuis non ſit rei dominus. quod enim ad hoc, eadem eſt ratio actionis furti, & huius actionis.

De lege aquilia.

Tit. III.

Tertium priuatum delictum eſt damnum, quod punitur lege acquilia: quæ quidem lex eſt plebiſcitum. ff. hoc. titul. §. i.

Princ. ¶ Huius tit. quinque ſunt partes. In prima parte proponitur generale argumẽtum legis Aquiliæ. nam huius legis tria fuerunt capita pertinentia ad damnum iniuriâ datum. Damni appellatione, ſi vocabulum latè ſumatur, omnis deminutio patrimonij ſignificatur. ff. damn. infec. l. 3. in qua ſignificatione etiam furtum & rapina ſub damni appellatione continentur. ſed cùm in præſentia diſtinguamus damnum à rapina & furto, perſpicuum eſt nos hîc accipere damnum angu

anguſtiùs,ita vt furtum & rapina excludantur.ff.h.t.l.ſi ſeruus ſerui.27.§.oliuam.quomodo autem iniuriç verbum hîc accipiatur, mox in §.iniuria.& §.ſeq.explicabitur. ¶In ſecunda tituli parte declaratur primum legis caput.In hac parte Iuſtin. Primò in verſ. cuius. proponit ſummam huius capitis. Secundò in §.1.exponens ea verba, *quadrupedem quæ pecudum numero ſit*, declarat de quo damno hoc caput loquatur. nempe hîc tractatur non ſolùm de ſeruo occiſo,ſed etiam de quadrupede,quæ pecudum numero ſit,id eſt,quæ gregatim paſcatur. Tertiò exponẽs verbum *iniuria*, docet, quomodo oporteat damnum eſſe datum,vt pertineat ad hoc caput legis Aquiliæ. Sic itaque diſtinguitur: Aut aliquis occidit ex iuſta cauſa, aut dolo, aut culpa,aut caſu. I.Caſu lex Aquilia ceſſat §.iniuria. vbi datur exemplum eius, qui latronem occidit, cùm aliter non poſſit periculum effugere.Nota primò licere vim vi repellere.ff.de iuſt.& iur.l.3. Nota ſecundò deciſionem quæſtionis apud DD. agitatæ. Si quis poſſit fugâ ſibi conſulere, vtrùm teneatur fugere, an poſſit aggreſſorem impunè occidere. Mihi videtur vix poſſe contingere, vt aliquis fugiens, periculum euadat. ſed ſi id contingat, non dubito, quin fugere debeat, potiùs quàm alterum occidere;quia Iuſtin.diſertè ait ita demum eum non teneri qui latronem inſidiantem occiderit,ſi aliter periculum effugere non poterit. Si obiicias fugam eſſe turpem:Reſpõdebo cum M.Tullio, & Iuriſconſultis, omnem rationem eſſe honeſtam expediẽd ſalutis,præſertim cùm

§.1.

§.*iniuria*

aliquis non propter ignauiam, ſed homicidij vitandi cauſâ fugiat. II. & III. Caſu condemnatur lege Aquilia, qui damnum dedit: quoniam hæc lex tam dolum, quàm culpam punit. IV. Caſu non eſt locus legi Aquiliæ. §. ac ne is quidem. Quò melius autem intelligatur quando aliquid culpa vel caſu factum ſit: ſæpe enim dubitari poteſt) Imp. ſubiicit aliquot exempla: in quibus modò eſt culpa, ideóque condemnatio fit ex lege Aquilia; modò caſus, adeo vt is qui fecit, excuſetur. Primum exemplum eſt in §. itaque. eius qui iaculis ludit. vbi diſtinguitur inter paganum, & militem: necnon inter locum huic luſui deſtinatum, & alia loca. Secundum exemplum eſt in §. item ſi putator. eius qui ramum ex arbore deiecit. vbi diſtinguitur, vtrùm propè viam publicam, ſiue vicinalem, an procul à via id fecerit. De via publica & vicinali vide L. 2. §. viarum. ff. ne quid in loco publ. Tertium exemplum eſt in §. præterea. Medici, id eſt Chirurgi, qui ſerui curationem dereliquit. Quartum exemplum eſt in §. imperitia. Medici, id eſt, Chirurgij, qui malè ſeruum ſecuit. Ex hoc §. nota, imperitiam eſſe culpam in eo qui peritiam profitetur. Vnde quæritur, an, ſicuti Medicus tenetur lege Aquilia, quia malè curauit ægrotum, ſimiliter teneatur aduocatus, qui malè cauſam ſibi commiſſam defendit. Breuiter reſpondeo, quoniam aduocati imperitia non lædit corpus, ſed extra corporis læſionem damnum affert, idcirco aduocatum non teneri lege aquilia, ſed in factum. j. hoc tit.

§. ac ne is quidem.

§. itaque.

§. item ſi putator.

§. imperitia.

§. vlt.

§.vlt. Quintum exemplum in §. impetu. eſt mulionis, qui propter imperitiam non potuit mulas continere. vbi eadem eſt ratio, quæ Medici imperiti. Sextum exemplum eſt in verſ.ſed & ſi.mulionis, qui propter infirmitatem non potuit mulas retinere. hic non eſt in culpa, quia non retinuit, ſiquidem retinere non potuit: ſed ideo eſt in culpa, quia id ſuſcepit, quod eius vires ſuperabat. Septimum exemplum in verſ. eadem. eſt eius, qui non potuit retinere equum, quo vehebatur. eſt enim eadem huius ratio, quæ mulionis. Quartò docet, in quantum ex hoc capite fiat condemnatio. Fit autem condemnatio partim ex verbis, partim ex mente & interpretatione legis. Prior condemnatio ſumitur ex verbis illis *quanti eo anno plurimi fuerit*, quæ explicantur in §. his autem. vbi docet Imp. ſeruum aut quadrupedem occiſum æſtimari, non quanti fuit eo tempore quo occidebatur, ſed quanti plurimi fuit eo anno. Intellige annum retrorſus computatum, ita vt dies occiſionis nō ſit prima, ſed vltima huius anni. ff.h.t.l.ait lex.21.§.1. Inde colligit imp. duo corollaria. I. Corollarium eſt in vet. qua ratione. hanc actionem non eſſe tantùm rei perſecutoriam, ſed etiam pœnalem, id eſt, eſſe actionem mixtam: quia non perſequitur quanti res eſt, ſed quanti plurimi eo anno fuit, adeo vt præſens æſtimatio augeatur: quod augmentum facit pœnam. verbi gratiâ, Titius occidit ſeruum meū, quo tēpore valebat 10. aureis, cùm ſuperioribus mēſib. valeret octodecim aureis.

§. impetu.

§. his autem.

nam pretium deminutum fuit vel propter morbum, vel propter aliã cauſam. cùm igitur Titius in octodecim condemnetur: decem ſunt res, octo vero eſt pœna. Notãdum eſt, non tantùm hac ratione actionẽ l. Aquiliæ eſſe mixtam, ſed etiam quia per inficiationem creſcit in duplum. ĩ. de action. §. vi autẽ. Alterum corollarium eſt in verſ. ideoque. quòd hæc actio non datur contra heredem delinquentis. heredes enim non ſuccedunt in pœnam. cùm delicta morte delinquentium extinguantur. Excipe I. niſi ex eo delicto heres locupletior factus ſit: quia turpe lucrum debet ei auferri. ff. h. t. l. inde Neratius. § hanc actionem. & de calumnia. l. 5. in princ. Excipe II. niſi lis cum defuncto fuerit conteſtata: quia litis conteſtatio perpetuat actionẽ. ĩ. de perpet. & temp. act. §. 1.

.illud. Poſterior condemnatio ex mente legis fit in id quod actoris intereſt, præter corporis occiſi æſtimationem, vt in exemplis in con-

§. liberũ. textu propoſitis in §. illud. Quintò in §. liberum. declarat cõcurſum huius actionis cum publica accuſatione ex lege Cornelia de ſicariis. Intellige hanc accuſationem nõ omni caſu concurrere cum lege Aquilia, ſed eo tantùm caſu, quo ſeruus dolo malo fuit occiſus. d. l. inde Neratius. §. ſi dolo. nam ſi quis latâ culpâ ſit occiſus, non eſt locus legi Corneliæ. ff. ad l. Cornel. de ſicar. l. 7. Vnde conſtat regulã illam, quòd lata culpa dolo comparatur, non obtinere in iudiciis criminalibus, ſed tantùm in ciuilibus. ff. depoſiti. l. quod Nerua. 32. Multo minus erit locus legi

§. caput. Corneliæ, ſi quadrupes ſit occiſa. ¶ Tertia tituli

tituli pars in §. caput. eſt de ſecundo legis capite, quod Iuſtin. ait non eſſe in vſu. ideóque eius ſentẽtia ignoratur. & (vt mihi quidem videtur) fruſtrà Cuiacius eam reſtituere tentat. ¶ Quarta pars eſt de tertio capite. *§. capite.* In hac parte Imp. I. in § capite. docet, de quo damno hoc caput loquatur, & oſtendit pertinere ad cetera omnia damna, quę non continentur primo capite, id eſt, præter hominem aut quadrupedẽ occiſum. Intellige cetera omnia dãna cum duplici limitatione: quia excludere primò oportet furtum & rapinam, vt docuit §. in prin. tit. deinde ea dãna, quibus corpus non læditur. §. h. t § . vlt. in *fi.* Porrò in hoc capite lex loquitur de vſto, fracto, & rupto. vnde Imp. notat verbis ſpecialibus legem adieciſſe verbum generale: quia ruptum vetuſto loquendi more accipitur pro corrupto. ff. h. t. l. ſi ſeruus ſeruum. 27. §. *inquit* lex. proinde rupti appellatione etiã fractum & vſtum continentur. d. l. ſi ſeruus ſeruum. §. & non negat. II. In §. illud. docet, *§. illud.* quomodo damnum illud datum eſſe oporteat, vt pertineat ad tertium caput legis. hîc eadem eſt ratio, quę primi capitis. nam vtrobique requiritur, vt damnum ſit datum dolo, aut culpa, nõ caſu, nec ex iuſta cauſa. III. Declarat in quantum condemnatio fiat ex hoc *§. ex hoc.* capite. vbi duo notat. Vnum eſt in §. ex hôc. quòd res æſtimatur quanti plurimi fuit, non eo anno, vt in primo capite, ſed eo menſe. ſicut autem annus ille retrorſum computabatur, ita etiã hic menſis, id eſt, ſpectatur menſis, non à die damni dati, ſed vſque ad eam *§. ac ne plurimi.* diem. Alterum eſt in §. ac ne plurimi. quòd

æquè

æquè in tertio atque in primò capite res æſtimatur quanti plurimi. quamuis enim verbum *plurimi* tantum poſitum fuerit in primo capite, tamen cenſetur tacitè repetitum in tertio capite, ſecundum regulam illam, Dicta in præfationibus, cenſentur repetita in concluſionibus. ff.de pact. l.4. §. vlt. ¶ Quinta pars in §.vlt eſt communis vtrique capiti, tam primo, quàm tertio, vbi Imper. vt doceat quando ſit locus directæ actioni legis Aquiliæ, vel actioni vtili, vel in factum,diſtinguit tres caſus.aut enim aliquis ſuo corpore corpus lædit: aut non ſuo corpore lædit: aut non lædit ſeu corrumpit corpus, ſed alio modo damnum dat. Exempla perſpicua ſingulorum caſuum ſunt in contextu. I.Caſu datur actio legis Aquiliæ directa. II. Caſu vtilis actio legis Aquiliæ. III. Caſu actio in factum. Nota primò,ſuo corpore damnum dare non ſolùm eum, qui ſua manu (exempli gratia) percutit, ſed etiam eum, qui gladio, vel baculo, quem manu geſtat. dicitur enim ſuo corpore corpus lædere, qui reuera damnum dat.non ſuo corpore corpus lædere,qui occaſionem damni dat.ff.hoc tit.l.7. §.Celſus. Nota ſecundò actionem vtilem,& actionem in factum paſſim confundi in iure ciuili omnis enim actio vtilis dici poteſt in factum, & retrò omnis actio in factum poteſt vocari vtilis. vnde quæ hoc loco vtilis actio nominatur, eadem appellatur in factum. ff. hoc tit.& d.l.7.§.Celſus. l.item ſi obſtetrix. 9. §. ſi quis hominem. & l. quemadmodum. 29. § pen. Sed hoc loco, dum vtilem actio-

§.vlt.

nem

nem ab actione in factum diſtinguit, intelligit vtilem ciuilem, id eſt accommodatam legi Aquiliæ; in factum verò prætoriam, qua datur ciuilibus actionibus ceſſantibus ff.de præſcr.verb.l.quia actionum.11. Ergo vtilis actio Aquilia eſt in factum ciuilis, ac diſtinguitur à prætoria in factum.

imo è contrario Meril. l. 7. obs. c. 26.

De iniurijs.

TIT. IV.

QVartum delictum priuatum eſt iniuria, de qua hoc titulo agitur. ¶ Diuiditur autem hic tit. in ſex partes. Prima pars in princ. tit. Diſtinguit homonymiam vocabuli *iniuria*, quod habet quatuor ſignificationes, vnam generalem; ac tres ſpeciales. I. namque iniuria ſignificat quicquid non iure fit: in qua ſignificatione omne delictum eſt iniuria. II. Accipitur pro contumelia, vt in hoc tit. III. pro culpa, vt in lege Aquilia, quæ loquitur de damno iniuriâ, id eſt, culpâ dato. culpæ autem appellatio ibi latè accipitur, vt complectatur tam dolum, quàm culpam propriè dictam, vt & in l. 3. ff. commod. quia lex Aquilia non minùs dolum, quàm culpam punit ſuprà titul. prox. §. ac ne is quidem. IV. Sumitur pro iniuſtitia: veluti cùm iudex iniquè iudicans, dicitur feciſſe iniuriam ei contra, quem iudicauit. ¶ Secunda pars in §. primo. docet.

Princ.

§. 1.

docet, qnibus modis fiat iniuria: & proponit varia exempla, quæ cum obſcura non ſint, tantùm ad ea notabo, quæ annotatione digna ſunt. Nota igitur I. Differentiam inter pulſare, & verberare: quia verberatio eſt cum dolore, pulſatio ſine dolore. ff. hoc tit. l. 5. § 1. quamquàm hæc diſtinctio non placet Laur. Vallæ. lib. 6 Elegantiar. cap. 47. Nota II. Delendum eſſe verbum *aut hiſtoriam*, quod nec Theophilus agnoſcit, nec habent libri emendationes. Nota III. Prætextatum dici puerum vſque ad annum 17. prætextatam puellam donec nubat, quia vtebantur togis prætextis. Nota IV. Differentiam inter aſſectari, & attentare. dicitur enim aſſectari, qui tacitus ſequitur: attentare autem, qui blandis verbis compellat impudicitiæ

§. patitur cauſà. ff. eod. l. attentari. 10. & l. item apud. 15. §. aliud. ¶ Tertia pars docet qui & per quos iniuriam patiantur. I. Patimur iniuriam per noſmetipſos. II. Per liberos, quos in poteſtate habemus. §. patitur in princ. III. Per vxorem. verſ. item per vxorem. & verſ. contra. Vnde Imp. colligit in verſ. itaque. ſi mulieri nuptæ iniuria fiat, eum, qui deliquit, triplici iniuriarũ actione conueniri poſſe, id eſt, nomine ipſius mulieris, nomine patris, & nomine mariti; adeo vt tres condẽnationes fiant. Nota tum demum iniuriam nobis fieri per liberos, quos in poteſtate habemus, cùm ille, qui iniuriam liberis noſtris facit, non ignorat eos eſſe filiosfamilias. & ſimiliter per vxorem noſtram ita demum fieri nobis iniuriam, ſi is qui iniuria affecit ſciebat eam habere maritum. ff. eod. l. eum qui. §. penult.

vxor autem ab iniuriam marito factam non habet actionem.verſ.contra. IV. Socer iniuriam patitur per nurum, ſi modò maritum eius habeat in poteſtate. verſ. ſed & ſocer. V. Cùm ſeruo fit iniuria, intelligitur fieri domino eius: & quamuis reuera ſeruo fiat, vt quia ſeruus eſt verberatus. ff. h.t. l. item apud. 15. §. ſi quis ſic fecit. & ĩ. de his qui ſui vel alie.iur.ſunt. §.vlt. tamen non intelligitur ei fieri iniuria, ſed domino eius, cui datur actio iniuriarum. §.ſeruis autem. vbi addit Imp. limitationem in verſ. non tamen. dummodò ſit iniuria atrox, & quæ ad contumeliam domini manifeſtè reſpiciat. VI. per ſeruum communem fit iniuria vtrique domino. §.ſi communi. Nota, quolibet domino agente iniuriam æſtimari pro actoris dignitate. d. §. ſi communi. exempli causâ ſi Titius verberauit ſeruum communem ſenatori & plebeio, poterit ab vtroque iniuriarũ conueniri: ſed idem factum pluris æſtimabitur agente ſenatore, quàm agente plebeio. æſtimatio autem ita fiet, quaſi actor ſit ſolus ſerui dominus: proinde actor non conſequetur totam æſtimationem, ſed partem eius pro portione dominij, quod in ſeruo habet. vt in d. caſu. agente ſenatore, iniuria æſtimabitur (exempli gratia) 20. aureis: ſed reus ſenatori condemnabitur tantùm in 10. aureos. rurſus plebeio agente iniuria æſtimabitur 12. aureis: ſed reus actori condemnabitur tãtùm in ſex aureos. ff. eod. l. ſed non 16. VII. Per ſeruum in quo vſusfructus alienus eſt, iniuria regulariter fit proprietario. §. quòd ſi vſusfructus. niſi manifeſtè facta ſit in

§. ſeruis autem.

§. ſi communi.

§. quòd ſi vſus fructus.

in contumeliam fructuarij.ſ.d.l.item apud.§.
pen.VIII Per hominem liberum,vel ſeruum
§.ſed ſi libero. alienum à nobis bona fide poſſeſſum,ſimiliter
fit nobis iniuria, ſi quid in noſtram contumeliam
factum ſit: aliàs iniuria reſpicit
ipſum hominem liberum, vel dominū ſerui
§.pœna. bona fide poſſeſſi. §.ſed ſi libero. ¶ Quarta
pars eſt de pœna huius delicti:quæ quidem
eſt multiplex,prout plura iudicia de iniurijs
locum habēt.I.eſt iudicium priuatum, quod
ad hunc titulum pertinet.§.pœna.vbi diſtinguitur
inter pœnam antiquam ciuilem ex
lege xij.tabularum, & pœnam nouam prætoriam,
quæ ſola eſt in vſu; cùm ciuilis in
deſuetudinem abierit. Erat autē pœna ciuilis
ob membrum ruptum, id eſt,corruptum,
pœna talionis, qualis eſt etiam in lege Moſis,cùm
quis idem patitur, quod alteri fecit.
vnde illud,*dens pro dente*, *oculus pro oculo* &c.
propter os verò fractum erat pœna. numaria,id
eſt 25.aſſium; teſte Gellio lib 20. cap.
1.putarunt enim veteres has pœnas ſufficere
propter magnam illorum temporum paupertatem.
Pœna autem prætoria non continet
certam quantitatem:ſed actor iniuriâm
ſuam æſtimat,& iudex tanti,vel minoris cōdemnat,prout
ſibi æquius viſum fuerit; ita
vt pro ratione perſonarum, quæ iniuriam
paſſæ ſunt, idem factum puniatur grauiùs,
aut mitius.Hanc perſonarum diſtinctionem
inquit Imp.obſeruari etiam in ſeruis.vt putà
grauiùs punietur,qui ſeruum actorem,quàm
qui ſeruum viliſſimum verberauerit. ſeruus
enim actor eſt omnium optimus. ff. de leg.
iij.l.legato. 37. in pr.nam ſeruus actor ſiue
diſpen

diſpenſator eſt, qui Kalēdario præeſt, id eſt, qui pecuniarum credendarum & exigendarum curam habet ff. de ſtatulib. l. Sticho 40. §. ſeruus teſtamento. & de doli except. l. 5. §. actoris. II. eſt iudicium publicum ex lege Cornelia de iniurijs: quod non habet locum, niſi certis caſibus in contextu expreſſis. §. ſed & lex. vbi quod dicitur de eo qui hoſpitio receptus eſt, intelligi debet de hoſpitio non momentaneo. i. cùm aliquis hoſpitio receptus eſt tanquàm ibi aliquamdiu manſurus. ff. h. t. l. 5. §. domum. Quoniam autem his caſibus atrox eſt iniuria, idcirco Iuſtin. ſubijcit in §. atrox, iniuriam æſtimari atrocem ex circumſtantijs, id eſt, ex ipſo facto, ex loco in quo facta eſt iniuria, ex perſona quæ iniuriam fecit, vel paſſa eſt, & ex loco vulneris: quamuis nihil referat, vtrùm patri, an filio familiâs iniuria facta ſit. III. eſt iudicium extraordinarium, quod ſemper concurrit cum iudicio priuato, non ſolùm certis caſibus, vt diximus de iudicio publico. De hoc iudicio extraordinario Imp. loquens in §. in ſumma. vocat iudicium criminale: ac de eo tria notat. Primò notat, electionem dari ei qui iniuriam paſſus eſt, vtrùm malit intentare iudicium priuatum prætorium, an criminale extraordinarium. quod etiã de furto notaui ad §. vlt. ſ. de obl. quæ ex del. Secundò notat, hoc iudicio pœnam extraordinariam irrogari officio, id eſt arbitrio iudicis. Tertiò notat, perſonas illuſtres, quales ſunt præfecti prætorio, & ſuper illuſtres, quales ſunt Conſules & Patricij, hoc iudicium mouere vel ſubire per procuratorem, cùm aliæ

§. ſed & lex.

§. atrox.

§. in ſumma.

perſonæ cogantur in iudicio perſonaliter
§.pen. comparere. ¶ Quinta pars in §. pen. docet qui teneantur iniuriarum. nempe tenetur, qui iniuriam per ſe fecit, & qui dolo malo fecit ſeu curauit vt alius iniuriam faceret.
§. vlt. ¶ Sexta & vltima pars in §. vlt. pertinet ad quæſtionem quomodo iniuriarũ actio tollatur. inquit ergo Imp. hanc actionem diſſimulatione tolli, propter illam regulam, Volenti non fit iniuria. ſicut enim qui ab initio conſentit non videtur iniuriam pati: ita etiam qui poſtea iniuriam remittit, non poteſt eam per pœnitentiam reuocare.

De obligationibus quæ quaſi ex delicto naſcuntur.

TIT. V.

EXpoſitis veris delictis, quæ dolo committuntur, conſequenter agitur de quaſi delictis, quæ per culpam admittuntur. Horum quatuor genera declarat Imp. in hoc
Princ. tit. ¶ Primum quaſi delictum in pr. tit. eſt, cùm iudex litem ſuam fecit, id eſt, malè iudicauit per imperitiam. nam ſi dolo malo id fecit, eſt verum delictum: & quemadmodum hi duo caſus ſunt diuerſi, ita etiam is qui malè iudicauit, diuerſimodè punitur. cùm enim per imprudentiam peccauit, in tantum damnatur, in quantum iudici videbitur, vt inquit hoc loco Iuſtin. ſed ſi dolo malè iudica

dicauit, veram litis æſtimationem præſtare cogitur, vt tantum ei ſoluat, quẽ læſit, quantum ſuâ iniquâ ſententiâ ei ademit ff. de iudic. l. ſi filiusfam. 15. §. vlt. & C. de pœna iudic. qui malè iudic. l. 2. Præter hæc, ſi iudex à litigatore pecuniam accepit, aut ſi litigator ei pecuniam promiſit pro ſententia ferenda, Iuſtin. Nou. 124. cap. 2. ita eum punit: vt ſi quidem pecuniam accepit in cauſa ciuili, triplum reſtituat comiti rerum priuatarũ. ſi verò pecunia ei promiſſa fuerit, duplum eidem comiti perſoluat. ſed ſi in cauſa criminali ita deliquerit, omnibus bonis confiſcatis in exilium mittitur. ¶ Secundum quaſi delictum eſt in pr. §. 1. cùm aliquid eſt deiectum vel effuſum ex ædibus, quas inhabitamus, vnde alicui tranſeunti nocitum eſt. hoc caſu eſt quaſi delictum: quia nos non deiecimus, nec deijci iuſſimus, ſed tantum culpa *noſtra*, eſt, quatenus tales perſonas in noſtris ædibus retinemus, quia ita imprudenter agunt, vt in tranſeuntes aliquid temere deijciant vel effundãt. dicuntur autem deijci ſolida, vt tigna, lapides: effũdi liquida, vt aqua, iuſculum. ¶ Tertium quaſi delictum eſt in verſ. cui ſimilis. Cùm aliquid poſitum vel ſuſpenſum habemus ab ea parte, quà vulgo iter fieri ſolet: quod poteſt, ſi cadat, tranſeũti nocere. hoc caſu eſt quaſi delictum: quia nos non poſuimus, ſed aliquis nobiſcum habitãs, putà famulus, vel ancilla poſuit: hoc caſu non requiritur, quòd reipſa nocitum ſit, ſed ſufficit potuiſſe noceri. Hoc igitur eſt primũ diſcrimen inter ſecundum & tertium quaſi delictum. Eſt & alterum diſcrimen, de quo in verſ. §. 1.

in verſ. quo caſu. & ſeq. nam pœna tertij quaſi delicti eſt decem aureorum indiſtinctè: pœna autem ſecundi quaſi delicti pro diuerſitate caſuum varia eſt. regulariter quidem ſoluitur duplum damni dati. ſed hæc pœna non poteſt habere locum in libero homine occiſo, vel læſo: quia corpus liberum non recipit æſtimationem. vnde nec mors æſtimatur, nec vulnera, nec cicatrices, nec deformitas. ff de his qui deiecerint vel effuderint l. 1. §. ſed cùm homo & l. vlt. ergo cum homo liber eſt occiſus, pœna eſt 50. aureorũ. cùm autem aliter eius corpori nocitum eſt, arbitrio iudicis res committitur, qui æſtimabit impenſas ob eam cauſam factas, putà mercedes præſtitas Medicis, nec non operas ob

§. pen. eã cauſam amiſſas. ¶ Expoſita ſunt tria quaſi delicta: quibus omnibus commune hoc eſt, quòd ſi filiusfamilias ex his cauſis teneatur, non obligat patrem de peculio, ſed ipſe cõueniẽdus eſt actione directa. §. pen. vbi quod attinet ad ſecundum & tertium quaſi delictum, ponitur filius familias habitare ſeorſum à patre: quia ſi cum patre habitaret, ſpectaremus perſonam patris, non filij: adeo vt pater non per filium, ſed quia ipſe toti fami-

§. vlt. liæ præeſt, ex his cauſis teneretur. ¶ Quartũ quaſi delictum eſt in §. vlt. cùm damnum datum aut furtum factum eſt in naui, aut caupona, aut ſtabulo. Exercitor enim nauis aut cauponæ aut ſtabuli, id eſt, is ad quem quotidianus quæſtus pertinet. j. quod cum eo. §. qua ratione. & ff. de exercit. acti. l. 1. §. exercitorem. quamuis nihil deliquerit, tamẽ tenetur ob delictum à ſuis miniſtris commiſſum:

miſſum: quia dum talibus miniſtris vtitur, culpâ non vocat. quòd ſi alius, vt vector, ſeu viator damnum dederit, vel furtum fecerit: exercitor non tenetur. Hec obſtat l. 1. §. vlt. & l. 2. & l. 3. in pr. ff. naut. caupo. ſtabul. vbi exercitor præſtat etiam factum vectorum ſeu viatorum: quoniam ibi nõ agitur de hac actione in factum ex quaſi delicto, ſed de actione ex contractu, quæ vocatur de recepto. Nota igitur I. Exercitorem teneri actione in factum. Nota II. hanc actionem dari heredi, ſed non cõtra heredem. ratio eſt quia ex parte actoris eſt rei perſecutoria, ex parte autẽ rei eſt pœnalis. Nota tamen III. Non eſſe ex parte actoris, cùm in ipſum exercitorem agitur, ſimpliciter rei perſecutoriam, ſed potiùs mixtam: quoniam in duplũ competit ff. naut. caupo. ſtabul. l. vlt. Nota IV. In pr. huius §. legendum eſſe *de damno aut furto*, ſicuti legitur in l. 5. §. vlt. ff. de obl. & act. vnde hic §. ſumptus eſt. altera enim lectio, quæ habet, *de dolo aut furto*, perſpicuè vitioſa eſt: Primùm quia furtum ſine dubio in ſe continet dolum, proinde non debet à dolo diſtingui: deinde quia hæc actio in factum non ſolùm habet locum in furto, ſed etiam in damno. d. l. vlt. Nota V. Hanc actionem in factum concurrere cum actione furti, vel legis Aquiliæ: adeò vt is qui damnum aut furtum paſſus eſt, electionem habeat, vtrùm malit agere in factum contra exercitorem, an furti contra furem, ſeu lege Aquilia contra eum qui damnum dedit. ff. nau. caupo. ſtabul. l. pen. §. vlt.

in verſ.quo caſu.& ſeq.nam pœna tertij quaſi delicti eſt decem aureorum indiſtinctè: pœna autem ſecundi quaſi delicti pro diuerſitate caſuum varia eſt. regulariter quidem ſoluitur duplum damni dati. ſed hæc pœna non poteſt habere locum in libero homine occiſo, vel læſo: quia corpus liberum non recipit æſtimationem. vnde nec mors æſtimatur,nec vulnera,nec cicatrices,nec deformitas.ff de his qui deiecerint vel effuderint l.1.§.ſed cùm homo & l.vlt ergo cum homo liber eſt occiſus, pœna eſt 50. aureorũ. cùm autem aliter eius corpori nocitum eſt,arbitrio iudicis res committitur, qui æſtimabit impenſas ob eam cauſam factas, putà mercedes præſtitas Medicis,nec non operas ob

§. pen. eã cauſam amiſſas.¶ Expoſita ſunt tria quaſi delicta:quibus omnibus commune hoc eſt, quòd ſi filiusfamilias ex his cauſis teneatur, non obligat patrem de peculio, ſed ipſe cõueniẽdus eſt actione directa.§.pen.vbi quod attinet ad ſecundum & tertium quaſi delictum,ponitur filius familias habitare ſeorſum à patre:quia ſi cum patre habitaret,ſpectaremus perſonam patris,non filij : adeo vt pater non per filium, ſed quia ipſe toti familiæ præeſt,ex his cauſis teneretur.

§. vlt. ¶ Quartũ quaſi delictum eſt in §. vlt. cùm damnum datum aut furtum factum eſt in naui, aut caupona,aut ſtabulo. Exercitor enim nauis aut cauponæ aut ſtabuli, id eſt, is ad quem quotidianus quæſtus pertinet. j. quod cum eo.§.qua ratione.& ff. de exercit. acti. l.1.§. exercitorem.quamuis nihil deliquerit,tamen tenetur ob delictum à ſuis miniſtris commiſſum ::

miſſum: quia dum talibus miniſtris vtitur, culpâ non vocat. quòd ſi alius, vt vector, ſeu viator damnum dederit, vel furtum fecerit: exercitor non tenetur. Hec obſtat l. 1. §. vlt. & l. 2. & l. 3. in pr. ff. naut. caupo. ſtabul. vbi exercitor præſtat etiam factum vectorum ſeu viatorum: quoniam ibi nō agitur de hac actione in factum ex quaſi delicto, ſed de actione ex contractu, quæ vocatur de recepto. Nota igitur I. Exercitorem teneri actione in factum. Nota II. hanc actionem dari heredi, ſed non cōtra heredem. ratio eſt quia ex parte actoris eſt rei perſecutoria, ex parte autē rei eſt pœnalis. Nota tamen III. Non eſſe ex parte actoris, cùm in ipſum exercitorem agitur, ſimpliciter rei perſecutoriam, ſed potiùs mixtam: quoniam in duplū competit ff. naut. caupo. ſtabul. l. vlt. Nota IV. In pr. huius §. legendum eſſe *de damno aut furto*, ſicuti legitur in l. 5. §. vlt. ff. de obl. & act. vnde hic §. ſumptus eſt. altera enim lectio, quæ habet, *de dolo aut furto*, perſpicuè vitioſa eſt: Primùm quia furtum ſine dubio in ſe continet dolum, proinde non debet à dolo diſtingui: deinde quia hæc actio in factum non ſolùm habet locum in furto, ſed etiam in damno. d. l. vlt. Nota V. Hanc actionem in factum concurrere cum actione furti, vel legis Aquiliæ: adeo vt is qui damnum aut furtum paſſus eſt, electionem habeat, vtrùm malit agere in factum contra exercitorem, an furti contra furem, ſeu lege Aquilia contra eum qui damnum dedit. ff. nau. caupo. ſtabul. l. pen. §. vlt.

De actionibus.

Tit. VI.

EX tribus obiectis iuris propoſitis in §. vlt. ſ. de iur. nat. Iam duo ſunt expoſita, perſonæ, & res: ſupereſt ergo tertium explicandum, id eſt actiones. ¶ Huius tituli tres ſunt partes. Prima in primis verbis nectit hunc titulum cum præcedentibus. ¶ Secunda in verſ. actio. cõtinet actionis definitionem. pro cuius interpretatione tria ſunt conſideranda. I. Ipſum definitum, quod eſt *actio*. Nota primò actionem non eſſe idem, quod iudicium, vt nonnulli malè interpretantur: quoniam actio definitur ius perſequendi in iudicio: aliud autem eſt iudicium, aliud verò quod in iudicio perſequitur. Nota ſecundò actionem propriè dici eam, quæ eſt in perſonam: quoniam ea quæ eſt in rem, propriè dicitur petitio. ff. de obl. & act. l. actio 28. & de verb. ſignif l. pecuniæ verbum 178. §. actionis. hîc autem actionis verbum latiùs ſumitur: quoniam in ſeq. §. actio diuidetur in realem & perſonalem: nec dubium, quin eadem actio hîc definiatur, quæ mox diuidetur. II. Conſiderãda eſt definitio, nimirum *ius perſequendi* &c. Hæc definitio conſtat ex genere, & quatuor differentijs. Genus eſt *ius*. accipitur autem ius hoc loco, vt & in l. vlt. C. de præſcrip. long. temp. & in verſ. incorporales. ſ. de rebus corporal. pro re incorporali, quæ in iure conſiſtit. in qua ſignificatione

tione dicimus etiam obligationes, hereditates, ſeruitutes eſſe iura. Prima differentia eſt *perſequendi*, quæ ſeparat actionem ab aliis rebus in iure conſiſtentibus: vt via eſt ius eundi, vſus fructus eſt ius vtendi fruendi, actio verò eſt ius perſequendi. perſecutionis vocabulum latè accipe, vt omnibus actionum generibus cōuenire poſſit. nam propriè & anguſtè ſumptū pertinet ſolùm ad actiones extraordinarias. d. l. pecuniæ verbum. §. actionis. Secunda differentia eſt *in iudicio*, per quam excluduntur perſecutiones extra iudiciales: & indicatur neminem poſſe ſibi ius dicere, aut ſua auctoritate quod ſuū eſt, rapere ſ. de vi bon. rapt. §. 1. &. ff. quod met. cau. l. extat. 13. & ad le. Iul. de vi pri. l. 7. ſed opus eſſe vt quilibet per iudicē repetat, quod ad ſe pertinere putat. Porro aliud eſt in iudicio, aliud eſt in iure. nā in iudicio, eſt coram iudice pedaneo; in iure autem eſt coram eo qui iuriſdictioni præeſt. ff. de iuſt. & iu. l. pen. & de interrog. in iu. fac. l. 4. §. 1. quemadmodum autem iudicium propriè eſt iudicis pedanei; ita etiam actio propriè dicitur, quæ coram eo mouetur. Tertia differētia eſt *quod debetur*: quę quidem primâ facie videtur tantùm pertinere ad actiones perſonales, non ad rei vindicationem, qua rem noſtram perſequimur: quia quod noſtrum eſt, nobis deberi non poteſt. ff. de auro & arg. leg. l. Quintus. 27. § argento. l. ſcribit. 34. in pr. ſed intelligendum eſt, etiam rei vindicatione peti quod debetur: petimus enim rem noſtram nobis reſtitui, id eſt poſſeſſionem, quam non habemus: atque hoc ipſum. i. poſſeſſio ſeu re-

ſtitutio rei noſtræ rectè dicitur nobis deberi. Vltima differẽtia ſignificatur eo pronomine ſibi, quilibet enim petit, quod ſibi, non quod alij debetur. Idcirco nõ licebat olim per procuratorẽ litigare. I. de iis per quos agere poſſum. in pr. ſed hoc poſtea vtilitatis cauſa receptũ eſt: adeo vt hic valeat illa regula, qui per aliũ facit, per ſe facere videtur: atque ita qui per procuratorẽ agit, per ſemetipsũ agere videatur: alioqui ſtricto iure inſpecto, procurator non poteſt pro alio agere; quia non petit quod ſibi, ſed quod alij, id eſt mandatori debetur. III. Conſiderandus eſt nexus, per quẽ definitio attribuitur definito. Inquit Imp actionem nihil aliud eſſe quàm ius &c. quibus verbis ſignificat hanc eſſe veram & perfectam actionis definitionem, quæ plenè explicat totam actionis naturam & eſſentiam. Quidam hæc verba ſic accipiunt, quaſi Imp. diceret actionẽ olim fuiſſe formulam, ſed poſtquã formulæ ſunt ſublatæ. C. de formu. l. 1. iam actionem nihil aliud eſſe quàm ius, id eſt non eſſe amplius formulã. Sed hæc interpretatio prauа eſt. primum quia verbum *eſt*, in definitionibus tradendis non ſignificat tẽpus præsẽs, quẽadmodum nec in attributis diuinis; vt cum dicimus homo eſt animal rationale, Deus eſt omnipotẽs: nullam tẽporis ratione habemus: ſed verbũ illud *eſt*, tantum copulat attributũ cum ſubiecto. Deinde quia Celſus iuriſc. in l. nihil aliud. ſ. I. ff. de oblig. & act. antequã formulę ſublatę eſſent, iiſdem

§. 1. verbis definitionẽ actionis propoſuit. ¶ Tertia pars continet ſeptem actionũ diuiſiones. I. Diuiſio eſt, quòd omnis actio vel eſt in rẽ,

vel

vel in perſonã. Primò Imp. in pr. §. 1. proponit hanc diuiſionẽ: pro cuius enarratione tria ſunt conſideranda. i. id quod diuiditur, ipſa diuiſio, & mẽbra diuidentia. Id quod diuiditur, in primis verbis habetur, vbi Imper. non tantùm proponit actiones diuidendas, ſed etiam adiungit earum proprietatẽ, & eleganter cõplectitur tria iuris obiecta iudiciis accõmodata: nam perſonæ litigãtes ſignificantur eo verbo *inter aliquos*: id eſt, inter actorẽ & reum: perſonæ iudicantes ſignificãtur illis verbis *apud iudices arbitróſue*. cùm autem hæc verba ſint homonyma, maximè probabilis mihi videtur hæc interpretatio. vt iudices referantur ad iudicia ſtricti iuris, arbitri verò ad iudicia bonæ fidei, vel arbitraria. Res de qua litigatur, notatur illis verbis *de quarumque re*, ſubaudi, quæ ſit in cõmercio, & in iudicium cadere poſſit. cùm autẽ variæ ſint rerum diuiſiones, videtur mihi Imp. hoc loco potiſſimùm reſpicere ad hãc diuiſionẽ, quòd vel petimus rem noſtram actione in rem, vel rem nobis debitam, actione in perſonã: quia tractatus de rebus in his duobus verſabatur, videlicet dominio, & obligatione, vt in ſuperioribus fuit expoſitũ: & mox Imp. hæc duo actionũ genera proponet. Tertiũ obiectum, id eſt actiones, perſpicuè indicatur illis verbis, *omniũ actionũ*. quẽadmodum enim de rebus loquens, vſus eſt particula illa vniuerſali *quæcũque*: ita etiã loquens de actionibus, vtitur hac particula vniuerſali *omnium*, vt oſtẽdat ſe nihil velle prætermittere, nõ quod omnes & ſingulas actionũ ſpecies declarare velit, ſed q prima genera ſit ſũmatim enarraturus

rus. Hæc dicta ſint de eo quod diuiditur. De diuiſione autẽ duo ex contextu notare oportet. Nota I. hanc diuiſionem eſſe ſummam, id eſt primam. in qua ſignificatione dicebatur etiam ſumma perſonarum diuiſio. ꝭ. de iu. perſ in pr. ratio huius ſignificationis eſt: quia, quod primo loco ſcribitur, in ſumma parte paginæ ſcribitur. Nota II. hanc diuiſionem eſſe bipertitam. fit enim in duo genera. ſed poſteriùs in §. quædam. addetur tertium genus, id eſt actiones mixtæ. Nec eſt nouum, vt initiò proponatur numerus membrorum, qui poſtea augeatur. idem enim fecit Imp. in §. in extraneis. ꝭ. de hered. qual. & Ariſtot. in Categ. cap. de priori. Sed hoc in præſentia commodius fit: quoniam membra diuiſionis hîc propoſita, ſimplicia ſunt, id eſt, actio in perſonam & actio in rem: quod verò poſteriùs adiicietur, eſt ex his duobus compoſitum: ſiquidem actiones mixtæ appellantur, quæ ſimul ſunt in rem & in perſonam: conſtat autem membrum cõpoſitum poſſe contineri ſub ſimplicibus, vt pulchrè notat Accurſius in l. 2. ff. de verb oblig. Membra diuidentia ſunt duo, quæ modò attigi, id eſt, actio in rem, & actio in perſonam, quæ deinceps à Iuſtin. declarabuntur definitionibus & exemplis. I I. Igitur in verſic. namque, agit. ponit definitionem actionis perſonalis. vbi nota cognitionem actionis in eo potiſſimum conſiſtere, vt ſciamus, cui detur, & contra quem, & qua ex cauſa, & quid perſequatur. quæ omnia de actione perſonali in genere ſumpta, à Iuſtin. hîc proponuntur. cuim inquit, *agit vnuſquiſque cum eo qui ei*

obli

obligatus eſt, docet cui & contra quem actio perſonalis competat : nempe datur ei cui alius eſt obligatus, contra ipſum obligatum. & cùm ſubdit *vel ex contractu vel ex maleficio* oſtendit quibus ex cauſis in perſonã agatur. vbi appellatione contractus ſignificetur etiã quaſi cõtractus:& appellatione delicti ſignificatur etiam quaſi delictũ, vt & aliis locis. Tandem cùm ſubjicit, *intendit aduerſarium ei dare aut facere oportere & aliis quibuſdã modis* proponit intentionem agentis in perſonam, id eſt, quid actione perſonali perſequamur. Hac igitur actione petimus dari aut fieri: quoniam obligationes partim in dando, partim in faciendo conſiſtunt. ſ. de verb. oblig. in pr. & §. vlt & ſ. quib. mod. toll. oblig. §. eſt autem Addit. Imp. *& aliisquibuſdam modis*: quia interdum nec petimus dari nec fieri, ſed vt aduerſarius patiatur, vel non faciat vt & ff. de ſeruit. l. quoties. I I I. In verſ. aut cùm eo. ſimiliter definit, quamuis breuiùs, actionem in rem. hæc actio contra eum qui non eſt obligatus, id eſt, contra poſſeſſorem, datur ei qui de re mouet controuerſiam, id eſt, qui ius, puta dominiũ in re habet : & perſequitur ipſam rem de qua eſt cõtrouerſia. I V. Tranſit ad exempla. & quia in ſuperioribus titulis multa habuimus exẽpla actionum perſonalium, & mox propoſiturus eſt exẽpla actionum prætoriarum, tam in rem, quam in perſonam: idcirco in præſentia proponit exempla actionum realium ciuilium. ¶ Primum exemplum in verſ. veluti, eſt rei vindicatio. Nota aliud eſſe vindicationẽ, aliud rei vindicationẽ. nam vindicatio eſt nomen gene-

rale, quod ſuo ambitu complectitur omnes in rem actiones j.h.t.§.appellamus. Rei autẽ vindicatio eſt ſpecies vindicationis,& ſignificat vindicationẽ corporis vt hic,& ff.de rei vind.tot.tit. rei nãque appellatio in præſentia nihil aliud ſignificat, quàm corpus, vt & in §.ſi generaliter. s. de leg.& in l.6 ff.de rei vind.& in l.planè.34.§.ſed hoc ita.ff.de leg.j. Alia eſt vindicatio ſeruitutis.ff.ſi ſeruit.vindic.de qua dicetur in ſeq.§. alia eſt vindicatio pignoris.i.actio Seruiana.ff.ad exhib.l.3. §.eſt autẽ.& de pign.l.ſi fundus.16.§.in vindicatione.quæ quidẽ dicitur auocare nudam poſſeſſionẽ.ff.de euict.l. ſi cùm venditor.66. in pr.ſed de hac actione dicetur j. in §. item Seruiana.hoc loco Imp.loquitur de rei vindicatione,de qua tria docet. I. Docet, quid in hanc actionẽ veniat, & oſtẽdit hac actione peti rem corporalem. II. Docet,contra quem hæc actio detur, & oſtẽdit dari contra eum qui poſſidet.Hæc ſententia duas productiones recipit. I.Productio eſt:quia rei vindicatio non ſolùm datur contra eum,qui verè & propriè poſſidet,ſed etiam contra quemcumque detinentem & habentem rei reſtituendæ facultatẽ.ff.de rei vind.l.officium.9. II. Productio eſt: quia rei vindicatio non ſolùm datur contra poſſidẽtẽ, ſed etiã contra eum,qui dolo deſiit poſſidere.ff.eod.l.ſin autem.27.§.ſed & is & l. qui petitorio.36.in pr.ſed hoc ideo, quia dolus pro poſſeſſione eſt. ff. de diuerſ. reg. iur. l. qui dolo. 131. III. Docet,cui hæc actio detur,& oſtendit ei dari,qui ſuam rem eſſe affirmat.i. ei qui iure ciuili vel iure gentium dominus eſt.ff.eod.l.

in

in rem.23.in pr. IV. Docet, quis ſit conflictus ſeu contentio inter actore & reum, vnde hoc iudiciũ naſcitur. vbi duas conditiones requirit. Vna eſt, vt actor rem ſuam eſſe intendat. Altera eſt, vt reus e cõtrario dicat ſe eſſe dominum. Ex his duabus conditionibus prior eſt neceſſaria: poſterior non eſt neceſſaria, ſed tantum exempli causâ proponitur: quia reus vt oſtendat ſe bonafide poſſidere, plerũque dicere ſolet ſe eſſe dominũ rei, quam poſſidet. ceterum ſufficit, ſi neget rem eſſe actoris, quamuis nõ arroget ſibi dominium: quia in pari cauſa, id eſt, ſi actor non ſit dominus, quamuis etiam reus dominus non ſit, tamen pro reo iudicatur. C. eod. l. vltim.

¶ Secundum exemplum in § æquè eſt actio confeſſoria, de qua Imper. tria docet. I. Docet, cui hæc actio detur, & oſtendit ei dari, cui ius eſt, id eſt, qui ſeruitutem habet. Vbi nota non ſufficere, ſi cui ſeruitus debeatur, ſed opus eſſe vt iam ſeruitus ſit ei conſtituta, ita vt dominium ſeruitutis habeat: alioqui non ageret confeſſoria in rem, ſed actione perſonali ex ſtipulatione, vel alia cauſa. ff. ſi ſeru. vind. l. ſicut. 8. §. & ſi quidem. II. Docet, quid in hanc actionem veniat, & oſtendit hac actione peti ſeruitutem: nec intereſſe, vtrùm ſit ſeruitus perſonalis, vt vſusfructus; an prædialis, ſiue ruſtica ſiue vrbana. nam horum omnium exempla proponuntur in contextu. Vnum eſt exemplum, quod difficultate non caret. (nam reliqua s. expoſita fuerunt. titul. de ſeruit. & titul. de vſufruct.) hic enim inter ſeruitutes vrbanas hæc ponitur, quòd aliquis

habeat ius altiùs ædes ſuas tollendi ſubaudi, etiam vicino inuito, quamuis ipſi vicino noceat. atqui ædes à domino altiùs tolli poſſunt, non propter ſeruitutem, quam vicinus debeat, ſed quoniam hæ ædes, quæ altiùs tolluntur, liberæ ſunt. C. de ſeruit. & aqua.l.altiùs.8.male itaque Imp.videtur tribuere ſeruituti, quod pertinet ad libertatem. Reſpondeo, ſecundum vulgatam regulam ſupponendos eſſe terminos habiles.nam Imp.non docet, quibus caſib. ius altiùs tollendi ſit ſeruitus,ſed ſimpliciter &)vt ita dicam in abſtracto hanc ſeruitutem proponit. iam ſi quæras, quo caſu hæc ſit ſeruitus,reſpondebo, tum demũ iure ſeruitutis à vicino debitæ ædes noſtras altiùs tolli poſſe, cùm hæ ædes libertatem aut lege municipali,aut teſtatoris diſpoſitione,aut contrahentiũ voluntate libertatem amiſerunt.Finge teſtatorem damnaſſe heredem ſuum ne altiùs ædes tolleret vicino inuito:poſtea vicinum heredi conceſſiſſe,vt ad pedem vnum vel alterum ædes tolleret. certè hoc caſu heres ædes ſuas altiùs tollet, non iure libertatis, (ſic enim poſſet tollere vſque ad cœlum) ſed iure illius ſeruitutis conſtitutæ, & ad vnum vel alterum pedem limitatæ. III. Docet, aut ſaltem indicat, ſiue innuit, contra quem hæc actio detur. colligitur enim ex contextu hanc actionem dari contra vicinum, id eſt, contra dominum prædij ſeruientis. Vbi nota ſeruitutem perſonalem à re deberi perſonæ: veluti ſi habeo vſumfructum fundi, hanc ſeruitutem fundus debet meæ perſonæ: ſeruitutem autem realem à re

deberi rei. ſunt enim duo prædia: alterum inferius ſeu ſeruiens, quod ſeruitutem patitur: alterum ſuperius, quod DD. dominans appellant, id eſt, cui ſeruitus debetur. itaque actio confeſſoria datur domino prædij dominantis contra dominum prædij ſeruiẽtis. veluti ſi ius habeant ex meis ædibus immittendi tignum in tuas ædes, tuæ ædes meis ſeruiunt, & actio confeſſoria mihi aduerſus te cõpetit. ¶ Tertium actionũ realiũ exemplum in verſ. contra. eſt actio quæ hîc vocatur negatiua, & alibi plerumque negatoria, vt in l. 5. ff. ſi vſusfruct. petet. De hac actione *Imp.* quatuor docet. I. Docet, Quibus de rebus competat, & oſtendit eam pertinere ad ſeruitutes, ad quas ſ. dixi pertinere actionẽ confeſſoriam. Sed differentia eſt: quia confeſſoria ſeruitutẽ aſſerit, negatoria verò negat. Nota igitur hãc actionem vocari negatoriam quatenus negat reo ſeruitutem competere: & hac ratione non eſt vindicatio: qua ratione nonnulli decepti putant ſolam confeſſoriam, non etiam negatoriam eſſe vindicationem. Sed animaduertendum eſt, eum, qui negatoria agit, intentionem actionis ſuę fundare, non tam negatione ſeruitutis quam negat aduerſario competere, quàm aſſertione ſui iuris, id eſt libertatis: negat enim rem ſuam ſeruire, & aſſerit eandem eſſe liberam. proinde hæc actio ita eſt vindicatio libertatis, vt cõfeſſoria eſt vindicatio ſeruitutis. ff. ſi vſusfr. petet. d. l. 5. in pr. Vnde etiam nota eos errare, qui inter has actiones ita diſtinguunt, quaſi confeſſoria proponatur verbis affirmatiuis, veluti, *aio tuum fundum meo*

fũdo ſeruire; negatoria verò verbis negatiuis, veluti, *nego meũ fundũ tuo ſeruire*, nihil enim vetat, quominùs negatoria accipiatur verbis affirmatiuis, veluti, *aio meum prædium eſſe liberum*, vel, *aio mihi ius competere prohibendi ne per meum fundum eas*. vera igitur differentia eſt: quòd confeſſoria vindicat ſeruitutem in prædio vicini, & negat illud eſſe liberum: negatoria verò aſſerit libertatem noſtri prędij, & negat illud ſeruire. II. Docet, cui hæc actio competat. nempe datur domino prædij quod aduerſarius dicit ſeruire. III. Docet, contra quem competat. nimirum datur contra dominum prædij dominantis, id eſt, eius prædij, cui dicitur deberi ſeruitus. IV. In verſ. quod genus, oſtendit actionem negatoriam non habere locum in rebus corporalibus: ſicut in iiſdem rebus hoc non habet locum, vt poſſeſſor agat. Nota igitur duas differentias inter actiones rerum corporalium, & rerum incorporalium. Prima differentia eſt: Quòd negatoria locum habet in rebus incorporalibus, id eſt, in ſeruitutibus; non etiam in rebus corporalibus. exempli cauſa poſſum ita agere, non eſſe tibi ius eundi per fundum meum. Sed non poſſum ita agere, fundum non eſſe tuum. Huius differentiæ ratio eſt: quia (vt paulò ante notaui) actor intentionem ſuam fundare debet, non negatione iuris quod dicit nõ competere aduerſario, ſed aſſertione ſui iuris. d. l. 5. ſi vſuſfr pet. vt igitur admittatur actio negatoria, opus eſt, vt ſint duo contraria, ita vt dum actor vnum negat, alterum affirmet, ſicut ſeruituti eſt contraria libertas, adeo vt dum actor negat ſuum

ſuum prædium ſeruire, ſimul affirmet ſuum prædium eſſe liberum, ergo propter libertatem ſeruituti contrariam admittitur in ſeruitutibus actio negatoria, atqui corpori nihil eſt contrarium, in corporibus igitur actio negatoria locum habere non poteſt, nam ſi actor neget corpus aliquod eſſe aduerſarii, ex hac negatione non poteſt vlla affirmatio colligi, quæ fundet intentionem ipſius actoris. Secunda differentia eſt, quòd in rebus corporalibus numquam agit is, qui poſſidet: diſtincti namque ſunt actor, & reus, ita vt ex parte actoris requiratur dominium, ex parte rei poſſeſſio, vt expoſitum fuit in præcedenti §. verſic. vltim. in rebus autem incorporabilibus, id eſt, in ſeruitutibus, æquè datur actio poſſeſſori ne in ſua poſſeſſione turbetur, atque datur non poſſidenti, vt poſſeſſionem conſequatur. ff. ſi vſusfr. petet. dicta l. 5. §. vltimo. Differentiæ rationem eſſe puto: quia poſſeſſio rei incorporalis, minus certa & perſpicua eſt, quàm rei corporalis, tantum igitur in rebus corporalibus receptum eſt, vt poſſeſſor multis caſibus fungatur vice actoris, non etiam vt ſit reuera actor, ſicut enim aliud eſt poſſidere, aliud eſſe in poſſeſſione. ff. de acq. poſſ. l. 3. §. vltimo. & l. ſi quis antè 10. §. 1. & aliud eſt ſeruire, aliud eſſe in ſeruitute. ff. de ingen. §. vltimo. & ff. ex quibus cauſ. maior. l. ei quoque. 13. & aliud eſt eſſe prætorem, aliud præturâ fungi. ff. de offic. prætor. l. vlt. ita etiam aliud eſt eſſe actorem, aliud actoris partes obtinere. Exempli causâ reus non eſt actor, ſed

in exceptione fugitur vice actoris ff. de probat. l. in exceptionibus. 19. in pr. & cùm ſponte ſua in ſe ſuſcepit onus probandi, ff. eod. l. circa. 14. & cùm falsò negauit ſe accepiſſe, quod accepit. ff. eo. l. cū de indebito. 25. Quapropter in fine §. ſine dubio contextus mendo nō caret. cùm enim ſcriptum ſit, *ſane vno caſu*, legēdum *ſane non vno caſu*, quam emendationem his argumentis confirmo. Primò, quia ſunt multi caſus, quorum iam aliquot propoſui, & cùm alij alium caſum indicari hoc loco putent, nemo tamen oſtendit illum caſum, quem propoſuit, eſſe vnum & ſolum. Secundò, quia Imp. non dicit poſſeſſorem eſſe actorem, quod ſupra negauerat: ſed dicit eum obtinere partes actoris, quod longè diuerſum eſt. Tertiò, quia ſi Iuſtin. de vno caſu loqueretur, malè ſubiiceret, quòd in latioribus Digeſtorum libris opportuniùs apparebit. in latiores enim libros reiici debet prolixa aliqua expoſitio, vel multorum caſuum enumeratio, non vnius caſus propoſitio, qui eo difficilius inuenietur, quo latiores ſunt Digeſtorum libri. Quartò, quia literarum ſimilitudo facilè efficere potuit (hoc enim ſæpe accidit) vt ſcriptor vnam ſyllabam omiſerit, & pro *ſane non vno*, ſcripſerit *ſane vno*.

§. *iſte.* ¶ Secunda actionum diuiſio in §. ſed iſte. eſt bipertita nam aliæ ſunt actiones ciuiles, aliꝫ prætoriæ, quæ à Iuſtin. declarantur definitionibus, & exemplis. Actiones ciuiles definiuntur, *quæ ex legitimis & ciuilibus cauſis deſcendunt*, id eſt, quæ aliqua parte iuris ciuilis ſunt conſtitutæ. quod autem ait *ex legitimis & ciuilibus*, vel accipiendum

eſt *ἐν παραλλήλῳ*, vel dicendum legitimas cauſas propriè ſumi, quia legitimum propriè dicitur quod eſt ex lege xij.tab. vt §.de legit. agnat. tut. ciuiles autem cauſas eſſe verbum generale, quaſi Imp. diceret actiones ciuiles introductas eſſe lege xij.tab. aut ſaltem aliqua ciuili conſtitutione. non eſt enim nouum, vt lex generalibus verbis ſpeciale ſubiiciat. ff. ad leg. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. 27. §. & non negat. Prætoriæ verò actiones definiuntur, *quas prætor ex ſua iuriſdictione comparatas habet*, id eſt, quas prætor vi ſuæ iuriſdictionis conſtituit. Nota non omnes actiones à prætore in edicto propoſitas, nominari prætorias: quoniam prætor etiam actiones ciuiles promittit, vt actionem commodati. ff. commod. l. 1. in pr. & actionem depoſiti. ff. depoſ. l. 1. §. 1. quocirca Imp. in definitione prætoriarum actionum non dixit, quas prætor in edicto pollicetur, ſeu, proponit: ſed, quas ex ſua iuriſdictione comparatas habet. Hæc dicta ſint de definitionibus. Quod autem attinet ad exempla quia ſuperius data ſunt exempla actionum ciuilium, idcirco Imp. hoc loco ſubiicit exempla actionum prætoriarum tam in rem, quàm in perſonam. & in eodem §. ſed iſtæ. proponit duo exempla actionum prætoriarum realium, quæ mox in ſequentibus paragraphis exponentur. tantùm igitur ad finem dicti §. notandum eſt, pro *poſſeſſor*, omnino legendum *poſſeſſorem*, vt conſtat ex §. rurſus. vbi hæc actio explicabitur. Cuiac. quidem vulgatam lectionem defendere conatur, ſed fruſtrà. quamuis

enim

enim ſententia, quàm affert, falſa non ſit: tamen huic loco non cõuenit Iuſtin. enim perſpicuè loquitur de actione, quam in d. §. rurſus. vocabit reſciſſoriam: ſecundũ Cuiacij verò interpretationẽ his verbis non ſignificaretur actio, ſed exceptio. ¶ Primum igitur exemplũ actionis prætoriæ in rem eſt actio Publiciana, de qua Imp. in §. nãque. quatuor docet. I. Docet, quænam requirantur, vt ſit huic actioni locus. Requirit autem quinque. Primum requiſitum eſt, vt ſit res aliqua, de qua agatur. vbi nota Iuſtin. vti rei vocabulo, quod eſt generale. ff. de reb. cred. l. 1. quoniã hæc actio tã ad res corporales, quã incorporales pertinet. ff. de Publicia. in rem act. l. 6. l. ſi ego. 11. & l. ſeq. Rurſus nota Iuſtin. apponere pro vocabulum *aliqua*, eadem ratione, quã dixit aliquid in §. vlt. s. de vſucap. id eſt, vt oſtendat hanc actionem pertinere ad res particulares, quæ vſucapiuntur, nõ ad vniuerſitates, veluti ad hereditatem. Secundum requiſitum eſt, vt ea res tradita fuerit actori. hoc enim in edicto prætoris requiritur. verùm Iuriſconſulti per interpretationẽ produxerũt hanc actionẽ etiã ad eas cauſas, quæ ſine traditione ſolẽt eſſe idoneæ ad dominium transferendum. verbi gratiâ, heres rem quaſi hæreditariam Publiciana petere poteſt, licet ea res ſibi tradita non fuerit. ff. eod. l. 1. §. vlt. l. 2. l. 3. in pr. l. cum ſpõſus. 12. §. 1. Tertium requiſitum eſt iuſta cauſa traditionis, id eſt, ex qua tradens transferret dominium, ſi eſſet rei dominus. Nota igitur tria eſſe cauſarum genera, quædam enim ſine traditione dominium transferunt, vt legatum

§. nãque.

legatum: quædam per traditionem transferunt dominium, vt emptio, & venditio. §. de rer. diuiſ. §. venditæ. quædam nullo modo ſunt aptæ ad dominium transferendum, vt commodatum, & depoſitum itaque Publiciana ex verbis edicti traditionem ex iuſta & idonea cauſa requirit: per interpretationem verò producitur ad cauſas, quæ non requirunt traditionem, ſed nullo modo locum habet in depoſito, commodato, locatione & ſimilibus cauſis, quæ nihil cum rei dominio commune habent. Quod autem dixi de aptitudine cauſarum ad dominium transferendum, ſic accipi debet, vt ſi dominus ex his cauſis rem tradat, accipiens acquirat dominium, & habeat rei vindicationem. ſi verò à non domino res tradatur, is, qui bona fide accipit, non eſt ſtatim dominus, quia nemo plus iuris in aliū transferre poteſt quàm ipſe habeat. ſed facultatem habet vſucapiendi. & interim, antequam vſucapionem perficiat, Publicianam actionē habet. In ſumma, qua ex cauſa fierem dominus, ſi acciperem à domino; ex ea cauſa vſucapio, & habeo Publiciana, ſi bona fide accipiā à nõ domino. Quartū requiſitū eſt, vt vſucapio nõdū abſoluta ſit. alioquin nõ eſſet locus actioni Publicianę, quę eſt vtilis vindicatio, ſed directę in rē actioni. i. rei vindicationi, quæ eſt actio ciuilis, ff. de public. in rem act. l. 1. in pr. & §. 1. Quintū requiſitū eſt, vt is, qui rē vſucapiebat, poſſeſſionē amiſerit. nā vindicatio nõ datur poſſeſſori, niſi ſeruitutis per actionē confeſſoria, aut libertatis per actionē negatoria, vt dictū fuit in ſuperiori §. His quinque re-

quiſitis in contextu expreſſis alia tria poſſunt addi, quæ breuiter ſubiiciam. Sextum igitur requiſitum eſt, vt actor habeat bonam fidem: quia cùm bona fides in vſucapione requiratur. §. de vſucap. in princ. conſequenter requiritur etiam in actione Publiciana; quæ vſucapienti datur. ff. eodem. l. 7. §. prætor. & paragraphis ſequentibus. Septimum requiſitum eſt, vt res ſit tradita à non domino: alioquin (vt paulò antè notaui) is qui rem accepit, non ageret *Publiciana*, ſed tanquam verus dominus haberet rei vindicationem directam. ff. eodem. l. 1. in princip. Octauum requiſitum eſt, vt is, qui conuenitur, rem poſſideat, nec ſit eius dominus. nam Publiciana datur contra quemcumque poſſeſſorem, præter quàm contra verum rei dominium. ff. eodem. l. penult. & vlt. Ex dictis apparet, cui hæc *actio* detur, & contra quem detur, & quid in eam veniat. nam datur vſucapienti contra quemcumque poſſeſſorem, præter quàm contra dominum: ac perſequitur tam rem corporalem, quàm incorporalem. II. Docet Imp. quæ ſint huius actionis origo, & ait eam eſſe inuentam à prætore, qui prætor vocabatur Publicius, vt dicitur in fine §. III. Docet, quod ſit fundamentum, quo nititur intentio actoris. Fundamentum eſt, quòd actor rem petit, quaſi eam vſuceperit: immò inquit ſe eam vſucepiſſe, quamuis enim reuera non vſuceperit, tamen fictione prætoris quodammodò vſucepit: quia prætor ad æquitatem reſpiciens, ita vſucapienti contra extraneum

poſſeſſo

poſſeſſorẽ fauet,ac ſi vſucepiſſet. IV. Docet, vnde hæc actio dicta ſit Publiciana:& oſtendit eam vocari Publicianam ab auctore Publicio,qui,cum eſſet prætor, hanc actionem inuenit , & primus in edicto ſuo propoſuit.

¶ Secundum exemplum actionis prætoriæ in rem eſt actio Reſciſſoria, ſic à reſcindendo appellata,nõ quòd aliquid reſcindat, ſed quia per reſciſſionem datur : reſciſſo enim aliquo actu, per quem actio directa amiſſa eſt,vtilis actio reſtituitur,quæ vocatur Reſciſſoria. dicitur etiam hęc actio Publiciana. ff.de pbl.& act.l.in honorarijs.35.in pr.quia æquè ac ſuperior actio, introducta eſt à *Publicio* prætore : quamquam diſtinctionis gratiâ plerumque hæc vocetur Reſciſſoria: illa verò, Publiciana. Porrò duo ſunt generales caſus,quibus hęc actio competit,prout duo ſunt diuerſi actus, qui in gratiam huius actionis reſcinduntur. interdum enim reſcinditur vſucapio,interdũ traditio ſiue alienatio. De vſucapione reſciſſa agitur in §.rurſus.de reſciſſa autem traditione in §. item ſi quis. Quod ad priorem Reſciſſoriæ actionis cauſam attinet, I. Imp. proponit duas cauſas huius actionis,videlicet ſi is,qui Reip.cauſa abfuit,aut qui in hoſtium poteſtate fuit,rem noſtram vſucepit : ſic enim dominium rei amiſimus,nec poſſumus eam vindicare : ſed quia ſine noſtra culpa hoc factum eſt,id eſt, quia non potuimus abſentis aut captiui vſucapionem interrumpere , idcirco prætor ex bono & æquo nobis ſuccurrit,& reſciſſa vſucapione nobis reſtituit vtilem vindicationem,quę appellatur Reſciſſoria. Nota primò §. *rurſus.*

capti

captiuũ non poſſe per ſemetipſum rem noſtram vſucapere: quia vſucapio non eſt ſine poſſeſſione: qui verò ab hoſtibus poſſidetur non poteſt aliquid poſſidere. ff. de acquir. poſſ. l. cùm heredes. 23. §. 1. Sed intelligendũ & captiuũ vſucapere per eos quos in poteſtate habuit, ex cauſa peculiari. nã ſi captiui ſeruus rẽ meã in peculio poſſideat, vſucapio procedit quæ captiuo ſi ab hoſtibus reuertatur iure poſtliminii proderit. ff. ex quib. cau. ma. l. ait prætor. 23 §. hi plane. & de vſurp. & vſuc. l. iuſto. 44. §. vlt. Nota ſecũdò, hãc actionem cõpetere intra annũ, id eſt, intra annũ vtilẽ ex eo tẽpore cõputandũ, ex quo abſens vel captiuus reuerſus eſt in ciuitatẽ. ſed Iuſtin. in l. vlt. C. de tẽpor. in integ. reſtit. in locũ anni vtilis ſubſtituit quadriennium continuũ. quod ergo hic dicitur de anno, procedit iure antiquo: ſed hodie intelligere oportet quadriennium continuũ. II. In verſ. id eſt, *declarat* fundamẽtũ huius actionis actor enim negat reum vſucepiſſe, & ita rem vindicat quaſi ſuam. Si obiicias actorẽ mentiri: quia reus reuera vſucepit: Reſpondebo, actorem non mentiri: quoniã vſucapio à prætore reſciſſa eſt. idcirco diximus hãc actionẽ ex reſciſſione oriri, & reſciſſione opus eſſe vt hæc actio detur. III. In verſ. quod genus. oſtendit hanc actionem non ſolùm in caſu ſuprà expoſito locum habere, ſed etiam multis aliis caſibus, qui declarantur in ff. ſub tit. ex quib. cau. maio. ibi nãque explicantur varij caſus ſeu variæ cauſæ, propter quas vſucapio reſcinditur, & vtilis vindicatio, que Reſciſſoria vocatur, antiquo domino reſtituitur. Ex dictis habemus, cui, & cõtra quẽ hæc actio cõ-

petat, & quid in eã veniat. datur enim ei qui ſine culpa ſua per vſucapionẽ rẽ amiſit, aduerſus eũ, qui vſucepit. vindicatur autẽ res quaſi nõ vſucapta, quia (vt expoſuimus) vſucapio per prætorẽ reſciſſa eſt. Hæc dicta ſunt de reſciſſa vſucapione. Deinceps ad §. item ſi quis dicamus de reſciſſa traditione; quia etiã hinc datur actio Reſciſſoria. quod DD vulgò non animaduertentes, peſſimè hunc §. ſunt interpretati de actione Pauliana, quæ eſt actio in perſonam, cùm Iuſtin. in præſentia perſpicuè loquatur de actionibus in rem. Vt autẽ hoc rectiùs intelligatur, notandũ eſt, ad rerũ alienationẽ fraudulenter factã pertinere quatuor actiones, Fauianam, Caluiſianã, Paulianã, & Reſciſſoriam. hæc eſt in rem: illæ ſunt perſonales. Fauiana & Caluiſiana dãtur patrono ad reuocandã alienationẽ à liberto in fraudẽ ipſius patroni factã, id eſt, vt eum priuet legitima, quæ ei iure debetur. & Fauianæ quidẽ eſt locus, ſi libertus teſtamentũ fecerit. Caluiſianæ verò, ſi inteſtatus deceſſerit. Pauliana autem datur creditoribus in quorũ fraudẽ debitor res ſuas alienauit. ac de Fauiana & Caluiſiana agitur ſub tit. ſi quid in fraudẽ patro. de Pauliana verò tractatur ſub tit. quæ in fraud. credit. Hæ omnes (vt dixi) ſunt actiones perſonales, quas Imp. in hoc §. non conſiderat: ſed tractat de Reſciſſoria actione in rem, de qua duo docet. I. Declarat duo requiſita ad hoc vt hæc actio locum habeat. Primum requiſitum eſt, vt debitor in fraudem creditorum rem ſuam alij tradiderit. In hoc requiſito duo ponuntur: traditio & fraus. verũ traditio non eſt omnino neceſſaria: quia idẽ obtinet, ſi debitor in fraudem

§. item ſi quis.

habeat ius altiùs ædes ſuas tollendi ſubaudi, etiam vicino inuito, quamuis ipſi vicino noceat. atqui ædes à domino altiùs tolli poſſunt, non propter ſeruitutem, quam vicinus debeat, ſed quoniam hæ ædes, quæ altiùs tolluntur, liberæ ſunt. C. de ſeruit. & aqua.l.altiùs.8.male itaque Imp.videtur tribuere ſeruituti, quod pertinet ad libertatem. Reſpondeo, ſecundum vulgatam regulam ſupponendos eſſe terminos habiles.nam Imp.non docet, quibus caſib. ius altiùs tollendi ſit ſeruitus,ſed ſimpliciter &)vt ita dicam in abſtracto hanc ſeruitutem proponit. iam ſi quæras, quo caſu hæc ſit ſeruitus,reſpondebo. tum demũ iure ſeruitutis à vicino debitæ ædes noſtras altiùs tolli poſſe, cùm hæ ædes libertatem aut lege municipali,aut teſtatoris diſpoſitione,aut contrahentiũ voluntate libertatem amiſerunt.Finge teſtatorem damnaſſe heredem ſuum ne altiùs ædes tolleret vicino inuito:poſtea vicinum heredi conceſſiſſe,vt ad pedem vnum vel alterum ædeſ tolleret. certè hoc caſu heres ædes ſuas altiùs tollet, non iure libertatis, (ſic enim poſſet tollere vſque ad cœlum) ſed iure illius ſeruitutis conſtitutæ, & ad vnum vel alterum pedem limitatæ. III. Docet, aut ſaltem indicat, ſiue innuit, contra quem hæc actio detur. colligitur enim ex contextu hanc actionem dari contra vicinum, id eſt, contra dominum prędiį ſeruientis. Vbi nota ſeruitutem perſonalem à re deberi perſonæ: veluti ſi habeo vſumfructum fundi, hanc ſeruitutem fundus debet meæ perſonæ: ſeruitutem autem realem à re

debe

deberi rei. ſunt enim duo prædia: alterum inferius ſeu ſeruiens, quod ſeruitutem patitur: alterum ſuperius, quod DD. dominans appellant, id eſt, cui ſeruitus debetur. itaque actio confeſſoria datur domino prædij dominantis contra dominum prædij ſeruiētis. veluti ſi ius habeant ex meis ædibus immittendi tignum in tuas ædes, tuæ ædes meis ſeruiunt, & actio confeſſoria mihi aduerſus te cōpetit. ¶ Tertium actionū realiū exemplum in verſ. contra. eſt actio quæ hîc vocatur negatiua, & alibi plerumque negatoria, vt in l. 5. ff. ſi vſusfruct. petet. De hac actione *Imp.* quatuor docet. 1. Docet, Quibus de rebus competat, & oſtendit eam pertinere ad ſeruitutes, ad quas s. dixi pertinere actionē confeſſoriam. Sed differentia eſt: quia confeſſoria ſeruiturē aſſerit, negatoria verò negat. Nota igitur hāc actionem vocari negatoriam quatenus negat reo ſeruitutem competere: & hac ratione non eſt vindicatio: qua ratione nonnulli decepti putant ſolam confeſſoriam, non etiam negatoriam eſſe vindicationem. Sed animaduertendum eſt, eum, qui negatoria agit, intentionem actionis ſuę fundare, non tam negatione ſeruitutis quam negat aduerſario competere, quàm aſſertione ſui iuris, id eſt libertatis: negat enim rem ſuam ſeruire, & aſſerit eandem eſſe liberam. proinde hæc actio ita eſt vindicatio libertatis, vt cōfeſſoria eſt vindicatio ſeruitutis. ff. ſi vſusfr. petet. d. l. 5. in pr. Vnde etiam nota eos errare, qui inter has actiones ita diſtinguunt, quaſi confeſſoria proponatur verbis affirmatiuis, veluti, *aio tuum fundum meo*

fūdo ſeruire; negatoria verò verbis negatiuis, veluti, *nego meū fundū tuo ſeruire*. nihil enim vetat, quominùs negatoria accipiatur verbis affirmatiuis, veluti, *aio meum prædium eſſe liberum*, vel, *aio mihi ius competere prohibendi ne per meum fundum eas*. vera igitur differentia eſt: quòd confeſſoria vindicat ſeruitutem in prædio vicini, & negat illud eſſe liberum: negatoria verò aſſerit libertatem noſtri prędij, & negat illud ſeruire. II. Docet, cui hæc actio competat. nempe datur domino prædij quod aduerſarius dicit ſeruire. III. Docet, contra quem competat. nimirum datur contra dominum prædij dominantis, id eſt, eius prædij, cui dicitur deberi ſeruitus. IV. In verſ. quod genus, oſtendit actionem negatoriam non habere locum in rebus corporalibus: ſicut in iiſdem rebus hoc non habet locum, vt poſſeſſor agat. Nota igitur duas differentias inter actiones rerum corporalium, & rerum incorporalium. Prima differentia eſt: Quòd negatoria locum habet in rebus incorporalibus, id eſt, in ſeruitutibus; non etiam in rebus corporalibus. exempli cauſa poſſum ita agere, non eſſe tibi ius eundi per fundum meum. Sed non poſſum ita agere, fundum non eſſe tuum. Huius differentiæ ratio eſt: quia (vt paulò ante notaui) actor intentionem ſuam fundare debet, non negatione iuris quod dicit nō competere aduerſario, ſed aſſertione ſui iuris. d. l. 5. ſi vſusfr pet. vt igitur admittatur actio negatoria, opus eſt, vt ſint duo contraria, ita vt dum actor vnum negat, alterum affirmet. ſicut ſeruituti eſt contraria libertas, adeo vt dum actor negat

ſuum

ſuum prædium ſeruire, ſimul affirmet ſuum prædium eſſe liberum, ergo propter libertatem ſeruituti contrariam admittitur in ſeruitutibus actio negatoria, atqui corpori nihil eſt contrarium, in corporibus igitur actio negatoria locum habere non poteſt, nam ſi actor neget corpus aliquod eſſe aduerſarii, ex hac negatione non poteſt vlla affirmatio colligi, quæ fundet intentionem ipſius actoris. Secunda differentia eſt: quòd in rebus corporalibus numquam agit is qui poſſidet: diſtincti namque ſunt actor, & reus; ita vt ex parte actoris requiratur dominium, ex parte rei poſſeſſio, vt expoſitum fuit in præcedenti §. verſic. vltim. in rebus autem incorporabilibus, id eſt, in ſeruitutibus, æquè datur actio poſſeſſori ne in ſua poſſeſſione turbetur, atque datur non poſſidenti, vt poſſeſſionem conſequatur. ff. ſi vſusfr. petet. dicta l. 5. §. vltimo. Differentiæ rationem eſſe puto: quia poſſeſſio rei incorporalis, minus certa & perſpicua eſt, quàm rei corporalis. tantùm igitur in rebus corporalibus receptum eſt, vt poſſeſſor multis caſibus fungatur vice actoris, non etiam vt ſit reuera actor, ſicut enim, aliud eſt poſſidere, aliud eſſe in poſſeſſione. ff. de act. poſſ. l. 3. § vltimo. & l. ſi quis antè. 10. §. 1. & aliud eſt ſeruire, aliud eſſe in ſeruitute. ſ. de ingen. §. vltimo. & ff. ex quibus cauſ. maior. l. ei. quoque. 11. & aliud eſt eſſe prætorem, aliud præturâ fungi. ff. de offic. prætor. l. vlt. ita etiam aliud eſt eſſe actorem, aliud actoris partes obtinere. Exempli cauſâ reus non eſt actor, ſed

in exceptione fugitur vice actoris ff. de probat. l. in exceptionibus. 19. in pr. & cùm ſponte ſua in ſe ſuſcepit onus probandi. ff. eod. l. circa. 14. & cùm falsò negauit ſe accepiſſe, quod accepit. ff. eo. l. cū de indebito. 25. Quapropter in fine §. ſine dubio contextus mendo nō caret. cùm enim ſcriptum ſit, *ſanè vno caſu*, legēdum *ſanè non vno caſu*, quam emendationem his argumentis confirmo. Primò, quia ſunt multi caſus, quorum iam aliquot propoſui, & cùm alij alium caſum indicari hoc loco putent, nemo tamen oſtendit illum caſum, quem propoſuit, eſſe vnum & ſolum. Secundò, quia Imp. non dicit poſſeſſorem eſſe actorem, quod ſupra negauerat: ſed dicit eum obtinere partes actoris, quod longè diuerſum eſt. Tertiò, quia ſi Iuſtin. de vno caſu loqueretur, malè ſubiiceret, quod in latioribus Digeſtorum libris opportuniùs apparebit. in latiores enim libros reiici debet prolixa aliqua expoſitio, vel multorum caſuum enumeratio, non vnius caſus propoſitio, qui eo difficilius inuenietur, quo latiores ſunt Digeſtorum libri. Quartò, quia literarum ſimilitudo facilè efficere potuit (hoc enim ſæpe accidit) vt ſcriptor vnam ſyllabam omiſerit, & pro *ſane non vno*, ſcripſerit *ſane vno*. ¶ Secunda actionum diuiſio in §. ſed iſte. eſt bipertita nam aliæ ſunt actiones ciuiles, aliæ prætoriæ, quæ à Iuſtin. declarantur definitionibus, & exemplis. Actiones ciuiles definiuntur, *quæ ex legitimis & ciuilibus cauſis deſcendunt*, id eſt, quæ aliqua parte iuris ciuilis ſunt conſtitutæ. quod autem ait *ex legitimis & ciuilibus*, vel accipiendum

§. *iſte.*

eſt

eſt ἐκ παραλλήλου, vel dicendum legitimas cauſas propriè ſumi, quia legitimum propriè dicitur quod eſt ex lege xij.tab. vt §.de legit. agnat. tut. ciuiles autem cauſas eſſe verbum generale, quaſi Imp. diceret actiones ciuiles introductas eſſe lege xij.tab. aut ſaltem aliqua ciuili conſtitutione. non eſt enim nouum, vt lex generalibus verbis ſpeciale ſubiiciat. ff. ad leg. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. 27. §. & non negat. Prætoriæ verò actiones definiuntur, *quas prætor ex ſua iuriſdictione comparatas habet*, id eſt, quas prætor vi ſuæ iuriſdictionis conſtituit. Nota non omnes actiones à prætore in edicto propoſitas, nominari prætorias: quoniam prætor etiam actiones ciuiles promittit, vt actionem commodati. ff. commod. l. 1. in pr. & actionem depoſiti. ff. depoſ. l. 1. §. 1. quocirca Imp. in definitione prætoriarum actionum non dixit, quas prætor in edicto pollicetur, ſeu, proponit: ſed, quas ex ſua iuriſdictione comparatas habet. Hæc dicta ſint de definitionibus. Quod autem attinet ad exempla quia ſuperius data ſunt exempla actionum ciuilium, idcirco Imp. hoc loco ſubiicit exempla actionum prætoriarum tam in rem, quàm in perſonam. & in eodem §. ſed iſtæ. proponit duo exempla actionum prætoriarum realium, quæ mox in ſequentibus paragraphis exponentur. tantùm igitur ad finem dicti §. notandum eſt, pro *poſſeſſor*, omnino legendum *poſſeſſorem*, vt conſtat ex §. rurſus. vbi hæc actio explicabitur. Cuiac. quidem vulgatam lectionem defendere conatur, ſed fruſtrà. quamuis

enim ſententia,quàm affert,falſa non ſit:tamen huic loco non conuenit Iuſtin.enim perſpicuè loquitur de actione, quam in d.§. rurſus.vocabit reſciſſoriam:ſecundũ Cuiacij verò interpretatione his verbis non ſignificaretur actio,ſed exceptio. ¶ Primum igitur

§.nãque. exemplũ actionis prætoriæ in rem eſt actio Publiciana,de qua Imp.in §.nàque.quatuor docet. I. Docet,quænam requirantur, vt ſit huic actioni locus.Requirit autem quinque. Primum requiſitum eſt, vt ſit res aliqua, de qua agatur.vbi nota Iuſtin.vti rei vocabulo, quod eſt generale.ff.de reb.cred.l.1.quoniã hæc actio tã ad res corporales,quã incorporales pertinet.ff.de Publicia.in rem act.l.6. l.ſi ego. 11.& l.ſeq. Rurſus nota Iuſtin. apponere pro vocabulum *aliqua*, eadem ratione, qua dixit aliquid in §. vlt. s.de vſucap. id eſt, vt oſtendat hanc actionem pertinere ad res particulares,quæ vſucapiuntur, nó ad vniuerſitates,veluti ad hereditatem. Secundum requiſitum eſt, vt ea res tradita fuerit actori.hoc enim in edicto prætoris requiritur.verùm Iuriſconſulti per interpretationẽ produxerũt hanc actionẽ etiã ad eas cauſas, quæ ſine traditione ſolet eſſe idoneæ ad dominium transferendum. verbi gratiâ, heres rem quaſi hæreditariam Publiciana petere poteſt,licet ea res ſibi tradita non fuerit. ff. eod.l.1.§.vlt.l.2.l.3.in pr.l.cùm ſpõſus.12.§. 1. Tertium requiſitum eſt iuſta cauſa traditionis, id eſt, ex qua tradens transferret dominium, ſi eſſet rei dominus. Nota igitur tria eſſe cauſarum genera,quædam enim ſine traditione dominium transferunt, vt

legatum

legatum: quædam per traditionem transferunt dominium, vt emptio, & venditio. ſ. de rer. diuiſ. §. venditæ. quædam nullo modo ſunt aptæ ad dominium transferendum, vt commodatum, & depoſitum. itaque Publiciana ex verbis edicti traditionem ex iuſta & idonea cauſa requirit: per interpretationem verò producitur ad cauſas, quæ non requirunt traditionem, ſed nullo modo locum habet in depoſito, commodato, locatione & ſimilibus cauſis, quæ nihil cum rei dominio commune habent. Quod autem dixi de aptitudine cauſarum ad dominium transferendum, ſic accipi debet, vt ſi dominus ex his cauſis rem tradat, accipiens acquirat dominium, & habeat rei vindicationem. ſi verò à non domino res tradatur, is, qui bona fide accipit, non eſt ſtatim dominus, quia nemo plus iuris in aliũ transferre poteſt quàm ipſe habeat. ſed facultatem habet vſucapiendi. & interim, antequam vſucapionem perficiat, Publicianam actionẽ habet. In ſumma, qua ex cauſa fierem dominus, ſi acciperem à domino; ex ea cauſa vſucapio, & habeo Publicianã, ſi bona fide accipiã à non domino. Quartũ requiſitũ eſt, vt vſucapio nõdũ abſoluta ſit; alioquin nõ eſſet locus actioni Publicianę, quę eſt vtilis vindicatio, ſed directę in rẽ actioni, i. rei vindicationi, quæ eſt actio ciuilis, ff. de public. in rem act. l. 1. in pr. & §. 1. Quintũ requiſitũ eſt, vt is, qui rẽ vſucapiebat, poſſeſſionẽ amiſerit. nã vindicatio nõ datur poſſeſſori, niſi ſeruitutis per actionẽ confeſſoriã, aut libertatis per actionẽ negatoriã, vt dictũ fuit in ſuperiori §. His quinque requiſitis

quiſitis in contextu expreſſis alia tria poſſunt addi, quæ breuiter ſubiiciam. Sextum igitur requiſitum eſt, vt actor habeat bonam fidem: quia cùm bona fides in vſucapione requiratur. §. de vſucap. in princ. conſequenter requiritur etiam in actione Publiciana; quæ vſucapienti datur. ff. eodem. l. 7. §. prætor. & paragraphis ſequentibus. Septimum requiſitum eſt, vt res ſit tradita à non domino: alioquin (vt paulò antè notaui) is qui rem accepit, non ageret *Publiciana*, ſed tanquàm verus dominus haberet rei vindicationem directam. ff. eodem. l. 1. in princip. Octauum requiſitum eſt, vt is, qui conuenitur, rem poſſideat, nec ſit eius dominus. nam Publiciana datur contra quemcumque poſſeſſorem, præter quàm contra verum rei dominium. ff. eodem. l. penult. & vlt. Ex dictis apparet, cui hæc actio detur, & contra quem detur, & quid in eam veniat. nam datur vſucapienti contra quemcumque poſſeſſorem, præter quàm contra dominum: ac perſequitur tam rem corporalem, quàm incorporalem. II. Docet Imp. quæ ſint huius actionis origo, & ait eam eſſe inuentam à prætore, qui prætor vocabatur Publicius, vt dicitur in fine §. III. Docet, quod ſit fundamentum, quo nititur intentio actoris. Fundamentum eſt, quòd actor rem petit, quaſi eam vſuceperit: immò inquit ſe eam vſucepiſſe. quamuis enim reuera non vſuceperit, tamen fictione prætoris quodammodo vſucepit: quia prætor ad æquitatem reſpiciens, ita vſucapienti contra extraneum

poſſeſſo

poſſeſſorē fauet, ac ſi vſucepiſſet. IV. Docet, vnde hæc actio dicta ſit Publiciana: & oſtendit eam vocari Publicianam ab auctore Publicio, qui, cum eſſet prætor, hanc actionem inuenit; & primus in edicto ſuo propoſuit.
¶ Secundum exemplum actionis prætoriæ in rem eſt actio Reſciſſoria, ſic à reſcindendo appellata, nō quòd aliquid reſcindat, ſed quia per reſciſſionem datur: reſciſſo enim aliquo actu, per quem actio directa amiſſa eſt, vtilis actio reſtituitur, quæ vocatur Reſciſſoria. dicitur etiam hęc actio Publiciana. ff. de pbl. & act. l. in honorarijs. 35. in pr. quia æquè ac ſuperior actio, introducta eſt à Publicio prætore: quamquam diſtinctionis gratiâ plerumque hæc vocetur Reſciſſoria: illa verò, Publiciana. Porrò duo ſunt generales caſus, quibus hęc actio competit, prout duo ſunt diuerſi actus, qui in gratiam huius actionis reſcinduntur. interdum enim reſcinditur vſucapio, interdū traditio ſiue alienatio. De vſucapione reſciſſa agitur in §. rurſus. de reſciſſa autem traditione in §. item ſi quis. Quod ad priorem Reſciſſoriæ actionis cauſam attinet, I. Imp. proponit duas cauſas huius actionis, videlicet ſi is, qui Reip. cauſa abfuit, aut qui in hoſtium poteſtate fuit, rem noſtram vſucepit: ſic enim dominium rei amiſimus, nec poſſumus eam vindicare: ſed quia ſine noſtra culpa hoc factum eſt, id eſt, quia non potuimus abſentis aut captiui vſucapionem interrumpere, idcirco prætor ex bono & æquo nobis ſuccurrit, & reſciſſa vſucapione nobis reſtituit vtilem vindicationem, quę appellatur Reſciſſoria. Nota primò §. rurſus.
capti

petat, & quid in eã veniat. datur enim ei qui ſine culpa ſua per vſucapionẽ rẽ amiſit, aduerſus eũ, qui vſucepit. vindicatur autẽ res quaſi nõ vſucapta, quia (vt expoſuimus) vſucapio per prætorẽ reſciſſa eſt. Hæc dicta ſunt de reſciſſa vſucapione. Deinceps ad §. item ſi quis dicamus de reſciſſa traditione; quia etiã hinc datur actio Reſciſſoria, quod DD vulgò non animaduertentes, peſſimè hunc §. ſunt interpretati de actione Pauliana, quæ eſt actio in perſonam, cùm Iuſtin. in præſentia perſpicuè loquatur de actionibus in rem. Vt autẽ hoc rectiùs intelligatur, notandũ eſt, ad rerũ alienationẽ fraudulenter factã pertinere quatuor actiones, Fauianam, Caluiſianã, Paulianã, & Reſciſſoriam. hęc eſt in rem: illæ ſunt perſonales. Fauiana & Caluiſiana dãtur patrono ad reuocandã alienationẽ à liberto in fraudẽ ipſius patroni factã, id eſt, vt eum priuet legitima, quæ ei iure debetur. & Fauianæ quidẽ eſt locus, ſi libertus teſtamentũ fecerit. Caluiſianę verò, ſi inteſtatus deceſſerit. Pauliana autem datur creditoribus, in quorũ fraudẽ debitor res ſuas alienauit. ac de Fauiana & Caluiſiana agitur ſub tit. ſi quid in fraudẽ patro. de Pauliana verò tractatur ſub tit. quæ in fraud. credit. Hæ omnes (vt dixi) ſunt actiones perſonales, quas Imp. in hoc §. non conſiderat: ſed tractat de Reſciſſoria actione in rem, de qua duo docet. I. Declarat duo requiſita ad hoc vt hæc actio locum habeat. Primum requiſitum eſt, vt debitor in fraudem creditorum rem ſuam alij tradiderit. In hoc requiſito duo ponuntur: traditio & fraus. verũ traditio non eſt omnino neceſſaria: quia idẽ obtinet, ſi debitor in fraudem

§. item ſi quis.

creditorem rem legauerit. ff. quæ in fraud. credit. l. 6. §. pen. Quod ad fraudem attinet: cùm duplex ſit fraus, quarum altera ſpectatur in re ipſa, altera in mente fraudantis; vt fuit expoſitum in §. in fraudem. ſ. qui & ex quib. cauſ. manum. non poſſ. intelligendum eſt, vt actioni Reſciſſoriæ ſit locus, opus eſſe, vt vtroque modo creditores fraudati ſint. ff. quæ in fraud. credit. l. ait prætor. 10. §. 1. Secundum requiſitum eſt, vt bona eius debitoris ſint à creditoribus poſſeſſa ex ſententia præſidis, id eſt, ex ſecundo decreto. nam primo decreto creditores, tantùm pignoris & cuſtodiæ causâ mittuntur in poſſeſſionem bonorum debitoris non ſoluentis: ſecundo autem decreto propter eiuſdem debitoris contumaciam iubentur poſſidere. tunc ergo poſſident res omnes, quas inueniunt in bonis debitoris. quid ergo, ſi res aliquas antea debitor alienauerat? certè creditores vi illius decreti non poſſunt has res poſſidere: quia decretum eſt de rebus debitoris, non de rebus ad alios antea tranſlatis. Si tamen debitor fraudulenter res alienauerit, id eſt, ne decreto prætoris vel præſidis creditores poſſint has res poſſidere, meritò his ſuccurritur per actionem Reſciſſoriam, id eſt, prætor alienationem illam fraudulentam reſcindit: conſequenter facit, vt hæ res non videantur alienatæ, ſed intelligantur manſiſſe in bonis debitoris. quocirca cùm creditores in rebus per ſecundum decretum poſſeſſis tantum iuris habeant, vt ſi poſſeſſionem amiſerint, eas vindicare poſſint. ff. communi diuid. l. 5. & l. 7. §. plane. & de damno

inſec.

ſec. l. Si finita. is §. Iulianus ſcribit. conſequenter dicendum eſt, etiam in dictis rebus, quarum alienationem prætor reſcidit, creditores habere vtilem vindicationem, id eſt, Reſciſſoriam. LI. In vers. id eſt. aperit fundamentum huius actionis Reſciſſoriæ, nimirum actor eo fundat intentionem ſuam, id eſt ideo vtili vindicatione rem à debitore alienatam perſequitur, quia alienatio illa à prætore eſt reſciſſa, proinde beneficio prætoris actor dicit eam rem non eſſe à debitore alteri traditam, ſed manſiſſe in bonis debitoris, conſequenter hanc etiam rem contineri ſecundo decreto, quo iuſſus eſt poſſidere bona debitoris. ¶ Vltimum exemplum actionis prætoriæ in rem eſt Hypothecaria: de qua Imp. in §. item Seruiana. plura docet. I. proponit huius actionis tria nomina. Sunt autem nomina hæc: Seruiana, & quaſi Seruiana; & Hypothecaria. Nota primò Seruianam non dici à ſeruando, vt Accurſ. putat: nec à ſeruiendo, vt alij volunt: ſed (vt probabile eſt) à Seruio prætore, à quo fuit introducta; quemadmodum Publiciana §. dicebatur à prætore Publicio. Nota ſecundò Seruianam dici, quæ datur ex ipſis verbis edicti, quaſi Seruianam verò, quæ per interpretationem & productionem edicti competit. Nota tertiò actionem Seruianam interdum accipi pro quaſi Seruiana, vt ff. de pign. l. 3. l. ſi ab eo. 18. l. ſi inter a 1. §. 1. Nota quartò Seruianã interdum appellari pigneratitiam Seruianam, vt ff. ad exhib. l. 3. §. vt autem duplex enim & actio pigneratitia. Altera & ciuilis perſonalis ex contractu pignoris, de § item

ſeruiana.

qua

qua in §. vlt. ſ. quib. mod. re contrah. oblig. & in tit. ff. & C. de pigner. actio. Altera eſt prætoria in re, quæ naſcitur ex nudo pacto. ff. de pact. l. ſi tibi 17. §. de pignore. atq; hæc in præſentia conſideratur. Nota quintò hāc actionem, quæ hic vocatur quaſi Seruiana, & (vt paulò ante notaui) interdum nominatur ſeruiana, recipere etiam alias appellationes. nam modò dicitur vtilis Seruiana, vt ff. de pign. l. 1. §. cum prædium & C. communia de leg. l. 1. & de prec. l. 1. modò pigneratitia in re. ff. communi diuid. l. 7. §. inter eos. modò ſimpliciter Pigneratitia: vt in l. Titius, 9. in pr. ff quib. mod. pign. vel hypot. ſolu. & in l. duobus. 13. & l. pen. §. 1. ff. de except. rei iud. tuncque ſubaudire oportet, in rem. modò Vindicatio pignoris. ff. de pignorib. l. ſi fundus. 16. §. in vindicatione. & l. ſi legati. 18. modò Perſecutio pignoris, vt ff. eod. l. Paulus 19. §. domus. III. Declarat huius actionis originem, & oſtendit eam eſſe prætoriam: ſiue loquamur de directa, ſiue de vtili hypothecaria: quarum illa ex verbis edicti, hæc ex mente prætoris deſcendit: quia ſicuti ex legibus deſcendere dicuntur non ſolum ea, quæ ſunt ex verbis, ſed etiam quæ ſunt ex ſentētia legum. ff. de. verb. ſign. l. 6. §. 1. ita etiam ex edicto originem ſumere dicuntur, non ſolùm quæ ſunt ex verbis, ſed etiam quæ ex ſententia edicti. IIII. In verſ. Seruiana docet, cui detur actio Seruiana directa, & quid perſequatur. datur hæc actio domino fundi, qui fundum locauit. perſequitur autem res coloni, quæ ſunt ipſi domino fundi pigneratæ pro mercede fundi.

fundi. Nota primò colonum eſſe conducto-rem fundi. Inquilinum verò eſſe conducto-rem ædium. ff. de acqu. poſſ. l. res pignoris. 37. dicitur autem propriè colonus, qui certā mercedem præſtat domino fundi, propterea quòd ſicut præſtium emptionis certum eſſe debet. ſ. de empt. & vend. §. 1. ita etiam mercedem locationis certam eſſe oportet. ſ. de locat. & conduct. § 1. Colonus igitur partiarius, id eſt, qui alienum fundum colit, & fructus cum domino fundi diuidit, non eſt propriè colonus, ſeu conductor. Accurſius tamen putat hanc actionē habere locum etiam in rebus coloni partiarij: quin etiam in rebus *inquilini*. Sed hæc ſententia mihi non probatur: quia prætor in edicto tantùm coloni mentionem fecit: reliqui igitur omnes pertinēt ad actionem quaſi Seruianam: quia non continentur verbis, ſed ſententiâ edicti. Nota ſecundò res coloni. non eſſe pigneratas domino fundi, niſi ex pacto expreſſo: quamuis res inquilini tacitè intelligantur pigneratæ domino ædium, etſi nihil de pignore conuenit. ĵ. de interd. §. adipiſcendæ. verſ. interdictum. & ff. in quib. cau. pign. tacitè contrah. l. 4. Nota tertiò Iuſtin. non docere contra quem hæc actio detur, quemadmodum in ſeq. verſ. non docebit contra quem detur actio quaſi Seruiana. ſed non eſt dubitandum, quin hæ actiones dentur contra quemuis poſſeſſorem: quandoquidem ſunt actiones in rem, vt paulò antè notaui: & dicuntur nudam poſſeſſionem auocare. ff. de euict. l. ſi cum venditor. 66. IV. In verſ. quaſi Seruiana

docet

docet cui detur actio quaſi Seruiana, & quid perſequatur. Hæc actio datur omnibus alijs creditoribus pigneratitijs, præter fundi locatorem: ac perſequitur pignora ſiue hypothecas, ideoq; vocatur vindicatio pignoris, aut perſecutio pignoris, vt s. notaui. perſequitur autem pignora ſiue hypothecas, id eſt, poſſeſſionem rerum actori obligatarum: quia (vt nuperrime notaui) nudam poſſeſſionem auocat. dominium enim pignoris non eſt creditoris, ſed debitoris qui rem pignerauit. C. de pigner. act. l. pignus. 9. V. In verſ. inter quæris an ſit aliquod diſcrimen inter pignus & hypothecam: ac docet hæc vocabula in edicto Seruiano, & in actione hypothecaria latè & promiſcuè accipi. quò reſpiciens Marcianus in l. res hypothecæ. 5. §. 1. ff. de pign. ait inter pignus & hypothecam non eſſe differentiam ſignificationis, ſed tãtùm ſoni, ſeu vocis, ſi tamen propriè accipiatur, pignus & hypotheca differunt. vt enim propriè dicatur pignus, duæ conditiones requirũtur: vna vt ſi res mobilis: altera, vt tradatur creditori, ita vt eius poſſeſſio ad creditorem transferatur: quarum conditionum ſi alterutra deficiat, minùs propriè vocatur pignus. ſimiliter hypotheca propriè dicta duas conditiones requirit, quarum vna eſt, vt ſit res immobilis: altera, vt poſſeſſio retineatur à debitore. ff de pign. act. l. ſi rem alienam. 9. §. propriè. & de verb. ſignif. l. plebs. 238. §. 1. quamquàm hæc pignoris & hypothecæ diſtinctio non placet Laurẽtio Vallæ lib. 7. cap. 57. Hactenus actiones prætoriæ in rem. ¶ Poſtea in §. perſonam proponit Imp. aliquot

§. in perſonam.

aliquot exẽpla actionum prętoriarũ in perſonã, quæ ſuo ordine in ſeqq. §§. enarrantur. Primum exemplum eſt actio de conſtituta pecunia ſiue actio conſtitutoria: (nam vtroque nomine appellatur) de qua Imp. in §. de conſtituta tantùm docet contra quos & qua ex cauſa competat, oſtendens dari cõtra eos qui ſe ſoluturos conſtituerunt, ita vt obligati ſint ex nuda cõuentione ſine ſtipulatione. Nota I. appellatione pecuniæ hîc ſignificari quamcumque rem. C. de conſtit. pec. l. 2. Nota II. Conſtitutũ fieri nudo pacto, & ſpeciale eſſe hoc caſu, vt ex nudo pacto detur actio, cùm regulariter pactũ nudũ non pariat *actionem*. ff. de pact. l. 7. §. ſed cùm nulla. hæc igitur actio eſt ſimilis Seruianæ ſiue hypothecariæ, quatenus vtraque datur ex nudo pacto. Nota III. nõ valere conſtitutũ, ſi nihil ante conſtitutum debebatur. ff. de pec. conſt. *l.* 1. §. 1. l. hactenus. 11. ſed nihil refert quid, debeatur. non eſt enim neceſſe, vt aliquis conſtituat ſe ſoluturum, quod debetur: ſed ſicut aliud pro alio ſolui, ita etiam aliud pro alio conſtitui poteſt. d. l. 1. §. an poteſt. Item nihil refert, quo iure debeatur, id eſt, ſiue debeatur iure ciuili, ſiue iure prætorio, ſiue tantùm naturaliter, conſtitutum valet. d. l. 1. §. debitum & §§. ſeqq. dummodò non ſit debitum cui perpetua exceptio obſtet: hoc enim conſtitui non poteſt. ff. eod. l. 3. §. 1. Quòd ſi debitum ſit conditionale eâdem conditione conſtitutum quamuis purè factum ſuſpenditur. ff. eod. l. id quod. 19. in pr. præterea nihil refert, quæ perſona debeat, vel cui debeatur: quia quod vnus debet, alius poteſt cõſtituere

ſe ſoluturũ:& quod vni debetur, alij cõſtitui poteſt.ff.eod.l.5.§.quod exigimus.Nota IV. conſtituto nonfieri nouationẽ,ſed obligationẽ conſtitutoriã accedere veteri obligationi. ff.eod.l.itẽ.18.§.vlt.& l.vbi.28.Nota.V.omne cõſtitutum debere certã diem continere, qua ſoluatur:&,niſi diesſit expreſſa ſubauditur tẽpus 10. dierũ.ff.eod.l.promiſſor.Stichi. 21.§.1. Nota. VI. actionem conſtitutoriam dari contra eũ qui conſtituit.h.§.ei cui conſtitutum eſt. ff. eod.l.ſi verò. 8. & duabus.ll. ſeqq. Nota. VII. hac actione peti id quod conſtitutum eſt:ideoque hanc actionem non eſſe pœnalem,ſed rei perſecutoriã. d.l. item. §.è re. ¶ Secundum exemplum actionũ prætoriarum in perſonã eſt actio de peculio: de qua exprofeſſo tractabitur. ℑ. titul.prox.hîc autem in §. actiones. Iuſtin. quatuor docet. I.docet cõtra quos hæc actio detur:& oſtendit dari cõtra patrem vel dominum eius qui contraxit. II. Docet,qua ex cauſa detur: & oſtendit dari ex contractu filiorumfam. vel ſeruorum. nam ex delictis ſeruorum vel filiorumfam.non agitur de peculio,ſed ex delictis ſeruorum noxales actiones cõperunt, quæ olim dabantur etiam ex delictis filiorumfam.ℑ de nox.act.in pr.& §.vlt. III. Docet, quo iure pater, vel dominus de peculio teneatur: & oſtendit eos non teneri ipſo iure, id eſt iure ciuili, quia ipſi non contraxerunt, ſed iure prætorio ex bono & æquo: quia cùm per filium vel ſeruum ſentiamus commodum;& nobis acquiratur; æquum eſt vt etiã ſentiamus incõmodum, & teneamur de peculio. dum enim filio vel ſeruo peculiũ.

conce

cōcedimus,etiā videmur concedere vt ſuper eo peculio contrahat. IV. Docet in quantum hæc actio competat:& oſtendit eam non eſſe in ſolidum,ſed peculio tenus: quia pater vel dominus non condemnatur creditori vltra quantitatem quæ eſt in peculio, J. h.t.§. ſed præterea. Nota primò Iuſtin.non docere cui hæc actio detur:ſed ex dictis facilè colligitur,eam dari creditori peculiari, qui cum filiofam. vel ſeruo alieno contraxit. Nota Secundò hāc non eſſe ſpeciē actionis à ceteris diſtinctā,ſed potiùs adiectionē quandamſeu qualitatē alicui actionis ſpeciei adiunctam, v.g.ſi tibi mutuam pecuniam dem,competit mihi aduerſus te certi cōdictio directa:ſed ſi filio vel ſeruo tuo pecuniam credam,dabitur mihi cōtra te certi cōdictio de peculio.vtroque igitur caſu eſt eadem actionis ſpecies,id eſt certi cōdictio:ſed modò directa,modò de peculio. Nota Tertiò, cùm dicimus patrem teneri de peculio filij,intelligendum eſſe peculium profectitiū,non aduentitiū, & multò minùs caſtrenſe,vel quaſi caſtrenſe:ſerui autem peculiū vnius generis eſt,proinde in peculio ſerui non addo aliquam limitationem.

¶ Tertiū exēplum actionis prætoriæ in perſonam eſt actio in factum ex iureiurādo; de qua Imper.in §.item ſi quis.duo docet. I.explicat ea quæ requiruntur ad hoc vt huic actioni ſit locus. Primum requiſitum eſt, vt actor non iurauerit temere & ſponte ſua , ſed aduerſario poſtulante , id eſt iuſiurandum deferente. ff.de iureiur. l. 3. in princip. Secundum requiſitum eſt, vt poſt delationem iuriſiurandi ab aduerſario *§. item ſi quis.*

factam, actor re ipſa iurauerit. uam delatio nihil prodeſt ei qui non iurauit, niſi, cùm iurare paratus eſſet, aduerſarius ei iuſiurandum remiſerit:tunc enimperinde habetur,ac ſi iuraſſet. C.de reb.cred.l.act.8.Tertium requiſitũ eſt, vt iurauerit ſibi deberi pecuniam. Quòd Imp.ait de pecunia,generaliter eſt intelligendum de quacunque re.ff.eod.l.iuſiurandũ & ad pecunias.34. in pr. Ideo autẽ inquit ſibi deberi:quia loquitur de actione perſonali nã ſi quis iuret rem ſuã eſſe,ex eo iureiurãdo habebit actionẽ in rẽ.ff. eod.l.nam poſteaquàm.9.§. vlt.l.ſed ſi poſſeſſori.11.§.1. Quartum requiſitum eſt, vt is,qui iuſiurandum detulit,nõ ſoluerit,ſupple,vel alio modo iuranti ſatisfecerit:quia per ſolutionẽ vel ſatisfactionem obligatio & actio tolluntur. II. In verſ.per quam.declarat effectum huius actionis. Effectus eſt, quòd iudex reum condemnat, etiamſi nihil debeat: quia cùm agatur ex iureiurando, ad condemnationem ſufficit quòd iuratum ſit. Nota primò idem dicendum de actione ex iureiurando, quod in ſuper. §.dixi de actione de peculio:nempe hanc non eſſe ſpeciem actionis à ceteris ſeiunctam, ſed eſſe adiectionem ſeu qualitatem.ſi quis enim (exempli gratiâ) iurauerit ſe emiſſe, habet actionem in factum ex iure iurando,quæ eſt vtilis actio ex empto. ſimiliter ſi iurauit ſe pecuniam crediſiſſe, habet vtilem certi condictionem. & ſi iurauit rem ſuam eſſe,habet vtilem rei vindicationem.ff. eod.l.ſi duo.13 § ſi quis iurauerit.& §§ ſeqq. Nota ſecundò, cum hæc actio modò ſit in rem,modò in perſonam,hìc tantùm conſide-

rari iis caſibus, quibus eſt in perſonam, vt paulò antè expoſui. ¶ Quartum exemplum actionis prætoriæ in perſonam in §. pœnales. eſt actio de albo corrupto. Nota I. hanc actionem dari cuiuis è populo quoniam eſt actio popularis. Nota II. Dari contra eum, qui album prætoris corrupit, id eſt, qui corrupit edictum iuriſdictionis perpetuæ causâ à prætore in albo propoſitum, alia namque edicta ſunt generalia, quæ ſemper & ab omnibus ſunt obſeruanda, qualia ſunt edicta, quæ in ff. extant: alia ſunt ſpecialia ſeu particularia, prout quæque res incidit, veluti quibus abſentes citantur, de quibus in l. edictum 55. & l. ad peremptorium 68. cum 5. legib. ſequentib. ff. de iudic. ſed hæc actio ad ea ſola edicta pertinet, quæ in albo iuris dictionis perpetuæ causâ propoſita ſunt. Album autem erat tabula gypſata, in qua prætoris *edicta* deſcripta erant: ſed quod ad hanc actionem attinet, nihil refert in qua materia edictum ſcriptũ fuerit. Nota III. hanc actionem eſſe pœnalem: pœnam autem eſſe 500. aureorum. quæ omnia colliguntur ex l. 7. ff. de iuriſd. vbi Hotoman. putat pro 500. legendum eſſe. 50. Nota IV. Hanc pœnam diuidi inter accuſatorẽ & fiſcũ. iis enim aſſentior, qui ſic diuidi putãt omnes pœnas actionum popularium, adeo vt pars pœnæ, præmij loco cedat accuſatori. ¶ Quintum exemplum in verſicul. & in eum. eſt actio in factum in 50. aureos in eum, qui parentem ſuum, vel patronum, vel parentes aut liberos patroni ſine venia prætoris in ius vocauit. J. de pœn. tem. litig. §. vltim. & ff. de in ius

§. pœnales.

voc l.4.l.penult.& l.vltim. Hæc autem actio ſiue hoc ius generaliter producitur ad omnes perſonas, quibus reuerentia debetur. ff. eod l. generaliter. id eſt, (vt ego interpretor) qui ſunt loco parentum. Nota ideo requiri veniam prætoris; quia ſi fortè ſit actio famoſa, prætor eam denegat. D. eod. l. ſed ſi hac lege 10.§. prætor ait. ¶ Sextum exemplum in verſic. item aduerſus. eſt actio in factum aduerſus eum competens, per quem factũ eſt, ne in ius vocatus, in ius veniret. Nota hanc actionem ei dari, cuius intereſt, id eſt, qui reum illum in ius vocauerat. Nota II. in hac actione deferri actori iuſiurandum in litem, adeo vt id veniat in actionem, quod actor iurabit ſua intereſſe. ff. ne quis eum qui ius vocab. l. 5. §. 1. Nota. III. hanc actionem hîc vocari pœnalem; quia eſt pœnalis reſpectu rei conuenti: ſed eſt rei perſecutoria reſpectu actoris, ſiquidem perſequitur quod ſua intereſt, vt modò dixi. ¶ Hactenus ſeorſum expoſitæ ſunt actiones ciuiles, & actiones prætoriæ, tam in rem quàm in perſonam: Deinceps Imperat. quædam proponit his actionum generibus communia. & I. In §. præiudiciales loquitur de prçiudiciis ſiue actionibus præiudicialibus: de quibus tria docet. Vnum eſt, has actiones eſſe in rem. Alterum eſt, plures eſſe harum actionum ſpecies. tres enim in contextu proponuntur: videlicèt præiudicium, quo quæritur, vtrùm aliquis ſit liber, an ſeruus: & præiudicium, quo quæritur; vtrùm ſit ingenuus, an libertus: & præiudicium de partu agnoſcendo,

§. præiudiciales.

do, id eſt, quo quæritur, an aliquis ſit filius. Tertium eſt, præiudicium illud, quo quæritur vtrùm ſit liber an ſeruus, eſſe ciuile, reliqua eſſe prætoria. Nota primò has actiones ideo dixi præiudiciales; quia ſi cum aliis concurrant, ante eas examinantur, & illis præiudicium faciunt. verbi gratiâ ſi quis tamquàm filius defuncti contendat hereditatem ad ſe pertinere, negetur autem eſſe heres quaſi non ſit filius, primò videndum eſt an ſit filius, quia inde cognoſcetur an ſit heres. itaque cognitio de filio facit præiudicium cognitioni de hereditate. quamuis autem hæc ratio videatur aliis quibuſdam actionibus conuenire, vt petitioni hereditatis, quæ præfertur actionibus ſingularibus. D. de hered. petit.l. 5.§.vltim. tamen reuera conuenit ſolis præiudiciis, quia hæc ſola præferuntur omnibus aliis actionibus: ideoque κατ' ἐξοχὴν appellantur præiudicia, ſiue actiones præiudiciales. Nota Secundò præiudicia non eſſe propriè actiones: quia nec rē noſtrā, nec nobis debitā perſequūtur: idcirco diſtinguūtur ab actionibus in l.ſed & hæ.35.§.non ſolū.ff. de procur.& in l.1.§.per hāc.ff.de. rei vindic. Vnde Iuſt. hoc loco non ait eſſe actiones in rem, ſed vtitur verbo *videntur*, quod eſt nota improprietatis. Nota tertiò non cōuenire inter interpretes de numero præiudiciorum. Nam Cuiac. nulla præiudicia admittit, præter illa tria in contextu propoſita. Hotoman. autem alia quoque præiudicia eſſe putat. Aliud enim eſt præiudicium, quo petimus liberos noſtros in poteſtate noſtra

R 4 con

cōſtitutos.d.l.1.§.per hanc.ff.de rei vind.nam hoc præiudicium diuerſum eſt à præiudicio de partu agnoſcendo. præiudicium enim de partu agnoſcendo datur contra patrem vt filium agnoſcat: præiudicium verò, de quo in d.§. per hanc. datur patri filium ſuum perſequenti. Rurſus aliud videtur eſſe præiudiciũ, quo quæritur an ſit vxor, ex.l.3.§.1.ff de liber.agnoſc.ſed Cuiac.reſpondet,ibi de vxore quæri, non proprio præiudicio,ſed præiudicio de partu agnoſcendo.cùm enim filius definiatur,qui ex viro & vxore eius naſcitur.ff. de his qui ſui vel alien.iur.ſunt l.filiũ.6.certè vt partus tamquam filius agnoſcatur,opus eſt vt conſtet matrem eius eſſe vxorem. Hæc Cuiacij interpretatio mihi veriſſima, & maximè verbis contextus conſentanea videtur. Itẽ aliud eſt præiudiciũ ſanguinis, quo quæritur an aliquis ſit curialis, vel alius ſimilis conditionis. C.Theod. de Epiſc.& Cler.l.quicumque.19.de quo præiudicio agitur ſub tit. C.vbi quis de curia.vel cohort. aliáve cōdit. conu. Nota quartò duo priora præiudicia à Iuſtin. conciſè proponi, ita vt vno membro expreſſo, alterum contrarium tacitè ſubaudiatur. dum enim ait quæri an aliquis ſit liber, perinde eſt ac ſi diceret, vtrùm ſit liber an ſeruus. & dum addit quæri an ſit libertus, perinde eſt ac ſi diceret quæri vtrùm ſit ingenuus an libertus. quod aliquis imperitus non intelligens, & putans vnum eſſe præiudicium, quo quæratur vtrùm ſit liber an libertus videlicet accipiens liberum pro ingenuo vt, ſuprà. de libertin. in fin. princ. temere adiecit, *vel ſeruus*: quod

à li

à libris emendationibus rectè abeſt. Nota quintò Iuſtin. non ſimpliciter dicere ſolum præiudicium quo quæritur an aliquis ſit liber, eſſe ciuile, ſed addere particulam *ferè*, propterea quòd etiam dictum præiudicium ſanguinis ciuile eſt. hoc igitur argumento eſt contra Cuiacium, non eſſe hæc ſola præiudicia quæ in contextu enumerantur. II. In §. ſic itaque. ex dictis colligit non poſſe actorem rem ſuam petere hac formula, *ſi apparet reum dare oportere*, id eſt, non poſſe petere vt res ſua ſibi detur: quia dare eſt dominium transferre: nemo autem poteſt eiuſdem rei ſæpius dominium acquirere, quamuis poſſit eadem res eidem perſonæ ex multis cauſis deberi. ff. de acq. poſſ. l. 3. §. ex plurimis. & de except. rei iud. l. & an eadem. 9. §. actiones. & de diu. reg. iur. l. non vt ex pluribus. 159. hæc enim eſt certiſſima differentia inter dominium & obligationem, quòd non poſſumus rei noſtræ dominium acquirere. ſ. de legat. §. ſed ſi rem. poſſumus tamen obligationem in re iam nobis dedita acquirere. ſ. quib. mod. toll. oblig. §. pe. & C. de nouat. l. cum ſim. Nota primò Iuſtinum non denegare in vniuerſum actionem perſonalem ad perſequẽdam rem quæ eſt actoris, ſed denegare hanc ſpecialem actionis perſonalis formulã, qua actor petat vt res ſua ſibi detur. ceterùm nihil vetat, quominùs aliquis actione perſonali putà commodati, vel depoſiti, petat rem ſuam ſibi reſtitui, quapropter valde falluntur, qui putant actionem realem & actionem perſonalem non poſſe in eãdem rem & eaſdem

§. ſic itaque.

perſonas concurrere.nam ſi rem meam apud te depoſui, vel tibi commodaui: certè mihi liberum eſt,eam ratione dominij vindicare. ff.de rei vind.l.officium.9.vel.actione perſonali ex contractu cōmodati ſiue depoſiti repetere.Nota ſecundò ex verſ.planè. ſpeciale eſſe odio furti,vt dominus rem ſuam condicat furi. ff. vſufruct. quemad.cau.l.vlt. in fi. id eſt,petat rem ſuam à fure ſibi dari oportere, ita vt hoc ſolo caſu hæc formula concurrat cum rei vindicatione, vt fur pluribus actionibus teneatur.vide §.vlt.& ibi notata. ſ.de oblig.quæ ex delict. Cùm autē fur non poſſit rem cuius non eſt dominus, dare domino; Quæret aliquis,quis ſit euentus huius iudicij.exiſtimo euentū eſſe, vt fur eò quod rem non dat actori, cogatur ſoluere id quod intereſt. Hìc igitur habemus exceptionem vulgatæ illius regulæ, Impoſſibilium nulla eſt obligatio.ff.de diu.reg.iur.l.impoſſibiliū. 185.nam fur ad impoſſibile tenetur,id eſt,ad dandā rem domino. III. In §.appellamus. diſtinctionem quandā ponit inter actiones in rem, & actiones in perſonam:quoniā illæ vocantur vindicationes à vi quadā ſimulata, quam petitor poſſeſſori olim dicis cauſa faciebat, quā Gell.lib.20.c.9.vim feſtucariam appellat:hæ verò vocātur cōdictiones à condicendo,id eſt,denunciando;quia communi conſenſu locus & dies litigādi condicebatur vtraque igitur appellatio ſumpta eſt ab antiqua iudiciorū Romanorum conſuetudine: ſed ſolēnitatibus illis ſublatis,nomina actionum remāſerunt.Vnde obiter notetur,quam infirmum ſit argumentum ab etymologia vocabuli:

§. appellamus.

vocabuli: quia ſignificatio non ſemper etymologiam ſequitur: & idem argumentum alio tempore valet, alio tempore non valet. vt olim licebat ſic arguere, Non eſt conditio ſeu denunciatio, ergo non eſt actio in perſonam: vel ſic, eſt actio in perſonam, ergo eſt denunciatio: ſed hodie talia argumenta non valent. ¶ Tertia actionum diuiſio eſt tripertita. Aut enim ſunt rei perſecutoriæ, aut pœnales, aut mixtæ. Primò Imperator hanc diuiſionem proponit in §. ſequens Ad quem Nota I. aliud eſſe actionē in rem, aliud actionem rei perſecutoriam, aliud actionem in rem ſcriptā. etenim actio in rem opponitur actioni in perſonam: actio rei perſecutoria opponitur actioni perſonali: actio in rem ſcripta diſtinguitur ab actione certæ perſonæ factum notante. Rurſus omnis actio in rem, eſt rei perſecutoria: ſed non è contrario omnis actio rei perſecutoria, eſt in rem: ſunt enim multæ actiones perſonales rei perſecutoriæ, vt ex ſeqq. §§. apparebit. præterea actio in rem non poteſt eſſe niſi realis: actio rei perſecutoria partim eſt realis, vt rei vindicatio; partim perſonalis, vt actio commodati: actio in rem ſcripta eſt tantùm perſonalis, vt actio quod metus cauſa, quę dicitur eſſe in rē ſcripta propterea q; datur ei qui metū paſſus eſt; nō ſolū aduerſus eū qui vim fecit, ſed etiā aduerſus quemcūq; aliū, ad quē res per vim & metū amiſſa peruenit. ff. q; me. cau. l. metū. 9. §. 1. & §. vlt. vocabulum itaque *in rem* eſt homonymum, quemadmodum & vocabulum in perſonam. aliter enim hæc verba accipiuntur in diuiſione actionis, §. *ſequēs.*

cùm dicimus alias eſſe actiones in rẽ, alias in perſonam, aliter in diuiſione pacti: dicitur enim pactũ perſonale, quod eſt reſtrictum ad certam perſonam vel ad certas perſonas, veluti ſi paciſcar ne à te petam, poſſim autem petere ab herede tuo: pactum verò in rem dicitur, quod eſt generale, non coanguſtatum ad aliquam perſonam, veluti ſi paciſcar ne petatur. ff. de pact. l. 7. §. pactorum. l. idem. 25. §. 1. cum autem. dicimus actionem quod metus cauſa eſſe in rem ſcriptam tunc accipimus in rem, vt in diuiſione pacti, non vt in diuiſione actionis. Quocirca errant vulgò DD. dum inquirunt alias eſſe actiones in perſonam, alias in rem, alias medium locum inter eas obtinere, & eſſe in rem ſcriptas. iam enim docui actionem in rem ſcriptã, non eſſe interiectã actioni perſonali & reali, ſed eſſe tantum perſonalem. Nota II. triplicem eſſe pœnam. alia eſt pœna legitima, quam ius delictis imponit, vt in tit. ff. & C. de pœnis. Alia eſt pœna teſtamentaria, quam teſtator irrogat, vt cũ pœnæ cauſâ aliquid legat. s̃. de leg. §. vlt. de qua pœna agitur. ff. & C. de his quę pœn. nom. Alia eſt pœna conuentionalis, veluti quę deducitur in ſtipulationẽ pœnalem. s̃. de inut. ſtipul. §. alteri. ſed in hac diuiſione intelligenda eſt ſola pœna legitima. quod adeo verũ eſt, vt ſi quis petat pœnam, quam ſtipulatus eſt, non dicatur vti actione pœnali, ſed actione rei perſecutoria, generaliter enim actiones ex ſtipulatione, & ex aliis cõtractibus ſunt rei perſecutoriç. j. §. prox. Nota III. Actiones vocari mixtas, vel quia ſimul

ſunt

ſunt in rem & in perſonam, vt j.h.t.§.quædam.vel quia ſimul perſequũtur rem & pœnam, vt hîc. Secundò dat varias regulas, quibus dignoſcamus, quænam actiones rem vel pœnam, vel vtrumque perſequantur. I. Regula eſt in pr.§.rei perſequẽdæ. Omnes actiones reales, ſunt rei perſecutoriæ. Vnde notandum, omnem pœnã peti actione in perſonam. II. Regula eſt in verſ.earum. Actiones perſonales ex contractu, ſunt rei perſecutoriæ. Huius regulæ exceptio eſt in verſ. planè. Niſi agatur depoſiti, & duæ conditiones adſint. Vna eſt, vt depoſitũ fuerit tumultus vel incendij vel ruinæ vel naufragij cauſã. nam hæ cauſę ſunt ceteris fauorabiliores, propterea quòd is, qui ex his cauſis deponit, non habet ſatis temporis ad eligendã idoneam perſonam, apud quam deponat: & cum propter talẽ caſum dignus ſit miſericordia, augetur perfidia depoſitarij nolẽtis reddere depoſitũ, proinde prætor has cauſas ab aliis ſeparat. itaque cùm generaliter actio depoſiti ſit ciuilis in ſimplum, hoc caſu datur actio prætoria in duplum. Altera conditio eſt, vt reus ex ſuo dolo cõueniatur, ſiue ſit ipſe depoſitarius, ſiue heres depoſitarij, id eſt, neget ſe accepiſſe depoſitum: quoniam hæc actio in confitentem eſt in ſimplum, proinde rei perſecutoria, in inficiantem eſt in duplum, conſequenter pœnalis. j.hoc tit. §.ſed furti. III. Regula eſt: Actionũ perſonalium ex delictis aliæ ſunt pœnales, vt actio furti. §.ex maleficiis.& ſ.de obl.quæ ex del. §.vlt. vna eſt rei perſecutoria, nimirum condictio furtiua, quæ datur contra furem. verſ. eò amplius.

§.rei perſequẽda.

§.ex maleficijs.

pliùs. & contra heredem furis.ff.de condict. furti.l.5 & l.7.§.condictio. aliæ ſunt mixtæ, vt actio vi bonorum raptorum. §.vi autem. in princip. & ſ. de vi bon.rapt.in princip. & actio legis Aquiliæ. verſ. ſed & legis. & ſ. de lege Aquilia. §. his autem. IV. Regula eſt: Actio ex teſtamento, vno caſu eſt mixta, id eſt, cùm petitur legatum vel fideicommiſſum Eccleſiæ aut alij loco pio relictum. verſ.item mixta.& ſ.de obl.quæ quaſi ex contr.§.vltimo. Tertiò in §. quædam. tractat de actionibus mixtis in altera ſignificatione, id eſt, quæ ſimul ſunt in rem & in perſonam: atque harum tria exempla proponit, videlicèt actionem familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, & finium regundorum. Nota I. quia Iuſtin. vtitur verbo *videntur*, quod eſt ambiguum, & modò rei euidentiam ac certitudinem, modò improprietatem ſignificat, Donellum & Vulteium exiſtimare nullas revera eſſe actiones mixtas in hac ſignificatione. nam has, quæ in contextu proponuntur, videri quidem mixtas, vt Iuſtin.loquitur, ſed revera eſſe tantùm perſonales putant.hæc ſententia non minùs falſa, quàm noua eſt. tantum enim abeſt, vt hæ actiones ſint merè perſonales, vt actio familiæ erciſcundæ, & actio communi diuidũdo magis ſint in rem, quàm in perſonam. principaliter enim ſunt in rem, & ratione acceſſionum dicuntur eſſe in perſonam, vt mox declarabo. Præterea petitio hæreditatis, quæ vocatur mixta in perſonam.C.de petitio.hered.l.7. quaſi dicatur non ſolùm eſſe in rem, ſed etiam in perſo

perſonam, hæc (inquam) actio dicitur eſſe in rem.ff.eodem tit.l.ſed & ſi lege.25. §.petitio. vbi non habet locum ſubterfugium Donelli : quia Iuriſconſultus non vtitur verbo *videri*, ſed verbo *eſſe*, & diſertè ait eſſe in rem.ſed Donellus ad hanc legem non animaduertit. Nota II. has tres actiones, quæ in contextu proponuntur, eſſe duplices; quia vterque litigator dicitur eſſe actor, & reus. ff. fin.regundo.l.iudicium.10.& famil. erciſcund.l.inter.44 § familiæ.& commun. diuid l 2.§.1. Nota III. In omnibus his iudiciis iudicem poſſe ex bono & æquo, id eſt, ſi commodius videatur, partem vnius adiudicare alteri, ita vt eum cui adiudicat, inuicem in pecuniam condemnet. verſ. in quibus. & J.de offic.iudic. §.ſi familiæ.cum tribus paragraphis ſequentibus. Nota IV. Has actiones eſſe in rem, quatenus quilibet ſuam portionem petit; & eſſe in perſonam ratione præſtationum perſonalium, vt quia aliquis condemnatur eò quòd in re diuidenda,vel in agris diſtinguẽdis damnum dedit, ſeu malitiosè verſatus eſt, vel ſolus fructus ex re communi percepit, vel quia ſocius in rem communem impendit. Specialiter de actione familiæ erciſcundæ Iuſtin.duo docet. Primò, docet quibus hæc actio detur: & inquit dari coheredibus, quia ſcilicèt heres contra coheredem agit. Nota directam actionem dari veris heredibus, vtilẽ autem competere illis,qui ſunt loco heredũ, veluti fideicõmiſſariis.ff.fam.erciſc.l.2.§.ſi quarta. l.ſed & eius.24.§.1. Secundò docet quid in hac actionem veniat,& oſtẽdit,hac actione diuidi

diuidi hereditatem: ideóque vocatur actio familiæ erciſcundæ:quia familia hîc ſignificat hereditatem:erciſcere autem eſt diuidere.Nota I.hereditatem propriè loquendo diſtingui à rebus hęreditariis,quamuis Seneca propter iuris imperitiam derideat hanc Iureconſultorum diſtinctionem. etenim hereditas eſt ſucceſſio in ius defuncti.ff.de verb. ſign.l.nihil eſt.24.& de diu.reg.iur.l.hereditas.62.idcirco dicitur eſſe nomen iuris.ff.de verb.ſign. l.hereditatis. 119. l.pecuniæ. 178. §.1. & eſt res incorporalis, cùm pleræque res hereditariæ ſint corporales.ſ.de reb.corpor.& incorpor.quandoque tamen hereditas accipitur pro rebus hereditariis,vt apud Cicer.in Topic. dum hereditatem definit pecuniam quæ morte alicuius ad alium peruenit,&c. & ita ſumitur hoc loco. nam ipſum ius hereditatis à lege, vel à teſtatore diuiditur,dum ſinguli heredes ex partibus æqualibus,vel inæqualibus vocātur:iudex autem familię erciſcundæ,diuidit res hereditarias. Nota II. partes hereditatis, quæ à iure vel à teſtatore fiūt,eſſe partes pro indiuiſo,quia ſcilicet non attingūt diuiſionem corporum. exempli gratiâ, ſi tres ſint heredes ex partibus æqualibus, ſinguli habent partem hereditatis,id eſt trientem:ſed nulla vel minima gleba fundi hereditarij eſt,quæ non ſit omnibus heredibus cōmunis. in qualibet enim glebula ſinguli heredes habent tertiam partem Dominij.partes verò quæ fiunt à iudice, ſunt partes pro diuiſo, quia partes corporum hereditariorum, actu ſeparantur, & ſingulæ ſingulis heredibus attribuuntur.

Nota,

Nota III. hoc iudicio non diuidi actiones hereditarias actiuas, vel paſſiuas, quæ ipſo iure ſunt diuiſæ ex lege XII.tab. pro hereditarijs portionibus, proinde non veniunt in hoc iudicium, vt diuidantur, ſed tantùm vt adiudicentur. ff. fam. erc. l. 2. §. vlt. l. 3. & l. 4. in pr. Similiter de actione cõmuni diuidundo. Iuſtin. duo docet. Primò Docet, quibus, & cõtra quos competat, dum ait reddi inter eos quibus aliquid cõmune eſt. indicat enim dari vni ex dominis contra ceteros, quibus res eſt cõmuuis. Nota I. nihil referre, vtrùm res ſit communis ex cauſa ſocietatis, an legati, vel alia quacumque. ff comm. diuid. l. 2. Nota II. hoc iudicium conſiſtere vel inter omnes quibus res eſt communis, vel inter aliquos eorum. ff. eod. l. etſi. 8. in pr. Nota III. prouocabulum *aliquid*, quod indicat hoc iudicium eſſe particulare, non de vniuerſitate, vt iudicium familiæ erciſcundæ. eodẽ modo hoc pronomen acceptum fuit. ſ. h. t §. nãque ſi cui. & ſ. de vſucap. §. vlt. Secundò Docet, quid in hanc actionem venit, & oſtendit venire diuiſionem rerum communium. Nota I. Iuſtin. tam in hac, quàm in ſuperiori actione tantùm loqui de re diuidenda, cuius ratione hæ actiones ſunt in rem; omittere autem præſtationes perſonales, ob quas hæ actiones ſunt in perſonam; propterea quòd principaliter agitur de re diuidenda, præſtationes autem perſonales acceſſionis locum obtinent. idcirco ſ. notaui has actiones magis eſſe in rem, quàm in perſonam. Nota II. Duas differentias inter actionem familiæ erciſcundæ, & actionem cõmuni diuidundo.

Prima

Prima differentia eſt, quòd illa eſt actio vniuerſalis, hæc eſt ſpecialis. j. de offic. iud. §. eadem. Secunda differentia eſt, quòd actio familiæ erciſcundæ ſemel tantùm moueri poteſt, quamuis communi diuidundo ſæpius agi poſſit. ff. fam. erciſc. l. ſi filia. 20. §. familiæ. Denique de actione finium regundorũ tantùm docet inter quos locum habeat, id eſt, quibus, & contra quos detur. inquit enim hanc actionem inter eos reddi, qui confines agros habent. Nota I. rectè fieri mentionem agrorum; quoniam hæc actio non pertinet ad prædia vrbana, ſed ad prædia ruſtica. ff. fin. regund. l. 2. in pr. Nota II. per hanc actionem diſtingui fines agrorum confinium; &, ſi commodè diſtingui non poſſint, vni adiudicari partem alterius, ita vt ille cui adiudicatur, alteri inuicem pecuniam præſtet pro parte ſibi adiudicata. d. l. 2. §. 1. & l. ſeq. Nota III. regere hîc accipi pro dirigere. dicitur enim actio finium regundorum, quia per eam fines diriguntur. Nota IV. hanc vocari etiam limitis actionem. 16. quæſt. 4. Can. inter. appellatur etiam finalis quæſtio. C. fin. regund. l. 4. vel lis finalis. C. de euict. l. ſi fines. 10. ¶ Quarta actionum diuiſio

§. omnes. eſt quadripertita. Vel enim ſunt actiones in ſimplum, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum. I. Imp. in §. omnes hanc diuiſionem proponit, & inquit nullam actionem extendi vltra quadruplum. Non obſtat, quòd ſtipulationi principali poſſumus addere ſtipulationem pœnalem cuiuscumque quantitatis, etiam vltra quadruplum. 5. de inutil. ſtipul. §. alteri. verbi gratiâ, ſi

tiâ, ſi ſtipuler à te ædes, quæ valeant 100. aureis, poſſum inſuper à te ſtipulari 1000. aureos, niſi ædes illas mihi dederis: hoc (inquam) non obſtat; quia pœna illa, quantacumque ſit, ſub ratione ſimpli petitur. non enim ſpectamus quantitatem ſtipulationis pœnalis per relationem ad ſtipulationem principalem, ſed ſimpliciter & per ſe. cùm autem dicimus peti duplum, vel triplum, vel quadruplum, hæc dicimus per relationem ad obligationem principalem: quia hæc vocabula, duplum, triplum, quadruplum, ſunt relatiua. II. In §. in ſimplum proponit varia exempla actionum in ſimplum. Primum exemplum eſt actio ex ſtipulatione, quæ datur ſtipulanti contra promiſſorem: & cùm perſequitur rem certam, appellatur certi condictio: cùm autem rem incertam, vocatur actio ex ſtipulatu. ſ. de verb. obl. in pr. Secundum exemplum eſt actio ex mutui datione, id eſt, certi condictio, quæ datur creditori pecuniam creditam repetenti à debitore qui mutuum accepit. ſ quib. mod. re contrah. oblig. in pr. Nota ſecundum communem DD. opinionem aliam eſſe certi condictionem generalem, quæ datur ex varijs cauſis, nimirum quotieſcumque certa res petitur. ff. de reb. cred. l. certi. 9. Aliam ſpecialem ex mutuo. Sed ego ijs aſſentior, qui putant vnam eſſe certi condictionem generalem, tam ex mutuo, quàm ex certa ſtipulatione, & alijs cauſis competentem. Tertium exemplum eſt actio ex empto, quæ datur emptori contra venditorem. hac autem actione peti

§. in ſimplum.

petitur, vel vt venditor rem tradat, vel vt ſoluat quod emptoris intereſt. & eſt regulariter electio emptoris vtrùm petat, non venditoris vtrum ſoluat, vt eſt communis DD. ſententia quam probaui in tractatu de effectu empt. & vendit. Quartum exemplum eſt actio ex vendito, qua venditor ab emptore petit pretium rei venditæ. Quintum exemplum eſt actio ex locato, qua locator à conductore petit mercedem rei locatæ. C. de locato. l. legem. 16. & æſtimationem damni à conductore in ea re dati. ff. eod. l. videamus. ll. l. ſi locatum. 42. Sextum exemplum eſt actio ex conducto, qua conductor contra locatorem agit, vt poſſit re conducta vti, alioqui ſibi præſtetur quod ſua intereſt. ff. eod. l. 7. & duabus ll. ſeqq. Quod dixi mercedem à conductore locatori præſtari & locatorem mercedem petere actione locati, tunc obtinet, cùm ita contractus eſt initus, vt conductor mercedem locatori præſtet. quandoque autem è contrario locator mercedem ſoluit conductori, tuncque merces non petitur actione locati, ſed conducti. exempli causâ, ſi locaui nautæ res meas vehendas, mercedem ipſi debeo, atque ei teneor actione conducti, ipſe autem contra eum habeo actionem locati. ff. de lege Rhodia. l. 2. in pr. ſi verò conduxi nauem, qua res meas veherem, nauta mihi tenetur actione cõducti, & contra me habet actionem locati, quanquàm æque hoc atque ſuperiori caſu mercedem ei debeo. ff. eod. l. vlt. Septimũ exemplum eſt actio mandati, quæ eſt directa, & contraria. Directa mandatori contra mandata-

datarium datur in id quod intereſt:ſiue mãdatum non ſit ab eo impletum, ſiue malè ſit impletum.ff.mand. l. ſi quis alicui.27.§. qui mandatum.& C. eod.l.ad comparandas. 16. Contraria datur mandatario contra mandatorem ad recipiendos ſumptus, quos in negotium ſibi mandatum bona fide fecit. ff. eod.l.idemque 10. §.item Labeo.l. inter 26. §.vlt.l.ſi quis alicui.27. §. pen.l. ſi mandatu 45.§.ſi fideiuſſor vnà cum vſuris.ff. eod. l.ſi verò.12.§.ſi mihi.& omni intereſſe. ff.eod.l. ſi mandauero.22.§.interdum.III.In §.in duplum dat exempla actionum in duplũ Primum exemplum eſt actio furti nec manifeſti:de qua dictum fuit in tit. de obl. quæ ex del. Secundum exemplum eſt actio legis Aquiliæ:de qua s̃.in tit.de lege Aquil. Tertium exemplum eſt actio depoſiti ex quibuſdam cauſis,id eſt, cùm tumultus, vel incendij,vel ruinæ, vel naufragij causâ depoſitum fuit:de qua in §.rei perſequendæ. s̃.h. t. Quartum exemplum eſt actio de ſeruo corrupto:de qua Nota I. Cùm ſeruus occiditur, aut eius corpus læditur, locum eſſe actioni legis Aquiliæ: cùm autem animus eius corrumpitur, dari actionem de ſeruo corrupto:& vno caſu agi de ſeruo corrupto, quamuis ſeruus corruptus non ſit, qui caſus fuit expoſitus in §.ſed & ſi credat. s̃.de obl. quæ ex del. Nota II.dari hanc actionem directam ob ſeruum corruptum, vtilem ob corruptum filium familias. ff.de ſer.corrup. l.vt tantum.14 §.1 Nota III.hanc actionem, ſi reus confiteatur, eſſe in ſimplum. ſi neget, eſſe in duplum.ff.eod.l.5. §.hæc actio. Nota

§. in duplum.

IV.

IV. in hoc iudicium non ſolùm venire ſerui depretiationem, ſed etiam æſtimari res, quas ſeruus corruptus fugiens ſecum abſtulit. verſ. in qua actione. & ff. d. tit. de ſer. corr. l. in hoc iudicium. 10. Nota V. æſtimationem referri ad tempus ſerui corrupti, non ad tempus, quo agitur d. l. 5. §. vlt. & ll. ſeqq. IV. In

§. tripli. §. tripli dat exemplum actionis in triplum quæ eſt condictio ex lege. Nota condictionem ex lege competere, quotieſcumque Lex, vel ſenatusconſultum, vel Conſtitutio principis nouam obligationem introducit, non dato certo nomine actioni, inde competenti. ff. de cond. ex lege. l. vn. Ergo hæc actio datur varijs caſibus: & modò plus, modò minus perſequitur. vnde in ſeq. §. mentio fiet condictionis ex lege in quadruplum: hîc autem eſt condictio ex lege in triplum. Nota ſecundò hanc actionem dari contra actorem, qui dolo malo plus petijt, quàm ſibi debebatur, vt reus concentus ſportularum nomine plus ſolueret. apparitoribus. etenim ſi Theophilo credimus, (quia Imp. conſtitutio deſideratur) apparitoribus ſportularum, id eſt mercedis nomine, in centenos aureos dimidiatus aureus debetur. Nota tertiò poſtrema verba huius §. non vacare mendo. quidam ita corrigunt, *ex qua procul dubio eſt ex lege condictitiam emanare.* Ego verò, vt minùs à vulgata lectione recedam, tantùm pro *condictitia* lego *condictitiam*: (ſubaudi, actionem: idem enim eſt actio condictitia, quod condictio) & verbum *emanare* accipio actiuè pro emittere, ſeu producere, vt apud Plin. lib. 23. cap. 3. illis verbis, *Vtilis*

&

& ſaniem emanantibus. V. In §.quadrupli.dat exempla actionum in quadruplum.Primum exemplum eſt actio furti manifeſti, de qua dictum fuit in tit.§.de obl.quæ ex del.Secũdum exemplum eſt actio quod metus causâ: De qua Nota I. eum agere quod metus causâ, qui per metum ſeu vim coactus eſt rem ſuam tradere,vel debitorem ſuum liberare,vel aliud facere ex quo damnum ſentit. Nota II. hanc actionem dari non ſolùm contra eum qui metum intulit, ſed etiam contra alium quemcumque inde aliquod commodum ſentientem. veluti ſi debitor coëgit creditorem ſuum vt ſe liberaret, conſequenter etiam fideiuſſor ab eo datus liberationem conſequitur. hæc igitur actio non ſolùm datur contra debitorem,qui metum fecit, ſed etiam contra fideiuſſorem. ideóque dicitur in rem ſcripta. ff. quod metus.cauſa.l.9.§. vlt. l. item ſe cum exceptione.14.§.in hac actione.Nota III.hanc actionem dari non ob vanum timorem, ſed tantùm ob iuſtum metum, qui etiam in conſtantem hominem cadat,vt vinculorum, aut verberum. ff. eod.l.5.6.&7. Nota IV. hanc actionem non ſemper eſſe in quadruplum, ſed tantùm intra annum, poſt annum verò eſt in ſimplum.ff. eod. l. item ſi cum exceptione. 14. §. 1. & C. eo. l. 4. Nota V. hanc actionem eſſe arbitrariam: adeo vt ſi reus interlocutioni iudicis pareat, & ante ſententiam definitiuam rem reſtituat abſoluatur J. h.t.§.item actio. & §.præterea. ff.quod met.cauſ.dicta l. item ſi cum §.quadrupli.

exce-

exceptione.§.1.& §.hæc autem.Nota VI.hãc actionem eſſe mixtam, ita ſimplum ſit res ipſa, pœna autem ſit tripli. d.l. item ſi cum exceptione.§.ſed & ſi quis.&.§.ſeq.Tertium exemplum eſt actio in eum qui pecuniam accepit vt calumnioſo iudicio aliquem vexaret, vel ne vexaret.Nota I. hãc actionem eſſe in factum. ff.de calumn.l.1.in pr. Nota II.hanc actionem dari contra eum qui ob dictas cauſas pecuniam accepit. d.l. 1. in pr. & §.qui autem,id eſt,qui quodcumque emolumentum ſeu quamcumque vtilitatem percepit.d.l.1. §. vlt.& duabus ll.ſeqq. Nota III. hanc actionem ei dari, cui negotium ſtruitur: Siue ipſe pecuniam dederit, ſiue alius:ei autem non cõpetere, qui pecuniam dedit,vt negotium per calumniam alteri fieret. Finge Titium dediſſe tibi pecuniam, vt mihi negotium faceres,id eſt, vt calumnioſo iudicio me vexares:deinde me tibi dediſſe pecuniam,ne faceres.certè Titius nullam actionem contra te habet, ego verò & de eo quod tibi dedi, & de eo quod tibi dedit Titius, habeo hanc actionem in quadruplum. ff.eod.l. 3. §.vlt. Nota IV. hanc actionem eſſe mixtam,ita vt pœna ſit tripli.ff. eod.l.5. §.1.Nota V.hanc actionem intra annum eſſe in quadruplum,poſt annum in ſimplum d.l. 1.in pr. Quartum exemplum eſt condictio ex lege Iuſtin.contra executores litium, qui à reis plus exegerint ſportularum nomine, quàm exigere deberent.hi condemnantur in quadruplum; ita vt ſimplum detur reo, qui dammum paſſus eſt;triplum autem deuoluatur ad fiſcum. Nou. 124.cap.3. VI. In §.ſed furti

§.ſed furti.

furti, diſtinctionem quandam ponit inter actiones dupli. nam aliæ omnimodo & indiſtincte ſunt in duplum, vt actio furti nec manifeſti, & actio ſerui corrupti: Aliæ ſunt ab initio in ſimplum, ſed per rei inficiationem creſcunt in duplum, vt actio legis Aquiliæ, & actio depoſiti, ſi incendij, vel ruinæ, vel tumultus, vel naufragij causâ depoſitum ſit: vna eſt, quæ non ſolùm inficiatione, ſed etiam ſolutionis dilatione donec debitor in ius vocetur, in duplum redditur, nempe actio ex teſtamento, qua petitur legatum Eccleſiæ, vel alij loco pio relictum. Nota, in his iudiciis, in quibus diximus reum inficiantem condemnari in duplum, vt in iudicio legis Aquiliæ, hóc ita demum obtinere, ſi actor propter inficiationem aduerſarij coactus ſit legitimis probationibus ſuam intentionem confirmare. cùm enim ſentiat hoc probationis incommodum, ſolatij loco tribuitur ei hóc commodum, vt duplum conſequatur. ceterùm ſi delato ſibi iureiurãdo obtineat quod petit, condemnatio fit in ſimplum etiam aduerſus reum qui inficiatus eſt. ff. de iurei. l. eum qui. 30. in pr. VII. In §. item actio. diſtinctionem ponit inter actiones quadrupli: in quibuſdam enim vt in iudicio quod metus cauſa, reus poteſt vitare quadrupli condemnationem; videlicèt ſi ante ſententiam definitiuam actori rem reſtituat. cùm enim hæc actio ſit arbitraria, Primùm iudex interloquitur, ac reo iubet vt rem reſtituat actori: deinde per ſententiam definitiuam abſoluit reum, ſi interlocutioni paruerit, & rem re- §. item actio.

S ſti

ſtituerit; vel eum condemnat in quadruplum, ſi reſtituere noluerit. ff. quod met. cau. l. item ſi cum exceptione. 14. §. 1. & §. hæc autem. Aliæ verò actiones omnino ſunt in quadruplum, ita vt reus rem reſtituens, non vitet condemnationem iudicis. veluti ſi fur manifeſtus rem domino reſtituerit, nihilominùs in quadruplum condemnabitur. Hæc de quarta diuiſione dicta ſint. ¶ Quinta actionum diuiſio eſt in §. actionem. Quòd aliæ ſunt actiones bonæ fidei, aliæ ſtricti iuris. I. Imp. hanc diuiſionem proponit in princip. §. Nota primò adiici tertium membrum, id eſt actiones arbitrarias, in §. præterea 5. hoc titul. Nota ſecundò bonam fidem eſſe verbum homonymum, vt colligitur ex loco à contrariis, quem Ariſtotel. tradit. 1. topic. cap. 15. quia modò opponitur dolo malo, vt ff. depoſ. l. quod Nerua. 32. modo ſtricto iuri, vt hîc. Bona igitur fides hoc loco accipitur pro æquitate: ſiquidem æquitas eſt, quæ ſtricto iuri opponitur. Nota tertiò, quòd actiones bonæ fidei, & actiones ſtricti iuris olim, cùm formulæ agendi erant in vſu, diſtinguebantur formulis, non (vt putat Hotoman.) quia in iudiciis bonæ fidei apponeretur clauſula *ex bona fide*, in arbitrariis verò res committeretur arbitrio iudicis: quandoquidem actio rei vxoriæ erat bonæ fidei. ĩ. §. prox. in cuius formulâ non ponebatur clauſula *ex bona fide*, ſed *quanto æquius melius*, teſte M. Tullio. lib. 3. de offic. ſed eo diſtinguebantur, quòd in iudiciis ſtrictis iudex erat adſtrictus formulæ à prætore præſcri-

§. *actionũ*

præſcriptæ, non item in iudiciis bonæ fidei. Vnde hoc, tamquàm proprium iudiciorum bonæ fidei, traditum eſt, quòd exceptiones in ſunt bonæ fidei iudiciis. ff. de pact. l. 7. §. quin immo. & §. ſeq. Sed hodie poſt formulas actionum ſublatas. C. de form. l. 1. diſtinctio harum actionum in eo poſita eſt; quòd in iudiciis bonæ fidei iudex iudicat ex bono & æquo, in iudiciis ſtrictis magis ſequitur rationem iuris. exempli causâ, reus, qui moram commiſit, ſi actione bonæ fidei, putà depoſiti vel locati conuentus ſit, etiam in vſuras quas non promiſit. condemnabitur propter moram. ff. de vſur. l. mora. 32. §. in bonæ fidei. & C. eod. l. in bonæ fidei. 13. in iudicio autem ſtricti iuris non habetur ratio vſurarum, niſi per ſtipulationē promiſſæ fuerint. C. eod. l. 3. Explicemus hanc iudiciorum differentiam etiam in exceptionibus, quas paulò antè dixi ineſſe iudiciis bonæ fidei, non itē iudiciis ſtricti iuris. Breuiter itaque hanc differentiam exponamus tam iure antiquo, quam iure nouo. Olim cùm prætor formulā iudici præſcribebat, ſi in ea formula mentionem faciebat exceptionis, omnino iudex datus eius exceptionis rationē habere poterat, ac debebat. ſi verò in formula prætoris exceptio erat prætermiſſa: ſi quidē iudicium erat bonę fidei, nihilominus iudex exceptionis rationē habebat, quia exceptiones in his iudiciis inſunt ipſo iure, licèt à prætore non ſint in formula adſcriptæ. ſin autē erat iudicium ſtricti iuris, iudex probata actoris intentione reum omnimodo condemnare

debebat, quamuis reus in iudicio iuſtam exceptionem opponeret; quia in his iudiciis iudex eſt aſtrictus formulæ prætoris, proinde non accipit exceptionem in ea formula minimè poſitam. verbi gratiâ, Titius Mæuio 100. mutua dedit: deinde Mæuio non ſoluente, petiit contra eum à prætore iudicem & formulam. prætor hanc formulam præſcripſit, *ſi paret Mæuium à Titio* 100. *mutua accepiſſe, condemna iudex.* iam pone Mæuium cum Titio pactum fuiſſe, ne ea 100. à ſe peterentur. poteſtne exceptione huius pacti ſe defendere, ac Titium repellere? Reſpondeo, hoc pactum nihil Mæuio prodeſſe, niſi à prætore impetrarit, vt in dicta formula hanc exceptionem adiungeret hoc modo. *Si paret Mæuium à Titio* 100. *mutua accepiſſe, niſi Mæuius cum Titio pactus ſit ne à ſe petantur, condemna iudex.* hoc ideo, quia actio ex mutuo eſt ſtricti iuris: vnde exceptio pacti in hoc iudicio non ineſt, niſi apponatur à prætore. Rurſus finge Mæuium Titio debere 100. pretij nomine, quoniam prædium à Titio emit hoc pretio: deinde pactum eſſe cum Titio, ne ea 100. à ſe peterentur: poſtea Titium vocaſſe Mæuium in ius, ac prætorem aditum dediſſe iudicem, ac formulam agendi. certè quamuis Mæuius nullam pacti mentionem apud prætorem fecerit, tamen coram iudice dato poterit exceptionem opponere, & eâ probatâ abſoluetur, quoniam iudicium ex venditio eſt bonæ fidei, adeo vt prætor non iubeat præcisè Mæuium condemnari ſi

eme

emerit, ſed condemnari ex bona fide, id eſt, quatenus æquum & bonum eſt: non eſt autem bonum & æquum, vt is condemnetur, qui pactus eſt de non petendo. Sed hodie, cùm nec formulæ ſint in vſu, nec iudices à magiſtratibus dentur, ſed coram iudicibus ordinariis litigetur, differentia horum iudiciorum aliter ſpectatur: & ita obſeruatur. vt ſi iudicium ſit bonæ fidei, exceptio ipſo iure inſit in hoc iudicio; id eſt, iudex exceptionis rationem habeat, quamuis reus hoc non petat, dummodò ex actis de exceptione conſtet; quia vulgata regula eſt iudicandum eſſe ſecundum allegata & probata. ſi verò ſit iudicium ſtricti iuris, exceptio reo nihil prodeſt, quamuis de ea ex actis conſtet, niſi reus nominatim exceptionem opponat actori, & per eam ſe abſolui petat. II. In verſicul. bonæ fidei, & in §. *ſequent.* dat exempla actionum bonæ fidei. omittit autem exempla actionum ſtricti iuris: quia ſupponit omnes actiones, quæ non dicuntur eſſe bonæ fidei, nec arbitrariæ, eſſe ſtricti iuris. Itaque aſſentior Cuiacio exiſtimanti nullam in toto iure eſſe actionem bonæ fidei, præter eas, quæ hoc loco enumerantur: quamuis aliter Hotomanno videatur. Primum exemplum actionum bonæ fidei eſt actio ex empto. Secundum eſt actio ex vendito. Tertium eſt actio ex locato. Quartum eſt actio ex conducto de quibus ſ. d. fuit. Quintum eſt actio negotiorum geſtorum: quæ eſt directa, vel contraria, vt expoſitum fuit in §. 1. ſ.

de obl. quæ quaſi ex contr. vtraque autem eſt bonæ fidei. Idemque ſentiendum eſt de ſequentibus actionibus, vt mandati, depoſiti, &c. omnes enim ſunt bonæ fidei, tam directæ, quam contrariæ quod probatur duplici argumento. I. argumentum eſt: quia Iuſtin. generaliter loquitur: ergo eius verba generaliter ſunt accipienda. vbi enim lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus. Alterum argumentum eſt: quia tam ex emptione & venditione, quàm ex locatione & conductione datur hinc inde actio bonæ fidei; ergo idem dicendum eſt de commodato, depoſito, negotiis geſtis, & aliis cauſis: quoniam omnium eſt eadem ratio. Sextum exemplum eſt actio mandati, de qua ſ. dixi. Septimum exemplum eſt actio depoſiti, de qua in §. præterea. ſ. quibus mod. re contrah. obl. Octauum exemplum eſt actio pro ſocio: quæ eſt actio perſonalis, & redditur inter ſocios, vtrimque directa. Nota obiter differentiam quandam contractuum. quidam enim pariunt actionem ex vno tantùm latere, vt ſtipulatio tribuit actionem ſtipulanti contra promittentem, non promittenti contra ſtipulantē: & mutuum tribuit actionem creditori contra debitorem, qui mutuatus eſt, non debitori contra creditorem. alij pariunt actionem vnam ex vtroque latere: vt ſocietas vtrique ſocio contra alterum tribuit eandem actionem pro ſocio alij pariūt duas actiones vno generali nomine contentas, ſed eo diuerſas, quòd altera dicitur directa, al-

tera

tera contraria : vt depoſitū tribuit actionem depoſiti directā depoſitori contra depoſitarium,& actionem depoſiti contrariā depoſitario contra depoſitorem.ſic ex commodato datur actio cōmodati directa commodatori contra commodatarium,contraria cōmodatario contra cōmodatorem.alij denique pariūt duas actiones omnino diuerſis nominibus præditas : vt emptio & venditio parit actionem ex empto , & actionem ex vendito: quarū illa datur emptori contra venditorem, hæc venditori contra emptorē.Nonū exemplū eſt actio tutelæ,de qua in §.tutores.ſ. de obl.quæ quaſi ex contr. Decimum eſt actio cōmodati.de qua in §.1.ſ.quib.mod.re contrah.obl. Vndecimū eſt actio pigneratitia:de qua in §.vlt.ſ.eod.tit. Nota hāc actionē differre ab hypothecaria ſeu Seruiana,de qua in §.item Seruiana.ſ.h.t.quoniā actio pigneratitia eſt ciuilis,perſonalis,bonę fidei,ex contractu pignoris : Seruiana verò vel hypothecaria eſt prætoria,in rem,arbitraria ex nudo pacto. Duodecimū exēplum eſt actio familię erciſcundæ Tertiū decimū eſt actio cōmuni diuidundo. de quibus actionibus dixi ad §. quædam.ſ.h.t. Quartū decimū exēplum eſt actio præſcriptis verbis, ſi agatur de re æſtimata,vel ex permutatione.Nota I.ſi tantum Etymologia ſpectetur , omnem actionē dici poſſe præſcriptis verbis:quoniam omnes habebāt certa verba,& certas formulas præſcriptas.ff.de orig.iu.l.2.§.deinde ex his legibus. ſed quoniā alię actiones habebāt certa nomina,vt empti,vēditi,locati,conducti,&c idcirco hoc generale nomē factum eſt proprium

eius actionis, quæ proprio nomine carebat. cùm enim proprio vocabulo deſtituimur, tunc communi vtimur quaſi proprio. ff. de mort.cau.donat. l. mortis cauſa. 31. in princ. Quamuis autem formulæ ſint ſublatæ. C. de formu. l. 1. tamen antiquum nomen remanſit: vt nomen condictionis manſit ſublatâ denunciatione, & nomen vindicationis manſit ſublatâ vi imaginariâ, quæ olim fiebat, vt nota vi ad §. appellamus. ſ. hoc tit. Nota II. hanc actionem vocari etiam incerti condictionem. ff. de pact. l. 7. §. ſed etſi in alium. & commu. diuid. l. ſi conuenerit 23. item actionem in factum. ff. de reſcind. vend. l. 6. & de præſcr. verbis l. ſi vir. 12. conſtat autem eſſe actionem ciuilem ac diſtingui ab actione in factum prætoria, dict. l. 7. §. ſed & ſi in alium. Nota III. hac actione peti id quod intereſt actoris. ff. de præſcr. verb. l. 3. §. 1. §. at cum do. §. vltim. & l. 7. Nota IV. hanc actionem concurrere cum aliis actionibus, vt cum actione ex empto vendito. d. l. ſi conuenerit & ff. de contrah. empt. l. Labeo ſcribit. 50. & de reſcind. vend. l. 6. & C. de pact. inter empt. l. 2. & nihilominùs dari etiã ceſſantibus aliis actionibus. ff. de præſc. verbis. l. 1. 2. & 3. Nota V. hanc actionem duobus caſibus eſſe bonæ fidei. Vnus caſus eſt, cùm agitur de æſtimato, id eſt, cùm aliquis rẽ æſtimatã alteri dedit hac lege, vt ſibi vel eadem res vel æſtimatio reddatur: & hoc caſu actio præſcriptis verbis appellatur etiam actio æſtimatoria. ff. de æſtimatoria act. l. 1. in pr. Alter caſus eſt, cùm agitur ex permutatione: quia

quia ſicut emptio & venditio eſt bonæ fidei, ita etiam permutatio, quæ emptioni & venditioni ſimilis eſt. ff. de contrah. empt. l. 1. & de rer. permut. l. 1. Quoniam igitur omnibus aliis caſibus actio præſcriptis verbis eſt ſtricti iuris, idcirco in digeſtis dātur duo ſpeciales tituli, *de aſtimatoria actione*, &, *de rerū permutatione*: poſtea ſubiicitur titulus *de præſcriptis verbis*. Decimum quintum exemplum eſt petitio hereditatis, quæ datur heredi ſiue ex teſtamento ſiue ab inteſtato. ff. de hered. petit. l. 1. 2. & 3. contra eum qui ius vel rem hereditariam licèt minimā poſſidet vel pro herede, id eſt, bona fide, quia putat ſe eſſe heredem; vel pro poſſeſſore, id eſt mala fide. ff. eod. l. regulariter. 9. & ll. ſeqq. Decimum- ſextum exemplum in § fuerat. eſt actio ex ſtipulatu de dote. Nota I. actionem ex ſtipulatu hîc ſumi latiùs, quàm ſ. de verb. obli. in princ. ibi namque ex ſtipulatione dabatur duplex actio; id eſt actio ex ſtipulatu, cùm petitur res incerta; & certi cōdictio, cùm petitur res certa: ſed hoc loco omnis actio ex ſtipulatione deſcendens, dicitur ex ſtipulatu, etiamſi rem certam perſequatur. Nota II. quatuor eſſe priuilegia dotium: quorum tria æquè competunt viro dotem petenti, ac mulieri dotem ſoluto matrimonio repetenti; quartum verò eſt mulieris proprium. Primum priuilegium eſt, quòd datur actio ex ſtipulatu, licèt ſtipulatio expreſsè facta non fuerit: quoniam à lege ſuppletur, & tacitè facta intelligitur. Secundum priuilegium eſt, quòd actio ex ſtipulatu hoc caſu *§. fuerat.*

eſt bonæ fidei, cùm aliis caſibus ſit ſtricti iuris. Tertium eſt priuilegium tacitæ hypothecæ. C. de rei vxor. act. l. vn. §. 1. Quartum priuilegium eſt, quòd mulier præfertur aliis creditoribus etiam anteriorem hypothecam habentibus: quod puto obtinere (licèt apud DD. ſit controuerſum) etiam contra priores mariti creditores expreſſam hypothecam habentibus. C. qui potior. in pign. l. vlt. Hoc priuilegium prælationis non datur marito in bonis mulieris: immo nec heredi mulieris datur in bonis mariti. C. de priuil. dot. l. vn. Nou. 61. § pen. idque Imp. ſignificat poſtremis verbis huius §. dum ait ſe hoc priuilegium ſolius mulieris prouidentiâ introduxiſſe, id eſt, vt ſoli mulieri proſpiceret, non hæredi, vel marito eius. producitur tamen hoc priuilegium ad filium communem, qui petẽs dotem maternam, habet prærogatiuam in bonis paternis. d. l. vlt. facit l. etiam. 18. ff. ſolu. matr. III. In §. in bonæ fidei. Declarat proprietatem iudiciorum bonæ fidei, per quam diſtinguuntur à iudiciis ſtricti iuris: quoniam in iudiciis bonæ fidei iudex non eſt adſtrictus rigori iuris; ſed ex bono & æquo æſtimat, quantum debeatur actori. proinde ſi actor inuicem reo debeat, iudex debitum cum credito compenſat, atque ita condemnationem minuit, quamuis reus exceptionem compenſationis non oppoſuerit: quod olim non habebat locum in iudiciis ſtrictis, in quibus compenſatio non minuebat obligationem, niſi ope exceptionis. Hodie tamen ex Iuſtin. conſtitutione,

§. in bonæ fidei.

quan

quantum ad hoc, iudicia bonæ fidei & iudicia ſtricti iuris ſunt exęquata ita vt in omnibus compenſatio ipſo iure vim ſuam exerceat, quamuis exceptio à reo oppoſita non ſit. Nota primò compenſationem eſſe crediti & debiti inuicem contributionem. ff de compenſ.l.1.Nota ſecundò,vt compenſationi locus ſit, quatuor requiri. I.Requiritur, vt debitum vtrimque ſit liquidum, vt hîc. & C. de compenſ.l.vlt.§.1. II Requiritur, vt compenſatio non opponatur actioni depoſiti, vt hîc,& d.l.1.§.vlt. III. Requiritur, ne is, qui compenſationis beneficio vti vult, per eam recuſet reſtituere rem commodatam. C.commodati.l.vlt. IV.Requiritur,vt ſint res compenſabiles. Hec loco ſciendum eſt, ſecūdum communem DD.ſententiam in ſolis quantitatibus compenſationem locum habere. ſed huic ſententiæ obſtat, quòd compenſatio admittitur etiam in actionibus in rem. Secundum Duarenum verò compenſationem fieri in quibuſcumque rebus. ſed huic ſententię aduerſatur contextus in l.ſi conuenerit. 18. in pr.ff.de pign.act. Obſtat etiam ratio iuris: quia compenſatio vim habet ſolutionis. ff.qui potion in pig.l.4. aliud autem pro alio ſolui creditori inuito non poteſt. ff. de reb.cred. l.2. §.1. Ego igitur ſic ſtatuo: compenſationem ſemper admitti, dummodò idem hinc inde debeatur: ſiue debeatur eadem ſpecies, veluti ſi teſtamento damnatus ſim tibi dare Stichum, ac tu mihi ſtipulanti promiſeris eundē Stichum: ſiue debeatur idem genus, veluti ſi tibi debeam homi-

 nem

nem ex cauſa legati, & tu mihi debeas hominem ex cauſa ſtipulationis: ſiue debeatur eadem quantitas, veluti ſi tibi ſint legata decem, & mihi promiſeris decem.

§.praterea. IV. In §. præterea. adiungit Imp. tertium membrum dictæ diuiſionis, id eſt, actionibus bonæ fidei vel ſtricti iuris addit actiones arbitrarias: de quibus tria docet. Primum eſt, quid ſit actio arbitraria. Imp. ait arbitrariam eſſe, quæ pendet ex arbitrio iudicis, id eſt, cuius euentus eſt, vt, niſi reus arbitrio iudicis actori ſatisfaciat, condemnetur. Vt hæc definitio intelligatur, notandum I, eſt arbitrium hîc ſignificare interlocutionem iudicis: hoc enim eſt proprium actionum arbitrariarum, vt ſententiam definitiuam omnimodo præcedat interlocutio iudicis, qua iudex iubet actori ſatisfieri. & ſiquidem reus iudici obtemperet, atque actori ſatisfaciat: per ſententiam definitiuam abſoluetur, ſin minùs, condemnabitur. Exempli cauſâ, actio quod metus cauſa eſt arbitraria: quia iudex interloquitur, ac iubet reo, vt rem reſtituat, & reſtituentem abſoluit, non reſtituentem verò condemnat in quadruplum. ff. quod met. cauſ.l.item ſi cum exceptione. 14. §. 1. & §. hæc autem actio. Notandum II. actiones arbitrarias diſtingui ab actionibus ſtricti iuris, & actionibus bonæ fidei: quoniam per ſe ſunt ſtricti iuris, & ex aliquo accidenti fiunt bonæ fidei, vnde diſtinguuntur ab actionibus bonæ fidei; quoniam actiones bonæ fidei dicuntur, quæ ſunt bonæ fi-

dei

dei per ſe, non propter adiectionem alicuius accidentis: item manifeſtè diſtinguuntur ab actionibus ſtricti iuris; quia non manent in ſua natura, ſed fiunt bonæ fidei. Exempli cauſà, ſi quis vendiderit rem hoc pacto vt pretium ſibi ſoluatur Lugduni, habet actionem ex empto, quæ eſt bonæ fidei, per quam petit pretium, ſiue Lugduni, ſiue alio quocumque loco agat. ſi cui verò decem ex ſtipulatione debeantur: hic habet certi condictionem, quæ eſt ſtricti iuris. & ſiquidem Lugduni agat, omnino eſt actio ſtricti iuris. ſin autem alio loco reum conueniat, diuerſitas locorum facit hanc actionem arbitrariam, vt iudex arbitrari poſſit, quanti actoris, vel rei interſit, Lugduni potiùs quàm alibi ſolui. ff. de eo quod certo loco.l.§.6.&7. Notandum III. In his actionibus diuerſas eſſe iudicis interlocutiones pro diuerſitate ipſarum actionum. quandoque enim iudex iubet rem reſtitui, vt in actione quod metus cauſa, & in actione Seruiana, vel quaſi Seruiana: quandoque iubet rem exhiberi, vt in actione ad exhibendum: quandoque rem ſolui, vt in actione de eo quod certo loco: quandoque ſolui, aut ſeruum noxæ dedi, vt in actione noxali. Secundum in verſ. ſed iſtæ: eſt diuiſio actionum arbitrariarum. nam aliæ ſunt in rem, aliæ in perſonam. ſupple, aliæ mixtæ. hæc tria diuiſionis membra declarantur exẽplis: I. Exemplum actionis arbitrariæ in rem eſt actio Publiciana: de qua dictum fuit in §. namque

que ſi cui.§.hoc titulo. Hoc locò quæritur, an rei vindicatio ſit arbitraria. Accurſius ad rubricam.ff.de rei vindic.reſpondet rei vindicationem eſſe ſtricti iuris. ego verò aſſentior Cuiacio, qui putat omnes actiones in rem eſſe arbitrarias. rei vindicationem autem eſſe arbitrariam, videtur ſatis colligi ex l.qui reſtituere.68.ff.eodem titulo. II. Exemplum eſt actio Seruiana, vel quaſi Seruiniana:de qua dictum fuit ſuprà in §. item Seruiniana. Primum exemplum actionis arbitrariæ in perſonam eſt actio quod metus cauſa: de qua ſupra in §. quadrupli.&c §. item actio. Secundum exemplum eſt actio de dolo: quæ eſt actio prætoria, ſubſidiaria; id eſt, tum demum competens, cùm alia remedia deficiunt.ff. de dolo.l.1.§.1.& famoſa:ideoque non datur liberis contra parentes, nec libertis contra patronos, nec vili contra honeſtam perſonam.ff.eodem.l.non debet.10. nec ob exiguam ſummam. ff.eodem. l.ſi quis affirmauit.9. §.vltimo.& l.ſequen. Tertium exemplum eſt actio de eo quod certo loco. Notandum I. eſt hanc non eſſe ſpeciem actionis à ceteris diſtinctam, ſed eſſe qualitatem quandam, quæ propter loci adiectionem adiungitur & accedit actionibus ſtricti iuris, vt eas reddat arbitrarias, non actionibus bonæ fidei.ff.de eo quod certo loco. l.5.6.& 7. Notandum II. cùm quis certo loco ſoluere obligatus eſt, eum ſtricto iure non poſſe alibi conueniri: ſed beneficio prætoris poſſe conueniri cum adiectione loci.

loci. ff. de eo quod certo loco. l.1. quod eſt intelligendum de obligatione ſtricti iuris. Exemplis res fiet illuſtrior. Si quis rem emerit, & conuenerit vt pretium ſolueret Lutetiæ, poteſt in quocumque foro competenti conueniri actione ex empto. Verbi gratiâ, ſi domicilium habeat Lugduni: tam Lutetiæ conueniri poteſt ratione contractus, quàm Lugduni ratione domicilij: & vtrubi conueniatur, eſt iudicium bonæ fidei. Si quis autem ſtipulanti promiſerit ſe ſoluturum Lutetiæ, ibi poteſt conueniri actione ex ſtipulatu, quæ eſt ſtricti iuris: alibi autem, vbi eſt forum competens, putà Lugduni, vbi domicilium habet, non poteſt coueniri, niſi cum ad ectione loci, id eſt, ita vt in libello conuentionali mentionem faciat Lutetiæ, qua ratione actio ex *ſtipulatu*, quæ ex ſua natura eſt ſtricti iuris, euadit arbitraria: quoniam iudex arbitratur, & æſtimat, quanti actionis, vel rei interſit, Lutetiæ potiùs quàm Lugduni ſolui. ff. de eo quod certo loco. l.2. in princip. Quòd ſi actor alibi quam Lutetiæ agat nulla mentione loci, id eſt Lutetiæ facta, dicetur plus loco petere. J. hoc titulo. §. *ſi* quis agens. verſ. loco. Actionis mixtæ vnum eſt in contextu exemplum, actio ad exhibendum: quæ eſt mixta quatenus pro re vindicanda agitur in perſonam. ff. ad exhib. l.3. §. eſt autem. Hæc actio datur ei cuius intereſt rem exhiberi. dicta l.3. §. ſciendum. Exempli cauſâ; ſi quis meam gemmam annulo incluſerit, non poſſum eam vindi

de obl. quæ quaſi ex contr. vtraque autem eſt bonæ fidei. Idemque ſentiendum eſt de ſequentibus actionibus, vt mandati, depoſiti, &c. omnes enim ſunt bonæ fidei, tam directæ, quam contrariæ quod probatur duplici argumento. I. argumentum eſt: quia Iuſtin. generaliter loquitur: ergo eius verba generaliter ſunt accipienda. vbi enim lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus. Alterum argumentum eſt: quia tam ex emptione & venditione, quàm ex locatione & conductione datur hinc inde actio bonæ fidei; ergo idem dicendum eſt de commodato, depoſito, negotiis geſtis, & aliis cauſis: quoniam omnium eſt eadem ratio. Sextum exemplum eſt actio mandati, de qua §. dixi. Septimum exemplum eſt actio depoſiti, de qua in §. præterea. §. quibus mod. re contrah. obl. Octauum exemplum eſt actio pro ſocio: quæ eſt actio perſonalis, & redditur inter ſocios, vtrimque directa. Nota obiter differentiam quandam contractuum. quidam enim pariunt actionem ex vno tantùm latere, vt ſtipulatio tribuit actionem ſtipulanti contra promittentem, non promittenti contra ſtipulantē: & mutuum tribuit actionem creditori contra debitorem, qui mutuatus eſt, non debitori contra creditorem. alij pariunt actionem vnam ex vtroque latere: vt ſocietas vtrique ſocio contra alterum tribuit eandem actionem pro ſocio alij pariūt duas actiones vno generali nomine contentas, ſed eo diuerſas, quòd altera dicitur directa, altera

tera contraria : vt depoſitũ tribuit actionem depoſiti directã depoſitori contra depoſitarium,& actionem depoſiti contrariã depoſitario contra depoſitorem.ſic ex commodato datur actio cõmodati directa commodatori contra commodatarium,contraria cõmodatario contra cõmodatorem.alij deniq; pariũt duas actiones omnino diuerſis nominibus præditas : vt emptio & venditio parit actionem ex empto, & actionem ex vendito: quarũ illa datur emptori contra venditorem, hæc venditori contra emptorẽ. Nonũ exemplũ eſt actio tutelæ,de qua in §.tutores.ſ. de obl. quæ quaſi ex contr. Decimum eſt actio cõmodati:de qua in §.1.ſ.quib.mod.re contrah.obl. Vndecimũ eſt actio pigneratitia:de qua in §.vlt.ſ.eod.tit. Nota hãc actionẽ differre ab hypothecaria ſeu Seruiana,de qua in §.item Seruiana ſ.h.t. quoniã actio pigneratitia eſt ciuilis,perſonalis,bonę fidei,ex contractu pignoris : Seruiana verò vel hypothecaria eſt prætoria,in rem,arbitraria ex nudo pacto. Duodecimũ exẽplum eſt actio familię erciſcundæ. Tertiũ decimũ eſt actio cõmuni diuidundo. de quibus actionibus dixi ad §. quædam ſ. h.t. Quartũ decimũ exẽplum eſt actio præſcriptis verbis, ſi agatur de re æſtimata,vel ex permutatione. Nota I. ſi tantum Etymologia ſpectetur, omnem actionẽ dici poſſe præſcriptis verbis: quoniam omnes habebãt certa verba,& certas formulas præſcriptas.ff.de orig.iu.l.2.§.deinde ex his legibus. ſed quoniã alię actiones habebãt certã nomina,vt empti,vẽditi,locati,conducti,&c idcirco hoc generale nomẽ factum eſt proprium

eius actionis, quæ proprio nomine carebat. cùm enim proprio vocabulo deſtituimur, tunc communi vtimur quaſi proprio. ff. de mort.cau.donat.l. mortis cauſa. 31. in princ. Quamuis autem formulæ ſint ſublatæ. C. de formu.l. 1. tamen antiquum nomen remanſit: vt nomen condictionis manſit ſublatâ denunciatione, & nomen vindicationis manſit ſublatâ vi imaginariâ, quæ olim fiebat, vt nota vi ad §. appellamus. ſ. hoc tit. Nota II. hanc actionem vocari etiam incerti condictionem. ff. de pact. l. 7. §. ſed etſi in alium. & commu. diuid. l. ſi conuenerit 23. item actionem in factum. ff. de reſcind. vend. l. 6. & de præſcr. verbis l. ſi vir. 12. conſtat autem eſſe actionem ciuilem ac diſtingui ab actione in factum prætoria, dict. l. 7. §. ſed & ſi in alium. Nota III. hac actione peti id quod intereſt actoris. ff. de præſcr. verb. l. 3. §. 1. § at cum do. § vltim. & l. 7. Nota IV. hanc actionem concurrere cum aliis actionibus, vt cum actione ex empto vendito. d. l. ſi conuenerit & ff. de contrah. empt. l. Labeo ſcribit. 50. & de reſcind. vend. l. 6. & C. de pact. inter empt. l. 2. & nihilominùs dari etiã ceſſantibus aliis actionibus. ff. de præſc. verbis. l. 1. 2. & 3. Nota V. hanc actionem duobus caſibus eſſe bonæ fidei. Vnus caſus eſt, cùm agitur de æſtimato, id eſt, cùm aliquis rẽ æſtimatã alteri dedit hac lege, vt ſibi vel eadem res vel æſtimatio reddatur: & hoc caſu actio præſcriptis verbis appellatur etiam actio æſtimatoria. ff. de æſtimatoria act. l. 1. in pr. Alter caſus eſt, cùm agitur ex permutatione:

quia

quia ſicut emptio & venditio eſt bonæ fidei, ita etiam permutatio, quæ emptioni & venditioni ſimilis eſt. ff.de contrah.empt. l. 1.& de rer.permut.l.1. Quoniam igitur omnibus aliis caſibus actio præſcriptis verbis eſt ſtricti iuris, idcirco in digeſtis dātur duo ſpeciales tituli, *de æſtimatoria actione*, &, *de rerū permutatione*: poſtea ſubiicitur titulus *de præſcriptis verbis.* Decimum quintum exemplum eſt petitio hereditatis, quæ datur heredi ſiue ex teſtamento ſiue ab inteſtato. ff. de hered. petit. l. 1.2. & 3. contra eum qui ius vel rem hereditariam licet minimā poſſidet vel pro herede, id eſt, bona fide, quia putat ſe eſſe heredem; vel pro poſſeſſore, id eſt mala fide. ff.eod.l. regulariter.9.& ll.ſeqq. Decimum-ſextum exemplum in § fuerat. eſt actio ex ſtipulatu de dote. Nota I. actionem ex ſtipulatu hîc ſumi latiùs, quàm 𝔖.de verb.obli. in princ ibi namque ex ſtipulatione dabatur duplex actio; id eſt actio ex ſtipulatu, cùm petitur res incerta; & certi cōdictio, cùm petitur res certa: ſed hoc loco omnis actio ex ſtipulatione deſcendens, dicitur ex ſtipulatu, etiamſi rem certam perſequatur. Nota II. quatuor eſſe priuilegia dotium: quorum tria æquè competunt viro dotem petenti, ac mulieri dotem ſoluto matrimonio repetenti; quartum verò eſt mulieris proprium. Primum priuilegium eſt, quòd datur actio ex ſtipulatu, licèt ſtipulatio expreſsè facta non fuerit: quoniam à lege ſuppletur, & tacitè facta intelligitur. Secundum priuilegium eſt, quòd actio ex ſtipulatu hoc caſu

§. fuerat.

eſt bonæ fidei, cùm aliis caſibus ſit ſtricti iuris. Tertium eſt priuilegium tacitæ hypothecæ. C.de rei vxor.act.l.vn.§.1. Quartum priuilegium eſt, quòd mulier præfertur aliis creditoribus etiam anteriorem hypothecam habentibus: quod puto obtinere (licèt apud DD. ſit controuerſum) etiam contra priores mariti creditores expreſſam hypothecam habentibus. C. qui potior. in pign. l. vlt. Hoc priuilegium prælationis non datur marito in bonis mulieris: immo nec heredi mulieris datur in bonis mariti. C. de priuil. dot. l. vn. Nou. 61. § pen. idque Imp. ſignificat poſtremis verbis huius §. dum ait ſe hoc priuilegium ſolius mulieris prouidentiâ introduxiſſe, id eſt, vt ſoli mulieri proſpiceret, non hæredi, vel marito eius. producitur tamen hoc priuilegium ad filium communem, qui petẽs dotem maternam, habet prærogatiuam in bonis paternis. d. l. vlt. facit *l.* etiam. 18. ff. ſolu. matr. III. In §. in bonæ fidei. Declarat proprietatem iudiciorum bonæ fidei, per quam diſtinguuntur à iudiciis ſtricti iuris: quoniam in iudiciis bonæ fidei iudex non eſt adſtrictus rigori iuris; ſed ex bono & æquo æſtimat, quantum debeatur actori. proinde ſi actor inuicem reo debeat, iudex debitum cum credito compenſat, atque ita condemnationem minuit, quamuis reus exceptionem compenſationis non oppoſuerit: quod olim non habebat locum in iudiciis ſtrictis, in quibus compenſatio non minuebat obligationem, niſi ope exceptionis. Hodie tamen ex Iuſtin. conſtitutione,

§. in bonæ fidei.

quan

quantum ad hoc, iudicia bonæ fidei & iudicia ſtricti iuris ſunt exęquata ita vt in omnibus compenſatio ipſo iure vim ſuam exerceat, quamuis exceptio à reo oppoſita non ſit. Nota primò compenſationem eſſe crediti & debiti inuicem contributionem. ff de compenſ. l. 1. Nota ſecundò, vt compenſationi locus ſit, quatuor requiri. I. Requiritur, vt debitum vtrimque ſit liquidum, vt hîc. & C. de compenſ. l. vlt. §. 1. II Requiritur, vt compenſatio non opponatur actioni depoſiti, vt hîc, & d. l. 1. §. vlt. III. Requiritur, ne is, qui compenſationis beneficio vti vult, per eam recuſet reſtituere rem comodatam. C. commodati. l. vlt. IV. Requiritur, vt ſint res compenſabiles. Hoc loco ſciendum eſt, ſecũdum communem DD. ſententiam in ſolis quantitatibus compenſationem locum habere. ſed huic ſententiæ obſtat, quòd compenſatio admittitur etiam in actionibus in rem. Secundum Duarenum verò compenſationem fieri in quibuſcumque rebus. ſed huic ſententię aduerſatur contextus in l. ſi conuenerit. 18. in pr. ff. de pign. act. Obſtat etiam ratio iuris: quia compenſatio vim habet ſolutionis. ff. qui potion. in pig. l. 4. aliud autem pro alio ſolui creditori inuito non poteſt. ff. de reb. cred. l. 2. §. 1. Ego igitur ſic ſtatuo: compenſationem ſemper admitti, dummodò idem hinc inde debeatur: ſiue debeatur eadem ſpecies, veluti ſi teſtamento damnatus ſim tibi dare Stichum, ac tu mihi ſtipulanti promiſeris eundẽ Stichum: ſiue debeatur idem genus, veluti ſi tibi debeam homi-
 nem

nem ex cauſa legati, & tu mihi debeas hominem ex cauſa ſtipulationis: ſiue debeatur eadem quantitas, veluti ſi tibi ſint legata decem, & mihi promiſeris decem.

§. praterea. IV. In §. præterea. adiungit Imp. tertium membrum dictæ diuiſionis, id eſt, actionibus bonæ fidei vel ſtricti iuris addit actiones arbitrarias: de quibus tria docet. Primum eſt, quid ſit actio arbitraria. Imp. ait arbitrariam eſſe, quæ pendet ex arbitrio iudicis, id eſt, cuius euentus eſt, vt, niſi reus arbitrio iudicis actori ſatisfaciat, condemnetur. Vt hæc definitio intelligatur, notandum I, eſt arbitrium hîc ſignificare interlocutionem iudicis: hoc enim eſt proprium actionum arbitrariarum, vt ſententiam definitiuam omnimodo præcedat interlocutio iudicis, qua iudex iubet actori ſatisfieri. & ſiquidem reus iudici obtemperet, atque actori ſatisfaciat: per ſententiam definitiuam abſoluetur, ſin minùs, condemnabitur. Exempli cauſâ, actio quod metus cauſa eſt arbitraria: quia iudex interloquitur, ac iubet reo, vt rem reſtituat, & reſtituentem abſoluit, non reſtituentem verò condemnat in quadruplum. ff. quod met. cauſ. l. item ſi cum exceptione. 14. §. 1. & §. hæc autem actio. Notandum II. actiones arbitrarias diſtingui ab actionibus ſtricti iuris, & actionibus bonæ fidei: quoniam per ſe ſunt ſtricti iuris, & ex aliquo accidenti fiunt bonæ fidei, vnde diſtinguuntur ab actionibus bonæ fidei; quoniam actiones bonæ fidei dicuntur, quæ ſunt bonæ fi-

dei

dei per ſe, non propter adiectionem alicuius accidentis: item manifeſtè diſtinguuntur ab actionibus ſtricti iuris; quia non manent in ſua natura, ſed fiunt bonæ fidei. Exempli cauſâ, ſi quis vendiderit rem hoc pacto vt pretium ſibi ſoluatur Lugduni, habet actionem ex empto, quæ eſt bonæ fidei, per quam petit pretium, ſiue Lugduni, ſiue alio quocumque loco agat. ſi cui verò decem ex ſtipulatione debeantur: hic habet certi condictionem, quæ eſt ſtricti iuris. & ſiquidem Lugduni agat, omnino eſt actio ſtricti iuris. ſin autem alio loco reum conueniat, diuerſitas locorum facit hanc actionem arbitrariam; vt iudex arbitrari poſſit, quanti actoris, vel rei intererſit, Lugduni potiùs quàm alibi ſolui. ff. de eo quod certo loco. l. 5. 6. & 7. Notandum III. In his actionibus diuerſas eſſe iudicis interlocutiones pro diuerſitate ipſarum actionum. quandoque enim iudex iubet rem reſtitui, vt in actione quod metus cauſa, & in actione Seruiana, vel quaſi Seruiana: quandoque iubet rem exhiberi, vt in actione ad exhibendum: quandoque rem ſolui, vt in actione de eo quod certo loco: quandoque ſolui, aut ſeruum noxæ dedi, vt in actione noxali. Secundum in verſ. ſed iſtæ: eſt diuiſio actionum arbitrariarum. nam aliæ ſunt in rem, aliæ in perſonam. ſupple, aliæ mixtæ. hæc tria diuiſionis membra declarantur exẽplis: I. Exemplum actionis arbitrariæ in rem eſt actio Publiciana: de qua dictum fuit in §. nam-

. 2C. que

que ſi cui.§.hoc titulo. Hoc loco quæritur, an rei vindicatio ſit arbitraria. Accurſius ad rubricam.ff.de rei vindic.reſpondet rei vindicationem eſſe ſtricti iuris. ego verò aſſentior Cuiacio, qui putat omnes actiones in rem eſſe arbitrarias. rei vindicationem autem eſſe arbitrariam, videtur ſatis colligi ex l.qui reſtituere.68.ff.eodem titulo. II. Exemplum eſt actio Seruiana, vel quaſi Seruiniana: de qua dictum fuit ſuprà in §. item Seruiniana. Primum exemplum actionis arbitrariæ in perſonam eſt actio quod metus cauſa: de qua ſupra in §. quadrupli. & §. item actio. Secundum exemplum eſt actio de dolo: quæ eſt actio prætoria, ſubſidiaria; id eſt, tum demum competens, cùm alia remedia deficiunt. ff. de dolo.l.1.§.1.& famoſa: ideoque non datur liberis contra parentes, nec libertis contra patronos, nec vili contra honeſtam perſonam.ff.eodem.l.non debet.10. nec ob exiguam ſummam. ff.eodem l.ſi quis affirmauit.9. §.vltimo.& l.ſequen. Tertium exemplum eſt actio de eo quod certo loco. Notandum. I. eſt hanc non eſſe ſpeciem actionis à ceteris diſtinctam; ſed eſſe qualitatem quandam, quæ propter loci adiectionem adiungitur & accedit actionibus ſtricti iuris, vt eas reddat arbitrarias; non actionibus bonæ fidei. ff. de eo quod certo loco. l.5.6.& 7. Notandum II. cùm quis certo loco ſoluere obligatus eſt, eum ſtricto iure non poſſe alibi conueniri: ſed beneficio prætoris poſſe conueniri cum adiectione

loci. ff. de eo quod certo loco. l.1. quod eſt intelligendum de obligatione ſtricti iuris. Exemplis res fiet illuſtrior. Si quis rem emerit, & conuenerit vt pretium ſolueret Lutetiæ, poteſt in quocumque foro competenti conueniri actione ex empto. Verbi gratiâ, ſi domicilium habeat Lugduni: tam Lutetiæ conueniri poteſt ratione contractus, quàm Lugduni ratione domicilij: & vtrubi conueniatur, eſt iudicium bonæ fidei. Si quis autem ſtipulanti promiſerit ſe ſoluturum Lutetiæ, ibi poteſt conueniri actione ex ſtipulatu, quæ eſt ſtricti iuris: alibi autem, vbi eſt forum competens, putà Lugduni, vbi domicilium habet, non poteſt coueniri, niſi cum ad ectione loci, id eſt, ita vt in libello conuentionali mentionem faciat Lutetiæ, qua ratione actio ex ſtipulatu, quæ ex ſua natura eſt ſtricti iuris, euadit arbitraria: quoniam iudex arbitratur, & æſtimat, quanti actionis, vel rei interſit, Lutetiæ potiùs quàm Lugduni ſolui. ff. de eo quod certo loco. l.2.in princip. Quòd ſi actor alibi quam Lutetiæ agat nulla mentione loci, id eſt Lutetiæ facta, dicetur plus loco petere. J.hoc titulo. §.ſi quis agens. verſ. loco. Actionis mixtæ vnum eſt in contextu exemplum, actio ad exhibendum; quæ eſt mixta quatenus pro te vindicanda agitur in perſonam. ff. ad exhib.l.3.§.eſt autem. Hæc actio datur ei cuius intereſt rem exhiberi. dicta l.3.§. ſciendum. Exempli cauſâ; ſi quis meam gemmam annulo incluſerit, non poſſum eam vindi

ne, Notandum I. Libellum incertum ſeu petitionem incertam regulariter non admitti: verùm admitti ex iuſta cauſa, veluti ſi filius defuncti petat incertam partem hereditatis, quia mater eſt prægnās, & ignoratur vtrùm vnum an plures ſit paritura. ff. ſi pars hered. petat. l. 1. §. vlt. aut ſi legatarius incertā partem rei legatæ petat; quia propter alia legata condictionalia non conſtat, an hoc legatum per legem Falcidiā minuetur, vel quatenus minuetur. ff. de rei vind. l. quæ de tota. 76. §. 1. Notandum II. hîc haberi exemptionem illius regulæ, quòd ſententia debet eſſe conformis libello. ff. commu. diuid. l. vt fundus. quandoquidem ſententia certa pronunciatur, quamuis libellus ſit incertus.

¶ De pluris petitione Imp. in §. ſi quis agens tria declarat. Primò explicat ius antiquum: quo iure is, qui plus petebat, causâ cadebat, & rem amittebat: niſi ex iuſta cauſa reſtitueretur à prætore. Reſtitutionum autem duæ cauſæ in contextu proponuntur. Vna eſt, ſi is qui plus petijt, ſit minor 25. annis: quo caſu reſtituitur ex tit. de minorib reſtituitur (in quā) causâ cognita; quia omnis reſtitutio cauſæ cognitionem requirit. ff. de in integ. reſtit. l. 3. Altera cauſa eſt facti iuſta ignorantia: veluti ſi heres legata in teſtamento relicta, quæ non excedebant dodrantem hereditatis, integra ſoluerit, ignorans alia legata eſſe relicta in codicillis, quæ locum faciunt legi Falcidiæ, adeo vt omnia legata per legem Falcidiam minuantur. hoc caſu datur reſtitutio ex generali

§. ſi quis agens.

differentia [illegible] eū qui ag[illegible] ante temp[illegible] uel ante [illegible] cione. [illegible] 3. obser. c[illegible]

clau

clauſula,quæ eſt in l.1.in fi.ff. ex quib. cauſ. maior.Secundò in §.plus autem. docet,quot modis plus petatur:ac ponit quatur modos: plus enim petitur re, vel tempore, vel loco, vel causâ. Plus re declaratur in verſ.re veluti.vbi notandum, maiorem partem dici,non reſpectu rei,cuius eſt pars, ſed reſpectu debiti. exempli causâ, ſi is, cui debetur ſexta pars fundi, petat quartam partem, dicitur petere maiorem partem.quoniam eſt maior, quàm pars quæ debetur, id eſt; quàm ſexta pars. Plus tempore exponitur in verſ. tempore.vnde nota,eum, qui citiùs ſoluit, plus ſoluere:& eum,qui tardiùs ſoluit,minus ſoluere:quamuis eadem rem vel eandem ſummam ſoluant. Hinc dictum eſt, diem ſolutionis,vt ſummam,eſſe partem ſtipulationis. ff.de eden.l.1.§.editiones. Plus loco explicatur in verſ.loco. Hîc notandum I. Actionem ſiue intentionem puram appellari, in qua non fit mentio loci ſolutioni deſtinati. exempli causâ,ſi promiſeris te mihi ſoluturum centum Lugduni, & conueniā te Monſpelij:ſi ſimpliciter à te petam.centum,dicitur actio pura & ſtricti iuris : & hoc caſu peto plus loco. ſi verò in mea actione faciā mentionem Lugduni, eſt actio arbitraria de eo quod certo loco, de qua s̄. diximus. nec peto plus loco; quia non ſimpliciter peto: centum : ſed iudicis arbitriò committo, vt æſtimet quanti mea vel tua interſit Lugduni potiùs quàm Monſpelij ſolui, atque ita condemnationem augeat vel minuat. Notandum II. verba in iure modò ſignificare actum ſine effectu,vt s̄.de obl. quæ ex del.

§.plus autem.

§.ſed

§.ſed & ſi credat. & ǰ.de publ. iudic. §. item lex Cornelia de ſicarijs. modò actum cum effectu, vt in l.1. §.vlt.ff. quod quiſque iuris. modò poteſtatem, vt ff. de poſtul.l. 1. §. ait prætor. & in l.Labeo.21.ff.de ſtatulib. modò voluntatem, vt hîc in verbo *adimit*, & ǰ.eod. §.verſ.qui igitur.in verbo *eripit*.& verſ.præterea.in verbo *tollit*. dicitur enim adimere, vel eripere, vel tollere electionem aduerſario, is qui tentat hoc facere, quamuis reipſa non faciat. Notandum III. diuerſitatem locorum magis ſpectari in alijs quantitatibus, vt vino, oleo, frumento, quàm in pecunia numerata, propterea quòd iure Romano ſemper & vbique eadem eſſe debet pecuniæ æſtimatio.ff. de eo quod cert. loc.l. 3.Plus cauſa tractatur in verſ. huic autem. Vbi dantur duo exempla. Primum exemplũ eſt ſtipulationis alternatæ.nam. Si quis promiſerit Stichum aut Pamphilum, electionem habet vtrum ſoluat. & ſi actor vnum ex jis petat, putà Stichum petat, dicitur plus cauſa petere; quoniam eligit vtrum petat, cùm electio non ipſi, ſed debitori competat. Secundum exemplum in verſ. præterea. eſt obligatio generis. ſi quis enim hominem promiſerit, ipſe eligit quem ſoluat; &, ſi actor nominatim aliquem hominem, putà Stichum petierit, dicitur plus cauſa petere, quia falsò electionem ſibi arrogat. Tertium in. §. ſed hæc. eſt ius nouum à Zenone & Iuſtiniano conditum. Summa huius iuris hæc eſt: Si quis plus tempore petat, contra eum duplicatur tempus induciarum. verbi causâ, ſi ante *§.ſed hæc*

ſi ante quatuor menſes quàm ſolui debet petat: octo menſes expectare cogitur: & hoc tempore vſuræ non currunt: item hoc tempore elapſo, actor non audietur, niſi priùs omnia damna, quæ aduerſarius ob intempeſtiuam petitionem paſſus eſt, ei reſarciat. ȷ. de except. §. pen. & C. de plus petit. l. 1. in pr. & l. 2. in pr. Si verò actor plus re, vel loco, vel cauſa petierit, & inde aduerſarius damnum paſſus ſit, in triplum ei condemnatur, vt s̄. diximus in § tripli. Hæc dicta ſint de pluris petitione. ¶ Si verò minus petatur quàm debetur: Imp. in §. ſi minus. oſtendit hoc actori non nocere, dummodò totum debitum probet; quia iudex nihilominùs in totū debitū condēnabit. Nota falli DD. qui putant opus eſſe emendatione libelli. malè enim confundunt hanc ſpeciem cum ſpecie ſequētis §. in qua libellus emēdatur. hoc autem caſu non eſſe neceſſariā emendationem, conſtat ex d. l. 1. §. vlt. C. de plus petit. Sed excuſandi ſunt DD. quorum ætate ea lex non extabat. Hic igitur caſus excipitur ab ea regula, quod ſententia debet eſſe conformis libello. Aliam exceptionem notaui s̄. ad §. curare. ¶ De aliûs rei petitione, id eſt, cum aliud petitur quàm quod debetur, tractat Imp. in §. ſi quis aliud. vbi docet, actorem, qui ita errauit, poſſe corrigere ſuū libellum in eodem iudicio. vnde Nota DD. vulgò falli, non admittentes hanc correctionem libelli poſt litem conteſtatam. etenim litis conteſtatio eſt principium iudicij; nec poteſt dici iudicium, niſi lis conteſtata ſit. ff. ratam rem hab. l. amplius. 15. quare ſi libellus in

§. ſi minus.

§. ſi quis aliud.

lus in eodem iudicio corrigitur, etiam poſt litem conteſtatam corrigitur. ergo etiam in ſubſtãtialibus poteſt corrigi libellus poſt litem conteſtatam, vt in re petita,& in cauſa petendi, ſicut ex hoc § conſtat. Nec obſtat ea regula,quòd ſententia debet eſſe conformis libello: quia hoc caſu eſt conformis libello iam correcto,non libello,prout ab initio fuit propoſitus.Nota inſuper,in praxi rectè hoc obſeruari, vt actor, qui ſuum libellum corrigit, impenſas eo vſque factas reſtituat parti aduerſæ. Septima & vltima actionum diuiſio eſt, quòd aliæ ſunt actiones in ſolidum,aliæ cum aliqua limitatione, per quam fit vt actor non ſemper ſolidum conſequatur,ſed vel quatenus eſt in peculio, vel quatenus reus facere poteſt, vel in quantum facta aliqua retentione ſupereſt. Quia vero regulariter actiones ſunt in ſolidum, idcirco in contextu dantur tantummodò exempla actionum,quæ ſunt aliqua ratione limitatæ, proinde non ſemper ſolidum perſequuntur. Primũ exemplum in §. ſunt præterea:eſt actio de peculio, quæ datur in patrem ex contractu filij, vel in dominum ex cõtractu ſerui:nec eſt propria ſpecies actionis, ſed qualitas à prætore actioni adiecta, vt expoſui ad §.actiones. ſ.h.t. Secundum exemplum in §.item ſi de dote.eſt actio,qua dotem ſoluto matrimonio mulier repetit: quæ quidem eſt actio ex ſtipulatu. C. de rei vxor.act.l.vn.& eſt bonæ fidei.ſ. h.t.§.fuerat vbi plura de hac actione dicta fuerunt.Hoc autem loco duæ huius actionis limitationes proponuntur.I. Limitatio eſt: quia maritus ad

§.sũt præterea.

§. item ſi de dote.

ad reſtituendam dotem ſoluto matrimonio eatenus tenetur, quatenus facere poteſt. Notandum primò hoc priuilegium concedi marito, vt mulieri non in ſolidum, ſed in quantum facere poteſt, condemnetur, non ſolùm in actione de dote, ſed etiam in alijs actionibus ex quouis contractu deſcendentibus. ff. de re iud. l. non tantùm. 20. Notandũ ſecundò, idem priuilegium dari defenſori mariti. ff ſolu. matri. l. alia 14. necnon filio communi. ff. eod. l. etiam filios. 18. non tamẽ dari heredi extraneo, quia eſt *beneficium* perſonale. ff. eod. l. maritum. 12. & ll. ſeqq. Notandum tertiò, cum dicimus maritum eatenus teneri, quatenus facere poteſt, hoc ſic accipi debere, vt teneatur deducto ne egeat. ff. de diu. reg. iur. l. in condemnatione. 173. non etiam deducto ære alieno. ff. ſolu. matri. l maritus facere. 54. Notandum quartò, tempore rei iudicatæ ſpectari, an maritus ſit ſoluendo ff. ſol. matrimo. l. rei iudicatæ. 15. II. Limitatio eſt in verſ. propter. quia ſi maritus in res dotales neceſſarios ſumptus fecerit, hi ſumptus dotem minuunt. ff. eod. l. 1 §. in neceſſarijs. l. 5. in princ. & retentionem dotis marito tribuunt, vt hîc. & C. de rei vxo. act. l. vn. §. taceat. verſ. ſed nec ob impenſas. Alia eſt ratio ſumptuum vtilium, ad quos repetendos tantùm datur marito actio mandati, vel negotiorum geſtorum; & ſumptuum voluptariorum, quorum nomine maritus nullam habet actionem, ſed tantummodò poteſt detrahere, quod oppoſuit, ſi id ſine detrimento rerum dotalium facere poſſit. d. l. vn. §. taceat. verſ. ſed nec ob impenſas.

Tertium

Tertium exemplum in §. ſed & ſi. eſt actio mota à filio contra parentem, vel à liberto contra patronum. nam parentibus & patronis non minus quàm marito tribuitur hoc priuilegium, vt non condemnentur, niſi in quantum facere poſſunt. Quartum exemplum in verſ.item ſi ſocius. eſt actio reddita inter ſocios. Nota I. non tantùm ſocium condemnari in quantum facere poteſt, ſed etiam defenſorem ſocij: ei verò, qui pro ſocio fideiuſſit, hoc priuilegium denegari. ff. pro ſoc. l. verum. 63. §. 1. Nota II. ſocium teneri in quantum facere poteſt, non deducto ære alieno, *niſi* ex cauſa ſocietatis conueniatur. d. l. verum. §. id quod. Nota III. excipi quoſdam caſus, quibus ſocius ſocio in ſolidum condemnatur. Primus caſus eſt, ſi ſit ſocius particularis, non omnium bonorum, *ſocius*, & ex alia cauſa quàm ſocietatis conueniatur. idcirco Imp. in contextu loquens de ſocio particulari, rectè ait *iudicio ſocietatis agat*. vide l. ſunt qui. 16. ff. de re iud. et. d. l. verum in pr. Secundus caſus eſt, cùm ſocius ex ſuo dolo conuenitur. d. l. verum. §. hoc quoque. & l. nemo. 68. §. 1. ff. pro ſocio. Tertius caſus eſt, cùm negauit ſe eſſe ſociū. ff. eod. l. ſi vnus. 67. § vlt. Quintum exēplum eſt in verſ. idem eſt. cùm donator ex ſua donatione conuenitur: quoniam donator rem donatam tradere cogitur. ſ. de donat. §. aliæ. verſ. & ad exemplum. Nota 1. hãc actionem, qua donator conuenitur, eſſe condictionem ex lege. C. de donat. l. ſi quis argentum. §. ſin autem. & Nou. 162. cap. 1. Nota II. magis

faueri

§. ſed et ſi.

faueri donatori, quàm alijs; quia ſolus donator deducit æs alienum. ff. de re iud. l. inter. 19. §. 1. Sextum exemplum in §. pen. eſt actio, cui opponitur compenſatio. nam compenſatio ipſo iure obligationem minuit & cuicũque actioni opponi poteſt, vt fuit expoſitum in §. in bonæ fidei. s̃. h. t. Nota I. dum dicitur in contextu, compenſationes plerumque efficere vt actor minus conſequatur. Imp. ea particula *plerunque* indicare, contrarium interdum euenire, non quia compenſatio aliquando hunc effectum non pariat, ſed quia interdum compenſationi locus non eſt, vt in iudicio depoſiti, & quibuſdam alijs caſibus s̃. notatis in d. §. in bonæ fidei. Nota II. actorem propter compenſationem minus conſequi, quàm ei debeatur, id eſt, minus quàm ei deberetur, ſi obligatio per compenſationem nõ minueretur. ceterùm per compenſationem minuitur ipſo iure. d. §. in bonæ fidei. ergo actor conſequitur quidquid ſibi debetur, id eſt, quod compenſatione facta manet in obligatione. Nota III. quod Imp. ait, compenſationem fieri, cùm ex eadem cauſa hinc inde debetur, accipi. debere tamquàm exempli gratiâ propoſitum: quia certi iuris eſt, compenſationi locum eſſe, etiam cùm ex diuerſis cauſis debetur: veluti ſi tibi debeam decem ex teſtamento, ac tu mihi debeas ſeptem ex ſtipulatione. Vltimum exemplum eſt in §. vlt. cùm is conuenitur, qui bonis ceſſit, & poſt ceſſionem bonorum aliquid non modicum acquiſiuit. vide l. 6. & 7. ff. de ceſſ. bon. Nota ergo I. ceſſione bonorum debitorem non liberari, ſed actionem

§ cõpenſationes. *§. vlt.*

tam

tantiſper differri, donec incipiat poſſe ſoluere. Nota II. non ſufficere quamcūque acquiſitionem, vt is, qui bonis ceſſit, poſſit conueniri, ſed opus eſſe, vt aliquid idoneum, id eſt, non modicum emolumentum acquiſierit.

Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur.

TIT. VII.

SVperiori titulo generaliter dictum fuit de actionibus: iam ſpecialiter agitur de his actionibus, quibus conuenimur ex perſona eorum, qui ſunt in noſtra poteſtate. Quemadmodum autem cum ex noſtra perſona conuenimur; vel agitur ex noſtro contractu, vel ex noſtro delicto: ita etiam cùm ex perſona filij vel ſerui conuenimur, aut actio illa eſt ex contractu, aut ex delicto. *Ex* contractu ſunt hæ actiones, quod iuſſu, exercitoria, Inſtitoria, tributoria, de peculio, & de in rem verſo, quæ hoc titulo declarantur. Ex delicto autem ſunt actiones noxales, de quibus eſt tit. ſeq. Nota igitur I. actiones huius tituli eſſe ex contractu. Appellatione autem contractus intelligo etiam quaſi contractus: veluti ſi filius vel ſeruus alienus negotia mea geſſerit. Nota II. has actiones opponi actioni directæ. nam directa actio eſt, qua quis ex ſua perſona conuenitur. Nota III. has actiones eſſe in duplici differentia. quædam enim contra nos dantur tantùm ex

contractu filiorum, vel ſeruorum noſtrorum, vt actiones de peculio, de in rem verſo, quod iuſſu, & tributoria: quædam verò competunt etiam ex contractibus liberarum perſonarum, aut alienorum ſeruorum, quos ſcilicèt naui aut negotiationi præfecimus, vt exercitoria, & inſtitoria. Nota IV. omnes has actiones eſſe prætorias. ¶ Huius tituli
Princ. quinque ſunt partes. Prima pars, quæ primis huius tituli verbis continetur, hunc titulum cum ſuperiori connectit. id enim diligentiùs exponendum proponit, quod ſuperiùs attigit in §. actiones. & §. ſunt præterea ſ. tit. prox. ¶ Secunda pars in verſ. & quia. Declarat methodum huius tituli: quod enim ſpecialiter dicetur de ſeruis, intelligendum eſt habere locum etiã in filiis familiarũ, præter id, quod
§. 1. nominatim excipietur in §. penult. ¶ Tertia pars explicat dictas actiones, q. iuſſu, exercitoriã &c. quatenus ex ſeruorũ contractibus cõpetunt. ¶ De actione quod iuſſu tractatur in §. 1. in quo quatuor de hac actione habentur. I. Docet imp. quæ ſit cauſa huius actionis, nẽpe negotiũ cum ſeruo alieno geſtũ iuſſu domini. Loquitur de negotio geſto, vt cõplectatur tam quaſi contractus, quàm veros contractus. Rurſus loquitur de ſeruo, & domino, quamuis idem obtineat in filiofamilias & patre, vt ſeruet methodum nupertimè propoſitam. Nota primò hanc actionem vocari quod iuſſu à primis verbis edicti prætorij. Nota ſecundò hunc iuſſum referri ad ſeruum, non ad eum qui cum ſeruo contrahit. Nota tertiò iuſſum referri ad eas perſonas quæ ſunt in noſtra poteſtate, mandatũ verò
ad eas

ad eas perſonas quæ extra poteſtatem noſtram ſunt. II. Docet in quantum hæc actio à prætore detur: & inquit eſſe in ſolidum intellige in ſolidum non omnino & ſimpliciter ſed quatenus pater vel dominus iuſſit. D. de pecul. l. 1. in princ. & §. 1. III. Docet, contra quem hæc actio detur: & ait dari aduerſus dominum ſupple, vel patrem eius, qui contraxit. IV. Docet, cui detur, & quamobrem detur in ſolidum: & inquit dari ei, qui cum ſeruo alieno contraxit; quia non tam ipſius ſerui, quàm domini, qui ſeruum contrahere iuſſit, fidem ſecutus videtur. Similiter qui cum filio familias, patre eius iubente, contrahit: fidem patris ſequi videtur. Hæc dicta ſint de actione quod iuſſu. ¶ Actio autem exercitoria, & actio inſtitoria, quia inter ſe ſimiles ſunt, ſimul declarantur in §. eâdem. Primò Imper. docet has actiones eſſe prætorias, & in ſolidum. Secundo ſpecialiter loquitur de actione exercitoria: de qua duo docet. Vnũ eſt in verſ. exercitoria: qua ex cauſa hæc actio detur. Alterum eſt in verſ. ideo. cur vocetur exercitoria. Nota igitur I. hanc actionem ex contractu magiſtri nauis dari cõtra exercitorem, qui magiſtrũ naui præpoſuit. Nota II. Exercitorẽ dici, ad quẽ quotidianus quæſtus nauis pertinet: ſiue ſit dominus nauis, ſiue eam conduxerit. ff. de exercitoria actione. l. §. exercitorem. Nota III. magiſtrum nauis appellari eum, cui totius nauis cura incumbit. d. l. 1. §. 1. Nota IV. magiſtrum, qui ab exercitore naui præpoſitus eſt, poſſe alium magiſtrum præponere: adeo vt magiſter vel ab exercitore, §. *eâdem.*

vel à magiſtro quem exercitor cõſtituit, naui præficiatur.d. l. 1. §. magiſtrum. Nota V. non eſſe locũ huic actioni, niſi cum magiſtro eius rei gratiâ cui præpoſitus eſt, contrahatur. Nota VI. hanc actionem denominari ab eo qui præpoſuit: quamuis inſtitoria, vt mox dicetur, ab eo denominetur, qui præpoſitus eſt. Tertio De actione inſtitoria ſimiliter duo declarat. Vnum eſt in verſic. inſtitoria. qua ex cauſa detur. Alterum eſt in verſ. ideo. cur. Inſtitoria appelletur. Nota igitur I. inſtitoriam dari eſt contractu inſtitoris, contra eum qui inſtitorem tabernæ vel cuiuis negotiationi præpoſuit: dummodò tamquàm inſtitor contraxerit, id eſt, eius rei cauſa, cui præpoſitus eſt. Nota. II. inſtitores appellari eos, qui negotiationibus præponuntur, eò quod negotiis gerendis inſtãt. ff. de inſtitor. act. l. 3. Quartò in verſicul. iſtas producit has actiones ad cõtractus factos à magiſtris, vel inſtitoribus, qui ſunt homines liberi, aut ſerui alieni: ſuprà namque fingebat magiſtrum eſſe ſeruum exercitoris, & inſtitorẽ eſſe ſeruum eius à quo tabernæ vel negotiationi præpoſitus fuit. ¶ De actione tributoria loquitur Imp. in §. introduxit. Ex quo nota I. hanc actionem, vt & alias, quæ ex contractibus filiorumfamilias vel ſeruorũ cõpetunt, eſſe prætoriam. Nota. II. hanc actionẽ vocari tributoriam à tribuendo, id eſt, diſtribuendo: quia merx peculiaris, id eſt ea pars peculij, in qua ſeruus negotiatur, inter dominum, & alios ſerui creditores diſtribuitur pro rata portione; ita vt non ſit præcipua cõditio domini, vt in actione de peculio, ſed ceteri

§. introduxit.

cred

creditoribus exequetur. Nota III. In hanc actionem non venire totum peculium, niſi ſeruus in toto peculio negotietur. id enim tantùm venit, in quo negotiatur: quamuis in actione de peculio totum peculium veniat. Nota IV. In contextu requiri, vt ſeruus ſciẽte domino negotietur. vbi ſubaudiẽdum, & non contradicente. dominus enim ſciens ſeruum negotiari, niſi cõtradicat, conſentire videtur. ff. de tribut. act. l. 1. §. ſcientia. Nota V. quod dicitur ſeruum debere domino, accipiendum eſſe de naturali, nõ de ciuili obligatione. nam ſeruus nemini obligatur ciuiliter: filius autem familiâs parenti, in cuius poteſtate eſt, tantùm naturaliter, aliis ciuiliter obligatur. Nota VI. diſtributionem mercis peculiaris permitti ipſi domino. ſed ſi eius diſtributio ſit iniqua; quia minus aliis creditoribus, quã ſibi tribuat, per hanc actionem corrigitur. dicitur autem minus tribuere etiam is, qui nihil tribuit. ff. eod. tit. l. 7. §. ſi cuius. Nota VII. dominum non cogi diſtribuere mercem peculiarem ſed poſſe ſi velit. l. 7. §. 1. ¶ Actionem de peculio & de in rem verſo declarat Imp. in § præterea. Nota actionem de in rem verſo interdum eſſe partem actionis de peculio, vt in hoc §. interdum eſſe ſeparatam ab actione de peculio, videlicet cùm actio de peculio, finita eſt: quia poſt manumiſſionem ſerui, aut emancipationem filij familias, aut eorum mortẽ, actio de peculio eſt annalis. ff. quãdo act. de pecul. ann. eſt. l. 1. actio de in rem verſo eſt perpetua. ff. de in rem verſo. l. 1. §. 1. ergo poſt annum agitur de in rem verſo, non de peculio: proinde actio § *præterea.*

de in rem verſo eſt ſeparata ab actione de peculio actio competit, tunc actio de in rem verſo ab ea non ſeparatur, vt mox exponam hic enim eſt caſus, qui in hoc §. conſideratur. Primò Iuſtin. docet qua ex cauſa agatur de in rem verſo & de peculio. Secundò in verſicul. in rem docet quomodo accipiatur in rem verſum: & dat exempla, in quibus ſeruus neceſſarias impenſas pro domino fecit. ſed idem dicendum, ſi ſint impenſæ vtiles. ff. de in rem verſo. l. 5. §. quod ſeruus. Obiter nota, quod Iuſtin. ait, dominum hac actione in ſolidũ dãnari. hoc enim non eſt omnimodo verũ, ſed ſecundũ quid, id eſt, quatenus in rẽ verſum eſt. vnde in l. 1. in pr. ff. de pecul. hęc actio diſtinguitur ab actionibus inſolidum cõpetentibus, vt exercitoriâ & inſtitoriâ. Tertiò in verſic. licet. Oſtendit vnam eſſe actionem de peculio, & de in rem verſo, habentem duas condemnationes: quia primò iudex dominũ cõdemnat quatenus in rem eius verſum eſt. Deinde ſi plus debeatur actori, in reſiduum condẽnat peculio tenus. Nota, ideo eſſe vnam actionem, id eſt, actionẽ de in rem verſo eſſe partem actionis de peculio, quia in rem verſum eſt pars peculij. quod enim ſeruus in rem domini vertit, dominũ ſeruo naturaliter obligat: & quemadmodũ quod ſeruus debet domino, peculiũ minuit. Iſ. h. §. verſ. cùm autem. ita quod dominus debet ſeruo, peculium auget. ff. de pec. l. 7. §. pen. Quartò in verſ. cùm autem. docet quomodo peculium intelligatur, & oſtendit peculium minui eo quòd ſeruus debet domino vel eius filio, vel cõſeruo.

Excipit tamen, niſi ſeruus ordinarius debeat ſeruo ſuo vicario: quia cùm vicarius ſit in peculio ordinarij, vt notatum fuit in §. ſi quis ancillas. ſ. de leg. certè quod ſeruus ordinarius vicario debet, in peculio ordinarij manet. ¶ His expoſitis, Imper. in §. ceterum. derat duos dictarum actionũ concurſus: quia cùm plures actiones cõcurrunt, actor eligere debet actionem, quã mouere vult. Primus cõcurſus eſt actionis de peculio & de in rem verſo cum actione quod iuſſu, vel inſtitoria, vel exercitoria. Imp. oſtendit, cõmodiùs eſſe actori, ſi aliqua ex his tribus actionib. vtatur, quàm ſi agat de peculio vel de in rem verſo. Secũdus cõcurſus in verſ. is quoque eſt actionis de peculio & de in rem verſo cum actione tributoria, vbi Imp. oſtendit, modò hanc, modò illam actionẽ eſſe vtiliorẽ. nam actio de peculio perſequitur totum peculium, ſed in ea dominus præfertur aliis ſerui creditoribus: actio autem tributoria refertur ſolùm ad mercem peculiarẽ, ſed in ea dominus non præfertur aliis creditorib. Obiter nota verbum *debere* tribus modis accipi. quandoque ſignificat honeſtatem vt ſ. de nupt. in princ. quandoque neceſſitatem, vt ſ. de excuſ. tut. §. qui autem. & quib. mod. re contrah. oblig. § præterea. quandoque vtilitatem, vt in fi. huius. §. & ſ. de pupill. ſubſtit. §. ſin autem & de verb. oblig. §. vlt. Hactenus de ſeruis. ¶ In quarta tituli parte agitur de contractibus filiorum familiâs, & I. In § quæ diximus. dat regulam, quòd ſ. dicta de ſeruis & dominis obtinent etiam in filiis familiarum & eorum parẽtibus. II. In § illud excipit mutuum

§. ceterũ.

§. quæ diximus.

§. illud.

filio familiâs datum, quod inefficax redditur per ſenatuſconſultum Macedonianum. Nota primò hoc Senatuſconſultum pertinere ſolùm ad pecuniam numeratam, non ad alias res, quæ mutuò dantur, niſi in fraudem Senatuſcõſulti dĕtur. verbi gratiâ qui frumentum filiofamilias mutuũ dat, ex hoc contractu efficacẽ actionem habet, niſi ideo dedit, vt filius familias frumentum vẽderet, ac pecunia vteretur. ff. de Senatuſc. Maced. l. 7. §. mutuo Nota. Secundò Iuriſconſultos de effectu huius Senatuſcõſulti variè loqui. modò enim dicunt actionem denegari creditori, vt etiam Iuſtin. hoc loco aſſerit, modò dicunt exceptionem contra eum dari. Intelligendum igitur eſt quotieſcumque exceptio eſt euidens, prætorem denegare actionẽ, ne fruſtra litigetur coram iudice. cùm autem exceptio dubia eſt, tunc prætorẽ dare actionem cum exceptione. ff. de iureiu. l. 9. in prin. Exempli causâ, ſi Titius tibi decem debeat ex cauſa mutui: certum eſt, iure ciuili actionem tibi competere, etiã ſi iurauerit ſe non accepiſſe mutuum, vel acceperit mutuũ contra Macedonianum Senatuſconſultum. ſed ex his cauſis Titio contra te datur exceptio iuriſiurãdi, vel Senatuſc. Mecedoniani. cùm igitur tu prætorẽ adis & petis actionẽ contra Titium: ſi quidem certum ſit, eum iuraſſe vel contra Senatuſc. mutuam pecuniã accepiſſe, prætor actionem, licèt iure ciuili competentem, tibi denegat. ſi verò illud dubium ſit, tibi dat actionem cõtra Titiũ ſub exceptione iuriſiurãdi, vel Senatuſcõſulti. vt puta prætor dicet, *Si paret Titium à Mæuio centum mutua*

acce

accepiſſe niſi Titius iurauerit ſe non accepiſſe, vel, *niſi Titius contra Senatuſconſultum Macedonianum acceperit, condemna iudex.* Nota tertiò, exceptionem huius Senatuſconſulti non ſolùm dari ipſi filiofamilias,qui contraxit,ſed etiam parenti eius, necnon heredi, ſi ſi fortè paterfamiliâs factus deceſſerit.d.l.7. §.quamquam. Nota quartò duplicem eſſe rationem huius Senatuſconſulti : quarum altera eſt odium creditoris. ff.de condict.indeb.l. qui exceptionem.40.& de Senatuſcon. Maced.l.1.in pr. Altera eſt fauor parentum. verſ.vlt.hîc.vnde conſtat, quia quilibet fauori ſuo poteſt renunciare, non fauori alieno,filiumfamilias fruſtra renunciare beneficio huius Senatuſconſulti, quod non fauore ipſius, ſed patris introductum eſt. Quinta pars tit.in §. vlt. tractat de actione directa contra patrem, vel dominum competente ex filij vel ſerui contractu, & concurrente cum quibuſdā ex ſuprà dictis actionibus. I.namque Imp. oſtendit hanc actionem directam concurrere cum actione quod iuſſu, & de in rem verſo. II. In verſ. ei quoque. oſtendit eandem actionem directam concurrere cum actionibus inſtitoria & exercitoria. Obiter nota actionem directam eſſe verbum homonymum.quandoque enim opponitur actioni vtili, quandoque actioni contrariæ, quandoque (vt hîc) actioni (vt ita dicam) obliquæ, id eſt, ex alterius perſona competenti. §. *vlt.*

De noxalibus actionibus.

TIT. VIII.

QVemadmodum ex contractu filij familiâs vel ſerui dantur variæ actiones ſuperiori titulo expoſitæ, ita ex delictis ſeruorum, & iure antiquo etiam ex delictis filiorum familiâs dantur actiones noxales, de quibus hoc titulo diſſeritur. ¶ Sunt igitur huius tituli duæ partes. Prior de delictis ſeruorum: Poſterior de delictis filiorum familiâs. ¶ In prima parte Imp. in ſummam

Princ. huius tractatus proponit in pr. tit. Ex quo Nota primò actiones noxales dari ex delictis priuatis, vt furto, rapina, damno, iniuria; non ex publicis criminibus, vt adulterio, homicidio ff. de ædil. edict. l. quid ſit fugitiuus. 17. §. noxa. Itaque actio noxalis non eſt ſpecies actionis à cæteris diſtincta, ſed eſt qualitas adiecta actionibus competentibus ex priuatis ſeruorum delictis, vt actio furti noxalis, actio de damno noxalis, &c. Nota ſecundò dominum ſerui delinquentis, cùm ipſe innocens ſit, poſſe eligere vtrùm actori ſatisfaciat ſoluens litis æſtimationem, an ſeruum delinquentem noxæ dedat, quam electionem etiam poſt cõdemnationem habet dummodò priùs ſeruum noxæ dedat, quàm actione iudicati cõueniatur. ff. de pet. hered. l. item veniunt. 20. §. item rectè. II. In

§. 1. §. 1. distinctionem ponit inter noxam & noxiam. Ad hunc §. nota, verbum *noxa*, quatuor modis accipi. Primò ſignificat delictum. ff. hoc tit.

hoc tit.l.1. & in hac ſignificatione accipitur apud Virg. 1. Æneid. illo loco,

„*Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei.*
Secundò ſignificat pœnam delicti. ff ſi quadrup.paup.fec.d.l.1.§.cùm arietes Tertiò ſignificat quoduis damnum, vt in eodē §.cùm arietes & apud Ouid.5.Metamor. illo verſu,

„*Necte nocent pota, ſine noxa luca bibuntur.*
Quartò accipitur pro corpore, quod nocuit vt hîc, &d.l.1.in pr. III. In §. sūma. Docet, cur hæ actiones noxales ſint introductę. IV. In § dominus. Declarat effectum harum actionum. V. In §.ſunt autem. ponit harū actionum diuiſionum ab origine ſumptam: quoniam aliæ ſunt ciuiles, aliæ prætoriæ: vt quibuſdam exemplis in contextu explicatur. vbi quod dicitur, actionem noxalem furti eſſe ciuilē ex l.12.tab. minus dubitationis habet in actione furti manifeſti, cuius pœnam ciuilem eſſe rectè tradunt Accurſ. Auguſtinus Cuiac. & Contius; quamuis alij, vt Baro, diſſentiant. ob furtum autem manifeſtum ſeruus ex xij.tab. capitali pœna afficiebatur, id eſt. verberibus affectus deiiciebatur. de Saxo Tarpeio, vt auctor eſt Gell. lib.11. cap.18. proinde nō poterat eſſe locus actioni noxali, Sed nihilominus Imperator ſimpliciter ait actionē furti noxalem eſſe ciuilē ex xij.tab. tanquā hoc dici poſſit etiā de actione furti manifeſti, non quidē habita ratione primæ originis, ſed ex quo huius pœna à prætore facta eſt pecuniaria. Sic itaq; mihi videtur dicendū. Pœna furti manifeſti eſt prætoria, nec manifeſti eſt ciuilis. ſed vtroq; caſu ſeruus noxæ dedi poteſt ex diſpoſitione legis

§. ſumma

§. dominus.

§. ſunt autem.

xij.tab. quia lex vbi pœna pecuniaria eſt, noxæ deditioné permittit. nec obſtat quod iure poſteriori ſit facta pœna pecuniaria: quoniã antiquę leges trahũtur ad leges poſteriores, & pertinét ad omnes caſus qui quandocũq; ſimiles erunt. ff. de legib. l. non eſt nouũ. 26. & l. ſeq. VI. In §. omnis. Declarat proprietatem hárũ actionum, ſeu docet contra quos cõpetant. vbi dat regulã, quod actio noxalis caput ſequitur, id eſt, datur in eũ, qui eſt dominus ſerui eo tẽpore quo agitur, licèt tempore delicti non fuerit dominus. vnde ſi ſeruus manumittatur, nõ eſt ampliùs actio noxalis, ſed directa in ipſum manumiſſum: quemadmodum è contrario ſi delinquens redigatur in ſeruitũtem, actio, quæ contra ipſum directa competebat, noxalis aduerſus dominum eius redditur. VII. In §. pen. Oſtendit noxalem actionem nõ habere locum inter dominum & ſeruum eius. ¶ Secunda tituli pars in §. vlt. corrigit antiquum ius, quo dabatur aduerſus patrem actio noxalis ex delicto filij. vetat igitur filios familiarum noxæ dedi, ac permittit ipſos filios familiarum delinquentes cõueniri actione directa, vt pro ſuis delictis puniantur.

§. omnis. *§. penult.* *§. vlt.*

Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.

TIT. IX.

QVemadmodum ex delictis ſeruorũ dãtur actiones noxales, vt ex ſuperiori titulo didicimus: ita etiam de damno dato â quadrupede, vt hic tit. declarat. ¶ Cuius quidem

dem tituli duæ ſunt partes. In I. Imp. tractat de actione noxali. Et primò in princ. tit. declarat huius actiones cauſam, originem, & effectum. Cauſa eſt, ſi animal laſciuiâ, aut feruore (ſic leg. cum Theoph. nō, *pauore*) aut feritate pauperiem fecerint. Origo ducitur ex lege xij. tab. Effectus eſt, vt dominus poſſit animal illud noxæ dedere, ac dedendo liberetur. Nota verba illa, *quia ita lex xij. tab. ſcripta eſt*, includenda eſſe parentheſi nam ſequentia non ſunt verba legis; ſed afferunt exempla pauperiei, ex qua dicta actio naſcitur. Secūdò in §. hæc autem. docet in quibus animalibus hæc actio locū habeat: & inquit hanc actionem dari directam, Si animal naturâ māſuetum, vt equus aut bos, pauperiem fecerit. nā Iuſtinianus ait, ſi ſit animal ferū, vt Vrſus, aut Leo, ceſſare hāc actionē, id eſt, actionē directā ex verbis legis: actionē autē vtilem competere ipſe Iuſtinianus teſtabitur in §. ſeq. verſ. præter. Nota pro *genitalis ſit feritas*, legendum, *generis talis ſit feritas*, ſignificat enim Imp. ſi animal noceat, cuius genus ſit naturâ ferū, vt Vrſus, hanc actionem ceſſare. Tertiò in §. pauperies. definit pauperiem, & ait, pauperiem eſſe damnum ſine iniuria facientis datum. Huic diſtinguitur pauperies à damno per iniurîam dato, de quo eſt lex Aquilia. Damnum igitur â quadrupede datum vocatur pauperies: nec pertinet ad legem Aquiliam: quia lex Aquilia loquitur de damno iniuriâ dato: brutum verò animal nō poteſt videri iniuriam facere, cum ſenſu, id eſt, intellectu & voluntate careat, nemo enim iniuriam facit, niſi volens *Princ.*

faciat,

§.vlt. faciat, vt Ariſtot. docet 5. Ethico In II. parte quę eſt in §. vlt. Imperator loquitur de actione ædilitia, quam oſtendit concurrere cum dicta actione ciuili ex lege xij. tab. id eſt, cũ actione vtili, vt paulò ante notaui. Rationẽ autem affert: quia vtraque actio tam ciuilis, quàm ædilitia, eſt pœnalis, & de eadem re competit, id eſt, de pauperie ſeu damno dato à cane, verre, apro, vrſo, leone: tales autem actiones poſſunt concurrere, & altera alteram non tollit. Nota primò, actionis pœnalis ſignificatione hîc ſignificari actionẽ mixtam: dicta enim regula, quòd actiones pœnales, cùm de eadem re concurrũt, alia aliam nõ cõſumit, in omnibus pœnalibus actionibus locũ habet, i. ſiue merã pœnã, ſiue rem & pœnã perſequantur. Nota ſecundò. quòd hîc dicitur *de eadem re*, nõ reſtringere regulam, ſed reddere caſum magis dubiũ. nam ſi actiones de eadem re concurrentes, ſic ſe habent, vt alia aliam non conſumat: multò magis hoc obtinebit in actionibus de diuerſis rebus. Nota tertiò actionem pœnalem non conſumi, non ſolùm alterius pœnalis cõcurſu, ſed etiam electione, id eſt, ſi actor vnam ex concurrentibus actionibus intentauerit, aliam quoque mouere poterit. ff. de oblig. & act. l. cùm ex vno. 32. dummodò in ſecunda actione plus ſit, quàm in prima: quoniam actor ſecunda actione id tantùm conſequitur, quòd prima conſequi non potuit. ff. eod. l. quoties. 41. §. 1. vbi pro *id conſequatur*, cum Cuiacio lib. 3. Oſer. c. 25. legendum, *nihil conſequatur*. verbi gratiâ qui egit furti nec manifeſti in duplum, poteſt agere vi bonorum

raptorum,

raptorum, quæ eſt actio in quadruplum, non vt conſequatur totum quadruplum, ſed id quod quadruplo deeſt, quia in hoc quadruplum imputatur duplum, quod actione furti conſequutus eſt. ff. vi bonor. rapt. l. 1.

De his per quos agere poſſumus.

TIT. X.

EXpoſitis variis actionum generibus, cõſequēter tractatur de perſonis, per quas actiones mouentur. ¶ Primò docet Imp. olim regulariter agi non potuiſſe, niſi ſuo nomine, exceptis certis caſibus; quoniã actio definitur ius perſequendi in iudicio quod ſibi debetur. s. de act. in pr. proinde non perſequitur, quod alij debetur. Hodie autem agi poſſe etiam alieno nomine, vt cùm procurator agit nomine domini, vel tutor nomine pupilli, aut curator nomine adoleſcentis. ¶ Secundò docet quomodo procuratores, tutores, & curatores conſtituantur. Ac de procuratoribus quidem loquitur in §. 1. Ex quo nota I. procuratorem conſtitui ſolo conſenſu, id eſt, mandato domini. procurator enim definitur, qui mandato domini aliena negotia adminiſtrat. ff. de procurat l. 1. Quod ſi quis ſine mandato negotia aliena gerat, non eſt verus procurator. ff. de iudic. l. licet. 56. & quod iuſſu. l. 1. in fi. Sed falſus procurator. ff. ra. rem hab. l. 3. §. vlt. & de furt. l. falſus. 43. §. 1. l. ſi iuſſu. 44. in pr. & C. eod. l. falſus. 19. & de procurat. l. licet. 24. quamquam interdũ abſente procu-

Princ.

§. 1.

rator

rator nominatur. ff.de neg.geſt.l.ſi ego.24. & de ſolut. l. ſi quis offerenti. 58. & ra.rem hab.l.ſi ſine.22.§.quod ſi procurator.& l.vlt. propriè autem dicitur negotiorũ geſtor.ſ.de obl.quæ.quaſi ex cõtr.§.1.Nota II. Iuſtinianum hîc tantùm loqui de procuratore ad iudicia, cùm alij ſint procuratores ad iudiciã ſeu lites, alij ad negotia extraiudicialia adminiſtranda dati.ff.de procur.l ſeruum quoque.33 in pr.& §.1.Nota III.procuratorem qui ad lites datur, vel eſſe procuratorẽ actoris,vel rei:quorũ ille dicitur datus ad agendum,hic ad defendendũ,vt hîc,& j.tit.prox.

§.*vlt.* §.ſin autem. ¶De tutoribus autem & curatoribus loquitur Imp.in §.vlt.& inquit ſe libro primo expoſuiſſe quemadmodum tutores vel curatores conſtituantur:nempe tutores vel dantur à teſtatore, vel à lege, vel à magiſtratu: curatores autem teſtamẽto non dantur,ſed tantùm lege,vel à magiſtratu; & interdum teſtamento dati, confirmantur à magiſtratu,vt lib.1.expoſitum fuit.

De ſatiſdationibus.

TIT. XI.

HIc titulus pulchrè cohæret ſuperiori; quia ſatiſdationes præcipuè præſtantur ab iis, qui alieno nomine agunt: & in ſumma diuerſimodè cauetur pro diuerſitate perſonarum, vt ex ſequentibus apparebit. Sumitur autem hæc inſcriptio ab eo, quod

quod regulariter fit. nam regulariter ſatiſdatur interdum tamen repromittitur, interdum iuratur, vt exponã ad §.ſed hodie. vbi habes tria cautionum genera, videlicèt ſadiſdationem, iuratoriam cautionem, & repromiſſionem. Satiſdatio eſt cautio, quæ fit datis fideiuſſoribus. ff. qui ſatiſd. cog. l. 1. interdum datis pignoribus ff. de collat. bon. l. 1. §. iubet. Iuratoria cautio eſt, quæ non confirmatur fideiuſſoribus, aut pignoribus, ſed iureiurando. Repromiſſio eſt nuda cautio, id eſt, ſimplex promiſſio, ſine fideiuſſoribus, & pignoribus, & ſine iureiurando. Nota ſatiſdationes prætorias, quales ſunt eæ de quibus hoc tit. agitur, non admittere pignora ſed requirere perſonas fideiuſſorum. ff. de ſtipul. prætor. l. 7. ¶ Huius tit. duæ ſunt partes. In prima parte explicatur ius antiquum. Et l. In pr. tit. cõſideratur iudiciũ in rem: vbi dantur tres regulæ: prima de reo cõuento, & de eius procuratore: Secunda de eo qui ſuo nomine agit. Tertia de procuratore actoris. Prima regula eſt: Reus vel ei' procurator ſatiſdare debet iudicatũ ſolui, id eſt, ſe ſatisfacturum ſentẽtiæ, ſi cõdemnabitur. Nota tamen hanc cautionem iudicatũ ſolui habere tres clauſulas. I. eſt, à qua denominationem accepit, de eo ſoluendo quod iudicatum erit, id eſt, quod in condemnationem venerit. II. eſt de defendendo, id eſt, de iudicio non deſerendo. III. eſt de dolo malo, id eſt, dolum abeſſe, abfuturumque eſſe. ff. iudic. ſolui. l. 6. Secunda regula eſt in verſ. ipſe. Agẽs ſuo nomine, non ſatiſdat. Tertia regula eſt in verſ. procurator. Agens alieno nomine, regulariter

ſati ſ

ſatiſdat: aliquando tamen ſatiſdationem præſtare non tenetur; id eſt, ſatiſdationem de rato. ſeu ratam rem dominũ habiturum. Intellige quod, nunc quoque in vſu eſt, ſi dubitetur an is qui alieno nomine agit, ſit verus procurator vel tutor vel curator, eum cauere de rato. ſi verò conſtet eum eſſe verum procuratorem vel tutorem vel curatorem, ſatisdationem non requiri ff. de procur. l. ſi procuratorem. 65. II. In §. 1. loqui-

§. 1. tur de iudicio perſonali: vbi dat tres regulas. Prima regula eſt, Ex parte actoris eadem obtinent in iudicio perſonali, quæ §. dicta ſunt de iudicio reali. Secunda regula eſt. Qui alieno nomine conuenitur, ſatiſdat iudicatum ſolui. Tertia regula eſt: Qui ſuo nomine conuenitur, non ſa-

§. *ſed hodie.* tiſdat iudicatum ſolui. ¶ Secunda tit. pars: declarat ius nouum, ac I Imp. docet, quid, & quomodò caueatur, vbi dat ſex regulas. Prima regula eſt in pr. §. *ſed hodie.* Reus ſuo nomine conuentus non ſatiſdat pro litis æſtimatione, id eſt, iudicatum ſolui. Secunda regula eſt in verſ. ſed pro ſua. Reus ſuo nomine conuentus cauet ſe in iudicio manſurum vſque ad terminum litis, id eſt vſque ad ſententiam definitiuam, quæ per abſolutionem vel condemnationem liti finem imponit. ff. de re iud. l. 1. cauet (inquam) aliàs ſatiſdatione, interdum iuratoria cautione, quandoque nuda repromiſſione. Satiſdatio regulariter requiritur: & quidem regulariter idonei fideiuſſores dari debent, exceptis neceſſarijs perſonis, vt parentibus & patronis, qui qua-

leſ

leſcumque fideiuſſores dare poſſunt. ff. in ius voca. vt eant. l. 1. 2. & 3. & qui ſatiſd. cog. l. 2. §. prætor. Iuratò cauent. l. viri illuſtres. C. de dignit. & l. pen. Ii qui immobilia bona poſſident. C. de princip. agent. in reb. l. vlt. Repromittunt, id eſt, nudam cautionem præſtant, l. Reſpublica. ff. vt legat. nom. cau. l. 6. §. 1. Ii. Clerici quibuſdam caſibus. C. de Epiſc. & Cler. l. cum clericis. 25. §. 1. l. omnes 33. §. in hac autem. Tertia regula eſt in §. ſin autem per procuratorem. Qui nomine alieno agit, de rato ſatiſdat, niſi liquidò conſtet eum eſſe verum procuratorem, vel tutorem, aut curatorem. Quarta regula eſt in pr. §. ſi verò aliquis. Qui per procuratorem iudicium ſuſcipit, pro eo fideiubere poteſt iudicatum ſolui. In hac regula Imp. ſupponit procuratorem rei conuenti ſatiſdare debere iudicatum ſolui, idcirco docet hunc procuratorem poſſe fideiuſſorem dare ipſum dominum litis; à quo mandatum accepit. Duo verò de hac cautione Imp. notat. Vnum eſt, quòd dominus qui pro ſuo procuratore fideiubet, non tantùm ſe, ſed etiam bona ſua obligare hoc nomine tenetur. Alterum eſt, quòd hæc obligatio tranſit in eius hæredes; quod non eſt ſpeciale & huius caſus proprium, ſed in omnibus fideiuſſoribus obtinet. ſ. de fideiuſ. §. fideiuſſor non tantùm. Quinta regula eſt in verſ. alia, quòd in dicto caſu, id eſt, cùm dominus litis pro ſuo procuratore fideiubet, tenetur pro ſua perſona ſatiſdare, id eſt, alio fideiuſſore dato cauere; quòd tempore ſententiæ definitiuæ pronunciandæ in iudicium veniet; vt poſſit ſen

§. ſin autem per procuratorē.

§. ſi verò aliquis.

ſententiæ ſatisfacere: aut ſi ipſe non veniet, ſaltem fideiuſſor ille iudicatum ſoluet. Sexta regula eſt in §. ſi verò reus. Procurator rei abſentis cogitur ſatiſdare iudicatum ſolui. II. In §. pen. Docet perfectam harum cautionum doctrinam ex foro & praxi petendam eſſe. III. In §. vlt. Docet has cautiones vbique locum habere: ita vt ea quæ ſuprà tradita ſunt, non ſolùm in veteri aut noua Roma, ſed etiam in omnibus ciuitatibus Romano Imperio ſubiectis obtineant.

§. ſi verò. reus. *§. pe.* *§. vlt.*

De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad heredes & in heredes tranſeunt.

Tit. XII.

EXpoſitis diuerſis actionum generibus, & perſonis per quas actiones mouentur, conſequenter videndum eſt, quando agi poſſit. Quę quęſtio diſſoluitur duplici actionũ diuiſione allata, id eſt, quia omnis actio vel eſt perpetua vel temporalis, & rurſus vel eſt tranſitoria ad heredes vel non tranſitoria. ¶ Huius tit. tres ſunt partes. Primò in pr. tit. declarat. Imp. priorem ex dictis diuiſionibus; ac docet ciuiles actiones eſſe perpetuas; prætorias verò partim eſſe perpetuas, partim temporales, quæ maxima ex parte ſunt annales. Nota I. actionem perpetuam

Princ.

dici,

dici, quæ terminatur certis finibus, id eſt, ſpatio 30. vel 40. annorum. Nota II. cùm dicimus actionem prætoriam eſſe annalem, intelligendum eſſe annum vtilem, non continuum. ff. de vi & vi arma. l. 1. §. annus. Nota III. petitionem hereditatis tam prætoriã, quàm ciuilem eſſe perpetuam. De ciuili agitur in tit. ff. & C. de petit. hered. Prætoria verò eſt, quæ datur bonorum poſſeſſori, de qua in tit. ff. de poſſeſſ. hered. petit. Item quæ datur fideicommiſſario vniuerſali. ∫. de fideic. hered. §. & Neronis. de qua in tit. ff. de fideic. hered. petit. Nota IV. actionem furti manifeſti eſſe prætoriam. quod eſt intelligendum de actione in quadruplũ, quæ nunc eſt in vſu lege notata ad §. ſunt autem. ∫. de noxal. act. ¶ Secundò in §. 1. declarat alteram diuiſionem, Quòd aliæ actiones tranſeunt in heredes, aliæ non tranſeunt. Intellige heredes tam ex parte actoris, quàm ex parte rei. Hæc diuiſio æquè conuenit actionibus ciuilibus, & prætorijs, vt Imp. indicat illis verbis, *aut ipſo iure competunt, aut à prætore dantur.* Cùm enim dicimus ipſum ius, ſignificamus ius ciuile. Vis huius diuiſionis explicatur quibuſdam regulis. I. Regula eſt Actiones ex maleficijs pœnales non competunt in heredem rei. Quod dicitur, *ex maleficijs*, debet latiùs accipi, vt complectatur etiam quaſi maleficia. ∫. de obl. quæ quaſi ex contr. §. vlt. Ideo autem dicimus pœnales: quoniam actiones, rei perſecutoriæ, quamuis ex maleficijs naſcantur, tamen in heredes competunt, vt condictio furtiua. ∫. de obl. quæ ex delicto. §. vlt. & ff. de condict. furt.

§. 1.

furt l.7.§.vlt. & actio rerum amotarum. ff. rer.amotar.l.6.§. item heres. & C.eod.l. vlt. II. Regula eſt: Etiam actiones pœnales ex maleficijs dantur heredibus actoris. Excipit Imp. actionem iniuriarum, & alias ſimiles, vt actionem in factum in eum qui ſine venia parentem vel patronum in ius vocauit, ff. de in ius voc.l. pen. III. Regula eſt: Actiones ex contractibus non ſolùm dantur heredibus actoris, ſed etiam contra heredes rei. Excipit Imp. cùm defunctus in contrahendo doloſè verſatus eſt, & ex eo dolo nihil ad heredem peruenit. Ne intelligas ob hanc cauſam ſemper non dari actionem in heredem, Sed tantùm certis caſibus. Plerumque enim ex dolo contrahentis heres tenetur. ff. depoſ. l.7.§.1. & de obl. & act. l. ex contractibus.49. & de diuerſ. reg. iur. l. ad ea quæ. 157. l. hoc iure. 192. in fi. Sequentes tamen actiones ex dolo defuncti non dantur in heredes. Prima eſt actio ex ſtipulatu, ſi defunctus cùm iniuriarum ageret, iudicio ſiſti ſtipulatus ſit. quamuis enim ſtipulatio regulariter pariat actionem perpetuam: quia tamen hoc caſu accedit actioni iniuriarum, idcirco, quemadmodum morte tollitur actio iniuriarum, ita etiam tollitur hæc actio ex ſtipulatu. ff. ſi quis caution. l. ſi eum. 10. §. vlt. Secunda eſt actio in factum qua tenetur menſor qui falſum modum dixit. ff. ſi menſor falſum modum dixerit. l. 3. §. pen. & l. 4. Tertia eſt actio tributoria ff. de tribut. act. l. 7. §. vlt. & l. ſeq. Ex dictis patet, in hoc contextu, legendum, *non competit, cùm teſtator.* &c. deleta particula *veluti*, quæ malè interiecta eſt, &

recte

recté abeſt à veter. lib. vt Cuiac. notat. Dictis regulis Iuſtin. addit generalem limitationem: quoniam omnis actio per litis conteſtationem perpetuatur, ne iudicium reddatur eluſorium. itaque tráſit ad heredes actoris, & in heredes rei. ¶ Tertiò in §. vlt. proponit quandam actionum & iudiciorum proprietatem, quæ non pertinet ad rubricam huius tit. Proprietas hæc eſt, quòd omnia iudicia ſunt abſolutoria; non quòd ſemper rei abſoluantur, ſed quia ſemper contingere poteſt vt reus abſoluatur. etenim ſi debitor non ſit, ſine dubio abſolui debet. ſi verò ſit debitor, poterit iudicio pendente ſatisfacere actori: tuncque iudex poterit eum abſoluere. *§. vlt.*

De exceptionibus.

TIT. XIII.

EXceptio eſt actionis excluſio. ff. h. t. l. 2. in pr. quamobrem tractatui de actionibus rectè ſubijcitur hic titulus de exceptionibus. vt enim actor contra reum agit, ita reus contra actorem excipit. Tria de exceptionibus Imp. in hoc tit. declarat. I. Nectit hunc tit. cum præcedentibus. II. In verſ. comparatæ, docet cur exceptiones ſint introductæ, & quis ſit earum vſus: hæc autem doctrina nititur diſtinctione æquitatis à ſtricto iure. cùm enim actio iuſta eſt, id eſt, ſtricto iure competit; iniqua tamen; et hoc eſt, æquitati repugnat; adeo vt ſtrictũ ius ſit *Princ.*

pro

pro actore, æquitas autem reo faueat: tunc reo ſuccurritur per exceptionem. Hanc ex-
§.1. ceptionum rationem & vtilitatem declarat Imp. varijs exemplis. Primum exemplum in §.1. eſt exceptio metus. ſi quis enim metu coactus aliquid promiſit, ius ſtrictum ex promiſſione cõtra eum dat actionem, æquitas autem ex metu eidem tribuit exceptionem. Nota, ex metu dari actionem, & exceptionem. De actione agitur in tit. quod met. cauſa. De exceptione autem in tit. de doli mali & metus exceptione. Secundum exemplum in eodem §. 1. eſt exceptio doli, cùm ſcilicèt aliquis dolo aduerſarij deceptus, ei aliquid promiſit. Huius exceptionis & præcedẽtis expoſitio ſimilis eſt: & ſicuti ex metu, ita etiam ex dolo tam actio, quam exceptio competit. De actione agitur in tit. de dolo. De exceptione verò in d. tit. de doli & metus except. Obſerua differentiam inter doli actionem, & exceptionem: quia doli actio eſt ſubſidiaria, quæ non datur niſi omnibus alijs remedijs deficientibus. ff. de dol. l. 1. §. 1. §. ait prætor. & §§. ſeqq. doli autem exceptio concurrit cum omnibus alijs exceptionibus, propterea quòd dolo malo facit actor, quotieſcumque aliquid petit, cùm ei petitioni obſtet exceptio. ff. de doli except. l. 2. §. & generaliter. Tertium exemplum in eodem §. 1. eſt exceptio in factum, quæ naſcitur ex errore promittentis. ſi quis enim per errorem promiſerit, cùm falſò putaret ſe debere, tenetur quidem ſtricto iure, propter promiſſionem, ſed prætor ex bono & æquo ratione iuſti erroris ei per exceptionẽ

ſuccur

ſuccurrit. Quartum exemplum in §. idem iuris, eſt exceptio non numeratæ pecuniæ, de qua dictũ fuit s̃. tit. de liter. oblig. Quintum exemplum in §. præterea eſt exceptio pacti. Nota I. Imperatorem loqui de pacto liberatorio, quod eſt, pactum de non petendo. aliud eſt pactum obligatorium, veluti ſi quis paciſcatur vt ſibi dentur decem. verumtamen hoc etiam pactum obligatorium, quamuis non valeat ad agendum, tamen in mutuis obligationibus valet ad excipiendum. regulariter enim pacta non pariunt actionem, ſed exceptionem, vt docet Vlp. in l. 7. ff. de pact. Exempli gratiâ, ſi tibi ædes vendiderim, & poſtea ex interuallo mecum paciſcaris, vt de euictione tibi caueam duplæ ſtipulatione, vel vt tibi caueam datis fideiuſſoribus: ex hoc pacto non potes aduerſus me agere, vt duplam promittam, vel fideiuſſores præſtem: quia eſt pactum nudum, quod non parit actionem. ſed ſi ego contra te agam ex vendito, tu poteris ex dicto pacto contra me excipere, atque ita me ſummouere, niſi pacto ſatisfaciam. ff. de contrah. empt. l. pacta conuenta 72. in princ. Nota II. non omnino pactis obligationes diſſolui, id eſt, non diſſolui ipſo iure, ſed tantùm ope exceptionis. his enim duobus modis obligationes ſoluuntur. & modi quidem, quibus obligatio ipſo iure ſoluitur, expoſiti s̃. fuerunt ſub titul. quib. mod. toll. oblig. hic autem titulus eſt de modis, qui ope exceptionis obligationem infirmant. Sextum exemplum in §. æquè. eſt exceptio iuriſiurandi. Nota I. Iuſiurandum non prodeſſe

§. idem iuris.

§. præterea.

§. æquè.

ei qui iurauit, ſi temere & ſponte ſua iurauit, ſed ita demum, ſi deferente aduerſario vel iudice iurauerit ff. de iurei. l. 3. in pr. Nota. II. ex iureiurando naſci actionem, ſi quis iurauerit rem ſibi deberi, vel rem ſuam eſſe, vt expoſitum fuit in §. item ſi quis poſtulante. s. de act. item naſci exceptionem, ſi quis iurauerit ſe rẽ non debere, vel rẽ quę petitur ſuã eſſe, vt hîc aut petitoris non eſſe. ff. de iure iur. l. ſed ſi poſſeſſori. II. in pr. Nota III. iniquum eſſe, vt de periurio quæratur: quia religioni ſtandum eſt. videlicèt in *quæſtione* de ea re, ſuper qua iuratum fuit. ſed hoc non obſtat, quominùs alio iudicio de periurio quæratur, & periurus extraordinaria pœna afficiatur, vt docui Cẽt. 3. quęſt. 79. Septimum exemplum in §. itẽ ſi in iudicio eſt exceptio rei iudicatæ. Nota. I. rem iudicatam dici in iure ciuili ſtatim ac iudex comdemnans vel abſoluens ſententiam definitiuã pronuntia- uit. ff. de re iud. l. 1. In iure autem Canonico & apud DD. & in praxi dicitur ſentẽtia trãſire in rem iudicatã, cùm non poteſt ampliùs appellatione reſcindi. Nota II. quemadmodum ex ſententia comdemnatoria datur actio iudicati, de qua in d. titul. de re iudic. ita etiam ex ſententia abſolutoria dari exceptionem rei iudicatæ, de qua hîc, & in tit. D. de except. rei iudic. Nota III. tunc demum huic exceptioni locum eſſe, cùm petitur eadem res, de qua iudicatum fuit, id eſt, idem corpus, vel eadem quantitas, necnon idem eſt ius, & eadem cauſa petẽdi: item eadem eſt conditio perſonarum: ff. d. tit. de except. rei iud. l. cùm quæritur. 12. cùm duabus ll. ſeqq.

§. item ſi in iudicio

lj. ſeqq. His ſeptem exemplis expoſitis plura alia poſſunt adiungi. ſed Imper. in §. hæc exempli.iubet reliqua peti ex ff.præſertim ex lib. 44. florum, qui totus ferè eſt de exceptionibus. Hactenus expoſita & exemplis illuſtrata eſt ratio & vtilitas exceptionum. III. Iuſtin. ponit exceptionum diuiſiones. Prima diuiſio eſt in §.quarum.quòd aliæ ſunt exceptiones legitimæ ſeu ciuiles, quæ iure ciuili ſunt introductæ, atque hæ ipſo iure obligationem & actionem tollunt vt exceptio pacti de iniuria, vel de furto.ff.de pact l.6.l.7.§. ſi paciſcar. l. ſi tibi 17. §. 1. Aliæ ſunt prætoriæ, vt exceptio doli, vel metus, & plerumque exceptio pacti. Secunda diuiſio eſt in §. appellantur. quòd aliæ ſunt exceptiones perpetuæ & peremptoriæ, quæ definitione & exemplis declarantur in § perpetuæ. aliæ temporales & dilatoriæ, quæ ſimiliter explicantur in §. temporales. vbi etiam addit effectum harum exceptionum temporalium, de quo dictum fuit ſ. de act. §. ſi quis agens. Nota hanc diuiſionem ſumi ab effectu. dicuntur enim perpetuæ & temporales exceptiones, quæ habent hanc vim & hunc effectum, vt actionem, cui opponuntur, in perpetuum perimant.tēporales autem & dilatoriæ, quæ ad tēpus differunt.quod cùm in contextu diſertis verbis tradatur,mirũ eſt DD. hoc non animaduertiſſe, ideóque adieciſſe huic diuiſioni tertium genus,i.exceptiones, quas vocant anomalas.Exempli gratiâ exceptio non numeratæ pecuniæ ex vna parte videtur eſſe perpetua, quia in perpetuũ actionē perimit:

§.hac exẽpli.

§. quarũ.

§. appellãtur, cũ 2. §§.ſeqq.

ex altera parte videtur temporalis, quia biennio concluditur, & poſt biennium non datur. atqui non dicitur exceptio temporalis à tempore, intra quod competit; ſed à tempore, quo actionem perimit. Ergo hæc exceptio nullo modo eſt temporalis, nec dicenda eſt anomala, ſed eſt verè perpetua & peremptoria. ¶ Porrò exceptionum dilatoriarum quædam dicuntur ſumi ex perſona, vt Imp docet §. vlt. vt exceptiones procuratoriæ, id eſt, quæ procuratorem ſummouent, quaſi non poſſit procuratoris officio *fungi.* eiuſmodi exceptiones tres in contextu proponuntur. I. eſt exceptio militiæ. nam miles non poteſt eſſe alterius procurator, ne hac ratione auocetur à militia. C. de procurat. l 7. & l. 9. II. eſt exceptio ſexus: quia procuratoris officium virile eſt, ideoque mulieres ab eo ſummouentur. C. eo. l. 4. l. alienam. 18. III. eſt exceptio infamiæ. ſed hanc Imp. abolet, ne hoc prætextu iudicia differantur vnde DD. inter aduocatos & procuratores rectè differentiam conſtituunt. cùm enim infames ab omnibus dignitatibus arceantur. C. de dignit. l. 2. & l. 6. apparet, officium procuratoris, ad quod infames admittuntur, vile eſſe: aduocati autem officium, à quo infames repelluntur. ff. de poſtul. l. 1. §. ſecundo loco. §. remouet & § ait prætor. dignitatem in ſe continere.

§. vlt.

De

De replicationibus.

TIT. XIIII.

HOc titulo ſubjiciuntur aliæ duæ exceptionum diuiſiones. ¶ Prima diuiſio eſt, quòd vel eſt exceptio propriè dicta, vel replicatio, vel duplicatio, vel triplicatio, vel vlterior exceptio, vt quadruplicatio, &c. De replicatione loquitur Imper. in princ. titul. de duplicatione in §. 1. de triplicatione in §. & ſi rurſus. de vlterioribus exceptionibus in §. quarum. Nota I. hunc eſſe iudiciorum ordinem & progreſſum, vt actor contra reum agat, reus contra actorem excipiat, actor contra rei exceptionem replicet, reus contra actoris replicationem duplicet, iterum actor contra rei duplicationem triplicet, & reus cõtra actoris triplicationem quadruplicet. Nota. II. quemadmodum inſtitutio non ſolùm continet inſtitutionem propriè dictam quæ primo gradu fit, ſed etiam ſubſtitutionem quæ fit ſecundo, vel vlteriori gradu, vt in l. Gallus. ff. de lib. & poſt. & alius locis; ita etiam exceptionis appellatione non ſolùm contineri exceptionem propriè dictam, ſed etiam replicationem duplicationem & vlteriores defenſiones. d. § quarum. Secunda diuiſio eſt in §. vlt. quòd aliæ ſunt exceptiones debitorum propriæ, quæ non proſunt fideiuſſoribus, ſed tantùm reis principalibus, vt exceptio ceſſionis bonorũ, de qua in §. vlt. ſ. de act. aliæ proſunt etiam

Princ. cũ 3. §§§. ſeqq.

§. vlt.

V 3 fide

fideiuſſoribus, vt exceptio pacti de non petendo. nam ſi reus pactus ſit ne petatur, non ſolùm ipſe, ſed etiam fideiuſſor eius pacti exceptione ſe tueri poteſt. Hæ exceptiones, quę etiam fideiuſſorib. proſunt dicũtur rei cohærere. quæ verò fideiuſſoribus non proficiunt, dicuntur perſonæ cohærere. ff. de except. l. 7.

De interdictis.

Tit. XV.

Actionis appellatione, ſi verbum latiùs accipiatur, etiam interdicta continentur. ff. de obl. & act. l. actionis. 37. ſed propriè loquendo interdicta ab actionibus diſtinguuntur. ff. de procur. l. non ſolùm. 39. *in* princ. I. Quia actiones partim ſunt ciuiles, partim prætoriæ. ſ. de act. §. ſed iſtæ. interdicta verò omnia ſunt prætoria. ſ. h. t. verſ. erant. II. Quia pleræque actiones ſunt de proprietate, interdicta verò omnia ſunt de poſſeſſione, & ſi nonnulla etiam cauſam proprietatis continent, quatenus in quæſtione de poſſeſſione is vincit, qui in proprietate potior eſt ff. hoc titul. l. 2. §. quædam. III. Quia in actionum formulis prætor verba dirigebat ad iudicem, veluti, *Si paret Titium à Manio* 100. *accepiſſe mutuò, condemna iudex*: in interdictis autem verba dirigebat ad litigantes, veluti, *quorum bonorum poſſeſſio illi ex edicto meo data eſt,*

quòd

quod ex his bonis poſſides, id reſtitras. ff. quorum bonor. l. 1. ¶ Diuido hunc titulum in quatuor partes. In prima hic titulus nectitur cum præcedentibus. ¶ In ſecunda, quæ eſt in verſicul. erant. definiuntur interdicta. Ex qua definitione. Nota I. interdicta olim à prætore viuere reddi ſolita eſſe. quod quia in deſuetudinem abiit, idcirco dicitur hodie iudicari ſine interdictis. ꝗ.cod § vltim. nō quia hodie nullus ſit vſus interdictorum, ſed quia interdicta ipſo iure vim ſuam exerunt ſine pronunciatione prætoris. Nota II. omne interdictum aut prohibere, putà vim fieri; aut iubere, veluti vt aliquid reſtituatur. Nota III. interdictis maximè locum eſſe, cùm de poſſeſſione aut quaſi poſſeſſione contentio eſt. Intellige poſſeſſionē corporis: quaſi poſſeſſionem iuris alicuius. Duplici autem de cauſâ adiecta eſt partic. *maximè.* Primò quia interdum actione de poſſeſſione quæritur, vt cùm creditor pignus perſequitur actione hypothecaria, quæ nudam poſſeſſionem auocare dicitur. ff. de euict. l. ſi cùm venditor. 66. in pr. Secundò quia (vt paulò antè notaui) quædam interdicta etiam cauſam proprietatis continent. ¶ In tertia tituli parte ponuntur tres interdictorum diuiſiones, quarum. I. explicatur in §. 1. vbi Imp. Primò ponit diuiſionem interdictorum in prohibitoria, reſtitutoria, & exhibitoria. quibus poſſumus addere interdicta mixta, quæ ſimul prohibitoria ſunt, & exhibitoria. ff. h. t. l. 1. §. 1. Secundò in verſ. prohibitoria. definitione & exemplis declarat interdicta prohibitoria. I. exemplum eſt,

Princ.

§. 1.

cùm prætor prohibet vim ei fieri, qui ſine vitio poſſidet, id eſt, qui neque vi, neque clam, neque precario poſſidet. Accurſius hoc loco intelligit interdictum ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus erit. Ego verò intelligo interdictum vti poſſidetis, quod poſteriùs explicabitur. vide l. 1. in princ. ff. vti poſſidet. II. exemplum eſt interdictum de mortuo inferendo, id eſt, ne vis fiat, quominùs liceat mortuum inferre. vide l. 1. in prin. ff. de mortuo infer. III. exemplum eſt ne ædificetur in loco ſacro. ff. ne quid in loco ſacr. l. 1. in pr. ſubaudi, deformitatis vel incommodi causâ. nam ornamenti cauſa licet id facere. d. l. 1. §. quod ait. IV. exemplum eſt ne quid fiat in flumine publico, vel ripa eius, quo peiùs nauigetur. ff. de fluminib. l. 1. in princ. hoc interdictum ceſſat in fluminibus priuatis, & in riuis, aut torrentibus. d. l. 1. Tertiò in verſic. reſtitutoria. ſimiliter definitione & exemplis explicat interdicta reſtitutoria. Primum exemplum eſt interdictum quorum bonorum, de quo dicetur etiam j. §. adipiſcendæ. vide. l. 1. ff. quorum bonor. Nota I. hoc interdictum dari bonorum poſſeſſori, id eſt, ei qui iure prætorio ſucceſſit. Nota II. hoc interdictum dari contra eum qui aliquid hereditarium poſſidet pro herede, vel pro poſſeſſore, id eſt, bona fide cùm putet ſe eſſe heredem, aut mala fide ſciens ſe non eſſe heredem. d. §. adipiſcendæ. Nota III. vtilitatem huius interdicti eſſe, vt bonorum poſſeſſor rerum hereditariarum poſſeſſionem adipiſcatur. d. §. adipiſcendæ. Cùm dicimus bonorum poſſeſſorem,

reſpi

reſpicimus ad ius. cùm autem dicimus eum adipiſci poſſeſſionem, ſignificamus poſſeſſionem, quæ eſt facti. Secundum exemplum eſt interdictum vnde vi, quo aliquis recipit poſſeſſionem rei immobilis, vnde per vim deiectus fuit. j. hoc tit. §. recuperandæ. & ff. de vi & vi armata. l. 1. in pr. Quartò in verſ. exhibitoria. definitionem & exempla proponit interdictorũ exhibitoriorum. I. exemplum eſt cùm de libertate alicuius agitur hoc eſt interdictum de homine libero exhibendo. ff. de hom. lib. exhib. l. 1. in princip. II. exemplum eſt de exhibendo liberto, cui patronus vult operas indicere. operarum definitionem, & diuiſionem expoſui s̃. ad tit. de adquiſ. per arrog. Hoc loco nota primò operas patrono à liberto deberi ciuiliter, ſi vel per ſtipulationem, vel adhibito iureiurando ſint promiſſæ, aliàs deberi tantùm naturaliter. ff. de condict. indeb. l. ſi non ſortem. 26. §. libertus. & C. ad l. Viſelliam. l. vn. Nota ſecundò libertum eas operas patrono debere, quas ei patronus indixerit: nec priùs deberi, quam petantur. ff. de oper. libert. l. ſi quis hac lege. 13. §. iudicium. III. Exemplum eſt de liberis parenti exhibendis, qui ab aliquo detinentur inuiti. ff. de liber. exhibend. l. 1. in princip. & l. vlt. Quintò in verſ. ſunt tamen. oſtendit hæc omnia rectè vocari interdicta, quaſi inter duos dicta: etſi nonnulli putârunt interdicta propriè dici, quæ ſunt prohibitoria, reliqua verò propriè appellari decreta; quia interdicere interdum ſumitur pro prohibere: Sed cur dicuntur interdicta inter duos? quoniam prætor

inter actorem & reum interdicta reddebat ſine iudice pedaneo. cùm autem actionem dabat, tunc præter actorem & reũ erat etiam ipſe iudex pedaneus. ¶ II. interdictorum diuiſio ſubiicitur in § ſequens quod alia ſunt adipiſcendæ poſſeſſionis, alia retinendæ, alia recuperandæ. Nota I. hanc non eſſe generalem diuiſionem omnia interdicta complectentem, ſed eſſe ſubdiuiſionem interdictorum ad rem priuatam & familiarem pertinentium, cùm alia ſint interdicta de rebus ſacris, alia de rebus publicis. ff. de interd. l. 2. §. hæc autem. Nota II. differentiam inter adipiſci & recuperare. dicimur enim adipiſci poſſeſſionem, quam antea non habuimus: recuperare autem, quam antea habuimus, & amiſimus. aut igitur poſſeſſionem habemus, aut habuimus, aut nec habemus nec habuibuimus. Primo caſu dantur interdicta retinendæ poſſeſſionis. ſecundo caſu interdicta recuperandæ. Tertio caſu interdicta adipiſcendæ. Hæc verò diuiſionis membra declarat Imp. exemplis. Itaque in §. adipiſcendæ. proponit duo exempla interdictorum adipiſcendæ. I. exemplum eſt interdictum quorum bonorum. de quo dictum fuit in §. 1. verſ. reſtitutoria. II. exemplum in verſ. interdictum eſt interdictum Saluianum. Nota primò auctorem huius interdicti fuiſſe Saluium Iulianum Iuriſconſultum, qui iuſſu Adriani Imperatoris compoſuit edictum perpetuum & aliis interdictis prætoriis hoc poſtremum adiecit. Nota ſecundò hoc interdictum directũ dari domino fundi aduerſus colonum de rebus pacto expreſſo ſibi

§. ſequẽs. *§. adipiſcendæ.*

ſibi à colono pigneratis .hæc enim eſt differentia inter colonum, & inquilinum: quòd res coloni non obligantur domino fundi ſine pacto expreſſo, quamuis in fundum illatæ ſint;res autem inquilini, eo ipſo quòd inuehuntur vel inferuntur in ædes conductas, cenſentur tacitè obligari domino ædium, vt expoſui ad §. item Seruiana. ſ. de act. vtile autem interdictum Saluianum datur contra alios poſſeſſores. ff. de ſalu.interd.l.1.§.1. & C.eod.l.1. Item vtile datur aliis creditoribus.ff.eod.l.1.in pr. Deinde in §.retinendæ. proponit duo exempla interdictorum retinendæ, videlicèt interdictum vti poſſidetis, & interdictum vtrubi. Nota I. ex hoc §. interdictum vti poſſideris pertinere ad res immobiles,vtrubi ad res mobiles. Nota II. ſublatâ antiquâ horum interdictorum differentiâ, hodie vtriuſque eandem eſſe vim & poteſtatem, id eſt, ſi duo de poſſeſſione contendant,quia vterque aſſerit ſe rem poſſidere, & petit ſuam poſſeſſionem ſibi conſeruari, eum vincere, qui tempore litis conteſtatæ poſſidet,niſi ab aduerſario vitioſè poſſideat. Nota III. poſſeſſionem vitioſam dici, quæ eſt violenta, vel clandeſtina, vel præcaria. Nota IV. Iure ciuili non poſſe cumulari iudicium petitorium, quod eſt de proprietate,& iudicium poſſeſſorium;ſed opus eſſe,vt primùm iudicio poſſeſſorio cõſtet vter ſit poſſeſſor,deinde in iudicio petitorio ille poſſeſſor ſubeat partes rei, aduerſarius autem ſit actor, & ſuſtineat onus probandi.iure tamen Canon. minuendarum litium gratiâ placuit contra rationem iuris ciuilis

§.retinendæ.

uiles admittere cumulationẽ vtriuſque iudicij, tã petitorij, quã poſſeſſorij. extr. de cauſa poſſeſ. & propr. c. 3. 4. 5. & 6. Poſt hæc in §. poſſidere, quatuor de poſſeſſione notat. I. Notat nõ ſolùm nos poſſidere per noſmetipſos, ſed etiã per alios, qui noſtro nomine in poſſeſſione ſunt: proinde per eos poſſeſſionem retineri, vt per colonos, inquilinos, commodatarios, depoſitarios. hi namq; ſibi non poſſident, ſed domino: idcirco dominus dicitur per eos poſſidere. II. Notat in verſ. quin *etiã*. poſſeſſionem retineri ſolo animo. exempli gratiâ, vt retineam poſſeſſionem fundi, vel ædium, non eſt opus, vt ibi ſemper maneam, & corpore inſiſtam: licèt enim inde diſcedã, ſi tamen animum habeam retinendæ poſſeſſionis, placuit hoc ſufficere ne poſſeſſionem amittam. III. In verſ. adipiſci. notat poſſeſſionem acquiri vel per ſe vel per alium, *vt* expoſitũ fuit lib. 2. tit. per quas perſ. nob. acq. IV. In verſ. nec vlla. notat poſſeſſionem non acquiri ſolo animo: quia ſcilicèt opus eſt corporali apprehẽſione. Faciliùs igitur poſſeſſio retinetur, quàm acquiritur. quandoquidem s̃. diximus eam retineri ſolo animo, nunc verò negamus eã acquiri ſolo animo. An autẽ ſolo animo amittatur, id eſt, ſi quis animum habeat deſerendæ poſſeſſionis, an eo ipſo poſſeſſionem amittat, expoſui. Cent. 6. quæſt. 96. Tandem in §. recuperandæ. affert exemplum interdicti recuperandæ poſſeſſionis: ſimulque declarat affinia quædam remedia. I. Igitur proponit interdictũ vnde vi. Nota primò nos hoc interdicto recuperare poſſeſſionem rerum immobilium, vt fundi,

§. poſſidere.

§. recuperandæ.

fundi, vel edium. nam hoc interdictum non pertinet ad res mobiles, niſi per conſequentiam quandam, vt putà ſi per vim ablata mihi ſunt veſtimenta, non habeo hoc interdictum. ſed ſi deiectus ſum de poſſeſſione prædij, in quo habebam veſtimenta, & hac ratione effectum eſt vt veſtimenta amiſerim: certo per hoc interdictum non ſolùm recuperabo poſſeſſionem prædij, ſed etiam habebitur ratio veſtimentorum amiſſorum. ff. de vi & vi arm. l. 1. §. illud. Nota ſecundò, olim fuiſſe duo interdicta de vi, vt cõſtat ex oratione M. Tull pro Cæcinna, quorũ alterum erat de vi publica armis illata, alterum de vi priuata ſine armis facta. & huic quidem obſtabat exceptio vitioſæ poſſeſſionis, illi verò non obſtabat. ſed poſtea factum eſt vnum interdictum, poſitum in l. 1. in pr. ff. de vi & vi arm. cui exceptionem vitioſæ poſſeſſionis nõ officere, Iuſtinus hoc loco teſtatur. Exẽpli cauſâ, ſi deieceris me de poſſeſſione fundi, poſſum hoc interdicto recuperare poſſeſſionem: & fruſtra allegabis te fuiſſe à me antea deiectum: quia nihilominùs cogeris poſſeſſionem vi adeptam reſtituere. poſteà verò quàm mihi reſtitueris, liberum tibi erit contra me vti eodem interdicto. II. In verſ. ſed ex conſtitutionibus. ponit affine remedium ex conſtitutionibus, de quo iam dictum fuit in §. 1. §. de vi bon. rapt. III. In §. qui autem. addit aliud affine remedium, nempe accuſationem publicam ex l. Iulia de vi: de quo dicitur in §. item lex Iulia de vi. j. de publ. iudic. IV. In verſ. armorum. quia dixerat vim publicam fieri armis, priuatam ſine

armis,

armis, declarat quænam appellatione armorum contineantur. ¶ III. Interdictorum diuiſio explicatur in §.pen.in quo Imp. Primo ponit hãc diuiſionem, quod alia ſunt interdicta ſimplicia, alia duplicia. ſimilis eſt diuiſio actionũ. pleræque enim ſunt ſimplices, vbi ſcilicèt actor & reus diſtinguũtur. §. hoc tit. §.retinendæ. quædam ſunt duplices ſeu mixtæ, cùm ſcilicèt vterque eſt actor, vterque reus. ſ. de act. §. quædam. Secundò in verſ. ſimplicia. definitione & exemplis declarat interdicta ſimplicia. Quod ad definitionem attinet nota eodem modo definiri actiones ſimplices, interdicta ſimplicia: nimirum cùm actor & reus ſunt perſonæ diſtinctæ & ſeparatæ. In exemplis vnum notetur ad ea verba, *In flumine publico ripáve eius aliquid fieri*, ſubaudiendum, quò peiùs nauigetur ex §. I. verſ. prohibitoria. ſ. hoc tit. Tertio in verſ. duplicia. dat exempla & definitionem interdictorum duplicium. ¶ IV. tit. pars eſt in §. vlt. de ordine & ritu ſiue exitu interdictorum, quem Iuſtin. ait eſſe abolitum: quia olim prætor reddebat interdictum, deinde ſponſio fiebat, & dabatur ab eodem prætore actio eidem interdicto conſentanea. Sed hodie hæc ipſo iure obtinent, ita vt agat aliquis, quamuis nec interdictum nec actionem à prætore impetrauerit. hoc autem inquit Iuſtin. ideo fieri: quia ſolemnis ille ritus, quo veteres vtebantur, non habet locum in iudiciis extraordinariis, ſed tantùm in ordinariis: hodie verò omnia iudicia ſunt extraordinaria. Hunc locum Cuiac.

§. *penult.*

ſic interpretatur, vt omnia iudicia dicantur hodie extraordinaria, non quia neceſſe ſit extra ordinem agere, ſed quia ſemper liberum eſt actori vtrum velit agere ex ordine, an extra ordinem.

De pœna temerè litigantium.

TIT. XVI.

EXpoſitis actionibus tam propriè quàm impropriè dictis, nouiſſimo loco agitur de officio litigantium, & de officio iudicis. In hoc igitur titulo præcipitur litigantibus, ne temerè litigent. cúmque duobus modis contingere poſſit vt aliquis temerè litiget, hoc eſt, quia vel malam cauſam habeat, vel bonam cauſam malè perſequatur: vtrumque modum Imper. in hoc tit. conſiderat. Hinc duæ ſunt huius tit. partes. ¶ Prima pars coërcet litigantes, quominùs calumnioſè litigent. Et I. Imper. in princ. tit. proponit tres modos, quibus litigantes coërcentur, nempe pœnam pecuniariam, iuſiurandum de Calumnia, & infamiam. II. In §. 1. coniunctim tractat de iureiurando calumniæ, & de pæna pecuniaria. vbi dat varias regulas. Prima regula eſt: Reus cogitur iurare de calumnia, id eſt, ſe bona fide litigare, cùm putet ſe habere bonam cauſam. hoc à DD. vocatur iuramentum credulitatis: quia non iurat ita eſſe, ſed ſe ita credere. quod ſi reus hoc iuſiurandum

Princ.

§. 1.

randum prȩſtare nolit, pro confeſſo habetur. C. de iurei. propt. calum. l. 2. §. ſin autem reus. Secunda regula eſt in verſ. at aduerſus. Reus propter inficiationem ex quibuſdam cauſis condemnatur in duplum, vt fuit expoſitum in §. ſed furti. ſ. de action. Tertia regula eſt in verſ. item actoris. Actor cogitur iurare de calumnia. alioqui, ſi iurare nolit, cauſâ cadit. d. l. 2. §. quod ſi actor. Quarta regula eſt in verſ. vtriuſque. Aduocati vtriuſque partis, id eſt, tam actoris quàm *rei*, tenentur iurare de calumnia. Hodie hoc iuſiurandum ab aduocatis non præſtatur in ſingulis cauſis, vt Iuſtin. conſtituit: quoniam ab initio, cùm aliquis recipitur in numerum aduocatorum, generaliter de calumnia iurat, id eſt, ſe non defenſurum cauſas, quas putet eſſe iniuſtas. Quinta regula actori & reo communis eſt in verſ. hæc autem. Improbus litigator condemnatur aduerſario in impenſas litis, & ad reſarciendum omne damnum, quod ob eam litem paſſus eſt. Nota ex hoc §. veterem calumniæ actionem ſublatam fuiſſe, per quam improbus actor condemnabatur in decimam partem litis, quam ab initio repromiſerat: ideoque hæc erat actio ex ſtipulatione. Nouiſſimè autem Impera. hanc actionem reſtituit: ſic tamen, vt nolit repromitti, ſeu nudam cautionem præſtari, vt olim fiebat, ſed ſatiſdari, vel iurato caueri. Nou. 112. cap. 2. Excipiuntur ibi cauſæ, quæ ex conſenſu vtriuſque partis in iudicium deducuntur: in his enim cauſis hæc cautio nõ præſtatur. Item Iuſtinus edicto 7.

cap.

cap.5.excipit argentarios, qui hoc nomine non ſatiſdant,ſed repromittunt. III. In §. ex quibuſdam.tractat de tertio modo, quo litigantes coërcentur,id eſt,de infamia. vbi docet duo eſſe genera cauſarum ex quibus ſequitur infamia.nam ex quibuſdam infames fiunt per condemnationem: ex quibuſdam tam per pactionem,quàm per condemnationem.Exempli causâ, condemnatus depoſiti, eſt infamis, quia ob fidẽ fractam damnatus eſt:pactus autem ne depoſiti conueniatur, non eſt infamis. ſed fur infamiâ notatur, ſiue condemnatus, ſiue pactus ſit. Plura alia exempla ſunt in contextu.coniunge.l.1.ff.de his qui not.infa. Nota primò, actiones ex contractibus vel quaſi contractibus non eſſe famoſas,niſi quis ex ſuo dolo damnetur, idcirco Iuſtin.ait has actiones tunc eſſe famoſas cùm ſunt directæ, non contrariæ. quod regulariter verum eſt:quia regulariter contrarijs actionibus non agitur de dolo & perfidia,ſed de calculo.ff.eod.l.6. §.vlt. interdũ tamen hoc accidit, vt propter ſuum dolum aliquis iudicio contrario damnetur:tuncque etiam actiones contrariæ infamant. d.l.6.§. mandati.Exẽpli causâ, tutor propter dolum pupillo cõdemnatus directo tutelæ iudicio, fit infamis:pupillus autem tutori condemnatus contrario iudicio, non eſt infamis. is autẽ, qui negotiũ gerendũ mãdauit,ſi cõtra datã fidem nolit impenſas reddere, iudicio mandati contrario damnatus,infamiam non vitat.Nota ſecundò differentiam inter contractus,& delicta.nam contractus non infamant ſine condemnatione:delicta verò infamiam

§.ex quibuſdam.

famiam irrogant tam pactis,quàm damnatis: quia ſcilicèt paciſcens cenſetur crimen confiteri. Nota tertiò, hoc eſſe intelligendum, non de pacto gratuito, ſed cùm quis datâ pecuniâ pactus eſtne ſecum agatur.d.l. *§.vlt.* 6.§.pactuſque. ¶ Secunda tit.pars in §.vlt. duo præcepta continet: quorum vtrumque reſpicit actorem. I. præceptum eſt, vt in primis reus in ius vocetur: quia hoc eſt principium actionum inſtituendarum. Obſerua non dici ab Imperatore hoc eſſe principium iudicij, ſed eſſe principium actionum inſtituendarum. Principium verò iudicij eſt principium actionis inſtitutæ, nimirum litis conteſtatio. ff.ratam rem hab.l. ampliùs.15. Vnde ea quæ litis conteſtationem præcedunt, vt vocatio in ius, non dicuntur partes,ſed præparatoria iudiciorum. II.præceptum eſt in verſ.qua parte, ne parentes, vel patroni, vel patronorum liberi ſeu parentes in ius vocentur ſine venia prætoris.nam qui ſecus fecerit, 500. aureis multatur, datâ in eum actione in factum,de qua dictum fuit in §. pœnales. ſ. de act. Nota prætorem contra dictas perſonas actionem interdùm denegare, veluti ſi petatur actio famoſa.ff. de in ius voc.l. ſed ſi hac. 10. §. pen.

***

DE

De officio iudicis.

Tit. XVII.

EXpoſito officio litigantium, ne ſcilicèt temere litigent, conſequenter exponit officium iudicis. Cùm autem duplex iudicis officium ſit: alterum DD. vocant officium nobile, quod per ſe conſiſtit: alterum mercenarium, quod actioni ſeruit, & ſine actione non conſiſtit. ff. loc. l. quæro in pr. hic verò titulus eſt tantùm de officio iudicis mercenario. ¶ Diuiditur in quinque partes. I. pars nectit hunc titulum cum ſuperioribus. vbi Imp vtitur verbo *ſupereſt*: quoniam hic eſt vltimus titulus tractatus de iure priuato propoſiti in §. vlt. s̄ de iuſt. & iu. Ob eandem rationem eodem verbo vſus eſt s̄. in pr. tit. de action. quoniam actio eſt vltimum iuris obiectum. ¶ II pars in verſ. & quidem. eſt de officio iudicis in genere, id eſt, quod pertinet ad quaſcunque actiones. Hic Iuſtin. iudici præſcribit, vt iudicet ſecundum leges ſcriptas, vel ſecundum conſuetudinem. Nota primò, ſi iudex contra ius iudicauerit, eum facere litem ſuam. s̄. de obl. quę quaſi ex del. in pr. Nota ſecundò duobus modis poſſe contingere vt iudex contra ius iudicet. vel enim iudicat contra ius conſtitutionis, vel contra ius litigantis. exempli gratiâ duobus modis fieri poteſt, vt ſententiam ferat pro teſtamento facto ab impubere, id eſt, vel quia iudicet impuberem poſſe facere teſtamentum, vel quia iudicet hunc, qui teſta- *Princ.*

mentum

mentum fecit, eſſe puberem, cum reuera ſit impubes. Priori caſu dicitur ſententia lata contra ius conſtitutionis, & ipſo iure non valet, adeo vt non ſit opus appellatione. Poſteriori caſu ſententia tenet, niſi per appellationem reſcindatur. ff. quæ ſentent. ſine appllat. reſcind. l. 1. §. item cum contra.

§. 1. ¶ III. pars in §. 1. eſt de iudicio noxali, quod eſt iudicium in perſonam. Hic datur vnum præceptum, vt ſi iudex putet condemnandum eſſe dominum ſerui delinquentis, eum condemnet, vt certam ſummam *ſoluat*, puta 10. aut ſeruum noxæ dedat. Nota primò hanc ſummam, in quam iudex condemnat, eſſe litis æſtimationem: nimirum quia iudex tanti æſtimat (exempli gratia) damnum à ſeruo datum, vel iniuriam ab eo factam. Nota ſecundò non eſſe neceſſarium, vt iudex hac formula vtatur, id eſt, vt condemnet dominum in quantitatem certam aut noxæ deditionem. nam & ſi non debet prætermittere cõdemnationem certæ quantitatis, tamen poteſt omittere noxæ deditionem: quia facultatem ſerui noxæ dedendi non habet dominus à iudice, ſed ab ipſa lege. ff. de re iudic. l. 6. §. 1. ¶ IIII. pars in §. etſi in rem, eſt de iudiciis realibus. Primò Imp. loquitur de rei vindicatione, quæ eſt actio in rem ſpecialis. ff. de rei vind. l. 1. in pr. vbi dat tria præcepta. 1. præceptum eſt, vt ſi contra petitorem iudicauerit, id eſt, ſententiam ferendam contra eum exiſtimauerit, abſoluat poſſeſſorem. Nota primò verbum *iudicauerit*, hîc ſignificare voluntatem, non actum: quia non abſoluit poſſeſſorem

§. Et ſi in rem.

poſtquàm

poſtquàm iudicauit, ſed poſtquàm iudicandum eſſe cenſuit. De variis modis, quibus verba accipiuntur, lege notata ad §. ſi quis agens.ſ de act. Nota ſecundò, in his iudiciis ſpectari ius actoris, nō rei. nam Imp. ait poſſeſſorem, id eſt reum, abſolui debere, non propter iura quæ ipſi reo competunt, ſed quia nihil iuris petitori cōpetit. regula namque iuris eſt, in pari cauſa meliorem eſſe conditionem poſſidentis, adeo vt actore non probante reus abſoluatur, quamuis nihil iuris habeat. ſ. de interd. §. retinēdæ verſ. commodum. & C. de eden. l. 4. & de rei vind. l. vlt. & de probat. l. 2. II. præceptum eſt in verſ. ſiue contra. vt ſi reum condemnare velit, eum iubeat reſtituere rem petitam vnà cum fructibus. de quibus autem fructibus hoc ſit intelligendum, explicabitur in tertia parte huius §. III. præceptum eſt in verſ. ſed ſi poſſeſſor. vt ſi reus non moræ faciendæ cauſa, ſed iuſta de cauſa dilationem petat ad rem reſtituendam, putà quia res illa eſt in aliquo loco remoto, iudex tempus ſeu dilationem ei concedat. Si quæras quātum temporis ſit concedendum: reſpondebo, quia hoc nulla lege definitur, iudicis arbitrio cōmitti; argum. l. 1. ff. de iur. delib. præſertim quia pro factorum & circumſtantiarum diuerſitate aliàs prolixius aliàs breuius tempus cocedendum videtur. Notandum eſt ex vltimis verbis huius verſic. non aliter dictam dilationem reo indulgeri, quàm ſi ſatis det de re reſtituenda. Secundò in verſ. etſi hereditas. loquitur de petitione hereditatis, quæ eſt actio de vniuerſitate. d. l. 1. in pr. ff.

de

de rei vind.& ait eadem circa fructus obſeruari in hoc iudicio, quæ obſeruantur in rei vindicatione. Sed ex ſeq. verſ. hic ſupplenda eſt particula *penè*: quia ſunt quædam differentiæ, quas mox exponam. Similiter Iuſtin. in §.1.ſ. de donat. inquit mortis cauſa donationes ad exemplum legatorum redactas eſſe per omnia: deinde paucis interiectis, addit particulam ferè, inquiẽs has donationes per omnia ferè legatis connumerari. Tertiò in verſ. illorum. proponit quædam vtrique iudicio communia, tam ſpeciali quàm vniuerſali. vbi dat tres regulas de fructibus. I. regula eſt: Cùm malæ fidei poſſeſſor condemnatur, eadem ratio penè habetur in fructibus, ſiue actum ſit rei vindicatione, ſiue hereditatis petitione: quia malæ fidei poſſeſſor cogitur omnes fructus reſtituere, tam perceptos, quàm percipiendos, id eſt, quos percipere potuit. Particula *penè*, indicat eſſe quaſdam differentias. Prima differentia eſt: quia in rei vindicatione non veniunt fructus percepti ante litem conteſtatam, niſi nominatim petiti ſint. ff. de rei vind. l. præterea. 20. & de ædilit. edict. l. ædiles. 25. §. item ſciendum. in petitione autem hereditatis etiam hi fructus veniunt. ff. de heredit. petit. l. item veniunt. 20. §. item non ſolùm. & l. item heres. 51. §. 1. Secunda differentia eſt: quia fructus in rei vindicationem veniunt, non iure actionis, ſed officio iudicis. ff. de vſur. l. neque. 25. propterea quòd non ſunt partes rei petitæ; poſtquàm ab ea ſeparati ſunt, ſed tunc dumtaxat, cùm ſunt pendentes, & cum re coniuncti, vt poma

poma in arbore pendentia. ff. de rei vind. l. fructus.44.in petitionem autem hereditatis omnes fructus etiam à ſolo ſeparati veniunt iure actionis, quia (vt iam dixi)hereditatem augent. II. regula eſt in verſ. ſi verò. Bonæ fidei poſſeſſor nec fructus conſumptos, nec neglectos reſtituere tenetur. Vtrùm autem teneatur reſtituere fructus perceptos non conſumptos, expoſui ad §. ſi quis à non domino. ſ. de rer.diuiſ. III. regula eſt in verſ. poſt inchoatam. Omnes poſſeſſores tenentur reſtituere fructus à die litis conteſtatæ, ſiue eos fructus neglexerint, ſiue perceperint, quamuis conſumpſerint.ratio eſt: quia poſt litem conteſtatam omnes ſunt malæ fidei poſſeſſores. C. de acq. poſſ. l.nemo. 10. ¶ In V. tit. parte conſiderantur iudicia mixta, nempe ad exhibendum, familiæ erciſcundæ,communi diuidundo, & finium regundorum.quorum primum pertinet ad rerum exhibitionem,ſecundum & tertium ad diuiſionem,quartum ad agrorum confinium diſtinctionem. ¶ Primò Imp.in §.ſi ad exhibendum.loquitur de actione ad exhibendũ. vbi dat quatuor præcepta ſeu quatuor regulas.I.regula eſt,rem eſſe exhibendam in eadem cauſa,in qua erat,cùm primum petitum fuit vt exhiberetur.vnde ſi iudicio ad exhibendum pendente,res à poſſeſſore vſucapiatur,deinde actori exhibeatur, non eſt rectè exhibita: ſed is qui exhibuit, nihilominùs condemnabitur actori in id quod intereſt. II.regula eſt in verſ. præterea. Non ſolùm res exhibenda eſt, ſed etiam fructus medij tem

§.ſi ad exhibendũ.

§.ſi ad exhibẽdũ

temporis ſunt reſtituendi. Medium tempus Iuſtin.appellat, quod pendente iudicio ad exhibēdum currit, nimirum poſt litem conteſtatam vſque ad ſententiam definitiuam III. regula eſt in verſ.quòd ſi neget. Reo petenti ſine fruſtratione, vt tempus exhibendi causâ ſibi detur, iudex dilationem cōcedere debet, dummodò ſatiſdet de re reſtituenda, id eſt exhibenda.ff.ad exhib.l.de eo § ſi iuſta. Quantum autem temporis indulgeri debeat, quia nulla lex definit, ipſe iudex arbitrabitur.arg.l.1.ff.de iu.delib.IV.regula eſt in verſ.quòd ſi neque. Qui iuſſui, id eſt interlocutioni iudicis nō obtemperat, hoc eſt, nec rem exhibet, nec ſe exhibiturum cauet, condemnandus eſt per ſententiam definitiuam in id quod actoris intereſt.Vide § quædam. verſ.in quibus. & ibi notata s̃. de act.

§. ſi familia. ¶ Secundò in §.ſi familiæ.tractat de iudicio familiæ erciſcundæ. quod quia mixtum *eſt*, id eſt,partim in rem,partim in perſonam, vt expoſitum fuit in §. quædam. s̃.de act. conſequenter in hoc iudicio conſiderantur res, & perſonales præſtationes. De rebus dat Imp.vnum præceptum, vt ſingulæ res hereditariæ ſingulis heredibus adiudicentur. Proponit autem tres cauſas propter fit condemnatio in præſtationes perſonales.I. cauſa eſt,quia res vni heredi adiudicata,pretioſior eſt, quàm adiudicata coheredi. vt enim ſeruetur æqualitas, is,qui rem pretioſiorem obtinet,alteri in pecuniam eſt condemnandus.II. Cauſa eſt,quia vnus heres fructus ex rebus hereditarijs percepit. III. Cauſa eſt, quia vnus heres rem hereditariam corrupit,

vel

vel conſumpſit. Nec quicquam refert, vtrùm ſint duo, an plures heredes. ¶ Tertiò in §. eadem. loquitur de actione communi diuidundo vbi diſtinguit tres caſus. I. Caſus eſt, cùm de pluribus rebus diuidendis agitur. hoc caſu inquit Imp. idem obtinere, quod in iudicio familiæ erciſcundæ: proinde ſingulæ res ſingulis litigantibus adiudicari debent: &, ſi vnius res ſit pretioſior, is ceteris in pecuniam eſt condemnandus. II. Caſus eſt in verſic. quòd ſi de vna. cùm agitur de vna re, quæ commodè in partes diuidi poteſt, veluti de fundo. huius caſus deciſio perſpicua eſt in contextu. III. Caſus eſt in verſic. quòd ſi commodè. cùm res aut commodam diuiſionem non recipit, vt ædes valde anguſtæ; aut nullo modo diuidi poteſt, vt ſeruus, aut quadrupes. hoc caſu iubet Imp. omiſſa diuiſione; totam rem vni adiudicari, eumque inuicem alteri in pecuniam damnari. In verbis nota legendum ex quibuſdam manuſcriptis *vel homo*, non (vt vulgo) *veluti ſi homo*: quoniam hæc lectio falſam ſententiam continet: ſiquidem ſignificat hominem aut mulum non poſſe commodè diuidi, cum hæ res nullo modo recipiant diuiſionem, de qua hîc agitur, id eſt, per quam iudex facit partes pro diuiſo. ¶ Quartò in §. pen. tractat de iudicio finium regundorum: & loquitur tam de re ipſa, quàm de præſtationibus perſonalibus. De re dat vnum præceptum, vt iudex ex fundo vnius nihil alteri adiudicet, niſi commodior & euidentior finium diſtinctio hoc requirat. Ponit autem tres cauſas, propter quas aliquis condemnatur in præſtationes

§. eadem.

§. pen.

perſonales. I. Cauſa eſt in verſ. quo caſu. cùm pars ex agro vnius eſt alteri adiudicata. hic enim illi in pecuniam eſt condemnandus. II. Cauſa eſt in verſicul. eo quoque. cùm quis circa fines deliquit, vt quia ſurripuit lapides, vel excîdit arbores finales, id eſt, quibus agri diſtinguebantur. hoc caſu datur etiam actio extraordinaria de termino moto. III. Cauſa eſt in verſic. contumaciæ. cùm quis iudici non obtemperauit, veluti quia iudice iubente agros metiri, non
§. vlt. eſt paſſus id fieri. ¶ Quinto in §. vlt. qui communiter pertinet ad tria illa iudicia, familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, & finium regundorum, declarat effectum adiudicationis, quam diximus ſæpe fieri in dictis iudiciis. Effectus eſt acquiſitio dominij. nam is, cui res adiudicatur, ſtatim eius dominus fit. Nota I. hunc eſſe modum acquirendi ciuilem & particularem, ideóque adiungendum eſſe duobus illis modis lib. 2. expoſitis, id eſt, vſucapioni, & donationi. Nota II. hoc modo aliquē acquirere dominium, licèt rem non apprehenderit: hoc enim eſt, quod Imper. ait, eum ſtatim fieri dominum, ac res ipſi adiudicata fuit, id eſt, etiamſi corporalem poſſeſſionem non apprehenderit. Nota III. tunc demum hoc obtinere, vt is, cui res adiudicatur, ſtatim fiat dominus, cùm aduerſarius eius, à quo fuit ea res abiudicata, erat dominus: alioquin is cui adiudicatur, non fit ſtatim dominus, ſed poteſt eam rem vſucapere, ff. de vſurp. & vſucap. l. ſi per errorem 17.

De publicis iudicijs.

Tit. XVIII.

POſtquam expoſuit Imperat. ius priuatum, de quo in §. vltim. ĩ. de iuſt. & iu. dicendum propoſuit, poſtremo loco adiungit hunc titulum de iudiciis publicis. Nota iudicia publica capi duobus modis: quandoque latiùs, vt complectantur etiam iudicia popularia. ff. de iureiur. l. eum qui. 30. §. in popularibus. quandoque anguſtiùs, vt diſtinguantur à iudiciis popularibus; vnde in ff. diuerſi ſunt tituli, de popularibus actionibus, & de publicis iudiciis. hæc poſterior ſignificatio ſumi hoc loco debet. Eſt autem differentia inter iudicia popularia, & publica; non quam Cuiac. tradit, quòd illa ſunt ciuilia, hæc criminalia; ſed quòd illa ſunt prætoria, hæc ciuilia. propriè namque publica iudicia dicuntur, quæ legibus publicorum iudiciorum ſunt conſtituta, vt lege Iulia Maieſtatis, lege Iulia de adulteriis, lege Cornelia de falſis, &c. quapropter etiamſi harum legum pœnæ, ſint mutatæ, tamen ipſæ leges retentæ ſunt, iiſque attribuuntur pœnæ, quæ ſunt conſtitutionibus principum introductæ, vt in progreſſu magis intelligetur. ¶ Primò Imperat. diſtinguit hæc iudicia publica à priuatis. nam *Princ.* iudicia priuata per actiones inſtituuntur: iudicia verò publica vel per accuſationem, vel per denunciationem, vel per inquiſitionem vt in Epitoma iuris expoſui. ¶ Secundò §. 1.

 in

in § 1. docet, vnde dicantur iudicia publica: & inquit, ideo dici publica, quia eorum executio plerumque datur cuiuis è populo. Nota I. executionem hîc accipi pro perſecutione, quæ eſt propria actoris, vt & in l. 7. §. ſi paciſcar ne operis. ff. de pact. alias executio locum habet poſt rem iudicatam, & tribuitur executori, qui rem iudicatam ad effectum perducit. Nota II. particulam *plerumque* indicare hanc eſſe iuris regulam, quæ non caret exceptionibus, quidam enim iudicio publico accuſare prohibentur. ff. de rit. nupt. l. palam. 43. §. ſenatus. & de accuſat. l. qui accuſare. 8. & l. ſeq Nota III. hanc etymologiam poſſe accommodari etiam iudiciis popularibus: quemadmodum definitio iudiciorum popularium, quæ habetur in l. 1. ff. de popul. act. quòd ius populi tuetur, etiam iudiciis publicis aptari poteſt. Nota IV. hanc etymologiam conuenire iudiciis publicis, prout iudicia publica in noſtro iure accipiuntur, id eſt, quæ legibus publicorum iudiciorum ſunt conſtituta, vt paulò antè expoſui. ſed initio Romanæ reipublicæ iudicia publica dicebantur, cùm ipſe populus iudicabat, nemo enim de capite ciuis Romani in iuſſu populi ſententiam ferre poterat. ff. de orig. iu. l. 2. §. exactis. & § & quia. vnde Cicero damnatus eſt lege Clodia, quia iniuſſu populi coniuratos ſupplicio affecit. ¶ Tertiò in §. publicorum. proponit ſummam horum iudiciorum diuiſionem: quòd alia ſunt capitalia, alia non capitalia. Dicuntur capitalia, quibus damnatus eximitur è ciuitate Romana: quod fit morte; vel maxima capitis demi

deminutione, vt dãnatione in metallum; vel media capitis deminutione, vt deportatione. non capitalia verò dicuntur, cùm damnati caput non eximitur è ciuitate Romana ſed aliter punitur, nimirum infamia cùm damno pecuniario. ſupple, vel corporali coercitione, vt fuſtigatione. ff. hoc titul. l. 2. Nota I. aliter iudicia capitalia hîc accipi, aliter in l. Tranſigere. 32. C. de tranſact. ibi namque capitale iudicium dicitur, quod irrogat pœnam ſanguinis, id eſt, mortis. ff. de bonis eor. qui mort. ſibi conſc. l. 1. in princ. Notá II. omnia iudicia publica irrogare infamiam. Nota III. falſam eſſe DD. regulam, quòd honor vitæ æquiparatur. ſic enim infamia morti eſſet comparanda: quod falſum eſſe apparet ex hoc §. quia pœna mortis facit iudicium capitale, pœna autem infamiæ non facit capitale. ¶ Quartò declarat ſingulas ſpecies publicorum iudiciorum. I. iudicium publicum in §. publica autem iudicia. eſt iudicium legis Iuliæ maieſtatis. Nota primò incertum eſſe auctorem huius legis. ſed Antonius Auguſtinus ſuſpicatur latam fuiſſe à Caio Cæſare Dictatore. Nota Secundò, ex variis cauſis locum eſſe huic accuſationi: ſed in contextu tantùm proponitur cauſa grauiſſima, cùm ſcilicèt aliquis contra ſalutem principis aut reipublicæ machinatus eſt: quo caſu ſpecialiter vocatur crimen perduellionis: quia hoſtes à veteribus appellabantur perduelles: & qui ita deliquit, hoſtilem animum habuit. ff. ad l. Iul. maieſt. l. vltim. & de ver. ſignificat. l. quos nos hoſtes. 234. in princ. *§. publica autẽ iudicia.*

Nota tertiò puniri hoc caſu affectum, quamuis non ſit ſecutus effectus. C. eod. l. 5. idcirco Imperat. in contextu non ait eos puniri, qui facinus perpetrarunt, ſed qui aliquid moliti ſunt. Nota quartò, ſi delinquens viuat, eum morte puniri. ſi verò ante ſententiam mortuus ſit, eius memoriam damnari, & bona confiſcari. quod ſpeciale eſt in crimine perduellionis. aliâs non habet locum, quamuis ſit crimen læſæ maieſtatis. d. l. vltim. quia delicta morte delinquentium extinguuntur, heredes autem in pœnam non ſuccedunt. C. ſi reus vel accuſat. mortuus fuer. l. 1. 2. 3. 4 5. II. iudicium publicum in §. item lex Iulia de adulteriis. eſt legis Iuliæ de adulteriis. Nota primò hanc legem latam eſſe ab Auguſto. ff. ad l. Iul. de adult. l. 1. Nota Secundò ſtuprum & adulterium in hac lege promiſcue accipi: quamuis propriè loquendo, adulterium dicatur committi in mulierem nuptam: ſtuprum in viduam honeſtè viuentem, aut virginem, aut puerum. ff. eod. l. 6. §. 1. l. ſtuprum 34. & de verb. ſignific. l. inter ſtuprum 101. in princ. hoc autem loco Imper. hæc tria diſtinguit: Adulterium cum nupta, nefandam libidinem cum puero, & ſtuprum cum virgine vel vidua honeſtè viuente. Nota tertiò pœnam gladij, quæ irrogatur adulteris, non eſſe ex lege Iulia, quæ relegatione adulteros puniebat. D. de teſtibus l. ſcio. 14. l. ex eod. 18. & de his quæ vt indig. l. Claudius 13. & de quæſtion. l. 5. & de re milit. l. 4. §. adulterij. ſed ex conſtitutionibus ad legem Iuliam accommodatis.

§. itē lex Iulia de adulterijs

datis. C. ad l. Iul. de adulter. l. quamuis adulterij. 30. in fin. Nota quartò adulteram iure nouiſſimo caſtigatam, in monaſterium detrudi. Nou. 134. cap. 7. quod autem habetur in l. vltim. nuper ex Baſilicis adiecta in dict. titul. C. de adulter. vt adulteris verberatis & tonſis nares abſcindantur, non eſt (vt puto) Iuſtinianico iuri conſentaneum: ideóque ea lex tollenda eſt ex Iuſtiniani Codice. Nota quintò pœnam ſtupri, de qua hîc in verſicul. pœnam regulariter infligi. quandoque autem ſtuprum grauiùs puniri. nam ſi tutor pupillam quondam ſuam ſtuprauerit, publicatis bonis in exilium mittitur. C. ſi quis eam cuius tutor fuit corruperit. l. vn. Item ſi mulier ſeruo ſuo ſe iunxerit, capite punitur, & ſeruus crematur. C. de mulie. quæ ſe propr. ſeruo iunx. l. vnic. Nota ſextò pleriſque locis hodie conſuetudine comprobari, quod olim apud Athenienſes lege cautum fuit, vt ſtuprator vel dotet puellam cùm qua ſtuprum commiſit, vel eam vxorem ducat. Clarus lib. 5. ſent. §. ſtuprum. numer. 3. III. iudicium publicum in §. item lex Cornelia de ſicariis. eſt legis Corneliæ de ſicariis. Nota primò hãc legem latam eſſe à L. Corn. Sylla Dictatore. Nota ſecũdò hac lege puniri homicidas, & eos qui hominis occidẽdi causâ cum telo ambulant (quid autem teli appellatione cõtineatur, in verſ. telum exponitur, & Xenophõtis auctoritate confirmatur: queádmodum ſicarij etymologia declaratur in verſ. ſicarij) & veneficos. dicuntur autem venefici, vt Iuſtin. in fi. huius §. definit, qui vetitis artibus, & fu- *§. itẽ lex Cornelia de ſicarijs*

ſurris magicis, aut venenis homines occidunt, aut venena vendunt. adde eos quoque veneficorum appellatione contineri, & hac lege puniri, qui venenum malum necandi hominis causâ fecerint, aut habuerint. ff. ad l. Corn. de ſicar. l. 3. Nota tertiò Caium noſtrum à Iuſtiniano appellari, vt & s̃. in procemio, §. penultim. non quia Caius Iuſtiniani temporibus vixerit, quippe qui Hadriani ætate floruit: ſed quia Iuſtin. has inſtitutiones potiſſimùm ex commentariis huius Caij deſumpſit. d. §. *quas ex omnibus*. Locus autem Caij, qui à Iuſtiniano hic citatur extat in l. ſi caluitur.

§. alia. 233. §. vltim. ff. de verb. ſignific. IV. Iudicium publicum in §. alia. eſt legis Pompeiæ de parricidiis. Nota primò incertum eſſe huius legis auctorem. Eam Cn. Pompeio attribuit Hotomanus: à quo diſſentit Ant. Auguſtinus, hoc argumento, quòd Malleolus multis ante Pompeium annis hac lege damnatus eſt. Nota Secundò parricidium interdum accipi pro quocumque homicidio, vt in lege illa Numæ, *ſi quis hominem liberum dolo ſciens morti duit, parricida eſto* quæ lex apud Feſtum extat in verbo *parricidium*. ſed hîc anguſtiùs ſumitur pro ſpecie quadam homicidij vt in contextu explicatur. Quidam in priori ſignificatione parricidium ſimplici r: in poſteriori autem paricidium duplici r: ſcribendum putant. Nota tertiò puniri hac lege non ſolùm eùm, qui parricidium commiſit, veluti qui parentem aut filium necauit, ſed etiam extraneus, cuius dolo

parri

parricidium commiſſum eſt, quíve conſcius criminis extitit. Vnde habemus caſum, quo aliquis grauiùs peccat, ſi cõſcius ſit criminis ab alio admiſſi, quàm ſi ipſe crimen committat. etenim ſi extraneus Titium occiderit, eſt homicida & tenetur lege Cornelia de ſicariis ſin autem filio occidente, ſit criminis conſcius: parricida eſt, ac punitur lege Pompeia de parricidiis. Nota quartò in contextu legendum *affectionis* non *adfinitatis*: & mox legendum *nuncupatione parricidij*, non *nuncupatione parẽtum.* Nota quintò pœnam parricidij in contextu expoſitam: de qua lege etiam M. Tull. in orat. pro Sex. Roſcio. & quod Iuſtin. ait, parricidam inſutum culeo, proiici in mare, vel in flumen, intellige poſtquàm virgis cæſus fuit. ff. de le. Pompeia de parricidiis. l. pen. V. iudicium publicum in §. item lex Cornelia de falſis. eſt legis Corneliæ de falſis. Nota primò hanc legem latam fuiſſe à Cornelio Sylla Dictatore, qui publicas quæſtiones de falſo conſtituit. ff. de orig. iur. l. 2. §. capta. Paul. lib. 5. ſent. tit. 23. & 25. Nota ſecundò hanc legem vocari etiam Corneliam teſtamentariam; quia plerumque falſum in teſtamentis committitur; quamuis hæc lex etiam ad alias cauſas pertineat. Nota tertiò pœnam huius legis, quæ traditur in fine huius §. id eſt deportationem, regulariter infligi: quandoque autem irrogari pœnam grauiorem, vt mortem. C. de falſis. l. vbi. 22. quandoque leuiorem. ff. eod. l. pen. VI. iudicium publicum in §. item lex Iulia de vi. eſt legis Iuliæ de vi publica, vel priuata, de quo aliquid

§ itẽ lex Cornelia de falſis.

§. itẽ lex Iulia de vi.

dictum fuit in §.recuperandæ. s̃.de interd. Nota primò hanc legem latam fuiſſe ab Auguſto, vt Suet.& Florus auctores ſunt. Nota ſecundò hæc poſſe dici duo iudicia, alterum de vi publica,alterũ de vi priuata.nã & in ff. ſunt duo tituli ſeparati,ad l.Iuliã de vi publ. & ad l.Iuliã de vi priu.Nota tertiò vim priuatam dici, quæ fit ſine armis:publicam verò, quæ fit armis adhibitis,vt hîc,& d. §.recuperãdæ.quamquam hæc expoſitio imperfecta eſt.vt enim dicatur vis priuata, nõ ſufficit eam factam eſſe ſine armis, ſed & *inſuper* opus eſt, vt facta ſit à perſona priuata contra perſonam priuatam ſine violatione iuris publici. vide Diſput. 29. th.10. & 11. Nota quartò pœnam deportationis, vel confiſcationis tertiæ partis bonorum,de qua hîc in verſ ſed ſi quidem.irrogari liberis hominibus; quemadmodum & pœna capitis ob virginem vel viduam vel ſanctimonialem raptam, in verſ. ſin autem. ſerui autem qui vim fecerunt inſcio domino,vltimo ſupplicio afficiuntur. qui verò non ignorante domino fecerunt, in metallum damnantur. C.ad l.Iul. de vi. l.ſeruos.8. ſed qui crimini raptus ſunt obnoxij,concremãtur.C.de rapt. virg.l.vn. §.ſed & ſi quis. Nota quintò raptum diſtingui à rapina. nam rapina dicitur bonorum, vt s̃.de vi bonor.rapt.raptus autem dicitur perſonarum, vt virginis, aut viduæ.Nota ſextò iudiciũ de raptu nõ tam eſſe ex lege Iulia, quàm ex conſtitutionibus, id

§. *itẽ lex Iulia peculatus.* eſt,ex d.l.vn.quapropter iudicium publicum de vi in tria diſtinguitur,nempe de vi publica,de vi priuata,& de raptu. VII. iudicium publi

publicum in §. item lex Iulia peculatus. eſt legis Iuliæ de peculatu. Nota primò hãc legẽ latã eſſe ab Auguſto, ſi Hotomano credimus. Nota ſecundò peculatũ eſſe furtum pecuniæ ſeu rei publicæ, aut ſacræ, aut religioſæ. Quæri autẽ poteſt, ſi res ciuitatis ſurripiatur, an peculatus dici poſſit. Reſpondeo non eſſe propriè peculatum, quia bona ciuitatum non vocantur propriè publica. ff. de verb. ſign. l. bona. 15. & l. ſeq. Proinde qui eiuſmodi res ſurripit, non tenetur ipſa lege Iulia, id eſt, ex verbis legis. ff. de furt. l ob pecuniam. 81. ſed ex conſtitutionibus ad legem Iuliam accommodatis. ff. ad leg. Iul. peculatus. l. 4. §. vlt. Nota tertiò pœnam huiusdelicti modò eſſe capitalem, modò leuiorem, vt in contextu explicatur. VIII. iudicium publicum in §. eſt & inter. eſt legis Fauiæ de plagiariis. Nota primò non tantùm auctorem, ſed & nomen huius legis incertum eſſe: quia modò *Fabia*, modò *Flauia*, modò *Fauia* ſcriptum reperitur. Nota ſecũdò plagiarios dici eos, qui πλαγιίως, id eſt dolosè, liberos homines aut ſeruos alienos intercipiunt. Nota tertiò pœnam huius legis fuiſſe pecuniariam. ff. de leg. Fau. de plagiar. l. vlt. ſed ex conſtitutionibus plerumque eſſe capitalem. C. eo. l. vlt. IX. iudicium publicũ in §. pen. eſt legis Iuliæ de ambitu. Nota primò hãc legẽ Auguſto tribui ab Hotomano. Nota ſecũdò hac lege teneri eos, qui illicito modo, vt datã pecuniã, honorẽ ſeu magiſtratum ambiũt. Nota tertiò pœnã huius criminis eſſe deportationẽ. C. ad l. Iul. de ambitu. l. vn. X. iudiciũ publicũ in d. §. pen. eſt legis

§. eſt & inter.

Iuliæ de repetundis. Nota primò hãc legem latam fuiſſe à C. Iul. Cæſare. Nota ſecundò hac lege teneri eos, qui cùm officio publico fungerentur, aliquid acceperunt, quò magis vel quò minùs officium facerent. ff. de le. Iul. repet. l. 1. 2. & 3. Nota tertiò hos puniri in quadruplum. C. eod. l. 1. quod inter fiſcum & perſonam læſam diuiditur. C. de aſſeſſorib. l. 3. interdum extra ordinem puniuntur, modò grauiùs, modò leuiùs; ita vt quandoque vltimo ſupplicio afficiantur. ff. eod. l. 7. §. vlt. Præterea qui hac lege damnatus eſt, teſtimonium publicè dicere, aut iudex eſſe, aut poſtulare prohibetur. ff. eod. l. 6. §. 1. XI. iudicium publicum in eodem §. pen. eſt legis Iuliæ de annona. cuius legis auctor ignoratur. Nota primò hac lege teneri eum, qui annonam flagellauit, id eſt, qui aliquid fecit, quò annona carior eſſet. Nota ſecundò pœnam huius criminis eſſe ordinariam 20. aureorum. ff. de leg. Iul. de annona. l. 2. in fi. ſed plerumque extra ordinem puniuntur. ff. de extraord. crimin. l. 6. XII. iudicium publicum in dicto §. penult. eſt legis Iuliæ de reſiduis. Nota primò hac lege teneri eum, qui pecuniam publicam ſibi in vſum aliquem tributam retinuit, nec in eum vſum conſumpſit. ff. ad l. Iul. pecul. l. 2. Nota ſecundò reſiduorum appellatione etiam totam ſummam ſignificari. C. de hered. inſtit. l. 2. quapropter hac lege tenetur, qui pecuniam publicam accepit: ſiue totam, ſiue partem ſibi retinuerit. Nota tertiò huius criminis reum ampliùs tertia parte quàm debet, puniri. ff. ad leg. Iul. pecul. l. 4. §. qua

lege. id eſt, non ſolùm reſtituere eam pecuniam, quam retinuit, ſed & inſuper tertiam eius quantitatis partem. finge aliquem acceptis centum, impendiſſe in opus publicum 70. retinuiſſe 30. dicimus eum reddere 30. & inſuper tertiam partem, id eſt 10. proinde reſtituere 40. V. In § vlt. oſtendit ſe breuiter percurriſſe, & quaſi in indice propoſuiſſe iudicia publica: proinde exactiorem notitiam ex digeſtis peti iubet. *§. vlt.*

ANALYSEOS INSTITVTIO-
NVM IMPERIALIVM
FINIS.

INSTITVTIONVM
IMPERIALIVM
EPITOME,

A IVLIO PACIO I. C.
CONSCRIPTA.

INSTITVTIONVM IMPERIALIVM EPITOME,

A IVLIO PACIO I. C. CONSCRIPTA.

Liber I.

Tit. I. *De iuſtitia & iure.* *Tit.1.*

1 Iustitia eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuum vnicuique tribuendi.in pr.

2 Iuriſprudentia eſt diuinarum atque humanarum rerum notitia, iuſti atque iniuſti ſcientia.§.1.

3 Ius publicum eſt, quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat.priuatum, quod ad ſingulorum vtilitatem pertinet. hoc autem collectum eſt ex præceptis naturalibus, gentium,& ciuilibus.§.vlt.

II. *De*

Tit. 2. II. *De iure naturali, gentium, & ciuili.*

1 IVs naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit. Hinc deſcendunt maris & fœminæ coniunctio, liberorumque procreatio, & educatio. in pr.

2 Quod quiſque populus ipſe ſibi ius conſtituit, id ipſius proprium ciuitatis eſt, vocaturq; ius ciuile, quaſi ius ciuitatis proprium. Quod verò naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, id apud omnes peræquè cuſtoditur, vocaturque ius gentium, quaſi quo iure omnes gentes vtuntur. §. 1.

3 Ius ciuile ex vnaquaque ciuitate appellatur, vt Lacedemoniorum, vel Athenienſiũ. Sed cùm ſimpliciter dicimus ius ciuile, non addito alicuius ciuitatis nomine, ius Romanum intelligimus. §. ſed ius quidem.

4 Iure gentium introducta ſunt bella, captiuitates, ſeruitutes, & contractus, exceptis quatuor, videlicèt ſtipulatione, emphyteuſi, literarum obligatione, & ſponſalitia largitate. d. §. ſed ius quidem. verſ. ius autem gentium. & ibi glo.

5 Ius Romanum partim ſcriptum eſt, vt lex, plebiſcitum, ſenatusconſultum, conſtitutio, ius honorarium, reſponſa prudentum; partim non ſcriptum. §. conſtat.

6 Legis auctor eſt populus: plebiſciti, plebs. §. lex eſt. Senatuſconſulti, Senatus. §. Senatusconſultum. conſtitutionis, princeps, per epiſtolam reſcribens, vel causâ cognitâ decernens, vel edicto præcipiens (ſed harum conſtitutionum, aliæ ſunt perſonales,

quæ

quæ perſonam non egrediũtur;aliæ genera-les,quæ in omnes valent)§.ſed & quod iuris honorarij,prætores,& ædiles curules.§.præ-torum.reſponſorum,Iuriſconſulti.§.reſpon-ſa prudentum.

7 Non ſcriptum ius eſt conſuetudo, quam tacitus populi conſenſus diuturno vſu comprobauit.§.ſine ſcripto.

8 Ius naturale primæuum eſt immu-tabile:Secundarium rarò mutatur:ius ciuile conſuetudine aut lege ſæpe mutatur. §. pen. Ius naturale primæuum appello,quod diui-na prouidentia inter omnes homines con-ſtituit,veluti vt Deus colatur, vt parentibus obtemperetur.Secundarium voco, quod na-turalis ratio poſt peccatum primi parentis introduxit.de quo s̃.ax.4. Legis appellatio-ne nunc ſignifico quoduis ius ſcriptum.

9 Iuris obiecta tria ſunt, perſonæ, res, & actiones.§.vlt.

III. *De patria poteſtate.* *Tit.9.*

1 IN poteſtate parentum ſunt,I.Nati ex iu-ſtis nuptiis.in pr.Intellige hos eſſe in po-teſtate patris,vel aui aut proaui paterni,non matris, nec aſcendentium per lineam ma-ternam.§.vlt.II.Legitimati.j̃.tit. prox.§. vlt. III.Adoptati.j̃.de adopt.in pr.

IV. De

*Tit.*10. I V. *De nuptijs.*

1 NVptiæ ſunt viri & mulieris coniunctio indiuiduam vitæ conſuetudinem continens. s.tit.prox §.1.

2 Vt alicui nuptias contrahere liceat, hæc requiruntur. I. Vt ſit ciuis Romanus. II. Vt ſit pubes. (id eſt, maſculus maior 14. annis, fœmina maior annis 12.J.quib.mod.tut.fin. in pr.) III. Vt filij vel filiæ familiarum conſenſum habeant parentum, in quorum poteſtate ſunt. in pr. Quòd ſi parens ſit furioſus, adhibenda eſt auctoritas magiſtratus, vel epiſcopi, & curatoris furioſo dati, & nobiliorum perſonarum ex furioſi genere. C.h.t.l.ſi furioſi. 25.

3 Nuptiæ prohibentur, I. Inter parentes & liberos, etiamſi ſint adoptiui, & adoptio per emancipationem ſit diſſoluta. §.1. II. Inter fratrem & ſororem; niſi per adoptionem iuncti fuerint, & alteruter ſit emancipatus. §. inter. III. Cùm fratris vel ſororis filia, vel nepte, niſi ſit filia vel neptis ſororis adoptiuæ. §. fratris. Conſobrinorum autem nuptiæ iure ciuili permittuntur. §. duorum. IV. Cum amita vel amita magna, licèt ſint adoptiuæ; & cùm matertera, vel matertera magna. §. item amitam. V. Cum ea, quæ ſemel fuit priuigna, vel nurus. §. affinitatis, vel ſocrus, vel matertera. § ſocrum. Sed compriuigni rectè inter ſe nuptias contrahunt. §. mariti. VI. Cùm filia vxoris poſt diuortium ex alio viro procreata; & cum ſponſa filij, vel

vel patris.§.ſi vxor.

4 Iniuſtarum nuptiarũ pœnæ multæ ſunt. quarum nonnullas referam. I. Nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. II. Liberi ex eo coitu ſuſcepti, non ſunt in poteſtate patris, ſed ſpurij. III. Diſſoluto tali coitu, nec dos, nec donatio propter nuptias exigitur.§.ſi aduerſus.

5 Liberi naturales legitimantur, atque ita in poteſtatem patris rediguntur quibuſdam modis: veluti ſi fiant curiales, aut ſi cum eorum matre, cum qua ab initio matrimonium contrahi poterat, dotalia inſtrumenta fiant.

V. *De adoptionibus.* *Tit.* II.

1 ADoptio generaliter ſumpta diuiditur in adoptionem ſpecialem, & arrogationem. Adoptantur filiifamiliarum, imperio magiſtratus: arrogantur patres familiarum, ex reſcripto principis §.1.

2 Si filiusfamilias ab auo aut proauo naturali adoptetur, adoptio tenet. Sed ſi à quouis alio extra parentum lineam conſtituto adoptetur, non valet adoptio, niſi quod ad hoc vt adoptatus adoptanti inteſtato ſuccedat.§.ſed hodie.

3 Impubes non arrogatur, niſi cauſâ cognitâ, & ſatiſdatione tabellioni ab arrogatore præſtita de bonis per arrogationem quæſitis, ſi arrogatus in ætate pupillari deceſſerit, ei reſtituendis, ad quem pertinerent, ſi adoptio

adoptio facta non fuiſſet. Præterea ſi arrogator impuberem arrogatum emancipauerit, aut exheredauerit ſine iuſta cauſa: impubes non ſolùm bona ſua, quæ ad arrogatorem tranſtulit, confeſtim recipit, ſed etiam quartam partem bonorum ipſius arrogatoris. §. cùm autem.

4 Adoptans vel arrogans debet eſſe plena pubertate (id eſt, 18. annis) maior natu, quàm adoptatus ſiue arrogatus. §. minorem.

5 Licet in locum filij, vel filiæ, vel nepotis, vel neptis, vel in vlteriorem gradum adoptare. §. licet. Et tam filium alienum adoptare in locum nepotis, quàm nepotem in locum filij. §. & tam filium.

6 Cùm quis in locum nepotis ex certo filio adoptatur, filij conſenſus requiritur, ne ei inuito ſuus heres agnaſcatur. Cùm autem nepos ab auo datur in adoptionem, non eſt neceſſarius filij conſenſus. §. ſed ſi quis.

7 Non ſolùm filius ex iuſtis nuptiis procreatus, ſed etiam adoptatus, poteſt in adoptionem dari. §. in plurimis.

8 Spadones adoptare, & arrogare poſſunt, exceptis caſtratis. §. ſed & illud. Feminæ non poſſunt, niſi permiſſu principis ad ſolatium liberorum amiſſorum. §. feminæ.

9 Si arrogandus liberos in poteſtate habeat, hi vnà cum patre tranſeunt in poteſtatem arrogatoris, quaſi nepotes. §. pen.

VI. *Qui*

VI. *Quibus modis ius (patriæ) poteſtatis ſoluitur.* Tit. 12.

1 PAtria poteſtas ſoluitur I. Morte parentis, qui in poteſtate habet. Excipe, niſi nepos morte aui recidat in patris ſui poteſtatem. in pr. II. Deportatione patris, vel filij. §. 1. non tamen relegatione. §. relegati. III. Dignitate filij, putà ſi patricius fiat. §. filius familias. IV. Emancipatione, id eſt, cùm pater apud competentem iudicem, filium de poteſtate ſua dimittit. §. præterea. Liberum autem patri eſt vel filium emancipare nepote in poteſtate retento, vel nepotem ſolum emancipare, vel vtrumque. §. admonendi. vel neutrum. §. vlt. Eadem de aliis quoque liberis intelligantur d. §. admonendi.

2 Suſpenditur patria poteſtas captiuitate patris vel filij: quia ſi captiuus ab hoſtibus reuertatur, iure poſtliminii fingitur ſemper in ciuitate fuiſſe. ſi verò ibi moriatur, lege Cornelia fingitur mortuus primo captiuitatis momento. §. ſi ab hoſtibus.

3 Poteſtas in alium transfertur, cùm filius à patre datur alteri in adoptionem. §. ſed etſi pater. id eſt, auo ipſius adoptandi. S. ax. 2.

4 Cùm quæritur, vtrùm nepos in patris, an in aui poteſtate naſcatur, non ſpectamus tempus quo naſcitur, ſed quo cõceptus fuit, hac ratione nepos ex filio meo in mea poteſtate conſtituto cõceptus, in poteſtate mea naſ-

naſcitur, licèt poſt filium emancipatum vel in adoptionem datum naſcatur. Poſt filij verò emancipationem conceptus naſcitur in poteſtate ipſius filij, id eſt, patris ſui. ac poſt filium in adoptionem datum conceptus naſcitur in poteſtate parentis adoptiui. §. pe.

Tit. 13. VII. *De tutelis.*

1 TVtela eſt vis & poteſtas in capite libero, ad tuendum eum qui per ætatem ſe defendere nequit, iure ciuili data ac permiſſa. §. 1. Tutores autem ſunt, qui eam vim ac poteſtatem habēt, ſic appellati, quaſi tuitores, quoniam eorum officium eſt tueri pupillum. §. tutòres.

2 Parentes liberis ſuis impuberibus, quos in poteſtate habent, ſua morte in alterius poteſtatem non recaſuris tutores in teſtamento dare poſſunt. §. permiſſum. nec non ſuis poſtumis. §. cùm autem.

3 Sed ſi filio emancipato pater tutorem in teſtamento dederit: datio ipſo iure non conſiſtit, ſed à magiſtratu confirmatur ſine inquiſitione; quoniam idoneus tutor præſumitur is quē pater pupilli elegit. §. vlt.

Tit. 14. VIII. *Qui teſtamento tutores dari poſſunt.*

1 DAri tutor teſtamēto poteſt, non ſolùm pater familiâs, ſed etiam filius familiâs. in pr.

2 Furioſus

2 Furioſus, vel minor 25. annis tutor teſtamento datus, tutor tunc erit, cùm compos mentis aut maior. 25. annis fuerit factus. §. furioſus.

4 Tutor dari teſtamento poteſt ad diem. vel ex die, vel ſub cõditione, vel purè; etiam ante heredis inſtitutionem. §. ad certum. Non certæ rei, vel cauſæ: quia tutor datur perſonæ, non rei, vel cauſæ. §. certæ.

4 Qui filiis vel filiabus tutores dedit, etiam poſtumis dediſſe videtur; non tamen nepotibus, nec neptib. Qui liberis dedit, tam filiis quã nepotibus dediſſe intelligitur. Qui poſtumis dedit, tam filiis poſtumis, quàm nepotibus poſtumis dediſſe cenſetur. §. vlt.

IX. *De legitima adgnatorum (vel cognatorum) tutela.* *Tit.* 15.

1 SI nullus ſit tutor teſtamentarius, adgnati & cognati eodẽ ordine ad tutelã, quo ad ſucceſſionẽ, vocãtur; dummodo, ſint maſculi, & perfectę ætatis. Nam mulieres repellũtur, excepta matre & auia ſecũdis nuptiis & Senatuſc. Velleiano renũciantibus. No. 118. c. 5.

X. *De capitis deminutione.* *Tit.* 16.

1 CApitis deminutio eſt ſtatus mutatio. in princip.

2 Eius genera tria ſunt, in pr. I. Maxima, cùm quis ciuitatem & libertatẽ amittit. §. 1. II. Minor ſeu media, cùm ſola ciuitas amittitur ciuitate ſaluâ. §. minor. III. Minima,

cùm ciuitate & libertate retentis ſtatus hominis cōmutatur, vt emancipatione, vel arrogatione. §. minima. Mutatio verò dignitatis differt à capitis deminutione, vt cùm ſenator mouetur ſenatu. §. quibus.

3 Minima capitis deminutio ſolam adgnationem tollit, nō cognationem. maxima & mediatam cognationis quam adgnationis iura tollunt. §. penult.

Tit. 18. XI. *De legitima parentum tutela.*

QVi liberos ſuos impuberes emancipat, eorum legitimus tutor fit.

Tit. 19. XII. *De fiduciaria tutela.*

EOque mortuo filij eius perfectæ ætatis conſtituti, in tutelam ſuccedunt.

Tit. 20. XIII. *De tutela datiua.*

1 CEſſante teſtamentaria & legitima tutela, iudex competens tutorem pupillo dat. § ſed hoc iure. & §. ſeq.

2 Impuberes in tutela eſſe, naturali iuri conueniens eſt; vt is, qui perfectæ ætatis non eſt, alterius tutelâ regatur. §. pen.

3 Tutelâ finitâ, tutor iudicio tutelæ rationem adminiſtrationis reddere cogitur. §. vltim.

Tit. 21. XIIII. *De auctoritate tutorum.*

1 PVpillus ſine tutore conditionem ſuam meliorem non deteriorē facere poteſt. Vnde

Vnde alterum contrahendo ſibi obligat, licèt ipſe ei non obligetur. in pr.

2 Sed hereditatem licèt lucroſam neque iure directo adire, neque ex cauſa fideicommiſſi ſuſcipere poteſt. §. 1.

3 Tutor ſtatim in ipſo negotio præſens, ſi pupillo expedire putet, auctor eſſe debet. poſt tempus verò, vel per epiſtolam fruſtrà auctor fit. §. pen.

XV. *Quibus modis tutela finitur.* *Tit. 22.*

TVtela finitur. I. Pubertate, ſi pupillus ſit factus maior quatuordecim, vel pupilla maior duodecim annis. in pr. II. Capitis deminutione pupilli. §. 1. & §. ſed & capitis. III. Euentu conditionis, vſque ad quam tutor teſtamento datus eſt. §. ſed etſi. IV. Morte pupilli, vel tutoris. V. Maxima vel media capitis deminutione tutoris. d. §. ſed & capitis. VI. Exiſtente tempore, vſque ad quod tutor teſtamento datus eſt. §. penult. VII. Remotione tutoris ſuſpecti. VIII. Excuſatione tutoris, quæ ex iuſta cauſa in perpetuum fiat. §. vlt.

XVI. *De curatoribus.* *Tit. 23.*

CVratores dantur. I. Adoleſcẽtibus vſque ad viceſimũ quintum annum cõpletum. in pr. non tamen inuitis, præterquã ad litem.

curator enim etiam ad certam cauſam dari poteſt.§.item inuiti. II Furioſis, prodigis, mente captis,ſurdis,mutis,& perpetuo morbo laborantibus,licet maioribus 25. annis.§. furioſi.& §.ſeq. III. Pupillis,ſi tutorē minùs idoneum,fraude tamen carentē,aut tutorem ad tempus excuſatum habeāt § pen. Tutore autem impedito, ſi pupillus abſit, vel infans ſit,iudex cōpetens quem tutor velit actorem periculo ipſius tutoris conſtituet.§.vlt.

Tit.24. XVII. *De ſatiſdatione tutorum vel curatorum.*

1 TVtor vel curator,niſi teſtamētarius ſit, vel ex inquiſitione datus ſatiſdare cogitur rem pupilli ſaluam fore in pr.& niſi id faciat,pignoribus captis coercetur.§.pen.

2 Sed ſi duo ſint teſtamēto vel ex inquiſitione dati,poteſt alter alteri optionē offerre, vtrùm malit ſatiſdare & adminiſtrare,an ſatis accipere & adminiſtrationem ſatiſdanti relinquere §. 1.

3 Nemine ſatis offerente, is geret,quem teſtator gerere iuſſit. Si teſtator nemini adminiſtrationē commiſit, is geret, quē maior tutorum vel curatorum pars elegerit. Si in eligendo diſſentiant, prætor partes ſuas interponet.d.§.1.

4 Non ſolùm tutores vel curatores pupillis vel adoleſcentibus ex adminiſtratione rerum tenentur: ſed etiam ſubſidiaria actio in eos datur, qui, cùm ſatisdātionem à tutoribus vel curatoribus exigere deberent, vel nul

nullos vel non idoneos fideiuſſores accepe-
runt.§.ſciendum.& §.vlt.

XVIII. *De excuſationibus tuto-rum, vel curatorum.* *Tit.25.*

1 QVominùs cogatur aliquis tutelam vel curationē ſubire, ſequentes cauſæ excuſant. I. Numerus liberorum, ſi quis Romæ tres, vel in Italia quatuor, vel in prouincia quinque liberos habeat. Vbi notandum, neque defunctos niſi in prælio ceciderint, neque adoptiuos liberos prodeſſe: naturales autem, licèt in adoptionem dati ſint, prodeſſe: nepotes verò ex filio defuncto, patrē repreſentare, non itē nepotes ex filia.in pr. II. Adminiſtratio rei fiſcalis. vbi notandum, hanc excuſationem eſſe tēporalem, ita vt tamdiu quis excuſetur, quamdiu rem fiſcalem adminiſtrat.§.1. III. Abſētia Reipublicę causâ vbi notandū, tutelā deferri vel ante abſentiā, vel poſt priori caſu excuſantur quamdiu abſunt, & interea loco eorum datur curator, reuerſi autē ſtatim tutelā recipiunt. Poſteriori caſu, etiā poſtquàm reuerſi ſunt, anni vacationem habent.§.item qui reipub. IV. Publica poteſtas.ſed qui tutelam ſuſcepit, eam non poteſt ob hanc cauſam relinquere.§.& qui poteſtatem. V. Lis cum pupillo vel adulto, dummodò ſit de omnibus bonis, vel de hereditate.§. item propter litem. vel de maxima parte bonorum D.eod.l.item.21.in pr. Hodie nec volens ad tutelam vel curam admittitur, qui litem habet cū pupillo, vel adoleſcēte. No.72.

c.1. VI. Tria onera tutelæ vel curæ. Vbi notandum, hanc quoque excuſationẽ eſſe temporalem.i.quãdiu adminiſtrãtur. Item tutelam vel curã affectatã nõ prodeſſe. Denique non tam ſpectari numerũ tutelarũ vel curationum, quàm onus. idcirco tutela vel cura plurium perſonarũ, pro vna haberi, ſi vnũ ſit cõmune patrimonium, veluti fratrũ. §. item tria. VII. Paupertas, ſi quis ſit adeo pauper vt nõ poſſit huic oneri vacare. §. ſed & propter. VIII. Aduerſa valetudo, propter quã ne ſuis quidem negotiis vacare poteſt. §. itẽ *propter* aduersã. I X. Literarũ imperitia, niſi hic qui literas non callet, nihilominus ſit idoneus ad tutelam vel curã adminiſtrandã. §. ſimiliter. X. Datio tutoris propter inimicitias, niſi datus patri pupillorũ promiſerit ſe tutelam adminiſtraturũ. §. item ſi propter. Si quis autem dicat ſe fuiſſe ignotum patri pupillorũ, non propterea excuſationem meretur §. non eſſe. X I. Inimicitiæ cum patre pupilli vel adoleſcentis, ſi capitales ſint, nec reconciliatio ſecuta ſit. §. inimicitiæ. X I I. Status cõtrouerſia, quam datus tutor paſſus eſt à patre pupillorum. §. item is. XIII. Ætas ſuperans annũ 60. Minor autẽ 25. annis ne quidem volens admittitur. §. item maior. quemadmodum nec miles. §. idem & in milite. X I V. Profeſſio grammaticæ, vel rethoricæ, vel medicinæ; ſiue in vrbe Roma, ſiue in patria ipſius profeſſoris. §. item Romæ.

2 Qui plures habet excuſationes, ſi quaſdam non probauit, aliis vti intra ſtatuta tempora non prohibetur. §. qui autem vult.

3 Tempora autẽ ad excuſationẽ proponendam

nendã (neque enim tutores vel curatores appellant, niſi priùs eorũ excuſatio à iudice ſit reprobata) ſtatuta ſunt per diſtinctionẽ. Nam ſi tutor intra centeſimum miliare degat, 50. dies ei cõceduntur. Si vlteriùs habitet, in ſingula vicena miliaria cõſicienda, diem vnum habet, & inſuper triginta dies ei indulgẽtur. hac tamen dinumeratione facta ſi pauciores quàm 50. dies reperiantur, nihilominùs 50. dies habebit. d. §. qui autem vult.

4 Cùm tutor detur perſonæ. §. qui teſtam. tut. da. poſſ. §. certæ. conſequenter ad vniuerſum patrimonium datus eſſe creditur §. datus. ſed excuſare ſe poteſt, ne vltra centeſimum miliare adminiſtret, niſi in eadem prouincia ſit pupilli patrimonium. ff. h. t. l. propter litem. 21. §. licèt.

5 Qui tutelam alicuius geſſit, eius curationem inuitus ſubire non compellitur. §. qui tutelam.

6 Maritus licèt curationi ſe immiſcuerit, tamen excuſare ſe poteſt. §. pen. ac debet. D. eod. l. 1. in fi.

7 Excuſatio ex falſis allegationib. impetrata non prodeſt: quoniam is qui excuſatus eſt, nihilominùs ſit obnoxius tutelæ. §. vlt.

XIX. *De ſuſpectis tutoribus, vel curatoribus.* *Tit.* 26

1 Accuſatio ſuſpecti tutoris lege xij. tabularum introducta eſt. in pr.

2 Qualeſcumque tutores accuſari poſſunt. §. 1.

3 Omnes, atque adeo etiam mulieres ad accuſandum admittuntur. §. conſequens. Pupilli tamē non poſſunt accuſare tutores ſuos. Sed minores ex neceſſariarum perſonarum conſilio poſſunt curatores ſuos ſuſpectos arguere. §. impuberes.

4 Suſpectus dicitur ex moribus, non habita facultatum vel inopiæ ratione. proinde nec ſatiſdationis oblatio ſuſpicionem tollit. §. ſuſpectus autem eſt. & §. vlt.

5 Qui vt ſuſpectus remotus eſt, ſi ob dolum, infamiâ laborat. ſecus, ſi ob culpam. §. ſuſpectus autem remotus.

6 Pendente ſuſpecti iudicio, interdicitur accuſato adminiſtratio. §. ſi quis autem. & ſi interim moriatur, ſuſpecti cognitio extinguitur. §. ſed ſi ſuſpecti.

7 Si tutor copiam ſui non faciat vt alimenta pupillo decernantur, non ſolùm vt ſuſpectus remoueri poteſt, ſed etiam pupillus in poſſeſſionem bonorum eius mittitur; & quæ mora deteriora futura ſunt, dato curatore diſtrahi iubentur. §. ſi quis tutor. Sed ſi tutor præſens mentiatur alimenta propter pupilli inopiam non poſſe decerni, ad præfectum vrbi remittitur puniendus: quemadmodum & is, qui datâ pecuniâ tutelam redemit. §. ſed ſi quis.

LIBER

LIBER II.

XX. *De rerum diuiſione.* *Tit.* 1.

1 RES ſunt I. Vel in noſtro patrimonio, vel extra noſtrum patrimoniũ. II. Vel communes omnium hominum: vel publicæ, id eſt, vnius populi: vel vniuerſitatis, id eſt, ciuitatis: vel nullius: vel ſingulorum. in pr. III. Vel corporales, vel incorporales. j. tit. prox.

2. Communia ſunt, I. Aër. II. Aqua profluens. III. Mare. IV. Litora maris: ad quæ nemo accedere, & ædificium ibi ponere prohibetur, dummodò ab ædificiis, quæ alij ibi poſuerunt, abſtineat; quia hæc non communia, ſed ædificantium ſunt. §. 1. & §. litorum. Eſt autem littus maris, quatenus hibernus fluctus maximus excurrit. §. eſt autem.

3 Publica ſunt, I. Flumina, & ius piſcandi in fluminibus. II. Portus; & ius ibi piſcandi. §. flumina. III. Riparum & arborum in ripis natarum vſus. ſed earum proprietas illorum eſt, quorũ prædiis hærent. §. riparum.

4 Vniuerſitatis ſunt, vt theatra, ſtadia, &c. §. vniuerſitatis.

5 Nullius ſunt, I. Ea quæ ſunt communia: vt mare, litus maris. §. litorum. II. Quæ

ſunt diuini iuris.§.nullius. III. Quæ occupantibus conceduntur,vt feræ beſtiæ.§.feræ. & theſauri,ff.de acquir.rerum domin.l.numquam.31.§.1.

6 Diuini iuris ſunt, I.Res ſacræ, nempe quæ ritè per pontifices,non per priuatas perſonas ſunt conſecratæ:vt ædes ſacræ,& donaria ad miniſterium Dei dedicata: quæ quidem alienari,vel obligari, niſi certis caſibus, veluti ob captiuos redimendos, non poſſunt. Diruto autẽ ædificio, nihilominùs locus ſacer manet.§.ſacræ. II. Res religioſæ. Religioſus locus fit illationè mortui ab illo facta,qui inferre eò potuit.§.religioſũ.III.Res ſanctæ,id eſt,quę ſunt pœnali ſanctione munitæ, ne violari impunè poſſint: vt muri, & portæ ciuitatum.§.ſanctæ.

7 Singulorum res fiunt vel iure gentium, vel iure ciuili.§.ſingulorum.

8 Iure gentium res noſtræ fiunt, I. Feræ occupatione,id eſt,ſi feram capiamus. ſiue in noſtro ſiue in alieno fundo capiamus(quamquàm dominus fundi,ſi præuiderit,prohibere poteſt, ne venandi vel aucupandi gratiâ eius fundũ ingrediamur) §.feræ.non tantùm vulneremus.§.illud. Nec ſolùm apes,quæ in alicuius arbore cõſederint, capere poſſumus, ſed & earum fauos.§.apum. Capta autẽ fera, tamdiu eſt noſtra, quandiu noſtrâ cuſtodiâ continetur. cùm verò noſtram cuſtodiam euaſerit, & in naturalem libertatem ſe receperit (hoc eſt, cùm oculos noſtros effugerit, vel ita in conſpectu noſtro ſit, vt difficilis ſit eius perſecutio) certè noſtra eſſe deſinit, & rurſus occupãtis fit.d.§.feræ.& d.§.apiũ. Sed

man

manſuefacta animalia, quamdiu abeundi & redeundi conſuetudinem retinent, tamdiu noſtra ſunt, neque cõceduntur occupanti. §. pauonum. Manſueta verò, vt gallinæ domeſticæ, licèt conſpectum domini effugerint, tamen eius manent: & ſi alius ea lucrandi animo detineat, furtum committit. §. gallinanũ. II. Si hoſtes, vel res eorum capiamus. ſed ſi ad ſuos redierint, priſtinum ſtatum recipiũt. §. item ea quæ ex hoſtibus. III. Inuentione lapillorum, gemmarum, & ſimilium in litore maris. §. item lapilli. IV. Parta, id eſt, ſi animalia noſtra pariant. §. item ea quæ ex animalibus. V. Alluuione, id eſt, latenti incremento, ſi flumen paulatim agro noſtro adiiciat nec intelligi poſſit, quantum quoquo momento adiiciatur. Ceterùm vis fluminis, qui vno impetu partem prædij detrahit, & alteri prædio adiũgit, eius partis dominiũ non mutat. § quod ſi is. VI. Occupatione inſulæ in mari natæ. §. inſula. VII. Acceſſione inſulæ in flumine natæ. cedit enim propinquioribus prædiis pro eorũ latitudine quæ iuxta ripas eſt. d. §. inſula. VIII. Acceſſione aluei à flumine derelicti. nã ſi flumen alueũ mutet, nouus alueus fit iuris publici, vetus autem ita cedit vicinis prædiis, vt ſuprà diximus inſulam cedere. etſi nouo alueo derelicto ad veterem alueum redeat, hic iterum publicus fit, ille ſtricto iure vicinis prædiis cedit. §. quod ſi naturali. Sed ex bono & æquo prioribus dominis reſtituitur. ff. de acquirend. rer. domin. l. 7. §. quòd ſi toto. Cùm autem inundatio formam agri nõ mutet, aqua recedẽte agri dominiũ ipſo iure ſine

noua apprehenſione ad antiquum dominum redit. §. alia. ff. quib. mo. vſusfr. amit. l. ſi ager. 23. IX. Specificatione. nam materia cedit formæ, ſi quis bona fide, ex aliena, vel partim ex ſua, partim ex aliena materia ſpeciẽ ſeuerit, quæ ad priſtinam & rudẽ materiam reduci nequeat: putà ex alienis, vel ſuis & alienis vuis vinum fecerit. at ſi res ad rudem materiã reduci poſſit, veluti ſi ex alieno ære ſtatuam fecerit, forma materiæ cedit, id eſt, rei dominium ad eum ſpectat, qui erat materiæ dominus. §. cùm ex aliena. X. *Acceſſione* eius quod intextũ eſt. nam ſi quis ſuo veſtimẽto alienã purpurã intexuerit, dominus fit purpuræ: priori autẽ domino ſuccurritur per actionem furti, & condictionẽ furtiuam, cõtra eum qui purpurã ſurripuit. §. ſi tamen. XI. Confuſione rerum liquidarum, vt vini, aut auri. ſiue autẽ voluntate dominorũ, ſiue caſu materiæ duorum confundantur, cõmunes fiunt. §. ſi duorũ. XII. Commixtione rerum ſolidarũ, vt frumenti. quod ſi voluntate dominorũ cõmiſceatur, cõmmune fit. ſi caſu, nulla eſt cõmunio: quia ſingula grana in ſua ſubſtantia durant. Quid ergo ſi vnus totum frumentum poſſideat? alius frumentum pro quantitate ad ſe pertinente vindicabit, ſed officio iudicis habebitur ratio qualitatis, quia fortaſſe melius cum deteriori frumẽto cõmixtũ eſt. §. quod ſi frumentũ. XIII. Ædificatione. Nam ædificium cedit ſolo, ſiue quis ex aliena materia in ſuo ſolo, ſiue ex ſua in alieno ædificauerit. Sed inter hos duos caſus differentia eſt: quia priori caſu is qui dominus materiæ fuit, vel ſtante ædificio poteſt

poteſt agere de tigno iuncto in duplum, vel diruto ædificio materiam vindicare. Poſteriori caſu ſi ſciebat ſolum eſſe alienum, materiam domino ſoli donaſſe cenſetur. ſi verò bona fide ædificauit, putans ſe eſſe ſoli dominum, non aliter cogitur, cùm in poſſeſſione ſit, ædificium domino reſtituere, quàm ſi is factas impenſas reſtituat. §. cùm in ſuo. & §. ſeq. XIV. Plantatione. vt enim ædificium, ita planta cedit ſolo, dummodò in eo radices egerit. Quòd ſi arbor propè confinium poſita, etiam in vicini fundum radices egerit; communis fit. §. ſi Titius. XV. Satione: cuius ratio non eſt diuerſa à plantatione, & ædificatione. §. qua ratione. XVI. Scripturâ nam ſcriptura cedit chartæ, vel membranæ. ſed dominus vindicans repellitur doli mali exceptione à bonæ fidei poſſeſſore, niſi impenſas ſcripturæ ei ſoluat. §. litoræ. XVII. Picturâ. Cedit autem tabula picturæ: adeo vt pictor habet rei vindicationem directam; quamquam, niſi pretium ſoluat, exceptione doli ſummoueatur: dominus autem tabulæ præter furti actionem ſibi competentem contra eum qui tabulam ſurripuit, etiam habeat vtilem vindicationem, & ſimiliter doli mali exceptione ſummoueatur, ſi poſſeſſor bona fide pinxit, falsò putans ſe eſſe tabulæ dominum. §. ſi quis in aliena. XVIII. Perceptione fructuum: ſi quis ex re aliena fructus perceperit, ſiue titulo lucratiuo bona fide poſſidens percepit fructus induſtriales, ſiue titulo oneroſo bona fide poſſidẽs percepit quoſcũque fructus. §. ſi quis à nõ domino, ſiue ſit fructuarius, aut colonus.

§. is

§.is verò. Notandum eſt,fœtum pecoris eſſe in fructu,non minùs quàm lac,pilum,lanam. partum verò ancillæ non eſſe in fructu. §.in pecudum.Rurſus notandum,eum, qui gregis vſumfructum habet,in locum demortuorum capitum alia ex fœtu ſubmittere:& eum, qui fundi aut vineæ vſumfructũ habet, in locum mortuarum vinearum vel arborum alias ſubſtituere debere. rectè enim colere, & tamquàm bonus paterfamiliâs vti debet. §.ſed ſi gregis. XIX. Inuentione theſauri. quem in ſuo vel nullius loco inueniens, in totum acquirit:in alieno inueniens,dimidium ſibi retinet,dimidium domino,ſoli reſtituit.§.theſauros. XX. Traditione à domino, aut voluntate domini facta.§.per traditionem.& §: nihil. Sed venditæ res ac traditæ, non aliter emptori acquiruntur,quàm ſi pretium ſoluerit,aut aliter venditori ſatisfecerit; aut eius fidẽ vẽditor ſecutus ſit.§.vẽditæ. XXI.Quaſi traditione:cuius varia ſunt genera.Primum eſt,cùm quis rem ex cauſa ad dominiũ transferendum nón idonea traditam, poſtea vendit,aus alio ſimili titulo trãfert.§.interdum. Secundum eſt, cùm is, qui merces in horreo poſitas vendidit, eius horrei claues tradit.§. itẽ ſi quis. Tertium eſt,cũ quis miſſilia iactat in vulgus. §. hoc ampliùs. Quartum genus eſt, cùm quis rem ſuam habet pro derelicto, & ita cuicumque occupanti concedit. §.penult. Sed quæ in tempeſtate leuandæ nauis cauſâ eiiciuntur, & quæ de rheda currente inſciis dominis cadunt, non habentur pro derelictis, neque conceduntur occupanti. immò qui ea lucrandi animo

animo aufert, furtum committit. §. vltimo.

XXI. *De rebus corporalibus & incorporalibus.* *Tit.* 2.

1 CORporalia ſunt, quæ ſui naturâ tangi poſſunt,& fundus,homo,veſtis.Incorporalia, quæ ſui naturâ tangi nequeunt, vt hereditas, vſusfructus, vſus, obligationes, ſeruitutes,& cetera in iure conſiſtentia.

XXII. *De ſeruitutibus prædiorum.* *Tit.* 3.

1 RVſticorum prædiorum iura ſunt hæc: iter,actus,via,aquæductus. Iter eſt ius eundi,ambulandi hominis. Actus eſt ius agendi iumentum,vel vehiculum. Qui actum habet,etiam iter habet: non contrà quicumque iter habet,actum etiam habet.Via eſt ius eundi,& agendi, & ambulandi. Aquæductus eſt ius aquæ ducendæ per fundum alienum. in princ.

2 Prædiorum vrbanorum ſeruitutes ſunt, quæ ædificiis inhærent (nam omnia ædificia habitandi cauſâ extructa, vocantur prædia vrbana, quamuis ruri ædificata ſint) veluti vt vicinus onera vicini ſuſtineat: vt in parietem eius liceat vicino tignum immittere: vt ſtillicidium vel flumen recipiat quis in ædes ſuas, vel in aream, vel in cloacam:

cloacam:ne quis altiùs tollat ædes ſuas: néve luminibus vicini officiat.§.1.

3 Inter ruſticas ſeruitutes connumerantur etiã hæ:aquæ hauſtus; pecoris ad aquam appulſus;ius paſcendi, calcis coquendæ,arenæ fodiendæ.§.inter.

4 Seruitutes prædiorum ideo appellantur, quia ſine prædiis conſtitui non poſſunt. nemo enim poteſt ſeruitutem acquirere, vel præſtare,niſi qui prædium habet.§.ideo.

5 Seruitutes conſtituuntur vel inter viuos,vel in vltima voluntate.§.vlt.

Tit.4. XXIII. *De vſufructu.*

1 VSusfructus eſt ius alienis rebus vtendi fruendi ſaluâ rerum ſubſtantia.

2 Conſtituitur vel in vltima voluntate, vel inter viuos.§.1.

3 Verus vſusfructus conſtituitur in iis rebus,quæ vſu non conſumuntur,vt ædibus, ſeruis,iumentis,quaſi vſusfructus in iis,quæ vſu conſumuntur, vt vino, oleo, frumento: vel quaſi conſumuntur, vt pecunia numerata.Hic quaſi vſusfructus conſtituitur per ſatisdationem de eadem quantitate, vel æſtimatione,cùm fructuarius mortuus vel capite minutus fuerit, reſtituenda. §.conſtituitur.

4 Veſtimentorum aut verus vſusfructus cõſtitui poteſt,quatenus corpora ſunt,vt ſcilicèt eadẽ veſtimenta finito vſufructu reſtituantur: aut quaſi vſusfructus, ſub ratione quantitatis,vt eiuſdem generis & qualitatis

veſti-

veſtimenta, vel eorum æſtimatio reſtituatur, d. §. conſtituitur. & D. eod. l. ſed ſi quid. 15. §. etſi veſtimentorum. & vſufruct. quemad. caueat. l. ſi vſusfructus. 9. §. pen.

5 Certis modis vſusfructus finitur. §. 1. verſ. ne tamen. I. Morte fructuarii. II. Maxima; vel media capitis deminutione fructuarii. III. Ceſſione. Cedi autem domino proprietatis poteſt, non extraneo: quia eſt ius perſonale, quod perſonam non egreditur. IV. Conſolidatione, id eſt, ſi fructuarius proprietatem acquirat. V. Rei interitu: adeo vt ſi ædes fructuariæ incenſæ ſint, vel corruerint, ne quidem areæ vſusfructus debeatur: in pr. verſ eſt autem. & §. vlt.

XXIV. *De vſu & habitatione.* *Tit. 5.*

1 VSus iiſdem modis conſtituitur, iiſdemque modis finitur, quibus vſusfructus. §. pen.

2 Minus iuris eſt in vſu, quàm in vſufructu. §. 1. vt ex ſequentibus intelligetur.

3 Qui fundi nudum habet vſum, I. Nihil fere vlterius habere intelligitur, quàm vt oleribus, pomis, floribus, fœno, ſtramentis, & lignis ad vſum quotidianum vtatur. II. In eo fundo hactenus morari poteſt, vt neque domino fundi moleſtus ſit, neque operis ruſticis impedimento. III. Nulli alij ius quod habet, aut vendere, aut gratis concedere poteſt; cùm fructuarius poſſit hæc omnia facere. §. nam is.

4 Qui

4 Qui ædium vſum habet, ipſe cum familia inhabitare,& hoſpitem recipere poteſt;ius autem ſuum ad alium transferre nequit. §.item is qui ædium.

5 Qui ſerui aut iumenti vſum habet, ipſe eo poteſt vti, non etiam ius ſuum ad alium transferre. §.item is ad quem.

6 Qui pecorum, putà ouium vſum habet, ad ſtercorandum agrum iis vti poteſt: ſed neq; lacte,niſi modicè.ff.h.t.l. plenũ,12. § ſed ſi pecoris:neque agnis,neque lana vtetur,quia hæc in fructu ſũt.§. ſed etſi pecorũ.

7 Habitatio tam ab vſu, quàm ab vſufructu diſtinguitur.§.penult.

8 Qui habitationem habet, pro libitu, vel in ea degere vel eam aliis locare poteſt. d.§.pen.

9 Expoſiti ſunt modi acquirendi dominii iure gentium:conſequenter modi ciuiles explicabuntur.

Tit.6. X X V. *De vſucapionibus,& longi temporis poſſeſſionibus.*

1 VT aliquis rem vſucapiat,id eſt, poſſeſſione acquirat. (quod quidem iure ciuili eſt conſtitutum)hæc requiruntur.I. Vt vſucapiens rem accipiat à non domino. II. Vt bona fide accipiat,id eſt,putet ſe accipere à verò domino. III. Vt accipiat ex iuſta cauſa,id eſt, titulo ad dominium per traditionem transferendum idoneo , vt emptionis,donationis , legati (error autem falſæ cauſæ regulariter vſucapionem non parit.§. error.) IV.Vt rem mobilem poſſideat triennio,vel immobilem inter præſentes decennio,

nio,inter abſentes viginti annis. in ptin. V. Vt ea poſſeſſio non ſit interrupta. non interrumpitur autem eo quòd res ad vniuerſalem vel particularem ſucceſſorem tranſeat, quia Poſſeſſio defuncti aut venditoris cum poſſeſſione heredis aut emptoris continuatur. §.diutina.& §.ſeq. VI. Vt res poſſit vſucapi, id eſt,ſit in commercio. §. 1.& neque ſit furtiua (furtum autem nec ſine affectu furandi, nec in rebus immobilibus committitur)neque vi poſſeſſa.§.furtiuæ. & paragraphis ſequentibus.& omninò non ſit vitioſa. §. nouiſſimè;aut ſaltem vitium ſit purgatum,putà quia res furtiua aut vi poſſeſſa rediit in domini poteſtatem.§.aliquando. nec ſit res fiſcalis.res tamen ex bonis vacantibus nondũ fiſco nunciatis vſucapi poſſunt. §. res fiſci. VII.Ne ſit res à fiſco, aut de principis vel Auguſta domo vendita,alioquin emptor ſtatim ſecurus eſt,nec vſucapione indiget. qui verò ius in ea re prætendit, intra quadriennium contra fiſcum,vel principis aut Auguſtæ domum agere poteſt.§.vlt.

XXVI. *De donationibus.* *Tit.7.*

1 DOnationum tria genera in hoc titulo conſiderantur.I. Donatio mortis cauſà. II. Simplex inter viuos donatio. III. Donatio propter nuptias.

2 De donatione mortis cauſa hæc tradũtur.I.Donator mauult ſe habere, quàm eum cui donat: & magis eum cui donat, quàm heredem.II.Hæ donationes ferè per omnia legatis comparantur §.1.

3 De

3 De ſimplici inter viuos donatione hæc habentur. I. Non comparatur legatis. II. Perficitur nudo conſenſu, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis voluntatem ſuam donator declarauerit: niſi excedat 500. aureos: quo caſu inſinuatio apud acta regulariter requiritur. III. Cùm perfecta eſt, reuocari non poteſt, niſi ob ingratitudinem donatarij. IV. Donator cogitur rem tradere donatario. §. aliæ.

4 De donatione propter nuptias notatur, eam non ſolùm ante matrimonium, ſed etiam eo conſtante, exemplo dotis, poſſe conſtitui, vel augeri. §. eſt & aliud.

XXVII. *Quibus alienare licet, vel non.*

Tit. 8.

1 MAritus nec diſſentiente nec conſentiente vxore prædium dotale alienare, vel pignerare poteſt. in pr.

2 Niſi debitor creditori ſatisfaciat, creditor pignus rectè vendit, dummodò ea ſeruet, quæ ius hoc caſu ſeruãda præſcribit. §. 1.

3 Pupillus ſine tutore non poteſt rem alienare. Vnde apparet, pupillum non poſſe I. Sine tutore pecuniam mutuam dare &, ſi de facto dederit, nummi extantes vindicantur: non extantes condicuntur. §. nunc admonendi. II. Sine tutore creditoribus ſuis ſoluere. d. §. nunc admonendi. verſ. vlt.

4 Pupilli debitor (niſi ex reditibus vel ſimilibus cauſis debeat. C. de adminiſtr. tutor. l. Sancimus. 25.) non aliter tutò ſoluit, quàm

quàm ſi iudicis ſolui iubentis ſententia præceſſerit. alioqui exceptione quidem doli mali tutus erit, ſi pecunia apud pupillum ſalua ſit, vel ex ea pupillus ſit factus locupletior: ſed eâ perditâ cogitur iterum ſoluere. d.§. nunc admonendi.

XXVIII. *Per quas perſonas nobis acquiritur.* *Tit.9.*

1 ACquiritur nobis non ſolùm per nos metipſos, ſed etiam per alios, vt per filios quos in poteſtate habemus. in pr.

2 Peculium caſtrenſe vel quaſi caſtrenſe eſt filij: profectitium eſt patris: aduentitii proprietas eſt filij, vſusfructus eſt patris. §.1.

3 Parens, dum liberos ſuos emancipat, dimidiam partem vſusfructus in rebus peculij aduẽtitij retinere poteſt. §. hoc quoque.

4 Per extraneam perſonam nihil acquiri poteſt: eo excepto, quòd per liberam perſonàm, veluti per procuratorem placet non ſolùm ſcientibus, ſed etiam ignorantibus nobis acquiri poſſeſſionem, & per hanc dominiũ, ſi dominus fuit qui tradidit, vel vſucapiendi ſeu præſcribendi facultatem, ſi non dominus rem tradidit. § pen.

5 Expoſiti ſunt modi acquirendi particulares, exceptis legatis & fideicommiſſis particularibus, de quibus infrà dicetur: nunc dicendum de modis acquirendi per vniuerſitatem, vt hereditate ex teſtamento, vel ab inteſtato delata, & bonorum poſſeſſione, & acquiſitione per arrogationem.

Tit. 10. XXIX. *De teſtamentis ordinandis.*

1 TEſtamentum ex eo appellatur, quòd teſtatio mentis ſit. in pr.

2 Duo ſunt teſtamentorum genera: ſolemne, & nuncupatiuum.

3 In ſolemni conficiendo hæc requiruntur. I. Præſentia ſeptem teſtium. §. ſed cùm paulatim. II. vt teſtes ſint ad id rogati. ff. qui teſtam. face. poſſ. l. heredes. 21. §. pen. III. Vt teſtamentum fiat vno contextu. IV. Scriptura, & teſtatoris ac teſtiũ ſubſcriptio. V. Signacula teſtium. §. ſed cùm paulatim.

4 Omnes teſtes vno & eodem anulo teſtamẽtum ſignare poſſunt. Nec tantùm ſuo. ſed & alieno anulo ſignare licèt. §. poſſunt.

5 Teſtes in teſtamento adhiberi poſſunt ii, quibuſcum teſtamenti factio eſt. Prohibentur autem eſſe teſtes, I. Mulier. II. Impubes. III. Furioſus. IV. Mutus. V. Surdus. VI. Prodigus, cui bonis eſt interdictum. VII. Ii, quos leges iubent improbos inteſtabileſque eſſe. §. teſtes. VIII. Qui in poteſtate teſtatoris eſt, vel eum in poteſtate habet §. in teſtibus. licèt pater & filius in extranei teſtamento poſſint eſſe teſtes. §. pater. IX. Heres ſcriptus, quiúe in eius poteſtate eſt, vel eum in poteſtate habet, vel in eiuſdem parentis poteſtate eſt. §. ſed neque. Legatarii autem & fideicommiſſarii non prohibentur eſſe teſtès. §. legatariis.

6 Teſtamentum vel in chartis, vel in membranis, vel in tabulis, vel in quauis alia

materia

materia ſcribi poteſt.§.nihil autem.

7 Vnum teſtamentum pluribus codicibus authenticis confici poteſt.§.pen.

8 Nuncupatiuum teſtamentum fit ſine ſcriptis:in eoque hæc requiruntur:I.Præſentia ſeptem teſtium.§.vlt. II. Vt hi teſtes ſint rogati.ff. qui teſtam.facere poſſ. l. heredes. 21.§.pen.III.Vt coram eis teſtator voluntatem ſuam palam declaret.d.§.vlt.& d.l.heredes.in pr.

XXX. *De militari teſtamento.* *Tit.* 11.

1 Miles in caſtris expeditionis neceſſitate occupatus teſtari poteſt nullâ adhibita ſolemnitate. in pr.ſufficit enim de eius voluntate conſtare.§.1.

2 Miles, quamuis ſit filiusfamiliâs. in pr.vel mutus & ſurdus, nihilominùs tamen teſtamentum facere poteſt.§ quinimmo.

3 Teſtamentum in caſtris iure militari factum, valet, ſiue teſtator in militia, ſiue poſt miſſionem intra annum deceſſerit, licèt conditio inſtitutioni heredis adſcripta, poſt annum extiterit.§.ſed hactenus.

4 Teſtamentum ante militiam non iure factum,ex noua militis voluntate vires accipit.§.ſed etſi quis.

5 Minima capitis deminutio non infirmat militis teſtamentum.§.pen.

XXXI. *Qui*

Tit.12. XXXI. *Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum,*

1 FIlius familiâs teſtari non poteſt, niſi de peculio caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi. in pr.

2 Impuberis teſtamentum non valet, licèt pubes factus deceſſerit. §. 1.

3 Furioſi teſtamentum non valet, niſi ante furorem, vel tempore dilucidi interualli factum ſit. d. §. 1.

4 Similiter prodigi teſtamentum non valet. niſi ante bonorum interdictionem factum ſit. §. item prodigus.

5 Mutus vel ſurdus & mutus teſtamentum facere non poteſt, niſi literas calleat, & in ſcriptis teſtetur. Qui verò tantùm ſurdus eſt, etiam per nuncupationem teſtari poteſt. §. item ſurdus. & C. qui teſtam. face. poſſ. l. diſcretis. 10.

6 Vt cæci teſtamentum valeat, hæc requiruntur: I. Sit teſtamentum nũcupatiuum. II. Adhibeantur ſeptem teſtes, & tabularius, vel, ſi tabularij copia non ſit, octo teſtes. III. Coram his teſtator exprimat ſe velle condere teſtamentum nuncupatiuum, ac totam ſuam voluntatem declaret. IV. Heredum inſtitutiones legatis & fideicommiſſis præponat. V. Tabularius, vel octauus teſtis teſtamentum in ſcriptis redigat. VI. Adiungantur ſubſcriptiones. VII. Apponantur ſignacula. §. pen & C. qui teſtam. face. poſſ. l. hac conſultiſſima. 8.

7 Teſta

7 Teſtamentum in captiuitate factum non valet. antea factũ, teſtatore apud hoſtes moriente ſuſtinetur lege Cornelia, eo ab hoſtibus reuerſo ſuſtinetur fictione poſtliminij.

XXXII. *De exheredatione liberorum.* *Tit.* 13.

1 Liberi in teſtatoris poteſtate conſtituti, ſi ab eo prætereantur, id eſt, neque inſtituantur heredes, neque nominatim exheredentur, teſtamentum ipſo iure nullum faciunt. Nominatim exheredatur quis, ſiue propriò nomine expreſſo, veluti, *Titius filius meus exheres eſto*; ſiue alia demonſtratione facta, veluti ſi is qui vnum filium habet, ita in teſtamento ſuo ſcripſerit, *Titius meus exheres eſto*. in pr. & §. ſed hæc quidem.

2 Sui poſtumi præteriti, id eſt, neque inſtituti, neque nominatim exheredati, ſiue ſint maſculi ſiue feminæ, adgnatione teſtamentum rumpunt. dictis locis.

3 Similiter qui poſt factum à parente teſtamentum, in locum ſui heredis ſuccedit, quaſi adgnaſcẽdo, ſi ſit præteritus, teſtamentum euertit. §. poſtumorum.

4 Emancipatis præteritis datur bonorum poſſeſſio contra tabulas. §. emancipatos. &. d. §. ſed hæc quidem.

5 Dati in adoptionem, quamdiu ſunt in adoptiua familia, à patre adoptiuo debent inſtitui, vel nominatim exheredari, à patre

naturali poſſunt præteriri: quòd ſi à patre adoptiuo ſint emãcipati, eodem iure habentur, ac ſi numquam in adoptionem dati fuiſſent, ſed à patre naturali eſſent emancipati. §. adoptiui. Hæc ita obtinent, ſi quis naturali parenti datus ſit in adoptionem. nam ſi extraneo datus fuerit, manet in poteſtate patris naturalis: & eodem iure cenſetur, ac ſi non fuiſſet in adoptionem datus. d. §. ſed hæc quidem. verſ. vlt.

XXXIII. *De heredibus inſtituendis.*

1 ET vnum heredem & plures, quotcumque teſtator velit, facere licet. §. & vnum.

2 Hereditatis legitima diuiſiõ eſt in duodecim partes; quarum nomina & vires in tabella ſequenti apparent.

nomina

nomina.	pars quota.	numerus vnciarum.
vncia.	$\frac{1}{12}$	1
ſextans.	$\frac{1}{6}$	2
quadrans.	$\frac{1}{4}$	3
triens.	$\frac{1}{3}$	4
quincunx.	$\frac{5}{12}$	5
ſemis.	$\frac{1}{2}$	6
ſeptunx.	$\frac{7}{12}$	7
bes.	$\frac{2}{3}$	8
dodrans.	$\frac{3}{4}$	9
dextans.	$\frac{10}{12}$	10
deunx.	$\frac{11}{12}$	11
as.	totum.	12

Poteſt tamē teſtator in plures, vel pauciores vncias hereditatē ſuam diuidere. & ſi vnū ex ſemiſſe heredem ſcripſerit, hic totam hereditatem obtinebit: quia nemo poteſt pro parte teſtatus pro parte inteſtatus decedere, niſi ſit miles. §. hereditas.

3 Multis modis fieri poteſt, vt plures heredes inſtituantur. I. Non expreſſis eorū partibus: tūc fiūt heredes ex æquis partibus. II. Si partes in quorūdam perſonis expreſſę aſſem non conſumant: reliqui habēt quod ſupereſt, vſque ad aſſem v.g. ſi Primus ex ſemiſſe, Secundus ex ſextāte, & Tertius ſimpliciter inſtituti ſint: Primus habebit ſex vncias, Secundus duas, Tertius quatuor. III. Si partes in quarundam perſonis expreſſæ, aſſem conſumant, reliqui dimidiam partem obtinebunt, quaſi teſtator ex dupondio, id eſt, 24. vnciis hereditatē ſuā conſtare voluerit: ita vt duodecim vnciæ tribuantur iis qui ex certis partibus heredes ſcripti ſunt; & aliæ duodecim vnciæ ceteris heredib. ſcriptis ſine partibus. Nec intereſt, primus, an medius, an nouiſſimus heres ſine parte ſcriptus ſit: ei namque pars vacās data intelligitur. §. ſi plures. IV. Si pars vacet, ac nemo ſine partibus ſcriptus ſit: ea pars ſingulis pro hereditaria parte accreſcit. veluti ſi tres ex quartis partibus heredes ſcripti ſint, perinde erit, ac ſi ex tertiis ſcripti eſſent: ſinguli nāque obtinebunt quatuor vncias. V. Si plures heredes ſcripti, quàm portiones ſint: tacitè ſingulis pro hereditariis partibus decreſcit. vt putà ſi quatuor ex tertiis partibus heredes ſcripti ſint, perinde erit, ac ſi ex quartis ſcripti eſſent, ita vt ſinguli

tres

tres vncias conſequantur.§.videamus. VI. Si plures quã duodecim vnciæ diſtributæ ſint: is qui ſine parte inſtitutus eſt,tot vncias habebit, quot explent dupondiũ.v.g. ſi Primus ex beſſe,Secundus ex dodrante,Tertius ſimpliciter ſcripti ſint heredes: Primus habebit octo vncias,Secundus nouẽ,Tertius ſeptem. Similiter ſuperato dupondio fit tranſitus ad tripondium:& ſuperato tripõdio,ad quadripondium: & ita deinceps.Sed hæc omnia ad aſſem reuocari poſſunt. nihil enim intereſt, vtrùm aliquis habeat ex aſſe vnciam, an ex dupondio duas vncias,vel ex tripondio tres, ſiue ex quadripondio quatuor:ſemper enim duodecimam hereditatis partem habet. §. & ſi plures.

4 Heres vel purè inſtitui poteſt, veluti, *Titius heres eſto*: vel ſub conditione,veluti,*ſi nauis ex Aſia venerit, Titius heres eſto.* Dies autem inſtitutioni heredis adiecta, pro non ſcripta habetur, ita vt nihilominùs purè heres fiat: veluti ſi teſtator dixerit, *Titius poſt mortẽ meã ex Kalendis Ianuariis* vel,*vſque ad Kalendas Ianuarias heres eſto.*§. heres & purè.

5 Impoſſibilis quoq; cõditio veluti,*Si cælum digito tetigeris*,vltimæ voluntati adiecta, habetur pro non ſcripta.§. impoſſibilis.

6 Si plures conditiones cõiunctim adſcriptæ ſint; veluti, *Si nauis ex Aſia venerit,& Titius conſul fuerit*:omnes exiſtere debent,vt heres fieri poſſit. Si diſiunctim;veluti,*Si nauis ex Aſia venerit, aut Titius conſul fuerit*: vnam impleri ſufficit.§.pen.

7 Etiam eos, quos nunquam vidimus, heredes inſtituere poſſumus.§.vlt.

Tit. 15. ## XXXIV. *De vulgari ſubſtitutione.*

1 POſſunt in teſtamento plures heredum gradus fieri: veluti, *Primus heres eſto. Si Primus heres non erit, Secundus heres eſto. Si Secundus heres non erit, Tertius heres eſto. Si Tertius heres non erit, Quartus heres eſto.* ac Primus quidem dicitur inſtitutus: ſequentes omnes, ſubſtituti. in pr.

2 Subſtitui poſſunt. I. Plures in vnius locum: veluti, *Si Titius heres non erit, Caius & Seius heredes ſunto.* II. Vnus in locum plurium: veluti, *Titius & Mauius heredes ſunto. ſi Titius aut Mauius heres non erit, Sempronius heres eſto.* III. Singuli ſingulis: veluti *Primus & Secundus heredes ſunto. ſi Primus heres non erit, Tertius heres eſto. ſi Secundus heres non erit, Quartus heres eſto.* IV. Reciprocè: veluti, *Titius & Mauius heredes ſunto ſi Titius heres non erit, Mauius heres eſto. ſi Mauius heres non erit, Titius heres eſto. §. & plures.*

3 Si ex diſparibus partibus inſtituti, inuicem ſine partibus ſubſtituantur: eæ partes in ſubſtitutione dari videntur, quæ in inſtitutione datæ fuerunt. Finge Primum inſtitutum eſſe ex vncia ſecundum ex ſextante, Tertium ex quadrante, Quartum ex ſemiſſe; omneſque inuicem ſubſtitutos; Quartum non fieri heredem: eius portio non diuiditur æqualiter, ſed ex ea vnciam conſequetur Primus, duas vncias Secundus, tres Tertius. §. & ſi ex diſparibus.

4 Teſtator Caium, Titium, & Mæuium here

heredes inſtituit: Titio Mæuium, Mæuio Sempronium inſtituit. ſi neque Titius, neque Mæuius heredes fiant, nihil inde ad Caium pertinebit, ſed vtriuſque portio ad Sempronium deuoluetur. §. ſed ſi inſtituto.

XXXV. *De pupillari ſubſtitutione.* Tit. 16.

1 QVi liberos impuberes in poteſtate habet, non ſolùm vulgariter, ſed etiam pupillariter ſubſtituere poteſt. Cuius ſubſtitutionis triplicem formam Iuſtinianus proponit. Prima forma eſt, cùm in iiſdem tabulis pater filium impuberem inſtituit, eique vulgariter & pupillariter ſubſtituit. quo caſu ſi ſubſtitutus ſuccedat, ex ſubſtitutione fit heres patris. ſi ex pupillari, fit heres filij. nam pater filio teſtamentum facit, quia filius per ætatem id facere nequit. in pr. (qua ratione Iuſtinianus cõſtituit, vt qui liberos furioſos, vel mẽte captos habet, eis quaſi pupillariter, id eſt, ſi priùs deceſſerint, quàm mentis compotes facti ſint, ſubſtituere poſſint. §. qua ratione. & C. de impuber. & al. ſubſtit. l. humanitatis, 19.) ſunt igitur duo quodammodo teſtamenta, alterum patris, alterũ filij, vel potiùs vnum teſtamentum duarum hereditatum. §. igitur. Secunda forma eſt, cùm ab inſtitutione & vulgari ſubſtitutione ſeparatur ſubſtitutio pupillaris, & inferioribus tabulis conſignatur: in prima autem teſtamenti parte cauetur, ne pupillares

tabulæ viuo filio,& adhuc impubere aperiitur.§.ſin autem. Tertia forma eſt,cùm filio exheredato ſubſtituitur. quo caſu quicquid ex quacumque cauſa pupillo acquiſitũ fuerit,hac pupillari ſubſtitutione cõtinetur. Hæ formæ non ſolùm in liberis iam natis, ſed etiam in poſtumis locum habent. §. non ſolum. Notandum verò eſt cùm pater filium impuberem non inſtituit heredem, neceſſe eſſe vt aliquem aliũ inſtituat quia teſtamentum pupillare eſt pars & ſequela teſtamenti paterni,& ſine eo non conſiſtit. §.liberis.

2 Subſtitui poteſt. I. Singulis liberis impuberibus:ne quis eorum inteſtatus decedat. II. Ei qui nouiſſimus morietur. quo caſu, cùm primus moritur,alter ei ſuccedit ab inteſtato. §.vel ſingulis.

3 Subſtituitur aliquis impuberi,vel nominatim,veluti *Titium*:vel generaliter,veluti, *Quiſquis mihi heres erit.* quo caſu illi vocantur ad pupillarem hereditatem; qui & ſcripti ſunt heredes in teſtamento patris, & hereditatem adiuerunt, & pro qua parte heredes patri facti ſunt. §.ſubſtituitur.

4 Maſculo vſque ad quartum decimum ætatis annum ſubſtitui poteſt:feminæ vſque ad duodecimum. nam ſi ad pubertatem peruenerint,ſtatim ſubſtitutio pupillaris extinguitur.§.pen.

5 Extraneo, vel filio puberi heredi inſtituto non poteſt ita ſubſtitui, vt ſi heres extiterit,& intra aliquod tempus deceſſerit,alius ſit heres: ſed tantùm per fideicommiſſum rogari poteſt hereditatem, aut eius partem alij reſtituere. §.vlt.

Qui

XXXVI. *Quibus modis teſtimenta infirmantur.* Tit. 17.

1 TEſtamentum iure factum infirmatur vel ipſo iure, vel per quærelam inofficioſi. Ipſo iure rumpitur, aut fit irritum. in princ.

2 Rumpitur cùm in eodem ſtatu manẽte teſtatore ius teſtamenti vitiatur. quod quidem accidit. I. Adgnatione, vel quaſi adgnatione ſui heredis, veluti ſi quis poſt factum teſtamentum aliquem adoptauerit. §.1. II. Poſteriori teſtamento iure perfecto, licèt ex eo nemo heres extiterit: ſufficit enim potuiſſe exiſtere. §. poſteriore. Sed ſi in hoc poſteriori teſtator heredem ex certis rebus inſtituerit, ac priùs teſtamentum valere iuſſerit: heres ſimpliciter ſuccedit ex poſteriori teſtamento; ſed retentis rebus ſibi relictis, aut ſuppleto ex lege Falcidia quod quartæ deeſt, reliquum heredibus in priori teſtamento inſtitutis, reſtituere cogitur iure fideicommiſſi. §. ſed etſi.

3 Irritum fit capitis deminutione teſtatoris. ſed iure prætorio conualeſcit, data heredi ſcripto bonorum poſſeſſione ſecundùm tabulas, ſi teſtamentum ſeptem teſtium ſignis ſit obſignatum, ac teſtator mortis tempore ciuis Romanus & ſui iuris fuerit. §. non tamen.

4 Nudâ teſtatoris pœnitentiâ, vel poſteriori teſtamẽto imperfecto, priùs teſtamentum non infirmatur. §. pen.

5 Obiter notetur, Principem, et ſi legibus

 ſolutus

ſolutus ſit, tamen legibus viuere. Idcirco ſequentibus caſibus non capit hereditatem. I. Si litis cauſâ ſit heres inſtitutus. II. Si in tabulis nō legitimè factis inſtitutus ſit, quò magis tabulæ ſuſtineantur. III. Si abſque forma teſtādi fuerit à defuncto vocatus heres. Et generaliter ex ſcriptura, quę iure non comprobatur, princeps nihil accipit. §. vlt.

Tt. 18. XXXVII. *De inofficioſo teſtamento.*

1 INofficioſi querela datur I. Liberis teſtatoris, qui queruntur ſe iniquè & contra officium pietatis exheredatos, vel præteritos. in pr. Nec refert, vtrùm ſint liberi ſuſcepti ex iuſtis nuptiis, an à parente naturali adoptati. Nec vtrùm iam nati viuo teſtatore, an poſtumi. §. tam autem. II. Parentibus: III. Fratribus, vel ſororibus, (ſubaudi ſanguineis. C. h. t. l. Fratres. 27.) ſi turpes perſonæ ſint heredes inſtitutæ. Ceteris autem teſtatoris adgnatis vel cognatis hæc querela non competit. §. 1.

2 Vt aliqua ex dictis perſonis de inofficioſo teſtamento agere poſſit, duo requiruntur. I. Vt nullo alio iure ad defuncti bona venire poſſit. §. tam autem. II. Vt nihil ei penitus à teſtatore relictum ſit: alioqui non de inofficioſo agere, ſed legitimæ ſupplementum petere debet. §. ſed hæc ita. Nam quocumque titulo quartam partem hereditatis aliquis conſequatur, de inofficioſo agere nequit. §. vlt. quam ſententiam corrigi per No. 115. Doctores falsò putant. III. Vt teſtamen

ſtamentum non comprobarit, putà legatum ſibi in eo teſtamento relictum non petierit. Si tamen tutor legatum pupilli nomine petiit, de inofficioſo agere ſuo nomine nõ prohibetur. §.ſi tutor.& è cõtrario,ſi pupilli nomine de inofficioſo egit, legatum ſibi relictum petere poteſt. §.ſed ſi è contrario.

XXXVIII. *De heredum qualitate & differentia.* *Tit.* 19.

1 SVi & neceſſarij heredes ſunt liberi in teſtatoris poteſtate immediatè conſtituti: vt filius,filia:& nepos,vel neptis ex filio defuncto. Nam viuo quoque patre ſunt quodammodo domini & iure ciuili volentes nolentes heredes exiſtunt.Prætor tamen abſtinendi beneficium eis tribuit.§.1.

2 Ceteri, qui teſtatoris iuri ſubiecti non ſunt extranei heredes appellantur : vt liberi emancipati, vel à matre heredes inſtituti. §.ceteri.

3 In extraneis heredibus teſtamenti factio paſſiua, id eſt, vt poſſint ex teſtamento hereditatem capere,tribus tantùm temporibus requiritur. I.Facti teſtamenti. II.Mortis teſtatoris. III. Aditionis hereditatis. §. in extraneis.

4 Sui heredes dicuntur ſe immiſcere,vel abſtinere:extranei adire,vel repudiare. His igitur datur ius deliberandi de hereditate adeunda vel repudianda, & prætereà ex Iuſtiniani conſtitutione beneficium inuẽtarij. §.extraneis.vide l.vlt.C.de iure delib.

5 Hereditas aditur aut re ipſa pro he-

rede, id eſt, pro domino gerendo, putà prædia hereditaria vendendo, vel locando: aut nuda voluntate quocumque modo ſignificata: dummodò is qui adit, ſciat eum cuius hereditatem adit, teſtatum, inteſtatúmve deceſſiſſe, & ſe ei heredem eſſe. §. itẽ extraneus.

6 Nuda quoque volũtate repudiatur hereditas d §. vlt. verſ. ſicut.

7 Surdus, vel mutus, ſiue talis natus, ſiue caſu factus ſit, pro herede gerere, & hereditatem ſibi acquirere poteſt, dummodò intelligat, quod agit. d. §. verſ. vlt.

Tit. 20.

XXXIX. *De legatis.*

Legatum eſt donatio quædam à defuncto relicta, ab herede præſtanda. §. 1.

2 Quibuſcumque verbis relictum ſit legatum; ad id perſequendum legatarius habet actionem perſonalem ex teſtamẽto, rei vindicationem, & actionem hypothecariam. §. ſed olim.

3 Legata exæquata ſunt fideicommiſſis in omnibus, & per omnia: ita vt omne legatum habeat vim etiam fideicommiſſi, & omne fideicommiſſum vim legati. §. ſed non vſque.

4 Legari poteſt I. Res teſtatoris. §. non ſolùm. Nec officit legato opinio teſtatoris eam exiſtimantis eſſe alienam, aut legatarij. §. ſi quis rem ſuam. Item non officit, quòd pignerata ſit. nam heres cogitur eam luere, ſi teſtator eam pigneratam ſciens, luendi onus legatario non iniunxit. §. ſed etſi rem.

Iam

Iam verò ſi poſtea teſtator eam vendiderit, nihilominùs legatum debetur, niſi eius adimendi animo teſtator rem vendiderit. Si pignerauerit., ſimiliter legatum debetur. Si partem vendiderit: pars non alienata omnimodo legatario debetur: pars autem alienata ita debetur, ſi non adimendi animo vendiderit. §. ſi rem ſuam. Si rem donauerit, legatum ademiſſe cenſetur. ff. de adim. leg. l. rem legatam. 18 l. legatum ſub conditione. 24. II. Res heredis. d. §. non ſolùm. III. Res aliena, dũmodò teſtator ſciret eſſe alienam, quod legatariũ probare oportet. d. §. non ſolùm. aut perſonæ coniunctæ legauerit. C. eod. l. cùm alienam. 10. Effectus autem legati eſt, quòd ſi heres iuſto pretio eam redimere poteſt, eam redimere & legatario præſtare cogitur. ſin minùs, æſtimationem ſoluere debet. d. §. non ſolùm. Si legatarius viuo teſtatore eius rei dominus factus ſit ex cauſa onerosa, vt quia rem emit, actione ex teſtamento pretium conſequetur. Si ex cauſa lucratiua, vt ex donatione, legatũ extinguitur: quia duæ cauſæ lucratiuæ in eãdem rem & eãdem perſonam concurrere non poſſunt. vnde ſi eadem res eidẽ duorum teſtamentis legata ſit: multùm intereſt, vtrùm rem; an æſtimationem ex vno teſtamento ſit conſecutus. nam priori caſu non poteſt ex altero teſtamento agere. poſteriori caſu æſtimationem ex altero teſtamento conſequetur. §. ſi res aliena. Si legatarius nudam rei legatæ proprietatem emerit, deinde vſusfructus ad eũ peruenerit: nihilominùs actione ex teſtamento totam rem petet: quia vſusfructus

fructus non eſt pars rei, ſed ſeruitus: verùm officio iudicis continetur; vt nudæ proprietatis æſtimatio præſtetur. §. ſi cui fundus. IV. Res, quæ non eſt, ſi modò futura ſit, vt fructus in fundo naſcituri.

5 Legari non poteſt I. Res, quæ non eſt in commercio, vt Campus Martius, baſilica, templum, d. §. non ſolùm. II. Res legatarij. nec legatario rem alienante confirmatur legatum. § ſed ſi rem.

6 Si eadem res duobus legata ſit: concurſu partes facient: vno deficiente, id eſt, ſi vnus legatum nolit, aut non poſſit acquirère, alter totũ obtinebit. Nec intereſt, vtrùm eis coniunctim ſit legatum, id eſt, eadẽ oratione, veluti, *Titio & Seio fundum Tuſculanum do lego*: an diſiunctim, id eſt, ſeparatis orationibus, veluti, *Titio fundum Tuſculanum do lego: Seio eundem fundum Tuſculanum do lego.*

7 Liberatio debitori legari poteſt, I. Simpliciter & omninò, quo caſu heres, ſi petat, exceptione doli mali ſummouetur: ſed & conueniri ex teſtamento à legatario, vel ſucceſſore eius poteſt, vt eũ liberet. §. ſi quis debitori. Liberat autem modò per acceptilationem; modò per pactum de non petendo. vide l. 3. §. nunc de effectu. ff. de liberat. legat.

8 Si debitor creditori ſuo, quod debet, legauerit: non valet legatum, niſi plus ſit in legato quàm in debito: veluti ſi purè legatum ſit, quod in diem vel ſub conditione debetur. (quo caſu legatum, quod ab initio valuit, non extinguitur, etiamſi viuo te-
ſtatore

ſtatore dies venerit, vel conditio extiterit) §. ex contrario. aut ſi maritus vxori dotem prælegauerit: quia plenius eſt legatum quàm de dote actio. Quid ſi nullam dotem acceperat? ſiquidem ſimpliciter dotem legauit, inutile eſt legatum. ſi verò certam pecuniam demonſtrauerit, veluti, *Centum quæ in dotem accepi, vxori meæ relego*: aut certum corpus, veluti, *Fundum Tuſculanum, quem dotis nomine accepi, vxori meæ do lego*: aut inſtrumenta dotis, veluti, *Summam quam dotis cauſa accepi, dotali inſtrumento comprehenſam* (finge inſtrumentum dotale factum eſſe, quo contineatur mariti falſa confeſſio, quaſi eam quantitatem acceperit) *vxori meæ do lego*: non valet legatum. §. ſed ſi vxori.

9 Si res legata ſine facto heredis perierit, legatario perit. §. ſi res legata.

10 Gregis legati augmentum vel decrementum ad legatariũ pertinet. Et ſi ad vnam ouem redactus ſit, hãc legatarius rectè vindicabit. Eſt autem grex, vnum corpus ex diſtantibus capitibus: ſicut ædium vnum eſt corpus ex coherentibus lapidibus. §. ſi grex.

11 Ædibus legatis, columnæ & marmara, quæ poſt teſtamentum factum adiecta ſunt, legato cedunt. §. ædibus.

12 Tam res corporales legari poſſunt, vt fundus: quàm incorporales, vt actio, ſeruitus. Nota id quod teſtatori debetur, poſſe legari, & heredem cogi legatario actionem cedere: niſi teſtator viuus exegerit: tunc enim legatum extinguitur. Rurſus nota valere hoc legatum, *Damnas eſto heres*

res meus domum Titij reficere: aut, *Damnas eſto Titium ære alieno liberare.*§.tam autem.

13 Electio legatarij eſt, I. Si ſit legatum genus; vt equus.§.ſi generaliter. II. Si ſit optio legata, id eſt, cùm teſtator ex equis vel aliis rebus ſuis, legatarium optare ſiue eligere iubet. Hoc caſu ſi viuus legatarius non elegerit, heres eius poterit eligere. & ſi plures legatarij, vel plures heredes vnius legatarij in eligendo diſſentiant, quia alius aliam rem eligere velit, ſorte dirimitur controuerſia, vt is in quem ſors ceciderit, in electione potior ſit. §. optionis.

14 Legari illis ſolùm poteſt, quibuſcum teſtamenti factio eſt.§.legari.

15 Etiam incertæ perſonæ, & poſtumo alieno legari poteſt. hic etiam inſtitui heres poteſt. tutor autem incertus dari nequit. §. incertis. cum quatuor paragraphis ſequentibus.

16 Error in legatarij heredíſve nomine, vel cognomine, vel prænomine, ſi de perſona conſtet, legato vel heredis inſtitutioni non nocet.§.ſi quidem in nomine.

17 Similiter nec falſa demõſtratio vitiat legatum: veluti, *Fũdum quem à Seio emi* (finge eſſe à Titio emptum) *do lego.*§.huic proxima. nec falſa cauſa adiecta, veluti, *Titio, quia mea negotia curauit, do lego:* (finge Titium negotia teſtatoris non geſſiſſe) niſi conditionaliter cauſa enunciata fuerit, veluti, *ſi negotia mea geſſit.* §.longè magis.

18 Etiam ante heredis inſtitutionem, & inter heredum inſtitutiones legari poteſt. licèt,

licèt heredis inſtitutio ſit veluti caput & fundamentum totius teſtamenti, ita vt teſtamentum inde vim accipiat. §. ante heredis.

19 Item hæc legata valent, *Heres meus, cùm morietur, dato: Heres meus, pridie quàm morietur, dato.* §. poſt mortem.

20 Item legata pœnæ nomine relicta ſuſtinentur, niſi quid impoſſibile, aut legibus interdictum, aut probroſum contineant. Pœnæ cauſâ relinqui dicitur, quod heredis coërcendi causâ relinquitur, quo magis aliquid faciat, vel non faciat; veluti, *Heres meus, ſi filiam ſuam in matrimonium Titio collocauerit:* vel, *niſi collocauerit, decem aureos Seio dato.* §. *vlt.*

X L. *De ademptione legatorum, & tranſlatione.* Tit. 21.

1 Legata adimuntur I. Vel en eodem teſtamento, in quo data ſunt, vel in Codicilhs. II. Vel contrariis verbis; veluti ſi his verbis legatum, *Do, lego*, ita adimatur, *Non do, non lego*: vel quibuſcumque aliis verbis ad legati ademptionem ſignificandam idoneis. in pr.

2 Tranſlatio legati à perſona ad perſonam, veluti, *Fundum Tuſculanum, quem Titio legaui, Seio do, lego*, vel in eodem teſtamento fit, vel in codicillis. §. 1.

X L I. *De*

Tit. 22.

XLI. De lege Falcidia.

1 Lege Falcidia cauetur, ne plus legare liceat quam dodrantem totorum bonorum, id eſt, vt ſiue vnus heres inſtitutus ſit, ſiue plures, apud eum, eoſue pars quarta remaneat in pr.

2 Si duobus heredibus inſtitutis, ab vno modica vel nulla legata ſint relicta, ita vt hic quartam totius hereditatis partem ſaluam, aut etiam amplius habeat: nihilominùs alter, cuius pars eſt legatis exhauſta vel onerata, quartam ſuæ portionis retinebit: quoniam in ſingulis heredibus ratio legis Falcidiæ ponenda eſt. §. 1.

3 Quantitas patrimonii, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, ad illud tempus refertur, quo teſtator mortuus eſt: Nam augmentum vel decrementum poſtea contingens, ad legatarios non pertinet, ſed heredis lucro vel damno cedit. §. quantitas.

4 Antequàm ratio legis Falcidiæ ineatur, æs alienum, & funeris impenſæ deducuntur. §. vlt.

Tit. 23.

XLII. De fideicommiſſariis hereditatibus.

1 Heres ex aſſe ſcriptus, rogari poteſt, vt totam hereditatem, vel partem eius alteri reſtituat, vel purè, vel ſub conditione, vel ex certa die. § in primis.

2 Qui hereditatem reſtituit, nihilominùs heres permanet: is verò, qui recipit heredita

reditatem, modò heredis, modò legatarii loco habetur. §.reſtituta. Aut enim ſponte adit,& totam hereditatē reſtituit:aut ſponte adit, ſed non totam reſtituit, vel quia non totam iuſſus eſt reſtituere, vel quia ex ſenatusconſulto Trebelliano quartam partem retinet: aut ex eodem Trebelliano coactus à fideicommiſſario adit:quo caſu totam hereditatem reſtituere cogitur. Primo & tertio caſu omnes hereditariæ actiones tam actiuę quàm paſſiuæ ad fideicommiſſarium tranſeunt:ſecundo caſu diuiduntur pro rata portione inter heredem & fideicommiſſarium. §.ſed quia. Hac diſtinctione vtendum, etiam cùm ex parte heres inſtitutus, aut totam illam partem, aut illius partis partem reſtituere rogatus eſt.§.nihil.

3 Si heres deductâ quartâ rogetur reſtituere:actiones pro quarta remanent apud heredem,& pro dodrante tranſeunt ad fideicommiſſarium. Si verò deducta certa re, vel certis rebus quanticumque valoris, vel certa ſumma reſtituere ſit rogatus; quaſi ex legato habet ſine onere,& omnes actiones in fideicommiſſarium transferuntur. Hoc quoque obtinet, ſiue heres ex aſſe, ſiue ex parte ſcriptus fuerit.§.ſi quis vna.

4 Fideicommiſſa etiam ab inteſtato relinqui poſſunt.§.præterea.

5 Fideicommiſſarius quoque fideicommiſſo onerari poteſt, vt idipſum, quod accipit, vel partem eius, vel aliquid aliud alteri reſtituat.§ eum quoque.

6 Si fideicōmiſſarius præſens dicatur fuiſſe rogatus à defuncto:fideicōmiſſarius non

cogi

cogitur fideicommiſſum probare, ſi iuſiurandum heredi deferat. nam heres cogitur aut iurare ſe nihil tale à teſtatore audiuiſſe, aut fideicommiſſum ſoluere, etiamſi nulli teſtes fideicommiſſo adfuerint. Idem dicendum, ſi à legatario, aut fideicommiſſario petatur fideicommiſſum. §. vlt.

Tit.24. XLIII. *De ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis.*

1 Singulæ quoque res per fideicommiſſum relinqui poſſunt: ita vt vel heres vel legatarius iubeatur aliquid reſtituere, putà fundum, argentum, veſtem: quamuis à legatario legare non liceat. in pr.

2 Ita relinqui poteſt I. Res teſtatoris. II. Res eius qui fideicommiſſo oneratur, ſiue hic ſit heres, ſiue legatarius, ſiue fideicommiſſarius. III. Res aliena: quo caſu rogatus cogitur eam redimere & præſtare, vel æſtimationem ſoluere. §. 1.

3 Verba fideicommiſſorum hæc maximè in vſu habentur, *Peto, Rogo, Volo, Mando, Fidei tuæ committo.* §. vlt.

Tit.25. XLIV. *De codicillis.*

1 Codicilli fieri poſſunt vel cum teſtamento, vel ab inteſtato. Quòd ſi teſtamentum præcedant, ex iis fideicommiſſum

ſum peti poteſt, ſi appareat eum, qui teſtamentum fecit, à voluntate in codicillis expreſſa, non receſſiſſe. § 1.

2 Codicillis non poteſt I. Dari hereditas iure directo, ſed tantùm per fideicommiſſum. II. Exheredatio ſcribi. III. Conditio inſtitutioni heredis in teſtamento factæ adſcribi. IV. Directò ſubſtitui. §. codicillis.

3 Codicilli plures fieri ab eodem poſſunt: & nullam ſolemnitatem deſiderant. §. vltim.

LIBER

LIBER III.

Tit.1. XXXXV. *De hereditatibus quæ ab inteſtato deferuntur.*

1 INteſtatus decedit, qui aut omnino teſtamentum non fecit; aut non iure fecit; cuiusúe teſtamentum infirmatum, vel nemine adeunte deſtitutum eſt. in pr. Qui verò, & quo ordine ſuccedant, petendum ex No. 118.& No.127.cap.1.

Tit.6. XXXXVI. *De gradibus cognationis.*

1 TRiplex eſt cognatio. I. Superior, id eſt, parentum. II. Inferior, id eſt liberorum. III. Tranſuerſalis ſeu collateralis, id eſt, ceterorum cognatorum & adgnatorum. Et ſuperior quidem atque inferior incipità primo gradu, tranſuerſalis verò à ſecundo. in pr.

2 Primo gradu ſunt ſuprà, pater, mater. Infrà, filius, filia. §. primo.

3 Secundo gradu ſunt ſuprà, auus, auia. Infrà, nepos, neptis. Ex tranſuerſo, frater, ſoror.

ſoror.§.ſecundo.

4 Tertio gradu ſunt ſuprà, proauus, proauia. Infrà, pronepos, proneptis. Ex tranſuerſo, I. Fratris ſororiſue filius, filia. II. Patruus, id eſt, frater patris: auunculus, id eſt, frater matris: amita, id eſt, ſoror patris: matertera, id eſt, ſoror matris.§.tertio.

5 Quarto gradu ſuprà, abauus, abauia. Infrà, abnepos, abneptis. Ex tranſuerſo, ¶ I. Fratris ſororiſue nepos, neptis. II. Patruus magnus, id eſt, aui frater: amita magna, id eſt aui ſoror: auunculus magnus, id eſt, auiæ frater: matertera magna, id eſt, auiæ ſoror. III. Conſobrinus, conſobrina, id eſt, nati ex duabus ſororibus: patrueles, id eſt, nati ex duobus fratribus: amitinus, amitina, id eſt, nati ex fratre & ſorore. Amitæ tuæ filij te conſobrinum appellant: tu illos vocas amitinos.§.quarto.

6 Quinto gradu ſuprà, atauus, atauia. Infrà atnepos, atneptis. Ex tranſuerſo. I. Fratris, ſororiſue pronepos, proneptis. II. Patruus, id eſt, proaui frater: proamita, id eſt proaui ſoror: proauunculus, id eſt, proauiæ frater: promatertera, id eſt, proauiæ ſoror. III. Conſobrini, conſobrinæ, patruelis, amitini, amitinæ filius, filia. IV. Propius ſobrina, & propiùs ſobrina; id eſt, patrui magni, vel amitæ magnæ, vel auunculi magni, vel materteræ magnæ filius, filia.§.quinto.

7 Sexto gradu ſuprà, tritauus, tritauia. Infrà, trinepos, trineptis. Ex tranſuerſo, I. Fratris ſororiſue abnepos, abneptis. II. Abpatruus, abamita, id eſt, abaui frater, & ſoror: ab auunculus, ab matertera, id eſt, abauiæ frater,

frater, & ſoror. III. Propatrui, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius, filia. IV. Conſobrini, conſobrinæ, patruelis, amitini, amitinæ, nepos, & neptis. V. Sobrinus, ſobrina, id eſt, ex duobus conſobrinis, vel amitinis, vel patruelibus geniti. §. ſexto.

8 Ex his licet intelligere, quomodo ſequentes gradus numerentur: quia ſemper generata perſona gradum adiicit: adeo vt facilius ſit gradum indicare, quam nomen cognationis dicere. §. hactenus.

9 Eodem modo adgnationis & cognationis gradus numerantur.

10 Expoſiti ſex gradus ex ſequenti diagrammate magis innoteſcent.

De

Digitized by Google

XLVII. *De bonorum poſſeſſionibus.* *Tit.9.*

1 PRætor partim emendandi, partim confirmandi iuris ciuilis gratiâ bonorum poſſeſſionem introduxit: nam & iis,qui iure ciuili deſtituuntur, vt viro & vxori,& iis qui iure ciuili ſuccedunt, vt legitimis heredibus bonorum poſſeſſionem concedit.in pr.

2 *Heres*,iuris ciuilis nomen eſt idcirco prætor non facit heredem,ſed bonorum poſſeſſorem,qui loco heredis habetur in pr.

3 Bonorum poſſeſſiones ordinariæ ſunt ſex,id eſt, duæ ex teſtamento, reliquæ quatuor ab inteſtato. I. Eſt bonorum poſſeſſio contra tabulas, quæ datur liberis præteritis (immo etiam parentibus. D. ſi à paren. quis man.l 1.) II. Secundum tabulas: quæ datur heredibus ſcriptis. (vtilis autem accõmodatur his qui in teſtamẽto nũcupatiuo heredes inſtituti ſunt. C.de bonor. poſſeſſion.ſecund. tab.l.2.) III. Vnde liberi: quæ datur liberis defuncti ab inteſtato.IV.Vnde legitimi,quæ datur legitimis heredibus,vt adgnatis, & patri qui defunctum emancipauerat. V. Vnde cognati: quæ datur cognatis defuncti. VI. Vnde vir & vxor: per quam vir vxori, aut vxor viro ſuccedit.§.1.&.2.

4 Extra ordinem prætor bonorum poſſeſſionem iis pollicetur,quibus lex vel,Senatuſconſultum,vel conſtitutio principis, dari ex quacumque cauſa vult.§.ſeptima.

5 Bonorum poſſeſſio à liberis vel parentibus intra annum vtilem, à ceteris

intra centum dies vtiles peti debet. §. c
igitur.& §.pen.

6 Si is, cui bonorum poſſeſſio defert
eam repudiet, vel intra dictum tempus n
petat; aliis eiuſdem gradus perſonis defer
at ſi nullus ſit in eo gradu, bonorum poſſe
ex ſucceſſorio edicto ceteris defertur. §.
ſi intra.

7 Non eſt opus ſolemni petitione, ſ
ſufficit quocumque modo voluntatem a
quirendæ bonorum poſſeſſionis indica
§. vltim.

Tit.10. XLVIII. *De acquiſitione per arrogationem.*

1 Conſuetudine receptum eſt, vt bon
arrogati, acquirantur arrogatori. in p.
exceptis iis, quæ capitis deminutione per
eunt; vt adgnatione. §. 1. ſed hodie ſolus vſu
fructus arroganti acquiritur. §. nunc autem

2 Pro eo, quod arrogatus debebat, arrogator non ciuili, ſed prætoria de peculio actione tenetur. §. ſed ex diuerſo.

Tit.13. XLIX. *De obligationibus.*

1 Obligatio eſt iuris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur alicuius rei ſoluendæ ſecundum noſtræ ciuitatis iura.

2 Diuiditur bifariam. I. Aut eſt ciuilis,
quæ

quæ iure ciuili eſt introducta, vel comprobata:aut prætoria, quæ iure prætorio eſt introducta.§.1. II.Aut eſt ex contractu, aut ex quaſi contractu,aut ex maleficio,aut ex quaſi maleficio. Contrahitur autem aut re, aut verbis,aut literis,aut conſenſu.§.vlt.

L. *Quibus modis re contrahitur obligatio.* *Tit.14.*

1 RE contrahitur obligatio, I. Mutuo,cui ſimilis eſt ſolutio indebiti. II. Cōmodato. III. Depoſito. IV. Pignore.to.tit.

2 De mutuo hæc notentur. I. In his rebus conſiſtit, quæ pondere, vel numero, vel menſurâ conſtant, vt vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro. II. Hæ res dantur numerando,aut metiendo, aut appendendo. III. In hoc dantur, vt accipientis fiant, & ſtatuto tẽpore aliæ eiuſdem generis & bonitatis reddantur. IV.Mutuum dicitur, quia de meo tuum fit. V. Ex hoc contractu datur mutuanti certi condictio. in pr.

3 De ſolutione indebiti hæc notentur. I. Qui indebitum per errorem ſoluentis accepit,id reſtituere cogitur per condictionem indebiti. II. Pupillus ſine tutore accipiens, non magis tenetur condictione indebiti, quàm certi condictione ex mutuo. III. Hæc obligatio non eſt ex contractu,ſed ex quaſi contractu.§.1.

4 De commodato hæc notentur. I.Commo-

modare eſt vtendum dare. II. Hinc naſci actio commodati. III. Non transfertur commodatarium rei dominium, ſed tant vſus, quo finito eadem res debet reſtit IV. Commodatarius exactiſſimam in cuſtodienda diligentiam adhibere debet: caſus autem fortuitos, ſine eius culpa eu nientes, non tenetur. V. Commodatum gratis & ſine mercede. §. item is cui.

5 De depoſito hæc notentur. I. Depoſ tarius actione depoſiti tenetur. II. Reſtituer cogitur eandem rem, quam accepit. III. Do lum tantùm præſtat, non culpam, id eſt, ne gligentiam. §. pen.

6 De pignore hæc notentur. I. Credito eandem rem, quam accepit, reſtituere cogi tur. II. Tenetur actione pigneratitia. III. Ir re cuſtodiẽda præſtat diligentiam exactam, non caſum fortuitum. §. vlt.

Tit. 15. L. I. *De verborum obligationibus.*

1 VErbis obligatio contrahitur, cùm quid dari, fieriúe nobis ſtipulamur. in pr.

2 Hinc duæ proficiſcuntur actiones. I. Certi condictio, ſi certa ſit ſtipulatio. II. Actio ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio incerta ſit. in pr.

3 Quacumque lingua, & quibuſcumque verbis ſtipulatio fieri poteſt. illud tantùm requiritur, vt contrahentes ſe inuicem intelligant, non vt ſua, nec vt ambo eâdem linguâ vtantur. §. 1.

4 Sti-

4 Stipulatio fit, I. Pure veluti, *Quinque aureos dare ſpondes?* tuncque ſtatim peti poteſt. II. In diem, nempe cùm certa dies ſolutioni deſtinatur, veluti, *Decem aureos Kalendis Martiis dare ſpondes?* quo caſu promiſſum ſtatim debetur, ſed peti ante diem illam elapſam non poteſt. §. omnis. At ſi ita ſtipuleris, *Decem aureos annuos, quoad viuam, dare ſpondes.* obligatio purè facta intelligitur, & perpetuatur: quia tempus non eſt modus legitimus tollendæ obligationis : ſed heres tuus ſi petat, exceptione pacti ſummouebitur. §. at ſi ita. IV. Sub conditione. d. §. omnis. nempe cùm in aliquem caſum differtur obligatio, vt ſi quid factum fuerit, vel non fuerit, committatur ſtipulatio : veluti, *Si Titius conſul factus fuerit, quinque aureos dare ſpondes?* §. ſub conditione. Hæc autem conditio, *Si in capitolium non adſcendero*, perinde valet, ac ſi ſtipuler, cùm moriar. §. ſi quis ita. Porrò ex conditionali ſtipulatione tantùm ſpes eſt debitum iri. atque hæc ſpes tranſmittitur in heredem eius qui pendente conditione moritur §. ex conditionali.

5 Locus ſtipulationi inſertus, facit vt re ipſa tēpus adiectū intelligatur, quo ad eum locū iri poſſit, veluti, *Carthagini dabis?* Quapropter ſi breuius tempus adjiciatur, quàm vt eò perueniri poſſit, ſtipulatio non valet: veluti ſi quis ita Romæ ſtipuletur, *Hodie Carthagini dare ſpondes?* §. loca.

6 Conditiones ad præſens, vel præteritum tempus relatæ, veluti, *ſi Titius vixit, ſi Titius conſul fuit*, non ſunt veræ con-

ditiones, quoniam actum non ſuſpendı etenim ſi ita ſe res habet, ſtatim oritur o gatio. ſi ſecus eſt, ſtipulatio non valet. §. cc ditiones.

7 Stipulari poſſumus. I. Rem, velı *Decem dare ſpondes?* II. Factum, ſiue aff matiuè, veluti, *Negotia mea geres?* ſiue r gatiuè, veluti, *Te non ædificaturum ſpond*ſiue vtroque modo, veluti, *Te non ædificat rum, ac Romam iturum ſpondes?* His caſib qui fidem ſtipulationis non præſtat, in ı tenetur, quod intereſt ſtipulantis, niſi cerı pœna (quod ſtipulanti commodius eſt, ı euitet difficultatem probandi eius quod ſu intereſt) promiſſa fuerit: veluti, *ſi ita factu erit*: aut, *ſi ita factum non erit*: aut, *ſi aduerſu ex factum erit, decem aureos pœna nomine dar ſpondes?* §. vlt.

Tit. 16. LII. *De duobus reis ſtipulandi & promittendi.*

1 ET ſtipulandi, & promittendi duo pluréſve rei fieri poſſunt. Stipulandi, ſi poſt omnium interrogationem promiſſor ita reſpondeat, *Vtrique veſtrûm dare ſpondeo.* Nam ſi priùs alteri ſpoſponderit, deinde alteri interroganti ſpondeat, non erunt duo rei ſtipulandi, ſed diuerſæ obligationes. Duo pluréſve rei promittendi fiunt, ſi ſtipulatore ſic interrogante, *Meui decē aureos dare ſpōdes? & Sei eoſdem decē aureos dare ſpondes?* reſpondeant ſinguli ſeparatim, *Spondeo.* in pr.

2 Ex

2 Ex eiuſmodi ſtipulationibus ſolidum ſingulis ſtipulantibus debetur, & ſolidum ſinguli promiſſores debent, vna enim res debetur, & vnus ſtipulator debitū accipiendo, vel vnus promiſſor debitum ſoluendo, omnium obligationem perimit. §. 1.

3 Ex duobus reis promittendi, alter purè, alter in diem, vel ſub conditione obligari poteſt. nec impedimento eſt dies, aut conditio, quominùs ab eo, qui purè obligatus eſt, petatur. §. vltim.

LIII. *De diuiſione ſtipulationum.* *Tit.* 18.

1 STipulationum genera quatuor ſunt. in princ. I. Iudiciales, quæ à mero iudicis officio proficiſcuntur: vt cautio de dolo. §. 1. II. Prætoriæ, quæ à mero prætoris officio proficiſcuntur, vt damni infecti, & legatorum. His adnumerantur etiam ædilitiæ. §. prætoriæ. III. Conuentionales, quæ ex libera vtriuſque partis conuentione, ſine iudicis & prætoris iuſſu concipiuntur. §. conuentionales. IV. Communes, quæ iubente prætore & iuſſu iudicis interponuntur: vt rem pupilli ſaluam fore, & cautio de rato.

***

Tit.19. LIIII. *De inutilibus ſtipulationibus.*

1 OMnes res, quæ dominio noſtro ſubjiciuntur, in ſtipulationem deduci poſſunt, ſiue ſint mobiles, ſiue immobiles. in pr.

2 Quod iam periit, & quod in rerum natura eſſe non poteſt, vt hippocentaurum fruſtra ſtipulamur. §. 1.

3 Rei quæ non eſt in commercio, vt ſacræ, religioſæ, publicæ ad vniuerſitatem pertinentis, hominis liberi, ſtipulatio non valet. immo ad reddendam ſtipulationē inutilem ſufficit, quòd ſolus ſtipulator eius rei commercium non habeat. Nec ſtipulatio defendi poteſt ſequentibus argumentis. I. Si ſtipulator bona fide contraxerit, putans rem eſſe iuris priuati, & in commercio. II. Si poſt cōtractam ſtipulationem res in commercio eſſe incipiat. III. Si tempore ſtipulationis in commercio fuerit, ac poſtea ſine facto promiſſoris in commercio eſſe deſierit. IV. Si ſub conditione, cùm priuati iuris erit, in ſtipulationem deducta res ſit. §. idem iuris.

4 Non obligatur, qui alium daturum facturumve promiſit ſed qui ſe effecturum promiſit, vt alius det, vel faciat. §. Si quis alium.

5 De ſtipulatione alteri facta hæc notentur. I. Qui ei ſtipulatur, cuius iuri ſubiectus eſt, vt filius patri, ei acquirit. II. Qui extraneo ſtipulatur, veluti, *Titio dabis?* nihil agit. III. Solutio etiam in extraneā perſonā conferri poteſt: veluti, *Mihi aut Seio dare ſpondes?* vt actio quidem ſtipulatori acquiratur, ſed

Seio ſolui etiã inuito ſtipulatore poſſit.nam Seio ſoluens liberatur ipſo iure:Seius autem ſtipulatori tenetur actione mãdati,quia eius mãdato exegiſſe intelligitur. IV.Qui ſibi & extraneo decẽ ſtipulatur,ſibi quinque,extraneo nihil acquirit.V.Qui ſtipulatur filio quẽ in poteſtate habet,ſibi acquirit.§.ſi quis alij.

6 Niſi reſponſio interrogationi cõgruat, ſtipulatio non valet: veluti ſi decem ſtipulanti,promittantur quinque:vel quinque ſtipulanti,promittantur decem (intellige hãc eſſe inutilem reſpectu ſummæ excedentis. cùm enim in maiori ſumma inſit minor, ex eiuſmodi ſtipulatione quinque debentur.ff. de verb.oblig.l. 1.§.ſi ſtipulanti) vel purè ſtipulanti,promittatur ſub conditione: vel ſub conditione ſtipulanti, promittatur purè.Intellige promitti purè,cùm hoc ipſum exprimitur:alioquin ſi ſub cõditione interrogãti, reſpõdeatur,*ſpõdeo*,cõditio in interrogatione expreſſa, cẽſetur in promiſſione tacitè repetita,proinde hæc ſtipulatio valet.§.prçterea.

7 Inutilis eſt ſtipulatio; ſi ſtipulator in promiſſoris,vel promiſſor in ſtipulatoris poteſtate ſit. Ceterum filiusfamilias extraneo promittens obligatur.§.item inutilis.

8 Neque mutus neq; ſurdus ſtipulari,aut ſtipulanti promittere poteſt.§.mutum.

9 Furioſus nullum negotium gerere poteſt;quia nõ intelligit,quod agit.§.furioſus.

10 Pupillus tutore auctore obligatur:etiã ſine tutore alium ſibi obligat, niſi infans ſit. Impubes, qui eſt in poteſtate patris, ne auctore quidem patre obligatur.§.pupillus.

11 Impoſſibilis cõditio vitiat ſtipulationẽ;

veluti, *Si cœlum digito tetigero*, *dare ſpond.* Hæc ſi negatiuè concipiatur, id eſt, *Si cœl. digito non tetigero*, non eſt impoſſibilis, ſ neceſſaria: proinde non ſuſpendit oblig tionem: ſed ſtatim peti poteſt, quod pr miſſum eſt. §. ſi impoſſibilis.

12 Stipulatio inter abſentes fieri nequ Sed inſtrumento quo continetur contrahe tes præſto fuiſſe, credendum eſt, niſi cont rium apertiſſimis probationibus vel per ſc pturam, vel per idoneos teſtes probetur item verborum.

13 Hæ ſtipulationes à Iuſtiniano ſuſt nentur: I. *Poſt mortem meam dare ſpond* II. *Poſt mortem tuam dare ſpondes*? III. *P mortem patris mei dabis*? IV. *Pridie quàm m riar, dabis*? *Pridie quàm morieris, dare ſpon* §. poſt mortem.

14 Stipulationes quoq; præpoſteras id Imperator ſuſtinet: veluti, *Si nauis cras ex ſia venerit, hodie dare ſpondes*? §. item ſi qu

15 De his ſtipulationibus numquam c bitatũ fuit quin valerent. I. *Cùm moriar re ſpondes*? II. *Cùm morieris, dare ſpondes*? §. autem. III. *Cùm Titius morietur dare ſpon* §. item poſt mortem.

16 Si ſcriptum in inſtrumẽto ſit aliqu promiſiſſe, præſumitur interrogatio præc ſiſſe. §. ſi ſcriptum.

17 Quot res in ſtipulationem deduci tur, tot ſunt ſtipulationes. & nihil prohi alias valere, alias eſſe inutiles. Quare ſ qui plures res ſtipulatus ſit, promiſſor ſi pliciter reſponderit, *Dare ſpondeo*, omni nomine tenetur. ſi verò vnã ex his, vel qu

d

dam ſe daturum ſpoſpõderit, propter has ſolas tenetur. §.quoties.

18 Stipulatio alteri,id eſt,extraneo facta, regulariter eſt inutilis.s̃.ax.5.memb.2. Sed vtilis eſſe poteſt. I.Si addatur ſtipulatio pœnalis, qua, niſi priori ſtipulationi ſatisficiat, pœnã nobis ſtipulemur. aut enim metu pœnæ,promiſſor priori ſtipulationi ſatisfaciet: aut ob eius contumaciam ex poſteriori ſtipulatioue pœnam ab eo exigere poterimus. §.alteri. II.Si ſtipulantis interſit:veluti ſi tutor à cõtutore ſtipuletur rem pupilli ſaluam fore.aut ſi quis procuratori ſuo dari ſtipuletur:aut creditori ſuo, cui pœnam debet, niſi id detur.§.ſed etſi quis.

19 Similiter qui alium acturum promiſit,non tenetur. s̃.ax.4. niſi ſub conditione ſi ille non fecerit, pœnam ipſe promiſerit. §. verſa vice.

10 Nemo rem ſuã futurã,in eum caſum, quo ſua ſit,vtiliter ſtipulatur.§.item nemo.

11 Si de alia re ſtipulator,de alia promiſſor ſenſerit,licèt eodẽ verbo vſi ſint, tamen ſtipulatio non valet,tanquam ad interrogatum non ſit reſponſum.§.ſi.de alia.

12 Turpis promiſſio non obligat:veluti, ſi quis homicidium, aut ſacrilegium ſe facturum promittat.§.quod turpi.

13 Si pendente ſtipulationis conditione, ſtipulator vel promiſſor moriatur:eius heres poſtea conditione exiſtente agere, vel conueniri poterit.§.pen.

14 Qui hoc anno aut hoc mẽſe dari ſtipulatus eſt,non prius agere poteſt,quàm totus annus vel menſis præterierit.& qui purè

ſtipulatus eſt, non poterit continuò ag
niſi tantum ſpatium præterierit, quo tra
tio fieri poſſit.§.vlt.

Tit.20. LV. *De fideiuſſoribus.*

1 Fideiuſſores adhibentur, quò magis
ditoribus cautum ſit.in pr.

2 Cuiuis obligationi fideiuſſor accec
poteſt, id eſt, ſiue re, ſiue verbis, ſiue lite
ſiue conſenſu ſit contracta: & ſiue ciuilis,
naturalis ſit.§.1.

3 Obligatio fideiuſſoris in heredẽ tr
ſit.§.fideiuſſor non tantùm.

4 Fideiuſſor & præcedere principal
obligationem, & ſequi poteſt.§.fideiuſſo
præcedere.

5 Si plures ſint fideiuſſores, ſinguli in
lidum tenẽtur. Sed ex epiſtola Diui Had
ni, creditor cogitur actionem ſuam diuid
& à ſingulis partes petere. Si tamen aliqu
deiuſſores tempore litis conteſtate ſolu
non ſint, hoc ceteros onerat.§.fideiuſſore

6 Fideiuſſor, qui creditori ſoluit, non
teſt aliquid à confideiuſſore repetere, l
reus principalis ſoluẽdo non ſit. d.§.fide
ſores.ſed contra reum habet actionem m
dati.§.ſi quid autem.

7 Grçcè quoque fideiuſſor accipi pot
§.penult.

8. Generaliter in obligationibus fidei
ſorum hoc obtinet, vt quod ſcriptũ eſt q
actum, cenſeatur rectè actum. Quare ſi q
ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe, omnia cenſentur
lemniter acta.§.vlt.

LVI.

LVI. *De literarum obligatione.* Tit.21.

QVi ſpe accipiendæ pecuniæ, Chirographum eo nomine dedit, intra biennium poteſt conqueri de non numerata pecunia: ſed niſi intra hoc tempus quæratur, poſtea quæri non poteſt; conſequenter per ſuam ſcripturam efficaciter obligatur.

LVII. *De obligationibus ex conſenſu.* Tit.22.

1 SOlo conſenſu perficiuntur ſequẽtes cõtractus.
I. Emptio & venditio. II. Locatio & conductio. III. Societas. IV. Mandatum. in pr.

2 Ideò dicitur his modis obligatio conſenſu contrahi: quia nec ſcripturam, nec verba, nec rei traditionem interuenire neceſſe eſt: ſed ſufficit, eos, qui contrahunt, conſentire. verſ. ideo.

3 Quare inter abſentes quoque hi contractus fieri poſſunt, vt per nuncium, vel per epiſtolam. verſ. vnde.

4 Item in his contractibus alter alteri ex bono & æquo obligatur, etiam id quod non eſt expreſſum. §. item in his.

LVIII. *De emptione & venditione.* Tit.23.

1 EMptio & venditio contrahitur, ſimul atq; de pretio cõuenerit, licèt nec pretiũ

nume-

numeratum, nec arrha data ſit. Excipe, in ſcriptis cõtrahatur: tunc enim, antequ ſcriptura perfecta ſit, licèt impunè pœni re, niſi arrha data ſit: quo caſu, is quem pœ tet, ſi emptor id perdit, quod arrhæ nomi dedit. ſin autem ſit vẽditor duplum reſtitu Quãuis ergo pretij numeratio ad perficiẽ venditionẽ non requiratur, tamen cõuent de pretio neceſſaria eſt. & hoc eſt, quod dic mus nullã eſſe emptionem ſine pretio. in p

2 Pretium emptionis certum eſſe debe Quòd ſi in arbitrium tertij conferatur, velu ti, *Quanti Titius æſtimauerit, tanti res tibi em pta eſto*: ſub hac conditione ſtat contractus, ſ ille æſtimauerit. §. 1.

3 Pretium in numerata pecunia conſiſte re debet: alioquin permutatio eſt, non emptio & venditio. §. item pretium.

4 Poſt emptionem perfectam, periculum & commodum ad emptorem pertinet. Excipe, niſi dolo aut culpâ vẽditoris res ſit amiſſa, aut venditor eius cuſtodiam in ſe vſque ad traditionẽ receperit. Extra hos caſus venditor non tenetur rem amiſſam præſtare, ſed tãtùm actiones, quas de ea re habet, emptori cedere, vt rei vindicationem, & cõditionem, & furti actionem. quod & de actione legis Aquiliæ dicendum, ſi res venditæ ſine dolo & culpa vẽditionis deteriorata, vel interempta fuerit. §. cùm autem.

5 Emptio tam ſub conditione, quàm purè contrahi poteſt. §. penult.

6 Si quis à venditore deceptus rẽ emerit, quæ nõ ſit in cõmercio, cõtra eũ habet actionem ex empto in id quod ſua intereſt. §. vlt.

LIX. *De*

LIX. *De locatione & conductione.* *Tit. 24.*

LOcatio & conductio proxima eſt emptioni & venditioni, iiſdémque regulis iuris conſiſtit. Quocirca cõuentione de pretio contrahitur.& hinc locationi actio locati conductori actio conducti cõpetit.in pr.

2 Mercedis quantitate in arbitrium tertij collata, contractus valet ſub conditione, ſi ille mercedem definierit.ſin autem merces incerta ſit; veluti ſi quis veſtimenta fulloni polienda curandéve dederit, non conſtituta mercede, ſed tantùm daturus,quãtum poſtea conuenerit:nõ eſt propriè locatio & conductio, ſed contractus innominatus, ex quo agitur præſcriptis verbis.§. 1.

3 Si duo ſibi inuicem rem vtendam dederint,vt putà ſi inter nos conuenit,vt alternis diebus ego boue tuo vtar,tu meo vtaris; neque locatio & conductio eſt,ob defectum mercedis:neque commodatum, quia nõ eſt gratuitum: ſed contractus innominatus pariẽs actionem præſcriptis verbis.§.præterea.

4 Ad hæc, contractus emphyteuticus, id eſt,cùm prædium perpetuò (ſupple vel ad longum tempus.ff.ſi ag. vectig.petat.l.vlt.& de ſuperfic.l.1. §. quod ait prætor.) fruendum certa penſione datur,ita vt nec ipſi emphyteutæ,nec hæredibus eius,quamdiu penſionem ſoluerint auferri poſſit:hic, inquam, contractus, partim emptio & venditio videtur,quatenus dominium vtile in emphyteutam tranſit:partim locatio & conductio,vnde etiam locatio perpetua vocatur,quatenus dominium

dominium directum penes eum manet in emphyteuſim dat. Sed ex conſtituti Zenonis propriam habet naturam, ab a contractibus diſtinctam:& pacta ei appo ſeruari debent. quòd ſi de rei periculo ca pacto non ſit, totius rei interitus ad do num, partis verò ad emphyteutam pertin §.adeo.

5 Si cum aurifice Titius conuenerit, v ex ſuo auro certi ponderis,certæque forn anulos ei faceret,& acciperet (exempli gr tiâ) decem aureos: emptio & venditio e Sin autem ſuum aurum Titius dederit,me cede pro opera conſtituta, locatio eſt conductio. §.item quæritur.

6 Conductor pacta conuenta ſeruare de bet.Ceſſante pacto,id præſtat,quod æquita requirit.diligentia exactiſſima ab eo deſide ratur:quam ſi adhibuerit,& caſu rem amiſe rit,non tenetur.§.pen.

7 Mortuo cõductore intra tempora conductionis, heres eius in conductione ſuccedit.§.vlt.

---

*Tit.*25. ## LX. *De ſocietate.*

1 SOcietas vel eſt vniuerſalis omnium bonorum: vel ſpecialis, vt vnius negotiationis;putà vini & olei, aut frumenti emendi vendendique,in pr.

2 Si de partibus nihil conuenerit, æquales partes ſiue lucri ſiue damni fient. Si partes in contrahendo expreſſæ fuerint,hæ ſeruari debent.§.1.

3 Valent

3 Valent igitur hæ conuentiones. I. Vt ad vnum ſocium duæ partes lucri, vel damni pertineant, ad alterum tertia pars. d. §. 1. verſ. nec enim. II. Vt ad vnum duæ partes lucri pertineant, damni tertia: ad alterum lucri tertia, damni partes duæ ſpectent. §. de illa. III. Vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & lucrum commune ſit. d. §. de illa. verſ. nam & ita. IV. Vt aliquis lucri partem ferat, de damno non teneatur. Lucrum autem intelligitur deducto damno, quod acceptum eſt. eod. §. de illa. verſ. & adeo.

4 Pars in ſolo lucro expreſſa, etiam in damno ſeruari debet. & contrà expreſſa in ſolo damno, ſeruatur etiam in lucro. Quod enim eſt in vna cauſa expreſſum, cenſetur in altera repetitum. §. illud.

5 Societas ſoluitur I. Renunciatione: poſtquam accedens lucrum non communicatur, eo excepto, quod renuncians captauit; ſi fortè ideo ſocietati renũciauit, ne lucrum, quod ſperabat, communicaret. §. manet. II. Morte ſocij: adeo vt ſi plures ſint, morte vnius etiam inter ſuperſtites ſoluatur, niſi in contrahendo aliter conuenerit. §. ſoluitur. III. Finito negotio, cuius cauſâ ſocietas contracta fuit. §. item ſi alicuius. IV. Cõfiſcatione omnium bonorum alicuius ſocij. §. publicatione. V. Ceſſione bonorum. quo caſu ſi adhuc conſentiant in ſocietatem, noua videtur incipere ſocietas. §. pen.

6 Socius ſocio dolum & culpam præſtat: non tamen vt exactiſſimam diligentiam adhibere teneatur: ſufficit enim, ſi tali diligen

ligentia in communibus rebus vtatur, q
lem in ſuis adhibere ſolet. §. vlt.

Tit.26. **L X I.** *De mandato,*

1 Mandatum ſex modis contrahitur, ex his vtiles & parientes man actionem quinque tãtùm ſunt. in pr. I. M dantis gratiâ: veluti ſi tibi mandem, vt gotia mea geras. §. 1. II. Mandantis & m datarii gratiâ: veluti ſi tibi mandem, vt cuniam ſub vſuris credas ei, qui in rẽ m mutuatur. §. tuâ gratiâ. III. Aliena tan causâ: veluti ſi tibi mandem, vt Titii ne tia geras. §. aliena. IV. Mandantis & al causâ: veluti, vt negotia mihi cum Titio munia geras. §. ſua & aliena. V. Manda & alienâ cauſâ: veluti, vt Titio ſub v credas. §. tuâ & alienâ. & §. ſeq. verſ. & a VI. Mandatarii tantùm gratiâ: veluti, v cunias tuas potiùs in emptionem præ rum colloces, quàm fœneres. Hoc non mandatum eſt, quàm conſilium: idec non eſt obligatorium. §. tuâ tantùm. qu admodum nec mandatum contra b mores. finge enim Titium tibi mãdaſſe tum faciendum: quamuis ob id factum nam præſtiteris, nullam habebis adue Titium actionem. §. illud.

2 Mandatarius non debet exceder nes mandati. Quare ſi cariùs emerit, q ſibi mandatum eſt, non plus repetet acti mandati, quàm quanti emere debuit.

vi

viliùs emit, non videtur mandatum exceſſiſſe. Etenim qui mandat, vt fundum (exempli cauſà) centum aureis emas, tacitè mandare intelligitur, vt viliùs emas, ſi poſſis. §. is qui exequitur.

3 Mandatum finitur. I. Reuocatione, ſi mandator re integra illud reuocauerit. §. rectè. II. Morte mandantis, vel mandatarii. Sed vtilitatis causâ receptum eſt, Vt ſi mandatarius ignorans mortem mandatoris, exequatur mandatum, agere mandati poſſit. §. item ſi adhuc. III. Renunciatione mandatarij. Sed vt mandatum ſuſcipere, cuilibet liberum eſt: ita ſuſceptum conſumari, aut quamprimum renunciari debet, vt integra cauſa mandatori ſeruetur eandem rem per ſe vel per alium exequendi: alioquin mandatarius tenetur actione mandati; niſi iuſta de cauſa non renunciauit, aut ſeriùs renunciauit. §. mandatum non ſuſcipere.

4 Mandatum & in diem differri, & ſub conditione fieri poteſt. § pen.

5 Mandatum eſt gratuitum, quemadmodum & depoſitum. quòd ſi certa merces accedat, locatio & conductio eſt. § vlt. ſi merces incerta, eſt contractus innominatus. ſ. de locat. & conduct. §. 1.

LXII. *De obligationibus, quæ quaſi ex contractu naſcuntur.* *Tit. 27.*

1 SEquentes non ſunt veri, ſed quaſi contractus. in pr. I. Negotiorũ geſtio. Hinc datur

datur actio negotiorum geſtorum di domino contra eum qui geſſit: contr geſtori contra dominum. Præſtat autem gotiorum geſtor diligentiam. nec ſuf eandem adhibere in rebus alienis, quàn ſuis, ſi alius erat diligentiùs geſturus. §. 1 Tutela. Hinc datur actio tutelæ directa, pillo contra tutorem: contraria, tutori c tra pupillum, ſi fortè in rem eius impen vel pro eo ſit obligatus, vel rem ſuam cre toribus eius obligauerit. §. tutores. III. ctum circa rem communem, veluti ſi vr ex re communi fructus perceperit, aut re communem deteriorauerit. quas ob cauſ tenetur iudicio communi diuidundo, ſi particularis communio. §. item ſi inter. v familiæ erciſcundæ, ſi ſint coheredes. §. ide. iuris IV. Hereditatis aditio, per quam here legatariis obligatur ad legata præſtanda. heres. V. Qui indebitum per errorem ſol uentis accepit. §. pen. de quo dixi ſ. tit. 40. ax 3. Illud nunc addo, ex quibus cauſis *inficiando* lis creſcit, id eſt, quibus caſibus inficiatio debitoris auget condemnationē, ex his cauſis indebitè ſolutum non repeti, veluti ex lege Aquilia de damno, aut ex legato quod eccleſiæ, vel alii loco pio relictum eſt. §. vlt.

Tit. 28. LXIII. *Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur.*

1 NOn ſolùm per noſmetipſos, ſed etiam per eos, qui in noſtra poteſtate ſunt, nobis

nobis acquiritur;ſic tamen vt per filium tantum vſusfructus acquiratur ex cauſa peculij aduentitii.in pr. ſecundum ea quæ tradidi š.tit.28.ax.2.

LXIV. *Quibus modis tollitur obligatio.* *Tit.29.*

OBligatio tollitur I. Solutione; ſiue idipſum quod debetur,ſiue volenti creditori aliud ſoluatur,nec intereſt, vtrùm ipſe debitor ſoluat, an alius pro eo ſiue ſciente, ſiue ignorante.Adde quòd reus ſoluens, etiã fideiuſſorem:& fideiuſſor ſoluens,etiã reum liberat.in pr.II.Acceptilatione.Acceptilatio eſt imaginaria ſolutio, & fit per interrogationem ac reſponſionem, veluti, *Quod tibi promiſi habes ne acceptum? habeo.* Hoc modo tantum obligatio verborum tollitur. Si quis autem aliam obligationem ſic tollere velit, priùs eam per renouationem.in ſtipulationem deducere,deinde acceptilationem ſubiicere debet.§. 1. Vt autem omnes obligationes,quæ multæ ac variæ ſunt, hoc modo nouentur ac tollantur : Gallus Aquilius ſequentem formulam introduxit : *Quicquid te mihi ex quacumque cauſa, dare facere oportet oportebitur.præſens, in diemúe, aut ſub conditione : quarumcumque rerum mihi tecum actio eſt,quaque aduerſus te petitio, vel aduerſus te perſecutio eſt, eritúe, quodúe tu meum habes, tenes, poſſides, doloúe malo feciſti quo minùs poſſideas : quanti quaque earum rerum res erit,tantam pecuniam dari ſtipulatus eſt*

eſt Aulus Agerius, ſpoſpondit Numerius Nigidius. Quod Numerius Nigidius Aulo Agerio ſpoſpondit, id haberetne à ſe acceptum, Numerius Nigidius Aulum Agerium rogauit: Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit. §.eſt autem.III. Nouatione,id eſt, cùm in locum veteris obligationis noua ſubſtituitur, vel debitoris perſonâ mutatâ(quo caſu res amittitur,ſi creditor à pupillo ſine tutore nouandi cauſâ ſtipuletur: quia & prima obligatio tollitur, & poſterior iure ciuili non tenet) vel alia mutatione facta, putà conditione, die, fideiuſſore adiecto, vel detracto. Sed cùm conditio adiicitur:niſi cõditio exiſtat, nouatio non fit, ſed prior obligatio manet. Porrò ex Iuſtiniani conſtitutione, quæ eſt l. vlt.C.de nouat.nouatio numquàm fit, niſi hoc ipſum à partibus exprimatur.§.pen.IV. Contrario conſenſu. Hoc modo tolluntur eæ ſolæ obligationes, quæ conſenſu conſtant,vt empti venditi, & locati conducti. §. vlt.

LIBER

LIBER IV.

LXV. *De obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur.* Tit. 1.

1 Obligationes ex maleficio vnius generis ſunt. nam omnes ex re naſcuntur, id eſt, ex ipſo maleficio; veluti ex furto, rapina, damno, iniuria. in pr.

2 Furtum eſt contrectatio fraudulosa lucri faciendi gratiâ, vel ipſius rei, vel vſus eius poſſeſſioniſúe. quod lege naturali prohibitum eſt admittere. §. 1.

3 Furtorum duo ſunt genera: Manifeſtum, & nec manifeſtum. Manifeſtus fur eſt, qui cum furto deprehenditur, antequàm eò detulerit, quò deferre deſtinauit, vt ibi ea die maneret cum furto. Reliqui omnes ſunt fures nec manifeſti. §. furtorum. veluti qui ſciens rem furtiuam ſuſcepit & celauit. §. conceptum. in fi.

4 Pœna furti manifeſti eſt quadrupli: nec manifeſti, eſt dupli. §. pœna.

5 Si quæratur quomodo furtum committatur: ſciendum eſt, tria requiri, vt furtũ committi dicatur: I. Rei contrectatio. nec enim eſt opus, vt res auferatur ſiue amoueatur; ſed ſufficit qualiſcumque contrectatio: veluti

veluti ſi creditor pignore, aut depoſitarius re depoſita vtatur, aut commodatarius aliter vtatur, quàm ſibi à domino permiſſum ſit. §. furtum autem fit. II. Affectus furandi. Ideoque cõmodatarius aliter re vtens quàm ſibi permiſſum fuit, ſi dominum permiſſurũ credat, furtum non committit. §. placuit. III. Diſſenſus domini. nam volenti furtum non fit. Idcirco commodatarius putans ſe inuito domino rem contrectare, ſi volente domino id faciat, furtum non committit. §. ſed etſi credat.

6 Furtum fit I. Etiam liberi hominis: veluti ſi filius familiâs ſurripiatur. §. interdum etiam. II. Etiam rei ſuæ: veluti ſi debitor creditori pignus ſubtrahat. §. aliquando.

7 Furti tenetur, I. Qui furtum fecit. II. Is cuius ope & conſilio furtum factum eſt: veluti qui nummos excuſſit, vt alius raperet: qui domino obſtitit, & alius rem excipiat: qui oues aut boues fugauit, vt alius exciperet: (at qui per laſciuiam non datâ operâ vt furtum fieret, aliquid eorum fecit, in factum actione tenetur) qui ſcalas feneſtris ſuppoſuit, aut feneſtras vel oſtium effregit, vt alius furtum faceret: qui ferramentum, ad effringendum, aut ſcalas feneſtris ſupponendas commodauit furti faciendi gratiâ. Solum autem conſilium non obligat furti. §. interdum quoque.

8 Si quis ei rem ſurripuit, in cuius poteſtate eſt, hæc notanda occurrunt. I. Furtum fit, & res fit furtiua, ideoque non poteſt vſucapi, antequam in poteſtatem domini reuertatur. II. Qui furtum fecit, non tenetur furti:

quia

quia nec ex vlla alia cauſa inter has perſonas actio datur. III. Ille, cuius ope & conſilio hoc furtum factum eſt, furti tenetur. §. hi qui.

9 Furti actio ei competit cuius intereſt, ſiue ſit dominus, ſiue non ſit. nec datur domino, ſi eius non interſit. §. furti autem.

10 creditor, cui pignus ſurreptũ eſt, furti agit, licèt debitor ſit ſoluendo, & licèt ipſe debitor ſurripuerit. §. vnde conſtat.

11 Cùm fullo veſtimenta polienda curandáue, aut ſarcinator ſarcienda accepit, & furto amiſit: ſi in ſolidum ſoluendo ſit, ipſæ furti agit. ſin minùs, actio datur domino. §. item ſi fullo.

12 Bonæ fidei emptori, ſurrepta re, competit actio furti, quemadmodum & creditori di. §. item ſi fullo. verſ. ſed & bonæ.

13 Re commodatario ſurrepta, domino electio datur, vtrùm malit agere commodati contra commodatarium, an furti contra furem. nec poteſt pœnitere, & actionem mutare, niſi ſemel, cùm ſcilicèt ignorás rem eſſe ſurreptam, egit commodati. Effectus autem eſt, vt ſi commodati agat, non poſſit ampliùs furem conuenire, niſi per pœnitentiam remittat actionem commodati. eo modò nouaui. ſed furti actio commodatario dabitur. Sin autem dominus furti agat, etiamſi à fure nihil conſequi poſſit, tamen commodatarius liberatur, & neque commodati cõueniri, neque furti agere poteſt. §. quæ de fullone.

14 Si res depoſitario ſurripiatur, quia eius nihil intereſt, nõ poteſt furti agere, ſed actio domino competit. §. ſed is apud quem.

15 Impubes non dicitur furtum committere, niſi ſit pubertati proximus. §. pen.

16 De re ſurrepta datur. I. Actio furti in duplum, vel quadruplum, quæ eſt merè perſonalis. II. Rei vindicatio, quæ datur domino contra poſſeſſorem ſiue ipſe fur, ſiue alius eam poſſideat. III. Condictio furtiua, quę datur domino aduerſus furem eiúſue heredem, licèt non poſſideat. §. vlt.

Tit. 2. L X V I. *De vi bonorum raptorum.*

1 REm aliquis rapit aut alienā dolo malo: aut ſuam, per ignorantiam iuris, id eſt, quia falsò putat licere domino rem ſuā rapere: aut alienā, quia falsò putat ſe eſſe dominū, & domino licere rem ſuā rapere. Primo caſu tenetur actione furti, quia dicitur improbus, ſiue improbior fur; & actione vi bonorum raptorum, quæ etiam ob vnam minimam rem raptā datur intra annū in quadruplū mixta, (nam ſimplum, eſt res; triplum eſt pœna) poſt annū in ſimplū, rei perſecutoria. In ſecundo & tertio caſu neutrâ harum actionū tenetur, ſed ex conſtitutionib. puniuntur. Nam ſecundo caſu rei dominium amittit: tertio caſu non solùm rem reſtituit, ſed etiam æſtimationem eius præſtat. Eadem obtinent in eum, qui rem immobilem per imprudentiam inuaſit. §. 1.

2 Ex quibus cauſis habet aliquis actionem furti ob rem clam ſurreptam, ex hiſdem habet actionem vi bonorum raptorum ob rem vi raptam. §. vlt.

De

LXVII. *De lege Aquilia.* *Tit. 3.*

1 DAmni iniuria dati actio conſtituitur per legem Aquiliam.in pr.

2 Cuius primo capite cauetur,vt ſi quis alienum hominẽ alienámuæ quadrupedem, quæ pecudum numero ſit, iniuria occiderit: quanti ea res eo annò plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur.in pr.

3 Pecudum numero non ſunt canes;nec feræ beſtiæ : ſed quæ gregatim paſcuntur, vt equi,muli,aſini,oues,boues, capræ, ſues.§.1.

4 Iniuria occidere dicitur qui nec iure, § iniuriâ.nec caſu, ſed dolo, vel culpâ occidit. §. ac ne is quidem. Itaque non tenetur, I. Qui latronẽ ſibi inſidiantẽ occidit.d.§.iniuriâ. II. Miles qui in loco ſolito iaculis ſe exercens,aliquẽ interemit.ſecus,ſi alio loco, aut paganus id fecerit.§.itaque. III.Putator, qui ex arbore deiecto ramo tranſeuntẽ occidit, ſi modò aut proclamauit, aut ſeorſum à via id fecit. § item ſi putator.

5 Culpæ adſcribitur negligentia,imperitia, infirmitas.Itaq; morte ſecuta tenetur, I.Medicus,qui ſeruum ſecuit,ac dereliquit.§.prætereà. II. Medicus, qui malè ſecuit,aut perperam medicamentum dedit. §.imperitia. III. Qui mularum, aut equi quo vehebatur, impetum propter infirmitatem vel imperitiam retinere non potuit.§.impetu.

6 Quia res non æſtimatur quãti nunc eſt cùm interimitur,ſed quanti plurimi eo anno retrorſus cõputato fuit, idcirco creditum eſt huius legis actionem eſſe pœnalem , conſe-

quenter in heredem non tranſit. §. his autem.

7 Non ſolùm ex verbis legis corpus peremptum æſtimatur, ſed etiam ex mente & interpretatione æſtimatur quicquid præterea intereſt. veluti ſi ex pari mularum vna, vel ex quadrigis equorum vnus occiſus ſit: non ſolum occiſi ſit æſtimatio, ſed etiam quanti depretiati ſunt, qui ſuperſunt. §. illud non ex verbis.

8 Secundum caput legis non eſt in vſu. §. caput.

9 Tertio capite de omni cetero damno cauetur: veluti quia animal, quod pecudum numero non eſt, occiſum eſt, aliáue res perempta, aut res quælibet corrupta ſiue deteriorata. §. capite.

10 Vt primo, ita etiam hoc capite dolus & culpa punitur. §. illud palam.

11 Ex hoc capite res æſtimatur quanti plurimi fuit triginta proximis diebus retrorſus computatis, licèt verbum *plurimi* in lege ſit prætermiſſum, quia ex primo capite tacitè repetitum creditur. §. ex hoc & §. ſeq.

12 Tres caſus hîc diſtinguuntur. I. Qui corpore ſuo damnum in corpus dedit, vt qui animal in flumẽ proiecit, directa legis Aquiliæ actione tenetur. II. Qui occaſionẽ damni dedit, vt qui iumentum ita incluſit, vt fame necaretur, aut pecus in tantum exagitauit, vt præcipitaretur, vtili actione legis Aquiliæ conuenitur. III. Qui corpus nõ læſit ſed alio modo damnum dedit, veluti qui compeditum miſericordia ductus ſoluit vt fugeret; prætoria in factum actione tenetur. §. vltim.

LXVIII. *De iniurijs.* *Tit. 4.*

1 INiuria generaliter dicitur, quicquid non iure fit, ſpecialiter autem accipitur. I. Pro contumelia, vt in lege h. tit. II. Pro culpa, vt in lege Aquilia. III. Pro iniquitate & iniuſtitia, vt cùm iudex malè iudicat in princ.

2 Iniuriam facit, I. Qui pugno pulſat, aut fuſtibus cædit, aut verberat. II. Qui conuicium dicit. III. Qui bona alicuius quaſi debitoris poſſidet, ſciẽs eum nihil ſibi debere. IV. Qui ad infamiã alicuius libellũ aut carmen ſcribit, componit, edit, dolóue malo facit, quo quid eorum fiat. V. Qui matrẽ familiâs aut prætextatũ, prætextatâue aſſectatur. VI. Qui alicuius pudicitiam attentat. Denique multis aliis modis iniuria admittitur. §. 1.

3 Patitur quis iniuriã. I. Per ſemetipſum. II. Per eum, quem in poteſtate habet. III. Per vxorem, non vxor per maritum. IV. Per nurum, cuius vir in ſoceri poteſtate eſt. Ac poteſt, qui iniuriã fecit, ſæpius diuerſo nomine conueniri, veluti mulieris, cui fecit iniuriam, & mariti, & patris nomine. §. patitur.

4 Si ei qui bona fide tibi ſeruit, iniuria facta ſit, actio ita demũ tibi datur, ſi in tuã cõtumeliam ſit facta: alioquin ipſe iniuriã paſſus aget, ſi ſit homo liber, §. ſed ſi libero.

5 Qui iniuriã fecit punitur. I. Actione prætoria: qua in tantũ damnatur, quãti iniuriam paſſus æſtimauerit, vel minoris, prout iudici viſum fuerit. §. pœna. & §. in ſumma. II. Lege Cornelia de iniuriis, ſi quem pulſauit, aut verberauit, aut domum alterius vi introiit.

Domum alterius intellige, ſiue is in propria domo, ſiue in conducta, ſiue gratis habitet, ſiue hoſpitio receptus ſit. §. ſed & lex. tãquàm ibi aliquamdiu manſurus. D. eod.l.5.§. domum. III. Iudicio criminali extraordinario. vbi notandum, illuſtres & ſuperilluſtres hoc iudicium per procuratores poſſe mouere, vel ſuſcipere. §. in ſumma.

6 Atrox iniuria æſtimatur. I. Ex facto: veluti ſi quis ſit vulneratus, aut fuſtibus cæſus. II. Ex loco: veluti ſi in theatro, vel in foro, vel in conſpectu prætoris iniuria facta ſit. III. Ex perſona: veluti ſi magiſtratus iniuriam paſſus fuerit, vel ſenator ab humili perſona, vel pater à filio. IV. Ex loco vulneris: veluti ſi quis in oculo ſit percuſſus. §. atrox.

7 Iniuriarum tenetur, I. Qui iniuriam fecit, veluti qui percuſſit. II. Qui dolo fecit, vel curauit vt iniuria fieret, putà vt aliquis percuteretur. §. pen.

8 Hæc actio diſſimulatione aboletur. & ideo ſi quis iniuriã dereliquerit, hoc eſt, ſtatim paſſus ad animũ ſuum non reuocauerit, poſtea ex pœnitentia remiſſam iniuriam non poterit recolere. §. vlt.

Tit. 5. LXIX. *De obligationibus, quæ quaſi ex delicto naſcuntur.*

Qui litem ſuã fecit, hoc eſt, per imprudentiã malè iudicauit, quaſi ex maleficio tenetur, & arbitrio iudicis punitur. in pr.

2 Is, ex cuius cœnaculo (ſiue in ſuo,

ſiue in conducto, ſiue gratis habitet) deiectum effuſumúe aliquid eſt, ita vt alicui nocuerit, ex quaſi delicto tenetur, & in duplũ damni dati condemnatur. Ob hominem verò occiſum, quinquaginta aureorum pœna afficitur. Sin autem aliter homini libero nocitum ſit, in quantum æquum iudici videbitur, condemnationem ſuſtinebit. Iudex enim computare debet mercedes medicis præſtitas, ceteraq; impendia, quæ in curationẽ facta ſunt; & operas, quibus ob id factum caruit, vel cariturus eſt. §. 1.

3 Qui ea parte, qua vulgò iter fieri ſolet, id poſitũ aut ſuſpenſum habet, quod poteſt, ſi acciderit, alicui nocere, ex quaſi delicto eſt obligat⁹, ac decẽ aureis punitur. d. §. 1.

4 Ex dictis cauſis filiusfamilias rectè conuenitur patrem verò ſuum non obligat; id eſt, ſi aut litem ſuam fecerit, aut cùm ſeorſum à patre habitaret, aliquid poſitum vel ſuſpẽſum habuit, vel ex eius ædibus aliquid deiectum aut effuſum eſt. §. ſi filiusfamilias.

5 Exercitor nauis, aut cauponæ, aut ſtabuli, ob damnum aut furtum in naui, caupona, ſtabulo, factum ab iis quorum opera ibi vtitur, in factam actione ex quaſi delicto tenetur actionẽ in factum, quæ heredi datur, non in heredem. §. vlt.

LXX. *De actionibus.* *Tit. 6.*

1 Actio eſt ius perſequendi in iudicio, quod ſibi debetur. in pr.

2 Actio multis modis diuiditur. Prima diuiſio eſt in realẽ & perſonalem. Poſteriùs adijcietur tertium membrum, id eſt,

actio mixta. Perſonalis datur contra obligatum ex cõtractu, vel ex maleficio actor enim intẽdit aduerſarium dare, aut facere, aut pati, aut non facere debere. Realis contra eum cõpetit, cui ſit de aliqua re controuerſia, cùm nullo iure obligatus ſit. Et vel eſt de re corporali; vt rei vindicatio, quæ datur ei qui ſe dominũ aſſerit, aduerſus poſſidentem. §.1. vel de incorporali: vt actio confeſſoria, qua vindicatur ſeruitus; ſiue perſonalis, vt vſusfructus, vſus; ſiue realis, vt ruſtici vrbaniue prædij: & actio negatoria, qua actor negat rem ſuã ſeruire, cõſequenter vindicat eius libertatem. Huiuſmodi negatiua actio in rebus corporalibus locum non habet: in his enim is agit, qui non poſſidet: ei verò qui poſſidet, non eſt actio prodita, per quã neget rem alterius eſſe; quamuis multis caſibus poſſeſſor partes actoris ſuſtineat. §. æquè.

3 Secunda diuiſio eſt in ciuilem, & prætoriam. Ciuiles ſunt, quæ ex legitimis & ciuilibus cauſis deſcendunt, vt dictæ actiones, rei vindicatio, confeſſoria, & negatoria. Prætoriæ ſunt, quas prætor ex ſua iuriſdictione comparatas habet, tam in rem, quàm in perſonam. §. ſed iſtæ.

4 Prætoriæ actiones in rem ſunt, I. Publiciana, ſic dicta, quia à Publicio prætore introducta eſt. hac actione, qui rẽ cœpit vſucapere, perinde vindicat, ac ſi iã vſucepiſſet. §. nãque ſi cui. II. Reſciſſoria. hæc autem duplex eſt, aut enim datur reſciſſâ vſucapione, aut reſciſſâ traditione. Priori caſu dominus rem ab alio vſucaptam vindicat, quaſi non ſit vſucapta, quia prætor ex iuſta cauſa per

reſti

reſtitutionem in integrum vſucapionem reſcindit.§.rurſus. Poſteriori caſu creditores, qui bona debitoris non ſoluentis poſſidere iuſſi ſunt,rem, quã anteã poſſeſſor in eorum fraudem alianauerat, quaſi non alienatam vindicant,quia prętor alienationẽ reſcindit. § item ſi quis. III.Seruiana,& quaſi Seruiana ſiue hypothecaria Seruiana, datur domino fundi de rebus à colono ſibi pigneratis pro mercedibus fundi Quaſi Seruianâ ceteri creditores pignora ſiue hypothecas perſequuntur.Pignus propriè dicitur, quod traditur creditori,præſertim ſi ſit res mobilis:hypotheca,quę nuda cõuentione,id eſt,ſine traditione creditori obligatur.§.item Seruiana.

5 Prætoriæ in perſonam actiones ſunt. §. in perſonam. I.De conſtituta pecunia: qua actione tenetur, quicumque pro ſe, vel pro alio ſoluturum ſe cõſtituit ſine ſtipulatione. §.de conſtituta. II. Actio de peculio:de qua j.tit.prox. III. Actio in factum ex iureiurando,ei competens,qui deferente aduerſario iurauit ſibi deberi.§.actiones. IV.Multę actiones penales, vt de albo corrupto, actio in factum in eum qui parentẽ vel patronum ſine venia in ius vocauit, actio in factum in eum qui in ius vocatum vi exemit:aut eximi curauit.§.pœnales.

6 Actionum præiudicialium alię ſunt ciuiles,veluti qua quæritur, vtrùm aliquis ſit liber an ſeruus: aliæ prætoriæ, vt de partu adgnoſcendo.

7 Nemo poteſt petere vt res ſua ſibi detur: quia dare eſt dominium trãsferre.quod autem alicuius eſt, non poteſt ampliùs eius

fieri. Excipe, niſi agatur contra furem condictione furtiua. nam odio furis receptũ eſt, vt dominus petat rem ſuam ſibi à fure dari oportere. §. ſic itaque.

8 Actio in rem vocatur vindicatio, in perſonam, condictio. §. appellamus.

9 Tertia actionum diuiſio eſt, quòd aliæ ſunt rei perſecutoriæ, aliæ pœnales, aliæ mixtæ. §. ſequens. Omnes in rem actiones rem perſequuntur. Perſonales actiones ex cõtractu rem perſequuntur, excepta actione depoſiti, cùm aduerſus eũ, apud quẽ tumultus, incẽdij, ruinæ, naufragij cauſâ depoſitũ fuit aut aduerſus heredẽ eius de dolo ipſius agitur: quo caſu eſt actio in duplum, mixta. §. rei perſequendæ. Perſonalium actionum ex maleficiis, aliæ ſunt pœnales, vt actio furti: aliç rei perſecutoriæ, vt condictio furtiua. §. ex maleficiis: aliæ mixtæ; vt actio vi bonorũ raptorũ in quadruplum; & actio legis Aquiliæ: (cùm quia in inficiantem agitur in duplum, tum etiam quia ſæpe res pluris æſtimatur, quàm tempore delicti valeat, ſiquidem æſtimatur quantiplurimi eo anno, vel eo menſe fuit. ſ. tit. 57. ax. 2. & 6.) & actio ex teſtamento de legatis Eccleſiæ vel alij pio loco relictis, quia non ſolùm inficiantes, ſed etiã ij qui ſolutionẽ differũt donec in iudiciũ vocentur, in duplũ dãnantur. §. vi autem.

10 Quædam actiones vocantur mixtæ, non vt ſuprà dictæ, quia ſimul rem & pœnam perſequũtur, ſed quia ſimul ſunt in rem & in perſonam. Tales ſunt, I. Actio familiæ erciſcundæ, quæ datur inter coheredes de diuidenda hereditate. II. Cõmuni diuidundo: qua

qua res particularis aliquibus cõmunis, inter eos diuiditur. III. Finium regundorum, qua confines agri diſtinguuntur. In his tribus iudicijs permittitur iudici rẽ vni ex litigantibus, ex bono & æquo adiudicare, & eum, cuius pars pluris valet, in pecuniam alteri condemnare. §. quædam.

11 Quarta actionum diuiſio eſt quadripartita aut enim ſunt in ſimplum, aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum. §. omnes. In ſimplum agitur: vt ex ſtipulatione, mutuo, empto, vendito, locato, conducto, mandato, §. in ſimplum. In duplum, vt furti nec manifeſti: lege Aquilia: depoſiti quatuor illis caſibus, cum tumultus, incendij, ruinæ, naufragij cauſa depoſitum fuit: ex legato venerabilibus locis relicto. §. in duplum. In triplum: vt condictione ex lege, in eum qui maiorem vera æſtimatione quantitatem petiit, vt ex hac cauſa executores litiũ ampliorem ſummam ſportularum nomine exigerent, quę actio mixta eſt. §. tripli. In quadruplũ: vt furti manifeſti: quod metus cauſa: in factum aduerſus eum, qui pecuniam accepit, vt per calumniam alicui negotium faceret, vel nõ faceret: condictio ex lege in quadruplum aduerſus executores litium, qui maiorẽ quantitatem ſportularũ nomine exegerunt, quàm exigere deberent. §. quadrupli. Notãdum eſt quaſdã actiones omnimodo, eſſe in duplum, vt furti nec manifeſti: alias inficiatione duplicari, in confitentem reddi in ſimplum, vt legis Aquiliæ, & depoſiti in dictis quatuor caſibus: vnã de legato, quod venerabili loco relictũ eſt, non ſolùm inficiatione duplicari,

 ſed

ſed etiam ſolutionis dilatione, donec in iudicium reus vocetur: cùm is qui confitetur, & ſtatim ſoluere paratus eſt, in ſimplum teneatur. §. ſed furti. Ruſus notādum eſt, quia actio quod metus cauſa arbitraria eſt, idcirco ſi reus interlocutioni iudicis obtemperans, rem reſtituit, eū abſolui per ſententiam definitiuam nō damnari in quadruplum, ſed abſolui: quod in aliis actionibus, quæ ſunt in quadruplum, non obtinet, vt in actione furti manifeſti, quia omnimodò reus in quadruplum condemnatur. §. item actio. ...

12 Quinta actionū diuiſio eſt, quòd aliæ ſunt bonæfidei, aliæ ſtricti iuris. §. actionum. aliæ arbitrariæ. §. præterea. Bonæfidei ſunt, I. Empti venditi. II. Locati cōducti. III. Negotiorum geſtorum. IV. Mandati. V. Depoſiti. VI. Pro ſocio. VII. Tutelæ. VIII. Cōmodati. IX. Pigneratitia. X. Familiæ erciſcundæ. XI. Communi diuidundo. XII. Æſtimatoria, quæ eſt ſpecies actionis præſcriptis verbis. XIII. Ex permutatione, hoc quoque actio præſcriptis verbis eſt. XIV. Petitio hereditaris. d. §. actionum. XV. Actio ex ſtipulatu de dote. Huic actioni adiuncta ſunt duo priuilegia. Vnum eſt, tacita hypotheca: alterum eſt, prælatio; quia mulier de dote agēs ceteris creditoribus pigneratitiis præfertur. §. fuerat. Commune autem omnibus bonæfidei actionibus eſt, vt iudex liberā poteſtatem habeat ex bono & æquo æſtimādi, quantum actori reſtitui oporteat. In quo & illud cōtinetur, vt ſi quid inuicem actor debeat, debitū cum credito compenſetur, & in reſiduū tantùm, ſi quid ſit reſiduum, cōdemnatio

natio fiat. Verùm hodie in iudiciis quoque ſtrictis cōpenſatio æquè locū habet ipſo iure. Excipiuntur duo caſus, quibus cōpenſatio ceſſat. Vnus eſt, ſi debitū ab altera parte non ſit liquidū. Alter eſt, ſi depoſiti agatur. §. in bonæfidei. Arbitrariæ ſunt, quæ ex arbitrio iudicis pendent: quia permittitur iudici ex bono & æquo ſecundū cuiuſque rei, de qua actum eſt, naturā, æſtimare quemadmodum actori ſatisfieri oporteat: et niſi arbitrio iudicis reus actori ſatisfaciat, condēnari debet. Hę actiones partim ſunt in rē, vt Publiciana, Seruiana, & quaſi Seruiana: alię in perſonā, vt quod metus cauſa, de dolo, dę eo quod certo loco promiſſū eſt, ad exhibendū §. præterea.

13 Sexta diuiſio eſt, quòd actor aut petit rem certam, aut incertam. Sed quamuis de incerta quātitate vel rē actum ſit, tamen curare iudex debet, vt quo ad ius fieri poſſit, certę pecunię vel rei ſētentiā ferat. §. curare.

14 Cùm certum quid petitur: tunc aut idipſum petitur, quod debetur, aut plus, aut minus, aut aliquid aliud. Plus autē petitur quatuor modis. I. Re: veluti, ſi is, cui debentur decem aurei, viginti petat: aut ſi is, cuius res eſt pro parte, totam eam rem, vel maiorem partē petat. II. Tempore: veluti ſi quis ante diē, vel ante conditionē petat: vt enim qui tardiùs ſoluit, minus ſoluere intelligitur: ita qui pręmaturè petit, plus petere videtur. III. Loco: cùm id, quod certo loco dari promiſſum eſt, alio loco ſimpliciter, id eſt, ſine illius loci commemoratione petitur. Debet enim vti actione arbitraria de eo quod certo loco, vt iudex ratione habeat vtilitatis,

quæ

quæ fortaſſe promiſſori competiiſſet, ſi eo loco ſoluiſſet, de quo conuenit. IV. Cauſa: veluti ſi ex alternata, aut generali ſtipulatione vnum petat; cum alterutrũ petere debeat relicta reo conuento electione, vtrum ſoluere malit. Exempli gratiâ, qui fundũ aut centum ſibi dari ſtipulatus eſt; nec fundum petere debet, nec cẽtum, ſed alternatè fundum, aut centum. Item qui amphoram vini ſtipulatus eſt, non debet amphoram vini Malvatici, ſed ſimpliciter vini amphoram petere. §. plus autem.

15 Qui tempore plus petit, alterum tantum tẽporis expectare cogitur, vltra id quod anticipare voluit: & eo tempore elapſo, non priùs auditur, quàm omnia damna, quæ reus ob præproperam petitionem paſſus eſt, reſarciat. C. de plus petit. l. 1. & 2. Qui alio modo plus petit, in triplum dati damni cõdemnatur. §. ſed hæc quidem. vt ſ. dictum ſuit ex diverſa in triplum. Si minus petitum, & plus probatum ſit, iudex in id quod probatũ eſt, condemnare debet. §. ſi minus. Qui aliud pro alio petiit, in eodem iudicio errorem ſuum corrigere poteſt. §. ſi quis aliud.

16 Septima diuiſio eſt, quòd aliæ ſunt actiones ſimpliciter in ſolidum: aliæ limitatæ, vt peculio tenus, vel quatenus reus facere poteſt, vel aliqua deductione facta. Nam I. Actio de peculio eatenus patrem debitoris filij condemnat, quatenus in peculio eſt. §. ſunt præterea. II. Actione de dote maritus condemnatur, quatenus facere poteſt, ac deductis neceſſariis ſumptibus in rẽ dotalem factis. §. item ſi de dote. III. Parẽs, patronus, ſocius

ſocius iudicio pro ſocio conuentus, donator, non in plus damnātur quàm facere poſſunt. §. ſed etſi quis. IVI. Compenſatio oppoſita condemnationem minuit. §. compēſationes. & §. ax, 12. verſ. in quo & illud. V. Qui bonis ceſſit, ſi poſtea aliquid acquiſierit, quod idoneum emolumentum habeat, in tantum conuenitur, in quantum facere poteſt. §. vlt.

LXXI. *Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur.* Tit. 7.

1 QVi cum filiofamiliâs iuſſu patris cōtrahit, cōtra patrem habet actionem prætoriam quod iuſſu in ſolidum. §. ſi igitur. adhib. §. & quia. & §. quæ diximus.

2 Exercitoria eſt actio prætoria in ſolidum, quæ datur in exercitorem ex cōtractu magiſtri, dūmodò eius rei gratiâ, cui præpoſitus fuit, contraxerit. Exercitor eſt, ad quem quotidianus nauis quæſtus pertinet. Magiſter eſt, qui naui præpoſitus eſt. §. eadem ratione. ſeu cui totius nauis cura incumbit. ff. de exercit. actio. l. 1. §. 1.

3 Inſtitoria eſt actio prętoria in ſolidum, quæ datur ex contractu inſtitoris, aduerſus eum qui inſtitorem tabernæ, aut cuilibet negotiationi præpoſuit, dummodò inſtitor eius rei gratiâ cōtraxerit, cui præpoſitus eſt. nam qui negotiationibus præponuntur, inſtitores vocantur. d. §. eadem ratione. quia negotio gerendo inſtant. ff. de inſtitut. actio. l. 3.

4 Si filiusfamiliâs in meræ peculiari, ſciēte patre, negotietur, & quid cum eo eius rei

cauſà contractũ erit: iure prætorio, quicquid in his mercibus erit, quodq; inde receptum erit, id inter patrẽ, ſi quid ei debetur, & ceteros creditores pro rata portione diſtribuitur. quam diſtributionẽ ipſi patri prętor permittit. Sed ſi quis ex creditoribus quęratur, quaſi minus acceperit, quàm accipere debuerit: actionẽ prætor ei accõmodat, quę tributoria appellatur. §. introduxit. adhib. §. 1. & §. quæ diximus.

5 Quamuis ſine voluntate patris negotiũ geſtũ ſit, tamen ſiue quid in rẽ eius verſum fuerit, id totũ præſtare debet creditori filij; ſiue quid non ſit in rẽ eius verſum, id eatenus præſtare debet, quatenus peculiũ (ſubaudi, profectitiũ) patitur. In rẽ autẽ patris verſum intelligitur, quicquid neceſſariò in rem eius filius impenderit. At licèt vna ſit actio, qua de peculio, & de in rẽ verſo agitur, tamẽ duas habet cõdẽnationes: quia iudex antè diſpicit, an in rẽ patris verſum ſit, nec aliter ad peculij æſtimationẽ trãſit, quã aut nihil, aut non totũ in rem patris verſum ſit. In peculio autem æſtimando antè deducitur, quod filius patri, vel alij in eiuſdem patris poteſtate cõſtituto debet. §. præterea.

6 Si exercitoria vel inſtitoria actio concurrat cũ actione de peculio, & de in rem verſo: rectiùs actor faciet, ſi exercitoriã vel inſtitoriã eligat, quippe qua faciliùs ſolidũ cõſequetur, vitata difficultate probandi in rẽ patris verſum eſſe, vel tãtum eſſe in peculio: vt ſolidum ſolui poſſit. §. ceterùm. adhib. §. 1. & §. quæ diximus.

7 Quoniam tributoria cũ actione de peculio

culio & de in rem verſo concurrit: actor diſpicere debet, vtra ſibi vtilior ſit: quia in tributoriam non venit totũ peculium, ſed tantùm merces peculiares; pater verò cęteris creditoribus exæquatur: in actionem autem de peculio è contrario venit totum peculiũ, ſed pater deducit quod ſibi debetur, vt ex eo, quod in peculio remanet, aliis creditoribus ſatisfiat. Certè qui probare poteſt in rem patris verſum eſſe, de in rem verſo agere debet. §. is quoque. adhib. §. 1. & §. quæ diximus.

8 Qui mutuam pecuniam filio familiâs dedit, exceptione ſenatusconſulti Macedoniani ſummouetur, ſiue contra filium familiâs, adhuc in poteſtate conſtitutum, vel ſui iuris factum agat, ſiue contra parentem, qui eum adhuc in poteſtate habet, vel emancipauit. Ratio ſenatusconſulti eſt: quia filiifamiliar. onerati ære alieno ob pecunias mutuò acceptas, quas luxurioſè conſumebant, ſæpe vitæ parentum inſidiabantur. §. pen.

9 Quicumque actione quod iuſſu, vel de in rem verſo, vel exercitoriâ, vel inſtitoriâ tenetur, etiã directa condictione conueniri poteſt, quaſi ipſe contraxerit. §. vlt.

LXXII. *Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.* Tit. 9.

1 SI brutum animal, vt equus calcitroſus, aut bos cornupeta, laſciuiâ, aut feruore, aut feritate, contra ſui generis naturam concitatum, pauperiem fecerit: noxalis actio ex lege xij. tabularum, in dominum eius competit

tit, vt ſi animal illud noxæ dedat, liberationem conſequatur. in princ.

3 In animalibus igitur naturâ feris, vt vrſis, & leonibus hæc actio (ſubaudi, directa) ceſſat. Denique ſi vrſus fugerit à domino, & ſic nocuerit, non poteſt quondam dominus conueniri, quia dominus eſſe deſiit, vbi fera euaſit. §. 1.

3 Pauperies eſt damnum ſine iniuria facientis datū. Nec enim poteſt animal, quod ratione caret, iniuriam facere. §. pauperies.

4 Ædilitio edicto prohibemur canem, verrem, aprum, vrſum, leonem ibi habere, quà vulgò iter fit. Qui contra edictum habuerit, ſi homini libero nocitum ſit, arbitrio iudicis damnabitur: ſi aliud damnū datum ſit, in duplum condemnabitur. Cum hac actione ædilitia concurrit actio noxalis ſaltem vtilis, vbi animal naturâ ferum nocuit. Numquam enim ſi actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrant, alia aliam conſumit. §. vlt.

Tit. 10. LXXIII. *De iis, per quos agere poſſumus.*

1 AGere aliquis poteſt I. Suo nomine. II. Alieno nomine: vt procuratorio, tutorio, curatorio. in prin.

2 Procurator mandato conſtituitur, cùm dominus ei rem ſuam agere, vel defendere permittit. Quare nec certis verbis, nec præſentiâ, vel ſcientiâ aduerſarij opus eſt. §. 1. De tutoribus autem & curatoribus conſtituendis libro 1. dictum fuit. §. vlt.

LXXIV. *De ſatiſdationibus.* *Tit.* 11.

1 Reus ſuo nomine conuentus, non cauet iudicatum ſolui: ſed pro ſua tantum perſona, quòd in iudicio manebit, vſque ad terminum litis, vel iuratò cauere, vel repromittere, vel ſatiſdare, pro qualitate perſonæ ſuæ compellitur. §. ſed hodie.

2. Qui alieno nomine agit, ſi dubitetur an ſit procurator, vel tutor, vel curator, nec ne, ſatiſdat rem ratam dominum habiturum. §. ſin autem per procuratorem.

3 Si reus præſens procuratorem dare paratus ſit, pro eo iudicatum ſolui fideiubere poteſt; ita vt in eam cauſam res ſuas obliget; & inſuper pro ſua perſona caueat, quòd tempore ſententiæ recitandæ in iudicium veniet, vt ſententiæ ſatisfaciat, vel, ſe non veniente, fideiuſſor à ſe datus ſatisfaciet, niſi fuerit appellatum. §. ſi verò aliquis.

4 Qui reum abſentem defendit, ſatiſdare debet iudicatũ ſolui. Nemo enim alienæ rei ſine ſatiſdatione idoneus defenſor intelligitur. §. ſi verò reus.

5 Hæ ſatiſdationum regulæ vbique ſunt obſeruandæ. §. vlt.

LXXV. *De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad heredes & in heredes tranſeunt.* *Tit.* 12.

1 Ciuiles actiones ſunt perpetuæ: ſed certo tempore ex conſtitutionibus concludun

cluduntur. Prætoriæ partim ſunt annales, vt actio vi bonorum raptorum in quadruplum: partim perpetuæ, vt quæ bonorum poſſeſſoribus, & fideicommiſſariis vniuerſalibus accommodantur quaſi heredibus, & actio furti manifeſti. in pr.

2 Pœnales ex maleficiis actiones (ſiue ſint merè pœnales, vt actio furti; ſiue mixtæ, vt vi bonorum raptorum) heredibus regulariter dantur: (excipitur actio iniuriarum, & ſi qua alia ſimilis eſt) in heredes autem non competunt, niſi contra defunctum lis conteſtata fuerit. §. 1.

3 Actiones ex contractibus regulariter non ſolùm dantur heredibus, ſed etiam contra heredes. Quibuſdam tamen caſibus, vbi defunctus doloſè verſatus eſt, & nihil ad heredem ex eo dolo peruenit, heres non tenetur. d. §. 1. verſic. aliquando.

4 Si reus tempore litis conteſtatæ condemnari mereatur, & ante rem iudicatam actori ſatisfaciat, officio iudicis conuenit eum abſoluere. Hinc dictum eſt, omnia iudicia eſſe abſolutoria: non quia ſemper reus abſoluatur: ſed quia ſemper contingere poteſt, vt abſoluatur.

Tit. 13. LXXVI. *De exceptionibus.*

1 Reorum defendendorum cauſâ exceptiones ſunt introductæ, vt actio, quæ ſtricto iure competit, exceptionis æquitate elidatur. in pr.

2 Qui per metum, vel dolum, vel errorem

rem id promiſit quod non debebat: iure ciuili efficaciter tenetur,ſed exceptione quod metus cauſâ,vel doli mali,vel in factum defenditur.§.1.

3 Qui tamquàm mutuam accepturus,pecuniam ſtipulanti ſpopondit, ſimiliter ipſo iure tenetur,ſed habet exceptionem non numeratæ pecuniæ. §. idem iuris. de qua ſ. tit.46.

4 Qui cum creditore ſuo pactus eſt de non petendo,nihilominùs ipſo iure obligatus eſt, ſed pacti exceptione defenditur.§. præterea debitor.

5 Similiter qui actore deferente iurauit ſe non debere,vel rem ſuam eſſe,exceptione iuriſiurandi agentem in perſonam, aut rem vindicantem ſummouet.§.æquè.

6 Item iudicio abſolutus, ſi iterum conueniatur, exceptione rei iudicatæ ſe tueri poteſt.§.item ſi in iudicio.

7 Exceptiones diuiduntur. I.In legitimas,& prætorias.§.quarum. II. In perpetuas ſeu peremptorias, & temporales ſeu dilatorias.§.appellantur. III. Diuiſio ponetur ĵ.tit. prox.ax.3.

8 Perpetuæ ſeu peremptoriæ ſunt, quæ ſemper agentibus obſtant, & ſemper rem,de qua agitur,perimunt:vt exceptio doli mali, quod metus cauſa, & pacti de non petendo. §.perpetuæ.

9 Temporales atque dilatoria ſunt,quæ ad tempus actori nocent, & temporis dilationem tribuunt: vt pacti ne intra certum tempus petatur. De pœna autem petentis ante tempus,dictum eſt tit.60.ax.14.

10 Quæ

10 Quædam exceptiones ſunt dilatoriæ ex perſona, vt exceptio procuratoria. Quidã enim prohibentur procuratoris officio fungi, vt miles, & mulier. Infames autem tam procuratorem dare, quàm procuratores fieri poſſunt. §. vlt.

Tit. 14. LXXVII. *De replicationibus.*

1 SI exceptio iniquè noceat, actori per replicationem ſuccurritur. Exempli gratiâ, ſi creditor cum debitore pactus ſit de non petendo, poſtea in contrarium pactus de petendo: certè creditori actionem mouenti debitor exceptionem pacti prioris opponere poteſt: ſed hæc exceptio à creditore eliditur poſterioris pacti replicatione. in pr.

2 Vlteriùs, ſuadente æquitate, contra actoris replicationem datur reo duplicatio. §. 1. & contra rei duplicationem actor triplicat. §. & ſi rurſus & ita vlteriùs, ſi negotium ferat, res progredi poterit. §. quarum.

3 Exceptionum, quibus debitor defenditur, pleræque etiam fideiuſſori accommodantur, vt exceptio pacti de non petendo: quædam ſoli reo proſunt, vt exceptio ceſſionis bonorum. § vlt. Illæ dicuntur rei cohærere, hæ verò perſonæ cohærere. ff. de exceptio. l. 7.

Tit. 15. LXXVIII. *De interdictis.*

1 INterdictis prætor iubet aut prohibet aliquid fieri, cum de poſſeſſione aut quaſi

poſſeſ

poſſeſſione inter aliquos contenditur. in pr. Vnde interdicta appellantur, quaſi inter duos litigantes dicta. §. 1. uerſic. ult. id eſt, inter actorem & reum ſine iudice pedaneo. Cùm enim prætor actionem dabat, etiam iudicem dabat, interdictum autem inter contendentes reddebat, nullo iudice dato.

2 Prima interdictorum diuiſio eſt, quòd aut prohibitoria ſunt, aut reſtitoria, aut exhibitoria. §. 1.

3 Prohibitoria ſunt, quibus prætor vetat aliquid fieri, qualia ſunt ſequentia interdicta I. Interdictum vti poſſidetis, quo prohibet ne vis fiat ei, qui rem immobilem ſine vitio, id eſt, neque vi, neque clam, neque precariò poſſidet: & interdictum vtrubi, quo idem cauetur de eo, qui ſine vitio rem mobilem poſſidet II. De mortuo inferendo, quo interdicto prohibetur, ne vis fiat mortuum inferenti, quò ius inferendi habet. III. Ne quid in loco ſacro ædificetur. IV. Ne quid in flumine publico ripáue eius fiat, quò peiùs nauigetur. d. §. 1. verſic. prohibitoria.

4 Reſtitutoria ſunt, quibus prætor reſtitui aliquid iubet: veluti I. Quorum bonorum: vt bonorum poſſeſſori reſtituatur poſſeſſio eorum, quæ quis pro herede aut pro poſſeſſore poſſidet. (pro herede poſſidet, qui putat ſe eſſe heredem. Pro poſſeſſore autem, qui ſcit hereditatẽ ad ſe nõ pertinere. ſ. h. t. §. adipiſcendæ.) II. Vnde vi: vt ei, qui vi de poſſeſſione fundi deiectus eſt poſſeſſio reſtituatur. d. §. 1. verſ. reſtitutoria.

5 Exhibitoria ſunt, per quæ prætor iubet exhiberi: vt interdictum de liberis exhibendis

bendis, quo iubeo liberos parenti exhiberi d. §. 1. verſic. exhibitoria.

6 Secunda interdictorum diuiſio. eſt, quòd vel ſunt adipiſcendæ poſſeſſionis, vel retinendæ, vel recuperandæ §. ſequens.

7 Adipiſcendæ poſſeſſionis vocantur, quæ ei vtilia ſunt, qui nunc primum poſſeſſionem adipiſci conatur: ei verò, qui poſſeſſionem amiſit, ſunt inutilia: veluti. I. Interdictum quorum bonorum, de quo dixi s. ax. 3. memb. 1. II. Interdictum Saluianum: quo vtitur dominus fundi de rebus à colono ſibi pigneratis. §. adipiſcendæ.

8. Reſtituendæ poſſeſſionis ſunt interdicta vti poſſidetis, & vtrubi: quorum illud in immobilibus, hoc in mobilibus rebus locum habet, vtrumque autem eſt petitorii iudicii præparatorium: quia non poteſt actio petitoria inſtitui, niſi conſtet, vter ſit poſſeſſor: cùm & ciuilis & naturalis ratio faciat, vt alius poſſideat, alius à poſſidente petat. His autem interdictis vincit, qui tempore litis conteſtatæ poſſidet, niſi vi, aut clam, aut precariò ab aduerſario poſſideat. §. reſtituendæ.

9 De poſſeſſione hæc obiter notentur. I. Commoditas poſſeſſionis in eo poſita eſt, quòd in pari cauſa, id eſt, actore non probãte, iudicatur pro poſſeſſore. II. Poſſidet aliquis vel per ſe, vel per alium, qui eius nomine in poſſeſſione eſt, licet eius iuri ſubiectus non ſit, veluti per colonũ, inquilinum, depoſitarium, commodatarium. III. Solo animo poſſeſſio retinetur: cùm aliquis diſcedit tamquàm reuerſurus, licèt nec ipſe in poſſeſſio

poſſeſſione corporaliter ſit, nec eius nomine alius. IV. Adipiſcitur quis poſſeſſionẽ vel per ſe, vel per alium, vt per procuratorem. 5. t. 18. ax. 4. V. Solo animo ſine corporali apprehẽſione poſſeſſio non acquiritur. §. poſſidere.

10 Recuperandæ poſſeſſionis eſt interdictum vnde vi: per quod is, qui vi deiecit, cogitur deiecto, licèt vi aut clam, aut precariò à ſe poſſidenti, reſtituere poſſeſſionem. Sed præterea violentus rei occupator punitur ex conſtitutionibus. 5. tit. 56. ax. 2. & lege Iulia de vi publica vel priuata. 7. t. vlt. ax 4 mẽb. 6.

11 Tertia diuiſio eſt, quòd alia ſunt interdicta ſimplicia; in quibus alter eſt actor, alter reus; alia duplicia, in quib. vterque tam actoris quàm rei partes ſuſtinet. Omnia interdicta reſtitutoria vel exhibitoria ſunt ſimplicia. Prohibitoriorũ alia ſunt ſimplicia, veluti Ne quid in loco ſacro fiat, Ne quid in flumine publico ripáue eius fiat: (nam actor eſt, qui petit ne fiat: reus autem, qui facere conatur) alia duplicia; vt interdictum vti poſſidetis, & vtrubi. §. pen.

12 Quoties extra ordinẽ ius dicitur, (qualia ſunt hodie omnia iudicia) non eſt neceſſe à prætore viuo interdictum reddi, & ex eo actionem dari, vt olim fiebat: ſed perinde iudicatur ſine interdictis, ac ſi vtilis actio ex cauſa interdicti reddita fuiſſet. §. vlt.

LXXIX. *De pœna temerè litigantium.* *Tit. 16.*

1 Actor, reus, & vtriuſque partis aduocati coguntur iurare de calumnia, id eſt,

ſe bona fide litigare, quòd bonam cauſam ſe-tueri putant. § 1.

2 Reus propter inficiationem ex quibuſdam cauſis in duplum damnatur. ſ. t. 60. ax. 1. 1. verſ. notandum.

3 Ex quibuſdam cauſis damnati notantur infamiâ; vt damnatus furti vi bonorũ raptorum, iniuriarum, de dolo, tutelæ actione directa, mandati actione directa, pro ſocio, quę actio vtrinque directa eſt. Ex nonnullis cauſis non tantùm dãnatos, ſed etiã pactos infamia ſequitur: vt furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo. § ex quibuſdam.

4 Omniũ actionum inſtituẽdarum principium eſt vocatio in ius. Sed quibuſdã, vt parentibus, hæc reuerentia debetur, ne in ius vocentur ſine venia à prætore petita & impetrata. Qui ſecus fecerit, quinquaginta aureis punitur. §. vlt.

Tit. 17. LXXX. *De officio iudicis.*

1. IVdex nõ aliter iudicare debet, quàm iure ſcripto, aut moribus conſtitutũ eſt. *in pr.*

2 Si in rem actum ſit, iudex hæc obſeruare debet. I. Si contra petitorẽ iudicandũ putet, reum abſoluat. II. Si reus ſit condemnandus, eum iubeat rẽ reſtituere vnà cum fructibus. III. Si reus non moræ faciendæ cauſâ ſed iuſtè dilationẽ ad rem reſtituendam petat, certum tempus ei concedat dummodò datis fideiuſſoribus caueat ſe litis ęſtimationem ſoluturum; niſi intra illud tempus rem reſtituerit. § & ſi in rem.

3 De fructibus hæc notẽtur. I. Cùm malæ fidei poſſeſſor condemnatur, eadẽ penè ratio in

in fructibus habetur, ſiue rei vindicatione actum ſit, ſiue hereditatis petitione: quia malæfidei poſſeſſor omnes fructus reſtituere cogitur, ſiue eos perceperit ſiue neglexerit. II. Bonæ fidei poſſeſſor neque fructus conſumptos, neque neglectos reſtituere tenetur. III. Quicumque poſſeſſores reſtituunt omnes fructus à die litis conteſtatæ, quia poſt litis conteſtationem omnes poſſeſſores malæfidei ſunt. d. §. & ſi in rem.

4 De iudicio ad exhibendũ hæc notentur. I. Nõ ſufficit, ſi reus rem exhibeat, niſi etiam rei cauſam exhibeat. i. vt eam cauſam habeat actor, quam haberet, re ſtatim ac eſt actũ exhibitâ. idcirco damnatur, ſi rem vſucaptã exhibeat. II. Reus dãnandus eſt etiã in fructus à die litis conteſtatę vſq; ad ſententiã definitiuam. III. Si reus tẽpus exhibendi cauſâ ſine fruſtratione petat, iudex ei tẽpus indulgebit, dummodó ſe exhibiturum caueat. IV. Si reus nec ſtatim rem exhibeat, nec ſe exhibiturum caueat, condemnandus eſt in id quod actoris intereſt rem initio litis cõteſtatæ exhibitam fuiſſe. §. ſi ad exhibendum.

5 In iudicio familiæ erciſcũdæ, iudex hæc obſeruet. I. Singulas res ſingulis heredibus adiudicet. II. Si cuius pars præponderet, hunc coheredibus in pecuniã condemnet. III. Eum quoque coheredibus pecuniâ condemnet, qui ſolus fructus ex re hereditaria percepit, aut rem hereditariam corrupit, vel conſumpſit. §. ſi familiæ,

6 In iudicio communi diuidundo, ſic diſtinguitur: Aut de pluribus rebus actum eſt, aut de vna. Primò caſu ea obſeruet iudex,

quæ proximè diximus de iudicio familię erciſcundæ. Secundo caſu obſeruet ſequentia præcepta: Si res commodam diuiſionem recipiat, ſingulas partes ſingulis adiudicet: & ſi cuius pars præponderet, eum inuicem certâ pecuniâ alteri damnet. Sin autem vel nullo modo vel non commodè res diuidi poſſit, totam rem vni adiudicet, eumque in partem æſtimationis alteri condemnet. § eadem.

7 In iudicio finium regundorum. I. Non adiudicet vni ex fundo alterius, niſi opus ſit vt euidentioribus finibus agri diſtinguantur, quã diſtincti antea fuerant. II. Cùm ita adiudicat, eum qui adiudicat, alteri certâ pecuniâ comdemnet. III. Eum quoque pecuniâ condemnet, qui contra fines aliquid malitioſè commiſit, putà lapides finales furatus eſt, vel arbores finales excidit. IV. Contumacem condemnet, qui ſe iubente agros metiri paſſus non eſt. §. vlt.

Tit. 18. LXXXI. *De publicis iudicijs.*

1 A Superioribus iudiciis tam in inſtituendo, quàm in exercẽdo, longè differunt iudicia publica: quæ quidem non per actiones ordinantur in pr. Sed vel per accuſationem, vel per denunciationem vel per inquiſitionem, vt in Epit. iuris expoſui.

2 Publica dicuntur, quia eorum perſecutio regulariter cuiuis è populo conceditur. § 1.

3 Diuiduntur in capitalia, quorum pœna caput eximit è ciuitate Romana, quod vel

vel morte fit, vel libertatis, aut ciuitatis amiſſione: & non capitalia, quæ infamiam irrogant cum damno pecuniario. §.publicorum, corporalíve coërcitione, vt fuſtigatione.ff.hoc tit.l.2.

4 Publica iudicia ſunt, I.Legis Iuliæ de crimine læſæ majeſtatis: cuius criminis ſpecies eſt crimen perduellionis, id eſt, cùm aliquis contra Imperatorem, vel rempublicam aliquid machinatur: quo caſu irrogatur pœna gladij, & memoria rei etiam poſt mortem damnatur.§.publica. II.Legis Iuliæ de adulteriis. Hac lege puniuntur adulteri & Sodomitæ gladio. is verò, qui ſine vi virginem aut viduam honeſtè viuentẽ ſtuprauit, ſi honeſtior ſit, confiſcationem dimidiæ partis bonorũ patitur. ſi humilis ſit, fuſtigatur & relegatur.§.itẽ lex Iulia de adulteriis. III.Legis Corneliæ de ſicariis. Hæc lex gladio punit homicidas, & eos qui hominis occidendi cauſâ cum telo ambulant (teli appellatione non ſolùm id ſignificatur, quod arcu mittitur, ſed etiam quicquid manu iacitur, vt lignum, lapis, ferrum. Sicarij autem dicuntur à ſica, quod ſignificat ferreum cultrum) & veneficos, id eſt, eos qui artibus odioſis tam venenis, quàm ſuſurris magicis homines occiderint, vel mala medicamẽta publicè vendiderint. §. item lex Cornelia de ſicariis. IV.Legis Pompeiæ de parricidiis. qua cauetur, vt ſi quis parentem, aut filium occiderit, aliámve coniunctam perſonam, cuius interemptio, parricidij appellatione continetur, vltimo ſupplicio certa quadã pœna afficiatur.§.alia. V.Legis corneliæ teſtamentariæ

cluduntur. Prætoriæ partim ſunt annales, vt actio vi bonorum raptorum in quadruplum: partim perpetuæ, vt quæ bonorum poſſeſſoribus, & fideicommiſſariis vniuerſalibus accommodantur quaſi heredibus, & actio furti manifeſti. in pr.

2 Pœnales ex maleficiis actiones (ſiue ſint mere pœnales, vt actio furti; ſiue mixtæ, vt vi bonorum raptorum) heredibus regulariter dantur: (excipitur actio iniuriarum, & ſi qua alia ſimilis eſt) in heredes autem non competunt, niſi contra defunctum lis conteſtata fuerit. §. 1.

3 Actiones ex contractibus regulariter non ſolùm dantur heredibus, ſed etiam contra heredes. Quibuſdam tamen caſibus, vbi defunctus doloſe verſatus eſt, & nihil ad heredem ex eo dolo peruenit, heres non tenetur. d. §. 1. verſic. aliquando.

4 Si reus tempore litis conteſtatæ condemnari mereatur, & ante rem iudicatam actori ſatisfaciat, officio iudicis conuenit eum abſoluere. Hinc dictum eſt, omnia iudicia eſſe abſolutoria: non quia ſemper reus abſoluatur: ſed quia ſemper contingere poteſt, vt abſoluatur.

Tit. 13. L X X V I. *De exceptionibus.*

1 Reorum defendendorum cauſâ exceptiones ſunt introductæ, vt actio, quæ ſtricto iure competit, exceptionis æquitate elidatur. in pr.

2 Qui per metum, vel dolum, vel erro-

rem

rem id promiſit quod non debebat: iure ciuili efficaciter tenetur,ſed exceptione quod metus cauſa,vel doli mali,vel in factum defenditur.§.1.

3 Qui tamquàm mutuam accepturus,pecuniam ſtipulanti ſpopondit, ſimiliter ipſo iure tenetur,ſed habet exceptionem non numeratæ pecuniæ. §. idem iuris. de qua s. tit.46.

4 Qui cum creditore ſuo pactus eſt de non petendo,nihilominùs ipſo iure obligatus eſt, ſed pacti exceptione defenditur.§. prǣterea debitor.

5 Similiter qui actore deferente iurauit ſe non debere,vel rem ſuam eſſe,exceptione iuriſiurandi agentem in perſonam, aut rem vindicantem ſummouet.§.æquè.

6 Item iudicio abſolutus, ſi iterum conueniatur, exceptione rei iudicatæ ſe tueri poteſt.§.item ſi in iudicio.

7 Exceptiones diuiduntur. I.In legitimas,& prætorias.§.quarum. II. In perpetuas ſeu peremptorias, & temporales ſeu dilatorias.§.appellantur. III. Diuiſio ponetur j.tit. prox.ax.3.

8 Perpetuæ ſeu peremptoriæ ſunt, quæ ſemper agentibus obſtant, & ſemper rem,de qua agitur,perimunt:vt exceptio doli mali, quod metus cauſa, & pacti de non petendo. §.perpetuæ.

9 Temporales atque dilatoria ſunt,quæ ad tempus actori nocent, & temporis dilationem tribuunt: vt pacti ne intra certum tempus petatur. De pœna autem petentis ante tempus,dictum eſt tit.60,ax.14.

10 Quæ

10 Quædam exceptiones ſunt dilatoriæ ex perſona, vt exceptio procuratoria. Quidã enim prohibentur procuratoris officio fungi, vt miles, & mulier. Infames autem tam procuratorem dare, quàm procuratores fieri poſſunt. §. vlt.

Tit. 14. LXXVII. *De replicationibus.*

1 SI exceptio iniquè noceat, actori per replicationem ſuccurritur. Exempli gratiâ, ſi creditor cum debitore pactus ſit de non petendo, poſtea in contrarium pactus de petendo: certè creditori actionem mouenti debitor exceptionem pacti prioris opponere poteſt: ſed hæc exceptio à creditore eliditur poſterioris pacti replicatione. in pr.

2 Vlteriùs, ſuadente æquitate, contra actoris replicationem datur reo duplicatio. §. 1. & contra rei duplicationem actor triplicat. §. & ſi rurſus & ita vlteriùs, ſi negotium ferat, res progredi poterit. §. quarum.

3 Exceptionum, quibus debitor defenditur, pleræque etiam fideiuſſori accommodantur, vt exceptio pacti de non petendo: quædam ſoli reo proſunt, vt exceptio ceſſionis bonorum. § vlt. Illæ dicuntur rei cohærere, hæ verò perſonæ cohærere. ff. de exceptio. l. 7.

Tit. 15. LXXVIII. *De interdictis.*

1 INterdictis prætor iubet aut prohibet aliquid fieri, cum de poſſeſſione aut quaſi poſſeſ

poſſeſſione inter aliquos contenditur. in pr. Vnde interdicta appellantur,quaſi inter duos litigantes dicta.§.1.uerſic.vlt.id eſt,inter actorem & reum ſine iudice pedaneo. Cùm enim prætor actionem dabat,etiam iudicem dabat;interdictum autem inter contendentes reddebat,nullo iudice dato.

2 Prima interdictorum diuiſio eſt,quòd aut prohibitoria ſunt,aut reſtitoria; aut exhibitoria.§.1.

3 Prohibitoria ſunt,quibus prætor vetat aliquid fieri;qualia ſunt ſequentia interdicta I.Interdictum vti poſſideris, quo prohibet ne vis fiat ei,qui rem immobilem ſine vitio,id eſt,neque vi,neque clam.neque precariò poſſidet: & interdictum vtrubi, quo idem cauetur de eo, qui ſine vitio rem mobilem poſſidet II. De mortuo inferendo, quo interdicto prohibetur, ne vis fiat mortuum inferenti,quò ius inferendi habet.III. Ne quid in loco ſacro ædificetur. IV. Ne quid in flumine publico ripaue eius fiat,quò peiùs nauigetur.d.§.1.verſic.prohibitoria.

4 Reſtitutoria ſunt, quibus prætor reſtitui aliquid iubet:veluti I.Quorum bonorum:vt bonorum poſſeſſori reſtituatur poſſeſſio eorum, quæ quis pro herede aut pro poſſeſſore poſſidet.(pro herede poſſidet, qui putat ſe eſſe heredem.Pro poſſeſſore autem, qui ſcit hereditatẽ ad ſe nõ pertinere.ℸ.h.t.§. adipiſcendæ.)II.Vnde vi:vt ei,qui vi de poſſeſſione fundi deiectus eſt poſſeſſio reſtituatur d. §.1.verſ.reſtitutoria.

5 Exhibitoria ſunt, per quæ prætor iubet exhiberi:vt interdictum de liberis exhibendis

bendis, quo iubet liberos parenti exhiberi d. §. 1. verſic. exhibitoria.

6 Secunda interdictorum diuiſio. eſt, quòd vel ſunt adipiſcendæ poſſeſſionis, vel retinendæ, vel recuperandæ §. ſequens.

7 Adipiſcendæ poſſeſſionis vocantur, quæ ei vtilia ſunt, qui nunc primum poſſeſſionem adipiſci conatur: ei verò, qui poſſeſſionem amiſit, ſunt inutilia: veluti. I. Interdictum quorum bonorum, de quo dixi s. ax. 3. memb. 1. II. Interdictum Saluianum: quo vtitur dominus fundi de rebus à colono ſibi pigneratis. §. adipiſcendæ.

8. Reſtituendæ poſſeſſionis ſunt interdicta vti poſſidetis, & vtrubi: quorum illud in immobilibus, hoc in mobilibus rebus locum habet, vtrumque autem eſt petitorii iudicii præparatorium: quia non poteſt actio petitoria inſtitui, niſi conſtet, vter ſit poſſeſſor: cùm & ciuilis & naturalis ratio faciat, vt alius poſſideat, alius à poſſidente petat. His autem interdictis vincit, qui tempore litis conteſtatæ poſſidet, niſi vi, aut clam, aut precariò ab aduerſario poſſideat. §. reſtituendæ.

9 De poſſeſſione hæc obiter notentur. I. Commoditas poſſeſſionis in eo poſita eſt, quòd in pari cauſa, id eſt, actore non probâte, iudicatur pro poſſeſſore. II. Poſſidet aliquis vel per ſe, vel per alium, qui eius nomine in poſſeſſione eſt, licet eius iuri ſubiectus non ſit, veluti per colonū, inquilinum, depoſitarium, commodatarium. III. Solo animo poſſeſſio retinetur: cùm aliquis diſcedit tamquàm reuerſurus, licèt nec ipſe in

poſſeſſio

poſſeſſione corporaliter ſit, nec eius nomine alius. IV. Adipiſcitur quis poſſeſſionē vel per ſe, vel per alium, vt per procuratorem. ſ. t. 18. ax. 4. V. Solo animo ſine corporali apprehēſione poſſeſſio non acquiritur. §. poſſidere.

10 Recuperandæ poſſeſſionis eſt interdictum vnde vi: per quod is, qui vi deiecit, cogitur deiecto, licèt vi aut clam, aut precariò à ſe poſſidenti, reſtituere poſſeſſionem. Sed præterea violentus rei occupator punitur ex conſtitutionibus. ſ. tit. 56. ax. 2. & lege Iulia de vi publica vel priuata. ĵ. t. vlt. ax 4 mēb. 6.

11 Tertia diuiſio eſt, quòd alia ſunt interdicta ſimplicia; in quibus alter eſt actor, alter reus: alia duplicia, in quib. vterque tam actoris quàm rei partes ſuſtinet. Omnia interdicta reſtitutoria vel exhibitoria ſunt ſimplicia. Prohibitoriorū alia ſunt ſimplicia, veluti Ne quid in loco ſacro fiat, Ne quid in flumine publico ripáue eius fiat: (nam actor eſt, qui petit ne fiat: reus autem, qui facere conatur) alia duplicia; vt interdictum vti poſſidetis, & vtrubi. §. pen.

12 Quoties extra ordinē ius dicitur, (qualia ſunt hodie omnia iudicia) non eſt neceſſe à prætore viuo interdictum reddi, & ex eo actionem dari, vt olim fiebat: ſed perinde iudicatur ſine interdictis, ac ſi vtilis actio ex cauſa interdicti reddita fuiſſet. §. vlt.

LXXIX. *De pœna temerè litigantium.* *Tit. 16.*

1 ACtor, reus, & vtriuſque partis aduocati coguntur iurare de calumnia, id eſt,

ſe bona fide litigare, quòd bonam cauſam ſe-tueri putant. § 1.

2 Reus propter inficiationem ex qui-buſdam cauſis in duplum damnatur. ſ. t. 60. ax. 1. 1. verſ. notandum.

3 Ex quibuſdam cauſis damnati notantur infamiâ; vt damnatus furti vi bonorũ rapto-rum, iniuriarum, de dolo, tutelæ actione di-recta, mandati actione directa, pro ſocio, quę actio vtrinque directa eſt. Ex nonnullis cau-ſis non tantùm dãnatos, ſed etiã pactos infa-mia ſequitur: vt furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo. § ex quibuſdam.

4 Omniũ actionum inſtituẽdarum princi-pium eſt vocatio in ius. Sed quibuſdã, vt pa-rentibus, hæc reuerentia debetur, ne in ius vocentur ſine venia à prætore petita & im-petrata Qui ſecus fecerit, quinquaginta au-reis punitur. §. vlt.

Tit. 17. LXXX. *De officio iudicis.*

1. IVdex nõ aliter iudicare debet, quàm iure ſcripto, aut moribus conſtitutũ eſt. in pr.

2 Si in rem actum ſit, iudex hæc obſeruare debet. I. Si contra petitorẽ iudicandũ putet, reum abſoluat. II. Si reus ſit condemnandus, eum iubeat rẽ reſtituere vnà cum fructibus. III. Si reus non moræ faciendæ cauſâ ſed iu-ſtè dilationẽ ad rem reſtituendam petat; cer-tum tempus ei concedat dummodò datis fi-deiuſſoribus caueat ſe litis ęſtimationem ſo-luturum; niſi intra illud tempus rem reſtitue-rit §. & ſi in rem.

3 De fructibus hæc notẽtur. I. Cùm malæ-fidei poſſeſſor condemnatur, eadẽ penè ratio in

in fructibus habetur, ſiue rei vindicatione actum ſit, ſiue hereditatis petitione: quia malæfidei poſſeſſor omnes fructus reſtituere cogitur, ſiue eos perceperit ſiue neglexerit. I I. Bonæ fidei poſſeſſor neque fructus conſumptos, neque neglectos reſtituere tenetur. III. Quicumque poſſeſſores reſtituunt omnes fructus à die litis conteſtatæ, quia poſt litis conteſtationem omnes poſſeſſores malæfidei ſunt. d. §. & ſi in rem.

4 De iudicio ad exhibendũ hæc notentur. I. Nō ſufficit, ſi reus rem exhibeat, niſi etiam rei cauſam exhibeat. i. vt eam cauſam habeat actor, quam haberet, re ſtatim ac eſt actũ exhibitâ. idcirco damnatur, ſi rem vſucaptã exhibeat. II. Reus dãnandus eſt etiã in fructus à die litis conteſtatę vſq; ad ſententiã definitiuam. III. Si reus tẽpus exhibendi cauſâ ſine fruſtratione petat, iudex ei tẽpus indulgebit, dummodò ſe exhibiturum caueat. IV. Si reus nec ſtatim rem exhibeat, nec ſe exhibiturum caueat, condemnandus eſt in id quod actoris intereſt rem initio litis cõteſtatæ exhibitam fuiſſe. §. ſi ad exhibendum.

5 In iudicio familiæ erciſcũdæ, iudex hæc obſeruet. I. Singulas res ſingulis heredibus adiudicet. II. Si cuius pars præponderet, hunc coheredibus in pecuniã condemnet. III. Eum quoque coheredibus pecuniâ condemnet, qui ſolus fructus ex re hereditaria percepit, aut rem hereditariam corrupit, vel conſumpſit. §. ſi familiæ,

6 In iudicio communi diuidundo, ſic diſtinguitur: Aut de pluribus rebus actum eſt, aut de vna. Primò caſu ea obſeruet iudex,

quæ proximè diximus de iudicio familię erciſcundæ. Secundo caſu obſeruet ſequentia præcepta: Si res commodam diuiſionem recipiat, ſingulas partes ſingulis adiudicet: & ſi cuius pars præponderet, eum inuicem certâ pecuniâ alteri damnet. Sin autem vel nullo modo vel non commodè res diuidi poſſit, totam rem vni adiudicet, eumque in partem æſtimationis alteri condemnet. § eadem.

7 In iudicio finium regundorum. I. Non adiudicet vni ex fundo alterius, niſi opus ſit vt euidentioribus finibus agri diſtinguantur, quã diſtincti antea fuerant. II. Cùm ita adiudicat, eum qui adiudicat, alteri certâ pecuniâ comdemnet. III. Eum quoque pecuniâ condemnet, qui contra fines aliquid malitioſè commiſit, putà lapides finales furatus eſt, vel arbores finales excidit. IV. Contumacem condemnet, qui ſe iubente agros metiri paſſus non eſt. §. vlt.

T. 18. L X X X I. *De publicis iudicijs.*

1 A Superioribus iudiciis tam in inſtituendo, quàm in exercẽdo, longè differunt iudicia publica: quæ quidem non per actiones ordinantur in pr. Sed vel per accuſationem, vel per denunciationem vel per inquiſitionem, vt in Epit. iuris expoſui.

2 Publica dicuntur, quia eorum perſecutio regulariter cuiuis è populo conceditur. § 1.

3 Diuiduntur in capitalia, quorum pœna caput eximit è ciuitate Romana, quod vel

vel morte fit, vel libertatis, aut ciuitatis amiſſione: & non capitalia, quæ infamiam irrogant cum damno pecuniario. §.publicorum,corporalíve coërcitione, vt fuſtigatione.ff.hoc tit.l.1.

4 Publica iudicia ſunt, I.Legis Iuliæ de crimine læſæ majeſtatis:cuius criminis ſpecies eſt crimen perduellionis,id eſt,cùm aliquis contra Imperatorem,vel rempublicam aliquid machinatur:quo caſu irrogatur pœna gladij,& memoria rei etiam poſt mortem damnatur.§.publica. II.Legis Iuliæ de adulteriis. Hàc lege puniuntur adulteri & Sodomitæ gladio.is verò, qui ſine vi virginem aut viduam honeſtè viuentẽ ſtuprauit,ſi honeſtior ſit, confiſcationem dimidiæ partis bonorũ patitur.ſi humilis ſit,fuſtigatur &relegatur.§.itẽ lex Iulia de adulteriis. III.Legis Corneliæ de ſicariis. Hæc lex gladio punit homicidas,& eos qui hominis occidendi cauſâ cum telo ambulant (teli appellatione non ſolùm id ſignificatur, quod arcu mittitur,ſed etiam quicquid manu iacitur, vt lignum,lapis,ferrum. Sicarij autem dicuntur à ſica, quod ſignificat ferreum cultrum) & veneficos, id eſt, eos qui artibus odioſis tam venenis,quàm ſuſurris magicis homines occiderint,vel mala medicaměta publicè vendiderint. §. item lex Cornelia de ſicariis. IV.Legis Pompeiæ de parricidiis.qua cauetur,vt ſi quis parentem,aut filium occiderit, aliámve coniunctam perſonam,cuius interemptio, parricidij appellatione continetur, vltimo ſupplicio certa quadã pœna afficiatur.§.alia. V. Legis corneliæ teſtamentariæ

ſeu de falſis. Hac lege is qui falſum teſtamentum, vel aliud inſtrumentum ſcripſit, vel ſignauit, recitauit, ſubiecit, aut ſignum adulterinum fecit, ſculpſit, expreſſit; ſciens, dolo malo, deportatur. VI. Legis Iuliæ de vi publica, vel priuata. Publica fit armis: priuata ſine armis. Publicæ pœnæ eſt deportatio: priuatæ confiſcatio tertiæ partis bonorum. ſed ſi per vim raptus virginis, vel viduæ, vel ſanctimonialis, vel alius commiſſus fuerit: tam raptores, quàm ij qui raptoribus opem tulerunt; ex Iuſtiniani conſtitutione capite puniuntur. §. item lex Iulia de vi. VII. Legis Iuliæ peculatus. Hæc lex eos punit, qui publicam, aut ſacram, aut religioſam rem furati fuerint. Ac iudices quidem, qui adminiſtrationis tempore pecunias publicas ſubtraxerint, & qui miniſterium eis ad hoc præbuerint, vel ab his ſubſtractas, ſcientes ſuſceperint, capite plectuntur: ceteri verò, qui in hanc legem commiſerint, deportantur. §. item lex Iulia peculatus. VIII. Legis Fabiæ de plagiariis. quę modo capitis pœnam irrogat, modo leuiorem. §. eſt & inter. IX. Legis Iuliæ de ambitu. X. Legis Iuliæ repetundarum. XI. Legis Iuliæ de annona. XII. Legis Iuliæ de reſiduis. Hæ leges non vltimum ſupplicium, ſed alias pœnas irrogant. §. pen.

5 Perfectior iudiciorum publicorū ſcientia ex Digeſtis peti debet. §. vlt.

FINIS.

INDEX

INDEX TITVLORVM,

QVOS HÆC EPITOME continet.

LIB. I.

1 De iuſtitia & iure.
2 De iure naturali,gentium & ciuili.
3 De patria poteſtate.
4 De nuptiis.
5 De adoptionibus.
6 Quibus modis ius [patriæ] poteſtatis ſoluitur.
7 De tutelis.
8 Qui teſtamento tutores dari poſſunt.
9 De legitima adgnatorum [vel cognatorum] tutela
10 De capitis deminutione.
11 De legitima parentum tutela.
12 De fiduciaria tutela.
13 De tutela datiua.
14 De auctoritate tutorum.
15 Quibus modis tutela finitur.
16 De curatoribus.
17 De ſatiſdatione tutorum vel curatorum.
18 De excuſationibus tutorũ, vel curatorũ.
19 De ſuſpectis tutoribus, vel curatoribus.

LIB. II.

20 De rerum diuiſione.
21 De rebus corporalib. & incorporalibus.
22 De ſeruitutibus prædiorum.
23 De vſufructu.
24 De vſu & habitatione.
25 De vſucapionibus , & longi temporis

poſſeſſionibus.
26 De donationibus.
27 Quibus alienare licet, vel non.
28 Per quas perſonas nobis acquiritur.
29 De teſtamentis ordinandis.
30 De militari teſtamento.
11 Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum.
32 De exheredatione liberorum.
33 De heredibus inſtituendis.
34 De vulgari ſubſtitutione.
35 De pupillari ſubſtitutione.
36 Quibus modis teſtamenta infirmantur.
37 De inofficioſo teſtamento.
38 De heredum qualitate & differentia.
39 De legatis.
40 De adoptione legatorum, & trãſlatione.
41 De lege Falcidia.
42 De fideicommiſſariis hereditatibus.
43 De ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis.
44 De codicillis.

LIB. III.

45 De hereditatibus, quæ ab inteſtato deferuntur.
46 De gradibus cognationis.
47 De bonorum poſſeſſionibus.
48 De acquiſitione per arrogationem
49 De obligationibus.
50 Quibus modis re cõtrahitur obligatio.
51 De verborum obligationibus.
52 De duobus reis ſtipulãdi & promittẽdi.
53 De diuiſione ſtipulationum.
54 De inutilibus ſtipulationibus.
55 De fideiuſſoribus.

56 De lit

56 De literarum obligatione.
57 De obligationibus ex conſenſu.
58 De emptione,& venditione.
59 De locatione & conductione.
60 De ſocietate.
61 De mandato.
62 De obligationibus, quæ quaſi ex contractu naſcuntur.
63 Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur.
64 Quibus modis tollitur obligatio.

LIB. IV.

65 De obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur.
66 De vi bonorum raptorum.
67 De lege Aquilia.
68 De iniuriis.
69 De obligationib. quæ quaſi ex delicto naſcuntur.
70 De actionibus.
71 Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur.
72 Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.
73 De ijs,per quos agere poſſumus.
74 De ſatiſdationibus.
75 De perpetuis & temporalib. actionib. & quæ ad heredes,& in heredes tráſeunt.
76 De exceptionibus.
77 De replicationibus.
78 De interdictis.
69 De pœna temere litigantium.
80 De officio iudicis.
81 De publicis iudiciis.

EORVN

EORVNDEM TITVLOrum Index Alphabeticus.

48 Acquiſitione per arrogationem.
70 Actionibus.
40 Ademptione legatorum.
5 Adoptionibus.
14 Auctoritate tutorum.
47 Bonorum poſſeſſionib.
10 Capitis deminutione.
44 Codicillis.
16 Curatoribus.
53 Diuiſione ſtipulationum.
26 Donationibus.
52 Duobus reis ſtipulandi & promittendi.
58 Emptione & venditione.
76 Exceptionibus.
18 Excuſationib. tutor. vel curator.
32 Exheredatione liberorum.
42 Fideicommiſſariis hereditatibus.
55 Fideiuſſoribus.
12 Fiduciaria tutela,
46 Gradibus cognationis.
33 Heredibus inſtituendis.
45 Hereditatibus, quæ ab inteſtato deferuntur.
38 Heredum qualitate & differentia.
73 His per quos agere poſſumus.
68 Iniurijs.
37 Inofficioſo teſtamento.
78 Interdictis.
54 Inutilibus ſtipulationibus.
63 Iis per quos agere poſſumus.

2 Iure

2 Iure naturali, gentium, & ciuili.
1 Iuſtitia & iure.
39 Legatis.
67 Lege Aquilia.
41 Lege Falcidia.
9 Legitima adgnatorum [vel cognatorum] tutela.
11 Legitima parentum tutela.
56 Literarum obligatione.
59 Locatione & conductione.
61 Mandato.
30 Militari teſtamento.
4 Nuptijs.
49 Obligationibus.
57 Obligationibus quæ ex conſenſu.
62 Obligationib. quæ quaſi ex contractu naſcuntur.
65 Obligationib. quæ ex delicto naſcuntur.
69 Obligationib. quæ quaſi ex delicto naſcuntur.
80 Officio iudicis.
3 Patria poteſtate.
75 Perpetuis & temporalibus actionib.
28 Par quas perſonas nobis acquiritur.
63 Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur.
79 Pœna temere litigantium.
81 Publicis iudicijs.
35 Pupillari ſubſtitutione.
27 Quibus alienare licet, vel non.
6 Quib. modis ius [patriæ] poteſtatis ſoluitur.
50 Quib. modis re contrahitur obligatio.
36 Quibus modis teſtamenta infirmantur.
64 Quibus modis tollitur obligatio.

15 Quibus modis tutela finitur.
31 Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum.
8 Qui teſtamento tutores dari poſſunt.
71 Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur.
21 Reb. corporalib & incorporalib.
77 Replicationibus.
20 Rerum diuiſione.
17 Satiſdatione tutor. vel curator.
74 Satiſdationibus.
22 Seruitutib. prædiorum.
43 Singulis reb. per fideicōmiſſum relictis.
72 Si quadruples pauperiem feciſſe dicatur
60 Societate.
19 Suſpectis tutorib. vel curatorib.
29 Teſtamentis ordinandis.
30 Teſtamento militari.
13 Tutela datiua.
7 Tutelis.
51 Verborum obligationib.
66 Vi bonorum raptorum.
25 vſucapionibus.
24 Vſu & habitatione.
23 Vſufructu.
36 Vulgari ſubſtitutione.

FINIS INDICIS.

ANT 131902

Digitized by Google

1823-

Digitized by Google

A 88.

Google

B45